

STEVEN SPIELBERG DIGITAL YIDDISH LIBRARY

NO. 00214

DOS YIDISHE SHAFN UN DER
YIDISHER SHRAYBER IN
SOVETNFARBAND

Nachman Mayzel

Permanent preservation of this book was made possible by

Elaine Barlas & Ricardo Alcaraz

in honor of

Bernice Rosetsky Peskin

FUNDING FOR THE CORE COLLECTION OF YIDDISH LITERATURE
WAS MADE POSSIBLE IN PART BY A GRANT FROM THE
DAVID AND BARBARA B. HIRSCHHORN FOUNDATION

NATIONAL YIDDISH BOOK CENTER
AMHERST, MASSACHUSETTS

NATIONAL YIDDISH BOOK CENTER
AMHERST, MASSACHUSETTS
413 256-4900 | YIDDISH@BIKHER.ORG
WWW.YIDDISHBOOKCENTER.ORG

MAJOR FUNDING FOR THE
STEVEN SPIELBERG DIGITAL YIDDISH LIBRARY
WAS PROVIDED BY:

Lloyd E. Cotsen Trust
Arie & Ida Crown Memorial
The Seymour Grubman Family
David and Barbara B. Hirschhorn Foundation
Max Palevsky
Robert Price
Righteous Persons Foundation
Leif D. Rosenblatt
Sarah and Ben Torchinsky
Harry and Jeanette Weinberg Foundation
AND MEMBERS AND FRIENDS OF THE
National Yiddish Book Center

The *goldene pave*, or golden peacock, is a traditional symbol of Yiddish creativity. The inspiration for our colophon comes from a design by the noted artist Yechiel Hadani of Jerusalem, Israel.

The National Yiddish Book Center respects the copyright and intellectual property rights in our books. To the best of our knowledge, this title is either in the public domain or it is an orphan work for which no current copyright holder can be identified.

If you hold an active copyright to this work – or if you know who does – please contact us by phone at 413-256-4900 x153, or by email at digitallibrary@bikher.org

נחמן מייזיל

דאָס ייִדישע שאַפֿן
און דער ייִדישער שרײַבער
אין סאַוועטנפּאַרנאָנד

וויכטיקסטע ווערק פון נחמן מייזיל

- ד. בערגעלסאָנס „נאָך אַלעמען“ (קיעוו, 1913), 48 ז״ו.
חיים נחמן ביאַליק (וואַרשע, 1921), 64 ז״ו.
נאַענטע און ווייטע, ב' 1 (וואַרשע, 1924), 240 ז״ו.
נאַענטע און ווייטע, ב' 2 (וואַרשע, 1926), 260 ז״ו.
שלום אַש, זיין לעבן און שאַפן (וואַרשע, 1929), 64 ז״ו.
פּרצעס בריוו און רעדעס (וואַרשע, 1929), 302 ז״ו.
י. ל. פּרץ, לעבן און שאַפן (וואַרשע, 1931), 240 ז״ו.
אהרן ליבערמאַן (וואַרשע, 1934), 64 ז״ו.
אויף אונזער קולטור־פּראָנט (וואַרשע, 1936), 336 ז״ו.
יוסף אָפּאַטאַשו, לעבן אין שאַפן (וואַרשע, 1937), 192 ז״ו.
טעג און נעכט אין עמק (וואַרשע, 1938), 128 ז״ו.
אברהם גאַלדפּאַדען (ניו־יאָרק, 1939), 44 ז״ו.
שלום־עליכם (ניו־יאָרק, 1940), 32 ז״ו.
דוד בערגעלסאָן (ניו־יאָרק, 1940), 48 ז״ו.
אוריאל אַקאַסטאַ (ניו־יאָרק, 1940), 32 ז״ו.
דורות און תקופות אין דער יידישער ליטעראַטור (ניו־יאָרק, 1942), 96 ז״ו.
פּרץ מאַרקיש (טאַראַנטאַ, 1942), 24 ז״ו.
בריוו און רעדעס פון י. ל. פּרץ (ניו־יאָרק, 1944), 416 ז״ו.
י. ל. פּרץ, זיין לעבן און שאַפן (ניו־יאָרק, 1945), 368 ז״ו.
פּאַרגייער און מיטצייטלעך (ניו־יאָרק, 1946), 432 ז״ו.
צווישן חורבן און אויפבויע (ניו־יאָרק, 1947), 382 ז״ו.
הירש גליק און זיין ליד „זאָג נישט קיינעם“ (ניו־יאָרק, 1949), 64 ז״ו.
געווען אַמאַל אַ לעבן (בוענאַס־אירעס, 1951), 392 ז״ו.
י. ל. פּרץ און זיין דור שרייבער (ניו־יאָרק, 1951), 404 ז״ו.
יידישע טעמאַטיק און יידישע מעלאָדיעס ביי באַוואוסטע מוזיקער
(ניו־יאָרק, 1952), 96 ז״ו.
נאַענטע און אייגענע (ניו־יאָרק, 1957), 384 ז״ו.

בחמן מייזיל

דאָס ייִדישע שאַפּן
און דער ייִדישער שרײַבער
אין סאָוועטןפּאַרלאַנד

איקוף פארלאג

NACHMAN MAYZEL

**DOS YIDDISHE SHAFN
UN DER YIDDISHER SHREIBER
IN SOWETNFARBAND**

**JEWISH CREATIVE ACTIVITY
AND THE JEWISH WRITER
IN THE SOVIET UNION**

Published by the
Yiddisher Kultur Farband (YKUF)
189 Second Avenue
New York 3, N. Y.

Copyright by
Nachman Mayzel
New York, 1959

שער-בלאט געצייכנט דורך י. זעלדין

Printed by
GRENNICH PRINTING CORP.
151 West 25th Street
New York 1, N. Y.

א י נ ה א ל ט :

זייט

7	צו די לייענער	
11	ביים אנהויב פון דער רוסלענדישער רעוואָלוציע (1946)	
18	די סאָוועטיש-יידישע ליטעראַטור (1942)	
38	דער מאַסקווער יידישער מלוכה-טעאַטער (1928)	
50	שלום עליכם, מענדעלע און י. ל. פּרץ אינעם מלוכה-טעאַטער (1928)	
59	די יידישע ליטעראַטור אין סאָוועטנפּאַרבאַנד בעתן וועלט-קריג (1943)	
65	דער יידישער טעאַטער אין סאָוועטנפּאַרבאַנד בעתן וועלט-קריג (1943)	
71	שלמה מיכאַעלס אין וויכטיקער שליחות (1943)	
77	פון 1917 ביז 1948 — פאָלג מיך אַ גאַנג (1949)	
84	ביראַבידזשאַן אין דער יידישער ליטעראַטור (1946)	
96	וואָס וועט דאָך זיין דער סוף? (1955)	
105	אונדזער ווייטיק און אונדזער טרייסט (1956)	
112	זאָלן זייערע געשטאַלטן שטיין פאַר אונדזערע אויגן (1956)	
116	דער סאָוועטיש-יידישער שרייבער אויפן קריגס-פּראָנאַט (1957)	
125	דער סאָוועטיש-יידישער שרייבער-פאַרמעג (1957)	
134	ציפּערן און פּאַקטן (1951)	
173	דוד בערגעלסאָן און דער נסתר (1956)	
193	איז די סאָוועטיש-יידישע ליטעראַטור געווען אַ נאַציאָנאַל-יידישע? (1957)	
231	נאַציאָנאַלע מאַטיוון ביי פּרץ מאַרקיש (1957)	
253	שמואל האַלקין — צו זיין 60סטן געבוירנטאָג (1958)	
269	דאָס סאָוועטיש-יידישע קולטור-געזעלשאַפּטלעכע לעבן, ערב דעם חורבן, נאָוועמבער 1948 (1958)	
303	זוכצעטל (רשימה פון נעמען, וואָס ווערן דערמאָנט אין בוך)	

צו די לייטער

אין דעם בוך קומען אריין ארטיקלען און אפהאנדלונגען, ווי אויך מאטעריאלן, ציפערן און פאקטן, וועגן דעם יידישן שאפן און וועגן דעם יידישן שרייבער אין סאָוועטנפארבאנד, וואָס כ'האָב פארעפנט-לעכט אין פארשיידענע צייטן. עס ווערן אויך געבראכט אייניקע אר-בעטן, וואָס כ'האָב ספעציעל צוגעגרייט פאר דעם דאָזיקן בוך. נאָך יעדן ארטיקל, ווי אויך אינעם אינהאַלט, ווערט באַצייכנט די צייט, ווען דער ארטיקל איז געשריבן געוואָרן. איך האָב די אַפּהאַנדלונגען, וואָס זיינען געשריבן מיט יאָרן פריער, געגעבן גענוי ווי זיי זיינען אין זייער צייט פארעפנטלעכט געווען. איך בין דערמיט אויסן צו ווייזן, ווי עס איז דורך מיר, דורך אונדז, אויפגענומען געוואָרן דאָס וואונדערלעכע יידישע שאפן אין סאָוועטנפארבאנד אין משך פון די אלע יאָרן, בעת דעם רענעסאַנס, בעתן וואונדערלעכן באַרג אַרויף, און איך וויל אויך באַווייזן, ווי מיר האָבן רעאַגירט די לעצטע צען יאָר אויף די אלע גרויליקע פאַסירונגען און געשעענישן, אַפריער בחדרי-חדרים, און דערנאָך, ווען מיר האָבן זיך דערוואוסט וועגן די מוראדיקע פאקטן, שוין אַרויסגעטראָטן אָפן און עפנטלעך.

דער צוועק פונעם בוך איז צו געבן אַ וואָס ברייטערע פאַר-שטעלונג און אַ וואָס פולערן בילד וועגן דער סאָוועטיש-יידישער קולטור אין אירע פאַרשיידנסטע געביטן און צווייגן, פון איר אָנהויב, פּרילינג 1917, ביזן גרויזאַמען חורבן, נאָוועמבער 1948. מיר דאַרפן דערביי באַטאָנען, אַז עס איז ווייט נישט קיין אויסשעפּנדיקע אַרבעט, וואָס „דעקט“ דאָס אַלץ, וואָס איז אין ספ"ב געטאָן און אויפגעטאָן געוואָרן אין די דרייסיק זאַטע און פּראָדוקטיווע יאָרן. צו געבן אַן

אלויטיקן און פולן באגריף און בילד, פארלאנגט זיך נישט איין בוך, נאר עטלעכע דיקע, וואגיקע ווערק. ווייל די סאָוועטיש-יידישע פאר-מעסטן און אויפטוען זיינען געווען זייער גרויס און שטארק פאר-צווייגט. מיר האָבן געהאט געוואַלדיק גרויסע מעטיקייטן אויף די פארשיידנסטע געביטן פון יידישער און אַלגעמיינער קולטור: יידישע אַנפאַנג-שולן ביז העכערע בילדונג-אַנשטאַלען, סעמינאַרן, וויסנשאַפֿט-לעכע קאַטעדרעס, וואָס אין זייער נעץ זיינען געווען אַריינגעצויגן טויזנטער לערער, פּעדאַגאָגן און הונדערטער טויזנטער קינדער און דערוואַקסענע. די סאָוועטיש-יידישע ליטעראַטור — פּאָעזיע, פּראָזע, דראַמאַטישע שאַפונגען, קריטיק, ליטעראַטור-פאַרשונגען — האָט דערגרייכט צו אַזעלכע הויכן, וואָס מיר האָבן נאָך קיינמאַל אַפילו נישט געטרוימט פון זיי. פאַר די דריי יאַרצענדליקער איז אויסגע-וואַקסן אַ רייפער דור פון יידישע יונגע און יינגערע דיכטער, דער-ציילער, קריטיקער, ליטעראַטור-פאַרשער, וואָס מיר האָבן, ליידער, נישט געהאַט אין די אַנדערע יידישע ישובים אין דער זעלביקער תקופה. און דאָס נעמלעכע איז געווען אינעם דאַרטיקן יידישן טעאַ-טער, וואו פאַר די דרייסיק יאַר זיינען אויפגעקומען אַ צוואַנציק ערנסטע אַנסאַמבלען, מיט גוט-געשולטע שווישפילער מיט טאַלענט-פולע, יידישע און נישט-יידישע רעזשיסערן, וועלכע האָבן באַוווּן טעאַטראַלן וואַנדער.

פאַר דעם קורצן פּעריאָד זיינען אויך פאַרגעקומען נישט-גע-דאַכטע פּאָליטיש-עקאָנאָמישע ענדערונגען און גייסטיקע פּראָצעסן, וועלכע האָבן איבערגעפורעמט און איבערגעשטאַלטיקט דאָס דאַרטיקע יידישע לעבן, און דאָס אַלץ האָט זיך אויף אַזאַ אַדער אַנדערן אופן אָפּגעשפיגלט אין די ווערק פון די סאָוועטיש-יידישע שרייבער. עס זיינען אין דער יידישער שפּראַך, דורך די געשאַפּענע יידישע ווערק באַהאַנדלט געוואָרן אַזעלכע געביטן און צווייגן פון מענטשלעכער מי און אויפטן, וואָס זיינען ביז אַהער קיינמאַל נישט באַרירט גע-וואָרן אין אונדזער יידישער ליטעראַטור. און דער פאַרנעם פון די אַלע אַרבעטן, און די אויסזיכטן און פּערספּעקטיוון פון די אַלע פאַר-מעסטן! לערנביכער, פּאָפּולערע מאַסן-ביכער זיינען דערשינען אין

20, 30, 50 טויזנט עקזעמפלארן, ממש אומגלויבלעכע ציפערן פאר אונדזער יידישער פארלאגס-וועלט.

דאס אלץ ארויסברענגען — פארלאנגט גרינטלעכע ארבעטן, וואס ווען נישט דער דארטיקער חורבן פון 1948, וואלטן די יידישע שרייבער און פארשער אין סאָוועטנפארבאנד זיכער עס געטאָן. און ווי מיר ווייסן זיינען דארט געגרייט געוואָרן ווערק, וואו ס'האָבן באַ-דארפט אונטערגעצויגן ווערן ווייט-גייענדיקע סך-הכלען.

זאל אונדזער דאָזיקע ארבעט זיין אַן אַנהויב-צושטייער פאר נאָך אזעלכע ארבעטן, וואס דארפן קומען. און הלואי שאפט זיך וואס גי-כער אין סאָוועטנפארבאנד גופא די מעגלעכקייט צו פארעפנטלעכן גרויסע, וואָגיקע, אויסשעפנדיקע ארבעטן-סך-הכלען וועגן דעם דאָר-טיקן אַלזייטיקן יידישן שאפן און וועגן די אויפטוען-דערגרייכונגען פון דער דארטיקער יידישער קולטור.

מיר גיבן אין בוך אייניקע ארטיקלען וועגן דער פראגע „צי איז די סאָוועטיש-יידישע ליטעראַטור געווען אַ נאַציאָנאַל-יידישע? — אַ פראגע, וואס האָט פאַרנומען די יידישע ליענער-קרייזן, סיי די, וואס האָבן אַ טיפע ליכשאפט און פאַרערונג פאַר דער סאָוועטיש-יידישער ליטעראַטור און סיי די, וואס האָבן געהאַט און האָבן אויך איצט אַ פיינטלעכע באַציאונג צו אַלץ, וואס איז דאָרט געשאפן גע-וואָרן. מיר האָבן אויך אַריינגעגעבן אייניקע אַפּהאַנדלונגען וועגן סאָוועטיש-יידישע שרייבער, וועלכע זיינען אין אונדזערע ביז-איצטיקע ביכער נישט אַריין.

וועגן אייניקע סאָוועטיש-יידישע שרייבער האָב איך פאַרעפנט-לעכט אַפּהאַנדלונגען אין אַנדערע ביכער: וועגן בייניש שטיימאַן, איזי כאַריק (אין „נאַענטע און ווייטע“, וואַרשע 1929), וועגן דוד בערגעלסאָן, דער נסתר (אין „פאַרגייער און מיטצייטלער“, ניו-יאָרק 1946), וועגן אשר שוואַרצמאַן, אהרן קושניראָוו, פּרץ מאַרקיש (אין „נאַענטע און אייגענע“, ניו-יאָרק, 1957) און א. א. וו.

אייניקע באַהויפטונגען, ווי אויך אייניקע פּערזן-שורות פון יידישע שרייבער האָבן מיר איבערגעחזרט און געבראַכט אין פאַרשיידענע

אפהאנדלונגען. זאל דער לייענער, וואָס וועט איבערלייענען מיטאמאל דאָס גאַנצע בוך, נישט האָבן פאַראיבל אויף אונדז דערפאַר. די אַדער אַנדערע אַפהאַנדלונג וואָלט געליטן, ווען מיר לאָזן אויס די שורות, וואָס מיר האָבן שוין ערגעץ-וואו געבראַכט.

מיר האָפּן און ווילן גלויבן, אַז דער פאַרבאַט אויף דער יידישער שפּראַך, אויפן יידישן בוך, אויפן יידישן שאַפּן, וואָס דויערט שוין מער ווי צען יאָר אין סאַוועטנפאַרבאַנד, וועט ענדלעך אַראַפּגענומען ווערן, און די דאַרטיקע יידישע שרייבער און שאַפּער וועלן ווידעראַמאל באַ-קומען די פּולע רעכט און די פּולע מעגלעכקייטן ווידער צו שרייבן, אַרויסצוגעבן זייערע ווערק און וועלן ווידער פירן אַן אַפּן און עפּנט-לעך יידיש-שאַפּעריש לעבן ווי אין די פּריערדיקע גוטע, געכענטשמע יאָרן.

עס האָט מיר זייער פיל געהאַלפּן מיין פּרוי כיענע, וואָס האָט פליי-סיק און זאַרגפּעליק געקליבן מאַטעריאַלן פאַר די פאַרשיידענע אַפהאַנד-לונגען פון בוך. זי האָט אויך צונויפגעשמעלט דעם זוכצעמל.

מיין דאַנקזאַגונג

איך דריק אויס מיין דאַנק די גוטע פריינט יעקב ש., אייזיק קעסלער און אב. בערניקער, וואָס האָבן מיטגעהאַלפּן מיט זייערע ביישטייע-רונגען, אַרויסצוגעבן דאָס בוך.

עס האָט אויך בייגעשטייערט פאַר דעם בוך מירע גילבערט, אין אַנדענק פון איר מוטער צינע עפעלבוים, די פּרוי פון ב. עפעל-בוים און די טאַכטער פון יהודה שטיינבערג.

מערץ 1959.

נחמן מייזיל

ביים אָנהייב פון דער רוסלענדישער רעוואָלוציע

1.

די רוסלענדישע רעוואָלוציע פון 1917 האָט פאַרענדיקט מיטאַמאָל די עטלעכע יאָרהונדערטער דעספּאָטישע צאַרישע הערשאַפט, וועלכע האָט גע- וועלטיקט איבער 150-160 מיליאָן מענטשן פון פאַרשיידענע פעלקערשאַפטן, זיי געהאַלטן אין קלאַמערן און אין קייטן. די רוסלענדישע רעוואָלוציע האָט מיטאַמאָל און גלייכצייטיק אויפגעריכט אויך דאָס יידישע לעבן און באַפרייט דאָס יידישע פּאָלק פון שווערער קנעכטשאַפט. עס זיינען אָפגעשאַפט געוואָרן די אַלע ספּעציעל-יידישע געזעצן, וואָס האָבן אויסגעטיילט די יידישע באַפעל- קערונג אין בירגער פון צווייטער אָדער דריטער מדרגה. אויס מיט „קראַמיע יעוורעיעוו“ (אויסער יידן), אויס מיט דער שענדלעכער „טשערטאַ אַסיעדלאַסטי“ (תחום המושב), אויס מיט דער פּראַצענט-נאַרמע פאַר קינדער פונעם יידישן פּאָלק, נאָך הונדערטער יאָרן קרעכצן און זיפצן אונטער דער שווערער יאָך פון דער פּאָליצייאישער מאַכט, איז דאָס יידישע פּאָלק גלייכבאַרעכטיקט געוואָרן און איז געוואָרן אַ פרייער מיטגליד צווישן אַלע פעלקער פונעם גרויסן רוס- לאַנד. מיט דער רעכטלעכער פּאָליטישער באַפרייאונג איז אויך געקומען די פולע גייסטיק-קולטורעלע באַפרייאונג פון די יידישע מאַסן.

ווער עס איז אין יענער צייט נישט געווען אין רוסלאַנד, אין קיעוו, מאַסקווע אָדער פעטערבורג, אויפן איראַל אָדער אין די יידישע שטעט, — ווער עס האָט עס אליין מיט אייגענע אויגן נישט געזען און מיטן אייגענעם האַרץ נישט אָדורכגעצייטערט, — דער האָט אויף זיין לעבן נישט מיטגעמאַכט קיין גרויסע פרייד, קיין איבעראַשנדיקע אויפטרייסלונג, קיין איבערמענטשלעכע פאַר- גאַפונג. הייזער האָבן מיטגעטאַנצט, שטיינער פון די גאַסן האָבן מיטגעשפרונגען. עס דערמאָנען זיך פאַרשיידענע מאַמענטן, עפיזאָדן פון יענע פריידיקע, יום-טובדיקע חדשים און יאָרן.

ביים אויסברוך פון דער פעברואַר-רעוואָלוציע, ווינטער 1917, בין איך געווען מיט מיין פרוי און ערשטן קינד אויפן איראַל, אין פּערם, וואו כ׳בין געווען באַשעפטיקט אין אַ גרויסער קריגס-פּאַבריק, וואָס האָט געגרייט קעסט- לעך פאַר „סנאַריאַדן“, אין וועלכער עס האָבן געאַרבעט עטלעכע טויזנט רוסישע אַרבעטער, ווי נאָר עס איז אָנגעקומען צו אונדז, מיט אַ פאַרשפעטיקונג פון עטלעכע טעג, די ידיעה וועגן דער איבערקערעניש, האָבן מיר אויף אַן

איינגארטיקן אופן אָנגעהויבן איבעראַנדערשן אונדזער איינגעשטעלטן לעבנס־שטייגער אין דער פּאַבריק. איך בין אַריינגעצויגן געוואָרן אינעם געווייבל פון דעמאָנסטראַציעס, אַרבעטער־פּאַרזאַמלונגען, אַרבעטער־קאַמיטעטן. עטלעכע טויזנט אַרבעטער און אָנגעשטעלטע פון דעם גרויסן „פּערמאַלעס“ האָבן מיר געשפּאַנט אונטער רויע פּענער און פּרייהייט־רופּנדיקע פּלאַקאַטן אַ זעקס וואָרט פּונעם „זאַוואָד“ קיין פּערס, אונטערן טאַקט פון געזאַנג און געשפּיל פון אַרקעסטערס ...

אַריינגעצויגן לכתחילה אין דעם רעוואָלוציאָנערן שטראָם פון די אוראַל־אַרבעטער, באַטייליקט זיך אין די רעוואָלוציע־פּאַרזאַמלונגען, האָב איך שנעל אַלץ איבערגעלאָזט אויף „הפּקר“ און זיך פּאַרנומען צוריק קיין קיעוו, מיין שטענדיקע היימשטאַט.

עס איז מיר אָנגעקומען אַ טעלעגראַמע פון קיעוו, פון אייגענע און חברים, איך זאַל גלייך קומען. עס עפענען זיך געוואָלדיקע מעגלעכקייטן פאַר רעוואָלוציאָנערער און קולטורעלער טעטיקייט. האָב איך איבערגעלאָזט האַק און פּאַק און זיך געלאָזט קיין קיעוו, דורך מאַסקווע, וואָס איז דאָן געווען צע־פּלאַקערט און צעפּלאַמט, און וואו ס'האַט געיובלט און געברויזט. געקומען קיין קיעוו אָנהייב פּרילינג 1917 נאָך צוויי יאָר נישט זיין דאָרטן, האָב איך די שטאַט נישט דערקענט, — זי איז מיטאַמאַל ווי פּאַריזונגערט געוואָרן. דאָס נעמעלעכע האָב איך שפּעטער געטראָפּן אין פּעטראַגראַד (אַפּריער פּעטערבורג און דערנאָך לענינגראַד), אין די חדשים אויגוסט־סעפטעמבער, וואו עס האָט זיך אָנגעהויבן דער גרויסער אַנטשיידענער געראַנגל צווישן די רעשטלעך פון דער אַלטער, אָפּגעשטאַרבענער אַרדענונג מיט די כוחות פון דער רעוואָלוציע־אַנערער מאַכט.

אין מאַסקווע און אין פּעטראַגראַד האָבן זיך גלייך אָנגעהויבן פּאַנאַדער־וויקלען גרויסע, פּאַרשיידנאַרטיקע פּאָליטישע, קולטור־געזעלשאַפטלעכע טע־טיקייטן, אין וועלכע עס זיינען אַריינגעצויגן געוואָרן די אַלערליי פּאָליטישע און קולטור־געזעלשאַפטלעכע טוער, פון רעכטס ביז לינקס, פון אַלט ביז יונג. קיין גאָר שאַרפע גרענעצן זיינען נאָך דאָן נישט געווען. עס האָט לכתחילה, אינעם ערשטן פּעריאָד, פּאַראייניקט אַלעמען דאָס נייע, דאָס אומגעריכטע ... מען האָט ערשט אָנגעהויבן זיך פּאַרמעסטן אויף קאַמף און מ'האַט גענומען זוכן וועגן און מאַסמיטלען פאַר נייע שריט, פאַר נייע לעבנס־פּאַרמען ביי די פּלוצים־אויפּגעקומענע און געשאַפענע נייע באַדינגונגען. מען איז ווי אַרויסגעקראַכן פון פינצטערע לעכער, פון קעלערס און תּפיסות און געריבן די אויגן פון דער בלענדענדיקער זון ... מען האָט ערשט גענומען אָנשטעלן די „כלים“, די אינ־סטרומענטן און די שטימען ...

.2

נישט דא איז דאס אַרט צו דערציילן גענויער וועגן יענער צייט און אַרויס־ברענגען אויסערסט־טשעקאווע באַגעגענישן, פאַסירונגען און געשטאַלטן. אַל־דאָס רוסלענדישע לעבן און די פאַרשיידנסטע שיכטן זיינען אַריינגעצויגן גע־וואָרן אין דעם רעוואָלוציאַנערן געוויירבל. אויף אַ באַזונדערן אופן האָט די איבערקערעניש אויפגעטרייסלט דאָס יידישע לעבן און אַרויסגעבראַכט די רעוואָלוציאַנערע און ראַדיקאַלע כוחות אויף דער יידישער גאַס.

אין דער אַלגעמיינער פאַרשיכורונג, אין דעם נישט־געדאַכטן אויפברויז האָבן זיך מיטאַמאַל באַוויזן יידישע שרייבער און דיכטער מיט שטראַלנדיקע הערצער, פול גבורה און ברען, פול אימפעט און באַגייסטערונג: נייע צייטן — נייע פויגל, נייע פויגל — נייע געזאַנגען.

עס געדענקט זיך גוט די צייטשריפט, וואָס מיר האָבן אַרויסגעגעבן אין קיעוו צום ערשטן מאַי 1917 „דאָס פרייע וואָרט“, וואָס איז געווען טאַקע דער ערשטער אַרויספאַר, דער ערשטער אַנזאַג פון דער גרופע יידישע שרייבער און קינסטלער אין קיעוו, וועלכע האָבן אין די שפעטערדיקע יאָרן געשפילט אַ גרויסע ראַלע אין דער יידישער שאַפּערישער וועלט אין אוקראַינע און שפעטער אין גאַנץ רוסלאַנד. מיר האָבן די צייטונג צונויפגעשטעלט אויף שנעל, אין געאַייל, כדי זי זאָל דערשיינען צום ערשטן פרייען מאַי. קיין עלעקטרישע קראַפט איז דאָן אין שטאַט נישט געווען, האָבן מיר מיט אַריינגעשטעקטע שטעקנס אין די רעדער פון דער דרוק־מאַשין, געדרייט זי אַליין אַ גאַנצע נאַכט און אַפגעדרוקט דעם נומער. אין דעם ערשטן נומער האָבן זיך באַטייליקט אַן אויסנאַם שרייבער פון פאַרשיידענע ריכטונגען, ווי אויך האָבן דאָרט דעביור־טירט עטלעכע יונגע יידישע דיכטער. עס האָבן אין דעם נומער זיך באַטייליקט שמעון דאָבין, משה ליטוואַקאָוו, י. דאַברושין, דוד בערגעלסאָן, דער נסתר, אשר שוואַרצמאַן, לייב קוויטקאָ, דוד האַפּשטיין, נחמן מייזיל, נחום אויסלענדער און אנדערע.

דאָס איז געווען די ערשטע עפנטלעכע מאַניפעסטאַציע פון דעם באַפרייטן יידישן וואָרט, פון דער באַפרייטער יידישער מאַסן־ענערגיע, נאָך דעם, ווי דאָס יידישע וואָרט איז געווען פאַרבאַטן אין רוסלאַנד בעתן ערשטן וועלט־קריג, און דאָס איז אויך געווען דער אַנזאַג אויף נייע און גרויסע פאַרמעסטן. אין אַט דעם געהויבענעם פייערלעכן גייסט זיינען געווען אַלע אַרטיקלען, ליידער, קורצע דערציילונגען, עס איז אויפגעמישט געוואָרן דאָס ערשטע בלאַט פון דעם שטורם־און דראַנג־פּעריאָד, וואָס האָט געבראַכט נישט געדאַכטע אויסזיכטן און פּערספּעקטיוון פאַר אַלע פעלקער און פאַר דעם יידישן פּאַלק.

שפעטער זיינען צוגעקומען צו אונדז פֿרץ מאַרקיש, ביינוש שטיימאַן, און עס איז געוואָרן אַ כאַר, וואָס האָט נישט געזונגען, נאָר געשאַלט, נישט נאָר געזונגען, נאָר באַזונגען דאָס גרויסע אומגעריכטע גליק, וואָס איז געקומען נאָך אַזוי פיל גרויע יאָרן פון שווערער רעאַקציע, פון די בלוטיקע, ביטערע מלחמה-יאָרן.

האַרץ און מוח זיינען אויפגעפראַלט געוואָרן, ס'איז געווען אַ צייט פון „כולו יום-טוב“.

אין די ערשטע יאָרן זיינען אַרויס עטלעכע לידער-זאַמלונגען פון אשר שוואַרצמאַן, פון ל. קוויטקאָ („טריט“), פ. מאַרקיש („שוועלן“), דוד האַפּשטיין („ביי וועגן“). אַט די לידער-זאַמלונגען, וואָס זיינען דערשינען איינס נאָך דאָס אַנדערע, ווי פיל אַנדערע לידער און פּאַעמעס, וועלכע זיינען דערשינען אין יענער צייט אין קיעוו, כאַרקאָוו, אַדעס, מינסק, מאַסקווע, האָבן געבראַכט צום אויסדרוק דעם פּאַטאָס, די באַגייסטערונג, גאָר די פרייד פון דעם נייעם לעבן, און מערקווירדיק איז געווען, וואָס כמעט אין דערזעלבער צייט האָבן זיך באַוווּזן זינגער-באַזינגער פון דער נייער אויפגעשטורעמטער צייט אויך אין גאַליציע, ווין, וואַרשע, ווילנע, וואו עס זיינען געקומען משה קולבאַק, מלך ראַוויטש, ישראל שטערן, א. פרידקיין, בער האַראַווין, דוד קעניגסבערג און נאָך און נאָך, וועלכע האָבן זיך דערנאָך איבערגערופן מיט דער יידישער אַמעריקע און אירע יונגע דיכטער-זינגער.

3.

זומער 1917, זיינען צו אונדז דערגאַנגען פון ניו-יאָרק די צוויי בענדער פון מ. באַסינס לידער-אַנטאָלאָגיע „500 יאָר יידישע פּאַעזיע“, וואו אין צווייטן באַנד זיינען געווען פאַרעפנטלעכט געזאַנגען פון די יונגע יידישע דיכטער אין אַמעריקע. מיר האָבן דאָן אין קיעוו אַרויסגעלאָזט אַ לידער-זאַמלונג, וואָס האָט טאַקע געטראַגן דעם נאָמען „די יונגע יידישע פּאַעזיע אין אַמעריקע“ מיט מיינעם אָן אַריינפיר. די זאַמלונג איז געווען אַ מין אַנטפּלעקונג סיי פאַרן לייענער און סיי פאַרן יונגן יידישן דיכטער. און וואָס ס'איז אינטערעסאַנט, די זאַמלונג האָט געהאַט אַ געוואַלדיקע ווירקונג אין דעמאָלסדיקן רוסלאַנד, אינס-פיררט, מיטגעריסן און מיטגעווירקט דעם ווייטערדיקן וואַקס פון דער יידישער פּאַעזיע.

באַלד זיינען אויפגעקומען און זיך באַוווּזן מיט זיערע שאַפונגען נאָך און נאָך טאַלאַנטפולע דיכטער, ווי קאַדיע מאַלאַדאָווסקי, א. קושניראָוו, איציק פעפּער, מ. שאַפיראַ, ליפּע רעזניק, משה בראַדערזאָן א. אַנד. עס איז געווען

א צעזונגענע און צעהוליעטע דיכטער־כאליאסטערע, רעוואלוציע־טרובאדורן. אייניקע דיכטער, — די, וואָס זיינען אויפגעקומען אין אוקראַינע, אין פאַר־שיידענע טיילן פון סאָוועטנפאַרבאַנד זיינען אַליין געווען, ווי ד. האַפּשטיין האָט אַמאָל געזאָגט וועגן זיך, „שטיקער קופער“, אינסטרומענטן, אויף וועלכע די רעוואַלוציע האָט אויסגעזונגען און אויסגעשאַלט אירע געזאַנגען. אַנדערע דיכטער, וואָס האָבן אויפגענומען די רעוואַלוציע פון ווייטן, האָבן געגעבן אַפהילכן און אַפּקלאַנגען פון די גרויסע מערקווירדיקע געשעענישן פון דער רעוואַלוציאַנערער סטיכע. האָט טאַקע איינער אַ דיכטער (מלך ראָוויטש) גערופּן: „קום, לייג צו דער קאַלטער ערד דיין אויער און הער, ווי עס שפּרינגען די קייטן פון לאַנד פאַר דער אונטערערדישער היץ“.

עס איז דערביי וויכטיק צו באַמערקן, אַז ווי אַלעמאָל אין אַזאַ אויפגע־שטורעמטער צייט, איז די פּראָזע, די בעלעטריסטיק, געבליבן הינטערשטעליק. זי האָט זיך נאָך נישט געקאָנט פאַנאָדערקלייבן אין דעם געווייבל. און אין דער צייט, וואָס עס זיינען צוגעקומען אַ גרויסע מחנה דיכטער, האָבן אפילו די פּריערדיקע פּראָזאַאיקער צייטווייליק געשוויגן. זיי האָבן געוואַרט ביז דער שטורעם וועט אַ ביסל אַריבער, ביז די כוואַליעס וועלן אַריין אין די ברעגעס, ביז דאָס לעבן וועט אַנהויבן אָננעמען פאַרענדיקטע פאַרמען.

און אַ באַווייז זיינען די עטלעכע זאַמליכער, די פאַרשיידענע צייט־שריפטן, וואָס זיינען אין דעם סאַמע רעוואַלוציאַנערן קאָך דערשינען. לידער, פּאָעמעס, אין וועלכע עס איז אויף אַ שטורמישן, בריוונדיקן אופן געגעבן געוואָרן די שטורמישע צייט, זיינען געווען אַ סך, און די דערציילונגען, וואָס עס האָבן פאַרעפנטלעכט באַקאַנטע און באַוואָסטע יידישע שרייבער, זיינען געווען אַליץ פון פּריערדיקע צייטן, פון תקופות וואָס האָבן אויסגעזען אין דעם רעוואַלוציע־פּיבער צו זיין ווייט־ווייטע. שוואַרצמאַן אָדער מאַרקיש, קוויטקאָ אָדער האַפּשטיין האָבן לייכטער געקאַנט מיטגעריסן ווערן אין זייער דיכטונג מיט די אַרומיקע געשעענישן, איידער די „געזעצטע“ בערגעלסאַן און דער נסתר, משה טייטש און הירשקאָן, וואָס האָבן דאָן געלעבט און געשאַפן אין סאָוועט־פאַרבאַנד, אין אוקראַינע.

4.

אין די סאַמע צעהעלטע יום־טובדיקע טעג, אין די סאַמע פּריידיקסטע וואָכן פון דעם רעוואַלוציאַנערן אויפשטייג, האָבן זיך באַוויזן פינצטערע כוחות, געשטיצט און געהעצט פון אינעווייניקסטע און דרויסנדיקסטע פינט פון דער רעוואַלוציע, פון דעם סאָוועטנפאַרבאַנד. מען האָט נאָך נישט באַוויזן אַפּצוכאַפּן דעם אַטעם, און באַוואָפנטע היימישע און פּרעמדע רעאַקציאָנערן, פינט פון

דעם ארבעטער-קלאס זיינען אַרויסגעקראַכן פון די לעכער, געשיקט געוואָרן פון ווייטע, פרעמדע לענדער, מיט שיפן און באַנען, צו דערשטיקן די רעוואָלוציע און דערטרינקען אין בלוט די פּאַלקס-דעראַבערונגען. דעניקין און ווראַנגעל, די כלערליי פעטלורעס, גריגאַריעווס, מאַכנאַס האָבן זיך געלאָזט אויפן סאַ-וועטנפאַרבאַנד, אויף פאַרשיידענע טיילן פון דעם לאַנד און דורך פאַגראַמען, שחיטות, מאַסן-מאַרדן, פייניקונגען און רויבערייען האָבן זיי זיך באַמיט אויס-צוראַטן די מאַכט פון אַרבעטער און פויערן און פאַרניכטן די ערשט-אויפגע-קומענע רויטע אַרמיי, און ווי אַלע מאַל אין אַזעלכע פינצטערע צייטן, איז דאָס יידישע פּאַלק געווען דאָס כפרה-הינדל. עס האָבן זיך אַנגעהויבן די מוראדיקע שחיטות אויף יידישע שטעט און שטעטלעך, מען האָט אויסגעקוילעט גאַנצע געגנטן, אין משך פון אַ צוויי-דריי יאָר האָט מען געמאַכט חורבנות אין הונ-דערטער אַלט-באַזעסענע יידישע ישובים: צענדליקער טויזנטער יידן זיינען דערמאַרדעט געוואָרן און הונדערטער טויזנטער זיינען צעראַבירט געוואָרן. אַט דער גרויזאַמער, מוראדיקער פּאַלקס-אומגליק, די גרויליקע קאַטאַס-טראַפע רופט זיך אַפּ אויף דער יידישער ליטעראַטור, איבערהויפט אויף דער יידישער דיכטונג, וואָס אַט-ערשט איז זי געווען פול פרייד און יום-טוב, פול פּאַטאָס און באַגייסטערונג. די זעלבע דיכטער שטעלן איבער זייערע אינסטרו-מענטן און נעמען באַוויינען און באַקלאַגן דעם טראַגישן גורל פון דעם יידישן פּאַלק, די שוצלאַזיקייט פון דער פיל-געפלאַגטער יידישער מאַסע. זיי האָבן גע-שילדערט די גוואַלדטאַטן, די פאַרוויסטונגען, די מאַרדן, וואָס פאַרשיידענע באַנדעס, — וויסגוואַרדייאישע, פעטלירישע, דעניקינישע און אַלע אַנדערע האָבן אַרגאַניזירט אויף דער יידישער באַפעלקערונג און נישט געשווינט קיין יונג און אַלט, מאַן און פרוי.

לייב קוויטקאַ האָט זייער רירנד געשילדערט דעם פאַגראַם אין אומאַן, פּרץ מאַרקיש האָט פאַרעפנטלעכט זיין באַרימטע „די קופע“, וואָס רופט זיך איבער מיט ח. נ. ביאַליקס „אין דער שחיטה-שטאַט“. צו אַט דער קאַטעגאָריע געהערן די דריי מערקווירדיקע דראַמאַטישע שאַפונגען, וואָס עס האָט איבער-געלאָזט נאָך זיך דער יונג-אומגעקומענער ביינוש שטיימאַן, — ער איז געפאַלן אַרום קיעוו פון אַ דעניקינישער קויל, — די דריי דראַמאַטישע שאַפונגען, וואָס האָבן פאַראַינטערעסירט מיט זייער אינעווייניקסטער עשירות און צוזאַג אויף אַ גרויסן טאַלענט, וואָס איז אומגעקומען איידער ער האָט באַוויזן רייף ווערן. אויך דוד בערגעלסאָן האָט מיט אַ פאַר יאָר שפעטער פאַרעפנטלעכט זיינע אינטערעסאַנטע שילדערונגען, פאַרצייכענונגען פון דער יידישער פּאָדאָליע, וואָס איז איבערגענטפערט געוואָרן אין די הענט פון באַנדיטן. אויך זיין „מידת הדין“ האָט אין זיך דעם הייסן שטאַף פון דער בירגער-קריג-צייט. און ש.

גאָדינער אין זיין בוך „דער מענטש מיטן ביקס“ און עטלעכע ווערק פון מ. דאָניעל, און אייניקע ראַמאַנען פון ב. עפעלבוים, וועלכער האָט דאָן אַנגע- שריבן אין אַדעס, און וועלכער האָט זיך אין די שפעטערע יאָרן אומגעקערט צו יענער צייט און געשילדערט די מאַרדן און פאַרוויסטונגען פון די דייטשישע קאַניבאַלן. און אַזוי אויך איציק קיפּניס אין זיין ווערק „חדשים און טעג“ און פיל, פיל אַנדערע.

ווען מיר רעדן וועגן די ווערק — דיכטערישע און פּראָזאַאישע, — וואָס די סאָוועטישע יידישע ליטעראַטור האָט געשאַפן אין די ערשטע יאָרן פון איר אויפקום, דאַרפן מיר זיך אָפּשטעלן אויף די נייע געזאַנגען, אויף די נייע שילדערונגען, אויף די נייע מאַטיוון, וואָס עס האָבן געבראַכט מיט זיך די יידישע רויטע אַרמיער. אַהער געהערן די דיכטונגען פון א. קושניראָוו, איציק פעפּער, וואָס זיי האָבן געשריבן, ווען זיי זיינען געווען אין דער אַרמיי, גע- קעמפט אין די רייען פון דער רויטער אַרמיי פאַר דער באַפרייאונג פון דעם הימלאַנד. זיי זיינען געגאַנגען פּוסטריט נאָך דעם וואונדערלעכן דיכטער- קעמפּער אשר שוואַרצמאַן, וועלכער איז פרייוויליק אַוועק אין דער רויטער אַרמיי צו באַשיצן די סאָוועטישע גרענעצן קעגן די ווייסגוואַרדיאישע פּאַליאַקן, און איז אַרום קאַראַסטען, קיעווער געגנט, אומגעקומען.

אשר שוואַרצמאַן איז געוואָרן דער סימבאָל פון דער נייער סאָוועטישער יידישער רעוואַלוציאַנערער העלדישער פּאָעזיע, און פאַרשיידענע יידישע דיכטער האָבן שטענדיק געזען אין אים אַ מוסטער, און אין זיין דיכטונג — אַ קוואַל פון באַגייסטערונג און טריישאַפט צו דער רעוואַלוציע.

איך געדענק גוט אשר שוואַרצמאַנען, ער איז אַרום אונדז אין קיעוו אויס- געוואַקסן, געשטעלט זיינע ערשטע דיכטערישע טריט און דערנאָך אַזוי ענג און ערלעך, אַזוי אויפריכטיק און גראַדליניק פאַרבונדן פרייהייט מיט וואַרט, קאַמף מיט ליד, לאַזונג מיט טאַט.

און ווען מען טוט אַ טראַכט וועגן יענער וואונדערלעכער צייט — קומט אויף אשר שוואַרצמאַן מיט זיינע טונקל-פינקלענדיקע אויגן, מיטן קרעפטיקן גוף און טיפּער נשמה, — דאָס אַלץ וואָס כאַראַקטעריזירט זיין וואונדערלעכע דערהויבענע קעמפּערישע דיכטונג.

עס איז געווען אַ מערקווירדיקע, וואונדערלעכע צייט, אַן אויסטערלישע, אַ נישט-געדאַכטע, און אַזאָ איז אויך געווען די דיכטונג, וואָס איז געשאַפן גע- וואָרן אין יענעם קורצן, הערלעכן און דערהויבענעם פעריאָד ביים אַנהויב פון דער רוסלענדישער רעוואַלוציע.

די סאָוועטיש-יידישע ליטעראַטור

(צו דער כאַראַקטעריסטיק פון דער סאָוועטיש-יידישער ליטעראַטור)

1.

מיט אַ צוויי יאָר צוריק, אין 1940, איז פאַרגעקומען אין מאַסקווע אַ פאַרזאַמלונג פון די דאָרטיקע סאָוועטיש-יידישע שרייבער, וואו עס זיינען באַהאַנדלט געוואָרן אייניקע וויכטיקע פראַבלעמען פון דער סאָוועטיש-יידישער ליטעראַטור און פון דעם סאָוועטישן יידישן שרייבער. נאָך אַ לענגערן מיינונגס-אויסטויש און נאָכן אַרויסברענגען ערנסטע סך-הכלען און אויספירן, האָט דער פאַרזיצער פון יענער פאַרזאַמלונג — פראַפ' י. נוסיןאָוו — געמאַכט אויפ-מערקזאַם די פאַרזאַמלטע שרייבער, אַז אין צוויי יאָר אַרום, נאָוועמבער 1942, וועט מען פיערן דעם 25טן יאַרטאָג פון דער סאַציאַלער רעוואַלוציע, און די סאָוועטיש-יידישע שרייבער דאַרפן דעריבער שוין אָנהייבן גרייטן וואַגיקע ווערק, וואָס זאָלן שילדערן די גרויסע דערגרייכונגען און דעראַבערונגען פון די 25 מערקווירדיקע יאָר פון דעם אַלגעמיינעם און יידישן שאַפן אין סאָוועטנפאַרבאַנד. אין אַ נעקראַלאָג, וואָס סעם בראָון האָט פאַרעפנטלעכט וועגן דעם טאַלאַנטפולן סאָוועטיש-יידישן ליריקער ש. ראַסין, וועלכער איז געפאלן אין שלאַכט מיט די היטלעריסטישע באַנדעס, גיט ער איבער, אַז „אידער די איצטיקע מלחמה האָט זיך אָנגעהויבן, האָט מען זיך אין די קרייזן פון די יידישע דיכטער, נאָוועליסטן און קריטיקער אין סאָוועטנפאַרבאַנד שטאַרק באַשעפטיקט מיט די פאַרשלאָגן און פלענער וועגן פאַרעפנטלעכן אַ נייע געשיכטע פון דער יידישער ליטעראַטור ווי אַ טייל פון דער מאַנומענטאַלער געשיכטע פון די ליטעראַטורן פון די סאָוועטישע פעלקער, וואָס דער מלוכה-פאַרלאָג האָט געפלאַנעוועט אַרויסצולאָזן צום 25-סטן יוביליי פון דער אַקטאַבער-רעוואַלוציע“. ס. בראָון דערציילט, אַז „די שרייבער האָבן זיך באַ-צויגן צו אַט דער אויפגאַבע מיט גרויס אינטערעס, מען האָט הייס דיסקוטירט ווי אַמבעסטן און אַמבולעטסטן אַרויסצוברענגען דעם גרויסן צושטייער פונעם יידישן פאָלק צו דעם קולטור-אוצר פון דער מענטשהייט“.

די גרויזאַמע געשעענישן, וואָס קומען איצט פאַר אין אייראָפע און אין די לענדער פונעם ראַטנפאַרבאַנד, די מאַומדיקע היטלער-פאַרוויסטונגען, וואָס

האַבן אָפגעווישט גרויסע טיילן פון דעם סאָוועטיש-יידישן קיבוץ, האָבן פאַר די סאָוועטיש-יידישע קינסטלער אַוועקגעשטעלט גאַר אַנדערע ברענענדיקע אויפגאַבן, די שרייבער האָבן פאַרביטן די שאַפונגס-פעלדער אויף שלאַכט-פעלדער, וואו עס ווערט איצט אַנטשיידן דער גורל פון גאַר דער מענטשהייט און פון דעם גאַנצן יידישן פּאָלק.

סעם בראַון גיט איבער, אַז „מיט אַ יאַר צוריק, ווען די נאַצישע האָרדעס זיינען צוגעקומען נאָענט צו מאַסקווע, האָבן זיך די צענדליקער יידישע שרייבער פרייוויליק אַנגעשלאָסן אַן דער רויטער אַרמיי“. ער רעכנט אויס דערביי דעם ליטעראַטור-פאַרשער און קריטיקער מ. ווינער, מחבר פון „צו דער געשיכט-טע פון דער יידישער ליטעראַטור פונעם 19טן יאָרהונדערט“; דעם באַוואוסטן ליטעראַטור-קריטיקער א. גורשטיין, דעם שפראַך-פאַרשער ע. פאַלקאוויטש, די דיכטער און נאָוועליסטן ש. גאַדינער, אהרן קושניראָוו, ש. ראַסין, עליע גאַרדאַן און פיל אַנדערע.

עס איז קלאַר, אַז ביי די אויסערסט-שווערע באַדינגונגען פונעם לעבן און קאַמף אינעם סאָוועטנפאַרבאַנד איז נישט מעגלעך געווען רואיק צוצוגרייטן און פאַרענדיקן די אַלע מאַנומענטאַלע ווערק, אין וועלכע מען האָט באַדאַרפט און געוואָלט אַרויסאַנטפלעקן די גרויסע פאַרמעסטן, די וויכטיקע דער-גרייכונגען אויף די פאַרשיידענע געביטן פונעם יידישן לעבן און שאַפן פאַר די 25 יאַר פון דער סאָוועטישער און סאָוועטיש-יידישער בויאונג.

די 25 יאַר (1917-1942) זיינען רייך מיט אַטעם-פאַרכאַפנדיקע דרויסנדיקע און אינעווייניקסטע געשעענישן און פראַצעסן, און כדי צו האָבן אַ פאַרגאַנצט בילד און אַ פולע פאַרשטעלונג פון דעם אַלעם, וואָס איז אויפגעטאָן געוואָרן דורכן סאָוועטישן יידנטום ביי די נישט-געדאַכטע ביזאַהער פאַליטישע, גע-זעלשאַפטלעכע, קולטורעלע און מאַטעריעלע באַדינגונגען, זיינען נייטיק גרויסע אַרומנעמענדיקע מאַגאַגראַפיעס און ווערק, וואָס זאלן אונטערפירן ווייט-גייענדיקע סך-הכלען און מאַכן די געהעריקע אויספירן.

און באַזונדערס נייטיק איז עס געווען, ווייל קיין גאַנצע אויסשעפנדיקע ווערק וועגן דער סאָוועטיש-יידישער ליטעראַטור, וועגן איינציקע גרופירונגען אַדער אפילו וועגן די איינצלנע באַדייטנדיקע סאָוועטיש-יידישע שרייבער זיינען נאָך ביז איצט נישט דערשינען. אין די פאַרשיידענע צייטשריפטן און זשורנאַלן, אין די פאַרשיידענע פאַרש- און קריטיק-זאַמלונגען זיינען פאַנאַדערגעוואָרפן באַזונדערע אַרטיקלען און אַפּהאַנדלונגען וועגן איינצלנע ווערק אַדער עס זיינען באַרירט אייניקע פראַבלעמען ביי דעם אַדער אַנדערן אַנגעזעענעם שרייבער. אַבער דאָס זיינען אַלץ ציגל און מאַטעריאַל פאַר אַ בנין, וואָס דאַרף ערשט געבויט ווערן. און דערצו פאַרנעמט אין פיל פון די אַפּהאַנדלונגען מער

אַרט שאַרפע פּאַלעמיק, וואָס דער קריטיקער-אַפּשאַצער פירט מיט זיינע קאַלעגן-קריטיקער, און עס ווערן מער אונטערגעשטראַכן די חילוקי-דעות, די מיינונג-פאַרשיידנקייטן, וואָס עס זיינען דאָ צווישן די קריטיקער, איידער עס ווערן אָנגעגעבן פעסטגעשטעלטע הנחות, אָנגענומענע געדאַנקען און מיינונגען וועגן די ווירקנדיקע שרייבער אין די דערשיינענע ווערק.

און אַ חוץ דעם זיינען אין סאָוועטנפאַרבאַנד געווען עטלעכע ליטעראַריש-שאַפנדיקע יידישע קולטור-צענטערן — מאַסקווע, מינסק, כאַראַקאָו-קיעוו, ביראַבידזשאַן. אַ לענגערע צייט האָט געהערשט אַ מין לאַקאַלער פּאַטריאַטיזם אין די צענטערן און עס האָבן זיך געשאַפן באַזונדערע ליטעראַטור-סביבות. האָט עס אין אַ געוויסער מאָס געשטערט דער גאַנצקייט און איינהייטלעכקייט פון דער סאָוועטיש-יידישער ליטעראַטור. בלויז פאַר איינצלנע סאָוועטיש-יידישע קינסטלער זיינען פאַרווישט געווען די גרענעצן פון די באַזונדערע יידישע צענטערן אינעם סאָוועטנפאַרבאַנד.

לאַמיר האַפן, אַז עס וועט נישט נעמען קיין סך צייט, און די היטלעריס-טישע באַנדעס וועלן אַרויסגעיאַגט ווערן פון די אַלע פאַרכאַפטע לענדער און דער זכר פון היטלערן וועט אויף שטענדיק אָפּגעווישט ווערן, און דאָן וועלן קומען די גרויסע, וואַגיקע ווערק וועגן דער יידיש-סאָוועטישער ליטעראַטור, וואָס ביי די איצטיקע קריגס-באַדינגונגען איז נישט מעגלעך צו שאַפן אין סאָוועטנפאַרבאַנד.

מיר וועלן אין אונדזער איצטיקער אָפּהאַנדלונג, פראוון מאַכן אייניקע אַלגעמיינע אָנוואורפן, מיר וועלן ברענגען בלויז מאַטעריאַלן און שטריכן צו דער כאַראַקטעריסטיק פון דער סאָוועטיש-יידישער ליטעראַטור.

2.

די צוויי אָנגעזעענע סאָוועטיש-יידישע קריטיקער-פאַרשער א. גורשטיין און מ. ווינער, — ביידע איצט אויפן פראַנט — האָבן אין „סאָוועטיש“ (ליטע-ראַרישער אַלמאַנאַך, נ' 11, אַרויסגעגעבן דורך דער פאַראייניקונג פון די מאַסקווער יידישע סאָוועטישע שרייבער ביים פאַרבאַנד סאָוועטישע שרייבער, מאַסקווע 1940, וואָס איז ערשט די טעג דערגאַנגען צו אונדז), פאַרעפנטלעכט אַ גרעסערע אָפּהאַנדלונג אונטערן נאָמען „סאַציאַליסטישער אינהאַלט און נאַציאָנאַלע פאַרם פון דער סאָוועטישער ליטעראַטור“ (אַלגעמיינע באַטראַכטונגען צו דער טעמע). אין אַט דער אינטערעסאַנטער אָפּהאַנדלונג געפינען מיר אייניקע וויכטיקע באַהויפטונגען וועגן דער פּיזיאָנאַמיע און כאַראַקטער פון דער סאָוועטיש-יידישער ליטעראַטור.

פריער פון אַלץ: די סאָוועטיש-יידישע ליטעראַטור איז אַן אַרגאַנישער

טייל פון דער אַלגעמיינער סאָוועטישער ליטעראַטור, און ריכטיקער געזאָגט — זי איז אַ נאַטירלעכער פּראָדוקט פון דעם אַלגעמיינעם סאָוועטישן לעבן באַגלייך מיט די אַלע אַנדערע נאַציאָנאַלע ליטעראַטורן, וואָס זיינען געוואַקסן און זיך פאַנאַדערעגוואַקסן אין סאָוועטנפּאַראַבאַנד. די הויפּט־פּראָצעסן, וואָס זיינען פאַרגעקומען אין די סאָוועטישע ליטעראַטורן פון אַנדערע פעלקער, זיינען פאַרגעקומען אויך אין דער יידישער ליטעראַטור. די יידישע ליטעראַטור איז ניט קיין זייטיקער, אָפּגעזונדערטער שטעג ביי דעם אַלגעמיינעם ברייטן ליטעראַטור־שליאַך פון דעם הערשנדיקן פּאַלק. איז דעריבער אַלץ, וואָס עס איז חל, וואָס איז אָנגעמאַסטן פאַר די אַלגעמיינע סאָוועטישע ליטעראַטורן, געשעט עס אויך מיט דער יידישער ליטעראַטור.

גורשטיין און ווינער פאַרמולירן אַזוי אַט דעם גרונט־עלעמענט פון די סאָוועטישע ליטעראַטורן: „די קולטור־רעוואָלוציע, וואָס האָט זיך אַנטוויקלט און פאַרטיפּט אויפן באַדן פון דער גרויסער סאָציאַליסטישער אַקטאַבער־רעוואָלוציע, האָט געגעבן אַן אומגעווינערן שטויס דער אַנטוויקלונג פון אונדזער קולטור אין דער ריכטונג פון סאָציאַליזם... מיר האָבן אויסגעבויט ביי אונדז אין לאַנד דעם סאָציאַליזם, און דאָס האָט געבראַכט צו דער באַשאַפונג פון אַ נייעם, סאָציאַליסטישן באַוואוסטזיין. דער דאָזיקער פּראָצעס האָט געפונען זיין אָפּשפיגלונג אין אַלע נאַציאָנאַלע קולטורן פון די פעלקער פון אונדזער גרויסן פאַרבאַנד, וואָס פון זיי אַלע אינאיינעם באַשטייט די איינהייטלעכע סאָוועטישע קולטור, — אין וועלכער עס פאַרנעמט אַ גרויס אָרט די ליטע־ראַרישע שאַפונג. די סאָוועטישע ליטעראַטור איז אַ באַשטאַנדטייל און אַ באַדייטנדיקער באַשטאַנדטייל פון דער סאָוועטישער קולטור. דאָס וועזנטלעכע נייע, וואָס עס האָט מיט זיך געבראַכט די סאָוועטישע ליטעראַטור, איז פריער פון אַלץ טאַקע איר סאָציאַליסטישער אינהאַלט.“

פאַרשטייט זיך, אַז נישט אַלע נאַציאָנאַלע קולטורן און ממילא נישט אַלע נאַציאָנאַלע פילשפּראַכיקע ליטעראַטורן זיינען פון אָנהייב ביזן סוף פון איין שניט, פון איין שאַבלאַן, פון איין כאַראַקטער. ווי עס זאָלן נישט זיין קיין באַרי־פּונקטן, קיין ענלעכקייטן אין פיל ווערק פון די פאַרשיידענע נאַציאָנאַלע סאָוועטישע ליטעראַטורן און פון דער יידישער ליטעראַטור, וואָס זיינען גע־שאַפן געוואָרן אין איין פעריאָד אונטער דעם איינפלוס פון די אַלגעמיינע דערשיינונגען און געשעענישן, מוז נאַטירלעך יעדע נאַציאָנאַלע ליטעראַטור האָבן איר אייגענע פאַרם, איר אייגנאַרטיקן קאָלאָריט. די ערשטע חזשים און יאָרן פון דער גרויסער סאָציאַלער איבערקערעניש, דער בירגער־קריג, דער העלידישער געראַנגל פון דער יונגער סאָוועטישער מלוכה מיט די אייגענע און פרעמדע שונאים, די אַלע גרויסע סאָציאַלע, עקאָנאָמישע און פּסיכאָלאָגישע

קאמפן, וואס זיינען פאָרגעקומען ביי פאַרשיידענע שיכטן פון דער רוסלענ-דישער באַפעלקערונג און ביי יחידים, די אַלע ווייטערדיקע פּראָצעסן ביים איבערבויען דאָס לאַנד אויף סאַציאַלע יסודות, דאָס אריינציען דעם מענטש אין נייע צווייגן פון אַרבעט, די איבערפּאַרמירונג פונעם לעבנס-שטייגער, דער העפטיקער אַפּענער און באַהאַלטענער ווידערשטאַנד קעגן די אַלע איבער-אַנדערשונגען, דער בונט פון די איינגעוואַרצלע געוואוינהייטן און פון די מענטשלעכע שוואַכקייטן, — דאָס אַלץ האָט ביי פאַרשיידענע פעלקער אין סאָועטנפּאַרבאַנד געמוזט פּאַרקומען אויף פאַרשיידנאַרטיקע אופנים, און יעדע נאַציאָנאַלע ליטעראַטור האָט דאָס אַלץ אַרויסגעבראַכט און געשילדערט אויף איר אייגענעם שטייגער.

עס איז אַ זייער וויכטיקע און דאַנקבאַרע פאַרש-אַרבעט אַרויסצוברענגען, ווי די אַלע דערשיינונגען און פּראָצעסן ווערן באַוויזן דורך די סאָוועטישע קינסטלער פון אַנדערע פעלקער און דורך די יידיש-סאָוועטישע קינסטלער. מיכאַאיל שאַלאַכאָו האָט געוויס געהאַט פאַר זיך אַן אַנדער סביבה, אַן אַנדערן לעבנס-שטייגער, אַנדערע מענטשלעכע געשטאַלטן, ווען ער האָט געמאַלט ווי עס איז פאַרגעקומען אויפן דאָן דער איבערגאַנג צו קאַלעקטיוויזאַציע, ווי ער האָט עס געגעבן אין זיין באַרימט ווערק „אויפגעאַקערט רוערד“, ווי, לאַמיר זאָגן, פּרץ מאַרקיש האָט עס געטאָן אין זיינע פּאַעמעס „ברידער“, „נישט געדאהגעט“, „דעם באַלעגופּס טויט“, „אויפגאַנג ביים דניעפּער“, אַדער דער דאַמאַלסט-יונגער, אַנפאַנגער נאַטע לוריע אין זיין ראַמאַן „דער סטעפּ רופּט“. זיי האָבן געשילדערט דעם זעלבן צייט-אַפּשניט און די זעלבע געראַנגלענישן, אַבער ביי גאָר אַנדערע פּסיכאָלאָגישע און שטייגערישע סיטואַציעס. ענלעכע ווערק זיינען געשריבן געוואָרן אויך דורך קינסטלערישע פאַרשטייער פון אַנדערע פעלקער, און יעדער האָט, גאַנץ-פאַרשטענדלעך, געהאַט פאַר זיך אייגנאַרטיקע לעבנס-סביבות מיט אייגנטימלעכע שטערער און שעדיקער, מיט אייגנטימלעכע באַגייסטערטע טוער און קעמפּער.

„לוריעס בוך — שרייבט ש. קליטעניק (אין זיין בוך „ווערק און שרייבער“, מאַסקווע 1935) — איז געווען ווי אַ קינסטלערישע רעאַגירונג אויפן היסטאָרישן יאָר 1930, אויפן ערשטן יאָר פון דער דורכאויסיקער קאַלעקטיוויזאַציע און פאַר דער ליקוידירונג פונעם באַלעגופּנטום אַלס קלאַס אויף דער דאָזיקער באַזע, לוריע האָט די אַלע פּראָצעסן באַוויזן אויף אַ מאַטעריאַל פון אַן אַלטן יידישן דאָרף, אויף אַ מאַטעריאַל, וואָס ער האָט גוט „איבערגעקלערט, איבער-געלעבט, איבערגעפּילט“, אַבער די געשילדערטע פּראָצעסן שפּילן זיך דאָך אויך פּאַנאַדער אינעם נייעם יידישן דאָרף! שפּילן זיך דאָך אויך פּאַנאַדער אינעם גאַנצן לאַנד“.

3.

און דאָס איז אַן ספּאָ אַ וויכטיקער כאַראַקטער-שטריך פון דער סאָוועטיש-יידישער ליטעראַטור, וואָס הגם זי איז דורכאויס סאָוועטיש, איז זי גלייכ-צייטיק אויך יידיש, עכט-יידיש. ווייל זי גיט דאָך שטיקער פון דעם רעאַלן יידישן לעבן, זי ברענגט דאָך אַרויס לעבעדיקע, ווירקלעכע יידישע מענטשן. א. גורשטיין און מ. ווינער באַטאָנען אין זייערע אַלגעמיינע באַטראַכטונגען אַט די איינהייטלעכקייט און גלייכצייטיקייט — די פאַרשיידנאַרטיקייט : „די פאַרשיידנאַרטיקייט פון דער נאַציאָנאַלער פאַרם אין דער איינהייטלעכער סאָוועטישער ליטעראַטור דערקלערט זיך דערמיט, וואָס דער געשיכטלעכער וועג פון די פעלקער, וואָס באַוואוינען אונדזער גרויסן סאָוועטנפאַרבאַנד, איז געווען פאַרשיידן. . . מחמת דער איינגאַרט פון די געשיכטלעכע באַדינגונגען אין דער אַנטוויקלונג פון די פעלקער פונעם סאָוועטנפאַרבאַנד, איז אויך איינגאַרטיק, אויב מען קאָן אַזוי זאָגן, דער נאַציאָנאַלער באַדן, אויף וועלכן עס איז אַזוי פאַרשיידנאַרטיק — ביי דעם איינהייטלעכן מהות פון די סאַציאַלע פּראָצעסן, וואָס קומען פאַר ביי אונדז אין לאַנד, — די קאַנקרעטע אַנטפלעקונג און פאַרקערפערונג פון די דאָזיקע איינהייטלעכע סאַציאַלע פּראָצעסן.“

דערמיט ווערן אָפּגעוואָרפן די שטענדיקע טענות פון די בייזוויליקע פיינט און באַוואוסטזיניקע פעלשער פון דעם סאָוועטיש-יידישן שאַפן, וואָס מאַכן צו נישט די דאַרטיקע יידישע ליטעראַטור און וועלכע באַשולדיקן זי, אַז זי איז נישט קיין יידישע, נאָר בלוזי אַ ליטעראַטור אין דער יידישער שפּראַך.

סאַר אַ געזונטע, פּוּלבלוטיקע יידישע און יידישלעכע פאַרשוינען און טיפן די סאָוועטישע יידישע ליטעראַטור האָט אַרויסגעבראַכט. כמעט אין יעדן ווערק האָבן מיר נישט בלוזי יונגע מענטשן, נאָר עס ווערן אַרויסגעבראַכט טאַטעס און זיידעס, וואָס שטאַמען פון דער אַלטער, פריערדיקער וועלט און וועלכע טראָגן אין זיך אַלטע טראַדיציעס, געוואוינהייטן, און טרעטן אַרויס אָפּט זייער שאַרף אין דעם געראַנגל מיט די נייע דערשיינונגען, מיט די נייע לעבנס-פּראָצעסן און וועלכע פאַסן זיך דאָך צו צום נייעם לעבנס-שטייגער.

און נאָך מער זעען מיר, נאַטירלעך, אַט די איינהייטלעכקייט און טיפע פאַרשיידנקייט, ווען די סאָוועטישע שרייבער — די נישט-יידישע און יידישע — שילדערן פאַרשיידענע תקופות פון אַמאָל, פון דער נאָענטער און ווייטער פאַרגאַנגענהייט. און עס איז מערקווירדיק, ווי גראַד אין סאָוועטנפאַרבאַנד, וואו מען איז געווען אַזוי פאַרנומען און פאַרכאַפט מיט דער היינטיגייטיקייט, דאַרטן גראַד האָט זיך דערוועקט אַ באַזונדערער אינטערעס ביי יעדן איינעם פון די פעלקער צו זיין פאַרגאַנגענהייט און מיט אַ באַזונדערן אייפער האָט מען זיך

גענומען אַרויסצואַנטפּלעקן פון דער ווייטער און נאַענטער פאַרגאַנגענהייט וויכטיקע העראַאישע געשטאַלטן און אַרויסשײלן פון דער פאַרגעסנהייט גרויסע היסטאָרישע פּעריאָדן, באַדייטנדיקע תקופות, ווען דאָס פּאַלק האָט געקעמפט פאַר זײַן באַפרייאַונג, פאַר זײַן זעלבשטענדיקייט קעגן זײַנע באַדריקער און באַצווינגער. און עס איז ווי געגאַנגען אַ פאַרמעסט צווישן די פעלקער, אַרויס-צוגראַבן און אַרויסצושטעלן פאַר דער אַלגעמײנער סאָוועטישער געזעלשאַפֿט-לעכקייט גרויסע נאַציאָנאַלע פּערזענלעכקייטן אין דער פאַרגאַנגענהייט. אויך די סאָוועטישע יידישע שרייבער זײַנען נישט אַפּגעשטאַנען אין אַט דער באַ-שטרעבונג: ש. האַלקין וועגן בר-כוכבא, מ. דאַניעל — וועגן שלמה מימאָן, א. קאַהאַן וועגן אהרן ליבערמאַן א. א. וו.

אַבער אַמטשאַרקסטן און אַממערסטן האָט זיך די יידישע ליטעראַטור אַפּגעגעבן מיט דעם בירגער-קריג. עס איז אַ מאַטעריאַל, וואָס הערט ניט אויף צו אינטערעסירן און פאַרנעמען די יידישע דיכטער און דערציילער זינט 1920 און ביז דער לעצטער צײַט. אַזוי טיף האָט זיך איינגעשניטן דער בירגער-קריג פון די יאָרן 1918-1921 אין די הערצער און מוחות פון די יידישע קינסטלער, אַז זײ קומען ווידעראַמאַל און אַבעראַמאַל צו אַט דעם שטאַף און נוצן אים אויס פאַר זײַערע ווערק.

אין דער „יידישע קולטור“ ווערט איצט פאַרעפנטלעכט אין פאַרזעצונגען די גרעסערע אָפּהאַנדלונג פון דעם יונגן פאַרשער היים לויצקער, צוגעשיקט ספּעציעל פון סאָוועטנאַפאַרבאַנד, וועגן דעם בירגער-קריג אין דער סאָוועטיש-יידישער דיכטונג. ס'איז נאָך אַ פיל ברייטערע טעמע — דער יידישער בירגער-קריג אין דער סאָוועטיש-יידישער פּראָזע — אין די דערציילונגען, ראַמאַנען און אין דראַמאַטישע שאַפּונגען. צענדליקער און צענדליקער ווערק פון עלטערע און יינגערע קינסטלער האָבן געשילדערט און שילדערן עדיהום יענע העראַ-אישע און גלייכצײטיק אויסטערלישע עפּאָכע פונעם בירגער-קריג.

אָוודאי זעט אויס און מוז אויסזען דער בירגער-קריג אין דער יידישער ליטעראַטור גאַר אַנדערש ווי ער באַקומט זיך אין דער אַלגעמײנער סאָווע-טישער ליטעראַטור, ווי אַנדערש דער בירגער-קריג האָט זיך אַפּגעשפּיגלט אין דעם אַלגעמײנעם לעבן פון די סאָוועטישע פעלקער און ביים יידישן פּאַלק. די יידיש-סאָוועטישע ליטעראַטור נעמט ממילא אויך אַרײַן די בלוטיקע יידישע שחיטות, דעם אומקום פון גאַנצע שטעט און שטעטלעך, די ספּעציפישע גרוי-זאַמקײטן, וואָס האָבן זיך אויסגעגאַסן אויף דער יידישער באַפּעלקערונג אין די יאָרן 1918-1920.

מ. אַלגין אין זײַנע נאַטיצן פאַר אַ געפלאַנטער גרעסערער אַרבעט וועגן דער סאָוועטיש-יידישער ליטעראַטור, וואָס ער האָט אַנגעוואָרפן די לעצטע

טעג פון זיין לעבן, האָט קודם-כל זיך אָפגעשטעלט אויף דער טעמע „בירגער-קריג“ אין דער סאָוועטיש-יידישער ליטעראַטור. ער האָט באַוווּן צו באַ-אַרבעטן בלויז עטלעכע נומערן פון די זשורנאַלן „סאָוועטישע ליטעראַטור“ און „שטערן“, און דאָרט זיך אָנגעטראַפן אויף אייניקע דערציילונגען, וואָס דער בירגער-קריג ווערט אין זיי אויף פאַרשיידענע אופנים אַרויסגעבראַכט און געשילדערט.

איינער פון די סאָוועטיש-יידישע קריטיקער אי-ר אין אַן אַרטיקל „אין דער יידישער סאָוועטישער ליטעראַטור“ („יידישע קולטור“ נ' 9-10, 1940) באַמערקט, אַז „די טעמע וועגן בירגער-קריג האָט אין דער סאָוועטישער ליטעראַטור באַקומען דעם פולן אויסדרוק. אויך אין דער יידישער סאָוועטישער ליטעראַטור איז די טעמע וועגן בירגער-קריג ברייט פאַרגעשטעלט. אַ שטייגער, דוד בערגעלסאָנס „טראַט נאָך טראַט“, „מידת הדין“, פּרץ מאַרקישעס „דור אויס דור איין“, מ. דאַניעלס „יוליס“, ש. גאַדינערס „דער מענטש מיט דער ביקס“, אין די דאָזיקע ביכער זיינען באַוווּן געוואָרן די נייע שאַפערישע כוחות אינעם קליינעם שטעטל, וואָס די אַקטאַבער-רעוואָלוציע האָט אויפגעהויבן; די אידעאָלאָגישע באַציאונגען צווישן קלאַסן און די נייע געענדערטע צווישן-באַצי-אונגען אין דער פאַמיליע“. און עס זאָגט אי-ר, אַז „פּראָזע-ביכער, וואָס זיינען דערשינען פאַרן לעצטן יאָר (געמיינט יאָר 1939 — נ. מ.) זיינען טעמאַטיש ענ-לעך. אַלע הויפטזאַכלעך אויף דער טעמע וועגן בירגער-קריג, לויט זייער שאַ-פערישן אינהאַלט זיינען זיי, פאַרשטייט זיך, פאַרשיידן“.

און די אויסגערעכנטע ווערק זיינען בלויז אַ קליינער טייל פון דער גרויסער צאָל ביכער, געווידמעט דעם בירגער-קריג, ווי ער האָט זיך אָפגע-שפיגלט אין דער יידישער וועלט.

„דער בירגער-קריג — שרייבט א. גורשטיין און מ. ווינער אין דעם שוין-דערמאָנטן אַרטיקל — איז אויף שטענדיק געבליבן אין זכרון פונעם פאַלק אַלס אַ ליכטיקע דערמאָנונג וועגן העלדישן קאַמף פאַר פרייהייט און גליק. אין די שלאַכטן פון בירגער-קריג איז אויך געבוירן געוואָרן, אויסגעוואַקסן און האָט זיך פאַרפּעסטיקט אונדזער רומפולע רויטע אַרמיי. ניט אומזיסט זיינען דער טעמע בירגער-קריג געווידמעט הונדערטער און טויזנטער פאַרשיידנסטע ווערק אויף אַלע שפּראַכן פון אונדזערע פעלקער. זיי שילדערן דאָס אויפגע-וואַכטע פאַלק, וואָס האָט פון זיין סביבה אויסגעטיילט ניט נאָר העלדישע קעמ-פער, נאָר אויך אייגענע העלדישע און באַגאַבטע קאַמאַנדירן, אַזעלכע ווי טשאַפּאַיעוו, וואָס זיין געשטאַלט איז פאַראייביקט געוואָרן אין ד. פּורמאַנאָוס בוך „טשאַפּאַיעוו“ און אין דעם באַרימט-געוואָרענעם קינאַ-פּילם פון די וואַסיליעווס ...“

אין פ. מאַרקישעס „דור אויס דור איין“ ווערט אויך אַרויסגערוקט דער יידישער אַנפירער-קאָמאַנדיר פון אַ רויט-אַרמייאישן טייל, עזרא, וואָס פירט אַן אַ קאָמף אין די יאָרן 1919-1920 מיט די פאַרשיידענע וויסגוואַרדייער און קאָנטר-רעוואָלוציאָנערע באַנדעס. און איצט, אויף די שלאַכט-פעלדער פון סאָוועטנפּאַרבאַנד, ווערט פאַרגעזעצט אין אַ נייער פּאַרם און מיט נייעם העראַ-איזם דער העלדישער קאָמף קעגן די ברוטאַלע אַריינדרייגער, און נייע הער-לעכע, הייליקע בלעטער ווערן מיט בלוט פון די טרייע קעמפער אַריינגעשריבן אין דער לעבעדיקער געשיכטע פון די סאָוועטישע פעלקער און פון דעם סאָוועטישן יידנטום.

4

און נישט נאָר צו דעם בירגער-קריג פון 1918-1921, איז דאָ אַזאַ שטאַרקער אינטערעס ביי די סאָוועטיש-יידישע שרייבער.

עס האָט זיך אויך דערוועקט אַ אינטערעס צו געבן אויף אַ נייעם אופן די רעוואָלוציע-יאָרן פון 1905-1906.

אַט שרייבט מ. דובילעט אין אַן אַרטיקל „די יידישע סאָוועטישע פּראָזע אין 1939“ („יידישע קולטור“, נ' 11-12, 1940): „גרויס אויפּמערקזאַמקייט גיבן אַפּ אונזערע שרייבער דער שילדערונג פון דער פאַרגאַנגענהייט. באַזונדערס דער טעמע וועגן דער רעוואָלוציע פון 1905-טן יאָר (ד. בערגעלסאַנס צווייטער טייל „ביים דניעפּער“, ליפּמאַן-לעווינס „דעם שטורעם אַנטקעגן“). די דאָזיקע ווערק האָבן אַ גרויסן פּרינציפּיעלן ווערט. ווי באַוואוסט, איז די רעוואָלוציע פון 1905טן יאָר זייער קנאַפּ אַפּגעשפּיגלט געוואָרן אין דער יידישער רעוואָלוציאָנערער פּראָזע. אונדזערע שרייבער פאַרפולן דאָ אַ קענטיקן בלוז, ערשט איצט באַקומט די „גענעראַלע רעפּעטיציע“ אַ ריכטיקע, דערביי אַ ברייטע און טיפע אַפּשפּיגלונג. דער אַרבעטער-קלאַס, וואָס איז אין די ביז-רעוואָלוציאָנערע ווערק פון דער יידישער פּראָזע געשטאַנען ערגעץ אין הינטערגרונט, ווערט איצט אַרויסגערוקט אויף דער אַוואַנסצענע.“

עס איז פאַרשטענדלעך, אַז פיל פון די עלטערע שרייבער, וואָס קומען שילדערן דעם סאָוועטישן מענטש, הייבן אַן אַפט זייערע ווערק מיט יאָרן צוריק. זיי באַמיען זיך אַרויסצוויקלען אים פון דער אַמאָליקער סביבה, וואו ער איז געוואָקסן און זיך פאַרמירט. דער דערמאַנטער איר („יידישע קולטור“ נ' 9-10, 1940) שטעלט זיך אַפּ אויף דעם: „עס איז געוואָרן אַ טראַדיציע אַנצוהייבן פירן די געשטאַלטן ביז דער רעוואָלוציע און דערפירן זיי צום שוועל פון דער אַקטאַבער-רעוואָלוציע. דער דאָזיקער וועג איז אַ גאַנץ פאַר-שטענדלעכער: דער שרייבער באַקומט פאַר זיינע געשטאַלטן מערער רויס

מערער שטאָף. זיינע העלדן — מערער באַוועגונג, איבערלעבונגען, וועלכע עס ברענגען די גרויסע קאָנטראַסטן אין דער לעבנס-ביאָגראַפיע, ווייל ער פירט זיי אַריבער פון אַן אַלטער סיסטעם אין אַ נייער, אין אַ סיסטעם פון נייע גע-וואוינהייטן און טראַדיציעס.

עס פעלן, אמת, נישט קיין טענות און פאַרוואָרפן צו די שרייבער מצד די קריטיקער, הלמאי זיי פאַרהאַלטן זיך צופיל ביים אַמאָל. אייר האָט טענות, אַז ״וויטער פון די בירגער-קריג-קאָנאַנדעס איז מען דערווייל ניט אַוועק״.

די זעלבע טענה האָט אויך מ. דובילעט : ״מען גייט קוים אַרויס פון די גרענעצן פון בירגער-קריג, מען דערלויבט זיך בלויז פאַרכאַפן אין וועלכער ס'איז מאַס די ערשטע שריט פון דער דורכאויסקער קאַלעקטיוויזאַציע״. און ער ברענגט פאַר אַ ביישפּיל דאָס ווערק פון ש. אַראַנסקי ״קאַמבל און זיינע פיינט״. דאָ גייט דורך פאַר אונדז אַ לעבן פון אַ מענטשן. ביז דער רעוואָלוציע ווערט ער געשילדערט אי ברייט, אי אינטערעסאַנט. דאָס שפעטערע ווערט געגעבן אין אַ באַשטימטער מאַס אייליק״. און ער גיט צו : ״ס'איז אויך נישט צופעליק, וואָס די בעסטע פּראָזע-ווערק פאַר פאַריקן יאָר זיינען גראַד די, וואָס שילדערן די פאַרגאַנגענהייט״. און ער מאַכט דעם אויספיר, אַז ״אונדערע שרייבער באַמיען זיך נישט, ווייזט אויס, צו דערלערנען אונדזער היינט אין דער געהעריקער מאַס״.

איינער פון די כאַראַקטעריסטישע שטריכן פון דער סאָוועטיש-יידישער ליטעראַטור אין די וויכטיקסטע ווערק פון די לעצטע עטלעכע יאָר, איז וואָס אַנשטאַט דעם דיכטערישן פּערז קומט דער פּראָזע-לייוונט. אין די ערשטע רעוואָלוציע-יאָרן בעתן סטיכיאישן אויפברויז פון די מאַסן, ביי די פּלוצימ-דיקע נישט-געדאַכטע געשעענישן, ווען אַלץ איז נאָך געווען אין אויפשויםענ-דיקן צושטאַנד, — דאָן האָט געהאַט דאָס וואָרט דער דיכטער, וואָס האָט גלייך און שנעל אויפגעכאַפט דעם אויפשטורם פון דער תקופה. און וואָס-ווייטער, און בעיקר אין די שפעטערע יאָרן, ווען דאָס לעבן האָט אַנגעהויבן זיך איינ-צושטעלן און עס האָט זיך גענומען שאַפן אַ פעסטער לעבנס-שטייגער, דאָן האָט די קינסטלערישע פּראָזע אַנגעהויבן פאַרנעמען אַלץ-ווייטער אַ וויכטיקן און אַנגעזענעם אַרט. און עס איז נישט קיין צופאַל, וואָס אייניקע טאַלאַנטפולע יידישע דיכטער האָבן זיך גענומען צו שאַפן גרעסערע פּראָזע-ווערק. מ. דו-בילעט שרייבט וועגן דעם אין זיין דערמאָנטן אַרטיקל : ״דער ליטעראַרישער באַלאַנס פאַרן יאָר 1939 באַשטעטיקט איינע זייער אַ וויכטיקע טענדענץ, וואָס האָט זיך לעצטנס (אין יאָר 1937) אַנגעהויבן בוילעט צו אַנטפלעקן אין דער יידישער ליטעראַטור : די פּראָזע, וואָס איז אַלע יאָרן געווען הינטערשטעליק

לגבי דער דיכטונג, הייבט איצט אן צו פרעוואלירן. קיינמאל נאך האבן אונדזערע פראזאיקער נישט ארויסגעוויזן אזא שעפערישע אקטיווקייט, ווי די לעצטע צוויי-דריי יאר; קיינמאל איז די צאל דערשינענע פראזע-ווערק ניט געווען אזא היפשע, די טעמאטיק פון דער פראזע — אזא פארשידנארטיקע, אירע זשאנרען — אזוי ברייט פארצווייגט. אין אונדזער פראזע הייבן זיך איצט אן צו באפעסטיקן נייע נעמען (מירן דא דערמאנען דעם ח' קאבריאנסקי, אינ' גיכן דערשיינט זיין ערשט בוך „דעם קאוואלס טאכטער“); ס'הייבן אן צו באהערשן דעם פראזע-זשאנר פיל אונדזערע דיכטער — ש. גאלדענבערג, ב. אליעווסקי, א. גאנטאר, און ס'איז סימפטאמאטיש: די בעסטע ווערק, וואס זיינען דערשינען אין לויף פון דעם פאריקן יאר (דעם נסתרס „משפחה מאש-בער“, ע. שעכטמאנס „פאליעסיער וועלדער“ א. אנד.) זיינען פראזע-ווערק. פון דער אנדער זייט קומען אויף יונגע שרייבער, וואס די נאענטע פאר-גאנגענהייט, די פאר-רעוואלוציאנערע צייט, איז זיי שוין כמעט אדער אינגאנצן אומבאקאנט, זיי האבן וועגן איר א נישט-קלארע פארשטעלונג. אין איינער א רעצענזיע וועגן מ. אבארבאנעלס א בוך לידער „אויף אונדזער ערד“ (דערשינען אין 1940) שרייבט ח. לויצקער, אז „ביי אייניקע אונדזערע יונגערע דיכטער, וועלכע האבן נישט אזוי פיל לעבנס-דערפארונג, לאזט זיך אפט פילן א נא-איווער און סכעמאטישער צוגאנג צו פאר-רעוואלוציאנערער טעמאטיק“. אבער מ. אבארבאנעל „האט אויף זיינע אייגענע פלייצעס געפילט דעם יאך פון עקס-פלאאטאציע, ער האט אנגעזאמלט א היפש ביסל ביטערע לעבנס-דערפארונג. ער פילט גאר אויף אן אנדער אופן דעם קאנטראסט צווישן דעם אמאל מיטן איצט.“ (סאוועטישע ליטעראטור, קיעוו, נ"ב 11-12, 1940).

עס איז בכלל זייער וויכטיק אונטערצושטרייכן די גרויסע צאל יונגע און יינגערע דיכטער און דערציילער, ווי אויך ליטעראטור-פארשער אין דער סא-וועטיש-יידישער ליטעראטור. ס'איז אן אויסטערלישע דערשיינונג, וואס מיר דארפן עס מיט באזונדערער פרייד קאנסטאטירן. אין קיין שום אנדערן יידישן ישוב איז נישט געווען אזא וואונדערלעכער צואוואקס און נאכוואקס פון יונגע שאפנדיקע כוחות. ווען מיר מאכן אפילו אן אויבנאויפיקן חשבון פון די יידישע שרייבער אין סאוועטנפארבאנד, זעען מיר, אז די נאכאקטאבער שרייבער זיינען דארט א באדייטנדיקע מערהייט. בלויז א קליינע פראצענט פון די דארטיקע שרייבער האבן אנגעוויבן זייער ליטערארישע טעטיקייט פאר אקטאבער 1917. און אויך אין די לעצטע יארן האלטן אין איין צוקומען נייע דיכטער, דערציילער, ליטעראטור- און שפראך-פארשער אין דעם דארטיקן יידישן ישוב. אין אן ארטיקל פון ג. יאבראוו „וועגן ז. אקסעלראדס דיכטערישער שאפונג“ (סאוועטישע ליטעראטור, יוני 1940, קיעוו) ווערט געזאגט: „ז. אקסעלראד

איז אַריינגערטאָן אין דער יידישער ליטעראַטור אין דער צייט, ווען די יידישע דיכטונג האָט שוין אָנגעצייילט אַ גרויסע צאָל נעמען פון פּאָעטן, ווי ד. האַפּשטיין, פ. מאַרקיש, ל. קוויטקאָ און אַנדערע פון דער אַזויגערופענער „קיעווער גרופע“... ער איז שוין דורכאויס אַ קינד פון דער סאָוועטישער וועלט און איז דעריבער ענג מיט איר פאַרבונדן, ער האַלט אין איין שטייגן צוזאַמען מיט דער סאָוועטישער געזעלשאַפּטלעכקייט. און אַזוי אויך די אַלע אַנדערע קינסטלער, וואָס זיינען אויפגעוואַקסן אויפן שוים פון דעם נייעם סאָוועטישן לעבן“.

עס שטייט דעריבער אין צענטער פון די יידישע ליטעראַטור-פּראַבלעמען פאַר די יידישע שרייבער אין יידישן סאָוועטנפאַרבאַנד דאָס פּראַבלעם פון דעם ליטעראַרישן נאַכוואַקס, דאָס פּראַבלעם פון די יונגע שרייבער. אויף דער פּריער-דערמאָנטער שרייבער-קאָנפּערענץ האָט דאָס פּראַבלעם וועגן די יונגע פּאַרנומען אַ וויכטיקן אָרט. פּראָפ. י. נויסנאָוו, וואָס האָט געהאַט דאָס אַריינפירן-וואָרט, האָט צווישן אַנדערן אַרויסגערוקט די פּראָגע וועגן דעם וואַקס און דער אַנטוויקלונג פון די יונגע. „עס פּאָדערט זיך אַ באַדייטנ-דיקע זאָרג און באַצייאונג צו די יונגע. מען טאַר נישט פּאַרדאַרבן די יונגע מיט לייכטע צוזאַגן. מען טאַר נישט איילן צו פּראָפּעסיאָנאַליזירן זיי“. ער האָט געפּאָדערט „אַ ביז גאַר וואַרעמע און אויפּמערקזאַמע באַצייאונג צום נייעם וואַקסנדיקן שרייבער“. דער באַוואַוסטער נאָוועליסט ש. גאַדינער האָט אָנגע-וויזן, אַז „מען אַרבעט נישט גענוג מיט די יונגע, און דערפאַר גיבן זיי נישט אַפּטמאַל דאָס, וואָס זיי וואַלטן געקאַנט געבן“. ווייל „כדי דער שרייבער זאָל האָבן די ריכטיקע לעבנס-דערפאַרונג, דאַרף ער וואָס מער אַרומפאַרן, דער-לערנען דאָס לעבן פון די פּאַלקס-מאַסן, זייער אַרבעט און שאַפּן“. אויך דוד בערגעלסאָן האָט אויף דער קאָנפּערענץ זיך אָפּגעשטעלט אויף דער פּראָגע וועגן דער אַרבעט מיט די יונגע שרייבער. „מען דאַרף זיך באַציען צו די יונגע — האָט ער געזאָגט — מיט ליבע, מען דאַרף אָבער דערביי געדענקען, אַז מיט אַ פאַר לידער, וואָס מ'האַט אָנגעשריבן, ווערט מען נאָך נישט קיין דיכטער. ס'איז וויכטיק אַנזאַמלען אַלץ-נייע און נייע דערפאַרונג, וויסן און קולטור“.

ווען מיר בלעטערן די פּאַרשיידענע סאָוועטיש-יידישע זשורנאַלן שטויסן מיר זיך אָן כסדר אויף נייע נעמען און אויך אויף אַרטיקלען און רעצענזיעס געשריבן פון און וועגן ווערק פון יונגע דיכטער און דערציילער.

און עס איז באַקאַנט: דער יונגער ביראַבידזשאַנער ישוב האָט נישט נאָר סטימולירט פּאַרשיידענע באַוואַוסטע שרייבער, נאָר האָט אַרויסגערוקט אייגענע שרייבער, וואָס זיינען אויסגעוואַקסן אין ביראַבידזשאַן גופא — ווי ע. קאַזאַ-קעוויטש, א. ווערגעליס און אַנדערע. עס איז שוין דאָ אַ גאַנץ היפשע קינסט-

לערישע ליטעראטור וועגן אט דעם ישוב, וואס אלטע לאנג-באזעסענע ישובים האבן נאך נישט זוכה געווען צו דעם. אין דער אויסשטעלונג פון דעם סאָוועטיש-יידישן שאַפן, וואס דער איקוף האָט אַרגאַניזירט אין זיין צענטער, פאַרנעמט די קינסטלערישע ליטעראטור פון ביראַבידזשאַן אַ גאַנצע וואַנט. אַנגעהויבן פון מ. אַלבערטאַנס בוך — דאָס ערשטע קינסטלערישע ווערק איבער ביראַ-בידזשאַן — ביז די ווערק פון מ. גאַלדשטיין, ה. רובין, ע. קאַזאַקעוויטש.

5.

אין זיין באַרימטן אַרויסטריט אויפן ערשטן צוזאַמענפאַר פון די סאָווע-טישע שרייבער, האָט מאַקסימ גאַרקי געזאָגט: „די גרונט-טעמע און די הויפט-טעמע פון דער ביז-רעוואַלוציאַנערער ליטעראטור איז די דראַמע פון מענטש, וואָס דאָס לעבן דוכט זיך אים איז צו ענג, וואָס ער פילט זיך אַן איבעריקער אין דער געזעלשאַפט. ער זוכט אין איר פאַר זיך אַ באַקוועם אַרט, געפינט עס נישט און — ער ליידט, און קומט אום. אָדער מאַכנדיק שלום מיט דער געזעלשאַפט, וואָס איז אים פיינטלעך, לאָזט ער זיך גאַר אָפּ ביז צו שיכרות, ביז צו זעלבסטמאָרד. ביי אונדז אינעם פאַרבאַנד פון די סאַציאַליס-טישע סאָוועטן, דאַרפן נישט זיין קיין איבעריקע מענטשן, יעדער באַגער האָט ברייטע פרייהייט פאַר דער אַנטוויקלונג פון זיינע פעאיקייטן, באַגאַבונגען, טאַלאַנטן. פון דער פערזענלעכקייט פאָדערט זיך בלויז איינס: זיי אַרנטלעך אין דיין באַציאונג צו דער העלדישער אַרבעט פון באַשאַפן די קלאַסנלאָזע געזעלשאַפט.“

אין פיל ווערק פון דער סאָוועטיש-יידישער ליטעראטור איז געווען אַט די באַשרעבונג אַרויסצוברענגען דעם נייעם מענטש, אַרויסצואַנטפלעקן אין אים אַט דאָס נייע, וואָס די סאָוועטישע ווירקלעכקייט האָט פאַר אים געשאַפן. עס איז פאַרשטענדלעך, אַז נישט אַזוי לייכט האָט זיך עס איינגעגעבן, און דעריבער איז די פראַגע וועגן אַרויסברענגען אין די קינסטלערישע ווערק דעם פאַזיטיוון מענטשן געשטאַנען אַן אויפהער אויך פאַר דער סאָוועטיש-יידישער ליטעראַרישער געזעלשאַפטלעכקייט.

עס קלאַגט זיך טאַקע איר אין זיין אַרטיקל, אַז „מיר האָבן ביז גאַר ווייניק ביכער, וואָס זאָלן פאַרקערפערן אין געשטאַלט אונדזער סאַציאַליסטישן היינט. ביכער, וואָס זאָלן באַווייזן דעם נייעם מענטשן אין זיין סאַציאַליסטישער באַ-ציאונג צו דער אַרבעט, מיט זיין אינטימען לעבן. אַט די דאָזיקע מענטשן זיינען ביז גאַר ווייניק אין דער יידיש-סאָוועטישער ליטעראַטור.“ איר דערמאָנט נאָמע לוריעס בוך „דער סטעפּ רופט“ און שעכטמאַנס בוך „פאַראַקערטע מעזשעס“, — ביכער, וואָס „שילדערן דעם אַנפאַנגלעכן פּעריאָד פון דער

קאַלעקטיוויזאַציע. מיר האָבן נישט קיין ביכער וועגן דעם נייעם סאָציאַליסטישן דאַרף, וואָס זאָל שילדערן דעם דורכגעמאַכטן וועג נאָך דער קאַלעקטיוויזאַציע. די נייע פּסיכאָלאָגישע ענדערונגען פונעם קאָלוירטניק". און איר זאָגט ווייטער: „די סאָוועטישע ווירקלעכקייט האָט שוין אַ פאַרגאַנגענהייט פון 22 יאָר (דער אַרטיקל איז געשריבן אין יאָר 1939 — נ. מ.). פאַרן דאָזיקן פּעריאָד איז שוין אַרויסגעוואַקסן דער נייער העלד פון אונדזער צייט, עס איז רייף געוואָרן די נייע סינטעזירנדיקע געשטאַלט, וואָס נעמט אַריין אין זיך דעם נייעם סאָציאַליסטישן אמת, דאָס מאָנאָמענטאַלע פון אונדזער סאָציאַליסטישער ווירקלעכקייט". און ער ברענגט מ. גאַרקיס ווערטער: „אויב דעם אַלטן קריטישן רעאַליזם איז געווען אייגנטימלעך בעיקר דער פּאַטאַס פון נעאַציע (אַפּליקענונג), איז שטעלט מיט זיך פאַר די באַשטימענדיקע אייגנשאַפט פונעם סאָציאַליסטישן רעאַליזם דער פּאַטאַס פון באַשטעטיקונג פון דער נייער העראַ- אישער ווירקלעכקייט“.

אין איינער אַ דערציילונג, וואָס דוד בערגעלסאָן האָט אָנגעשריבן אין 1931, „חברטע בראַניע“, און זי אָנגערופן אַ „פאַרצייכענונג“, טרעפט זיך דער קינסטלער מיט אַ נייעם טיפּ מיידל, וואָס פאַראַינטריגירט אים מיט איר כאַראַקטער, מיט אירע נייע גענג, וואָס איז אַזוי נישט ענלעך אויף די פּריער-דיקע גוט-באַקאַנטע טיפּן מיידלעך פון דעם פאַר-רעוואָלוציאָנערן פּעריאָד. דוד בערגעלסאָן מאַלט אין דער מייסטעריש-אָנגעשריבענער דערציילונג אַט די געשטאַלט און אין דער זעלבער צייט אויך זיין, דעם קינסטלערס, פאַרגאַפונג פאַר איר. דערביי מאַכט ער כּסדר פאַרגלייכן, פאַראַלעלן צווישן איר און די אַמאַליקע מיידלעך-געשטאַלטן, וואָס ער האָט אַרויסגעבראַכט אין זיינע פּריער-דיקע ווערק („אַרום וואַקזאַל“, „נאָך אַלעמען“, „אַפּאַנג“ א. א. וו.). אַרום דעם מיידל, חברטע בראַניע, איז דאָ אַ יונגער בחור, אַן אַרבעטער אין אַ פאַבריק, אַ שלאַגלער — זיי זיינען אָנגעלאָדן און איבערגעלאָדן מיט פּאַליטיש-געזעל-שאַפטלעכער און קולטור-אַרבעט. און צוקוקנדיק זיך צו זייער אַרט לעבן, מאַכט דוד בערגעלסאָן אַזאַ מין „אַפּנויג“ און ער שרייבט:

„פאַר דער צייט, וואָס מיר האָבן זיך ניט געזען, בין איך געווען אין אַמעריקע — צום ערשטן מאַל אין לעבן. אַלץ איז פאַר מיר דאָרט געווען ביז גאַר ניי. דאָ בין איך ניט געווען סך-הכל אַ יאָר דריי, און כאַטש איך קען זיך פאַר אַ היגן, מוז איך פונדעסטוועגן מודה זיין: אַלץ וואָס איך זע דאָ איצט איז פאַר מיר פּיל, פּיל נייער, ווי אין אַמעריקע. מיט דער קאַלעקטיוויזאַציע, מיט דער בויאונג, מיטן פאַרניכטן „נעפּ“ איז דאָס לאַנד באַנייט צעשניטן געוואָרן, ווי מען שניידט צו אַ נייעם שטאָף. אַלץ געפינט זיך איצט ווי אַ ניי בגד אין דער אַרבעט — אייניקע טיילן זיינען שוין פעסט איינגעאַרבעט, אַנדערע

— לייכט צוגעסטריגעוועט. דאָס גאַנצע לאַנד — אַ ברענענדיקס. ווי אין עפעס אַ וויכטיקן נייעם ערב־יום־טוב. פאַראַן ווינקלען, פון וואַנען עס קוקט שוין אַרויס דער יום־טוב אַליין. אַלע זיינען פאַרפאַרעט, פאַרזשובעט. מען דערקענט נישט די מענטשן, דורכאויס — נייע פאַרמען. אַלע זיינען יונג, אפילו עלטערע מענטשן, אויב נאָר זיי באַטייליקן זיך אויפֿריכטיק אין דער אַרבעט, זעען אויס ווי אַכצן־יאָריקע. רעכנן אַרונטער אַ געוויסע צאָל פון אַלטע „געוועזענע“, אויס־שטאַרבנדיקע, קומט אויס: אַ וואונדערלאַנד פון גאַלע יוגנט... (*).

אַט די באַגייסטערונג און פאַרגאַפונג פאַר דעם נייעם לעבן און פאַר די נייע מענטשן אין דער ניי־סאָוועטישער סביבה קומט צום אויסדרוק אין פיל ווערק, סיי פון די עלטערע און סיי פון יינגערע קינסטלער.

דער באַוואוסטער יידישער דיכטער ש. האַלקין שרייבט אין זיין גרעסער ליד „אונזער דיכטונג“ פאַלגנדיקע כאַראַקטעריסטישע שורות, וואָס גיבן אונדז אַ באַגריף פון דעם אַנגעגליטן געמיט־צושטאַנד און פאַטאַס, וואָס האַט באַהערשט די סאָוועטיש־יידישע דיכטער. ער איז אַנגעצונדן פונעם לעבן, און ער פילט דערביי די גרויסע אחריות פאַר זיין וואַרט. מיר ברענגען עטלעכע פערזן פון דעם „אני מאמין“־ליד:

און צו זיי מיר ריידן:	„ס'איז די דיכטונג אונזערע —
איינפאַך, קלאַר און פראַסט,	אַ גליעדריק צעהיצטע,
און מיר דאָהן ווינציק	אַ לעבעדיק־דערהויבענע,
צי דער סטיל איז ווערטפול	ווי קיינמאַל אויף דער ערד.
פאַר עברדיקע דורות,	ס'איז די דיכטונג אונזערע —
פאַר בליעדריקן ראַסט,	אַ מיזאַמע, אַן עכטע,
אַלע דאָ מיר ווייסן,	אַ מענטשלעכע, אַ גינציקע,
מיר אַלע זיינען זיכער!	אַ טרייע ביז צו ענד,
פון יעטווידער פאַרצייבענונג;	און דאָס בלוט פון האַרצן
פון אונדזער אַן אַרבקאַר (*) —	דורך טויזנטער געפלעכטן,
וועלן וואַקסן לידער,	דורך פיבערדיקע אַדערן
וועט געראַטן ביכער,	פירט אַן אונזערע הענט.
וועט קאַנען זיך דערנערן	מיר אַלע זיך צעשפרייטן
אַ קומענדיקער דור.“	איבער שטעט און דערפער

(* די דערצייילונג „הברטע בראַניע“ איז פאַרעפנטלעכט אין דער „יידישע קולטור“, נומ' 1, 1942, לויט אַ נייער רעדאַקציע פון דעם מחבר. די געבראַכטע שטעלע אין דער דערצייילונג איז דאָ אינעם ערשטן וואַריאַנט, וואָס איז געדרוקט אין ביבל „צווישן לעבעדיקע מענטשן“ (מינסק 1937).

(* אַרבעטער־קאַרעספּאַנדענס.

דאָס ליד איז אַ מין פראַגראַם, אַ פיר-צייכן פונעם סאָוועטיש-יידישן שאַפן. פון איין זייט — געוואַלדיקע אינעווייניקסטע באַגייסטערונג און פון דער צווייטער זייט — די ציל-באַוואוסטקייט; פון איין זייט — טיפער אַפטי-מיזם און פון דער צווייטער זייט — די גאַרע פאַראַנטוואַרטונג פאַרן לאַנד, וואָס האַלט זיך אין בויען, אין וואַקסן, אין באַפעסטיקן זיך פאַרן וואויל פון אַלע פעלקער און פאַרן וואויל פונעם יידישן פאָלק.

6.

און איצט קומט אַ פראַגע: צי איז די סאָוועטיש-יידישע ליטעראַטור פאַר די פינף און צוואַנציק יאָר פון איין שטיק, פון איין כאַראַקטער, אַדער עס זיינען דאָ שרייבער פון פאַרשיידענע ריכטונגען און פון פאַרשיידענע דורות און פּעריאָדן.

מיר זיינען אַלעמאַל געוואוינט צו באַטראַכטן אַ דור, אַ תקופה אין אַ צייט-לויף פאַר עטלעכע צענדליק יאָר. אַבער גאַר אַנדערש איז עס אין דעם סאָוועטיש-יידישן לעבן און במילא מיט דער סאָוועטיש-יידישער ליטע-ראַטור. אין לויף פון די פינף און צוואַנציק יאָר איז פאַרגעקומען אַ פאַר-שנעלערטער האַסטיקער גאַנג פונעם דאָרטיקן יידישן לעבן, און דאָס האָט זיך אויף אַ נאַטירלעכן אופן אַפגערופן אויף דער דאָרטיקער יידישער ליטע-ראַטור. אַ דור איז געקומען, און אַ צווייטער. יינגערער דור האָט אים גיך נאַכגעיאַגט און אַנגעיאַגט. יאָגן און אַניאַגן — דאָס איז געווען אַ וויכטיקער געבאַט און אַן עיקר-עלעמענט אומעטום, סיי אין לעבן, סיי אין דער אינדוס-טריע, סיי אין דעם שאַפן אינעם סאָוועטנפאַרבאַנד.

די גרופירונג און צעטיילונג פון די יידיש-סאָוועטישע שרייבער אויף דורות און פּעריאָדן איז זייער וויכטיק, ווייל דורך דעם וועט לייכטער זיין פאַרשטיין און אויפפאַסן די וויכטיקסטע ענדערונגען און אַנטוויקלונגען פון דער דאָרטיקער יידישער ליטעראַטור. יעדער פּעריאָד, יעדע עטלעכע יאָר פון דעם סאָוועטיש-יידישן לעבן האָט אַרויסגערוקט אַנדערע, נייע טענדענצן, לאַזונגען, אויפגאַבן און פאַרלאַנגען, וואָס זיינען געווען טיף און אַרגאַניש פאַרבונדן מיט די אַלגעמיינע סאָוועטישע לעבנס-פראַצעסן און לעבנס-פאַסי-רונגען.

און דאָס סאַמע פריידיקסטע און גלייכצייטיק סימפּטאָמאַטישסטע איז, וואָס די צאָל יונגע און יינגערע שרייבער אין סאָוועטנפאַרבאַנד איז ניט אין אַן ערך גרעסער ווי די צאָל עלטערע שרייבער. אויך זיי זיינען בלויז עלטער אין יאָרן, זיי זיינען עלטער אין דערפאַרונגען, עלטער אין צייטיקערע ווערק, אַבער אין גייסט, אין שוואונג, אין פאַרמעסט — זיינען זיי אין סאָוועטנפאַרבאַנד כלל נישט אַלט אַדער פאַרעלטערט געוואָרן, ווי מיר זעען עס, ליידער, דאָ

ארום אונדז, צווישן אונדזערע עלטערע אבער נאך נישט אלטע יידישע שרייבער, וואָס זיינען טיפע זקנים אין זייער שרייבן, אין זייער גייסט, אין זייער וועלט-באַנעם.

די סאָוועטישע יידישע שרייבער קאָן מען איינטיילן אין אַ דריי, אפשר וועט ריכטיקער זיין, אין פיר דורות, פיר גענעראציעס, אין פיר קאָטעגאָריעס. די ערשטע גרופע סאָוועטישע שרייבער האָט אָנגעהויבן אין די יאָרן פון פאַר און נאָך דער רעוואָלוציע פון 1905-1906. זיי זיינען צו דער רוסלענדי-שער רעוואָלוציע פון 1917 געקומען שוין מיט אַן אייגענעם שאַפּערישן האַב-און-גאַב, מיט אייגענע באַדייטנדיקע ווערק, מיט אַן אייגענעם קינסט-לערישן פרעזוף-פנים. צו אַט דער גרופע געהערן דוד בערגעלסאָן, דער נסתה, ליפמאַן לעווין — דריי סאָוועטישע-יידישע שרייבער, וועלכע האָבן דעביוטירט און זיך אַנטוויקלט ווי שרייבער אַ צען-פופצן יאָר פאַר דער אַקטאַבער-רעוואָלוציע. אַבער אַט די אַלע דריי האָבן אין זייערע „סאָווע-טישע יאָרן“ זיך איבערגעשטאַלטיקט און אַרויף אויף גאָר נייע רעלסן. יעדער איינער פון אַט די דריי וויכטיקע קינסטלער האָט אַדורכגעמאַכט אַן אייגענעם שאַפּונגס-וועג, איבערהויפט אין לויף פון די לעצטע יאָר. און עס איז אַ באַזונדערע אויפגאַבע צו גיין פוסטריט נאָך זייער שאַפּערישן גאַנג און באַצייכענען די אַלע אינטערעסאַנטע ווערק, וואָס זיינען דורך זיי געשאַפן געוואָרן, אין וועלכע עס ווייזט זיך אַרויס דאָס נייע סאָוועטיש-יידישע לעבן. צו דער צווייטער גרופע, צום צווייטן דור געהערן אשר שוואַרצמאַן, דוד האַפּשטיין, לייב קוויטקאָ, פּרץ מאַרקיש, אויך נחום אויסלענדער און י. דאָברושין און אין אַ געוויסן זין אויך דער יונג-פאַרשניטענער ביינוש שטיימאַן. אַט די גרופע, וואָס איז פאַרבונדן מיטן נאָמען „קיעווער גרופע“, שטאַמט בעיקר פון דער רעוואָלוציע-צייט פון 1917. זי איז געווען די פריי-דיקע אָנזאַגערין פון דעם מאַסן-אויפברויז, פון דעם גרויסן יום טוב, פון דער נישט-געדאַכטער פרייהייט-צייט און אויפשטורעם פון 1917. און זייער פּלאַמיקער, באַגייסטערטער דיכטונג איז געווען דאָס געזאַנג, דאָס שאַלן פון פאַלק, וואָס איז באַפרייט געוואָרן פון די פענטעס, אין וועלכע דער צאַריום האָט אים געהאַלטן געבונדן. אַט די גרופע האָט אויך מיטגעמאַכט און אַליין אי-בערגעלעבט די גרויזאַמע געשעענישן פון בירגער-קריג און פון די מאַסן-שחיתות אין אוקראַינע. סיי די רעוואָלוציע און סיי די פּאָגראַמען און ביר-גער-קריג האָבן זיך טיף איינגעקריצט און איינגעשניטן אין זייערע געהירן און לייבער. זיי האָבן אַ לאַנגע צייט און אפשר ביז אויף היינט צו טאָג נישט געקאַנט זיך באַפרייען פון יענער אויסטערלישער צייט, ווען פּרילינג און

שחיטה האָבן זיך געמישט און געפלאַנטערט. מען קאָן צו זיי צורעכענען די שרייבער מ. דאַניעל, משה קולבאַק א"א.

און באלד קומט די דריטע גרופע שרייבער, וואָס האָט שוין געהאַט פאַר זיך אַ מער-איינגעשטעלטן סאָוועטישן לעבן און אַ סאָוועטיש-יידישע ווירקלעכקייט. אַהער געהערן א. קושניראָוו, איציק פעפער, איזי כאַריק, איציק קיפניס, ש. גאַדינער, ע. פינינבערג, מ. כאַשטשעוואַצקי, נח לוריע (הגם ער איז לויט די יאָרן עלטער, אָבער ווי אַ בעלעטריסט איז ער שפעטער געקומען), ש. האַלקין, ש. ראָסין, ליפּע רעזניק, נאַטע לוריע, חנה לעווין, מ. אַלבערטאָן, פ. סיטאָ און נאָך און נאָך.

און דערנאָך — די נייע, די פּערטע גאַר יונגע שרייבער-פּלעיַאָדע — דאָס זיינען דורכאויס קינדער און פּראָדוקטן פון דער סאָוועטיש-יידישער ווירקלעכקייט, אויסגעהאָדעוועט און אויסגעכאָוועט אויפן סאָוועטישן באַדן אַנטער דער סאָוועטישער זון און ביי די סאָוועטישע באַדינגונגען. אַהער קומען דיאַמאַנט, האַרצמאַן, א. גאַנטאַר, רחל בוימוואַל, די ביראַבידזשאַנער מ. גאַלדשטיין, ה. דאַבין, ע. קאַזאַקעוויטש, ווערגעליס, און נאָך און נאָך יונגע און יינגערע דיכטער און פּראָזאַאיקער.

אַט די רשימה פון די שרייבער איז ווייט נישט קיין פּולע. מ'דאַרף אויך צורעכענען די גרויסע צאָל ליטעראַטור-און שפּראַך-פּאַרשער, ווי מ. ליט-וואַקאָוו, מ. ווינער, א. גורשטיין, מ. עריק, נ. אויסלענדער, א. מרגולית, שכנא עפשטיין, נחום שטיף, א. יודיצקי, ד. ב. סלוצקי, ש. אגורסקי, י. סאַסיס, מ. ווינגער, א. זאַרעצקי, א. קירזשניץ, י. ליבערבערג, ח. דונעץ, אבא לעוו, י. דאַברושיץ, י. נוסיןאָוו, און אַ ריי יונגע און יינגערע ווי א. ספּיוואַק, י. באַרנשטיין, א. אבטשוק, א. פינק, י. רימיניק, ש. קליטעניק, ח. לויצקער, מ. דובילעט און פיל אַנדערע. די אַלגעמיינע צאָל שאַפּעריש-טעטיקע דיכ-טער, פּראָזאַאיקער, ליטעראַטור-פּאַרשער איז אַן ספּק ווייט איבער אַ דריי-פיר הונדערט.

מיט די נעמען פון אַט די סאָוועטישע קינסטלער, מיט זייערע לידער און פּאַעמעס, ראַמאַנען און דראַמאַטישע שאַפּונגען, מיט זייערע ליטעראַטור-פּאַרשונגען, זיינען פּאַרבונדן די וויכטיקסטע קינסטלערישע פּאַרמעסטן און דערגרייכונגען, עקספּערימענטן און אויפטוען פון דער סאָוועטישער יידישער ליטעראַטור, און ממילא פון דעם גאַנצן סאָוועטיש-יידישן לעבן אין אַלע זיינע פּראָצעסן און איבערוואַנדלונגען.

און ווי אין פּריידן אַזוי אין ליידין. מען אַקערט און מען זייט אינאַיינעם און מען נעמט אַראָפּ דעם שניט צוזאַמען. דאָס קאַלעקטיווע לעבן, דאָס אַלגע-

מינע שאפן האָט זיך אַמבעסטן אָפּגערוּפּן אין דער עת-צרה, אין דער איצטיקער אומגליק־צייט.

ווייל מען באַגרייפן די סיבות, די מאַטיוון, די פאַרענטפּערונג פון דעם געוואָלדיקן, מעכטיקן, גיאַנטישן כוח פון דער רויטער אַרמיי און העראַאישע מסירת־נפשדיקע קאַמפּן מיט דעם ברוטאַלן, מערדערלעכן פון קאַפּ־ביז־די־פּיס באַוואָפּנטן שונא, דעם באַרבאַרישן נאַציזם, וואָס איז געווען פאַררעכנט פאַר אַן אומזיגבאַרן, ווייל מען פאַרשטיין דעם באַדייט פון די זיגן פון דער מעכטיקער רויטער אַרמיי, דאַרף מען עס זוכן אין דער האַרמאָניע, אין דער ברידערלעכקייט, אין דעם האַרציקן צוזאַמענלעבן פון די פעלקער אין סאָוועטן־פאַרבאַנד און פון זייערע קולטורן, און אין דער ליבע און פאַרהערלעכונג פון דעם אייגענעם, טיף־איינגעבאַקענעם אין האַרצן היימלאַנד.

דאָס זיינען אין קורצן די הויפט־שטריכן פון דער סאָוועטיש־יידישער ליטעראַטור. זי איז געקניפט און געבונדן מיטן סאָוועטישן לעבן, זי שעפט איר חיות (לעבנס־קראַפט), איר יניקה, איר טעמאַטיק, איר אימפעט דירעקט פון דעם אַקטיוון און שאַפּנדיקן אַרומיקן לעבן. זי איז באַטייליקט פון אָנהייב אָן אין די אַלע פּראַבלעמען, וואָס קומען פאַר אין לאַנד. זי איז אויך אַ רעזול־טאַט פון די גרויסע איבערוואַנדלונגען, און זי ווערט אויך געשטיצט און געפירט פון די מלוכה־אַרגאַנען און פון די אַקטיווע כוחות אינעם לאַנד. עס איז דער סאָוועטיש־יידישער ליטעראַטור ליב און טייער יעדער שטיין, יעדער ציגל, וואָס פון דעם בויען זיך די סאָוועטישע מלוכה־געביידעס, און זי טראַגט גערן צו איר חלק באַגלייך מיט אַלע אַנדערע פעלקער. און ס'איז דאָ אַ באַזונדערע פרייד פון שאַפּן, פון זיין אַ גלייכער שותף צום שאַפּן. מיר באַמערקן ממש אַ פאַרשיכורטע פרייד, וואָס איז ביי אַהער געווען גאָר אַ פרעמדע, נישט־געהערטע איבערלעבעניש פאַרן יידישן שרייבער.

און דאָס איז אויך דער סוד, וואָס ס'איז געווען כסדר אַ וואַנדערלעכער צוואַואַקס און נייער וואַקס פון יונגע טאַלאַנטן, סיי שרייבער און סיי לייענער. דאָס איז גאָר אַ באַזונדער מזל־ברכה. אין דער סאָוועטיש־יידישער ליטעראַטור (ווי אין דאַרטיקן יידישן טעאַטער) איז דאָ אַ שטענדיקער וואַנדערלעכער צו־פלוס פון נייע טאַלאַנטפולע שרייבער — דיכטער, פּראָזאַאיקער, ליטעראַטור־פאַרשער, וויסנשאַפּטלער, און ס'איז אויך דאָ אַ שטענדיקער צופלוס פון נייע יונגע לייענער, וואָס באַגייסטערן דעם יידישן קינסטלער.

און עס איז פאַרשטענדלעך, פאַרוואָס עס איז גרויס די צאָל פון די דאַרטיקע יידישע לייענער און אויך צושויער פונעם יידישן טעאַטער, ווייל עס זיינען געווען זייער פיל יידישע פּאָלקס־שולן, מיטל־שולן, הויך־שולן, סעמינאַרן אין דער יידישער שפּראַך, און די צאָל שילער האָט דערגרייכט אין הונדערטער טויזנטער.

און אזוי ווי דער סאָוועטיש-יידישער קינסטלער איז געגאנגען פוסטריט מיטן גאנג פונעם לאַנד אין זיין בויען, אזוי אויך האָט דער סאָוועטיש-יידישער קינסטלער זיך גלייך מאַביליזירט פונעם ערשטן מאַמענט, ווען די נאַצישע האָרדעס זיינען באַפאַלן דאָס הייס-געליבטע און טיף-אייגענע לאַנד. ווער ס'האָט נישט געקאָנט נעמען די ביקס אין האַנט, האָט ער זיין וואָרט, זיין דיכטונג, זיין געזאַנג איבערגעשמידט אין געווער. און ווידעראַמאַל איז דער יידישער דיכטער, דער יידישער קינסטלער געוואָרן אַ מיטגליד, אַ גלייכער און פולבאַרעכטיקטער אין דער גרויסער משפּחה פון העראַאישע קעמפער סיי אויפן פראַנט און סיי אין הינטערלאַנד, און אין דער גרויזאַמער אַבער העראַ-אישער צייט האָבן מיר נאָך מער דערפילט וואָס סאָוועטנפאַרבאַנד איז פאַר אירע פעלקער און אויך פאַר איר יידישן פאַלק.

דאָס איז דאָס עיקרדיקסטע און וועזנטלעכסטע, וואָס מ'קאָן זאָגן וועגן דעם שאַפנדיקן יידישן פאַלק אין סאָוועטנפאַרבאַנד און וועגן די קולטור-אוצרות, וואָס דאָס סאָוועטישע יידישע פאַלק האָט צוגעטראָגן צו דעם אייזער-נעם קולטור-פאַנד פון דעם גרויסן אומשטערבלעכן יידישן פאַלק.

אַזאַ איז אין אַלגעמיינע שטריכן די סאָוועטישע יידישע ליטעראַטור, ווי בכלל דאָס סאָוועטיש-יידישע שאַפן ביים 25סטן יאַרטאַג פון דער רוסלענדישער רעוואָלוציע, וואָס קומט פאַר ביי אַזעלכע שווערע גרויליקע באַדינגונגען, ווען אַ שטיק לאַנד איז אונטער דער אַקופאַציע פון די מערדערלעכע היטלערישע באַנדעס.

דער מאַסקווער יידישער מלוכה-טעאַטער

דער מאַסקווער יידישער קאַמער־טעאַטער, וואָס איז אויפגעקומען אין די יאָרן 1917-1918 אין פעטראַגראַד דורך אַ גרופע יידישע טעאַטער־טוער און טעאַטער־ליבהאַבער אין וועלכער אין, נאָך פאַרשיידענע צוגרייטונגען און עקספּערימענטן און אויפפירונגען, אַריבערגעפאַרן דערנאָך אין 1920 קיין מאַסקווע, האָט אַריינגעשריבן הערלעכע בלעטער אין דער יידישער טעאַטער־און קולטור־געשיכטע נישט נאָר פון דעם יידישן ישוב אין סאַוועטן־פאַרבאַנד, נאָר גלייכצייטיק אויך אין דער יידישער טעאַטער־און קולטור־געשיכטע בכלל. נישט איצט איז די צייט און נישט דאָ איז דאָס אָרט צו דער־ציילן אויספירלעך וועגן דער אַנטשטיאונג פונעם טעאַטער און וועגן זיינע רומפולע און קאַלאַריטריכע טעאַטראַלע פאַרמעסטן און דערגרייכונגען. מיר איז באַשערט געווען, צוזאַמען מיט א. וויטער, בייצוווין אין פעטראַגראַד אינעם הויז פון מענדל עלקין, סוף זומער 1917, ביי די ערשטע שמועסן־באַראַטונגען וועגן גרינדן די טעאַטער־סטודיאָ, און דערנאָך האָב איך געהאַט די זכיה צו זיין סוף 1920 און אָנהייב 1921 אין מאַסקווע ביי די לעצטע צוגרייטונגען און אויך ביי דער ערשטער פאַרשטעלונג פונעם „שלום עליכם־אָונט“, וואָס איז געווען אַ גליקלעכע געבענטשטע שותפות פון שלום עליכם, מאַרק שאַגאַל, א. גראַנאַווסקי און ש. מיכאַעלס. מ'האַט דאָן אויף אַ גאָר נייעם קינסטלעריש־מייסטערישן שטייגער און אופן געגעבן ש"עס „מזל טוב“, „אַגענטן“, אין וועלכע עס האָט גלייך אַרויסגעשטראַלט די וואונדערלעכע שלמה מיכאַעלס־געשטאַלט, וועלכע האָט זיך איינגעקריצט אויף שטענדיק אין זכרון, און עס האָט אויך אַרויסגעשיינט דער אייגנאַרטיקער סטיל און טעאַטראַלע מייסטערשאַפט פון דעם פירער פונעם טעאַטער, דעם רעזשיסער א. גראַנאַווסקי.

אין עטלעכע יאָר אַרום, פּרילינג 1928, איז מיר באַשערט געווען אין בערלין צו זיין גאָר נאָענט מיטן אַנסאַמבל פונעם יידישן מלוכה־טעאַטער בעת זיינע גאַסטשפּילן אינעם גרויסן בערלינער טעאַטער, וואו כ'האַב באַ־וואונדערט די פאַרשטעלונגען און געהאַט אויך די מעגלעכקייט, אַ דאַנק די שמועסן מיט א. גראַנאַווסקי, ש. מיכאַעלס און בנימין זוסקין, צו דערגרונטעווען זיך צו די יסודות פונעם טעאַטער, אַרויסברענגען זיינע אידיאישע פּרינציפּן, ווי אויך — דעם מעטאָד און אופן פון זיין אַרבעט. עס איז קלאַר, אַז דער יידי־

שער מלוכה-טעאטער איז געווען פיל מער ווי סתם טעאטער, און אז זיינע צילן און פארמעסטן, עקספערימענטן און דערגרייכונגען זיינען אריבער די גרענעצן פון בלויז טעאטער.

אין בערלין, נאכדעם ווי איך האב געזען עטלעכע מאל יעדע פון די אויפ-פירונגען, האב איך געהאט שמועסן מיט די דריי וויכטיקסטע קינסטלער-מייסטער א. גראנאווסקי, שלמה מיכאעלס און בנימין זוסקי, און אט זיינען זייערע מיינונגען-ארויסזאגונגען וועגן דעם טעאטער און זיינע אויפטוען:

א. גראנאווסקי

א. גראנאווסקי ציט אן אויף זיך א טיפן ערנסט און נאך דעם, ווי ער באטראכט מיך לאנג, זאגט ער צו מיר:

אין יאר 1919 האט מען מיר איבערגעגעבן די מיסיע צו גרינדן א יידישע טעאטער-שול; די שול איז אין דעם זעליבן יאר געעפנט געווארן אין פעטרא-גראד, זי האט דעמאלט געציילט עטלעכע און דרייסיק שילער. אין יאר 1920 איז פארגעקומען דער ערשטער סיום און גלייכצייטיק די ערשטע טעאטער-פארשטעלונג.

אזוי ווי מיר האבן געהאלטן פאר נויטיק אין שייכות מיט די אויסבילדונג-מעטאדן צו געבן אן אינהייטלעכע גאנצע זאך, האבן מיר אין אנהייב גע-צווייפלט, צי זאלן מיר אָננעמען שילער פון אַנדערע דראַמאַטישע שולן, אָדער אַקטיאָרן פון פרעמדע בינעס. דער גאַנצער מענטשן-מאַטעריאַל פון אונדזער טעאטער איז אָנגעקומען צו אונדז ווי „רוי-שטאַף“, און ערשט נאָך דעם ווי זיי זיינען „באַארבעט“ געוואָרן אין אונדזערע וואַרשטאַטן, האָבן זיי געזאָלט אויפ-טרעטן אויף אונדזער בינע. פאַר דעם יסוד פון דער קינסטלערישער דערציאונג האָבן מיר באַטראַכט דאָס, וואָס דער אַקטיאָר גופא באַהערשט זיינע אייגענע עמאַציאָנעלע אַפאַראַטן, און ער בילדעט אויס זיינע פּיאיאָקייטן, זיין קערפער און אַלע זיינע געפילן אונטערצואוואַרפן זיין ווילן, זיין קאָנטראַלירנדיקן פאַר-שטאַנד און יענעם פרעציוזן ריטם, אויף וועלכן מיר בויען אַלע אונדזערע פאַר-שטעלונגען. מיט איין וואָרט — דער יסוד פון דער קינסטלערישער דערציאונג איז געווען — אויסצובילדן ביים שוישפילער די פּיאיאָקייט צו ווערן אַ טייל פון דער אַרגאַנישער גאַנצקייט פון דער פאַרשטעלונג.

א. גראנאווסקי מאכט אַ הפסקה און ער זעצט פאַר:

איך באַטראַכט די בינע-קונסט פאַר אַ זעלבסטשטענדיקן און אַליינהערשנ-דיקן געביט, דעריבער מוזן אַלע עלעמענטן, פון וועלכע עס באַשטייט אַ פאַר-ענדיקטע פאַרשטעלונג — דער מענטש, דאָס בוך, די מוזיק, די דעקאָראַציע

און דאָס ליכט — אונטערואַרפן זיך אַן איינאונאיינציקן אומדערשיטערלעכן געדאַנק אין דער פאַרענדיקטער פאַרטיטור פון דער פאַרשטעלונג. איך בין דערמיט נישט אויסן צו זאָגן, אַז איך וויל בינדן דעם אַקטיאָר און צונעמען ביי אים די מעגלעכקייט צו זיין שעפּעריש, — פאַרקערט, עס ווערט אים געגעבן די גרעסטע געלעגנהייט צו קומען צום אויסדרוק, אָבער אַזוי ווי ער ווערט דערצויגן אין דעם שאַרפן באַוואוסטזיין פון אונדזער אויפֿ־גאַבע און פילט זיך פאַר אַ פאַראַנטוואַרטלעכן טייל פון אַן איינהייטלעכער גאַנצקייט, — איז ער בכוח זיך אונטערצוואַרפן דער עיקר־אויפגאַבע און צו שאַפן אין אירע אַנגעמערקטע ראַמען.

אויך די דראַמאַטישע ליטעראַטור שטעלט פאַר אונדז פאַר נאָר אַ מאַמענט פון אַ האַרמאָנישער גאַנצקייט און זי האָט נישט קיין זעלבסטשטענדיקע באַ־דייטונג.

מיר באַרעכענען גענוי (אָדער יעדנפאַלס שטרעבן מיר דערצו) די געזעצ־מעסיקע קעגנזייטיקע באַציאונגען פון אַלע עלעמענטן און וואַרפן זיי אונטער דעם עיקר־געדאַנק, וואָס איז אונדזער איינציקע אויפגאַבע און אונדזער איינציקער ציל.

ווען איך נעם זיך צו דער אויפפירונג פון אַ ווערק, איז מיין עיקר־אויפגאַבע צו ווייזן דעם באַזוכער, ווי אַזוי מיר פאַסן־אויף און פאַרשטייען דאָס דאָזיקע ווערק, די גאַנצע אַטמאָספּער און די גאַנצע וועלט, אין וועלכע אונדזערע העלדן לעבן, און דעריבער איז גאַנץ באַרעכטיקט, וואָס בעת דער מחבר ווייזט נישט די מיליע (ווי, למשל, אין „טרואַדעק“ פון פראַנצויזישן זשול ראַמעז), שאַף איך פון מיין זייט די מיליע, איך שאַף, הייסט עס, וואַריאַציעס איבער ראַמענס טעמע. איך טו עס דערפאַר, ווייל איך האַלט, אַז אַ בינע־ווערק, וואו עס ווערט נישט באַוויזן די „לופט“, אין וועלכער די האַנדלענדיקע פיגורן לעבן, איז איבערפליסיק און עקזיסטירט בכלל נישט פאַרן טעאַטער.

פאַר די פאַרשטעלונגען קלייב איך אויס כלערליי דראַמאַטישע אויסדרוק־מיטלען (דראַמע, קאָמעדיע, אַפּערעטע) לויט דעם, וואָס דער אָדער יענער בינע־מאַמענט רוקט אַרויס אין פאַדערגרונט.

פראַקטיש פירן מיר אויס די דאָזיקע אויפגאַבע אויף אַזאַ אופן: בעת מיר קומען צו אַ הסכם בנוגע אַ פּיעסע, לייג איך פאַר אַ סצענאַר, וואָס אויף זיין יסוד שאַף איך צוזאַמען מיט מייןע דראַמאַטורגישע אַסיסטענטן דעם טעקסט פאַרן אַקטיאָר.

דעמאָלט וואַרף איך אַן אַ סקיצע פון דעם אַקטיאָרס פאַרטיטור, און יעדערער, וואָס באַטייליקט זיך אין דער אינסצעניזירונג — דער קאָמפּאָזיטאָר, דער מאַלער, דער טעכניקער — באַקומט זיין גאַנץ־גענויע אַנגעצייכנטע אויפֿ־

גאבע, וועלכע ער האָט אויסצופירן, וואָס שייך די פראָבן, קומט פאַר די אַרבעט אויף אַזאָ אופן: ראשית, מוז דער אַקטיאָר באַהערשן דעם טעקסט און די מעלאָדיעס, ער מוז אויפנעמען דעם עיקר-רייטם פון דער פאַרשטעלונג, ערשט דעמאָלט ווערט ער געבראַכט אין באַוועגונג.

דורכשניטלעך קומען פאַר פראָבן פון יעדער פּיעסע הונדערט און פופציק מאָל, אָבער קיינמאָל נישט מער ווי צוויי הונדערט און פופציק מאָל. דאָס ווענדט זיך אָן דעם, ווי ווייט קאָמפּליצירט עס איז די אויפגאַבע און ווי גיך די אַקטיאָרן באַהערשן דאָס גאַנצע בילד און די שייכותן צווישן אַלע טיילן.

דאָס זיינען די יסודות, לויט וועלכע מיר אַרבעטן און אויף וועלכע דאָס טעאָטער בויט זיך שוין גאַנצע צען יאָר, און מיט דעם טעאָטער האָבן מיר זיך אַרויסגעלאָזט אויף אַ לענגערער טורנע איבער דער וועלט.

און וואָס מיר האָבן דערגרייכט, זעט איר איצט און איר קאָנט וועגן אונדערע דערגרייכונגען אַליין אורטיילן.

ש ל מ ה מ י כ א ע ל ם

דאָס וואָס אַ גראַנאָוסקי איז פאַר דעם גאַנצן מאַסקווער יידישן מלוכה-טעאָטער, איז שלמה מיכאָעלס פאַר יעדער פאַרשטעלונג באַזונדער, — די נשמה און דאָס האַרץ. דער טעאָטער איז אַ מאַסן-אַנסאַמבל, אָבער די אַלע איינצלנע געשטאַלטן אין די גראַנאָוסקי-אויפפירונגען ציען זיך, גייען-אַפּ און קומען-צו צום מיטלפּונקט — צו מיכאָעלסן. ער שטעלט דעם טאָן, ער גיט די אָנ-רעגונג, ער טיילט-פאַנאָנדער צאַפּל און ציטער דעם גאַנצן קאָלעקטיוו און נעמט עס גלייך צוריק צונויף.

איך ווייס נישט, צי דאָס איז טאַקע געווען דער מיין, די כוונה פון אַ גראַנאָוסקין ...

ש. מיכאָעלס איז פון די עלטערע אַרטיסטן אין דער טרופּע, ער אַליין איז אַ גרויסע קינסטלערישע פּערוזענלעכקייט. ער איז נישט נאָר אַ תּלמיד-ותיק, נאָר געוויס אויך אַ מענטש מיט אַן אייגענעם גאַנג, מיט אַן אייגענעם דרך, וועלכן ער בינדט געוויס אָן דעם טעאָטער.

דער גלענצנדיקער פאַרקערפּערער פון דעם מנחם-מענדעליזם אויף דער בינע, איז ער אין לעבן שטייף, באַטראַכט, אויסגערעכנט אויף אַ וואָרט. גאָר-נישט מעשה-אַרטיסט. ער רעדט פּעסט, פאַרזיכטיק און באַמיט זיך צו געבן דאָס טרעפלעכסטע, שטייפע וואָרט, וואָס זאָל באַצייכענען דאָס, וואָס ער וויל זאָגן. ער ווייסט אויך גלענצנד וואו צו שטעלן אַ פּונקט. עד כאן — און מער נישט!

מיר פארפירן א לענגערן שמועס וועגן דעם טעאטער. איך דערצייל אים, אז ביז די בערלינער אויפפירונגען איז מיר באקאנט די שלום-עליכם-פאר-שטעלונג פון דעם טעאטער פון 1921, און איך פרעג אים, צי איז דער גאנג פון טעאטער פון איין פארשטעלונג צו דער צווייטער געווען א קלארער, בא-וואוסטניקער, אויסגערעכנטער, אדער עס זיינען אויך געווען זיגזאגן? ש. מיכאעלס פארטראכט זיך און ענטפערט קלארע דיבורים:

— פארשטייט זיך, אז אין דער אנטוויקלונג פון אונדזער טעאטער, פון דער ערשטער ש"ע-פארשטעלונג ביז די לעצטע ארבעטן זיינען געווען און עס האבן געווירקט געוויסע סיבות, וואס האבן געשאפן צייטנווייז א פלאג-מעסיקע באוועגונג אין דער אנטוויקלונג, ווי אויך באשטימטע אפנויגונגען און זיגזאגן, ווי איר האט עס אנגערופן. וואס זיינען עס געווען פאר א סיבות, אדער ריכטיקער, וואס פאר אן אויפגאבן זיינען געשטאנען פאר אונדז און געפאדערט זייער לייזונג? קודם-כל — עס איז שוין באוואוסט, אז דער מאסקווער מלוכה-טעאטער איז אויסגעבויט געווארן (נישט דער בנין, פאר-שטייט זיך) אויף א ליידיקן ארט. א. גראנאווסקי, ווען ער איז צוגעטראטן מיט א 10 יאר צוריק צו שאפן דאס טעאטער, האט נישט געטראפן פאר זיך נישט קיין שוישפילער און אויך נישט קיין צושייער. מיר האלטן, אז דאס וואס דער אלטער טעאטער האט איבערגעלאזן בירושה, ווי אין זין פון ארטיסטן, רע-פערטואר, ווי אויך אין זין פון טעאטער-באווער — האט נישט געקאנט דינען פאר א ווענדפונקט פאר דער ערנסטער און הויך-קוואליפיצירטער נאציאנאל-נאלער קולטור, וועלכע האט זיך אויפגעוואכט און געשריען צום לעבן צוזאמען מיט אלע כוחות פון דער רוסלענדישער רעוואלוציע. די ערשטע אויפגאבע איז דערפאר געווען א ריין-דערציערישע — שאפן און בילדן דעם שוישפילער, רעפערטואר, זוכן די פארמען פון יידישן זשעסט, האוואיעס, באוועגונגען, קלאנגען א. א. וו. און דער ערשטער אונט, וועלכן איר האט דערמאנט, איז טאקע געווען — דאס פארעפנטלעכן די ערשטע רעזולטאטן ביים לייזן די דאזיקע אויפגאבע. און גוט וואס מיר זיינען אימשטאנד צו זען דעם גאנג פון אמאל און איצט.

די צווייטע אויפגאבע איז געווען — א קולטור-טעאטראלע; שאפן דעם רעפערטואר. די גרויסע איבערקערעניש האט געשטעלט דאס פראבלעם פון ירושה און העגעמאניע. פארן טעאטער האט זיך דאס פראבלעם געשטעלט אין אזא פארם: — אדער לאזן אן א זייט די יידישע קלאסיק און ווארטן אויף די דראמאטורגישע שפראצונגען, וואס מוזן אויסוואקסן אויף דעם רעוואלוציאנער-צעאקערטן באדן, אדער — ביז יענער צייט — באקעמפן די אלטע דראמאטורגישע פאזיציעס און פעסטונגען און ברענגען זיי אין זייער באגייטן

תוך צו דעם נייעם צושויער. אַנדערש גערעדט — איבערשאצן די אַלטע ווערטן און דווקא אין אַט דעם פּראָצעס געפינען די אייגנארטיקע פאַרם פאַר די יידישע טעאַטראַלע אַרבעטן. אונדזער טעאַטער איז געגאַנגען אויף דעם-אַ צווייטן וועג. און איר וויסט, אַז מיר האָבן געהאַט גענוג קעגנער פון אונדזער דרך.

דער שפּעטערדיקער גאַנג פון טעאַטער איז אַ גאַנץ-פּלאַנמעסיקער. דאָס טעאַטער איז געגאַנגען צו א. גאַלדפּאַדען («כישופּמאַכעריין», «דאָס צענטע געבאַט»), צו שלום-עליכם («200 טויזנט» און «מנחם מענדל»), צו י. ל. פּרץ («ביינאַכט אויפן אַלטן מאַרק») און צו מענדעלען («מסעות בנימין השלישי»). דאָס טעאַטער האָט אַזוי-אַרום טעאַטראַל פאַרקערפּערט די קלאַסישע גע-שטאַלטן פון אונדזער קלאַסישער ליטעראַטור. דאָס טעאַטער האָט געזוכט אין די ווערק די סאַציאַלע מאַטיוון, די סאַציאַלע דראַמאַטורגישע און סצענישע צוזאַמענשטויסן. דאָס ווערק איז אַזוי אַרום כּסדר דערשינען אין אַ נייעם סאַציאַלן ליכט. דאָס טעאַטער האָט אויך געפרוּאווט זיך צו ווענדן צו מאַדער-נער דראַמאַטורגיע און טאַקע געשטעלט זשול ראַמענס «טראַדעק». א. וועוו-יאַרקעס «137 היימען» און ל. רעזניקס «אויפשטאַנד». איר וויסט דאָך, אַז אין אַלגעמיין איז דראַמאַטורגיע אין סאַוועטנפּאַרבאַנד געוואַקסן גאַנץ-לאַנגזאַם. פּיל לאַנגזאַמער פון דעם וואַקס פון דער טעאַטראַלער קולטור. ס'איז ערשט אַ 2-3 יאָר, ווי די דראַמאַטורגיע האָט גענומען אַפהאַלטן אירע ערשטע נצחונות («ליובאַוו יאַרְוואַיאַ», «מיאַטעזש», «ראַזלאַם», «בראַניעפּאַיעזד» א. אַנד.). אין אונדזער יידישער דראַמאַטורגיע האָט זיך ערשט איצט באַוווּזן אַן אינ-טערעסאַנטער פּרוּאוּ פון א. קושנירְאַוו «הירש לעקערט», וואָס וועט געוויס דינען ווי אַן אַנהייב, אַ ווענד-פּונקט אין דער יידישער רעוואַלוציאַנערער דראַ-מאַטורגיע. — די גאַנצע לאַסט פון איבעראַרבעטן, אינסצעניזירן, צופאַסן דעם טעקסט פון די קלאַסיקער צו די אויפגאַבן פונעם נייעם טעאַטער איז געפאַלן אויף י. דאַברושין (דער ליטעראַרישער קאַנסולטאַנט פון אונדזער טעאַטער). אַט די שווערע אויפגאַבע האָט ער אויסגעפּילט מיט אַחריות. ער פאַראייניקט אין זיך גרויס קענטעניש, ליטעראַרישע ערוּדיציע מיט אַן אומגעווערן חוש און פאַרשטאַנד פאַר דער בינע און אירע ליטעראַריש-דראַמאַטורגישע באַ-שטאַנדיטיילן.

די דריטע אויפגאַבע איז געווען לייון די פּראָגע פון טעאַטראַלן מעטאָד. עס איז די פּראָגע וועגן ריכטונג, געשמאַק, מיר האָבן פאַר זיך געהאַט דעם אינדיוידוּאַליסטיש-געשטימטן טעאַטער מיט זיינע קליינבירגערלעכע השגות און הנאות, מיט זיין רייך-שטוביקן חשק דאַרט, וואו די געשטאַלטן פּלעגן ווערן טיפּיזירט, דאַרט וואו דער אידעאַל איז געווען אַ פאַטאַגראַפּישע ענלעכ-קייט צום לעבן א. אַז. וו. — דער נייער צושויער, וואָס האָט ערשט צעשמע-

טערט די עטישע יסודות און שטייגער-פארמען פונעם ביזרעוואלוציאנערן לעבן, דער צושויער, וואָס האָט גענומען לעבן מיט אַ נייעם טעמפּאָ, און גע- אַטעמט מיט אַ טיפּן אַטעם די קאַפּריזונע סאַציאַלע לופּט, האָט געוואָלט און פאַרלאַנגט פון דער בינע אָן אַנדער צוגאַנג, אָן אַנדער מעטאָד. געפינען אַט דעם מעטאָד, געפינען די סצענישע שפּראַך פאַר דעם נייעם צושויער, — דאָס איז געווען אַ פאַקטאָר, וואָס האָט געווירקט שטאַרק אויף דער גאַנצער אַנט- וויקלונג פונעם מאַסקווער יידישן מלוכה-טעאַטער. איצט קאָן מען שוין דעם מעטאָד אַנרופן מיט זיין ריכטיקן נאָמען — עס איז דער מעטאָד פון סצענישן סאַציאַלן אַנאַליז. אַנשטאַט אינדיווידועלע שטימונגען, האַלבּע ווערטער, האַלבּע טענער — אויסגעשפּראַכענע, אויפגעברויטע סאַציאַלע געפילן; אַנשטאַט איינצלנע העלדן מיט אייגענע, רייך-סוביעקטיווע, באַגרענעצטע איבערלעבע- נישן — פּריידפולע מאַסן-באוועגונגען מיט זייער רויש, מיט זייער טאַנצן אויף די חורבות פונעם אַלטן, מיט זייערע גרויסע סאַציאַלע האַפענונגען און ראַציאָ- נעלער אַקטיווקייט; אַנשטאַט טיפּן — סאַציאַלע געשטאַלטן, דורך וועלכע ס'פילט זיך דער אַטעם פון גרויסע מענטשן-מאַסן, פון מענטשן-קאַלעקטיוון; אַנשטאַט משפּחה-צוזאַמענשטויסן, אַנשטאַט „טשעכאַוושטינע“, אַנשטאַט טרויער און אוימעט — גרויסע געזעלשאַפטלעכע ווידערשפּרוכן, וועלכע שאַפּן דעם הינטערגרונט פאַר דער גאַנצער סצענישער האַנדלונג.

דער העלד פון אונדזער „200 טויזנט“ איז נישט שימעלע, נאָר „עמך“. אַט דער באַגריף, וואָס איז ביי ש״ע געלעגן אין דעם ווערק ווי אַ טויטער קאַ- פּיטאַל, און נאָך דעם, ווי דאָס טעאַטער האָט אים פאַרקערפּערט — איז ער אַריין אין קולטור-אינווענטאַר פון דעם נייעם יידישן לעבן.

איך רייס איבער מיכאַעלסן און פרעג אים:

— ליבער מיכאַעלס! פאַר מיר איז קלאָר דער מהלך פון דער ערשטער ש״ע-פאַרשטעלונג ביז „200 טויזנט“. דערקלערט מיר, איך בעט אייך, דעם ווייטערדיקן גאַנג ביז אייער לעצטער אויפפירונג פון מנחם-מענדל, וועלכע סצענישע מיטלען זיינען געברויכט געוואָרן שפּעטער, וואָס פּריער זיינען זיי נאָך נישט געווען קלאָר פאַר אייך אַלעמען.

— עס איז אַ וויכטיקע פּראַגע און מ'קאָן דערפון פיל רעדן. מיר זיינען פון אַלעמאַל געוויינט צו קלאַסיפּיצירן די דראַמאַטורגישע שאַפּונגען לויט באַשטימטע פאַרמען, ווי קאַמעדיע, טראַגעדיע, אַפּערעטע, וואַדעוויל, בור- פּאַנאָדע א. אַז. וו. מיט אַט די אַלע פאַרמען איז איצט כמעט ווי אוממעגלעך צו כאַראַקטעריזירן דעם תּוך פון אַ פאַרשטעלונג. מיר האָבן אייגענע נעמען: פּרצעס „ביינאַכט אויפן אַלטן מאַרק“ רופן מיר טראַגישער קאַרנאַוואַל. מענ' דעלעס „מסעות“ — רירנדיקע עפּאָפּיע. „200 טויזנט“ — מוזיקאַלישע קאַ-

מעדיע. „טראַדעק“ — עקסצענטרישע אָפּערעטע. „מנחם מענדל“ (דער לופט-מענטש) האָט ביי אונדז גאָר אַ מאַדנעם נאָמען — וואַריאַציעס אויף דער טעמע שלום-עליכם. — זוכנדיק די מיטלען ווי שאַרפּער און ווי בוילעטער אויפצו-דעקן דעם טראַגישן אינהאַלט פונעם פאַרגאַנגענעם יידישן לעבן, זיין פאַר-משפּטיקייט ביי אונדז אויף אונטערגאַנג, האָט דער טעאָטער באַוווּזן אַ גרויסע פּיל-פּאַכיקייט אין אַרויסבאַקומען נייע סטימולן אין זיין אַנטוויקלונג, שלייפּן די געשטאַלטן, פאַרפּולקאַמען די סצענישע מיטלען, אַרויסגעפינען נייע סאַציאַלע קערנער, וואָס זיינען פאַרבאַרגן אין די נאַאיווע, אָפּט-אַנעקדאָטישע קלאַסישע געשטאַלטן, — אַט דאָס איז געווען אונדזער ווייטערדיקער גאַנג.

טראַגיקאַמיש — דאָס איז דאָך איינע פון די דערשיינונגען, וואָס זיינען אַזוי כאַראַקטעריסטיש פאַר אונדזער איצטיקער עפּאָכע. נעמט אונדזערע איינצלנע אויפפירונגען: דער טראַגישער קאַרנאַוואַל פון פרצעס „בייאַכט אויפן אַלטן מאַרק“, די געשיכטלעכע פאַראורטיילטקייט פון מנחם-מענדל, די לייזונג פון זיין פּראַבלעם, ווי מיר זעען עס ביי אונדז — דער ביראַבידזשאַן אין ברייטן זין פון וואָרט, הכלל, די טיפּסטע פאַרבינדונג פון די טאַג-טעגלעכע פּאַליטישע און געזעלשאַפּטלעכע אַרבעטן מיט דער סצענישער טריבונע, אויפ-נעמען די לייזן און פריידן פון אונדזערע קלאַסיקער אַזוי, אַז זיי זאָלן קלינגען האַרמאָניש פאַר דעם היינטיקן צושויער — אַט דאָס איז געווען די הויפּט-אידיע ביים פאַרקערפערן די ווייטערדיקע ריי פון די קלאַסישע ווערק אין אונדזער טעאָטער.

— ווי איז געגאַנגען די סצענישע פאַרקערפערונג אין די ווייטערדיקע אויפפירונגען, פּרעגט איר? — ביי אונדז האָבן זיך פאַראַלעל אַנטוויקלט די פאַרמען פון די פאַרשטעלונגען, די טעכניק, דער דראַמאַטורגישער בוי, דער בוי פון געשטאַלט. דאָס, וואָס ס'איז אַנגעמערקט געווען אין „כישופּמאַכעריין“ און אין „200 טויזנט“ ווי אַ מאַגיפּעסט, איז שפּעטער פּראַקטיש פאַרווירקלעכט געוואָרן אין די ווייטערדיקע אַרבעטן פון טעאָטער. איצט שטייט דער טעאָטער פאַר זיין גרעסטער אויפגאַבע — געבן די מאַדערנע געשטאַלט, דעם היינ-טיקן רעוואָלוציאָנערן פּאַטאַס און שוין אין דער היינצייטיקער, קאַנקרעטער סביבה.

— פון וואַנען קומט אַט דער קלאַרער אַרבעטס-ווילן ביי אייך, דער באַוואוסטזיניקער גאַנג, די צילאַנגעווענדטע עקשנות? — פּרעג איך מיכאַעלסן. — ס'קומט פון דער גליקלעכער באַגעגעניש פון אַ גראַנאַוסקי מיט די אַרטיקע טוער אין ראַטנפאַרבאַנד. באַוואַפנט מיט גרויסער טעאָטראַלער ערוי-דיציע, מיט יונגע, כמעט נישט גערירטע כוחות, מער אייראָפּייער, ווי יידישלעך (אין ענגן זין פון וואָרט), מיט שאַרפּן אויפנעמען געשעענישן, מיט אַ שטאַרקן

ווילן און כאראקטער צו טאן ארבעט, — איז גראַנאַווסקיין מיט דער הילף פון די בעסערע כוחות אין אונדזער סביבה געלונגען צו שאַפן דעם טעאַטער. אַרום טעאַטער גרופירן זיך גרויסע סאַציאַלע סימפּאַטיעס. ס'איז דאָ אַ געזעלשאַפט „פריינד פונעם יידישן מלוכה־טעאַטער“, עס זיינען דאָ איבער־געגעבענע פריינד, וואָס טוען פיל פאַרן טעאַטער. ס'זיינען דאָ צושויער, וואָס פייערן יוביליען פון 500 מאַל „כישופמאַכעריך“ אָדער „200 טויזנט“! אַ דאַנק זיינע אומגעהויערע טעאַטראַלע פיאיאקייטן (ס'איז מיר, האַלט איך, דערלויבט צו רעדן אַזוי וועגן דעם, ווער ס'איז מיין לערער און פירער אין משך פון 10 יאָר!), האָט אַ. גראַנאַווסקי באַוווּזן צו געפינען אַזאַ פּרישע, דורשטיקע אוידיטאָריע, אַזעלכע פייערדיקע חסידים פון דעם טעאַטער. — און אויב אַזוי, דערלויבט מיר צו שטעלן אייך אַ פּראָגע, וואָס ס'ווילט זיך פּרעגן. איז ביי אייך דער רעזשיסער ניט קיין אַליינהערשער, אונטער־דריקט ער נישט דעם אַרטיסט? איז דער אַרטיסט נישט געפּענטעט דורך אייער רעזשיסער?

מיכאַעלס שטעלט אָן אַ שאַרפן בליק אויף מיר און זאָגט:

— דאָס איז אַן אמתע „רויבער־געשיכטע“, אַז ביי אונדז אין טעאַטער ווערט דער שוישפּילער באַצוואונגען פונעם רעזשיסער. פאַרשטייט זיך, ס'איז דאָ אַ שטרענגע צייכענונג, פונקט ווי אין אַ מוזיק־קאַמפּאָזיציע זיינען דאָ גע־וויסע געזעצלעכע גרענעצן, פונקט אַזוי ווי דאָס סצענישע קעסטל, דער סצע־נישער רוים האָט אַ באַגרענעצטע גרויס.

וואָס איז אַזוינס רעזשיסערישע אַרבעט אין טעאַטער? עס איז דאָס שאַפן סצענישן בוי־שטאַף פאַרן שוישפּילער. וואָס איז אַזוינס דער שוישפּילער פאַרן רעזשיסער? עס איז אַ געוויסער בוי־שטאַף, פון וועלכן עס מוז געשאַפן ווערן אַ געשטאַלט. זאָלן זיך דער רעזשיסער און דער אַקטיאָר נישט רעכענען איינער מיטן אַנדערן, נישט נעמען אין אַכט די אייגנאַרטיקע באַזונדערקייטן פון יעדן איינעם, וועט דאָך אַרויסקומען נישט קיין פאַרשטעלונג, נאָר אַ קאַטאַסטראַפּע. פאַר דעם צושויער, וועלכער איז געוויינט צו דראַמאַטורגישער אָדער שוישפּילערישער דיקטאַטור, איז שווער צוצוגעוואוינען זיך צו דער קינסטלערישער און אַרגאַניזאַטאָרישער ראַלע און באַדייטונג, וועלכע עס שפּילט און עס האָט אין טעאַטער דער נייער רעזשיסער. און דעריבער שאַפן זיך לעגענדעס וועגן דעם נייעם שקלאַף אין טעאַטער, — וועגן דעם נעבעכדיקן, פאַרפאַלגטן שוישפּילער. דער מעטאָד איז אַ נייער, און די, וואָס וועלן זיך נעענטער צוקוקן צו דעם נייעם טעאַטער, צו דעם שפּיל און צוזאַמענשפּיל, וועלן אויפהערן צו גלויבן אין אַט דער בבא־מעשה, אַז דער שוישפּילער איז פאַרשקלאַפט. און — גיט צו לסוף מיכאַעלס — בעת די צענדליקער און צענד־

ליקער רעפעטיציעס און דערנאך — בעתן שפילן גופא נעמט דער שוישפילער פון דער אויפפירונג דאס, וואָס ער באַדאַרף, דאָס, וואָס זיין טאַלאַנט פאַר-לאַנגט פון אים, און דער רעזשיסער פאַרשטייט עס און ער גיט עס אים זייער גערן.

בנימין זוסקין

נאָך ש. מיכאַעלסן איז ב. זוסקין פון די טאַלאַנטפולסטע אַרטיסטן אין דעם יידישן מלוכה-טעאטער. ער שפילט אויך די הויפט-ראָלן אין די אויפ-פירונגען. ער טיילט זיך גלייך אַרויס פון דעם גאַנצן טעאטער-קאַלעקטיוו. זיין סאַלאַוויטשיק דער שדכן אין שלום-עליכמס „200 טויזנט“ איז אַ מיסטער-שטיק. אין „כשופמאכערין“ שפילט ער די באַבע-יאַכנע, אין „מסעות“ — סענדערל די יידענע, ער איז אַ יונגערמאַן פון עטלעכע און צוואַנציק יאָר, אַ האַרציקער מענטש, אַ יונגער ענטוויאַסט פון יידישן טעאטער, פון יידישער קולטור, פון יידישן וואָרט. ער רויטלט זיך און שעמט זיך, וואָס מ'וויל אים אינטערוויואירן. פרעגט, זאָגט ער באַשיידן, גראַנאַווסקין, שמועסט, בעט ער זיך, מיט מיכאַעלסן, זיי וועלן אייך מער און קלאָרער זאָגן וועגן טעאטער און וועגן זיינע אויפגאַבן. אָבער אַז מען צעשמעסט זיך מיט אים, זעט מען, אַז ער האָט אויך וואָס צו זאָגן וועגן טעאטער.

— וואָס אונדזער טעאטער האָט ביז אַהער אויפגעטאָן, און אין וואָס ס'דריקט זיך אויס זיין רעוואַלוציאַנערישקייט? אין דער „כישופמאכערין“ איז ביי אונדז דאָ אַזאַ מין פּראָזע: „געשטאַרבן דער אַלטער יידישער טעאטער“, און מען רופט דערביי אויס „ברוך דיין האמת“. — אָט אין דעם ליגט דער עצם און מהות פון אונדזער טעאטער. אפילו ווען מיר נעמען אַלטע זאַכן, רעכענען מיר זיך נישט מיטן אינהאַלט. מיר שלאָגן אַרויס פון דעם אַלטן נייע פרייד, מאַסן-פרייד און מיר שלעפן-אַרויס אויך דאָס קאָמישע, נאַרישע פון אַלטן לעבן, פון אַלטן שטייגער און ווייזן עס דעם עולם אין אַ נייער שטרענג-גראַטעסקער פאַרם. אין יעדער זאַך, וואָס מיר האָבן אויפגעפירט, האָבן מיר געהאַט אַ גרונט-אידייע. אין „ביינאַכט אויפן אַלטן מאַרק“ האָבן מיר געשטעלט אַ מצבה דעם אַלטן יידישן לעבן. אין „מסעות בנימין השלישי“ אָפגעוואָרפן די אַרעמקייט, די טאַרבע, וואָס הענגט ווי אַ קללה אויף אונדז, און אין „מנחם מענדל“ האָבן מיר באַגראַבן די דאָן-קיכאַטישקייט, — און דערביי האָבן מיר באַוויזן אומעטום דעם אַלטן שטייגער, די בורזשואַזע וועלט אין שטאַרק נעגאַטיווע פאַרמען. איר האָט דאָך געזען, ווי מיר טראַקטירן די גבירים אין „200 טויזנט“. דאָס פּאַזיטיווע פונעם יידישן לעבן, לויט אונדזער פאַרשטיין, וועט ערשט קומען אין אונדזערע ווייטערדיקע אויפפירונגען.

און צי איז געווען ביי אונדז אַ בהדרגהדיק וואַקסן, — פּרעגט איר ? געוויס!
 אין די ערשטע אַרבעטן זיינען די באַוועגונגען געווען מעכאַנישע. בכלל זיינען
 די אַמאָליקע ערשטע פּאַרשטעלונגען געווען מער לאַבאָראַטאָרישע סטודיי־
 אַלישע. ס'זיינען געווען פּריער פּאַרשטעלונגען מיט עטלעכע מענטשן. איין
 פּלאַך. ס'זיינען דער עיקר געגעבן געוואָרן מאַסקעס פון איינצלנע פּערזאָנען.
 ס'איז געווען אַלץ אין מיניאַטור. אויך די באַוועגונגען זיינען געווען מער
 פּרימיטיווערע, הגם גאַנץ־שאַרפע און אונטערגעשטראַכענע. מען האָט אָפּ־
 געטאַן אַ קאָלאָסאַלע אַרבעט אין אַרויסברענגען דעם ייִדישן זשעסט, אַנאַליזירן
 אים, דערפירן אים פון דעם אָנהייב ביז דעם סוף. און גלייכצייטיק איז געלייגט
 געוואָרן אויפּמערקזאַמקייט אויף דעם וואָרט; דאָס וואָרט, וואָס ווערט געבוירן
 פון אַ פּויזע.

שפּעטער איז געלעגן דער וועג אין מאַסן־פּאַרשטעלונגען. דער קאָלעקטיוו
 האָט אויפּגעלעבט און געוואָרן אַרום דעם יחיד אַ ישׁ. אַ. גראַנאַווסקי איז גע־
 וואַקסן צוזאַמען מיטן קאָלעקטיוו, ער איז געוואַקסן מיט זיינע מאַסן־סצענעס.
 און דערביי איז געקומען די קאַנסטרוקציע אין טעאַטער. אַ. גראַנאַווסקי האָט
 גענומען אויסנוצן דעם גאַנצן חלל אויף דער בינע. — דער „200 טויזנט“ איז
 אונדזער פּראָגראַם־פּאַרשטעלונג; „די כּישופּמאַכעריין“ — אונדזער מאַגיפּעסט־
 פּאַרשטעלונג; „ביינאַכט אויפן אַלטן מאַרק“ איז פון די טיפּסטע פּאַר־
 שטעלונגען ביי אונדז. דער טעקסט איז דאָרט גאָר ווייניק. אַ. גראַנאַווסקי האָט
 פון די אַלע וואַריאַנטן געשאַפן אַ נייעם טעקסט. אַהער קומט די הערלעכע
 מוזיק פון אַל. קריין. עס זיינען דאָ צוויי טיילן אין דער פּאַרשטעלונג: דער
 אַפּשאַרבנדיקער טאַג אויפן אַלטן ייִדישן מאַרק און דער אויפּוואַכנדיקער
 ייִדישער בית־עלמין. עס איז אויפּגעפּאַסט ווי אַ מיסטעריע. דאָס ייִדישע לעבן
 איז ווי אין אַ טעמפּן ווינקל. קיין שום אויסוועג! ס'איז פינצטער אויפן אַלטן
 מאַרק, מענטשן שאַטנס, אַלץ איז צעפּוילט. ס'איז אַזאַ רייכע און אַזאַ טראַגישע
 פּאַרשטעלונג. — ווען איד דערמאָן זיך איצט וועגן איר, — ווערט מיר קאַלט
 אין די אברים. ס'איז נישטאָ קיין שום האַפּענונג. און דערשיינט ערגעץ־וואו
 עפּעס אַ שייך, אַ ליכט, דערשטיקט עס דער ברחן, וועלכער איז, אגב, ביי אונדז
 צעטיילט אויף צווייען: איינער אויף דער ערד, דער צווייטער שוועבט אין
 דער לופטן. דער צווייטער דערגאַנצט דעם ערשטן. מיר האָבן אין דער
 פּאַרשטעלונג זייער פּיל אַריינגעלייגט, מיר האָבן זי רעפּעטירט אַ צוויי יאָר.

איך טו אַ פּרעג ביי זוסקינען די פּראַגע, וואָס מאַטערט אונדז:

— ווערט נישט דערדריקט די פּערזענלעכקייט פונעם אַקטיאָר ביי אייך?

— אַט די פּראַגע שטעלט מען אונדז אָפּט. אָבער איר אַליין האָט דאָ אין

בערלין שוין געזען צוויי אַקטיאָרן אין באַזונדערע אָונטן שפּילן איין און די

זעלבע ראַלע און איר האָט זיך איבערצייגט, אַז דאָך שפּילט יעדער איינער פון זיי ווי ער קאָן, ווי עס גיט זיך אים איין. די פאַרשטעלונג איז אויסגע־רעכנט אין אַלע פרטים, קיין אַקטיאָר טאָר נישט און קאָן נישט משיג־גבול זיין דעם צווייטן, יעדער איינער האָט זיין ראָם און שפּילט ווי ער קאָן אין זיין ראָם.

כדי צו רעדן וועגן דעם גאַנצן טעאטער, מוז מען זען די אַלע פאַרשטע־לונגען, ווייל יעדע פאַרשטעלונג האָט זיך איר כאַראַקטער, איר סטיל, אירע סצענישע רייכטימער און אוצרות... — פאַרענדיקט ב. זוסקין זיינע רייד צו מיר, און בעט זיך מיט אַנדערע פראַגן זיך ווענדן צו א. גראַנאווסקין און ש. מיכאַעלסן.

בערלין, אַפּריל 1928

שלום עליכם, מענדעלע און י. ל. פּרץ ביים מאַסקווער יידישן מלוכה-טעאַטער

1.

... איך האָב וועגן דעם מאַסקווער יידישן מלוכה-טעאַטער געלייענט כמעט אַלץ, וואָס מען האָט וועגן אים און זיינע אויפפירונגען געשריבן; איך בין אויך באַקאַנט מיט אייניקע באַזונדערע אַרבעטן וועגן דעם טעאַטער און וועגן די שווישפּילער; איך האָב אויך געהערט זייער פּיל וועגן דעם טעאַטער פון מענטשן, וואָס האָבן אים זייער ליב און אויך פון אַזעלכע וואָס האָבן אים שטאַרק פּיינט, איך האָב, ווי שוין דערציילט, געזען אָנהויב 1921 זיין ערשטע שלום-עליכם-פאַרשטעלונג, — אָבער דאָס אַלץ איז ווייניק, זייער ווייניק, כדי צו וויסן, פּילן און פאַרשטיין דעם מאַסקווער יידישן מלוכה-טעאַטער. מען דאַרף דעם טעאַטער זען, אויפנעמען אַליין, און ערשט דאָן ווערט קלאַר, וואָס אַזוינס א. גראַנאַוסקי מיט זיין קאַלעקטיוו האָבן אויפגעטאַן.

אָודאי, כדי צו האָבן אַ גענויע פאַרשטעלונג וועגן דעם גאַנצן טעאַטער דאַרף מען פּריער פון אַלץ זיך באַקענען מיט אַלע זיינע אויפפירונגען. איך האָב געזען, ליידער, נאָר דריי — שלום-עליכמס „200 טויזנט“, מענדעלעס „מסעות בנימין השלישי“ און י. ל. פּרצעס „בינאַכט אויפן אַלטן מאַרק“. אָבער די פאַרשיידענע אַפיציעלע (און נאָך מער — די נישט-אַפיציעלע) שמועסן מיט א. גראַנאַוסקי און מיט די שווישפּילער האָבן דערגאַנצט און פאַרפּולט די בלוזן צווישן די דריי פאַרשטעלונגען און דעם קינסטלעריש-סצענישן מהלך צווישן די אַלע אַנדערע אויפפירונגען.

וואָס איז דאָ פּיל צו ברייען!

עס איז אונדזער גרויסער סצענישער וואונדער. און אַ באַזונדער וואונדער איז עס, וואָס ער איז געקומען לכתחילה ווי אַ „יש מאין“, און פון אַזאַ זייט, פון וואַנען מיר האָבן זיך ווייניק אויף אים געריכט. בעת דער גראַנאַוסקי-טעאַטער האָט געאַרבעט אין מאַסקווע, האָט איינער פון זיינע איצטיקע ליטעראַריש-קינסטלערישע טרייע מיטבויער דאָן פאַר אַ גרויסן עולם געטאַדלט דעם טעאַטער און געוואַרנט: „אַט דער פּרעמדער גוי (גראַנאַוסקי) וועט בויען יידיש טעאַטער?“ ווי אַ פּרעמדן, זייטיקן, צופעליק-געקומענעם האָט מען גראַ-נאַוסקיין טראַקטירט אויך פּיל יאָרן שפּעטער. ס'איז דערביי געווען אַ סכּנה.

אז דער טעאַטער זאל אַרונטערפּאַלן אונטער דער השפּעה פון פּוסטע פּראָזן־דרעשער, וואָס זייער צאל און זייער ווירקונג איז גענוג גרויס געווען אין ראַטנפּאַרבאַנד. און ס'האַט אויך געדראַט אין דער איצטיקער טעאַטראַלער מאַסקווע, דער טעאַטער זאל ווערן בלויז אַ טעאַטער אין דער יידישער שפּראַך, נאָר סתּם אַ רעוואָלוציאַנערער טעאַטער, נאָר אין אַ שוואַכערער, פּלאַכערער יידישער אויפּלאַגע.

צום גליק אָבער האָט אַ. גראַנאָוסקי באַוויון אָט די אַלע שוועריקייטן גובר צו זיין, און לכתחילה אויסהאַלטן און שפּעטער — דערהויבן דעם טעאַטער צו אַזאַ קינסטלערישער און קולטורעלער מדרגה, וואָס איבערראַשט איצט פּרעמדע און אייגענע.

ס'איז ביי די ספּעציעלע מאַסקווער באַדינגונגען און שטימונגען געווען אַ גרויס העלדישקייט זיך צו האַלטן אָן אויפהער ביי די יידישע קלאַסיקער — גאַלפּאַדען, שלום־עליכם, פּרץ און מענדעלע, און זיך נישט אַוועקצולאַזן אויף די וואַסערן פון „אַקטועלערע שלאַג־פּיעסעס“, וואָס בעל־דעה־זאָגער און צושייער־באַזוכער האָבן פּאַרלאַנגט און געפּאָדערט. איבערהיפּערן דעם היינט, אויסמיידן דעם טאַג־געבאַט און ציען יניקה פון אַמאָל. — דאָס אַליין איז שוין אַ באַוויון פון אַ טיפּערן פּאַרשטאַנד און פון אַ אַנטוויקלטער קולטור־הויך. ווען מ'האַט אַלץ אַרום „פּאַרניינט“, געריסן פּונדאַמענטן, געצונדן בריקן, האָט דער „פּרעמדער, זייטיקער“ אַלעקסעי גראַנאָוסקי זיך גראַד געקלאַמערט אָן די זיילן פון דעם קלאַסישן יידישן שאַפּן. ס'איז געווען אַ געפּאַר, אַז דער טעאַטער זאל צוזאַמען מיט די זיילן אומגעוואָרפן ווערן און אומקומען. און דער פּאַרדינסט פון אַ. גראַנאָוסקי, אין דער נס איז, וואָס ער האָט געהאַט אין זיך אַזוי פיל אויסדויער־קראַפט, עקשנות און שטאַרקן און קלאַרן ווילן צו בלייבן ביי דעם, וואָס ער האָט געהאַלטן פאַרן איינצי־קריכטיקן און וואָס ער האָט מיט דער צייט גענומען איבערצייגן די אַלע, וועלכע האָבן לכתחילה ניט פּאַרשטאַנען און נישט געוואָלט פּאַרשטיין.

עס איז אינטערעסאַנט, וואָס אויך אין בערלין, צווישן די פּראַגרעסיווע און ראַדיקאַלע פּראָ־סאָוועטישע קרייזן, האָט מען געהאַט טענות און געמאַכט פּאַרוואָרפן אַ. גראַנאָוסקי און זיין טעאַטער, וואָס צום צענטן־עלפטן יאָר פון דער אַקטאַבער־רעוואָלוציע און ביים ערשטן באַזוך אין מערב־אייראָפּע, קומט מען נישט מיט קיין ניי־רעוואָלוציאַנערן רעפּערטואַר, נישט מיט קיין פּיעסעס פון סאָוועטישע אָדער סאָוועטיש־יידישע דראַמאַטורגן, נאָר גאָר מיט אַן אַלטן רעפּערטואַר פון לאַנג־פּאַרשטאַרבענעם יידישן לעבן, מיט אַזעלכע טענות איז אַרומגעגאַנגען דאָן אויך דוד בערגעלסאָן. אין פּלוג, גערעכטע טענות...

אָבער אַ גראַנאַווסקי איז געווען אַן „אינגעשפּאַרטער“ ייד און זיך נישט געלאָזט אַראַפּירן פון זיין וועג. דורך דעם „אַלטן“ האָט ער באַמײַט זיך אַרויסווייזן דאָס נייע ...

2.

מען האָט אָפּט געברויכט דעם נאָמען טאַיראַוו, ווען מען האָט גערעדט וועגן דעם גראַנאַווסקי־טעאַטער. געוויס זיינען דאָ אין אייניקע אויפפירונגען פונעם יידישן טעאַטער מאַמענטן און עלעמענטן פונעם טאַיראַוו־טעאַטער. אָבער אין תּוֹך, אין עיקר שײַדט זיך דער יידישער טעאַטער שטאַרק אָפּ פונעם רוסישן קאַמער־טעאַטער. דאָרט זיינען פאַרבן־שפּיל, באַוועגונג־ריטם, וואָרט און זשעסט דערפירט צו אַ זעלבסט־צוועק, זיי זיינען דער אָנהייב און סוף פון יענעם טעאַטער. נישט קיין אָפּגאַנג און נישט קיין אויפּגאַנג, אָן אַ קללה פאַר דעם אָפּשטאַרבנדיקן לעבן און אָן אַ ברכה פאַר דעם אויפּגייענדיקן געדאַכטן לעבן. דאָרט איז זאָרגלאָזער טעאַטער־שפּיל, וואָס איז אַליין פאַר זיך אַן ענין. דאָ אינעם יידישן טעאַטער, האָבן מיר לאַסט פון דורות, הויקער פון אַ שטייגער־לעבן, וואָס ס׳וויילט זיך אַראַפּוואַרפן, אַרויסרייסן, עס קומט אָן שווער, און אָפּטמאָל, — ווי ס׳טרעפט ביי עכטע קינסטלער און דיכטער — קומט מען מיט ווילן צו שעלטן און מען בענטשט גאָר ...

דער מאַסקווער מלוכה־טעאַטער האָט גענומען אַרויסאַנטפּלעקן אַלדאָס וויכטיקע וואָס דער דור פאַר אים, די דורות פאַר אים, האָבן געשאַפן פּאַזיטיווס און געגאַטיווס אין ליטעראַטור, אין מוזיק, אין שטייגער־לעבן. אַרויסאַנט־פּלעקן — אָבער נישט טריי־פּאַטאַגראַפיש, גענוי־נאַטוראַליסטיש, נאָר גראַ־טעסקאַרטיק, טעאַטראַליש. עס איז נישט קיין דירעקטער המשך פון לי־טעראַטור (ווי דער מאַסקווער סטאַניסלאַווסקי־טעאַטער) און אויך נישט ווי אַ קעגנזאַץ, אַ פאַרלייקענונג פון ליטעראַטור (ווי טאַיראַווס טעאַטער). עס איז דער ציל צו שאַפן אויף דער בינע נישט קיין קלאַסישע טיפּן מיט זייער גאַנצן ליטעראַרישן און קינסטלערישן, פּסיכאָלאָגישן און שטייגערישן האָב און גוטס, נאָר פאַרשאַרפטע, פאַרשפּיצטע סצענישע געשטאַלטן מיט באַ־וועגונגען, זשעסטן, האַוואַיעס, טענער און מאַטיוון, וואָס דאָס יידישע פאַר־גאַנגענע לעבן און די יידישע קלאַסישע ליטעראַטור האָבן געשאַפן. דערביי איז פאַרגעקומען אַן אינטערעסאַנטער געראַנגל צווישן טעאַטער און ליטע־ראַטור, צווישן שפּיל און רעאַלקייט, צווישן גראַטעסק און פאַרגאַנצקייט. אַט די סתירותדיקע כוחות האָבן געשטרייט צווישן זיך, געשטרייט אין די אויפפירונגען בכלל און אינעם שפּילן פון די איינצלנע שווישפּילער בפרט. דער טעאַטער האָט געוואַלט סכעמאַטיזירן, וואָס־שטאַרקער אויסלאָזן רע־אַלע עלעמענטן, וואָס־מערער אויסשײלן אויסערלעכע לבושים, אָבער אין

פראצעס פון שאפן, פון שפילן איז געקומען דאס נייע אַנלאַדן, דאָס נייע אויפנעמען אויף זיך הויטן און לבושים. און שטרעבנדיק אָפּשטויסן, נעגירן, וועלנדיק אָפּרייניקן און זיך באַפּרייען פון לאַסטן און פון „טויטע קאַפּיטאַלן“, האָט מען נאָכמער פאַרשטייפּט, פאַראייביקט און פאַרהערלעכט שאַטנס פון פאַרגאַנגענעם לעבן.

יא, געקומען שעלטן און זיך גאַר גענומען בענטשן. געוואַלט דורך דער פאַרשטעלונג שטעלן אַ מצבּה דעם אַמאָל און אין סך־הכל — גאַר פּונסניי מחיה־מתים געווען.

און דאָס פילט מען באַזונדערס אין דער מענדעלע פאַרשטעלונג „מסעות בנימין השלישי“, — איינע פון די לעצטע שאַפּונגען פון דעם טעאטער. מענדעלע אַליין לאַכט, לאַכט־אויס, בנימינען, סענדערלען. ער שפּאַט פון זיי, חוזקט איבער זיי. — אין דער טעאטער פאַרהערלעכט זיי, דערהויבט זיי, רופט אַרויס ביים צושויער צו זיי ליבע, פיעטעט און צויבער. פון טויגעניכטסן און בטלנים, וואָס האָבן זיך געפּלאַדזשעט אין דער לאַנג־פאַרמשפּטער טונעיאדעווקע, וואַקסן זיי אַרויס אין סימבאָלישע פיגורן פון אַמאָליקע טרוימער און זוכער, וואָס געפּעלן, וואָס אימפּאַנירן, וואָס באַגייסטערן. איך בין זיכער, אַז דאָס זעלבע איז געשען אויך מיט אייניקע אַנדערע אויפּפירונגען פון טעאטער: געוואַלט אויסוועבן זיך און נאָך מער פאַרוועבט געוואָרן, געוואַלט אויסקייטלען זיך און נאָך שטאַרקער פאַר־קייטלט געוואָרן. קאָן זיין, אַזוי איז אויך געווען דער גורל פון דער אויפ־פירונג „דריי פינטעלעך“, מיט וועלכער מ'האַט, דאַכט זיך, געוואַלט אַפּלאַכן, אַפּחוזקן, פאַרמיאוסן דאָס אַלטע, און לסוף גאַר באַרייכערט עס מיט נייע ניואַנסן, מיט נייער פאַרטיפּונג, מיט אַ נייער באַשטראַלונג.

3.

מאַסן־שפּיל, מאַסן־פּרייד, קאַלעקטיווער העלד, — דאָס איז, משמעות, מער אַנגעמאַסטן אויף דעם ערשטן פּעריאָד פון גראַנאָווסקיס שאַפּן, צו וועלכן עס געהערן „200 טויזנט“ און אויך „כּישופּמאַכעריין“. אין אָט די פאַרשטע־לונגען האָבן בעיקר פּרעוואַלירט מאַסן־באַוועגונגען, מאַסן־סצענעס אַרום דעם יחיד, אַרום די יחידים אויף דער בינע. דאָ איז אויך געווען „מחשבה קודם למעשה“, מער אידייע, מער סכעמע, מער אַלגעמיינער ווילן, און עס איז אויך געקומען דאָס צופּאַסן, דאָס צושניידן דעם מאַטעריאַל, דעם שטאַף צו דעם ווילן פון רעזשיסער, צו דער הויפּט־כוונה פון דער טעאטער־שפּיל. אויך די ראָם, דער שטח, אין וועלכן דער שוישפּילער דאַרף זיך אויסלעבן אויף דער בינע, זיינען געווען שטרענג־אַנגעצייכנט, פינקטלעך־אויסגע־

רעכנט. די מוזיק פון „200 טויזנט“, די פארבינדונג פונעם איינצל-אקטיאָר צו דעם קאלעקטיוו האַלט דעם אַקטיאָר זייער פעסט און דערלויבט אים נישט קיין פרייע באַוועגונג. קיין אייגענעם אויפטו אויסער די פאַר געציילטע מאַמענטן, וואָס ער האָט אין זיין רשות. דער איינצלנער אַרטיסט האָט דאָ ווייניק סאָלאָנומערן, ס'איז אַלץ כאַר-שפּיל.

דער הויפט-געוויכט פון „200 טויזנט“ איז נישט אין דעם שניידער שימעלע סאַראַקער און אין דעם גביר פיין, נאָר אין די צוויי וועלטן. די „עמד“ וועלט און די בורזשואַזע. פון איינצל-טיפּן, וואָס זיינען פאַראַן ביי שלום-עליכמען אין „דאָס גרויסע געווינס“, זיינען געשאַפן געוואָרן פיל פאַראַלגעמיינערטע געשטאַלטן, צוויי סביבות, צוויי מחנות, וואָס לעבן מיט זייער שיכטן-לעבן, מיט זייער קלאַסן-שטייגער. דער קלאַסן-אַנטאָגאָניזם, וואָס איז קוים אָנגעדייט ביי שלום-עליכמען, איז דאָ שטאַרק צעבלאַזן. פאַרגרעסערט, פאַרשפיצט. אין אַט דער ריכטונג האָט דער רעזשיסער געלאָזט זיך גיין און וואוילגיין און געשאַפן פראַכטפולע סצענעס און עפיזאָדן. איבערדערציילן איז אוממעגלעך, מ'דאַרף זיי זען. אין „מסעות בנימין השלישי“ איז שוין דעם רעזשיסער געלונגען אַרויסצוברענגען וואָס-טיפּער, וואָס-קאָמפּליצירטער די צוויי טונעיאדעווקער העלדן, און דערביי זיינען די מאַסן-סצענעס נאָר דער פּאָן, אויף וועלכן עס וואַקסן אויס אַלץ בוילעטער, פולער און גאַנצער די ביידע לעכערלעך-וואוילע געשטאַלטן. אויך די מוזיק איז דאָ נאָר אַ צושפּיל, אַ הינטערגרונט פאַר די צוויי פראַכטפולע סאָלאָ-דיכטער אַרטיסטן בנימין און סענדערל (מיכאַעלס און זוסקין). אין „200 טויזנט“ ווערן די איינצלנע שוישפּילער פאַרפלייצט פון די מאַסן-שטראַמען, און נאָר פון צייט צו צייט טויכן זיין אַרויס. אין „מסעות“ דערלאַנגט זיי דער שטראַם בלויז ביז די קנעכל.

און אויב אויפן סמך פון „200 טויזנט“ לאָזט זיך רעדן מכוח דער „דיק-טאַטור“ פון רעזשיסער, מכוח דער „פאַרשקלאַפּטקייט“ פונעם שוישפּילער, איז אין „מסעות“ וואַקסן זיך פאַנאַדער און צעבליען זיך אין פאַרשיידענע קאָלירן די צוויי שוישפּילער מיכאַעלס און זוסקין און אויך אייניקע אַנדערע אַקטיאָרן פון קלענערע ראַלן.

„מסעות“ בכלל איז אַ שטאַרק-לירישע און טיף-עלעגישע שאַפונג מיט טענער און האַלבע טענער, מיט העלע ראַשיקע און טרויער טונקעלע פאַרבן. „200 טויזנט“ איבערראַשט מיט דער פריידיקייט, מיטן געטומל, מיט דעם אַנרײַט-לײַטל. מיט די קאלעקטיווע טענץ און ריטמיק, — „מסעות בנימין השלישי“ רירט, רירט ביז טרערן, ביז פרייד, ביז וואונדערלעכער אַנטציקונג. די ביידע, גאַנץ באַזונדערע פאַרשטעלונגען ווייזן אונדז, ווי אייגנאַר-

טיק א. גראַנאַווסקי טייטשט אויס דעם דראַמאַטורגישן מאַטעריאַל, וואָס ער נעמט צו אינסצעניזירן. נישט אַלץ, וואָס עס איז דאָ אין דער געגעבענער פּיעסע, איז פאַר אים הייליק, און אויב ס'פעלט אויס עפעס ביים שריפט-שטעלער, איז עס נישט קיין שטער פאַר אים. עס ווערן אַריינגעבראַכט אין דער פּיעסע מאַמענטן, וואָס דער אויטאָר האָט אפילו נישט געאַנט וועגן זיי. פון סצענישן זינען איז עס אַפּטמאַל באַרעכטיקט, אָבער דאָך זיינען אַ רייע קופּלעטן, סצענקעס אין די ביידע פאַרשטעלונגען נישט אויפן אָרט. איז שולדיק אין דעם דער אינסצעניזאַטאָר אָדער דער רעזשיסער? אפשר ביידע, און אפשר מער דער צווייטער, ווייל א. גראַנאַווסקי איז אַ צו-שטאַרקע פּער-זענלעכקייט, ער זאָל עפעס דורכלאָזן אָן אַ בפּירושן מיינן. און אַזעלכע מיני עפיזאָדישע סצענקעס, וואָס געבן-צו גאַנץ ווייניק — שטערן אָבער צייטן-ווייז זייער פּיל. אויב עס ווילט זיך וואָס-שאַרפּער, וואָס-רעליעפּער אַרויס-ברענגען אַ יידישע תּנועה, אַ יידישע האַוואַיע, — דאַרף מען אויך טראַכטן וועגן זיין וואָרט, וועגן זיינע רייד. און מען קאָן נישט האַנדלען מיט אַ קלאַסיש ווערק פון אַ קלאַסישן שרייבער ווי מ'וויל, מען טאָר נישט אַריינ-פירן קיין סתּם קופּלעטן, וואָס טיילן זיך אַרויס אין דער פּיעסע, ווי אַ שטאַר-קער שעטנו.

פון די אַקטיאָרן, וועלכע ציען די אויפּמערקזאַמקייט אויסער די דער-מאַנטע מיכאַעלס און זוסקין, דאַרף מען אין די צוויי פאַרשטעלונגען דערמאַנען אויך שרה ראַטבוים, גערטנער, גאַלדבלאַט, שידלא, כאַזאַק, לוריע, ראם, לעוויטאַס א. א.

וועגן לעאַ פּולווער אַלס קאַמפּאָזיטאָר און דיריגענט איז אַפּגעשמעסט. מ'זיצט ביי די פאַרשטעלונגען, און די מוזיק רייסט מיט, שאַפט פּיל פּרייד און אַנטציקונג.

דאָס זיינען די אַלגעמיינע איינדרוקן פון די פאַרשטעלונגען „200 טויזנט“ פון שלום-עליכם און „מסעות בנימין השלישי“ פון מענדעלע מוכר ספרים.

גאַר אַנדערש איז די דריטע געזעענע פאַרשטעלונג — י. ל. פּרצעס „ביינאַכט אויפן אַלטן מאַרק“.

4.

נישט מיט ווערטער קאָן מען אויסדריקן דאָס, וואָס מען לעבט איבער ביי דער גראַנאַווסקי-אויפּפירונג פון „ביינאַכט אויפן אַלטן מאַרק“, ווייל נישט אויף ווערטער איז בעיקר געבויט די פאַרשטעלונג. דאָ איז מער געגעבן די נשמה פון דער וואַנדערבאַרער פּיעסע, ווי זי איז געקומען

צושוועבן צו פרצן, נאך איידער זי איז דורך אים אָנגעקליידט געוואָרן אין בילדער און געשטאַלטן, אָדער נאָכדעם, ווי זי האָט זיך צוריק אָפּגעטיילט פון דעם רעאַלן און ווידער געשוועבט אין דער צעהיצטער פּאַנטאַזיע פּונעם גרויסן דיכטער. פאַראַן אין דער פּיעסע געשטאַלטן, אָנדייטונגען אויף רעאַלע שטייגער-טיפּן, וועלכע האָבן אַקאַרשט געהאַנדלט-געוואַנדלט אויפן מאַרק, אין גאַס, אין שול, אין שטוב. אויך די מתים, וואָס שטייען-אויף פון זייערע קברים, טראָגן אין זייערע געהירן בלויז שוואַכע דערינערונגען פון אַ קאַנקרעט לעבן, פון „מעשים שהיו“. פאַראַן אין דעם אַלעם עפּעס אַזוינס, וואָס איז „אויב נישט נאָך העכער“, עפּעס אַזוינס, וואָס מ'קאָן אויפפאַסן אין אַ מאַמענט פון גאונישער דערהויבנקייט, אין אַ צושטאַנד פון פיבערישן טרוים, אַזוי האָט פּרץ אויפגעכאַפט און געוואַלט פאַרפיקסירן דעם יידישן אַמאָל, גאַר די יידישע געפאַלנקייט און דערהויבנקייט, דעם גאַנצן טראַגיום און פאַרמשפּטיקייט פון די, וואָס האָבן נישט באַוווּן אויסצולעבן זייער לעבן. פּרץ האָט געגעבן דאָס אַלץ אין רעפּלעקסן, אין בליצן, אין טענער און האַלב-טענער. און אויך א. גראַנאַוסקי האָט אַזוי אויפגעפאַסט דעם „ביינאַכט אויפן אַלטן מאַרק“. ער זאָגט וועגן דער אויפפירונג: „דריי הונדערט שורות טעקסט אָן סיוועט, אַ שטענדיק אומאויפהעריקער בייט פון בילדער, בילדער נישט געבונדענע, „ביינאַכט“ איז גיכער אָן איינגאַרטיקער קאַרנאַ-וואַל פון מענטשן-שאַטנס. נאָר אַזוי — אין דעם-אַ פּלאַן האָט מען עס גע-קאַנט סצעניש פאַרווירקלעכן, — ווי אַ טראַגישן קאַרנאַוואַל ...“

נישט פאַרקערפערן די שאַטנס אין בוילעט-מענטשלעכע געשטאַלטן, נאָר פאַרשאַרפן דאָס הויל-שאַטנדיקע, פאַרהיטן דעם כאַראַקטער פון אַ טרוים אין אַ פיבער-נאַכט ...

ס'איז לאַחר יאוש, עס איז כלו כל הקצים, עס איז אויס, אַלע ווי איינער און איינער ווי אַלע. די גאַנצע סביבה — מיטן קלויסטער, שול, מאַרק און מיט די אַלע לעבעדיקע און טויטע — איז פאַרצויגן מיט אַ געדיכטן שימל. איין גורל און איין סוף האָבן אַלע. אַט אַזוי אייגנטלעך איז „ביינאַכט אויפן אַלטן מאַרק“ אויפגענומען געוואָרן דורך א. גראַנאַוסקי און דורך זיין מאַלער ר. פּאַלק. איבער אַלץ און אַלעמען הענגט אַ האַנט, — בלויז ביינער, אָן פלייש און אָן הויט, — דער גורל, וואָס האָט געטראַפן אַלעמען. ס'איז שוין נאָך דעם וואַרנען. ווייל אויך די וואַרנענדיקע האַנט האָט נישט אויסגעמיטן דעם ביטערן גורל. איז דאָס גאַנצע שפּיל — אין דעם ערשטן טייל (די כלומרשט לעבעדיקע) און אין דעם צווייטן טייל (די אמת טויטע) — אַ מין בייזער אויפטו, אַ מין שפיצל פון אַ לץ, מכשף, בדחן נאָך האַלבער נאַכט

אין חורבות און איבער חורבות, וואָס האָבן שוין אויפגעהערט צו זיין חורבות...

און ווי דאָס „וואָרט“ און די דעקאָראַציעס, קאָסטיומען, אַזוי אויך די מוזיק פון א. קריין — אַן אַנדער־וועלטישע. „די מוזיק — זאָגט א. גראַט־נאָוסקי — מוז איבערגעבן די זעלבע פאַרמשפּטייט. די מאַטיוון דאַרפן קלינגען ווי אַ טויט־אורטייל“...

נאָך איידער עס הויבט זיך אויף דער פאַרהאַנג, פּילן־אַן די הערלעכע מוזיק־קלאַנגען דעם גאַנצן גרויסן טעאַטער־זאַל. דער אַרקעסטער (אונטער דער פּירונג פון ל. פּולווער) מיטן כאַר געפּינען זיך נישט פון אונטן, ביי דער ראַמפּע, נאָר פון אויבן אויפן פּערטן שטאַק אויף דער גאַלעריע, קעגנאיבער דער בינע. מען איז אַזוי אַרום אַדורכגענומען מיט דער גראַנדיעזער מיס־טעריע, וואָס פּילט־אַן דעם גאַנצן חלל, מען איז ווי אין איר. און דעריבער איז „ביינאַכט אויפן אַלטן מאַרק“ ביי א. גראַנאָוסקי פּיל־מער ווי אַ טעאַטער־פאַרשטעלונג.

די צעפּיצלטקייט און צעברעקלטקייט פון דעם טעקסט ווערט פאַר־גאַנצט דורך דער איינהייטלעכקייט פון דעם שפּיל. עס זיינען טענער פון איין סימפּאָניע אָט די אַלע געשטאַלטן, שאַטנס, וואָס באַווייזן זיך און פאַר־שווינדן אויף אָט דעם צעפּוילטן פאַרשימלטן פּאַן. הויבט איינער אָן אַ פּראָזע, פאַרענדיקט זי דער צווייטער און אַ דריטער. לכתחילה זיינען אַלע ווי געטריבן פונעם עולם־התוהו גופא, דערנאָך הויבט אָן דיריגירן־רעגירן דער בּדחן (מיכאַעלס) און דער צווייטער בּדחן (זוסקין). צוערשט איז ער אַ געשטאַלט צווישן אַלע געשטאַלטן אויפן אַלטן מאַרק, אָבער ער רוקט זיך אַרויס פאַראויס און ער באַקומט די ממשלה איבער די לעבעדיק־טויטע און טויט־לעבעדיקע. ער איז דער איינציקער לעבעדיקער נערוו אין אָט דעם טויטן קערפּער. ער שלאָגט אַרויס לעבן און קלאַנגען אין דעם אַרום. ער עלעקטריזירט די געשטאַלטן, ער באַוועגט זיי מיט זיין אימפּעט. ער איז צונויפגעפלאַכטן מיט דער מוזיק, די מוזיק איז ווי פאַרקערפּערט אין אים, אין זיינע איברים (דאָס איז גערעדט געוואָרן, בעת די ראַלע פון דעם בּדחן שפּילט שלמה מיכאַעלס!).

דער ערשטער טייל האָט צו טאָן מיט „לעבעדיקע“ געשטאַלטן, דער צווייטער — מיט „טויטע“. אָבער דער פּאַן, דער אינהאַלט, די געשטאַלטן זיינען ווייניק געענדערט. איין שוידערלעכע „נאָך אַלעמדיקייט“ איז אויסגע־גאַסן אויף זיי אַלעמען. מער נישט — אין דעם צווייטן טייל איז שוין דער טעמפּאָ אָן אַנדערער, אַ טויטער. נישט טויטע זיינען וואַכעדיק געוואָרן, נאָר טויטע האָבן באַקומען די מעגלעכקייט אָביסל זיך „אויסלעבן“ דורך

דעם שפיל פון דעם קונצנמאכער, דעם בדחן. און עס וואקסט אויס די מיסטעריע אין אַ מעכטיקער אַלמענטשלעכער טראַגעדיע, די טראַגעדיע פון טויט. און דאָ דערגרייכט דער קאַרנאוואַל אויפן אַלטן מאַרק זיין העכסטע מדרגה: עס קומט די לעצטע אַנשטרענגונג, אַ ווילדע וואַקאַנאַליע. אַטאַט און עפעס וועט געשען, אָבער עס באַווייזן זיך די זון־שטראַלן, עס הערן זיך הילכיקע און אַלץ באַטויבנדיקע טענער פון שאַלנדיקער מוזיק, און דער טויטן־קאַרנאוואַל איז פאַרענדיקט...

עס לאַזט זיך אַראָפּ דער פאַרהאַנג, און מען קאָן נאָך אַלץ צו זיך גישט קומען.

אַ גרויסע טעאַטער־פאַרשטעלונג.

פאַרשטעלונג? ניין, אויב נישט נאָך העכער!

זומער, 1928

די יידישע ליטעראַטור אין סאָוועטנפּאַרבאַנד בעתן וועלט-קריג

(פון אַ שמועס מיט איציק פעפער)

דער דיכטער איציק פעפער איז איינער פון די אָנגעזעענסטע יידישע דיכטער אינעם סאָוועטנפּאַרבאַנד. אָנגעהויבן זיין דיכטעריש שאַפן אין 1919, איז איציק פעפער אויך איינער פון די פּראָדוקטיווסטע און ענער-גישסטע קולטור-בויער אינעם סאָוועטיש-יידישן לעבן.

איציק פעפער איז געקומען אין דער וויכטיקער מיסיע, צוזאַמען מיט שלמה מיכאַעלס, אין שליחות פונעם אַנטי-פּאַשיסטישן יידישן קאַמיטעט אין סאָוועטנפּאַרבאַנד. אָבער אויסער אַט דער אָפיציעלער מיסיע — פאַר-שטאַרקן די אייניקייט צווישן די סאָוועטישע און אַמעריקאַנישע יידן, האָט ער אַ צווייטע וויכטיקע שליחות — אָנקניפן ענגערע פאַרבינדונגען מיט די יידישע קולטור-שאַפּערישע כוחות אין אַמעריקע און קאַנאַדע. אַט די שליחות איז פון גרויס באַטייט פאַר דער ווייטערדיקער ענגערער פאַרברידערונג פון די יידן אין גאַר דער וועלט. די שליחים — ש. מיכאַעלס און איציק פעפער — ווייסן עס גוט, און זיי זיינען דעריבער זייער גערן געווען איבער-צוגעבן לעבעדיקע גרוסן אויך פון דעם שאַפן פון די יידן אין סאָוועטנפּאַר-באַנד אין דער איצטיקער קריגס-צייט.

אויף אַ צאָל פּראָגן, וואָס מיר האָבן געשטעלט איציק פעפערן, האָט ער מיט זיין באַהאַרצטקייט אין גוטמוטיקייט גערן זיך געלאָזט מיטרייסן אין אַ לעבעדיקן פאַרכאַפּנדיקן שמועס.

ער האָט אָנגעהויבן: צו ענטפערן אויף די אַלע פּראָגן, דאַרף מען אַנ-שרייבן אַ גאַנץ ווערק. לאַמיר דערווייל ענטפערן בקיצור:

ערב דער מלחמה האָט די יידישע סאָוועטישע ליטעראַטור, ווי די גאַנצע סאָוועטישע מדינה, געפונען זיך אין פולן בלי. די מלחמה האָט זיך אָנגע-הויבן דעם 22טן יוני און דעם 18טן יוני בין איך געווען אין מאַסקווע. מיינע פריינט און קאַלעגן האָבן געלייענט פאַר מיר נייע ווערק, און איך האָב פאַר זיי דורכגעלייענט אַ ריי ציקלען פון מיין בוך „שיין און אַפשיין“. זייענדיק אין מאַסקווע, האָב איך, חוץ קוויטקאַס נייע קינדער-לידער, מאַרקישעס קאַפּיטלען פון אַ נייער פּאַעמע, האַלקינס ליבע-ליריק, קושניראָווס נייער

דראמאטישער פאָעמע און בערגעלסאָנס פראַגמענטן פון דער היסטאָרישער פּיעסע „דוד ראובני“ — זיך באַקענט מיט די ווערק פון אונדזערע יינגערע. דאָס זיינען געווען בוזי אַלעווסקי און רחלע בוימוואַל, עמע קאָזאַקעוויטש און יאַשע זעלדין. ס'איז ניט געווען קיין איין שרייבער, וואָס האָט ניט גע- שאַפן קיין ניי ווערק, פונקט ווי די שרייבער וואַלטן געפילט די דערנעענ- טערונג פונעם שטורעם.

קומענדיק קיין קיעוו דעם 21טן יוני, האָב איך געזען דעם נסתר, וועל- כער האָט פאַרענדיקט דעם צווייטן באַנד פון זיין ווערק „משפּחה מאַשבער“; דוד האַפּשטיין, וועלכער האָט אַפּגעגעבן אין דרוק זיין בוך ביראַבידזשאַנער לידער; נח לוריע, וואָס האָט פאַרענדיקט אַ בוך נאַוועלן; ליפּע רעזניק — אַ נייע פּיעסע, אברהם קאַהאַן, ה. אַרלאַנד — נייע ראַמאַנען. אויך אין קיעוו האָט זיך געפילט דער זעלבער שעפּערישער שוואונג און אויך דאָ, ווי אין מאַסקווע, איז געוואַקסן אַ פרעכטיקע ליטעראַרישע יוגנט. אַזעלכע יונגע טאַלאַנטפולע דיכטער ווי אברהם גאַנטאַר, מאַטל האַרצמאַן, מאַטל טאַלאַ- לאַיעווסקי, אייזיק הובערמאַן, חנא וויינערמאַן, הערשל דיאמאַנט, ריווע באַליאַסנע, בנימין גוטיאַנסקי; אַזעלכע טאַלאַנטפולע פּראָזאַאיקער ווי נאַטע לוריע, הערשל פּאַליאַנקער, ע. פּאַליקמאַן, עליע שעכטמאַן, פייוול סיטאַ, שמואל גאַרדאַן האָבן שוין געהאַט צו עטלעכע זאַמלונגען און האָבן שוין פאַרנומען זייער אָרט אין די יידישע ביבליאָטעקן. אייניקע דיכטער האָבן זיך אַ נעם געטאַן צו איבערזעצונגען פון יהודה הלוי, אַלחריזי, עמנואל הרומי... מיט איין וואָרט: ס'איז געווען צייט זיך אומצוקערן אויף צוריק און אויך אַ קוק צו טאַן פאַראויס...

די גרויזאַמע מלחמה האָט אַוועקגעלייגט איר שטעמפל אויפן גאַנצן לעבן פון אונדזער לאַנד און, זעלבסטפאַרשטענדלעך, אויך אויף דער ליטעראַטור. אַ טייל שרייבער אונדזערע זיינען אַוועק אויפן פּראָנט. צווישן זיי דאַרף קודם־כל אַנגערופן ווערן דער נאַמען פון א. קושניראָוו, וועלכער האָט זיך געשלאָגן קעגן די דייטשן מיט אַ ביקס אין האַנט און אין די פרייע שעהן געשאַפן פרעכטיקע לידער. צווישן די, וואָס זיינען אַוועק אויפן פּראָנט, זיינען געווען שמואל ראָסין און ש. גאַדינער, מאיר ווינער און יאַשע זעלדין, בוזי אַלעווסקי און נאַטע לוריע, א. גורשטיין און ה. דיאמאַנט, ה. פּאַליאַנקער און מ. טאַלאַלאַיעווסקי. העכער 30 יידישע סאַוועטישע שרייבער געפינען זיך אויפן פּראָנט. צווישן די שלאַכטמענער־דיכטער טיילט זיך אויס עזרא פיניבערג, וואָס איז פאַרוואונדעט און געפינט זיך אין מאַסקווע אויף אַפּרו. די מלחמה האָט, פאַרשטייט זיך, אַפּגערופן זיך אויך אויף דער טעמאַטיק פון דער יידישער ליטעראַטור. די יידישע סאַוועטישע ליטעראַטור, ווי די

ליטעראטורן פון אונדזערע פריינטלעכע פעלקער, איז שטענדיק געווען אן אַנטי־פּאַשיסטישע. אין דער צייט פון מלחמה איז זי געוואָרן נאָך שאַרפּער, מאַביליזירטער, ציל־געווענדטער.

אויפן פּראָנט האָבן זיך די יידישע שרייבער אויסגעטיילט מיט ביידע מינים געווער: אי מיט דער פען, אי מיט דער ביקס. אין אַ שלאַכט איז געפּאַלן דער יונגער פּראָזאָאיִקער, אויטאָר פון בוך „פּאַזיציעס“, פּייסי אַלטמאַן. ער האָט געפירט זיין ראַטע אין אַטאַקע און אומגעקומען, ווען זיין ראַטע האָט באַפּרייט אַ סאָוועטיש דאָרף פון די דייטשן. עס זיינען אויך אומ־געקומען דער טאַלאַנטפולער ליריקער ה. דיאמאַנט און די יונגע דיכטער ש. גאַלדענבערג און ש. העלמאַנד. ביז היינט האָבן מיר ניט קיין ידיעות וועגן ש. ראַסין, ש. גאַדינער, א. גורשטיין, מ. ווינער, יאַשע זעלדין, בווי אַלעווסקי. זיי זיינען אַוועק פּרייוויליק אויפן פּראָנט אין די ערשטע טעג פון דער מלחמה און ביז איצט האָבן מיר אפילו קיין גרוס ניט פון זיי... אַ גאַנצע ריי עלטערע שרייבער האָט די סאָוועט־מאַכט עוואַקואירט אין טיפּן הינטערלאַנד. דער נסתר געפּינט זיך אין טאַשקענט. דאָרט גע־פּינט זיך אויך י. דאַברושין. דער דיכטער דוד האַפּשטיין וואוינט איצט ציטווייליק אין אופאַ. אַלע סאָוועטיש־יידישע שרייבער זיינען אַרויסגע־ראַטעוועט פונעם פּייער. דאָס האָט אַ באַזונדערן שייכות צו די יידישע שריי־בער, די „אוקראַינער“ און „ווייסרוסן“.

וואו די יידישע שרייבער זאָלן זיך ניט געפּינען, פילט זיך אין זייער שאַפּערישער אַרבעט דער הייליקער אַטעם פון קאַמף קעגן די היטלערישע אויסווארפן. אונדזער ליריק איז געוואָרן טיפּער. אַ שטראַם פון טרויער האָט זיך דורכגעטראָגן אין אונדזער פּאַעזיע. דער גרויסער צושטייער פונעם יידישן פּאַלק צו דער מלחמה, — אי מיט קרבנות, אי מיט העלדן — שטייט אין צענטער פון אונדזער ליטעראַטור פאַר די לעצטע פאַר יאָר. און ווי שטענדיק, איז איינע פון די גרונט־טעמעס אונדזערע די פריינטשאַפט פון פעלקער אין סאָוועטנפאַרבאַנד. דאָס איז איינער פון די לייט־מאַטיוון אין אַלע סאָוועטישע ליטעראַטורן און אויך די יידישע ליטעראַטור האַלט שטענ־דיק אָפן אירע טירן פאַר אַט דער טעמע, וואָס איז געוואָרן ניט קיין גאַסט, נאָר אַ תּושב אין דער ליטעראַטור. דאָס איז נאַטירלעך. פריינטשאַפט פון פעלקער אין סאָוועטנפאַרבאַנד איז איינע פון די גרונט־זיילן פונעם נייעם לעבן. אייניקע שרייבער אין הינטערלאַנד האָבן זיך ניט געוואַלט באַנו־גענען מיט זייער אַרבעט אין דער ליטעראַטור און האָבן געאַרבעט אַ שטיק צייט אויף שוץ־זאַוואַדן. דאָ דאַרפן דערמאַנט ווערן ה. אַרלאַנד, א. קאַהאַן. ב. גוטיאַנסקי.

די האַרמאַטן האָבן ניט פאַרטויבט די מוועס. זיי זיינען געוואָרן צו־הכעיסניצעס, און אויף צו־להכעיס די האַרמאַטן. האָבן זיי זיך מאַביליזירט און האָבן פאַרראַטן זייער טבע צו שווייגן אין אַזעלכע צייטן. דער קלאַסיקער פון אונדזער ליטעראַטור דוד בערגעלסאָן האָט פאַרענדיקט אַ נייע פּיעסע „כיוועל לעבן“. דאָס איז איינע פון די בעסטע פּיעסן אין דער ייִדישער לייִטעראַטור. ד. בערגעלסאָן איז דער לעצטע צייט זייער טעטיק אַלס זשורנאַליסט. ער טרעט אַרויס מיט אַרטיקלען און פאַמפלעטן איבער מלחמה־פּראַבלעמען. זיינע אַרטיקלען האָבן אַ גרויסן דערפאַלג ביי די לייִענער. איינער פון אונדזערע גרעסטע שרייבער, דער נסתר, שרייבט ווייניק. ער האָט אָנגעשריבן אינגאַנצן אַ 3-4 נייע דערציילונגען, נאָר דאָס וואָס ער האָט געשאַפן איז ניט פאַרבייגייענדיק; דאָס וועט בלייבן אין אונדזער ליטעראַטור. די טאַלאַנטירטע פּראַזאַאיִקער ליפּמאַן־לעווין, ה. אַרלאַנד, מ. אַלבער־טאָן, א. קאַהאַן האָבן געשאַפן אַ ריי אינטערעסאַנטע פאַרצייענונגען וועגן אונדזערע נייע בר־כוכבאַס. אויף אַט דעם געביט אַרבעטן אויך אַקטיוו ש. פּערסאָו און ש. שקאַראַווסקי. באַזונדערס שאַפּעריש און פּראַדוקטיוו זיינען אונדזערע בעסטע סאָוועטישע ייִדישע דיכטער. פּרץ מאַרקיש האַלט ביי פאַרענדיקן אַ גרויסן פּאַעמע־בוך וועגן סטאַלינגראַד, לייב קוויטקאַ האָט אָפּגעגעבן אין דרוק אַ בוך וועגן מאַסקווע, ש. האַלקין האָט פאַרענדיקט אַ פּיעסע „דער שפּילפּויגל“, עזרא פּינינבערג — אַ נייעם בוך לידער וועגן פּראַנט, ד. האַפּשטיין — אַ בוך לידער וועגן היימלאַנד, א. קושניראָוו — פּראַנט־לידער, מ. כאַשטשעוואַצקי — אַ בוך „העלדן“, הנה לעווין — אַ בוך לידער וועגן פּרויען אין מלחמה. אַ גרויסע שאַפּערישע אַרבעט פּירן אויך אונדזערע באַוואוסטע ליטעראַטור־קריטיקער שכנא עפשטיין און י. נוסיןאוו. שכנא עפשטיין אַרבעט איבער צוויי ביכער: די יידן אין דער פּאַטערלענ־דישער מלחמה, און די ייִדישע ליטעראַטור אין קאַמף קעגן פּאַשיזם.

ס'איז ניטאָ קיין איין ייִדישער שרייבער אין סאָוועטנפּאַרבאַנד, וואָס זאָל ניט האָבן אַ ניי בוך אויף אַ מלחמה־טעמע. חוץ דעם זיינען דערשינען און עס גרייטן זיך צום דרוק אַ ריי אַלמאַנאַכן.

אין אוקראַינע און אין ווייסרוסלאַנד האָבן זיך געפונען זייער וויכטיקע ייִדישע פּאַרלאַגן, וועלכע האָבן פונקט ווי אַ סך אַנדערע אינסטיטוציעס — ייִדישע, אוקראַינישע, ווייסרוסישע — געליטן פון דער מלחמה. דער אַק־טיווסטער פּאַרלאַג איז ביי היינטיקן טאָג דער מאַסקווער „עמעס־פּאַרלאַג“. איצט הייבט אָן אַנטוויקלען אַ פּאַרלאַג־טעטיקייט דער ייִדישער אַנטי־פּאַ־שיסטישער קאַמיטעט. ווערק פון בערגעלסאָנען, מאַרקישן, קוויטקאַן, האַפּ־

שטיינען, פעפערן זיינען איבערזעצט אויף רוסיש און זיינען דערשינען אין די מלוכה-פאַרלאַגן.

אַמעריסטן האָבן געליטן די יידישע שולן, ווייל די מערהייט האָט זיך געפונען אין אוקראַינע און אין ווייסרוסלאַנד.

ערב דער מלחמה איז אין קיעוו געעפנט געוואָרן אַ נייע שול אויף שלום-עליכמס נאָמען. איך בין בייגעווען אין באַרדיטשעוו ביי דער עפענונג פון אַ נייער שול. איך גלויב, אַז נאָכן זיג וועלן מיר זיי אַלע אויפשטעלן און נאָך עפעס וואָס צוגעבן: איך גלויב, אַז די דייטשן, וואָס האָבן אַ סך יידישע שולעס פאַרברענט, וועלן זיי אַליין מוזן אויפבויען. מיר וועלן זיי צווינגען.

פאַר די לעצטע פאַר יאָר איז אונדזער שרייבער־משפּחה באַרייכערט גע-
וואָרן מיט אַ סך נייע שרייבער, וואָס זיינען געקומען צו אונדז פון די געגנטן,
וואָס זיינען באַפרייט געוואָרן דורך דעם סאָוועטנפאַרבאַנד פון די נאַצישע
לאַפּעס. דעם אויבנאָן פאַרנעמען דר. מ. שאַץ־אַנין, רחל קאַרן, ח. גראַדע,
א. קאַגאַנאָוסקי, מ. באַרדערוואָן, מ. בורשטיין, יעקב שטערנבערג, בונעם
העלער, י. אַשענדאָרף, א. א. עס געפינען זיך אין פאַרשיידענע שטעט און
געגענטן די שרייבער בער מאַרק, נחום באַמזע, י. עמיאַט, י. יאַנסאָוויטש,
רייזל זשיכלינסקי, לייב אַליצקי, לימער וואַלף, א. וואַגלער, יוסף רובינשטיין,
יאַנקל יאַקיר, מ. א. קנאַפּהייס, לייב מאַרגנטוי, מ. סאַקציער און נאָך און נאָך.
מ'וואַלט באַזונדערס באַדאַרפט ריידן וועגן דעם ביראַבידזשאַנער
צווייג פון דער סאָוועטישער יידישער ליטעראַטור, וואו ס'האָט זיך אויספאַר-
מירט און אויסגעשטאַלטיקט אַן אייגנאַרטיקע ליטעראַרישע גרופּע.

פריער פון אַלץ — ס'איז ניטאָ כמעט קיין יידישער פּראָזאַאיקער און
דיכטער אין דער סאָוועטישער יידישער ליטעראַטור, וואָס זאָל ניט האָבן
געשריבן פון ביראַבידזשאַן. ביראַבידזשאַן — סיי די שיינקייט און רייכ-
קייט פון דער וואונדערלעכער געגנט און סיי די בוי־פּראָצעסן, וואָס קומען
דאַרט פאַר אין אַזאַ פאַרנעם און מיט אַזאַ דראַנג — ביראַבידזשאַן האָט
באַגייסטערט סיי די יינגערע און סיי די עלטערע — מ. אַלבערטאָן, ד. בער-
געלסאָן, פ. מאַרקיש, ד. האַפּשטיין, ש. האַלקין און אויך מיר, און פּאַליקמאַ-
נען א. א. אויך אייניקע רוסישע שרייבער, ווי איליאַ סעלווינסקי, וויקטאָר
פינק א. א. זיינען סטימולירט געוואָרן פון דעם נייעם וואַקסנדיקן יידישן
ישוב. און אוודאי און אוודאי דאַרף מען דערמאָנען די ביראַבידזשאַנער
שרייבער: ב. מילער, וואָס זיין פיעסע וועגן אַנטייל פון ביראַבידזשאַן
אינעם איצטיקן קריג (די פיעסע הייסט „1941“) ווערט געשטעלט אינעם

ביראָבידזשאַנער ייִדישן טעאַטער; א. ראַבינקאָוו, וואָס איז געקומען קיין ביראָבידזשאַן פון ארץ־ישראל, — ער האָט אָנגעשריבן אַ בוך דערציילונגען. און איצט — די דיכטערין און פּראָזאַאיִקערין ליובע וואַסערמאַן, מ. גאַלד־שטיין, ה. דאָבין, עמנואל קאַזאַקעוויטש, א. ווערגעליס. די אַלע האָבן אַרויס־געגעבן ביכער איבער פּאַרשיידענע פּאַזעס פונעם ביראָבידזשאַנער ייִדישן לעבן. קאַזאַקעוויטש און ווערגעליס זיינען אין דער אַרמיי, און אויפן פּראָנט שרייבן זיי אויך פיינע זאַכן. ווערגעליס האָט אָנגעשריבן לעצטנס אַ פּרעכ־טיק ליד — „ שרפה אין דער טאַיגע“.

—און וואָס נאָך זאָל איך איך דערציילן? — הויבט זיך אויף איציק פּעפּער פון זיין אַרט. — איר זיינט נישט מיד צו הערן, אָבער מיר האָבן נאָך היינט אייניקע ענינים, וואָס זיינען פּאַרבונדן מיט אונדזער שליחות צו אייך. איך וועל אייך ענטפּערן אויף דער פּראָגע, וואָס איר האָט מיר געשטעלט — וועגן דעם אינטערעס, וואָס ס'איז דאָ ביי אונדז, אין ייִדישן סאָוועטנלאַנד, צו אייך, צו דעם ייִדישן שאַפּן אין אַמעריקע. איר ווייסט גאָר אַליין נישט, ווי גרויס עס איז דער אינטערעס. מיר כאַפּן יעדע ידיעה און זיינען נייגעריק צו וויסן וואָס־מער וועגן די שאַפּערישע כוחות ביי אייך, אין דער ייִדישער אַמעריקע. ליידער, קומט לעצטנס אָן זייער ווייניק ביכער און זשורנאַלן און אויך זייער נישט רעגולער. איך קאָן אייך פּאַרזיכערן, אַז יעדער נומער „ייִדישע קולטור“ ווערט דורך אונדז איינגעשלונגען. וועגן אייניקע אַרטיקלען שמועסן מיר, מיר האָבן פון אייניקע אפילו געלייענט גרעסערע אויסצוגן אויף אונדזערע פּלענומס.

איך גלויב, — ענדיקט איציק פּעפּער, — אַז מיט אונדזער קומען אַהער וועלן מיר שאַפּן אַ מעגלעכקייט איינצושטעלן אַ לעבעדיקן קאַנטאַקט, און דאָן וועלן זיך אונדזערע ווערק אַפּטער באַווייזן ביי אייך, און אייערע ביי אונדז.

דער עיקר — לאַמיר וואָס־גיכער זיך אַפּפּאַרטיקן מיטן וויסטן היטלע־ריים, און דאָן וועלן מיר איינשטעלן ענגערע ברידערלעכע באַציאונגען.

דער יידישער טעאָטער אין סאָוועטנפּאַרבאַנד בעתן וועלט-קריג

(פון אַ שמועס מיט ש. מיכאַעלס)

ש. מיכאַעלס איז אויסגעבונדן מיטן יידישן סאָוועטישן טעאָטער. די אלע יאָרן, זינט 1919, שטייט ער אין דעם צענטער פונעם מאַסקווער יידישן מלוכה-טעאָטער, וואָס האָט לכתחילה געטראָגן דעם נאָמען: „מאַסקווער יידישער קאַמער-טעאָטער“. פאַר זיינע גרויסע פאַרדינסטן, ווי אַ שוישפּיל-לער אין רעזשיסער, האָט ער באַקומען די גרעסטע אויסצייכענונגען פון דער סאָוועטישער מלוכה — פּאַלקס-אַרטיסט פון פ. ס. ס. ר. און אויך דעם לענין-אַרדען. ש. מיכאַעלס איז אויך אַ וויכטיקער טעאָרעטיקער פון דראַ-מאַטישער און סצענישער קונסט. ער האָט פאַרעפנטלעכט אַ ריי וויכטיקע אַרטיקלען איבער פאַרשיידענע פּראָבלעמען פון שפּיל און שוישפּיל. ס'איז דעריבער פאַרשטענדלעך, ווי וויכטיק כ'זיינען די מיינונגען און גרוסן פון אַזאַ קאַמפּענטענטער פּערזאָן ווי ש. מיכאַעלס וועגן דעם סאָוועטיש-יידישן טעאָטער אין דער איצטיקער שווערער צייט.

מיר האָבן זיך געטראָפּן מיט ש. מיכאַעלסן, דעם פאַרזיצער פונעם אַנטי-פאַשיסטישן קאַמיטעט, וואָס איז איצט געקומען אין דער גרויסער שליחות פונעם סאָוועטישן ייִדנטום, צווישן איין פאַרזאַמלונג און אַ צווייטער, און זיך אַוועקגעזעצט צו שמועסן וועגן דעם צושטאַנד פונעם יידישן טעאָטער אין סאָוועטנפּאַרבאַנד. שלמה מיכאַעלס איז ווי צוריקגעקומען צו זיך, צו זיין אייגנטלעכער וועלט. ער האָט מיט זיינע ריטמישע און סענסיטיווע הענט אַדורכגעפירט איבער זיין געזיכט, ווי געוואַלט אַריין צוריק אין זיין קינסט-לערישער ראַלע.

נאָך אַ קורצן שטילשווייגן האָט ער קלאָר און שאַרף גענומען רעדן:
— אַ נאַכט מיט אַ טאָג מיט נאָך אַ נאַכט וואַלט מען געקאַנט ריידן וועגן אונדזער סאָוועטישן יידישן טעאָטער, וואָס איז אַזוי פאַרבונדן מיטן אַלגע-מיינעם און יידישן לעבן אין לאַנד. כ'זואַלט גערן אַנגעשריבן אַ ריי ערנסטע אַפּהאַנדלונגען איבער פאַרשיידענע פּראָבלעמען פונעם יידישן טעאָטער, אָבער דאָס מאַל וועל איך זיך באַנוגענען בלויז מיט אייניקע אינפאַרמאַטיווע

ידיעות און כ'זאג-צו זיך אומקערן צו דער טעמע טעאטער און טאקע געבן אייך אייניקע ערנסטע ארבעטן.

אונדער טעאטער-ווירטשאפט — האָט ש. מיכאעלס אָנגעהויבן — איז באַשטאַנען ערב דעם וועלט־קריג פון אַן ערך 20 יידישע מלוכה־טעאטערן אין לאַנד. אַהער גייען אַריין דער מאַסקווער יידישער מלוכה־טעאטער, דער קיעווער, דער וויסרוסישער (מינסקער), אַדעסער, כאַרקאָווער, (מיניאַטור־טעאטער), און אייניקע קאָלוירטישע טעאטערן, וואָס באַדינען די יידישע דערפער. צווישן די לעצטע האָט זיך אויסגעצייכנט דער קרימער מלוכהשער קאָלוירטישער טעאטער פון ווערנעדינע־פראָווסק, אַ באַזונדערן אַרט פאַר־נעמט דער ביראָבידזשאַנער יידישער טעאטער אויפן נאָמען פון לאַזאַר מאַסייעוויטש קאָאָנאָוויטש. אַהער גייען אַריין די אייניקע וואַנדער־טעאטערן מיט באַשטימטע באַזעס — אין וויניצע, סמאָלענסק א. א. און חוץ דעם — דער קיעווער יידישער קינדער־טעאטער, מיטן יידישן מאַריאַנעטן (פּוּפּן)־טעאטער.

מיר האָבן ביים מאַסקווער יידישן מלוכה־טעאטער געגרינדעט אַ יידישע מלוכהשע טעאטער־שול, וואָס האָט ערב דעם קריג געפייערט 10־יאָר ריקן יוביליי.

די 20 יידישע טעאטערס האָבן, פאַרשטייט זיך, געהאַט זייער אַ ברייטן צוגעבונדענעם, אַקטיווי־שאַפּנדיקן צושויער־עולם.

דאָס גאַנצע יידישע טעאטער־וועזן איז געבויט געווען ביי אונדז גאָר אַנדערש ווי דאָ ביי אייך, — אויף וויפל כ'האַב אַ באַגריף און אַ פאַרשטע־לונג וועגן אייער יידישן טעאטער־וועזן. ס'איז דאָ אַ געוואַלדיקער אינטערעס צום טעאטער ביי עלטערע, ביי דער יוגנט, און אויך די נישט־יידישע סאָווע־טישע באַפעלקערונג זאַפט איין מיט פאַרגעניגן און נייגיר סיי שלום־עליכמען, סיי שעקספירן אין יידיש און אוודאי די מאַדערנע פּיעסעס פון די היינטיג־טיקע סאָוועטיש־יידישע דראַמאַטורגן.

אויב מיר נעמען אָן די הנחה, אַז די געשיכטע פון טעאטער איז אין אמתן גערעדט די געשיכטע פונעם צושויער־זאַל, דאָן הויבט אָן די ציפער פון צוואַנציק יידישע מלוכה־טעאטערן אין סאָוועטנפאַרבאַנד רעדן נישט נאָר וועגן די קאָלאָסאַלע בינע־דערגרייכונגען, נאָר וועגן דער גרויסער, באַ־דייטנדיקער צאָל פון אַקטיווע יידישע טעאטער־באַזוכער, טעאטער־גע־ברויכער ביי אונדז אין סאָוועטישן לאַנד.

דער יידישער טעאטער האָט נאָטירלעך אַרויסגערופן אַ גרויסן אינטע־רעס און דראַנג צום דראַמאַטורגישן שאַפן ביי אונדערע סאָוועטיש־יידישע שרייבער. ס'זיינען געמאַכט געוואָרן גאָר ערנסטע פּרוואון און ס'זיינען גע־

שאַפן געוואָרן וויכטיקע ווערק אויף דעם געביט. ווי דער מאַסקווער יידי-
שער מלוכה-טעאַטער, אַזוי אויך דער מינסקער, קיעווער, אַדעסער האַבן
דערצויגן אַ באַדייטנדיקע גרופע יידישע דראַמאַטורגן. צווישן זיי — ד.
בערגעלסאָן, פ. מאַרקיש, י. דאַברושיץ, ליפע רעזניק, ה. אַרלאַנד, דער פריי-
פאַרשטאַרבענער מ. דאַניעל, וואָס האָט געגעבן פיינע דראַמאַטישע שאַפונ-
גען, און ש. האַלקין און נאָך און נאָך.

אונדזער אויפגאַבע אין די יידישע טעאַטערן איז צו באַזיניקן די גרויסע
בויי-פּראָצעסן, וואָס זיינען פאַרגעקומען און קומען פאַר ביי אונדז אין לאַנד
און ביי אונדזער פאַלק, אַרויסברענגען די נייע געשטאַלטן, וואָס וואַקסן
אַרויס אין דער נייער ווירקלעכקייט, באַלייכטן די נייע פּראָבלעמען, וואָס
זיינען געשטאַנען פאַר אונדז אַלעמען ווען מיר האָבן געלייגט די גרונט-
שטיינער פון אונדזער נייעם, יונגן געזעלשאַפטלעכן לעבן.

דאָס איז איינס.

און ווייטער: מיר האָבן זיך געשטעלט די אויפגאַבע סצעניש אַדורכ-
לייענען פונדאָסניי אונדזער קלאַסישע ירושה און פאַרקערפערן אויף דער
בינע אין אַ ריי פאַרשטעלונגען די גאַלדענע קייט פון אונדזערע קלאַסיקער,
די אַבות פון דער יידישער ליטעראַטור — מענדעלע, פּרץ, שלום-עליכם, ווי
אויך די טעאַטראַלישע ירושה פון גאַלדפּאָדן. און אַזוי ביז אויף היינטיקן טאַג
ווענדן זיך אונדזערע טעאַטערן צו אַט דעם אומשטערבלעכן און אומאויס-
שעפּנדיקן קוואַל פון אונדזער ליטעראַטור. ס'איז ווי מיר וואָלטן אויף זיי
ווידעראַמאַל און אַבעראַמאַל אויסגעפרוואווט אונדזערע כוחות אויף צו גיין
ווייטער, כדי צו באַזיניקן אונדזער היינט, אונדזער איצטיקע ווירקלעכקייט.
סאַמע ערב דעם וועלט-קריג — זאַגט ווייטער ש. מיכאַעלס, נאָך אַ קורצער
הפּסקה, ווי ער וואָלט וועלן אַרויסברענגען אַ שטיק נאַענטע צאַפּלדיקע פאַר-
גאַנגענהייט, — ערב דעם וועלט-קריג, בוכשטעבלעך אַ וואָך אַדער צוויי פאַרן
דייטשן אַנפאַל אויף אונדזער לאַנד, האָט דער מאַסקווער יידישער מלוכה-
טעאַטער פאַרענדיקט זיין אַרבעט אויף שלום-עליכנס „בלאַנדזשענדע שטערן“,
מיט וועלכן דער טעאַטער האָט געעפנט דעם סעזאָן אין מאַסקווע, אויגוסט
1941. ס'איז געווען די צייט, ווען דער דייטש האָט טעראַריזירט דאָס לאַנד
און געוואָלט אַפּשטעלן און פאַראַליזירן דאָס לעבן פון אונדזער הויפּט-שטאַט.
דער חשבון פון די היטלעריסטן, וואָס איז געווען אַ פאַלשער אין אַלע הינ-
זיכטן, איז אויך אין דעם דורכגעפאַלן. די פרעמיערע איז באַוווּזן געוואָרן
אין דער צייט פון די שאַרפּסטע קאַמפּן און אונטערן מוראדיקן רויש פון
פיינטלעכע מאַטאַרן.

אַ ווייטערדיקע — דריטע — אויפגאַבע איז געשטאַנען פאַר אונדזער

טעאטער צו שעפן פון טיפן קוואל פון אונדזער ווייטער און נאָענטער פאַר-
גאַנגענהייט. מיר האָבן זיך געווענדט צו אונדזער הערפאַישער געשיכטע.
ס'זיינען סצעניש אויפגעקומען אין טעאטער בר-כוכבא, אבשלום (פון
"שולמית"). שלמה מיימאָן א. אַנד. אגב, דוד בערגעלסאָן גרייט איצט אַ
נייע היסטאָרישע פיעסע "דוד ראובני", וואָס וועט אַריין אין אונדזער טע-
אטער גאָר אינגיכן.

אין דער זעלבער צייט ווענדט זיך אונדזער יידישער טעאטער צו דער
וועלט־דראַמאַטורגיע. ס'איז פאַרווירקלעכט געוואָרן שעקספירס "ליר" ביי
אונדז אין מאַסקווער יידישן מלוכה־טעאטער, "די שטיפערינס פון ווינדזאַר",
"סקאַפענס שפּיצלעך" אין יידישן וויסרוסישן טעאטער, אַסטראָווסקיס "די
אומשולד שולדיקע", גאַרקיס "מוטער" א. אַז. וו.

מיר האָבן אין אונדזערע טעאטערן באַלויכטן די אומגעהויערע וויכטיקע
פראַצעסן ביי די יידישע קאָלוירטן דורך אייניקע דראַמאַטישע אויפפירונגען,
די בויאונג פון ביראַבידזשאַן (פ. מאַרקישעס "משפּחה אוואַדיס"). די טעמע
פון בירגער־קריג קומט אַלע מאָל פונדאַסניי אויף, דער אַנטייל פון יידן אין
קריג, א. אַז. וו.

און איצט, אין דער איצטיקער גרויזאַמער צייט, פאַרנעמט דאָס מילי-
טערישע לעבן, דער קריג, וואָס דאָס פאַטערלאַנד פירט מיט אַזוי פיל פאַנאַ-
טיזם — אַ וויכטיק אַרט אין אונדזער טעאטער. מיר שפּילן איצט פ. מאַר-
קישעס "אַן אויג פאַר אַן אויג", מיר גרייטן ד. בערגעלסאָנס אַ קריגס־פיעסע
"כיוועל לעבן", און אין ריי האָבן מיר ש. האַלקינס אַ פיעסע וועגן דער ראַלע
פון דער סאָוועטיש־יידישער אינטעליגענץ אין דעם קריג.

דער אַנפאַל פון די דייטשן האָט פריער פון אַלץ געטראָפן די יידישע
קיבוצים און די צענטערן פון דער יידישער קולטור. צוזאַמען מיט די דאַרטיקע
יידישע קיבוצים זיינען אויך צעשטערט געוואָרן די דאַרטיקע יידישע טעאטערן.
אייניקע האָט די מלוכה באַוויזן צו עוואַקואירן אין שטעט פון מיטל־אַזיע, ווי
טאַשקענט, סאַמאַרקאַנד, דזשאַמבול און אויך קיין נאַוואַסימבירסק און אַנד.
צו אונדזערע סאָוועטיש־יידישע טעאטערן זיינען צוגעקומען מיט 3 יאָר
צוריק, די יידישע טעאטערן פון די באַפרייטע געגנטן: אין לעמבערג איז גע-
גרינדעט געוואָרן אַ מלוכהשער יידישער טעאטער מיט אידאַ קאַמינסקאַ, די
טאַכטער פון אונדזער אסתר־רחל קאַמינסקאַ, און אין ביאַליסטאָק — אונטער
דער אַנפירונג פון א. מאַרעווסקי, אויך אַ טעאטער פון קליין־קונסט. זיי זיינען
גלייך אַריין אין דער געץ פון די יידישע מלוכה־טעאטערן, זיי האָבן באַקומען
גרויסע שטיצע פון דער מלוכה און באַקומען די מעגלעכקייט צו אַנטוויקלען
זיך און אַרויסהויבן זייער קונסט אויף העכערע שטאַפלען. קיין סך, לייזער,

האַבן זיי נישט באַוווּזן, ווייל דער דייטשישער מערדערישער אַנגריף האָט אָפֿ-
געווישט די דאַרטיקע יידישע צענטערן. די סאַוועטישע מלוכה האָט עוואָ-
קואירט די טעאַטערן, און ס'שאַפן זיך נייע מעגלעכקייטן און באַדינגונגען
פאַר זייערע ווייטערדיקע סצענישע טעטיקייטן.

דער ביראַבידזשאַנער יידישער טעאַטער איז גאַר אַן אייגנאַרטיקער. ער
איז פון די באַדייטנדיקע יידישע טעאַטערס אין לאַנד. ער איז אַרויס-
געוואַקסן פונעם מאַסקווער יידישן מלוכה-טעאַטער. דער אַנסאַמבל באַשטייט
פון די תלמידים, וואָס האָבן פאַרענדיקט דעם קורס אין אונדזער טעאַטראַ-
לישער שול. זייער ערשטער רעפערטואַר איז באַשאַפן געוואָרן אין מאַסקווע,
אונטער מיין אָנפירונג. מיר האָבן אַרויסגעשיקט קיין ביראַבידזשאַן אַ פאַרטיקן
טעאַטער, מיט רעפערטואַר, מיט שוישפילער, מיט קאַסטיומען און דעקאָ-
ראַציעס, מיטן אַן אַרעקעסטער, — אַן אַנסאַמבל פון איבער הונדערט מענטשן.
דאָס איז געווען איינע פון די מתנות פון דער סאַוועטישער מלוכה דעם וואַקסן-
דיקן יידישן ישוב.

איר פרעגט וועגן אַנדערע זשאַנרען טעאַטערן ?

אַט — קלאַראַ יאַנג שפילט מיט איר גרופע שוישפילער איבערן לאַנד
איר מעלאַדראַמאַטישן רעפערטואַר. ס'איז אינטערעסאַנט — אין דעם איצטיקן
שווערן קריגס-מאַמענט, האָט די מלוכה דער טרופע געגעבן אַן אייגענעם
וואַגאָן, וואָס זאָל פאַרלייכטערן זייער טור.

און נאָך אויף אַ וויכטיקן שטריך וויל איך אַנווייזן — אויפן באַשטאַנד
פון אונדזערע שוישפילער. ס'וועט זיין פאַר אייך אַן איבערראַשונג, — איבער
90 פּראָצענט פון אונדזערע יידישע שוישפילער געהערן צום נייעם דור
אַקטיאָרן, וואָס זיינען אויפגעוואַקסן אין סאַוועטנפאַרבאַנד. און איך, למשל,
איינער פון די עלטסטע שוישפילער, בין דאָך אויך געקומען צום טעאַטער
ערשט 1919, — דאָן האָב איך דאָך מיינע ערשטע טריט געשטעלט.

און אויף וויפל אונדזער טעאַטער ווערט יעדעס מאָל באַרייכערט מיט
יונגע קרעפטן — וועט אייך דערציילן אַזאַ פּאַל. מיר האָבן ערב דעם קריג
געגרייט שלום-עליכמס „בלאַנדזשענדע שטערן“. לויט אונדזער פּלאַן איז
רייזל געווען אַדורכגעפּלאַכטן מיט בווי — דער צאַרטער, צאַפּלדיקער בווי
פון שלום-עליכמס „שיר השירים“; פאַר רייזל-בווי האָבן מיר באַדאַרפט אַ
יונג, רייצנדיק מיידל. מיר האָבן ניט געוואָלט גיין אויף פּשרות מיט אַט דער
צענטראַלער ראַלע, און געזוכט אַ יונגע אַקטיאָרישע פּערזענלעכקייט, וואָס
זאָל פאַרקערפּערן די געשטאַלט. און מיר האָבן געפונען. אויפן ערשטן קורס
פון אונדזער טעאַטער-שול האָבן מיר געהאַט אַ יונג מיידל — עטעלע קאַווענסקאַ

— אינגאנצן 16 יאר אלט, און איר האַבן מיר אַנפאַרטרויט די צענטראַלע ראַלע פון „בלאַנדזשענדע שטערן“, און מיר האַבן זיך נישט אָפּגענאַרט. אונדזער טעאַטער-שול האָט אַ 5-יאַריקן קורס. מיר נעמען אָן בלויז אַזעלכע, וואָס האַבן געענדיקט די מיטל-שול. און אַלע יאָר האַבן מיר אַ נייעם אויפנעם. און נאָך אַ באַווייז, אויף וויפל די טעאַטראַלע יוגנט ווערט געשעפט פון די אַרבעטנדיקע מאַסן: אויסער די עקזאַמענס, וואָס מיר אָרגאַניזירן ביי אונדז אין דער שול, פאַרט אַרויס אַ ספּעציעלע קאַמיסיע אויף די ערטער. אין די פאַבריקן, אין די דערפער, און פירט אַדורך עקזאַמענס פון די קאַנדידאַטן. דאָס אַלץ, וואָס איך דערצייל איך — הייבט זיך ש. מיכאַעלס אויף פון זיין אַרט — איז, פאַרשטייט זיך, בלויז אַ קליינער טייל וואָס מ'קאַן דערציילן. לאַמיר עס לאָזן אויף ווייטערדיקע שמועסן. מיר זיינען דאָך געקומען מיט אַ פאַראַנטוואַרטלעכער שליחות צו די אַמעריקאַנער ברידער און שוועסטער, און אונדזערע אַלע געדאַנקען און געפילן זיינען דאָך אין דעם מאַמענט גע-ווענדט אין דער איין ריכטונג — מיט געמיינזאַמע כוחות דערשלאָגן די מערדער פון דער מענטשהייט.

שלמה מיכאעלס אין וויכטיקער שליחות

אין זיין שטארקער, טיף־רירנדיקער רעדע, וואָס ש. מיכאעלס האָט די טעג געהאַלטן פֿאַר אַ גרויסער עדה יידן, וואָס איז באַשטאַנען פֿון איבער טויזנט פֿאַרטרעטער פֿון הונדערטער אַרגאַניזאַציעס און אינסטיטוציעס פֿונעם גרויסן ייִדישן ניו־יאָרק, האָט ער געזאָגט וועגן זיך און וועגן איציק פעפער — די צוויי שליחים פֿונעם סאָוועטישן יידנטום, — אַז די מאַמע ייִדיש האָט זיי געבוירן און אויפגעכאַוועט, און אַז זיינע, מיכאעלסעס, אונטערפירער זיינען געווען אַזעלכע געהויבענע מחותנים ווי מענדעלע און שלום־עליכם, פֿרץ און גאַלדפֿאַדען.

דאָס איז אייגנטלעך געווען אַ מין אומדירעקטער ענטפער אויף די נישטיקע טענות־ומענות און אויף די אומווירדיקע פֿאַרוואַרפֿן, וואָס קומען פֿון יענער־זייט־פֿלויטיקע פֿרעסע־פֿאַרשוניגען, פֿאַר וועמען די ערשטע דע־לעגאַציע פֿון די סאָוועטישע יידן צו די אַמעריקאַנער ברידער און שוועסטער איז ווי אַ דאָרן אין אויג און ווי אַ פֿאַטש אין פֿנים.

זיי, די אַלע פֿאַרווערטסיסטישע נאַכלויפער און אונטערשטופער, זיי זיינען איינגעטונקען אין אמתן יחוס, זיי זיינען באַשאַנקען מיט די אַלע מעלות און מידות, וואָס עס דאַרפֿן האָבן אמתע פֿאַלקס־פירער, די מעלות און מידות, וואָס זיינען באַקאַנט פֿון די אַמאָליקע צייטן — „אַנשי־אַמת, שונאי־בצע“ — אמת־מענטשן און וואָס האָבן פיינט געלט, — און מיכאעלס און פעפער שטייט זיי נישט אָן, די פֿאַרשוניגען, און אינמיטן די פייערלעכע אויפנאַמעס, וואָס ווערן אַרגאַניזירט דורך די אַרגאַניזאַציעס פֿון די פֿאַרשיידענע ריכטונגען, און דורך גרויסע ייִדישע פֿערזענלעכקייטן, האַלטן זיי אין איין מעלה־גרהן די פֿראַגע: „מי שמך?“ — ווער זייט איר און ווער האָט עס אייך געשיקט אָהער? האָט ש. מיכאעלס, אַזוי פֿאַרבייגייענדיק, אין זיין דערמאַנטער רעדע, דערמאַנט וועגן זיין יחוס־בריוו.

און טאַקע וועגן דעם יחוס־אַבות און יחוס־עצמו פֿון ש. מיכאעלסן ווילט זיך רעדן.

מאַקסיס גאַרקי האָט אַמאָל געשריבן: „יעדער גייסטיק־געזונטער מענטש איז אייגנטלעך ווי אַ שטייף־צונויפגעוויקלטע מגילה, וואָס אין איר זיינען פֿאַרצייכנט די איינפֿלוסן פֿון די געשיכטלעכע פֿאַסירונגען פֿון זיין פֿאַלק און פֿון די דורות פֿאַר אים. אין גליקלעכע פֿאַלן וויקלט זיך פֿאַנאַדער אָט די

מגילה און בארייכערט אונדז מיט אַזעלכע פריידיק-וואונדערלעכע דערשיי-
נונגען, ווי אַ שוויטשענקאָ, פושקין, מיצקעוויטש — פערזענלעכקייטן, וואָס
פאַרקערפערן מיט זיך דעם גייסט פונעם פּאַלק מיט גאַר זיין שיינקייט, קראַפֿט
און גאַנצקייט.”

אַט די טרעפלעכע באַצייכענונג פונעם גרויסן מאַקסים גאַרקי, וואָס איז
געווען די פולסטע פאַרקערפערונג פונעם רוסישן פּאַלק און פון זיין גייסט, —
אַט די טרעפלעכע באַצייכענונג קאַנען אויך מיר אַנווענדן ביים כאַראַקטע-
ריזירן אייניקע גרויסע יידישע קינסטלער, דיכטער און דענקער פון אַלטע
צייטן און פון די לעצטע דורות. און נאָך מער — מיר קאַנען מיט אַט
דער באַצייכענונג מעסטן די פאַרשיידענע קינסטלערישע געשטאַלטן, וואָס
זיינען אַרויסגעבראַכט געוואָרן אין זייערע ווערק דורך יידישע עלטערע און
יינגערע שרייבער, טיפן און געשטאַלטן, וואָס פאַרמאָגן די אייגנשאַפטן פונעם
יידישן פּאַלק און גאַר זיין שיינקייט, קראַפֿט און דערהויבנקייט.

די קינסטלערישע טיפן און געשטאַלטן אין די שאַפונגען פון די פאַר-
שיידענע יידישע שרייבער, זיינען אַבער אַפט אין דעם צושטאַנד, אין דער בחינה
פון יענער „שטייף-צונויפגעוויקלטער מגילה“, וואָס אין איר זיינען פאַרצייכנט
די פאַסירונגען, די אייגנשאַפטן און עלעמענטן פונעם פּאַלק, פון איינצלנע
יידישע מענטשן, — און מען דאַרף עס זאָלן קומען די גרויסע שווישפילער, די
קינסטלער-מייסטער, וואָס זאָלן מיט זייער שפילן פאַנאָדערוויקלען די שריי-
בערישע מגילות און אַרויסוויקלען און אַרויסאַנטפלעקן אין סצענישע גע-
שטאַלטן גאַר די שיינקייט, גאַר די טיפקייט, גאַר די פרייד און דעם טראַג-
גיום, וואָס די טיפן פאַרמאָגן אין זיך.

איך ווייס נישט אין דער איצטיקער צייט נאָך אַ יידישן מייסטער-שוי-
שפילער, וואָס האָט ווי ש. מיכאַעלס אַרויסגעבראַכט אין לויף פון איבער
צוואַנציק יאָר מיט אַזאַ פאַרטיפטער און דערהויבענער מייסטערשאַפט די
וואונדערלעכסטע געשטאַלטן פון דער יידישער קלאַסישער ליטעראַטור און
זיי קינסטלעריש און דיכטערש פאַרקערפערט אין זיך און דורך זיך.

שלום-עליכם, דער וואונדערלעכער יידישער פּאַלקס-קינסטלער, האָט אין
יאָר 1914, אינעם סאַמע רייפסטן פּעריאָד פון זיין שאַפּערישן לעבן, געשריבן
אין אַ בריוו צו דוד פּינסקי וועגן זיין טביהן: „... איך ווייס נאָר איינס,
אַז אין די צוואַנציק יאָר, וואָס איך האָב טביהס מעשיות איבערגעגעבן, האָב
איך געפילט, אַז אַלע מיינע סימפּאַטיעס זיינען אויף דער זייט פון דעם דאָזיקן
פּראַסטן, נאָר גאַנצן, נישט באַרירטן ייד.“

ש. מיכאַעלס וואָלט זיכער געקאַנט זאָגן דאָס נעמלעכע וועגן די עטלעכע
צענדליק געשטאַלטן, וואָס ער האָט פאַר די איבער צוואַנציק יאָר פון זיין

סצענישער טעטיקייט געשאפן אין דעם מאַסקווער יידישן מלוכה-טעאַטער, די געשטאַלטן, וואָס זיינען דער פּולסטער אויסדרוק פון די פאַרשיידענע פּאַ-זיטיווע און נעגאַטיווע שטריכן און נייגונגען, עלעמענטן און אייגנשאַפטן פונעם יידישן פּאַלק.

פאַר די איבער צוואַנציק יאָר, וואָס ש. מיכאעלס האַלט אין פאַרקערפערן דורך די סצענישע געשטאַלטן די וויכטיקסטע טיפן פון דער יידישער קינסט-לערישער וועלט, האָט ער אויף זיין שאַפּערישן אַקטיוו איבער דרייסיק הויך-מיסטערישע שוישפילערישע ווערק, וואָס זיינען אין תּוך פיל מער ווי בלויז פינע, גוטע און אויסגעצייכנטע בינע-ראַלן. אויף ש. מיכאעלס שוישפיל זיינען נישט אָנגעמאַסטן די געוויינלעכע טערמינען פון שפּילן און אַפּשפּילן אַ ראַלע. ווייל ש. מיכאעלס שפּילט ניט קיין ראַלע, נאָר ער דיכטעט זי אויס, ער מייס-טרעוועט זי אויס. ער איז פיל מער ווי אַ שוישפילער, ער איז אַ סקולפּטאָר און דיכטער. ער קנעט אויס פון אייגענעם ליים די געשטאַלט און בלאַזט אַריין אין איר פון זיין גייסט. איז עס שוין פיל מער ווי אַקטיאָריש שפּילן, נאָר עס איז דיכטעריש שאַפּן. און נישט אומזיסט האָט מען אינעם יידישן מלוכה-טעאַטער אַנשטאַט טעאַטער-שפּיל געברויכט דאָס וואָרט טעאַטער-עבּוּדה. נישט מען שפּילט טעאַטער, — און כדי עס מאַכן נאָך לייכטער, האָט מען אַנשטאַט „טעאַטער“ געברויכט דאָס פאַרמינערדיקע וואָרט „טריאַטער“, — נאָר מען האָט דאָס טעאַטער דערהויבן צו דער מדרגה פון עכטער טיפּער שאַפּונג, וואו דער שוישפילער איז קינסטלער, קינסטלער מיט אַן אייגענער פיזיאָנאָמיע, מיט אַ ציל-אַנגעווענדטן באַוואוסטזיין, מיט טיפּע געזעלשאַפטלעכע און קינסטלערישע כּוונות. אַפּטמאַל איז דער דראַמאַטורגישער שטאַף געווען מער נישט ווי אַ קאַנווע, וואָס אויף איר האָט מען געלאַזט אויסהעפּטן גאָר נייע אוואָרן. און דעריבער האָט מען מיט יעדער נייער פאַרשטעלונג, צו וועלכער מ'האָט זיך לאַנג און ערנסט געגרייט, געשטרעבט אויסצופּילן וויכטיקע פּאַ-ליטיש-געזעלשאַפטלעכע און קולטור-קינסטלערישע צילן און אויפגאַבן. און ווען מיר נעמען די דריי צענדליק געשטאַלטן, וואָס ש. מיכאעלס האָט סצעניש פאַרקערפּערט, זייער וואוקס און אַנטוויקלונג, האָבן מיר אייגנטלעך אין זיי דעם גאַנג פון דער סאָוועטיש-יידישער אינטעליגענץ, און די גייסטיקע און שאַפּערישע איבערוואַנדלונגען פון דער יידישער קינסטלערישער וועלט אינעם סאָוועטישן יידנטום.

לכתחילה האָט מען זיך באַמיט אויסצולאַדן די שווערע ירושה, וועלכע איז געווען אין דעם יידישן שאַפּן, וואָס האָט זיך געריסן פאַראויס, אויף נייע וועגן. מען האָט פון די קלאַסישע יידישע קוואַלן געשעפּט אַזאַ מאַטעריאַל, אַזעלכע טיפּן, אַזעלכע צוזאַמענשטויסן און קאַנפּליקטן, וואָס האָבן באַדאַרפּט

וואס-מער מבטל מאכן דאס אלטע, דאס פריערדיקע, כדי אפצורייניקן אן ארט פאר דעם נייעם. מען האט באטאָנט דאָס נעגאַטיווע, אונטערגעשטראַכן דאָס שאַטנדיקע, אויסגעלאַכט דאָס קאַמישע. אַמאָל, נישט ווילנדיק, איז מען אויך אַריינגעפאַלן אין דעם קעגנזאַץ, — מ'איז געווען פאַרכאַפט פון דעם ראַמאַנטישן, מיטגעריסן געוואָרן מיטן טראַגישן, ווייל דאָס נייע לעבן איז נאָך געווען אינגאַנצן מטושטש. פאַר דעם קינסטלער-מייסטער ש. מיכאַעלס זיינען די דראַמאַטורגישע געשטאַלטן געווען די ראַם, די פאַרם, אין וועלכער ער האָט געקאָנט אַריינשטעלן זיך, זיינע אייגענע זוכענישן, זיינע אינע-ווייניקסטע איבערוואַנדלונגען. האָט טאַקע אַמאָל מיכאַעלס געזאָגט וועגן זיך, אַז „די געשטאַלט דינט מיר פריער פאַר אַלץ ווי אַ מיטל אַרויסצואַנטפּלעקן זיך גופאַ. איך פאַרקערפער מיינע ליידן אין דער געשטאַלט. מיינע פריידן טראַג איך אַריבער אויף דער סצענע, און אין דער געשטאַלט ברענג איך אַרויס און פאַרווירקלעך מיי אַייגענעם וואַקס“. אָבער די פריידן און ליידן פונעם קינסטלער, די פּראַצעסן, וואָס קומען פאַר ביים סאַציאַל-און נאַציאַל-נאַלבאַזיניקטן שאַפער, זיינען דאָך אויך די פריידן-ליידן פון דעם כלל. עס קומט פאַר דער גוט-באַקאַנטער הינ-און-צוריק-גאַנג, וואָס איז שטענדיק דער פאַל, דער גורל מיט גרויסע קינסטלערישע שאַפונגען, וואָס וואַקסן צוריק אַרויס פונעם רשות-היחיד און וואַקסן ווידער אַריין אין דעם רשות-הרבים. און וואָס-פאַרטיפטער און אייגנטימלעכער עס איז אַ דיכטערישע שאַפונג, אַלץ מער ווערט זי לסוף דאָס אייגנטום פונעם פאַלק.

די פאַרשיידענע טיף-סוביעקטיווע און אויסטערליש-אייגענע דיכטערישע געשטאַלטן פון מיכאַעלסן זיינען דעריבער נישט בלויז וועג-צייכנס, שטאַפלען אין דער קינסטלערישער אַנטוויקלונג פון אים גופאַ. נאָר זיי זיינען אויך ווערק און ווערטן, וואָס גייען אַריין אין דעם אייזערנעם פאַנד פון דעם מאַדערנעם יידישן טעאַטער, וואָס האָט נאָך, ליידער, דערווייל ווייניק געלערנט און אַפגעלערנט פון די זוכענישן און דערגרייכענישן פונעם מאַסקווער יידישן מלוכה-טעאַטער און פון מיכאַעלסן — דעם שווישפילער און רעזשיסער.

ווען מיר פאַרטיפן זיך אין דעם גאַנג פונעם מאַסקווער יידישן מלוכה-טעאַטער און אין דעם גאַנג פון מיכאַעלסן ווי אַן אַרטיסט און רעזשיסער, זעען מיר, אַז דער דאָזיקער טעאַטער איז נישט געווען בלויז אַן אַפגעשלאַסענער סצעניש-שאַפערשישער וואַרשטאַט, וואו עס זיינען אין לויף פון איבער צוואַנציק יאָר געגרייט און אויפגעפירט געוואָרן אַזויפיל און אַזויפיל טעאַטראַלישע ספּעקטאַקלען. גלייכצייטיק האָט זיך דאַרטן, אינעם טעאַטער, געשמידט דער סאָוועטיש-יידישער גייסט, עס זיינען אויך טיף-אידייאיש געוואַקסן מיט דעם טעאַטער די דיכטער, דראַמאַטורגן, מוזיקער, דעקאָראַטאָרן, שווישפילער, און

די פארשטעלונגען האָבן געבראַכט צום אויסדרוק די פאַרמעסטן, די באַרג-אַרופֿן, די זוכענישן און געפינענישן פון דעם סאָוועטיש-ייִדישן שאַפֿן, וואָס איז געווען אויך נאַציאָנאַל לויט זיין פאַרם. יעדע נייע פאַרשטעלונג איז געווען אַ נייער טראַט, אַ נייער שטאַפֿל צום געגאַרטן, צום געוואונטשענעם. און ס'איז אויך געווען ווי רינגען אין דער גאַלדענער קייט פון דער ייִדישער קלאַסיק. און ש. מיכאעלס, סיי ביו 1928, ווען א. גראַנאָוסקי איז געווען דער קינסטלערישער פירער פונעם טעאַטער, און בעיקר שפעטער, ווען ש. מיכאעלס האָט איבערגענומען אויך די גייסטיקע און רעזשיסערישע פירונג. — ש. מיכאעלס איז געווען און פאַרבליבן די לעבעדיקע, דינאַמישע, אידייאַיש-קינסטלערישע טרייב-קראַפט פונעם טעאַטער. זיינע ראָלן, זיינע אַרויס-זאַנגונגען וועגן דעם טעאַטער, זיינע רעזשיסערישע אויפטוען (סיי אַליין און סיי בשותפות מיט אַנדערע רעזשיסערן) זיינען אייגנטלעך דער באַראַמעטער פונעם קינסטלערישן, דראַמאַטורגישן און טעאַטראַלישן וואַקס פונעם סאָווע-טיש-ייִדישן שאַפֿן בכלל.

ש. מיכאעלס איז ענג און אַרגאַניש צונויפגעוואַקסן געוואָרן מיטן מאַס-קווער מלוכה-טעאַטער. ער איז געווען און איז פאַרבליבן די צענטראַלע פיגור, דער רוקן-ביין פון אַט דער סאַמע-אויסגעשפראַכנסטער און סאַמע-פילבאַר-סטער קולטור-קינסטלערישער סאָוועטיש-ייִדישער אינסטיטוציע. און וואָס דער אַלגעמיינער מאַסקווער קינסטלערישער טעאַטער האָט די לעצטע עטלעכע און צוואַנציק יאָר באַטייט פאַר דער סאָוועטיש-רוסישער קולטור, דאַס נעמ-לעכע איז געשען מיט דעם מאַסקווער ייִדישן מלוכה-טעאַטער. און נישט אומ-זיסט איז ש. מיכאעלס, זיין אינעווייניקסטער וואַקס און זיינע סצענישע און מייסטערישע אויפטוען און דערגרייכונגען, געווען אַ דאַנקבאַרע טעמע פאַר אייניקע אינטערעסאַנטע גרעסערע מאַנאַגראַפיעס (אין ייִדיש און אין רוסיש), און פאַר צענדליקער און צענדליקער קלענערע אָפּהאַנדלונגען.

אַט האָט איר בלויו אַ קורצע רשימה פון זיינע וויכטיקסטע סצענישע פאַרקערפערונגען: שלום-עליכמס ר' אַלטער און מנחם מענדל יקנה"ז (1921), אין א. וויטערס „פאַרטאַג“ (1921), גאַלדפאָדענס האַצמאַך (1922), שלום-עליכמס שימעלע סאַראַקער (1923), פרצעס בדחן אין „ביינאַכט אויפן אַלטן מאַרק“ (1925), מענדעלעס בנימין אין „מסעות“ (1927), ד. בערגעלסאַנס „דער טויבער“ (1930), מ. דאַניעלס יוליס (1931), שעקספירס קעניג ליר (1935), מאַרקישעס זיוול אַוואַדיס (1927), שלום-עליכמס טביה, און אינצווישן און אַפריער און שפעטער — נאָך און נאָך פאַרשיידענע סצעניש-טעאַטראַלע פאַר-מעסטונגען, וואָס צווישן זיי האָבן מיר אוריאל אַקאַסטאַ, און יאַנקל שאַבשאַ-וויטש, און דעם פראַנצויזישן טראַדעק און מעטערלינס „בלינדע“, און

אויפפירונגען פון משה קולבאקס „בויטרע“, בערגעלסאָנס „מידת הדין“, שלום-עליכמס „בלאָנדזשענדע שטערן“, ש. האַלקינס „שולמית“ און „בר־כוכבא“ און אַנדערע.

ש. מיכאַעלס איז אין תוך אַ שאַרפער רעאַליסט. ער האָט אינזינען יעדן זשעסט, יעדן באַוועג, יעדן שריט, יעדע אינטאַנאַציע פון דעם שרייבער, פון זיין ווערק און פון זיין געשטאַלט. זיי זיינען ביי אים שטרענג און פינקטלעך אויסגערעכנט און געמאַסטן־געוואויגן, אָבער דאָך — פון יעדער ראַלע, פון יעדער אויפפירונג שלאָגט ער אַרויס דעם מאַקסימום און ער דערפירט זי ביז קינסטלערישער און אידיאישער שלימות. זיין יעדע געשטאַלט איז טיף און שווער אָנגעלאָדן. עס העלפט אים זיין טיפער פאַרשטאַנד, זיין רייכער אינ־טעלעקט, זיין גוט־אָנגעווענדטע צילבאַוואוסטקייט, און זיין פילזייטיקע באַ־האַונטקייט אין דער יידישער געשיכטע און אין דער יידישער ליטעראַטור.

דאָס אַלץ האָט אים געגעבן די מעגלעכקייט זיך גופא און זיין טעאַטער צו דערהויבן צו דער הויכער מדרגה פון אַ נאַציאָנאַל־יידיש ווערק. ש. מיכאַעלס איז נישט בלויז דער פאַלקס־אַרטיסט פונעם סאָוועט־פאַרבאַנד. ער איז אויך דער פאַלקס־אַרטיסט פונעם גרויסן, צעזייטן און צעשפרייטן יידישן פאַלק.

און חוץ די אַלע גרויסאַרטיקע ראַלן, וואָס ער האָט וואונדערלעך, מיט אַזויפיל חכמה און טאַלענט פאַרקערפערט, טרעט ער לעצטנס אויף פאַר אונדז אין אַ נייער געשטאַלט — ווי דער פאַרזיצער פונעם אַנטיפאַשיסטישן יידישן קאָמיטעט, און איצט האָבן מיר אים אין דער פאַראַנטוואַרטלעכער ראַלע, פון אַ שליח פון דעם סאָוועטישן יידנטום צו די יידן פון גאַר דער וועלט.

פון 1917 ביז 1948 — פאלג מיך אַ גאַנג

„אויף נייע וועגן“ — אַלמאַנאַך, דרייסיג יאָר סאָוועטיש-יידיש שאַפּן,
איקוה-פאַרלאַג, ניר-יאָרק, 1948, 432 זײַ.

עס איז אייגנטלעך אַן אַנטאָלאָגיע פון לידער, פּאָעמעס, נאָוועלן, פּראָג-
מענטן פון גרעסערע דערציילונגען, וואָס זיינען אָנגעשריבן במשך פון די
30 יאָר. דורך זיי באַקומען מיר אַ פּאַרשטעלונג, אַ באַגריף וועגן דעם גאַנג
פון דער יידישער ליטעראַטור אין סאָוועטנפּאַרבאַנד. עס זיינען אין דעם זאַמל-
בוך אַריין אַ 120-125 זאַכן, גרעסערע און קלענערע, געגעבן לויט דער טעמאַ-
טיק, וואָס איז פּאַרבונדן מיט דער אַנטוויקלונג און איבערוואַנדלונגען פון דעם
סאָוועטיש-יידישן לעבן אין זיינע פּאַרשיידענע פּאַזעס.

אין דעם זאַמלבוך „אויף נייע וועגן“, צונויפגעשטעלט פון אַ פּאַראַנט-
וואַרטלעכער רעדאַקציע, זיינען פּאַרגעשטעלט מיט איין אָדער עטלעכע בעלע-
טריסטישע זאַכן 67 דיכטער און פּראָזאַאיקער: אַשר שוואַרצמאַן, דוד בער-
געלסאַן, דוד האַפּשטיין, איציק פּעפּער, א. קושנירזאָו, ש. גאַדינער, מ. כאַש-
טשעוואַצקי, ע. פינינבערג, ה. קאַמענעצקי, מ. דאַניעל, פּרץ מאַרקיש, ה.
אַרלאַנד, ש. האַלקין, ל. קוויטקאַ, נאַטע לוריע, ל. רעזניק, ע. קאַהאַן, מ. ליפּמאַן-
לעווין, י. זעלדין, ש. כאַלאַדענקאַ, ע. גאַרדאַן, ש. ראַסין, ע. שעכטמאַן, ע.
קאַזאַקעוויטש, מ. אַלבערטאַן, א. ווערגעליס, מ. גאַלדשטיין, ב. אַלעווסקי,
ב. מילער, ל. טאַלאַלאַי, פ. סיטאַ, ה. דאַבין, דער נסתר, י. פּאַליקמאַן, ה. שוועדיק,
מ. האַרצמאַן, אי. קיפּניס, י. קאַטליאַר, א. גאַנטאַר, א. סטעלמאַך, י. קערלער,
מ. גרוביאַן, מ. אַראַנסקי, ב. העלער, מ. בראַדערזאָן, י. עמאַט, י. שטערנבערג,
נח לוריע, ח. מאַלטינסקי, מ. ליפּשיץ, ש. גאַמאַן, ז. טעלעסין, י. באַרוכאַוויטש,
ר. רובין, ש. רויטמאַן, ל. קאַצאַוויטש, ר. בוימוואַל, מ. טייף, ה. פּאַליאַנקער, מ.
טאַלאַלאַיעווסקי, מ. גערשנזאָן, י. שרייבמאַן, א. פּלאַטנער, ה. ריווקין, ת.
לעווין, י. ראַבין, מ. העלמאַנד.

אַ מערקווירדיקער זאַמלבוך, — אויף די 432 זייטן, וואָס זיינען געדיכט
אַנגעפיקעוועט מיט לידער, פּאָעמעס, פּראַגמענטן פון גרעסערע פּאָעטישע
ווערק, זיינען פּאַרטראַטן סאָוועטיש-יידישע שרייבער, — פון די עלטערע
גוט-באַוואוסטע אין דער ליטעראַרישער וועלט, ביז די יונגע און יינגסטע, וואָס
עס ווייסן וועגן זיי בלויז די-אַ, וואָס זיינען נאָענט באַקאַנט מיט דער יידישער

ליטעראטור, וועלכע איז געשאפן געוואָרן און שאַפט זיך אין סאָוועטן-לאַנד. איך בלעטער דאָס סאָלידע בוך, מיט-אויף דאָ און דאָרטן, קוק זיך אין אין די נעמען פון די שרייבער און פּראַוואַו אויפנעמען און אַדורכפירן אינעם זכרון די צייט, די תקופות. ווען די באַטייליקטע שרייבער זיינען געווען טעטיק, און ווען די אַדער אַנדערע שאַפונג איז פאַרעפנטלעכט געוואָרן, — און עס נעמט מיך אַרום אַ וואונדערלעך געפיל פון טיפער אינערלעכער אויפטרײַס-לונג, — און איך זאָג צו זיך און מורמל צו זיך: באמת, פון 1917 ביז 1948 — ס'אַראַ ווייטער מהלך און ס'אַראַ ווייטע וועגן מען איז געגאַנגען און אַדורכ-געגאַנגען פאַר אַט דער צייט!

פיל פון די שאַפונגען — גרעסערע און קלענערע, — וואָס קומען אין דעם זאַמלבוך, זיינען טאַקע וועג-צייכנס און קען-צייכנס נישט נאָר פון יעדן איינעם פון די באַטייליקטע שרייבער, נאָר עס זיינען בלוטיקע און דערהויבענע, דענקווירדיקע און קענטיקע וועג-צייכנס פון גאָר דער צייט, פון גאָר דעם סאָוועטישן און סאָוועטיש-יידישן לעבן פאַר די דריי צענדליק יאָר — זינט 1917 ביז 1948.

מיט אַ צאָל פון די שרייבער, דיכטער ווי דערציילער, בין איך געווען נאָענט און חבריש באַקאַנט און באַפריינדט, מיט אַ צאָל שרייבער איז מיר אויסגע-קומען אין משך פון יאָרן אינאיינעם אַדורכצומאַכן שווערע און גליקלעכע צייטן אין קיעוו און אין מאַסקווע, אין וואַרשע און אין בערלין, און אַ צאָל פון די ווערק זיינען מיר באַזונדערס נאָענט און טייער, ווייל זיי ברענגען אַרויס אויך טיף-אייגענע איבערלעבענישן און געשעענישן וואָס עס איז אויסגעקומען אויס-צופיבערן און אויסצואווייטיקן אינאיינעם. מען וואָלט געקאַנט דעריבער זיך אַפּשטעלן גענויער אויף פיל פון די באַטייליקטע שרייבער און זיך טיילן מיט דעראינערונגען און עפיזאָדן פון דער צייט, ווען זיי האָבן גענומען שרייבן און זיך פאַרמאַסטן אויף שאַפּערישע וועגן און געזוכט פאַרמען, און אויסדרוק-מיטלען פאַר זייערע איבערלעבענישן און אויפטרײַסלונגען.

די צונויפשטעלער פון דעם גרויסן אַלמאַנאַך „אויף נייע וועגן“ א) קאַמיסיע שרייבער ביים אַנטי-פּאַשיסטישן קאַמיטעט אין מאַסקווע) האָט געטאָן זייער גוט, וואָס זיי האָבן דעם גאַנצן רייכן מאַטעריאַל פון די סאָוועטיש-יידישע אוצרות נישט געגעבן גלאַט אין דער וועלט אַרײַן, נאָר צונויפגעשטעלט אים כראַנאַלאָגיש לויט דער צייט, לויט דעם פּעריאָד, וואָס עס ווערט אַרויסגע-בראַכט אין די שאַפונגען פון די אַלע פאַרשיידנאַרטיקע שרייבער. עס זיינען אַזוי אַרום וויכטיקע הויפּט-„סטאַנציעס“ אין דעם גאַנג פונעם סאָוועטישן און יידיש-סאָוועטישן לעבן. „דור דור וסופּריר“ — יעדער דור און זיינע שרייבער — איז דאָ אויף אַן אַנדער אופן און שטייגער אַרויסגעבראַכט געוואָרן; דאָס

לעבן אין סאָוועטנפּאַרבאַנד איז געגאַנגען אין אַ האַסטיקן טעמפּאַ, און באַגלייך מיטן אַלגעמיינעם לעבן — אויך דאָס דאַרטיקע יידישע לעבן, וואָס איז אַן אַרגאַנישער טייל פונעם אַלגעמיינ-סאָוועטישן לעבן. פאַר די דרייסיק יאָר זיינען געווען וויכטיקע פּאַסירונגען און ענדערונגען, עס זיינען פאַרגעקומען באַדייטנדיקע לעבנס-פּראַצעסן, וואָס דער יידישער שרייבער האָט עס אַרויס-געבראַכט אין דער פּולער מאַס אין זיינע ווערק. האָט טאַקע יעדער פּעריאָד, אויסער דעם, וואָס ער האָט געפונען זיין אויסדרוק אין די ווערק פון די עלטערע שרייבער, האָט יעדע תקופה, יעדער צייט-אַפּשניט אויך אַרויסגערוקט אייגענע שרייבער, וואָס די צייט האָט זיי געבוירן, האָט זיי אויסגעכאַוועט, האָט זיי אַרויסגערוקט צום שאַפּערישן אויבנאָן.

און דאָס איז דאָס אייגנאַרטיקע, ספּעציפישע, מיט וועלכן דער סאָוועטיש-יידישער צווייג פון דעם אַלגעמיינעם יידישן ליטעראַטור-בוים צייכנט זיך באַזונדערס אויס און שטעלט פאַר אַן אויסנאַם אין דער אַלגעמיינער יידישער ליטעראַטור.

די יידישע ליטעראַטור אינעם סאָוועטנפּאַרבאַנד איז אַ נאָרמאַלער, געזונטער מיטגליד אין דער אַלגעמיינער משפּחה פון די סאָוועטישע פעלקער. און וואָס עס איז געשען מיט אַלע אַנדערע פעלקער, דאָס איז אויך געשען מיט דעם יידישן פּאָלק. פאַרשטייט זיך, אויף אַ ספּעציעלן, ספּעציפישן אופן און שטייגער, ווי יעדעס פּאָלק האָט באַזונדער אויפגענומען און אַדורכגעמאַכט די געוואַלדיקע ענדערונגען און פּראַצעסן פונעם אַלגעמיינעם און אייגענעם נאַציאָנאַלן לעבן. די באַרימטע הנחה און יסוד „סאַציאַל לויטן אינהאַלט און נאַציאָנאַל לויט דער פּאַרם“, וואָס איז געווען גילטיק פאַר אַלע פעלקער-ליטעראַטורן, האָט יעדעס פּאָלק פונעם פּיל-פעלקערישן סאָוועטנפּאַרבאַנד געבראַכט צום אויסדרוק אויף אַן אייגענעם שטייגער. פונקט ווי די נאַציאָנאַלע ירושה, די אייגענע ווערטן פון יעדן פּאָלק, זיינען ביי יעדן פּאָלק אַנדערש איבערגעאַרבעט און איבערגעקאַכט געוואָרן אין סאָוועטנפּאַרבאַנד.

און ווייטער: קיין שום אַנדער צווייג אין דער גרויסער יידישער ליטע-ראַטור איז נישט געווען אַזוי אַנגעצילעוועט, אַזוי באַוואוסטזיניק אין זיינע אויפגאַבן און אין זיינע פּערספּעקטיוון. קיין שום אַנדער טייל איז נישט געווען אַזוי פּילבאַר צו דעם, וואָס עס האָט זיך געטאַן אַרום, ווי עס איז געווען דער סאָוועטיש-יידישער טייל פון דעם יידישן שאַפּן.

דאָס איז באַקאַנט יעדן איינעם, וועלכער האָט אויפּמערקזאַם, ערלעך און אויפּריכטיק נאָכגעפּאַלגט נאָך דעם יידישן שאַפּן אינעם סאָוועטנפּאַרבאַנד די אַלע דרייסיק יאָר. און דאָס זעען מיר באַשיינפּערלעך אין דעם זאַמלבוך, וואָס ברענגט אונדז די ראַשי-פּרקים פון גאָר דעם סאָוועטיש-יידישן שאַפּן.

און באַזונדערס איז כדאי און וויכטיק צו באַמערקן: דער יידיש־סאַווע־טישער שרייבער גופא איז געווען אַריינגעצויגן אין די וויכטיקע ענדערונגען פון דעם לעבן. ער איז געווען אַקטיוו באַטייליקט אין די אַלע פּראָצעסן, ער איז טיף און ענג פאַרבונדן מיט דעם אַלעם, וואָס ער ברענגט אַרויס אין זיינע שאַפונגען. צווישן דער געשילדערטער וועלט און דעם שרייבער גופא זיינען נישט געווען קיין מחיצות, קיין ווענט, קיין דיסטאַנצן. און אזוי אַלע יאָרן — אַנגעהויבן פון אַשר שוואַרצמאַן, וועלכער האָט אין יאָר 1918 אַליין גענומען די ביקס אין האַנט און נישט נאָר גערופן צו בונט, צו קאַמף, צו קעגנשטעלן זיך קעגן דעם שונא, נאָר ווייל „דער שונא איז ביי די טויערן“ (ווי עס הייסט זיינס אַ ליד!), איז ער „מיטן ביקס אין האַנט, מיט וואַרעם בלוט אין האַרצן“ געווען „פאַרטאַיעט“ און אין „לאַקער נאָך דעם שונא“ (פון זיין ליד, געשריבן אין יאָר 1918, וואָס מיט דעם עפנט זיך דער אַלמאַנאַך).

און אזוי גייט עס כסדר מיט דער סאַוועטיש־יידישער ליטעראַטור, וועלכע איז ענג און אַרגאַניש געבונדן צום לאַנד, וואָס האָט האַסטיק אַדורכגעמאַכט די גרויסע סאַציאַלע רעוואַלוציע און געענדערט דעם אויסזען און שטייגער־לעבן פון אַ גרויסן שטיק וועלט.

אַט זיינען די אויפברויז־לידער פון דוד האַפּשטיין, לייב קוויטקא, פּרץ מאַרקיש, — די ערשטע דיכטער־אַנזאַגער פון דעם נייעם, וואָס עס האָט פאַרקאַפט דאָס אַפּגעשטאַנענע רוסלאַנד אין יענע מערקווירדיקע פּרילינג־טעג. און באַלד קומט די צווייטע שורה, די צווייטע פּלעיאַדע דיכטער, וואָס האָט זיך אויף אַ וואַנדערלעכן אופן איבערגערופן מיט די ערשטע אַנזאַגער, — ווי א. קושניראָוו, איציק פּעפּער, משה כאַטשעוואַצקי, ע. פּינינבערג, ש. האַלקין, ליפּע רעזניק, שמואל ראָסין, — אַט־די, וואָס זיינען אַנגעזעטיקט מיט דעם העפּטיקן בירגער־קריג, און דערביי געווען מיט־שותפים צום אויפ־קום פונעם נייעם סאַוועטישן לעבן.

נאָך די דיכטער, וואָס גייען ווי דער שטייגער, די ערשטע אין דער ריי און זיינען די „פּירזינגער“ („זאַפּיעוואַלעס“) אין דער מאַרשירנדיקער רעוואַלוציאַנערער מחנה, קומען די פּראָזאַאיקער, די דערציילער, וואָס הייבן אָן פּאַנאַנדערוויקלען ברייטערע לייזונטן און ברענגען אַרויס נישט נאָר מאַני־פּעסטירנדיקע, זינג־געזאַנגישע אויפשטורעם־רופן, נאָר זעען שוין דעם מענטש אין זיין קאַמף, אין זיין געראַנגל, אין זיין סביבה, וואָס האָט זיך גענומען אויפ־דאַסניי פּורעמען און געשטאַלטיקן נאָכן מכול, ביים אַקערן דעם באַדן, ביים פּאַרוי און ביים ערשטן אויפּאַנג פון דער גערעטעניש.

נאָך דער „ליכטער אַרטילעריע“ — די זינגער, וואָס האָבן מיט זייער שאַלן און געזאַנג אויפּגערודערט די יידישע ליטעראַטור, צוגעגעבן איר באַ־

נייאונג, יום-טובדיקייט, פייערלעכקייט, — איז געקומען די „שווערע אַרטי-לעריע“ — די פּראָזע, און מיט איר מער-פּאַמעלעכן און פּעסטן גאַנג געשיל-דערט דעם שטייגער, די קאַנפּליקטן, די צונויפּשטויסן, די טאַג-טעגלעכע איבערלעבענישן פון דעם ייד און מענטש אין בירגער-קריג, אינעם אויפגע-אַקערטן באַדן, אין דער אויפגערועדערטער ווירקלעכקייט. מיר האָבן דאָ פאַר זיך די פּראָזאַאיקער דוד בערגעלסאָן, ש. גאַדינער, מ. דאַניעל, דער נסתר, הירש אַרלאַנד, ליפּמאַן לעווין, עליע קאהאַן, נח לוריע, — אַלץ אויסגעשפּראַ-כענע שרייבער מיט שאַרף-געצייכנטע און ציל-אַנגעווענדעטע ווערק. און אויב דער ערשטער צענדליק יאָרן האָט געהאַט פאַר זיך דעם אַלגע-מיינעם איבערבויע פונעם יידישן לעבן, האָבן מיר אין דעם צווייטן יאָרצענדליק — אַנגעהויבן פון 1929 און ווייטער — דעם גרויסן פאַרמעסט — די פּראַק-לאַמירונג און די בויאונג פון ביראַבידזשאַן. אַט די נייע גרויסע היסטאָרישע תקופה ציט גלייך צו די סאָוועטישע יידישע שרייבער. אויף זייט 143 פונעם אַלמאַנאַך האָבן מיר דאָס ליד פון א. קושניראָוו, „וואַלדהיים“, וואָס הייבט זיך אָן מיט די רירנדיקע ווערטער :

„געקומען זיינען מיר פון זייער ווייט אַהער,
אַ הייפעלע, אַ קליינס, אַ צענדליק מאָן, ניט מער,
מיט ערשטן פּרילינג-ווינט, מיט ערשטע פּרילינג-טעג
דורך טאַיגע זומפיקער אָן וועג, אָן שטעג.

און ס'ערשטע מאל האָט דאָ דער וואַלד דערוואכט,
מיט ערשטן שייטער אַנגעצונדענעם אין נאַכט,
און צו באַגינען האָט דער וואַלד געטאָן אַ קנאַק, —
דער ערשטער בוים געפאלן אונטער האַק !”

און ווידער אַמאָל נאָך דעם „פּירזינגער“ קומט שוין דערנאָך אַ גאַנצער כאַר פון פאַרשיידענע יידישע שרייבער — מ. אַלבערטאָן, ד. בערגעלסאָן, אַהרן ווערגעליס, עמנואל קאַזאַקעוויטש, משה גאַלדשטיין, ב. אַלעווסקי, ב. מילער, איציק פעפּער, און נאָך און נאָך, וועלכע האָבן אין לויף פון קנאַפע צוואַנציק יאָר זינט ביראַבידזשאַן איז געבוירן, געשאַפן פּרעכטיקע ווערק וועגן דעם אויסטערלישן לאַנד, וואו יידן בויען אַ היים, אַ היים אויף נייע סאַציאַליסטישע יסודות, כדי איינגעגלידערט צו ווערן ווי אַ גלייך-באַרעכטיקטע משפּחה, אַ רעפּובליק צווישן די אַלע אַנדערע רעפּובליקן אינעם גרויסן סאָוועטנפּאַרבאַנד. און ווי אַנדערש איז אַט דער אַפּשניט פון דער סאָוועטיש-יידישער ליטע-ראַטור פון די אַלע אַנדערע, וואָס זיינען געשאַפן געוואָרן אינעם סאָוועטן-

לאַנד און אַוודאי פון די אַלע אַנדערע ליטעראַטור-צווייגן פון דער גרויסער פאַרשיידנאַרטיקער יידישער ליטעראַטור אין דער וועלט!

איך אַט-דער צייט-אַפּשניט איז געגעבן געוואָרן בלויז אין ראשי-פרקים, און דער אויפּמערקזאַמער לייענער וועט גערן וועלן ברייטער און טיפּער זיך באַקענען מיט דער יידישער ליטעראַטור וועגן ביראַבידזשאַן, וואָס איז אויפ-געקומען אין די גרענעצן פונעם לאַנד און דאָס רוב — דורך שרייבער, וואָס זיינען דאָרט אויפגעכאַוועט געוואָרן אַדער איינגעוואַרצלט געוואָרן.

איבער אַ העלפט פונעם זאַמלבוך „אויף נייע וועגן“ באַשטייט פון ווערק — לידער, פאַעמעס, דערציילונגען און קאַפיטלען פון גרעסערע ווערק, — געווידמעט דער לעצטער וועלט-מלחמה. אין אַט-דער אַפטיילונג האָבן מיר ווערק פון קרוב צו 50 שרייבער, — און דער גרעסטער רוב פון די ווערק איז געשריבן דורך שרייבער וואָס זיינען געווען אינעם קריג, זיך באַטייליקט אין די שלאַכטן, און אַ צאָל — איז טאַקע אין די שווערע שלאַכטן אומגעקומען.

אַט-די אַפטיילונג טיילט זיך לחלוטין אויס פון דער יידישער קריגס-ליטעראַטור, וואָס איז געשאפן געוואָרן אין אַנדערע יידיש-לענדער. מיר האָבן שוין אַ גאַנץ רייכע ליטעראַטור, לידער און דערציילונגען, וואָס איז פאַרעפנט-לעכט געוואָרן די לעצטע יאָרן אין פאַרשיידענע לענדער, אָבער די ליטעראַטור, אויסער קליינע אויסנאַמען, גיט די ווייטע אָפהילכן פון דעם עצם קריג, — עס זיינען ווערק, וואָס זיינען געשאפן געוואָרן דורך שרייבער וואָס האָבן גע-לעבט אָן דער זייט און ווייט פון די שלאַכט-פּראָנטן. די סאַוועטיש-יידישע שרייבער זיינען אַליין געווען שלאַכט-מענטשן, זיך באַטייליקט אין דער פאַר-טיידיקונג פונעם פאַטערלאַנד, אַדורכגעמאַכט די אַלע שוועריקייטן פון די קריגס-פּראָנטן און געבליבן לעבן אַדער אומגעקומען. מיר האָבן דאָ דירעקטע שילדערונגען פון רויט-אַרמייער, געפילן און איבערלעבענישן פון דעם עצם קריג קעגן בעסטיאַלישן דייטש, און ווירקלעכע באַשרייבונגען פון דעם יידישן שלאַכטמאַן. אין אונדערז רייכער יידישער קריגס-ליטעראַטור, צווישן די אַלע ווערק, וואָס טראָגן אַפט דעם כאַראַקטער פון „אין טרעבלינקע בין איך נישט געווען“ — איז עס גאָר אַ נייעס.

ווען מיר לייענען די לידער פון די גאַר-יונגע שרייבער-דיכטער, וואָס זיינען פאַרטראַטן אינעם אַלמאַנאַך, און וואָס זייערע נעמען זיינען אָנגעגעבן אין שוואַרצע רעמלעך, ווערט אונדזער האַרץ אָנגעפילט מיט צער און באַדויער, וואָס אַזאַ גרויסע צאָל באַגאַבטע דיכטער איז פריצייטיק פאַרשניטן געוואָרן. אַזעלכע טיף-רירנדיקע שאַפונגען, אַזעלכע אויפריכטיקע ערלעכע איבער-לעבענישן און אַזוי גלענצנד אַרויסגעבראַכט!

און ווי עס זיינען אינטערעסאַנט און טיף-באַלערנדיק די ווערק פון דער

קריגס-צייט, און אזוי אויך זיינען פון א באזונדערן כאראקטער און פארנעם די אלע איבעריקע שאפונגען, וואס קומען אין די לעצטע הונדערט זייטן פון דעם זאמלבוך, וואס אין זיי ווערט געשילדערט דאס סאָוועטישע לעבן שוין נאָכן גרויסן וועלט-קריג, וואס האָט אָנגעמאַכט מוראדיקע חורבנות אין לאַנד, ווי אין דער גאַנצער אייראָפּע, און וואָס האָט ביי יעדן איינעם אַוועקגערויבט די טייערע אייגענע משפּחה און גוטע פריינט. באַגלייך מיט די טיף-ווייטיקדיקע און טיף-רירנדיקע שילדערונגען פון די סאָוועטיש-יידישע שרייבער, קומען אויך באַשרייבונגען וועגן דעם האַסטיקן פיבערדיקן צוריק-אויפבו, וואָס האָט אַרומגעכאַפט די סאָוועטישע בירגער, און די פאַרשטאַרקטע ליבשאַפט און צוגעבונדנקייט צו דעם סאָוועטישן היימלאַנד און סאָוועטישער ערד, וואָס איז זיי ליב און טייער און אייגן. דער פריערדיקער צאָרן און האַס צום שונא, דעם פאַרניכטער פון אַלדאָס שענסטע און טייערסטע אין לעבן, ווערט איצט פאַרביטן מיט דעם דראַנג צוריקאויפצושטעלן די חורבות און צוריק אויפ-ריכטן דאָס לעבן, וואָס ווערט אויפגעבויט מיטן אימפעט און מיט די גרויסע פאַרמעסטן, וואָס זיינען כאַראַקטעריסטיש פאַרן גרויסן סאָוועטישן פּאָלק, וואָס נעמט אין זיך אַלע, אַלע פעלקער און אויך דאָס פּולבאַרעכטיקטע יידישע פּאָלק אַן קיין שום אונטערשייד.

צווישן די 67 שרייבער, וואָס זיינען פאַרטראָטן אין זאַמלבוך מיט זייערע פאַרשיידנאַרטיקע שאַפונגען, האָבן מיר זעקס פרויען. אויך דער ערשטער אַריינפיר-אַרטיקל — אַ פּרעכטיקע און סינטעטישע אַפּשאַצונג פון דער סאָוועטיש-יידישער ליטעראַטור — איז געשריבן דורך אַ יונגער סאָוועטישער קריטיקערין — רבקה רובין. מיר האָבן אויך די צוויי נייע סאָוועטישע שרייבע-רינס — אַנע טעעלמאַך און שירקע גאַמאַן, וואָס האָבן לעצטנס צוגעצויגן די אויפּמערקזאַמקייט מיט זייערע טאַלאַנטפולע דערציילונגען. באַזונדערס דאַרף מען באַטאָנען די גרויסע צאָל יונגע שרייבער, דיכטער און דערציילער, וואָס מיר פאַרמאַגן אין סאָוועטנפאַרבאַנד. ריכטיק ווערט געזאָגט אין דעם קורצן אַריינפיר-וואָרט פונעם איקוף-פאַרלאַג: «אין קיין שום אַנדערן טייל פון דער יידישער ליטעראַטור איז נישט אזוי גרויס די צאָל פון די יונגע קינסטלער, וועלכע זיינען אויפגעוואַקסן במשך פון די לעצטע יאָרן. דאָס איז אַ באַווייזן פון דעם גרויסן שאַפּערישן כוח פונעם סאָוועטישן יידנטום».

דער גרויסער זאַמלבוך «אויף נייע וועגן» איז דער בעסטער ענטפּער די פאַרשיידענע פאַרביסענע קעגנער און פאַרלוימדער פונעם סאָוועטישן יידנטום און פון זיין קוועלנדיקן שאַפּן.

ביראָבידזשאַן אין דער יידישער ליטעראַטור

1.

ווי לאַנג איז עס געווען, ווי דער נאָמען „ביראָבידזשאַן“ האָט זיך צום ערשטן מאל באַוווּזן אין דער יידישער וועלט? לכתחילה — אַ פּרעמד, אויס-טערליש וואָרט, וואָס האָט מאַדנע געקלונגען, און ס'איז אפילו שווער געווען צו פאַרגעדענקען עס. אָבער גיך האָט עס גענומען אָפּקלינגען אין די הערצער פון אַלע די, וואָס האָבן געקוקט מיט פאַרגאַפונג און האַפּנונג אויפן סאָוועטן-פאַרבאַנד און אויף דער מאַטעריעלער און גייסטיקער אויפריכטונג פונעם סאָוועטישן יידנטום.

איצט איז שוין געוואָרן אַכצן יאָר. ביי אונדז, יידן, איז די צאָל אַכצן פאַר-בונדן מיט ח"י, — מיט ח"י געלעבט. און טאַקע איצט האָבן מיר אַלע דאָס געפיל און די זיכערקייט, אַז ביראָבידזשאַן פאַרנעמט זיך ערשט אויף אַ פול און פולבלטיק, אַלזייטיק און פילקאָלירנדיק יידיש לעבן. שוין אַכצן יאָר, אַדער אפשר גאָר ערשט אַכצן יאָר.

עס געדענקט זיך גוט, ווי די בשורה פון אַ יידישער היים אויף אייגענער פרייער ערד און אין דער פעלקערישער האַרמאָניע פון סאָוועטנפאַרבאַנד, — ווי אַט די בשורה האָט אַלעמען אויפגעלעבט און אויפגעצאָפלט. איך געדענק גוט דעם באַגייסטערטן, פריידיקן בריוו פונעם באַוואוסטן יידישן שרייבער י. דאָברושין, וואָס איז מיר אָנגעקומען פון מאַסקווע קיין וואַרשע, — מיט אַ יום-טובדיקן ברייט-יידישן מזל-טוב. מיר, די אַמאָליקע סימפּאָטיקער פון די ס. ס. (ציוניסטן-סאָציאַליסטן), שפּעטער פון די „פאַראייניקטע“, — מיר, וואָס אין פלייש און אין בלוט, אין האַרץ און אין מוח איז זינט יאָרן אויסגע-כאָוועט געוואָרן דער טרוים פון אַן אייגענער טעריטאָריע, וואָס דאָרף פאַר-ענטפערן פיל שוועריקייטן און אומנאַרמאַלקייטן אינעם יידישן מאַטעריעלן און גייסטיקן לעבן, — מיר זיינען מיטאַמאָל אַוועקגעשטעלט געוואָרן פאַר אַ מערקווירדיקער, נישט-געדאַכטער גרויסער געשעעניש: — דער סאָוועטן-פאַרבאַנד טיילט אויס פאַר אונדז, יידן, אַ גרויס שטיק פרוכטבאַר לאַנד און מיט אויסזיכטן פאַר אַן אייגענער יידישער אויטאָנאָמער געגנט.

און דאָס פּרעמדע, לכתחילה נאָך אומהיימלעכע וואָרט „ביראָבידזשאַן“ איז גיך געוואָרן אייגן, היימיש, טייער. און ווי שנעל עס האָט זיך גענומען

אינגלידערן אינעם יידישן לעבן נישט בלויז פונעם סאָוועטן-לאַנד, נאָר אינעם לעבן פון יידן אין גאָר דער וועלט! פאַרשיידענע האַפּענונגען, טרוימען און שטרעבונגען זיינען פאַרבונדן געוואָרן מיט אַט דעם אַפּריער וויסט און ווייט און ווילד לאַנד. נישט אַלע, אפילו אין יידישן סאָוועטנפאַרבאַנד, האָבן גלייך אויפגענומען די בשורה ביראָבידזשאַן אין גאָר איר באַטייט און פאַרנעם. פאַר אייניקע איז עס געווען אַ מין שאַרפּער קעגנזאַץ, קעגנעוויכט צו אַרץ-ישראל. פאַר אַנדערע ווידער — אַ ווייטער, נישט רעאָליזירנדיקער טרוים, וואָס בלויז פאַנטאַסטן האָבן עס געקאַנט אויסטראַכטן אין זייער צעהיצטער פאַנטאַזיע.

אין פרץ הירשביינס ראַמאַן „רויטע פעלדער“, וואָס איז אויסגעפיבערט און אויסגעווייטיקט געוואָרן אין די קרימער יידישע דערפער, וואו פרץ הירשביין האָט געלעבט איבער אַ יאָר צייט, אין 1928-1929, ווערט אַרויסגעבראַכט דער מאַמענט, ווען ס'קומט אַהין דער היסטאָרישער רוף פון מאַסקווע וועגן אַן אייגענעם יידישן צענטער אין ביראָבידזשאַן. דאָרט ווערט שאַרף און ליידנ-שאַפטלעך אונטערגעשטראַכן דורך די טראַכטענישן און איבערלעבענישן פון יוסף ראַטנער, אַז ס'איז ווייניק צו האָבן פרייע יידישע ערד, מען דאַרף האָבן אייגענע נאַציאָנאַלע היים. אַנטקעגן אַט דעם טרוימער יוסף ראַטנער, וועלכער האַלט אין איין פריידיקן אַנשטאַט פרייע ערד — נאַציאָנאַלע היים, — איז דאָ דער יידישער באַלשעוויק קאָוואַלסקי, וואָס קוקט אפילו מיט חשד אויף זיין חבר יוסף ראַטנער און באַשולדיקט אים שיער נישט אין קאַנטר-רעוואָלוציע פאַר זיינע נאַציאָנאַליסטישע שטימונגען און וויזיעס. דער סוף איז, אַז יוסף ראַטנער טרייאומפירט: נישט נאָר ער ווערט מיטגעריסן פונעם רוף, נאָר ער שלעפט מיט אויך בערע קאָוואַלסקין און זיינע אַלע חברים פון דעם קרימער יידישן דאַרף קיין ביראָבידזשאַן, אין דעם לאַנד וואו עס קומט אויף און עס הייבט אָן רעאָליזירט צו ווערן דער גרויסער טרוים, וואָס דורות און דורות יידן האָבן אין פאַנטאַזיע און אין וואָר געזען.

ביראָבידזשאַן האָט געהאַט זייער פיל פאַרשיידנאַרטיקע קעגנער, וואָס האָבן אין זייער פאַרעקשנטן קאַמף קעגן סאָוועטנפאַרבאַנד און קעגן דעם סאָוועטישן יידנטום זיך נישט אַפּגעשטעלט פאַר קיין שום מיטלען. עס זיינען אויך געווען גענוג פּסיכאָלאָגישע שטערונגען, וועלכע ס'איז נישט געווען אזוי לייכט גובר צו זיין און באַזייטיקן. עס זיינען אויך צוגעקומען אַנדערע שווע-ריקייטן, וואָס זיינען געווען פאַרבונדן מיט דער פּאָליטישער סיטואַציע און מיט די מיליטערישע קאָליזיעס, וועלכע האָבן זיך די לעצטע יאָרן אַליץ מער אַנ-געקליבן אויפן ווייטן מזרח, אַרום ביראָבידזשאַן. איצט שטייען מיר זיכער פאַר אַ גאָר נייער עראָ אין דעם אויפבוין און אין

דער אנטוויקלונג פון ביראָבידזשאַן, און דעריבער דאַרף פאַר אונדז באַזונדערס טייער זיין דער אַדורכגעגאַנגענער וועג. מיר דאַרפן פאַר אונדז אַלעמען קלאַר רעדן און בוילעטער מאַכן, וואָס ביראָבידזשאַן האָט מיט זיך פאַרגעשטעלט, כדי מיר זאָלן מיט מער ברען און באַגייסטערונג קאַנען גיין ווייטער, נאָך מער צו דערנענטערן און איינאייגענען דאָס לאַנד, וואָס איז און דאַרף ווערן און זיין אונדזער אייגנס.

מיר וועלן לאָזן פאַר ספּעציאַליסטן און זאָך־קענער צו רעדן וועגן די מאַטעריעלע אוצרות פון ביראָבידזשאַן, וועגן דעם האַסטיקן וואַוקס אין משך פון אַזאַ קורצער צייט — קוים 18 יאָר — און ביי אַזעלכע אומגינסטיקע דרויסנדיקע באַדינגונגען. מיט צוויי יאָר צוריק, אין סאַמע שווערן געראַנגל מיט די דייטשישע בעסטעס און ביים שטענדיקן לויער פון די יאַפּאַנעזישע פּאַסיסטן אויף דעם סאָוועטישן ווייטן מזרח, האָט דער יידישער אַנטיפּאַשיס־טישער קאַמיטעט אין מאַסקווע צוזאַמען מיט דער ביראָ פון די סאָוועטישע יידישע שרייבער אין זייערע הייסע באַגריסונגען צום ביראָבידזשאַנער סאָוועט געזאַגט צווישן אַנדערן: „איינער יום־טוב איז דער יום־טוב פון אונדזער גאַנצן יידישן פּאַלק“.

דאָס זיינען נישט גלאַט קיין ווערטער, וואָס האָבן זיך אַרויסגעכאַפט בעת אַ פּייערונג. דאָס זיינען ווערטער, וואָס דאַרפן באַצייכענען אונדזער אַלע־מענס קוק און איינשטעל אויף ביראָבידזשאַן. און לאַמיר עס איצט זאָגן, וואָס אַפּטמאַל טראַכט זיך וועגן דעם ענין ביראָבידזשאַן. ווער ווייסט: ווען מיר וואַלטן אַלע אַזוי־אָ געהאַלטן די אַלע יאָרן, ווען אין ענגער האַרמאָנישער פּאַר־בינדונג און פעסטן קאַנטאַקט פונעם סאָוועטישן יידנטום מיט די יידן פון גאַר דער וועלט וואַלטן געמאַכט געוואָרן מער און מער אַנשטרענגונגען פאַר ביראָ־בידזשאַן, וואַלטן מיר זיכער געהאַלטן מיט דער אויטאָנאָמער געגנט פּיל־פּיל ווייטער. עס איז קיין ספק נישט, אַז איצט, ווען פּיל ערנסטע מניעות זיינען באַזייטיקט געוואָרן, וועט דער אויפבו־י־טעמפּאַ פון ביראָבידזשאַן גיין שנעלער, האַסטיקער און אויך די באַטייליקונג פון די אַמעריקאַנער יידן אין דער שנעלער אַנטוויקלונג פון דער יידישער אויטאָנאָמער געגנט דאַרף און וועט זיין גרעסער, פולער, קענטעוודיקער.

2.

יא, ס'איז ערשט אַכצן יאָר, ווי ביראָבידזשאַן איז „אַנטדעקט“ געוואָרן, אָבער מיר, יידישע שרייבער און קינסטלער, קאַנען זיך גרויסן, וואָס די יידישע ליטעראַטור האָט ממש פון די ערשטע שריט אויפגענומען מיט גאַר דעם ערנסט דאָס נייע יידישע לעבן, וואָס האָט זיך גענומען שאַפן אין יענע ווייטע מרחקים.

מען וואָלט שוין באַדאַרפט מאַכן אַן ערנסטע פּאַרשׂ- און שטודיר-אַרבעט וועגן די פּאַרשיידענע קלענערע און גרעסערע ווערק, וואָס זיינען געשאַפן געוואָרן אונטער דער דירעקטער לעבעדיקער ווירקונג פון דעם יונגן יידישן ישוב. און ווי אַנדערשדיק עס וואָלט אַרויסגעקומען אַט די פּאַרשונג פון אַלע אַנדערע פּאַרשונגען וועגן דער געשיכטע פון אַ לאַנד, פון אַ נאַציאָנאַלער היים. דאָ איז עס אַ געשיכטע פון אַ גרויס געשעעניש, אַן ערשט-אויפגעקומענע, אַ צאָפּלידיקע, אַ יורנדיקע. ס'איז אַ געשיכטע, וואָס שאַפט זיך ממש פאַר אונד-זערע אויגן. אַבער ס'איז גוט באַקאַנט, אַז יעדער אַוועקגייענדיקער טאַג ווערט גלייך פּאַרוואַנדלט אין געשיכטע, און בפרט — יאָרן, — און באַזונדערס — אַזעלכע מערקווירדיקע, אויסטערלישע יאָרן ווי די לעצטע צוויי יאָר-צענדליקער.

עס וועט זיין אפשר אומגלויבלעך, ווען מיר וועלן דאָ ברענגען אויסצוגן פון אייניקע באַוואוסטע אַמעריקאַנער יידישע דיכטער, וועלכע האָבן אין יאָר 1928 הייס באַגריסט ביראָבידזשאַן דורך זייערע לידער. דאָן זיינען זיי געווען פּאַרבונדן מיט דער פּראַגרעסיווער יידישער געזעלשאַפטלעכקייט און זיי זיינען געווען פּריינט, סימפּאַטיקער פּונעם סאַוועטנפּאַראַבאַנד. די דיכטער זיינען... אברהם רייזען, ה. לייזיק, א. לעיעלעס. אַט וואָס זיי האָבן צווישן אַנדערע געשריבן אין זייערע לידער (מיר כאַפּן אַרויס אַ פּאַר פּערזן!).

עס שרייבט אברהם רייזען אין זיין ביראָבידזשאַנער ליד „תבואה“:

„צו אַקערן, זייען,	צו שפּרייטן די זוימען,
ווער האָט אונדז פּאַרווערט ?	ווען פּרילינג נאָר ציט,
מיר וועלן זיך פּרייען	און נאָכדעם צו טרוימען
מיט פּרייד פּון דער ערד.	פון זאַנגען און שניט“.

און ה. לייזיק אין זיין געזאַנג צו ביראָבידזשאַנער ערד, אין ליד מיטן נאָמען „ערד“:

„קומען און אַריינגראַבן אַ שטעקן
און זאַגן : אַט דאָ איז מיין לאַנד,
און צום אַרום און צו אַלע פיר עקן
אויסשטרעקן אַ חברשע האַנט.
נישט כּישוף פון אַלטע קברים,
נישט טרויער פון אַ פּאַרקלונגענער שפּראַך,
נאָר ריח פון רוייערד, פּון וואַרעם,
און דאַרן און קאַרן און דאַך.“

אויף די ליפן ניט צען געבאָטן,
 נאָר איין און איינציק געבאָט : מ' ;
 ווי באַמיסטיקונגען אויף כייטן צעשאַטן
 די זינגעווידקע מידקייט פון קני.

שוואַרצע רעמלעך אַרום נעגל,
 און פייער דורך הויט און ביין,
 ביז ס'גייט אויף אַ ציירע, אַ סעגל
 פון גרין-גראַז אויפן אָרט פון שטיין".

און א. לעיעלעס זאָגט אין זיין ליד „ביראָבידזשאַן“ :

„גיי אויף,	זינג, יידיש ליד,
גיי פּורפּור-רויט אויף,	צום פּרוכטבאַרן שניט
יידיש ליד.	אין ווייך-שוואַרצער ערד,
גיי אויף פּורפּור-רויט	זינג צום מעטאַלענעם בליאַסק
אין ביראָבידזשאַן.	אונטער נייעם הימל".

זינט יענער צייט, זינט דעם „בראשית“ אָדער באַגינען פון ביראָבידזשאַן,
 האָט זיך אַ שיינ ביסל געענדערט אין דער יידישער וועלט און אין דעם אַמערי-
 קאַנער יידישן ליטעראַרישן וועלט. איצט גלויבט זיך קוים, אַז די דערמאַנטע
 דיכטער האָבן אַזוי געזונגען צום אויפקומענדיקן יידישן לעבן אין ווייטן מזרח
 פונעם סאָוועטנפּאַראַבאַנד.

אין דער פּראַגרעסיווער יידישער געזעלשאַפטלעכקייט האָט ביראָבידזשאַן
 נישט אויפגעהערט צו זיין אַ ליכט- און לייכט-פּונקט אפילו אין די סאַמע
 ביטערסטע צייטן. שוין אַ 20 יאָר ווי עס דערשיינט חודש-אויס, חודש-אין ביים
 „איקאַר“ דער זשורנאַל „ניילעבן“, וואָס פאַרמאַגט אַ מאַסע מאַטעריאַלן צו
 דער געשיכטע און אַנטוויקלונג פון ביראָבידזשאַן. דורך דעם „איקאַר“ און אַ
 דאַנק דעם „איקאַר“ זיינען דערשינען פאַרשיידענע ביכער און ביכלעך, גע-
 ווידמעט דער יידישער אויטאָנאָמע געגנט.
 לאַמיר אויסרעכענען בלוז אייניקע :

2. טאַלמי — „אויף רועער ערד“, מיט דער איקאַר-עקספעדיציע אין ביראָ-
 בידזשאַן, ניו-יאָרק, אַרויסגעגעבן דורך דעם „פּרייהייט“-פאַרלאַג (1931),
 258 זייטן; א.ב. עפּשטיין — „געזען אין ביראָבידזשאַן“, — ניו-יאָרק 1931 ;
 משה כץ — „די ערשטע יידישע אויטאָנאָמע רעגירונג“, ניו-יאָרק, 1934 ;
 יעקב מילן — „ביראָבידזשאַן, אַ נייע עפאַכע אין דער יידישער געשיכטע“,
 ניו-יאָרק, 1936, 44 זייטן; פ. נאַוויק — „יידן אין ביראָבידזשאַן“ (איינדרוקן

פון אַ באַזוך אין דער יידישער אויטאָנאָמער געגנט), ניו־יאָרק, 1937, 112 זייטן; ש. אַלמאַזאָוו — „צען יאָר ביראָבידזשאַן“, 1928-1938, דאַקומענטן, אַפּשאַצונגען. ניו־יאָרק, 1938, 32 זייטן.

אַ ים מאַטעריאַלן געפינט זיך אין דער „מ. פרייהייט“ זינט 1928 ביז איצט, וואָס ווייזט דעם גאַנג, דעם אַנטוויקלונגס־וועג פון ביראָבידזשאַן פאַר די אלע יאָרן, — ווי אויך זיינען דאָרט פאַר אַט דער צייט פאַרעפנטלעכט געוואָרן פיל שאַפונגען, וואָס זיינען פאַרבונדן מיט ביראָבידזשאַן. אין 1935 האָט ז. וויינפער אַרויסגעגעבן אַ זאַמלונג באַגייסטערטע לידער וועגן ביראָבידזשאַן (64 זייטן).

אינעם ביכל האָבן מיר אַזעלכע דיכטעריש־העלע שורות:

„מיינע טריט האָבן נאָך נישט געטראָטן
נישט אינעם ליכט און נישט אינעם שאַטן
פון דיינע פלאַכן, טאָלן און דיינע בערג.
ווי גוט וואָס עס וועלן נישט זיין קיין מערק“ ...

אין ווייטער:

„נישט געזען האָבן דיך מיינע בליקן,
נאָר איך בוי מיט ליבשאַפֿט בריקן
צו דיר פאַר טויינע טריט.
נעם צו דערווייל פון ווייט מיין ליד,
אין וועסטו מיינע הענט באַדאַרפן“ ...

מיט צוויי יאָר צוריק (אין 1944) האָט דער „איקאָר“ פאַרעפנטלעכט איציק פעפערס לידער „היימלאַנד“, וואָס אַ גרויסער טייל איז געווידמעט ביראָ־בידזשאַן, 128 זײַ, מיט צייכענונגען פון מאַרק שאַגאַל.

3.

יאַ, ס'איז אין דער קורצער צייט געשאַפן געוואָרן אַ גאַנץ־רייכע און פאַרשיידנפאַרביקע ליטעראַטור אַרום און דורך ביראָבידזשאַן. אויסער די פאַרשיידענע פראַפּאָגאַנדע־בראַשורן און ערנסטע ווערק. וואָס האָבן צו טאָן מיט דעם גרויסן און וויכטיקן פּאָליטיש־געזעלשאַפֿטלעכן אַקט, וואָס אַ גרויסע און מעכטיקע רעגירונג האָט אויף זיך גענומען די אויפ־גאַבע צו לייזן דאָס יידישע פראַבלעם אויף אַזאַ גרויסאַרטיקן און ברייטן פאַרנעם, אויסגעטיילט גרויסע שטחים ערד, געגעבן באַדייטנדיקע שטיצע און געהאַלטן עס פאַר אַן ענין פון דער גאַנצער מלוכה צו העלפן אויפריכטן און

אינריכטן אָט די געגנט — אויסער אָט דער פּראָפּאָגאַנדע־אויפקלערער־ישער ליטעראַטור, איז אויך געשאַפן געוואָרן אַ ריי־ן־קינסטלערישע ליטעראַטור, וואָס איז אינספּירירט און סטימולירט שוין פון דער געגנט אַליין, — נישט בלויז פון דער אידייע, נאָר פון דעם ביראַבידזשאַנער לעבן גופא.

אָט די קינסטלערישע ליטעראַטור, וואָס איז אַרויסגעוואַקסן פון ביראַ־בידזשאַן, איז אַ דירעקטער אייגנאַרטיקער פּראָדוקט פונעם דאַרטיקן רעאַלן לעבן, ווי די דאַרטיקע נאַטור־געוויקסן, ווי דער ווייץ און קאַרן, וואָס קומען־אויף אויף די דאַרטיקע פעלדער, ווי דער האַניג, וואָס טריפט דאַרטן פון די בינשאַטאַקן.

צו אָט די ווערק דאַרף מען פּריער פון אַלץ צורעכענען, אָדער ריכטיקער — מען דאַרף אַנהויבן מיטן קינסטלערישן „ערשטלינג“ מיט מ. אלבערטאנס „ביראַבידזשאַנער“, וואָס האָט דעם אונטערקעפל „וועג־איינדרוקן“, אַרויס־געגעבן אין יאָר 1929 (248 זייטן), דורכן כאַרקאָווער מלוכה־פּאַרלאַג אין אוקראַינע. אָט דאָס בוך האָט אין זיין צייט שטאַרק מיטגעהאַלפן דער פאַר־שפּרייטונג פון דער ביראַבידזשאַן־אידיע איבער גאַר דער וועלט. ס'איז אי־בערגעדרוקט געוואָרן אין עטלעכע אויפלאַגעס און שטאַרק געלייענט געוואָרן. מ. אַלבערטאָן, דאָן אַ יונג יידיש־אוקראַינער בחורל, איז געגאַנגען מיט די ערשטע גרופּעס קיין ביראַבידזשאַן, און איז דער אמתער פּיאַנער. עס זיינען טאַקע געווען ערשטע צאַפּלדיקע איינדרוקן, פאַרבונדן מיט גאַר דער ראַמאַנ־טישקייט, וואָס איז כאַראַקטעריסטיש פאַר פּיאַנערן, פאַר ראַבינאָן־קרוואַס. פאַראַן אויך אַ רייכע און קאַלירפולע קינסטלערישע ביראַבידזשאַנער ליטע־ראַטור, — אַ דיכטערישע און פּראָזאַאישע, וואָס איז געשאַפן געוואָרן דורך פּיל באַוואוסטע יידישע שרייבער, וואָס האָבן זיך שוין באַקאַנט געמאַכט מיט זייערע פּריערדיקע שאַפונגען. זיי זיינען אַראַפּגעקומען אין דער יידישער אויטאָנאָמער געגנט, צוגעזען דאָס יוירנדיקע און בויענדיקע לעבן, און באַ־גייסטערט געוואָרן פון נישט־געזעענע און געהערטע בילדער און אויפטוען, פון דעם אימפעט און לעבנס־שטייגער, האָבן זיי געבראַכט עס צום אויסדרוק אין יום־טובדיקע, העלע און פּריידפולע לידער, פּאַעמעס, דערציילונגען. מען קאָן זאָגן אָן גוזמא, אַז עס איז כמעט נישטאַ קיין איין באַדייטנדיקער יידישער סאָוועטישער פּראָזאַאיקער און דיכטער, וואָס זאָל נישט האָבן באַזוכט ביראַ־בידזשאַן און זאָל נישט האָבן אָנגעשריבן קיין ווערק, אַ גרעסערס אָדער אַ קלענערס, וועגן דער אויטאָנאָמער געגנט.

אָט איז אַ ליד פון דוד האַפּשטיין, אין וועלכן ער האָט באַזונגען ביראַ־

בידזשאַן :

דאָרט וואַרטן שוין ביימער אין אור-ערשטע ערטער
 אויפן מונטערן אַפּקלאַנג פֿון אונדזערע ווערטער,
 און יעדן פרימאָרגן די זוניקע שוין
 פֿאַרשרייבט אויף די שפיצן :
 אַ לאַנד וועט דאָ זיין !

אַן אַלעמענס לאַנד,
 פֿאַר יעדן, וואָס פֿריי זיך אין אַרבעט פֿאַרשפּאַנט,
 אַ לאַנד, וואָס דערהייבט און דערציט,
 און פֿאַרבינדט זיך — אַ גליד אין דעם גרויסן פֿאַרבאַנד,
 אין דעם גרויסן פֿאַרבאַנד פֿון אַלע, וואָס דאַרפֿן נעווינען די וועלט,
 די וועלט, וואָס אַצינד איז אויף קנעכטשאַפט געשטעלט.

כדאי אין אַ לאַנד אַזאַ לעבן !

כדאי !

כדאי איז אַ לאַנד אַזאַ בויען פונסניי !

כדאי !

4.

ביראָבידזשאַן האָט געהאַט אין זיך עפעס אַ מין „כשוף־שפרוך“, וואָס
 האָט באַצויבערט דעם קינסטלער, אַריינגעבלאַזן אין אים אַ נייעם גייסט, אַ
 באַזונדערע פֿריידיקייט און מונטערקייט. דאָס זעען מיר גאַנץ באַשיינפֿערלעך
 ביי דוד בערגעלסאַנען אין זיין „ביראָבידזשאַנער“, אַ ווערק פֿון 276 זייטן,
 דערשינען אין 1934, ווען ביראָבידזשאַן איז קוים אַלט געווען 6 יאָר. עס איז
 געווען אַ נייער שריט אין בערגעלסאַנס שאַפֿן גופא. אין דער באַהעפטונג מיטן
 נייעם לעבן אין ביראָבידזשאַן, האָט ער אַליין דורכגעמאַכט אַ שטאַרקע ענדע־
 רונג אין זיין שאַפֿן. די ביראָבידזשאַנער זוניקייט האָט פֿאַרטריבן די פֿאַר־
 כמורעטקייט, דעם בינ־השמשות אין זיין שרייבן און אין זיין געמיט.

פֿאַר דוד בערגעלסאַנען איז געווען גאַר אַ נייעס אַט די טעמאַטיק.
 אַלעמאַל איז ער געוואוינט געווען צו שרייבן פֿון אייגענע סביבות, מיט
 וועלכער ער איז געווען פֿון לאַנג געבונדן. עס איז געווען שוין אַ לאַנג־
 קאַנאַניזירטער לעבנס־שטייגער. און דאָ האָט ער געהאַט פֿאַר זיך אַ לעבן
 „אונטערוועגס“, וואָס האָט אַט ערשט גענומען זיך אויספורעמען. האָט ער
 דעריבער באַדאַרפט אַנקומען צו נייע שאַפֿונגס־מיטלען, לחלוטין נישט
 ענלעך צו די פֿריערדיקע, אַזוי כאַראַקטעריסטישע פֿאַר אים. פֿריער האָט

ער בעיקר נאכדערציילט, איז ממילא געווען פיל עלעגישעס, נאך-אלעמען-נישעס אין זיינע ווערק. נאכקלאנגען און אפהילכן מיט די ספעציפישע בער-געלסאנישע שטילע טענער... ס'איז געווען מער סטאטיק ווי דינאמיק. מער אין דער טיף ווי אין דער ברייט. און שטענדיק האט ער דערציילט פון אינמיטן, און ווי אן אָ אָנהייב און אויך אָ אָ סוף. און ער האט „געהאט צייט“ ביים מאַלן מענטשן, סיטואַציעס. ס'איז געווען ווי אַרויסגעריסענע בלעטער פון פאַרגעלבטע טאַג-ביכער מיט גאַר זייער אינטימקייט. גאַר אנדערש איז דוד בערגעלסאָן אין דער באַהעפטונג מיט ביראַבידזשאַן און ביראַביד-זשאַנער. ער מאַכט מיט זייערע האַסטיקע באַוועגונגען, ער וואַרפט איבער זיין אויפמערקזאַמקייט פון מענטש אויף מענטש, פון אַרט אויף אַרט. ער איז, ווי דאָס לעבן וואָס ער מאַלט, דינאַמיש, באַוועגלעך... ווי יעדער פון די איבערוואַנדערער אין בוך, וואָס לאַזט איבער הינטער זיך אַ שטיק לעבן מיט געוואוינהייטן, טראַדיציעס און קומט אין אַ ניי אומבאַקאַנט לאַנד, וואו ער דאַרף אָנהייבן אַלץ אויפּניי, אַזוי האַט אויך דער קינסטלער דוד בערגעלסאָן (ווי מסתמא דער מענטש בערגעלסאָן) איבערגעלאַזט הינטער זיך זיין האַב און גאַב, און ווי אַ באַפרייטער, קומט ער אַהער צו פאַרמעסטן זיך אויף גאַר עפעס נייעס...

און אַזוי האָבן אויך פיל אנדערע יידישע סאַוועטישע קינסטלער נישט אינמאַל אַנגעשטעלט זייערע אינסטרומענטן אויף דער טעמע ביראַבידזשאַן און פאַרפאַסט אַריגינעלע און פּרעכטיקע פּאַעמעס און לידער, ווי פּרץ מאַר-קיש זיין באַוואוסטע פּאַעמע „גייט אַ פּאַלק באַנייען זיין לעבן“ (דער טעקסט פון יעקב שייפּערס „ביראַבידזשאַן“); איציק פּעפּער, צווישן פאַרשיידענע אַנדערע לידער, זיין באַרימט-געוואַרענע פּאַעמע „אַ חתונה אין ביראַבידזשאַן“; ש. האַלקין אין אַ ריי לידער; דער אומגעקומענער יידישער דיכטער משה כאַשטשעוואַצקי, וואָס האַט אַלע זיינע יאַרן אַקטיוו רעאַגירט מיט דיכטערישע ווערק אויף אַלע וויכטיקע יידישע און אַלגעמיין סאַוועטישע פּאַסירונגען, האַט אויך פאַרעפּנטלעכט אַ בוך „אַ רייזע קיין ביראַבידזשאַן“, פון 180 זייטן; דער יידיש-רוסישער שרייבער וו. פּינק האַט אַנגעשריבן אַ דערציילונג „אין ביראַ-בידזשאַנער טייגעס“ (דערשינען אין מאַסקווע אין יאָר 1930); אַזוי אויך דער יידישער דיכטער ב. אַלעווסקי האַט אַנגעשריבן אַ דערציילונג „אַ נאַכט אויפן אַמור“ (אַרויס אין מאַסקווע אין 1938).

אין 1936 איז אַרויסגעגעבן געוואָרן אַ ליטעראַרישע זאַמלונג מיטן נאָמען „ביראַבידזשאַן“, צונויפגעשטעלט דורך ב. נאַדעל (פון 202 זייטן). די ליטעראַטור וועגן און אַרום ביראַבידזשאַן האַט זיך אַזוי צעוואַקסן, אַז אַ יונגער סאַוועטיש-יידישער קריטיקער האַט פאַרעפּנטלעכט אַן אַפּהאַנדלונג

אינעם ביראָבידזשאַנער זשורנאַל „פּאַרפּאַסט“ (אין 1934) מיטן נאָמען „פּראָב-לעמען פון דער ביראָבידזשאַנער ליטעראַטור“.

.5

אין ביראָבידזשאַן גופא האָט זיך אויסגעכאַוועט אַ גרופע יידישע שרייבער, וואָס זיינען געווען ענג פאַרבונדן מיטן לאַנד און וואָס זייער שאַפן איז אויפֿ-געקומען אין דער אויטאָנאָמער געגנט. מיר קריגן דאָ, לידער, נישט די דאָרטיקע אויסגאַבע, דעם „ביראָבידזשאַנער שטערן“, — ווייסן מיר נישט וואָס פאַר אַ יונגער נאָכוואַקס עס איז די לעצטע עטלעכע יאָר צוגעקומען. מיר קענען פון פריער איינצלנע יונגע אָדער יינגערע שרייבער, דיכטער און דערציילער, ווי די נאָוועליסטיין ליובע וואָסערמאַן, דעם דיכטער אהרן ווער-געליס, דעם דיכטער עמנואל קאַזאַקעוויטש (דעם זון פון דעם באַוואוסטן ביראָבידזשאַנער טוער, דעם פּריציטיק־פּאַרשטאַרבענעם הענעך קאַזאַקע־וויטש), וואָס האָט אַרויסגעגעבן אין 1941, אין מאַסקווע, אַ ראַמאַן אין פּערוון, „שלום און חוה“ (206 ז.). מען דאַרף אויך צורעכענען אַהער דעם דערציילער ה. דאָבין, וואָס אין 1941 איז אַרויס זיינס אַ בוך דערציילונגען „צווישן בינ־שטאַקן“ (128 זייטן). דערזעלבער ה. דאָבין האָט אָנגעשריבן אַ פּיעסע „ביראָ־בידזשאַן“, וואָס איז געשטעלט געוואָרן אין דעם ביראָבידזשאַנער יידישן מלוכה־טעאַטער, אויפן נאָמען פון לאַזאַר קאַגאַנאוויטש (אייניקע בילדער פון דער פּיעסע זיינען געדרוקט געווען אין ביראָבידזשאַנער „פּאַרפּאַסט“).

צווישן די ביראָבידזשאַנער דערציילער איז געווען גוט באַקאַנט מ. גאַלד־שטיין, מיט זיין ערשטער גרויסער דערציילונג „ביראָבידזשאַנער אויפן אַמור“ (1934). אין 1941 איז אַרויס זיינס אַ בוך „ביראָבידזשאַנער דערציילונגען“. מ. גאַלדשטיין איז דערהרגעט געוואָרן אויפן פּראַנט דעם 11־טן אויגוסט 1943 אין פּאַרטידיקונג פון סאָוועטנפּאַראַבאַנד.

אין 1944 האָט דער איקוף אין ניו־יאָרק אַרויסגעגעבן מ. גאַלדשטיינס „ביראָבידזשאַנער אויפן אַמור“ און אַנדערע דערציילונגען“ (174 ז״ל). מיט אַ פּאַרוואָרט פון נחמן מיזיל וועגן מ. גאַלדשטיין.

מ. גאַלדשטיין דערציילט אונדז אין זיינע דערציילונגען וועגן ביראָבי־דזשאַנער יידישן לעבן, וועגן דעם בוי און דער אַנטוויקלונג פונעם ביראָבי־דזשאַנער יונגן יידישן ישוב. וועגן די אַלע שוועריקייטן, וואָס די יידישע איינ־וואַנדערער האָבן אויסצושטיין ביים באַקעמפן די נאַטור־כוחות, די ווילדערנישן, און וועגן די נעגאַטיווע מענטשלעכע געוואוינהייטן און נייגונגען, וואָס ווייזן זיך אַרויס ביי אַ טייל איינוואַנדערער, וואָס זיינען פיזיש אָדער פּסיכאָלאָגיש

נישט צוגעפאסט צו די ביראָבידזשאַנער געאָגראַפישע אָדער סאָציאַלע באַ- דינגונגען.

ביראָבידזשאַן האַלט זיך אין בויען, די אַרומיקע באַדינגונגען ענדערן זיך דעריבער דאָרטן זייער שטאַרק, אויך ענדערט זיך כסדר דער עלעמענט פון די איינוואוינער און די באַדינגונגען פון אַרבעט.

מ. גאַלדשטיין איז מיט לייב און לעבן צוגעבונדן צו ביראָבידזשאַן, און דאָס פּראַבלעם ביראָבידזשאַן איז די אַקס, אַרום וועלכער עס דרייען זיך די אַלע דרויסנדיקע פּאַסירונגען און אויך די פּערזענלעכע איבערלעבענישן פון די מענטשן, וואָס ווערן אַרויסגעבראַכט אין די אַלע דערציילונגען.

מיר האָבן דאָ די באַגייסטערונג, וואָס באַהערשט כסדר דאָס רוב איינ- וואַנדערער, מיר טרעפן אויך מידיקייט און אויסגעשעפטקייט ביי אייניקע, וואָס דאָס לעבן און די שוועריקייטן ברענגען זיי. מיר האָבן פאַר זיך פאַר- עקשנטע פּיאַנערן, וואָס זיינען גובר מיט פרייד די שטרויכלונגען און שטע- רונגען, מיר האָבן פאַר זיך אַזעלכע, וואָס זיינען דאָ, אין ביראָבידזשאַן, איבער- געשמירט געוואָרן אויף נייע מענטשן-קעמפּער; עס זיינען אויך דאָ אַזעלכע, וואָס זיינען קיין ביראָבידזשאַן פאַרשלעפט געוואָרן דורך אַ צופאַל, און דאָס שווערע לעבן, וואָס פּאָדערט קרבנות, איז פאַר זיי אַן אַפּקומעניש. זיי פּלאַנטערן זיך דעריבער אין דעם אַרום, זיי געפינען פאַר זיך קיין אַרט ניט און זיי זיינען אפילו צופרידן פון דורכפאלן און דורכרייסן.

און עס איז גוט, וואָס מ. גאַלדשטיין וויל אונדז נישט געבן גלאַט זיסינקע, סענטיםמענטאַלע, טענדענציעזע דערציילונגען, נאָר ער ברענגט אַרויס די שאַטן-זייטן פון מענטשן, און אויך די שוועריקייטן, וואָס עס זיינען דאָ אויף שריט און טריט ביים באַזיגן די נאַטור, און ביי די פּלאַגן, וואָס עס פאַרשאַפן די איינוואוינער, — און אין אַ טייל ערטער — די קאַמאַרעס.

דער שטאַף, די טעמאַטיק, די סביבה, זיינען אַ נייעס אין אינדזער יידישער ליטעראַטור. דער אַמור, די טאַיגע, די ווילדערנישן, די טייך-פאַרפלייצונגען, די אַרטיקע איינוואוינער, מיט זייער לעבנס-שטייגער, — דאָס אַלץ זיינען נישט- געדאַכטע זאַכן, ניט-געאַנטע געשעענישן אין דער יידישער ליטעראַטור. פון דער אַמאָליקער מענדעלישער גנילאַפּיאַטעווקע, פון דעם בוג, וואָס שלום- עליכם האָט אַזוי יידישלעך געשילדערט אין זיין „אויף פּסח אַהיים“, וואוּ פישל דער מלמד פאַרט מיט סכנות-נפשות איבער דעם טייך, ביז דער דער- ציילונג „ביראָבידזשאַנער אויפן אַמור“, איז ווירקלעך פּאָלג מיך אַ גאַנג! דאָרט איז דער ייד עפעס אַזאַ קנאַפּער מחותן מיט דעם טייך. און אפילו אין די אַלע אַנדערע שפּעטערדיקע ווערק, וואו עס ווערט אַרויסגעבראַכט ביי יידישע קינסטלער אַ טייך, איז דער ייד דערביי אַ זייטיקער, ער האָט אַמאָל

געלאָזט געהילף אויף די וואַסערן צום פאַרקויפן. ביי שלום אַש שטייט דער ייד ביי דער ווייסל און זאָגט תהילים, און די יידן פון ביראָבידזשאַן האָבן זיך געלאָזט אויפן אַמור און פאַרמעסטן זיך אים צו באַזיגן — זיי גייען צוגרייטן 70 טויזנט פוד היי אויף די אַמור-אינדזלען פאַר זייערע קאַלווירטן. און דערי-בער זיינען ניי און אינטערעסאַנט די שילדערונגען און באַשרייבונגען, וואָס קומען אין מ. גאַלדשטיינס בוך. דאָס זיינען נייע טענער, נייע שילדערונגען אין דער יידישער ליטעראַטור...

אין ביראָבידזשאַן געפינט זיך איצט דער אייגנאַרטיקער טאַלאַנטפולער יידישער דיכטער פון פּוילן ישראל עמיאָט, וואָס ווערט, ווי מיר הערן, אַלץ מער אַריינגעוואַקסן אינעם ביראָבידזשאַנער יידישן לעבן.

וועגן דעם דערמאָנטן דיכטער א. ווערגעליס און וועגן זיין ערשטן לידער-בוך „ביים קוואַל“ האָט שכנא עפּשטיין פאַרעפּנטלעכט אַ באַגייסטערטן אַרטיקל. א. ווערגעליס האָט געדינט אין דער רויטער אַרמיי, אין דעם גרענעץ-מיליטער, ווען די היטלערישע באַנדעס זיינען באַפאַלן סאַוועטנפאַר-באַנד. דעם 28סטן יולי 1941 איז ער פאַרוואונדעט געוואָרן און באלד ווידער אַוועק אין שלאַכט. ער איז עטלעכע מאָל געווען שווער פאַרוואונדעט, און אַ לענגערע צייט איז ער פאַררעכנט געוואָרן צווישן די אומגעקומענע. איצט איז אַנגעקומען די פריידיקע ידיעה, אַז ער איז געלעבן אַ שווער-קראַנקער אין אַ שפיטאַל, האָט זיך אויסגעהיילט און זיך אומגעקערט פון דער אַרמיי. א. קוש-ניראָוו, אין אַן אַרטיקל אין דער מאַסקווער „איינקייט“, שרייבט וועגן דעם אומגעריכט-צוריקגעקומענעם :

„אהרן ווערגעליס איז איינער פון די יינגסטע צווישן אונדזערע יידישע סאַוועטישע דיכטער. ער איז געווען די ערשטע מתנה, וואָס די יידישע אויטאָ-נאַמע געגנט האָט געגעבן אונדזער ליטעראַטור פון איר יוגנט. פון אירע דער-צויגלינגען.

„די פּרעכטיקע נאַטור פון ביראָבידזשאַן, דער אייגנאַרטיקער נייער לעבנסשטייגער פון יידישע פּיאַנערן, וואָס זיינען געקומען בויען אַ היים אין דער טאַיע, — דאָס אַלץ האָט זיך אַפּגעשפיגלט אין די פרישע אייגנאַרטיקט לידער פונעם יונגן דיכטער...“

מיר זיינען זיכער, אַז מיט דעם ווייטערדיקן שנעלן און האַסטיקן פּאַנאַ-דערוואַקס פון ביראָבידזשאַן און מיט דעם ענגערן קאַנטאַקט, וואָס וועט זיך איצט זיכער איינשטעלן צווישן דער יידישער אויטאָנאָמער געגנט מיט די יידן פון גאַר דער וועלט, וועלן מיר נאָך פיל, פיל קולטור-שאַפּערישע מתנות באַ-קומען פון דער יידישער נאַציאָנאַלער היים אין ביראָבידזשאַן.

וואָס וועט דאָך זיין דער סוף ?

(וועגן יידיש, יידישער פרעסע, יידיש טעאָמער און די יידישע שרייבער אין סאָוועטנפאַרבאַנד)

וואָס וועט זיין דער סוף פון דער טרויעריק־טראַגישער לאַגע פון יידיש. יידישער פרעסע און פון די יידישע שרייבער אין סאָוועטנפאַרבאַנד ? אַט די פראַגע באַדאַרף מען אַרױפֿשטעלן אויפן סדר־היום פֿין דער פראַגרעסיווער יידישער געזעלשאַפטלעכקייט אין אַלע לענדער, וואו עס זיינען דאָ יידישע פּאַלקס־מאַסן, און מען טאָר די פראַגע נישט אַראָפּנעמען ביז מען וועט איין מאַל פאַר אַלעמאַל קריגן אַ קלאַרן, אויסשעפּנדיקן און גערעכטן ענטפּער.

עס איז געווען די צרה און דער אומגליק די אַלע, אַלע יאָרן זינט דער גרויסער חורבן איז געשען, וואָס מען האָט איבערגעלאָזט די פיינלעכע פראַגע צו שטעלן נאָר די שונאים פונעם סאָוועטנפאַרבאַנד, וועלכע האָבן עס אויסגענוצט קודם כל צו קאַמפּראַמעטירן דעם סאָוועטנפאַרבאַנד. עס איז געווען די צרה, וואָס צוליב אַט די העצעס, האָבן די פראַגרעסיווע קרייזן אין גאָר דער וועלט, סיי די יידישע און סיי די נישט־יידישע, נישט געהאַלטן פאַר מעגלעך זיך מיטרייסן מיט די העצעס און זיי זיינען דעריבער געבליבן אָן דער זייט, אינגאַנצן אָן דער זייט, מיט דער האַפּנונג, אָז אַט־אַט, און דער פיינלעכער ענין וועט אויפגעקלערט ווערן און דער גרויסער אומרעכט וועט אָפּגעשאַפט ווערן.

עס איז געווען די טענה און די פאַרענטפּערונג מצד לינקע פירנדיקע קרייזן, אינסטאַנצן און מענטשן, אָז מען דאַרף האָבן צוטרוי צום סאָוועטנ־פאַרבאַנד, און אָז אויב עס איז געשען אָן עוולה, וועט זי זיכער פאַרגיטיקט ווערן.

האָט מען געוואַרט און מ'וואַרט נאָך איצט, — שוין אַ מעשה פון באַלד זיבן יאָר, פּרעגן מיר איצט — וויפּל איז נאָך דער שיער צו וואַרטן און אויף וואָס וועט מען זיך דערוואַרטן ?

די לעצטע פאַר חדשים דערגייען איינצלנע ידיעות, נישט קיין אַפּי־ציעלע, וועגן דעם אַדער יענעם שרייבער, אָז ער איז שוין לאַנג אַ שוכן־עפר, אַדער אַזאָ ידיעה — אָז ער איז שוין מכלומרשט געזען געוואָרן דאָ אַדער

דאַרטן, אָדער אָז ער איז ערגעץ אין אַ שפיטאַל, אין אַן אמתן אָדער „פאַר-
שטעלטן“ שפיטאַל... עס קומען אַן אויך „פריידיקע“ ידיעות, פריידיקע
— מישטיינס געזאָגט, — אַז ערגעץ-וואו האָט מען שוין אין אַ גוטער שעה,
געהערט עפעס זינגען אַ לידל אויף יידיש און אַזוי ווייטער. פאַלן אייניקע
גלייך אַריין פון דעם אין אַ התפעלות. נאָך מער האָבן מיר אָפט פאַרדריס-
לעכע און ממש-באַליידיקנדיקע, פאַר אַ פראַגרעסיוון מענטשן, גרוסן פון
דעם „רב“, וואָס געפינט זיך אין מאַסקווע, אַז ער האָט געזאָגט דאָס און דאָס.
ער איז דער אינפאַרמירער פון נישטיקע גרוסן, גרוסן פאַרפירערישע, וואָס
האָבן די אַלע יאָרן געהאַט אַן אויפגאַבע צו פאַרהוילן די אמתע טראַגישע
לאַגע און פאַרטושן די גרויליקע פאַקטן. און עס איז שוין געוואָרן אַזאַ מין
נוסח, אַ טראַדיציע, אַז ווען עמיץ באַזוכט מאַסקווע, סאָוועטנפאַרבאַנד,
ברענגט ער אונדז „פריידיקע“ גרוסן פון אַט דעם רב, וואָס קיינעם פון
אונדז אינטערעסירט ער נישט און דאַרף און טאָר נישט אינטערעסירן ביי
דעם איצטיקן פאַקטישן צושטאַנד פונעם יידישן לעבן אין סאָוועטנפאַרבאַנד.
ער איז אַ „גונב דעת הבריות“, ווען ער פאַרשמירט און פאַרקריפלט דעם
אמתן צושטאַנד פון דער יידישער געזעלשאַפֿטלעכקייט אין סאָוועטנפאַר-
באַנד, און די, וואָס גיבן איבער די ידיעות און דרוקן איבער צום וויפלטן
מאַל זיין פאַרטרעט, העלפֿן בפירוש אַט דער פעלשונגס-אַרבעט...

אין דער יידישער פרעסע האָט מען באַזונדערס טענות צו די אומ-
פאַרטייאישע פראַגרעסיווע יידישע שרייבער און קולטור-טוער, מען פאַלט
אַן אויף זיי, הלמאי זיי שווייגן און פאַרשווייגן דעם גאַנצן ענין, און, כידוע,
שלאַגט מען קאַפיטאַל פון אַט דעם שווערן שווייגן. אין יעדן לאַנד זיינען דאָ
רעאַקציאָנערע שרייבער, וואָס האַלטן אין איין אויסנוצן אַט די טראַגישע
לאַגע פאַר זייערע אַנטיסאָוועטישע צילן, ווי אויך כדי צו באַקעמפֿן די
פראַגרעסיווע שרייבער און זייערע קולטור-אינסטיטוציעס.

עס איז גאַרנישט אַזוי גרינג צו שווייגן און פאַרשווייגן, מען פאַר-
שטעמעט די ליפֿן און מען שווייגט, ווייל מען וויל נישט גיסן קיין בוימל
אויפֿן פייער און מען וויל נישט צושטיין צו די עפנטלעכע העצעס פון פאַר-
ביסענע שונאים פונעם סאָוועטנפאַרבאַנד, וואָס אויב נישט די-אַ טרויעריקע
געשיכטע, וואַלטן זיי געזוכט און געפונען אַנדערע סיבות, ווי זיי האָבן עס
געטאַן אַלע יאָרן — אַנצופאַלן און צו דיסקרעדיטירן דעם סאָוועטנפאַרבאַנד,
און דערביי להלוטין פאַרזען דאָס פאַזיטיווע געזונטע און יושרדיקע, וואָס
איז דורכן סאָוועטנפאַרבאַנד אין די יאָרן פון זיין עקזיסטענץ אויף פאַר-
שיידענע געביטן און אויך פאַר יידן געטאַן געוואָרן.

עס איז שוין איצט, האַלטן מיר, די רעכטע און העכסטע צייט צו דער-

ציילן פאַר דער עפנטלעכקייט, וואָס אַ גרעסערע גרופע פראַגרעסיווע יידישע שרייבער, קינסטלער, קולטור־טוער אין ניו־יאָרק האָבן געפראוואוט טאָן נאָך צוריק מיט עטלעכע יאָר, אָבער אַלץ וואָס מען האָט פאַרגענומען און אַדורכגעפירט האָט, צום באַדויערן און צום ווייטיק, צו גאַרנישט ניט געבראַכט.

עס איז וויכטיק, מען זאָל וויסן, אַז נאָך אין פּרילינג 1949, מער ווי 6 יאָר מיט אַ האַלבן צוריק, האָט דער שרייבער פון די שורות זיך געטראָפן מיטן באַוואוסטן סאָוועטישן שרייבער א. פּאַדייעוו, ווען ער איז דאָ געווען ווי אַ דעלעגאַט פון דער שלום־קאָנפּערענץ, און געהאַט מיט אים אַן ערנסטן שמועס וועגן די קלאַנגען, וואָס זיינען שוין דאָן אַרומגעגאַנגען אין דער פּרע־סע, וועגן דעם שווערן גורל, וואָס האָט געטראָפן די יידישע שרייבער און די יידישע שפּראַך אין סאָוועטנפּאַרבאַנד. האָט ער מיך דאָן באַרואיקט און פאַר־זיכערט, אַז אַלץ איז אין אַרדענונג, אַז די יידישע שרייבער, וואָס איך האָב אַנגערופן זייערע נעמען, לעבן, אַרבעטן און שאַפן. און אַט פאַרט ער צוריק קיין מאַסקווע און ער וועט איבערגעבן פּערזענלעכע גרוסן.

איך האָב דאָן, פּרילינג 1949, (ווי איצט, האַרבסט 1955), קיין חשד ניט געהאַט, אַז פּאַדייעוו האָט שוין דאָן אַלץ געוואוסט און אַז ער האָט מיך אָפֿ־גענאַרט. ער האָט דאָן מיטגענומען דעם אַלמאַנאַך „אויף נייע וועגן“, וואָס איז דורכן „איִקוף“ אַקאַרשט אַרויסגעגעבן געוואָרן, כדי צו ברענגען עס אַ מתנה צו זיינע סאָוועטיש־יידישע קאַלעגן.

אַ צוויי חדשים נאָך דעם האַרציקן און פּריינטלעכן שמועס, האָבן מיר געשיקט אַ בריוו קיין מאַסקווע צו א. פּאַדייעוו, וואו מיר האָבן אים דערמאַנט אַן אונדזער שמועס, און צוגעגעבן, אַז „די לעצטע חדשים ווערן פאַרשפּרייט אין דער היגער אַנטי־סאָוועטישער פּרעסע די סאַמע אומגלויבלעכע ידיעות וועגן די באַוואוסטע און פאַרערטע יידישע שרייבער, ווי דוד בערגעלסאָן, איציק פּעפּער, פּרץ מאַרקיש און אנד., ווי אויך וועגן דעם גורל פון די יידישע פּאַרלאַגן און צייטשריפטן... נישט האַבנדיק קיין ידיעות פון מאַסקווע און נישט באַקומענדיק קיין שום יידישע אויסגאַבעס, פון דאַרטן, זיינען מיר נישט אימשטאַנד אַפּצולייקענען די אַלע ידיעות און מיר האָבן געבעטן וואָס־גיכער אונדו ענטפּערן, כדי צו האָבן די מעגלעכקייט אַפּצולייקענען די אַלע קלאַנגען, וואָס ווערן פאַרשפּרייט“ א. אַז. וו.

אויף דעם־אַ בריוו האָבן מיר, ליידער, קיין שום ענטפּער נישט גע־קראָגן.

אין יענער צייט האָבן צוויי פון אונדזערע פּריינט באַזוכט וואַשינגטאָן, געהאַט אַ פּריינטלעכן שמועס מיט די פאַרשטייער פון דער סאָוועטישער

אמבאָסאַדע, וואו מען האָט אונדז געענטפערט, אַז זיי ווייסן דאָ גאַרנישט, און וויבאַלד, אַז זיי ווייסן נישט, מיינט עס, אַז אַלץ איז כשורה, און דעריבער דאַרף מען זיך נישט זאָרגן, און אויב מיר ווילן, האָט מען אונדז געעצהט, ווענדט זיך דירעקט קיין מאַסקווע צו די געהעריקע קולטור־אַנשטאַלטן.

האַבן מיר געפאַלגט, און דעם 19טן אויגוסט 1949 האָבן מיר אָנגעשריבן אין נאַמען פון איקוף אַ לענגערן בריוו צום „וואַקס“, וואָס זיין אויפגאַבע, ווי באַקאַנט, איז אַנצוהאַלטן קולטור־פאַרבינדונגען מיט דער אויסלענדישער פרעסע. אין דעם בריוו האָבן מיר ווידעראַמאַל אָנגעוויזן אויף די מאַדנע קלאַנגען, וואָס ווערן פאַרשפּרייט אין אַמעריקע און אין די אַנדערע לענדער, קלאַנגען, וואָס שעדיקן און פאַרשוואַרצן דאָס פנים פון ספּ"ב, אַז די יידישע קולטור אין סאָוועטפאַרבאַנד איז ליקוידירט און אַז די יידישע שרייבער זיינען פאַרשוואונדן און אזוי ווייטער. און ווידער האָבן מיר געבעטן אונדז מיטטיילן די אמתע לאַגע. אַבער אויך אויף אַט דעם בריוו האָבן מיר קיין שום ענטפער נישט באַקומען.

דערווייל זיינען געלאָפן חדשים און נישט קריגנדיק קיין שום תשובה, האָבן מיר אין איקוף־אַפּיס צונויפגערופן אייניקע באַראַטונגען (אַקטאַבער 1950 און שפּעטער), אויף וועלכע עס זיינען בייגעווען איבער 30 פּראָגרעסיווע יידישע שרייבער און קולטור־טוער, צווישן זיי — אייניקע מיט גרויסע נעמען אין דער היגער יידישער שרייבער־וועלט. אויף אַט די פאַרזאַמלונגען האָבן מיר אינפאַמירט וועגן דער טרויעריקער לאַגע פון דער יידישער פרעסע, טעאַטער, יידישע שרייבער אין סאָוועטפאַרבאַנד און וועגן אונזערע באַמאיוונגען זיך עפעס צו דערוויסן, אַבער וואָס האָט צו קיין שום רעזולטאַט נישט געבראַכט.

עס ליגן פאַר מיר די פּראַטאַקאָלן און באַריכטן פון אַט די פאַרזאַמלונגען, וואו עס זיינען פאַרצייכנט די רירנדיקע און טיף־טרויעריקע אַרויסזאָגונגען פון די שרייבער וועגן דער טראַגישער לאַגע, וואָס מען קאַן, צום באַדויערן, נישט אַפלייקענען. אויף די פאַרזאַמלונגען איז אויסגעקליבן געוואָרן אַ קאַמיסיע פון עטלעכע אָנגעזעענע שרייבער, קינסטלער און טוער, וועמען ס'איז איבערגעגעבן געוואָרן צונויפצושטעלן אַ מעמאָראַנדום וועגן דעם גאַנצן ענין און דעם מעמאָראַנדום פאַנאַנדערצושיקן צו די סאָוועטישע פאַרשטייער אין יִרען, און אויך צו די רעדאַקטאָרן פון די טאַג־צייטונגען און מאַנאַטלעכע זשורנאַלן אין מאַסקווע און אין לענינגראַד, ווי אויך צו ק. סימאָנאָו, אַ פאַדייעוו, דוד זאַסלאָווסקי, איליאַ ערענבורג און אַנדערע.

אינעם מעמאָראַנדום איז אָנגעוויזן געוואָרן, אַז „עס איז שוין פאַריבער צוויי יאָר, ווי עס האָבן אויפגעהערט צו דערגיין צו אונדז פון ספּ"ב צייטונגען

און ביכער אין דער יידישער שפראך. גלייכצייטיק האָבן אויפגעהערט דער-מאָנט צו ווערן אין די סאָוועטישע צייטונגען די נעמען פון די יידיש-שרייבער, און עס זיינען אויך פאַרשוואונדן געוואָרן די אַנאַנסן וועגן יידישן טעאַטער אין סאָוועטנפאַרבאַנד". און ווייטער האָבן מיר געשריבן, אַז "אין די ידיעות, וואָס ווערן פאַרשפרייט, דערציילט מען וועגן פאַרשיקונגען, אַרעסטן און אפילו הינריכטונגען פון באַוואוסטע יידישע שרייבער". מיר האָבן אויך צוגעגעבן, אַז "זינט אָנהייב 1949 האָבן מיר דורך פאַרשיידענע וועגן געפראוואוּט באַקומען אינפאַרמאַציע וועגן די יידישע שרייבער, געשיקט אַ דעלעגאַציע צום סאָוועטישן אַמבאַסאַדאָר קיין וואַשינגטאָן, אָבער אַלץ אָן קיין שום דערפאַלג". ... מיר האָבן צוגעגעבן לסוף, אַז "מיר האָפּן, אַז דאָס אַלץ איז עפעס אַ מיספאַרשטייעניש, און אויב עס איז יאָ געשען, וועט די עוולדה זיכער פאַרריכט ווערן" א. אַז. וו.

עס ליגט פאַר מיר די רשימה פון די צייטונגען, זשורנאַלן און שרייבער, צו וועמען דער מעמאַראַנדום איז אַרויסגעשיקט געוואָרן. אויף אַט דעם האַרצרייסנדיקן מעמאַראַנדום איז קיין שום תשובה נישט געווען, און אפילו נישט קיין באַשטעטיקונג, אַז ער איז דורך עמעצן דערהאַלטן געוואָרן. עס איז וויכטיק צוצוגעבן, אַז קאַפּיעס פון דעם מעמאַראַנדום זיינען דורך אונדז אויך געשיקט געוואָרן צו א. ווישינסקי, וואָס איז געווען דאָן דער פאַרטערטער פון ספ"ב אין יו"ע, צו אל. פאַניושקין, דער סאָוועטישער אַמבאַסאַדאָר אין וואַשינגטאָן, צו יאַקאָב מאַליק, צום קאָמפּאָזיטאָר דמיטרי שאַסטאַקאוויטש, צו וו. אַזשאַיעוו, דעם מחבר פון בוך "ווייט פון מאַסקווע" און צו נאָך און נאָך באַוואוסטע שרייבער אין סאָוועטנפאַרבאַנד, אָבער אין קול ואין עונה.

אויף אונדזערע פאַרזאַמלונגען פון די פּראָגרעסיווע שרייבער און שוין שפּילער און קינסטלער האָבן מיר אַנגעוויזן, אַז עס איז זייער מעגלעך, אַז די יידישע שרייבער און קינסטלער גופא אין סאָוועטנפאַרבאַנד וואַרטן און קוקן אַרויס אויף הילף, וואָס קאָן און דאַרף קומען פון זייערע פריינט, די קאַלעגן אין אַנדערע לענדער. ווייל עס איז באַקאַנט, אַז "אין חבוש מתיר עצמו מבית אסורים", אַז דער אַרעסטירטער אַליין קאָן זיך נישט אַרויס-באַפרייען פון תפיסה...

יאָ, אייניקע האָבן געקוקט קרום אויף אונדזערע באַמאונגען און באַ-ראַטונגען און פאַרזאַמלונגען, אַרויסגייענדיק פון דער הנחה, אַז זיי האָבן צוטרוי צום סאָוועטנפאַרבאַנד און אויב עפעס איז געשען, וועט עס אויפ-געקלערט ווערן, און דעריבער "זאָל מען נישט אַריינשפּילן אין די הענט פון די שונאים" א. אַז. וו. — די באַקאַנטע איינרעדענישן און פּומונות!

און אייניקע האָבן גענומען זוכן און געפונען אַ פאַרענטפערונג און באַ-
רעכטיקונג, אַז יידן האָבן נישט געוואָלט קיין יידיש, און אַז יידיש איז נאַטיר-
לעך, אויף אַ גאָר נאָרמאַלן אויפן, אונטערגעגאַנגען ... אַט ערשט געלעבט,
געשטורעמט, אַרויסגערוקט צענדליקער פּרעכטיקע יונגע שרייבער און אין
איינ שיינעם טאַג ... אויס, פאַרשוואונדן, נישטאַ, ווייל עס איז נישטאַ
קיינער וואָס דאַרף עס! יידן, היסט עס, ווילן נישט, און אַז וויבאַלד יידן
ווילן נישט, איז דאָך ניט שייך, מען זאָל קעגן זייער ווילן אַרויפצווינגען אויף
זיי אַ יידישע שפּראַך און ליטעראַטור און טעאַטער, און דעריבער — איז עס
נישטאַ. און די מלוכה קאָן נישט און דאַרף עס נישט שטיצן א. אַז. וו. אַזעלכע
פאַלשע רייד און באַהויפטונגען, וואָס האָבן געזאָלט און געדאַרפט מטהר
זיין דעם פאַרברעך בק"ן טעמים ...

דערווייל האָבן גענומען אַנקומען באַרואיקנדיקע ידיעות, אַז דער פּיינ-
לעכער ענין איז ענדלעך אַרויפגענומען געוואָרן „אויפן טיש“, און אַז אַט-אַט
ווערט ער באַהאַנדלט און אַז אַט-אַט, און עס וועט אַלץ זיין כשר וישר ווי אין
די שנים קדמוניות ... האָט מען געוואָלט גלויבן אין אַט די ידיעות און מען
האַט געגלויבט, אַז עס וועט טאַקע באַלד זיין דער „יעבור זעם“ און די
ביטערע גזירה וועט איין מאָל פאַר אַלע מאָל אָפגעשאַפט ווערן.

און דער „דערווייל“ ציט זיך און מען האַלט שוין ביים אָנהייב יאַנואַר
1953, ווען פּלוצים אינמיטן דרינען, ווערן פאַרעפנטלעכט אין דער סאַווע-
טישע פרעסע און אויך אין די נאַענטע צו זיי צייטונגען אין דער וועלט די
גרויל-ידיעות און די נישט-געשטויגענע ווילדע בלבולים אויף די יידישע
דאָקטוירים און די אַלע אַנדערע העסלעכע צוגאַב-געשיכטן, וואָס האָבן
געדאַרפט צו-זאָלצן דעם מיאוסן בלבול, אין וועלכן עס איז אויך אַריינגע-
מישט געוואָרן דער הייליקער נאַמען פונעם קדוש און מאַרטירער ש. מיכאַעלס.
עס איז איצט נישט די צייט אויפצואוויקלען די גאַנצע העסלעכע מגילה
פון יענער טראַגישער און פּיינלעכער געשיכטע, אין וועלכער עס זיינען
פאַרוויקלט געווען אַנגעזעענע פאַרדינסטפולע יידישע דאָקטוירים-וויסנשאַפט-
לער, וואָס האָבן אויך געהאַט גרויסע פאַרדינסטן אין דעם אַנטיפאַשיסטישן
יידישן קאַמיטעט אין סאַוועטנפאַרבאַנד, וואו אונדעזר ש. מיכאַעלס איז גע-
שטעמפלט געוואָרן ווי אַ פאַרקויפטער מיאוסער שפּיאָן, ספּעציעל אַנגעשטעלט
און באַצאָלט פון ... דזשאַינט א. אַז. וו.

עס ליגן פאַר מיר די פּיינלעכע און שענדלעכע אַרטיקלען, וואָס זיינען
געווען געדרוקט אין דער סאַוועטישער פרעסע און אויך אין יידישע צייטונג-
גען, וואָס איצט באַלד דריי יאָר ווי עס איז געשען, ציטערט מען אויף און
מען קאָן אין קיין פאַל נישט באַגרייפן דעם אמתן באַטייט פון דעם געשעענעם

און די קורצזיכטיקייט און די פֿאַרבלענדקייט און די ענגהאַרציקייט פון די אַלע, וועלכע האָבן געקאָנט דאָס אַלץ נאַכזאָגן און נאַכשרייבן. שרייבט איינע אַ יידישע צייטונג אַזעלכע ווערטער אין איר לייט־אַרטיקל פונעם 14-טן יאַנואַר 1953: „ווערבירנדיק פֿאַר זיך אַגענטן צווישן די שונאים פון אונדזער באַפֿרייער וועלט, צווישן די יידישע בורזשואַזע נאַציאָנאַליסטישע עלעמענטן, אַזעלכע ווי שימעלעוויטש און מיכאַעלס, האָט דער דזשאַינט זיך באַמיט דורך זיי צו שעדיקן, צו שפּיאַנירן, צו מאַרדן די געטרייסטע פּירנדיקע טוער פון ראַטנפֿאַרבאַנד, פון דער באַפֿרייערישער סאַוועטישער אַרמיי“.

און אַ צווייטע פּירנדיקע צייטונג אין אַן אַנדער לאַנד האָט געשריבן שוואַרץ אויף ווייס, אַז „די אַרעסטירטע דאַקטוירים ווערן באַשולדיקט אין מאַנסטערהאַפטע קרימינעלע פֿאַרברעכנס“, און אַז „די דאָזיקע טעראַריסטן (!), וואָס האָבן פֿאַרדעקט מיט שאַנד זייער פּראָפּעסיע, האָבן געאַרבעט לויט די דירעקטיוון פון דער וואַשינגטאָנער און לאַנדאַנער שפּיאַנאָזש־דינסט“. און ווען פּראָגרעסיווע שרייבער און קולטור־טוער האָבן געצווייפֿלט אין די אַלע מעשים־תּעוועים, וואָס מען האָט צוגעשריבן צו אַנגעזעענע דאַקטוירים און צו שלמה מיכאַעלס, האָט מען אויף זיי געקוקט קרום און באַשלאָסן, אַז זיי זיינען שונאים פונעם סאַוועטנפֿאַרבאַנד. און נאָך מער, ווען אין איינער אַ פּראָגרעסיווער יידישער קולטור־אינסטיטוציע איז גע־האַנגען אַ בילד פון שלמה מיכאַעלס, האָט מען געזען אין דעם רעאַקציע און שנאה־האַס צום ראַטנפֿאַרבאַנד.

צום גליק האָט זיך דער ענין פון די „מערדער־טעראַריסטן, שפּיאַנען און פֿאַרברעכער“ שפּעטער אויפגעקלערט אין אַן אַפיציעלער מעלדונג פון דער סאַוועטישער רעגירונג, און די בלבולים־מאַכער און העצער זיינען גאַר אַליין מיאוס געטאַדלט געוואָרן און איבערגעגעבן געוואָרן צום געריכט און באַקומען זייער פֿאַרדינטע שטראַף. און דערביי איז אויך געמאַלדן גע־וואָרן, אַז די „פֿאַרשער־אויספֿאַרשער“ האָבן זיך באַנוצט מיט מיאוסע גרויליקע פֿאַרש־מיטלען. דאָן, אין יענער צייט, איז אויפגעקומען די האַפֿ־נונג און דער גלויבן, אַז דער צווייטער גערעכטער שריט וועט זיכער זיין דאָס ריינוואַשן די יידישע שרייבער, וואָס מסתּמא האָבן די זעלבע פֿאַר־ברעכער אין סאַוועטנפֿאַרבאַנד אַרעסטירט, פֿאַרשיקט און צוגענומען ביי זיי דאָס רעכט אויף לעבן, שרייבן און אַרויסגעבן זייערע ווערק אין דער יידישע שפּראַך. און בכלל, וועט גלייך און גיך קומען אַן אַלגעמיינע רעוויזיע פון דער גרויסער עוולה, וואָס מען איז באַגאַנגען קעגן דעם יידישן פֿאַלק, קעגן זיין שפּראַך און קולטור, קעגן דער יידישער פּרעסע און טעאַטער.

וואָס ווערט פאַרשוויגן און דיסקרימינירט אין דער אַלגעמיינער סאָוועטישער פרעסע, אין די ענציקלאָפּעדיעס, אינעם עפנטלעכן לעבן א. א. וו. און ווידער זיינען פאַרשפּרייט געוואָרן ידיעות, אַז אַט-אַט און עס נעמט אָן אַ נייער קער, אַ נייע ווענדונג, און אַז דער אמת וועט ענדגילטיק זיגן, און אַז יידישע שרייבער וועלן ווידער קומען צו דער עפנטלעכקייט, אַז די יידישע פרעסע וועט ווידער דערלויבט ווערן א. א. וו. און אַ סימן — די אייניקע „ערשטע שוואַלבן“, וואָס זאָגן אָן, אַז דער פּרילינג איז שוין נישט ווייט, און אַז ס'וועט ווידער זיך איינשמעלן אַ געזעצלעכע און ישרדיקע באַ- ציאונג צום יידישן פּאָלק, צו זיין שפּראַך, קולטור, צו זיינע וואָרט-זאָגער... אָבער לידער און ליידער, איז די דאָזיקע האַפּנונג דערווייל נאָך אַלץ נישט דערפילט געוואָרן, און דער נייער „דערווייל“ דויערט שוין ווידער צוויי יאָר. די שווערע לאַגע, די טראַגישע לאַגע דויערט נאָך אַלץ, און די איינצעלנע גרוסקן, וואָס דערגייען פון דאָ און דאָרטן זיינען פון אַ גאָר קנאַפּן ווערט און פון אַ גאָר קנאַפּער פּרייד.

מיר וויסן נאָך אַלץ נישט וואָס עס איז געוואָרן מיט די יידישע שרייבער, וואָס זיי טוען, פאַרוואָס און פאַר ווען זיי זיינען באַזייטיקט געוואָרן פונעם עפנטלעכן לעבן, וואָס איז געווען זייער שולד, זייער זינד, און פאַרוואָס קומען זיי אַפּ גלות און פאַרשיקונג און אַרעסטן א. א. וו. איך האַלט, און איך בין זיכער, אַז יעדער אַנשטענדיקער פּראַגער-סיווער מענטש און ייד דאָרף און מוז אַזוי האַלטן, אַז עס איז שוין די העכסטע צייט, אַז די פּראַגרעסיווע עלעמענטן, יידן ווי נישט-יידן, אין אַלע טיילן וועלט זאָלן ענדלעך זיך נעמען פאַר אַט דעם ווייטיקדיקן, טראַגישן און פייבלעכן ענין.

גענוג איבערלאָזן דעם ענין פאַר די שטענדיקע פּראַפעסיאָנעלע שונאים פון סאָוועטנפאַרבאַנד, וועלכע שלאָגן פשוט פּאָליטישן קאַפיטאַל פון דער טיף-טרויעריקער און גרויליקער געשיכטע.

און מיינע ווערטער זיינען אויך געווענדט צו די פּראַגרעסיווע ישראל-שרייבער, וואו עס איז דאָ אַלע יאָרן אַ טעטיקע פּריינטשאַפּט-ליגע מיטן סאָוועטנפאַרבאַנד. עס וואַלט גוט געווען, ווען אויך אַט די „ליגע“ נעמט אויף די פּראַגע וועגן די יידישע שרייבער אין ספּ"ב, און זען, אַז איין מאָל פאַר אַלעמאָל זאָל מען אַ רוק טאָן דעם טרויעריקן ענין, די טראַגישע לאַגע פון דעם יידישן קולטור-לעבן פון דעם טויטן פונקט.

און עס איז נישטאָ און עס דאָרף נישט זיין קיין אויסרייד, אַז איצט איז נישט די פּאָסיקע צייט דערויף, אַז איצט שטייט מען פאַר גענוג-פאַרוויקלטע און פאַר טרויעריקע דערשיינונגען און געשעענישן, וואָס קאַנען נישט אַפּגעלייגט ווערן.

דער ענין פון יידישע שרייבער, פון יידיש, פון יידישער פרעסע און טעאטער אין ראטנפארבאנד איז אַ גענוג ערנסטער און ווייטיקדיקער און גענוג, שוין גענוג אָפגעלייגט, און וואָס-ווייטער מען וועט צוליב די אָדער אַנדערע סיבות און מאַטיוון אַלצמער אָפלייגן — וועט עס דעם ענין נאָך מער באַשווערן, און דאָן וועט שוין אפשר זיין צו־שפעט!

און ווער וויסט — צי שוין איצט איז שוין נישט צו שפעט!
 מיר פרעגן זיך און מיר דאַרפן פרעגן ערנסט און בקול רם אַלע פּראָ-גרעסיווע עלעמענטן אין יעדן לאַנד און אויך ביי די פּאַרשטייער פון סאָוועטן-פּאַרבאַנד אין יעדן לאַנד און מיר פרעגן אויך ביי מאַסקווע, ביים קרעמלין: וואָס וועט דאָך זיין דער סוף מיט דער יידישער שפּראַך, מיט דער יידישער קולטור, מיט די יידישע שרייבער אין סאָוועטןפּאַרבאַנד?!

אַקטאָבער 1955

אונדזער ווייטיק און אונדזער טרייסט

דער היסטארישער באדייט פון 20טן צוזאמענפאר פון דער קאמוניסטישער פארטיי פון סאָוועטנפארבאנד באשטייט צווישן אנדערן אין דעם, וואָס ער האָט אויף אַן אַנטשיידענעם, ריקזיכטלאָזן אופן פאַראורטיילט דעם פּער-זאָנען-קולט, וועלכער האָט אין משך פון קנאַפּע צוויי צענדליק יאָר געבראַכט צו אַ סך פאַרקריפּלונגען אין דעם פאַרטייאישן און געזעלשאַפטלעכן לעבן אין סאָוועטנפארבאנד.

דאָס ווילד-פלייש, וואָס איז אין משך פון די דאָזיקע יאָרן אויסגעוואַקסן אויפן געזונטן קערפּער פונעם ערשטן לאַנד פון סאַציאַליזם, האָט אויף אַ פּילבאַרן אופן געשטערט דער נאַטירלעכער אַנטוויקלונג פון זיי, אין אַלגע-מיין גענומען געזונטן אַרגאַניזם, האָט געבראַכט צו אַ סך ליידן און צו אומ-שולדיקע קרבנות.

אין דער לאַגע, וואָס איז דורך דעם פּערוואַנען-קולט געשאַפן געוואָרן, איז געקומען צו אַ געוויסער פאַרקריפּלונג פון דער נאַציאָנאַלער פּאָליטיק אין סאָוועטנפארבאנד. דאָס האָט דערמעגלעכט דער בעריאַ-קליקע צו פּראַ-וואַצירן צווישן-נאַציאָנאַלע רייבונגען, ברענגען צו אַ געוויסן אַנוואַקס פון נאַציאָנאַליזם און אַנטיסעמיטיזם.

אין דער פּרעמדער פאַרן מאַרקסיוזם-לעניניזם אַטמאָספּער פון פּערוואַנען-קולט האָט געקאָנט אויפקומען דער באַזונדערס-ווייטיקלעכער פאַר אונדן, יידן, פּעריאָד פון צעשטערן די רעזולטאַטן פון דער לענינישער פּאָליטיק לגבי די יידישע פּאָלקס-מאַסן.

אַן אומאויסשעפּלעכער קוואַל פון באַגייסטערונג פאַר מיליאָנען יידישע פּאָלקס-מענטשן אין דער גאַרער וועלט איז אַלעמאַל געווען די לענינישע

מיר ברענגען, מיט קיצורים, די מעלדונג וועגן דעם טראַגישן גורל פון דער יידישער קולטור און גרויזאמען אומברענגען פון יידישע שרייבער אין ספ"ב, וואָס איז פאַרעפנטלעכט געוואָרן אין וואַרשעווער „פּאָלקשטימע" דעם 4טן אַפּריל, 1956. די מעלדונג, האָט מיט 3 יאָר צוריק אַרויסגערופן אַ געוואַלדיקע אויפּטרייסלונג און אויפשיטערונג אין דער יידישער וועלט און באַזונדערס אין די פּראַגרעסיווע יידישע קרייזן.

נאציאנאלע פאליטיק אין איר קאנקרעטער אנווענדונג צו דער אונטער-
 דריקטער און פארפאלגטער דורכן צאריזם יידישער באפעלקערונג.
 נישט בלויז דאקומענטן פון העכסטן פרינציפיעלן באדייט, נאר די טאג-
 טעגלעכע פראקטיק פון דער לענין-פארטיי, פון דער סאָוועטן-רעגירונג
 איז געווען געווענדעט אויף אויסוואַרצלען ביז צום גרונט יעדן סימן פון נאָ-
 ציאַנאַלער דיסקרימינאַציע. פאַר די יידישע פּאָלקס-מאַסן פון סאָוועטנלאַנד
 האָט זיך ברייט געעפנט טיר און טויער צו אַלע שטאַפלען פון מלוכהשן און
 געזעלשאַפטלעכן לעבן, אין וועלכן זיי האָבן אַריינגעבראַכט די גאַנצע ליידיג-
 שאַפט פון מענטשן, וואָס זיינען דורות-לאַנג געווען אָפּגעצוימט פון דער
 וועלט דורך דער געטאַוואַנט פון דער „טשערטאַ אַסיעדלאַסט“.

מיט דער גאַנצער ליידיגשאַפט פון מענטשן, וואָס האָבן ווי דאָס שוואַרצ-
 אַפּל פון אויג אָפּגעהיט די דעראַבענע פרייהייט, האָבן יידישע אַרבעטער
 און האַרעפאַשניקעס זיך געשטעלט אין די באַוואַפנטע רייען פון דער רויטער
 גוואַרדיע, פון דער רויטער אַרמיי, צו באַשיצן די סאַציאַליסטישע רעוואַלוציע.
 פון זייערע רייען זיינען אויסגעוואַקסן לעגענדאַרע העלדן, מיליטער-
 פירער, וועלכע האָבן דערגרייכט די העכסטע ראַנגען אין דער רויטער אַרמיי...
 אין די הערצער פון די סאָוועטישע יידן איז געבוירן געוואָרן דאָס געפיל
 פון ריינסטן פאַטריאָטיזם, פון ליבשאַפט און פריינטשאַפט צום סאָוועטנלאַנד.
 דאָס וואָרט פון אומשטערבלעכן לענין, וועלכער איז אַרויסגעטראָגן אויפן
 אַנטשיידנסטן אופן קעגן יעדן מין אויסדרוק פון גרויסרוסישן שאַוויניזם
 לגבי די קליינע און פריער אונטערדריקטע פעלקער, קעגן יעדן מין אויסדרוק
 פון אַנטיסעמיטיזם, האָט ביי די יידישע מאַסן געשטאַרקט די זיכערקייט,
 אַז מיט דער דאָזיקער שענדלעכסטער פּלאַג איז אויף דער סאָוועטישער ערד
 פאַרענדיקט געוואָרן אויף אייביק.

און ווירקלעך. די יאָרן פון דער ווייטיקדיקער אַנטוויקלונג פון דער
 רעוואַלוציע האָבן געבראַכט אַלץ בילעטערע און פולערע אויסדרוקן פון
 אַבסאָלוטער גלייכבאַרעכטיקונג פון די יידישע פּאָלקס-מאַסן, פון זייער
 אַקטיוון אַנטייל אין דער סאַציאַליסטישער בויאונג, פון זייער שעפּערשישער
 טעטיקייט אויף אַלע געביטן פון פּאָליטישן, ווירטשאַפטלעכן און קולטור-
 לעבן פון סאָוועטנפאַרבאַנד. דאָס יידן-פּראַבלעם איז צו יענער צייט פול-
 שטענדיק געלייזט געוואָרן.

וואָס פאַר אַ קוואַל פון האַפּענונג עס איז פאַר די יידישע מאַסן פון דער
 גאַרער וועלט געווען די פּאָליטיק פון דער קאָמפּאַרטיי פון סאָוועטנפאַרבאַנד
 און פון דער סאָוועטן-רעגירונג, וועלכע האָבן אויפן גרינטלעכסטן אופן פאַר-
 ענדיקט מיט דער יידישער באַדנאַזיקייט אַלס ירושה פון צאָריזם, מיט דער

נויט און תכליתלאזיקייט פונעם יונגן יידישן דור! אַנשטאָט דעם פאַר-
 חושכטן וואַרשטאַטל זיינען אויפגעקומען גרויסע אַרטעלן אין אַלע יידישע
 שטעטלעך. אומבאַגרענעצט איז געוואָרן דער צוטריט צו דער גרויסער פאַב-
 ריק, צו דער שווערער אינדוסטריע, צום דעראַבערן נייע, קיינמאַל ביי יידן
 ניט באַקאַנטע פאַכן. עס איז אין משך פון קנאַפע יאָרן אויסגעוואַקסן אַ
 גרויס-אינדוסטריעלע יידישע אַרבעטערשאַפט, וואָס האָט זיך געטריי אַנגע-
 שלאָסן אין דעם פּראָצעס פון סאַציאַליסטישער בויאונג. פריי איז געוואָרן
 דער צוטריט אויף ערד און עס איז אויסגעוואַקסן אַ שיכט יידישע פויערים.
 עס האָבן אויפגעבליט און ס'זיינען געוואַקסן די יידישע דערפער אין דרום-
 אוקראַינע און אין קרים, וועלכע זיינען פאַרוואַנדלט געוואָרן אין נאַציאָנאַלע
 יידישע ראַיאָנען. עס האָט אַנגעהויבן אויפקומען אַ לאַנדווירטשאַפטלעכער
 ישוב אין דער יידישער אויטאָנאָמער געגנט.

דער פּראָצעס פון סאַציאַלער איבערשיכטונג פון די סאָוועטישע יידן
 האָט אין דער צייט פון קאָנסעקווענטן דורכפירן די לענינישע נאַציאָנאַלע
 פּאָליטיק דערגרייכט זיין פולקאָמע פאַרענדיקונג.

אויף דעם יסוד פון דער פּאָליטישער און עקאָנאָמישער גלייכבאַרעכ-
 טיקונג איז זיך צעוואַקסן די יידישע סאָוועטישע קולטור און דערגרייכט
 אַ נייט באַקאַנטע אין דער געשיכטע פון יידישן פּאָלק הויך.

עס זיינען אויפגעקומען גרויסע יידישע קולטור-צענטערס אין מאַסקווע
 און אין קיעוו, אין מינסק און אין אַדעס, אין כאַרקאָו און אין וויטעבסק.
 יידישע מלוכה-טעאַטערס זיינען געשאַפן געוואָרן אין אַלע גרעסערע שטעט
 מיט קאָמפּאַקטע יידישע מאַסן, מיטן ליבלינג און שטאַלץ פון די סאָוועטישע
 יידישע מענטשן — דעם מאַסקווער יידישן מלוכה-טעאַטער בראש.

עס זיינען צו די אַלטע קאָדרען וויסנשאַפטלייט, פאַרשער פון דער יידי-
 שער געשיכטע, שפּראַך און ליטעראַטור צוגעקומען נייע, יונגע כוחות. און
 קודם כל: פון די ערשטע טעג פון דער אַקטאַבער-רעוואָלוציע איז אויפ-
 געקומען אַ פּלעיַאָדע יידישע דיכטער, פּראָזאַאיקער, דראַמאַטורג, קריטי-
 קער, וועלכע האָבן אויסגעדריקט די איידלסטע און אינטימסטע געפילן פון
 די דערהויבענע צו אַ ניי באַפרייט לעבן יידישע פּאָלקס-מאַסן.

צו די באַקאַנטע נאָך פון פאַר דער אַקטאַבער-רעוואָלוציע גרויסע מייס-
 טער פון יידישן קינסטלערישן וואַרט — דוד בערגעלסאָן, דער נסתר, זיי-
 נען צוגעקומען וואונדערבארע זינגער פון יידישן ווידערגעבורט בעתן אַק-
 טאַבער — דוד האַפשטיין, פרץ מאַרקיש, לייב קוויטקאָ, אהרן קושניראָוו,
 שמואל האַלקין, ליפּע רעזניק, עזראַ פינינבערג, איציק פעפּער, הירש אַר-
 לאַנד, נח לוריע, איזי כאַריק, איציק קיפּניס, זעליג אַקסעלראַד, נאָטע לוריע

און צענדליקער נייע און יונגע שעפער פון דער סאמע פראגרעסיווער יידי-
שער ליטעראטור, וועלכע האָט געהאַט צו איר דינסט אַ פאַרצווייגט פאַר-
לאַג-וועזן און פרעסע.

אַזאַ איז געווען דער רעזולטאַט פון לענינישן אַנווענדן די נאַציאָנאַלע
פּאָליטיק פון דער קאָמוניסטישער פאַרטיי פון סאָוועטנפאַרבאַנד לגבי די
יידישע פּאָלקס-מאַסן — דער רעזולטאַט, וואָס האָט געהאַט זיין אומגעווענע
ווירקונג אויף דעם טראַכטן און געזעלשאַפטלעכן האַנדלען פון די יידישע
פּאָלקס-מאַסן אין דער גאַנצער וועלט, וועלכע האָבן מיט רעכט אין די דאָ-
זיקע דערגרייכונגען געזען דאָס פאַרבילד פון אַלזייטיקער, אַבסאָלוטער
רעאַליזירונג פון זייערע אייגענע נאַציאָנאַלע שטרעבונגען.

דער דאָזיקער נאַטירלעכער פאַר דער סאָוועטן-מאַכט שעפּערישער
פּראָצעס האָט אָבער אויף אַ באַשטימטן הויך-פּונקט פון זיין אַנטוויקלונג
אַנגעהויבן דערפילן געוויסע שטערונגען, די געזעלשאַפטלעכע פּלאַג, וועל-
כע איז היינט טרויעריק באַקאַנט אַלס „בעריאַוושטינע“, האָט צוזאַמען מיט
איר פאַרדאַרבנדיקער אויסוויקלונג אויפן גאַנצן געזעלשאַפטלעכן לעבן פון
סאָוועטנפאַרבאַנד, מיט דער סיסטעם פון רעפּרעסיעס און פאַרניכטונג, גע-
בראַכט מיט זיך טרויעריקע רעזולטאַטן אויך פאַר דער שעפּערישער טע-
טיקייט פון דער יידישער באַפֿעלקערונג פון סאָוועטנפאַרבאַנד און פאַר אַ
רייע אירע געזעלשאַפטלעכע און קולטור-טוער.

אַלס ערשטע קרבנות פון דער דאָזיקער פּלאַג זיינען געפאַלן אַזעלכע
פאַרדינסטפולע און באַוואוסטע רעוואָלוציאָנעע טוער, ווי ש. דימאַנשטיין
— דער גאַנצער מיטאַרבעטער פון לענינען און אַנפירער פון יידישן קאָ-
מיסאַריאַט, ווי די חברטע אסתר (מאַריע פרומקין), ווי די ח"ח רחמיאל וויינ-
שטיין, א. מערעזשין, משה ליטוואַקאָוו, מיכאל לעוויטאַן, יאַנקל לעוויין, דער
יונגט-טוער הערשל בריל און פיל, פיל אַנדערע. עס זיינען דאָן, אין סאַמע
בלי-פּעריאָד פון זייערע טאַלאַנטן, אַרויסגעריסן געוואָרן אַזעלכע שעפּער
פון אונדער קולטור, ווי איזי כאַריק, משה קולבאַק, מאַקס עריק, יאַשע
בראַנשטיין, ח. דוניעץ און נאָך און נאָך ערלעכע, טאַלאַנטפולע מענטשן,
וועלכע זיינען מיט לייב און לעבן איבערגעגעבן דער גרויסער זאַך פֿין קאָ-
מוניזם, דער פּולער אויפריכטונג פון די יידישע מאַסן.

דאָס גרונט-געזעץ פון דער סאָוועטישער געזעלשאַפט און אירע טרייב-
כוחות זיינען אָבער געווען מעכטיקער פון דער צעשטערערישער „בעריאַוו-
שטינע“. נישט געקוקט אויף די פילבאַרע פאַרלוסטן, איז ווייטער אַנגע-
גאַנגען די שעפּערישע טעטיקייט פון דער סאָוועטישער יידישער געזעל-
שאַפטלעכקייט, פון די יידישע סאָוועטישע שרייבער, פון די יידישע סאָווע-

טישע טעאטערס, יידישע פארלאגן, צייטונגען, זשורנאלן א. דגל. אויפן פאן פון דער אלגעמיינער באפרייטער, שעפערשישער טעטיקייט פון די ברייטע פאלקס-מאסן אויפן געביט פון עקאנאמישן און גייסטיקן לעבן זיינען אין די שטעט און שטעטלעך פון מערב-ווייסרוסלאנד און מערב-אוקראינע אויפגעקומען יידישע אַנפאַנג- און מיטל-שולן, יידישע טעאטערס און צייטונגען. די יידישע שרייבער פון פוילן, וועלכע האָבן זיך געראטע-וועט פון היטלערישן גיהנום זיינען מיט ברייט-צעעפנטע אַרעמס אויפגענומען און פאַראייניקט געוואָרן אין דער משפחה פון די יידישע סאָוועטישע שרייבער. וואָס פאַראַ נייע גרויסע פערספעקטיוון האָבן זיך דאָן געעפנט פאַר דער אַנטוויקלונג פון געזעלשאַפטלעכן און קולטור-לעבן פון די יידישע מאַסן!

איז געקומען דער היטלערישער טויטן-מאַרש.

פון מאַסקווע האָט דאָן צו אַלע וועלט-טיילן דערגרייכט די שטימע פון די יידישע סאָוועטישע געזעלשאַפטלעכע טוער, שרייבער און שלאַכטלייט, די שטימע, וואָס אַלעמען גערופן צו אייניקייט אין קאַמף קעגן די יידן-מערדער, די שטימע, וואָס איז צו פראַנטן דערגאַנגען און אין פאַרטוזאַנער וועלדער אָפגעהילכט, דורכרייסנדיק זיך אפילו הינטער די געטאַ-צוימען, כדי אַלעמען צו דערמונטערן און וועקן צום שטעלן אַן אַנטשיידענעם זוי-דערשטאַנד דער היטלערישער בעסטיע.

דער דאָזיקער אַנשטרענג פון דער סאָוועטישער יידישער געזעלשאַפט-לעכקייט, בראַש פון וועלכער עס איז געשטאַנען דער יידישער אַנטי-פאַשיס-טישער קאַמיטעט, איז געווען אַ טייל פון דעם גראַנדיעזן אַנשטרענג פון אַלע סאָוועטישע פעלקער, וואָס האָבן אונטער דער אַנפירונג פון דער קאַמ. פאַרטיי פון סאָוועטנפאַרבאַנד אויסגעטראָגן אויף זיך די שווערסטע לאַסט פון דער אַנטי-היטלערישער מלחמה, כדי אין איר זיגערישן רעזולטאַט צו ברענגען די באַפרייאונג פאַר אַלע פעלקער פון אייראָפּע, כדי אָפצוראַ-טעווען פון טויט מיליאָנען יידן פון סאָוועטנפאַרבאַנד, הונדערטער טויזנטער יידן פון פוילן, כדי צו ראַטעווען דאָס לעבן פון די באַדראַטע יידן פון ישראל און זיי העלפן שפעטער אין זייער קאַמף פאַר דער אומאַפהענגיקייט פון לאַנד. ווי אַזוי-זשע איז עס געקומען דערצו, וואָס די יידישע געזעלשאַפט-לעכע רעפּרעזענטאַנטן, וועלכע האָט אין די שרעקלעכסטע גורל-שעה'ן פאַרן סאָוועטנפאַרבאַנד, פאַר אונדזער יידישן פאַלק באַוויזן אויסצושמידן די איי-ניקייט אינעם יידישן ווידערשטאַנד — ווי אַזוי האָט עס געקאַנט געשען, אַז די דאָזיקע רעפּרעזענטאַנטן, אין וועלכער עס זיינען געווען פאַרטראַטן די בעסטע זין און טעכטער פון די סאָוועטישע יידישע פאַלקס-מאַסן — דער יידישער אַנטי-פאַשיסטישער קאַמיטעט — איז פּלוצלונג, אַן אַ פאַרוואָס

און אן א פארווען, ליקוידירט געווארן און זיינע אַנפירער זיינען פאַרמשפּט געוואָרן צום אומקום!?

יא, מיר ווייסן, אַז אזוי שטעלן די פּראַגע, אַפּגעריסן פון דער גאַנצער צעשטערערישער טעטיקייט פון דער „בעריאָושטשינע“ — הייסט נישט דערזען דעם גאַנצן פאַרנעם פון דער דערשיינונג, וועלכע עס האָט מיט דער טיפּסטער דורכדרינגלעכקייט אַרויסגעבראַכט דער 20טער צוזאַמענפאַר פון דער סאָוועטישער קאָמ. פאַרטיי. די „בעריאָושטשינע“, וועלכע האָט זיך געקאַנט דערהאַלטן נאָר אין דער אַטמאָספּער פון פּערזאָנען-קולט, האָט אומ-צאָליקע לייזן און קרבנות געבראַכט אָן אויסנאַם אַלע פעלקער פון סאָוועטן-פאַרבאַנד, פון אים האָט צוממערסטן געליטן די קאָמ. פאַרטיי פון סאָוועטן-פאַרבאַנד, די פאַרקערפּערין פון די שענסטע און איידלסטע שטרעבונגען פון גאַנצן סאָוועטישן פּאָלק.

מיטן אונטערשטרייכן די אַלגעמיינע שעדלעכקייט פונעם פּערזאָנען-קולט גייט אונדז בכלל נישט אין געפינען אַ האַלבע טרייסט, וואָס עס גיט, ווי באַוואוסט, אַ צרת רבים. ניין, אונדז גייט אין אַרויסברענגען דעם אמת, אַז אין דער פּולשטענדיקער אויסראַטונג פון יעדן שפור פונעם פּערזאָנען-קולט זיינען פאַראינטערעסירט אַלע אָן אויסנאַם פעלקער פון סאָוועטנפאַר-באַנד צוזאַמען מיט דער קאָמ. פאַרטיי פון סאָוועטנפאַרבאַנד, וועלכע האָט מיט לענינישער דרייסקייט זיך דערגרונטעוועט צום סאַמע תוך פון דער גע-פּערלעכער דערשיינונג, כדי זי פּולשטענדיק אויסצוראָטן. דאָס איז דער זיג פון דער קאָמ. פאַרטיי, פון לעניניזם. אין דעם דאָזיקן זיג איז אונדזער טרייסט, אין דעם דאָזיקן זיג איז אונדזער האַפּענונג און זיכערקייט אין דער צוקונפּט.

מיר, קאָמוניסטן, זיינען נישט געוואוינט צו פּראַקלאַמירן אונדזערע גע-פּילן פון ווייטיק און פיין. אין אַנבליק פון מפלות (און זיי זיינען אומפאַר-מיידלעך אין דעם האַרטנעקיקן קאַמף, וועלכן מיר פירן) קומט אונדז נישט איינמאַל אויס צו פאַרטשעמען די ציין, כדי נישט געבן דעם שונא אַ מעג-לעכקייט פאַר שאַדנפּרייד.

יא, ווירקלעך, מיר האָבן געשוויגן, נישט געקוקט דערויף, וואָס מיר האָבן געזען און פיינלעך-ווייטיקלעך געפילט די טראַגישע רעזולטאַטן פון דער „בעריאָושטשינע“. מיר האָבן געשוויגן, ווייל מיר האָבן טיף גע-גלויבט, אַז בלויז די לענין-פאַרטיי איז אימשטאַנד אויפצופלאַנטערן און וועט סוף-כל-סוף אויפפלאַנטערן דעם טראַגישן קנויל; מיר זיינען געווען אי-בערצייגט, אַז די לענין-פאַרטיי וועט סוף-כל-סוף אַנטפּלעקן דעם גאַנצן אמת און דרייסט, אַנטשיידן אים אַרויסברענגען פאַר אַלע פעלקער. אונדזער

גלויבן און איבערצייגונג האָט זיך פולשטענדיק באַרעכטיקט!

די יידישע פּאָלקס־מענטשן האָבן פונקט ווי מיר, קאַמוניסטן, געגלויבט, אַז דער אמת מוז און וועט זיגן. דער צוואַנציקסטער צוזאַמענפאַר פון דער קאָמ. פּאַרטיי פון סאָוועטנפאַרבאַנד, וועלכער האָט געגעבן דעם פאַראַל אויסצוראַטן מיטן וואַרצל דעם פּערזאָנען־קולט, דעם קוואַל פון פאַרקריפ־לונגען, האָט באַרעכטיקט די טיפע האַפענונגען און איבערצייגונג פון די יידישע פּאָלקס־מאַסן אין דעם זיג פונעם לענינישן אמת.

שוין לאַנג פאַרן צוואַנציקסטן פּאַרטיי־צוזאַמענפאַר איז געקומען די ענערגישע האַנדלונג פון צ. ק. פון דער סאָוועטישער קאָמ. פּאַרטיי, כדי צו רעהאַביליטירן די אומשולדיקע, אויפצושטעלן דעם גוטן נאָמען פון די, וועלכע זיינען דורך די בעריאַ־מערדער פאַרשניטן געוואָרן און צוטריטלעך מאַכן פאַר די ברייטסטע מאַסן זייערע ווערק. דאָס האָט די סאָוועטן־רעגירונג און די קאָמ. פּאַרטיי פון סאָוועטנפאַרבאַנד רעהאַביליטירט די דאָק־טוירים־גרופע פון שענדלעכן בלבול, און זיי צוריקגעשטעלט אויף זייערע אַרבעטס־פּלעצער; דאָס האָט די סאָוועטן־רעגירונג און די סאָוועטישע קאָמ. פּאַרטיי אויפגעשטעלט דעם גוטן נאָמען פון מיכאַעלסן, פון אַלע אומ־שולדיק־אומגעבראַכטע יידישע שרייבער. דער גלויבן, אַז די לענין־פאַרטיי וועט פאַרריכטן דעם טראַגישן פאַל, אין מקוים געוואָרן. אַזוי אַרום האָבן מיר אויך צווישן דער יידישער באַפעלקערונג פון סאָוועטנפאַרבאַנד די פּראַקטישע אויסוויקונג פון דעם אומקער צו די לענינישע נאָרמעס.

מיר נעמען אויף ווי לאַנג־געגאַרטע פריידיקע בשורות יעדע ידיעה וועגן צוריקקער פון יידישע שרייבער, וויסנשאַפטלער און קינסטלער צו זייער איבערגעטאַבענעם שאַפן. עס איז אונדזער אַלעמענס טרייסט, וואָס ביים היינטיקן טאַג זיינען העכער זעכציק יידישע סאָוועטישע שרייבער צוריק שעפּעריש און גרייטן אַרויסצוגעבן זייערע ווערק. מיט דער גרעס־טער שפּאַנונג נעמען מיר אויף יעדע ידיעה פון לייבלעך־נאַענטע חברים און פריינט פון מאַסקווע און קיעוו, פון מינסק און אַדעס, וועלכע זיינען אומ־געבראַכן און אַנטשלאָסן אַפּצוגעבן אַלע זייערע כוחות פאַר דער ווידער־אויפּלעבונג פון יידישן געזעלשאַפטלעכן און קולטור־לעבן. פול מיט האַפּע־נונגען זיינען די ידיעות וועגן דער צוריקאויפשטעלונג פון יידישן מלוכה־טעאַטער, וועגן אַ רייע וואַגיקע שרייט פון פּאָליטישן, עקאָנאָמישן און קול־טורעלן באַדייט פאַר דער יידישער באַפעלקערונג אין סאָוועטנפאַרבאַנד.

איז דאָס אונדזער טרייסט, די טרייסט פון אַלע יידישע פּאָלקס־מענטשן אין דער גאַרער וועלט.

זאָלן זייערע געשטאַלטן שטיין פאַר אונדזערע אויגן!

... טייערע חברים און חברטעס:

עס ווילט זיך איצט אָפקערן אַביסל אָן אַ זייט און באַרירן, דערווייל בלויז באַרירן, אַ טרויעריק-טראַגישן ענין, אַ זייער שווערע זאַך, וואָס דריקט אונדזערע אַלעמענס הערצער די לעצטע וואָכן און טעג. עס האָט אַ טיפע שייכות צו אונדזער לעבן און שאַפן, און ממילא האָט עס אויך אַ שייכות און אַ פאַרבינדונג צו שלום-עליכמען און אַוודאי — צו אַ ציוניפקום פון עטלעכע הונדערט מענטשן צו דעם ש״ע-יאַרצייט און אין זיין אַנדענק... אין זיין אומשטערבלעך בוך, אין זיין „פונעם יאָריד“, וואָס זיינע לעצטע זייטלעך האָט דער גרויסער ש״ע געשריבן אויפן טויטן-בעט דאָ, אין ניו-יאָרק, האָט ער געזאָגט צו אונדז: „... לייענט דאָס בוך, אפשר וועט איר אָדער אייערע קינדער דערפון עפעס לערנען, — ווי ליב צו האָבן אונדזער פאַלק און ווי צו שעצן זיינע גייסטיקע אוצרות, וואָס ליגן צעוואַרפן אין אַלע פינצטערע ווינקעלעך פון אונדזער גרויסן גלות אויף דער גרויסער וועלט...“ געדענקט: — ליב האָבן אונדזער פאַלק און שעצן זיינע גייסטיקע אוצרות...

איז וואַרזשע האַלטן מיר איצט אין אונדזער יידישן לעבן מיט די גייסטיקע אוצרות פון אונדזער פאַלק?

נאָך דעם מוראדיקן וועלט-חורבן, נאָכן אומקום פון די מיליאָנען ברי-דער-שוועסטער, נאָכן צעשטערן הונדערטער שטעט און שטעטלעך אין איי-ראַפּע, האָבן מיר באַזונדערס אַרויסגעקוקט און אַרויפגעקוקט צום סאָווע-טישן יידנטום, וואָס האָט, אינאיינעם מיט אַלע אַנדערע יידישע קיבוצים, געפילט אויף זיך די מערדערישע האַנט פון היטלערן, ימח שמו, און פון

פון מיין לענגערן רעפּעראַט, געהאַלטן אויפן שלום-עליכם-אַוונט, שבת, דעם 14טן אַפּריל 1956, איינגעאַרנט דורך דעם „איקוף“ אין ניו-יאָרק. עס איז געווען אינגיכן נאָך דעם, ווי עס איז אַנגעקומען דורך פּוילן, דורך דער וואַרשעווער „פאַלק-שטימע“ די גרויליקע ידיעה וועגן דעם אומקום און דער דערמאָרונג פון די סאָוועטישע יידישע טרייבער. ג. מ.

זיינע אַרויסהעלפער אין די לענדער פון דער נאַצישער אַקופאַציע. עס האָט זיך געשאַפן אַן ענגער און נאַענטער קאַנטאַקט צווישן די סאָוועטישע יידן מיט די יידן פון גאַר דער וועלט. מיר האָבן געלייגט גרויסע האַפענונגען אויף אַט דער געמיינזאַמער טעטיקייט; מיר האָבן געהאַפּט, אַז אינאיינעם וועלן מיר אויפשטעלן די גייסטיקע חורבות, אַז אינאיינעם וועלן מיר טראָגן ווייטער די גרויסע געבאַטן פונעם יידישן פּאַלקס-שאַפן. אַלע סימנים זיינען געווען דערפאַר, אַז עס הויבט זיך אָן אַ נייע תקופה אינעם לעבן פונעם יידישן פּאַלק נאָכן גרויסן דריטן חורבן, דעם גרעסטן פון אַלע יידישע חורבנות.

אַבער אין סאַמע מיטן וואַקס, אין סאַמע מיטן גרויסן פאַרמעסט האָט זיך אַראַפגעלאָזט אַ שווערע פאַררעטערשע האַנט אויף אונדזער יידיש לעבן אין סאָוועטנפאַרבאַנד, אויף דעם יידישן וואָרט און אויף די דאָרטיקע יידישע שאַפער, — שרייבער, שוישפילער און קולטור-טוער. דער וויטיק, דער גרויל איז געווען נאָך שטאַרקער, וואָס דאָס האָט געקאַנט געשען גראַד אין דעם לאַנד, וואו מיר האָבן געהאַפּט, אַז די זון גייט אויף פאַר אונדזער פיל-געפראוואַטן יידישן פּאַלק, וואָס איז אַט ערשט געקומען צוריק צום לעבן נאָך די מוראדיקע היטלעריסטישע אכזריותן און גרויזאַמקייטן.

דאָרט, אין יענעם לאַנד, וואו מיר זיינען געוואָרן גלייכע צווישן גלייכע, אַ פּאַלק צווישן פעלקער, דאָרטן האָבן זיך אַרויסגערוקט פינצטערע, פאַר-ברעכערישע, פראַוואַקאַטאָרישע כוחות, וועלכע האָבן זיך פאַרמאַסטן אויפן גוף און אויף דער נשמה פון אונדזערע שענסטע, דערהויבנסטע יידישע קינסטלער, די ליבלינגען פונעם גאַנצן יידישן פּאַלק אין דער גאַרער גרוי-סער וועלט, ווי אויך אויף דעם יידישן וואָרט, יידישן בוך, פרעסע און טעאַטער. שוין עטלעכע יאָר, ווי מיר האָבן געוואוסט וועגן דעם גרויסן אומגליק, אַבער די שוואַרצסטע פּאַנטאַזיע האָט זיך גאַרנישט פאַרגעשטעלט, אַז די פאַרברעכער האָבן באַוויזן אַזוי ווייט און אַזוי לאַנג אַנצוגיין מיט זייערע מערדערישע טעראַר-אַקטן, און אַז זיי האָבן אויך באַוויזן אומצוברענגען אַזאַ גרויסע צאָל פאַרדינסטפולע יידישע שרייבער, יידישע קינסטלער צו-זאַמען מיטן גאַרן יידישן שאַפן.

לאַמיר זיך נישט נאָרן, אַז עס איז געווען פאַר אונדז אינגאַנצן אַן אומ-געריכטע זאַך. אין דער שטיל האָבן מיר עפעס שוין געוואוסט, אמת, נישט אין דער פולער מאַס. פונקט ווי אויך איצט ווייסן מיר נאָך אַלץ נישט, ווי גרויס און ווי טיף און ווי ברייט עס איז דער נאַציאָנאַלער אומגליק.

און באַזונדערס פילן מיר אַט דעם גרויסן יידישן פּאַלקס-אומגליק, מיר, וואָס האָבן אַלע מאַל געהאַלטן און האַלטן אויך איצט, אַז דאָס סאָוועטיש-יידישע שאַפן, די גרויסע פאַרמעסטן און דערגרייכונגען פון דער סאָוועטיש-

יידישער קולטור אין אירע פארשיידנסטע אנטפלעקונגען, זיינען געווען און פארבליבן אַ וויכטיקער אינטעגראלער טייל פון דער נאַציאָנאַלער קולטור פונעם יידישן פֿאָלק, און די אומגעבראַכטע יידישע שרייבער, פונקט ווי די לעבן-פֿאַרבליבענע, זיינען אונדזערע אייגענע ברידער, לייב פון אונדזער לייב, גייסט פון אונדזער גייסט.

אונדזער צער און צאַרן איז זייער גרויס.

טייערע פריינט!

טרייסטן, זוכן און געפינען נחמה-ווערטער?

זיי זיינען דערווייל נישטאָ! צו גרויס איז דער אומגליק, אַז מיר זאָלן זיך קאַנען פֿאַרווינגן, אַז מיר זאָלן קאַנען קומען צו זיך דורך חלשות-טראַפֿן. קודם-כל ווילן מיר און דאַרפֿן מיר וויסן, וואָס עס איז געשען. מיר האָבן דאָס רעכט צו פֿאַרלאַנגען, צו פֿאַדערן, מען זאָל אונדז דערציילן אַלץ, אַלץ גענוי!

און מיר פֿאַדערן עס פון דער סאָוועטישער רעגירונג מיט דער גאַנצער

קאַטעגאָרישקייט.

מיר זיינען אַלע אויפגעטרייסלט, דערשיטערט. אָבער, טייערע חברים און חברטעס, עס וואָלט געווען נישט גוט, ווען מיר פֿאַלן אַריין אין יאוש, אין פֿאַרצווייפלונג. מיר מוזן יעדער איינער זיך אַליין שטאַרקן און מוטיקן, און מיר דאַרפֿן אויך אַלע אַרומיקע שטאַרקן, מוטיקן און דערמוטיקן. מיר טאַרן נישט אָנווערן, מיר טאַרן נישט פֿאַרלירן אונדזער גלייכגעוויכט. מיר ווייסן, אַז עס איז איצט נישט מעגלעך די פֿאַרשניטענע שרייבער צוריקצור-ברענגען צום לעבן, אָבער מיר קאַנען, אויף צעפוקעניש די פֿאַרברעכער, פֿאַרשטאַרקן די שאַפּערישע טעטיקייטן און פֿאַרזעצן די שאַפּונגען פון די טראַגיש-און גרויליק-אומגעבראַכטע ברידער-שרייבער.

נצח ישראל לא ישקר! — מען וועט אין ערגעץ נישט אומברענגען דאָס יידישע פֿאָלק — נישט אין סאָוועטנפֿאַרבאַנד און נישט אין מדינת ישראל. היטלער צי בעריאַ, צי באַך ווער פון זייערע שטיצער, אינספירירער און אַרויסהעלפער.

נאָר נישט אַריינפֿאַלן אין יאוש, נאָר נישט זייען קיין צעטומלעניש, קיין פֿאַניק! אַלע אינאיינעם לאַמיר זוכן וועגן און מיטלען, ווי צו היילן די שווערע וואונד, — וואָס איז, אמת, גאַרנישט אַזוי לייכט צו היילן.

דערווייל... דערווייל לאַמיר זיך טוליען פעסטער איינער צום אַנדערן לאַמיר אַרומרינגלען אונדזער איקוף מיט מער טרייקייט און איבערגעבנקייט. איצט האָט פֿאַר זיך דער איקוף אַלץ-גרעסערע און אחריות-פולע אויפגאַבן און פליכטן. דער איקוף דאַרף און זאָל אַרויסגעבן די ווערק פון די דערמאַר-

דעטע און פאַרפייניקטע יידישע שרייבער, ווי ער באַדאַרף נישט אויפהערן צו פאַדערן און פאַרלאַנגען צוריקאויפצושטעלן די יידישע קולטור-אינסטי-טוציעס אין דער יידישער שפראַך אין סאָוועטנפאַרבאַנד.

לאַמיר אַלע זיין וואָך, און לאַמיר שטיין פעסט אויף דער וואַך פון אונדזערע קולטור-שאַפּערישע פּאַזיציעס.

זאָלן די ליכטיקע געשטאַלטן פון די טראַגיש-אומגעבראַכטע גרויסע יידישע שרייבער, די פאַרשניטענע דורך די גרויזאַמע הענקער, שטיין פאַר אונדזערע אויגן.

זאָלן זיי אַריין אין דער פּאַלקס-געדעכעניש, צוזאַמען מיט די אַלע אַנדערע הרוגי מלכות פון פאַרשיידענע צייטן און פאַרשיידענע דורות.

מיר וועלן זיי, זייערע שאַפּונגען טראַגן אין אונדזערע הערצער, אין אונדזער ווייטערדיקן גאַנג פון אונדזער טראַגישן לעבן.

מען האָט זייער שאַפּן איבערגעריסן, וועלן מיר עס ווייטער ציען און פאַרזעצן.

און זאָל ווידער אויפשיינען אמת און יושר פאַר דעם יידישן פּאַלק, פאַר דעם יידישן וואָרט און פאַר דעם יידישן וואָרט-קינסטלער אין גאַר דער וועלט, און אויך אין מדינת ישראל, וואו יידן, אונדזערע ברידער און שוועסטער, ראַנגלען זיך איצט דאָרטן מיט זייערע אַרומיקע שונאים פאַר זייער לייב און לעבן, פאַר דעם יידישן הימלאַנד, פאַר זיין פרייהייט און זעלבסטשטענדיקייט!

אמן!

דער סאָוועטיש-יידישער שרייבער אויפן קריגס-פראָנט

1.

אַ גאַר וויכטיק און העראַאיש קאַפיטל אין דער געשיכטע פון דעם יידישן קולטור־לעבן און שאַפן אין סאָוועטנפאַרבאַנד איז די דירעקטע, אַקטיווע, מסירת־נפשדיקע באַטייליקונג פונעם סאָוועטיש-יידישן שרייבער, דעם יינגערן ווי עלטערן, אויפן קריגס-פראָנט אין די שווערע, געפערלעכע שלאַכטן קעגן די דייטש-נאַצישע מיליטערישע באַנדעס.

אין דעם מוראדיקן חורבן און אין דער גרויזאַמער פאַרניכטונג פון דער יידישער קינסטלערישער וועלט סוף 1948, זיינען אומגעבראַכט געוואָרן פיל שרייבער און צוזאַמען מיט זיי פיל מאַטעריאַלן און ווערק, וואָס וואַלטן גע-קאַנט דערציילן און איבערגעבן וועגן דער גרויסער ראַלע, וואָס דער יידישער מענטש בכלל און דער יידישער קינסטלער בפרט האָבן געשפילט אין די גרויליקע יאָרן פונעם צווייטן וועלט-קריג. ווער ווייסט, צי ס'וועט זיך ווען ס'איז איינגעבן אויפשטעלן אַ פול און ריכטיק בילד פון די אומגעהויערע אַנשטרענגונגען, וואָס די יידישע פאַלקס-מאַסן אין סאָוועטנפאַרבאַנד האָבן געמאַכט אין די עטלעכע גורלפולע יאָרן פונעם צווייטן וועלט-קריג.

מיר האָבן איצט אפילו נישט קיין פולע, אויסשעפנדיקע רשימה פון די יידישע שרייבער, שוישפילער, קינסטלער, לערער, קולטור-טוער, וועלכע האָבן מיט לייב און לעבן געקעמפט אין די רייען פון דער רויטער אַרמיי און אין די וועלדער, ווי פאַרטיזאַנער, און אויך דאָרט אומגעקומען.

אין אַן אַרטיקל „די רויטע אַרמיי אין דער סאָוועטיש-יידישער דיכטונג“ (יידישע קולטור, 1944, אויגוסט-סעפטעמבער) שרייבט דער באַוואוסטער דיכטער עזראַ פינינבערג: „... ווי נאָר עס האָט זיך אָנגעהויבן די פאַ-טערלענדישע מלחמה, ווי נאָר דער פיינט איז באַפאַלן אונדזער לאַנד, זיינען צענדליקער סאָוועטישע יידישע דיכטער אַוועק מיט געווער צו באַשיצן דאָס לאַנד. כאַראַקטעריסטיש פאַר דער שטימונג, מיט וועלכער אונדזערע דיכ-טער זיינען אַוועק אויפן פראָנט, איז דער בריוו, וואָס אַ יונגער דיכטער האָט צוגעשיקט אין סאַמע אָנהויב מלחמה דעם אויטאָר פון אַט די שורות: „מאַסקווע, 9טער יולי 1941. עס טוט מיר זייער באַנג, וואָס ס'איז מיר ניט

אויסגעקומען זיך זען מיט אייך אין אַט די היסטאָרישע טעג. איך האָב פאַר-ענדיקט דעם אינסטיטוט און איצט גיי איך אין דער רויטער אַרמיי. מען שיקט מיך אין אונטער וואַסער-פלאַט. איך פאַר קיין לענינגראַד. „די האַנט שטאַל אָן, דער שונא ביי די טויערן! — מיט אַט דעם ליד גיי איך אין דער אַרמיי.“

און ע. פינינבערג גיט צו: „אָזוי ווי שוואַרצמאַן און מיט שוואַרצמאַנס פערזן אויף די ליפן איז העלדיש אומגעקומען אויפן שלאַכט-פעלד דער אויטאָר פון דער פּאָעמע, אשר שוואַרצמאַן — משה כאַשטשעוואַצקי. מיט פערזן וועגן אשר שוואַרצמאַן: „... דאָ אויפן פּראַנט, ווערט נאָך געענטער צום האַרצן / מיין עלטערער ברודער — אשר שוואַרצמאַן!...“ איז געפאַלן פאַרן סאָוועטישן פּאָטערלאַנד דער יונגער דיכטער ה. שוועדיק“ (ז' 9).

אויף וויפל בכלל עס איז געווען די באַטייליקונג און ס'איז גרויס געווען די העלדישקייט פון די יידישע קעמפער אויף די קריגס-פּראַנטן, זעען מיר פון די עטלעכע ציפערן, וואָס עס ברענגט ל. זינגער אין זיין ביכל „דאָס אויפגעריכטע פאַלק“ (מאָסקווע, 1948). ער שרייבט צווישן אַנדערן: „... איר ווירדיקן חלק אין פאַרטיידיקן דאָס סאָציאַליסטישע היימלאַנד האָט אויך אַריינגעטראַגן די יידישע באַפעלקערונג פונעם סאָוועטנפאַרבאַנד. וועגן דעם אַרט, וואָס די יידן פונעם סאָוועטנפאַרבאַנד האָבן פאַרנומען אינעם פאַרטיידיקן דאָס פּאָטערלאַנד, רעדט דער פּאָקט, וואָס פאַר אַרויסווייזן גע-וואַגטקייט און העלדישקייט אין די שלאַכטן קעגן די דייטשע פאַרכאַפער זיינען באַלוינט געוואָרן מיט אַרדנס און מעדאַלן 123.822 יידישע סאָלדאַטן און אַפיצירן, און 105 יידן האָבן געהאַט דעם כבוד צו קריגן דעם הויכן טיטל—העלד פונעם סאָוועטנפאַרבאַנד. לויט דער צאָל באַלוינטע פאַר שלאַכט-פאַרדינסטן מיט אַרדנס און מעדאַלן, ווי אויך לויט דער צאָל העלדן פון סאָוועטנפאַרבאַנד, פאַרנעמען די יידן צווישן די איבעריקע פעלקער פונעם לאַנד דאָס פערטע-פינפטע אַרט“. ל. זינגער רעכנט אויס די אַלע, וואָס האָבן זיך ספּעציעל אויסגעצייכנט אין די קאַמפן, ווי אויך אין הינטער-לאַנד.

2.

וועגן דער מסירת-נפשדיקער באַטייליקונג פון די סאָוועטיש-יידישע שרייבער אין די קאַמפן און שלאַכטן דערציילן זייערע קאַלעגן ביי פאַרשיי-דענע געלעגנהייטן.

אין אַ רעדע, וואָס איציק פעפער האָט געהאַלטן אויף אַ קאַנפערענץ פון אוקראַינער שרייבער אין קיעוו (האַרבסט 1944) האָט ער צווישן אַנדערן געזאָגט: „... די יידישע שרייבער פון סאָוועטנפאַרבאַנד האָבן געשוואוירן

ניט צו רוען ביז יעדער נאָצי וועט נישט אָפּגעווישט ווערן פון דער ערד. פון הונדערט יידישע שרייבער זיינען צוויי און זעכציק אַוועק אין דער מלחמה. פיר און צוואַנציק זיינען העראַאיש אומגעקומען אין קאַמף מיט די נאַציס. זיי זיינען נישט געשטאַרבן אין די געטאָס, נאָר געפאַלן אויפן שלאַכטפעלד. צווישן זיי זיינען: ש. גאַדינער, ב. אַלעווסקי, י. זעלדין, ש. ראָסין, מ. גער-שענזאָן, קאַראַבייניק, קורלאַנד, דיאמאַנט, גאַלדענבערג, דובילעט און געל-מאַן פון אוקראַינע, עלי קאהאַן" . . . («אייניקייט», ז' 12, ניו-יאָרק, אָק-טאַבער 1944).

אין אַן אַרטיקל וועגן וואַסילי גראַסמאַנס מלחמה-ראַמאַנען («אייניקייט», ניו-יאָרק, 1945, ז' 1) שרייבט ז. ווענדראָף פון מאַסקווע: «פונעם ערשטן טאַג מלחמה האָט דער סאַוועטישער שרייבער זיך איינגעשלאָסן — אין זיין גרעסטן טייל פרייוויליק — אין די רייען פון די קעמפער. דער שרייבער האָט באַגלייט דעם סאַלדאַט אין אַלע זיינע שלאַכטן, דורכגעגאַנגען מיט אים דעם גאַנצן וועג — פון דער וואַלגע ביז דער ווייסל, פון סטאַלינגראַד ביז בוקאַרעסט, פון דער באַלטיק ביז צו די טויערן פון דייטשלאַנד. ער האָט געשריבן וועגן פאַרשיידענע מענטשן פון דער מלחמה אויף די פּאָדערשטע ראַנדן פון די פּאַזיציעס און אין די כאַטעס פון שטאַבן, אויף לאַפעטן פון האַרמאַטן און אויף די פּאַנצערס פון טאַנקען, אויף קאַמאַנדע-פּונקטן און אין בלינדאזשן. ער האָט באַלויכטן דעם וועג פון דער אַרמיי, פאַרהערלעכט אירע שוועריקייטן, געלעבט מיט די ליידן און פריידן פון דער רויטער אַר-מיי. . . ניט ווייניק שרייבער — צווישן זיי אַ היפשע צאַל יידישע — זיינען מיט העלדישן טויט געפאַלן אויף די שלאַכטפעלדער מיטן ביקס אין איין האַנט און מיטן פען אין דער צווייטער" . . . (ז' 24).

אין זיין אַרטיקל וועגן דעם דיכטער משה כאַשטשעוואַצקי, (צו זיין ערשטן יאַרצייט, אין «אייניקייט», ניו-יאָרק, מערץ 1945), שרייבט פייוול סיטא: «די לעצטע באַגעגעניש אונדזערע איז פאַרגעקומען אין אַ טעפ-לושקא' פון אַן עשאלאַן מיט עוואַקואירטע. אין סעפטעמבער 1941, ווען די נאַציס האָבן געהאַט אַנגעגרייפט אויף אוקראַינע, האָבן מיר צוזאַמען פאַר-לאַזט כאַרקאָו און זיינען געפאַרן אין וואַגאַן ביז סאַראַטאָוו, און דאָרט זיינען זיך אונדזערע וועגן פּאַנאַנדערגאַנגען: אים האָט אַן עשאלאַן אַוועקגע-פירט קיין אוזבעקיסטאַן און מיך — קיין באַשקיריע... בשעת דער לעצ-טער באַגעגעניש אונדזערער אין וואַגאַן, האָט ער צו מיר אַ זאָג געטאָן:

— פייוול, מיר מוזן גיין מלחמה האַלטן!

— דו? דו זעסט דאָך כמעט גאַרניט. פאַרלירסטו צופעליק די ברילן,

ביסטו דאָך אינגאַנצן אַ בלינדער.

— פאַר אַ מענטשן, וואָס האָט ליב זיין לאַנד, איז דאָס קיין תירוץ נישט, — האָט ער מיר געענטפערט... אין צוויי יאָר אַרום נאָך אונדזער לעצטן געשפרעך, האָט כאַטשע-וואַצקיס פרוי מיר באַוווּזן זיינע בריוו פון פראַנט, און אין איינעם פון זיי האָב איך איבערגעלייענט די שורות: „מ'דאַרף מלחמה האַלטן, ווי שווער דאָס זאָל נישט זיין, קיינער וועט פאַר דיר ניט גיין אין שלאַכט און איז ניט מחויב“. האָב איך זיך דערמאָנט אונדזער געשפרעך, אין וואַגאָן און זיך איבערצייגט, אַז אַנדערש האָט ער ניט געקאָנט האַנדלען. ער איז געווען אויפן פראַנט ווי אַ הייסער פאַטריאַט פון זיין היימלאַנד און איז אומגעקומען ווי אַ פאַטריאַט“ (ז' 24).

דוד האַפּשטיין, וועלכער איז טראַגיש אומגעקומען אָדער פאַרפייניקט געוואָרן אין די גרוי-יאָרן פון דער בעריאַ-סטאַלין הערשאַפט, האָט (אין דער ניו-יאָרקער „אייניקייט“, מאי 1945), פאַרעפנטלעכט אַן אַרטיקל: „לי-דער פון דער געפאַלענער דיכטערין אניוטאַ פיאַטיגאַרסקי“, וועלכן ער הויבט אָן אַזוי: „ס'איז נאָך ניט געקומען די צייט, ווען מיר וועלן קאָנען ווירדיק באַצייכענען דעם אַנדענק פון אונדזערע חברים און פריינט, וואָס זיינען געפאַלן אין די יאָרן פון דער גרויסער פאַטערלענדישער מלחמה, סיי די, וואָס זיינען געפאַלן אויפן שלאַכטפּעלד, סיי די, וואָס האָבן אין הינד-טערלאַנד געטראַגן די לאַסט פון מלחמה און מיט אַלע זייערע כוחות מיטגע-האַלפן דער רויטער אַרמיי אויף די פראַנטן. ס'איז נאָך ניט געקומען די צייט. אונדזער שרייבערישע משפּחה האָט אין די שווערע יאָרן פאַרלוירן פיל פון איר באַשטאַנד“.

דוד האַפּשטיין „באַצייכנט, ווי ער זאָגט, דעם אַנדענק פון דער יידישער דיכטערין אניוטאַ פיאַטיגאַרסקי, וועלכע האָט ווי פאַרגעשטעלט אונדזער יידישע סאָוועטישע דיכטונג אין באַלאַגערטן לענינגראַד“. ער האָט פאַר זיך געהאַט די ווערק פון דער דיכטערין, וואָס איז אומגעקומען אין לענינגראַד. „זי איז שוין פיל יאָרן געווען אַ לענינגראַדערין. פונקט ווי אין אוקראַינע, וואו זי האָט אַזוי פיל מי אַפגעגעבן דער בויאונג פון דער יידישער שול, פון דער יידישער ליטעראַטור, האָט זי זיך פאַרבונדן מיט דער קולטור-אַרבעט פון דער לענין-שטאַט... זי איז געווען אַ לערערין, אַ לעקטאָר...“ די דיכטערין האָט איבערגעלאָזט „נאָך זיך אַ העפט מיט יידישע לידער. אַלץ, וואָס די גרויסע שטאַט האָט איבערגעלעבט, האָט אניוטאַ פיאַטיגאַר-סקי אַרויסגעבראַכט אין קורצע שורהלעך“. דוד האַפּשטיין ברענגט אויס-צוגן פון די לידער, אין וועלכע עס איז געקומען צום אויסדרוק „דער גרויל פון דער צייט“, וואָס האָט דאָך „ניט געבראַכן איר דיכטעריש געמיט“...

און ער פארענדיקט זיין ארטיקל : „אויף די ברייטע שטחן פון אונדזער לאַנד זיינען דאָ אַ סך קברים פון אונדזערע ליבע און טייערע, וואָס זיינען גע- פאלן פאַר אונדזער פאַטערלאַנד אין די יאָרן פון גרויסן באַפרייענדיקן קריג... אָפּהיטן אַלץ, וואָס קאָן באַצייכענען אַט די קברים, קאָנען מיר דערווייל נאָר מיט ליטעראַרישער זאַמל-אַרבעט און מיטן האַרציקן אויפ- רוף : 'ערע די געפאַלענע' ... (ז' 26).

און ווי טראַגיש און אומזיניק איז דער פאַקט, אַז אויך דוד האַפּשטיין איז מיט אַ פאַר יאָר שפּעטער אומגעקומען אַדער אומגעבראַכט געוואָרן דורך מערדערישע הענט, און מען ווייסט אַפילו נישט וואו זיין קבר איז...

3.

זומער 1945 איז אין מאַסקווע אָפּגעהאַלטן געוואָרן אַ פּלענאַרע סעסיע פונעם פאַרבאַנד פון סאָוועטישע שרייבער, וואו עס איז אונטערגעפירט גע- וואָרן אַ סך-הכל פון די רעזולטאַטן, וואָס די סאָוועטישע ליטעראַטור האָט דערגרייכט אין דער צייט פונעם קריג. פאַרשטייער פון די סאָוועטישע פעלקער האָבן אויף דער סעסיע אָפּגעגעבן באַריכטן וועגן די קאַמפן פון די שרייבער אויף די שלאַכט-פּראָנטן. אַ לענגערע רעדע וועגן דער ראַלע פון דער סאָוועטיש-יידישער ליטעראַטור אויף די פּראָנטן און וועגן דער טע- טיקייט פון די יידישע שרייבער אין די מלחמה-יאָרן האָט געהאַלטן דער גוואַרדייער-קאָפיטאַן אהרן קושניראָוו, דער באַוואוסטער יידישער דיכטער און דראַמאַטורג און אַקטיווער קעמפּער אין דער מלחמה, וועלכער איז דריי מאָל באַלוינט געוואָרן מיט מעדאַלן פאַר זיין העראַאיזם. רעדנדיק וועגן דעם ווי אַלע נאַציאָנאַליטעטן פונעם פאַרבאַנד האָבן זיך באַטייליקט אין קריג קעגן דעם היטלערישן דייטשלאַנד, האָט קושניראָוו געזאָגט : „אַלס אַ יידישער שרייבער האַלט איך פאַר מיין חוב צו באַריכטן וועגן דעם קאַמף און וועגן דער אַרבעט פון די יידישע שרייבער און וועגן דער יידישער ליטע- ראַטור אין די יאָרן פון דער פאַטריאַטישער מלחמה“.

„צו רעדן וועגן דער יידישער ליטעראַטור — האָט ער געזאָגט — היינט צו טאָג מיינט רעדן וועגן די לעבעדיקע און וועגן די טויטע. עס איז פיינלעך צו רעדן וועגן די, וואָס וועלן שוין מער קיינמאַל ניט רעדן פון דער דאָזיקער פּלאַטפאָרם. עס זיינען געווען אַ סך צווישן זיי, וועמענס שטים וואָלט היינט אָפּגעקלונגען אין געדרוקטן וואָרט. צו דערמאָנען די נעמען פון ש. גאַדינער, איינער פון די בעסטע פּראָזע-שרייבער ; ש. ראָסין, דער וואונדערבאַרער ליריקער ; די פּאָעטן אַלעווסקי, כאַשטשעוואַצקי און אַנדערע, וואָס זיינען געפאַלן אויפן שלאַכטפעלד... אין זיין באַריכט האָט ניקאַלאַי טיכאַנאָוו

דערמאָנט 140 שרייבער, וועלכע זיינען אומגעקומען אויפן פראַנט. 26 פון אונדזערע חברים זיינען נישט געקומען אָהער צו מעלדן זייערע נעמען צו דער סאָוועטיש-יידישער ליטעראַטור "...

דער פראַצענט פון די אומגעקומענע יידישע שרייבער איז, ווי מיר זעען, פיל גרעסער, לויט דער פראַפארץ, אין פאָרגלייך מיט די געפאלענע שרייבער ביי אַנדערע פעלקער.

א. קושניראָוו האָט אין זיין לענגערן רעפעראַט דערנאָך גערעדט וועגן דעם, אַז "די אַלע פאַרלוסטן האָבן ניט אָפגעשוואַכט אונדזער ליטעראַטור. אין דער צייט פון דער מלחמה האָבן אונדזערע שרייבער פאַרגעזעצט זייער אַרבעט אויפן פראַנט און אין הינטערלאַנד. זייערע נייע ווערק האָבן דער-מוטיקט די מאַסן אין דער שווערער צייט. דוד בערגעלסאָנס פּיעסע "לא אמות כי אחיה" האָט מען געשפּילט אין ניו-יאָרק (אויך אויף העברייאיש אין ארץ-ישראל — נ. מ.). בערגעלסאָן האָט אויך אָנגעשריבן די היסטאָ-רישע פּיעסע "פרינץ ראובני" און אַ בוך דערציילונגען. דער נסתר פאַר-ענדיקט דעם צווייטן טייל "משפּחה מאשבער". א. קושניראָוו האָט אויסגע-רעכנט די שרייבער און דיכטער לייב קוויטקאָ, פּרץ מאַרקיש, איציק פעפער, ש. האַלקין, דוד האַפּשטיין און די ווערק, וואָס זיי האָבן אָנגעשריבן און פאַר-עפנטלעכט אין די שווערע קריגס-יאָרן. און ווייטער האָט ער געזאָגט: "צוויי ביכער מלחמה-לידער זיינען אָנגעשריבן געוואָרן פון ע. פינינבערג, וועלכער האָט געקעמפט אין דעם ערשטן פּעריאָד פון דער מלחמה. מ. טאַלאַלאַיעווסקי, ה. פאַליאַנקער, מ. גאַלדשטיין, נאַטע לוריע, ע. קאַזאַקע-וויטש, י. פאַליקמאַן, עליע גאַרדאַן, מ. טייף און אַנדערע זיינען אַלע געווען אויפן פראַנט זינט די מלחמה האָט זיך אָנגעהויבן. מיר קוקן אַרויס אויף זייער צוריקקערן זיך מיט די נייע ביכער, וואָס זיינען געשריבן געוואָרן אונטער די פראַנט-באַדינגונגען. דער דיכטער מ. גרוביאַן איז צוריקגעקומען פון פראַנט אַן ערנסט-פאַרוואַנדעטער."

און ווייטער האָט ער דערמאָנט די שרייבער רחל בויםוואַל, נח לוריע, איציק קיפּניס, ה. אַרלאַנד, י. ראַבין, י. קאַטליאַר, פ. סיטאַ, ז. ווענדראַף, חנה לעווין, א. פלאַטנער, א. גאַנטאַר, ל. קאַצאוויטש, ש. פּערסאָוו, מ. פינ-טשעווסקי און די ווערק, וואָס זיי האָבן געשאַפן. "אַ סך פון אונדזערע בלי-ענדיקע טאַלענטן — האָט ער פאַרגעזעצט — זיינען אומגעקומען אויפן פראַנט. אָבער אַסך נייע טאַלענטן זיינען דאָרט געבוירן געוואָרן. דער יונגער דיכטער י. קערלער האָט אָנגעשריבן זיין ערשטן בוך אין די טראַג-שייען. זיינע לידער זיינען צוציענדיק מיט זייער פּרישקייט "... אינעם רעפעראַט האָט ער אָנגעוויזן, אַז "עס איז דער חוב פון די שריי-

בער, וועלכע האָבן אַדורכגעלעבט די איצטיקע מלחמה. אַרויסצוברענגען אין זייערע שריפטן די פשוטע גרויסע סאָוועטישע מאַסן-מענטשן, וועלכע האָבן געוואונען דעם זיג פאַר אונדזער לאַנד (יידישע קולטור, אויגוסט-סעפטעמבער 1945, ז"ו 73-74)."

4.

אַ דערגאַנצונג צו דער רירנדיקער און ווייטיקפולער רעדע פון א. קוש-ניראָוו איז דער אַרטיקל פון מ. נאַטאוויטש „יידישע סאָוועטישע שרייבער-שלאַכטלייט פון דער רויטער אַרמיי“ (יידישע קולטור, דעצעמבער 1945). מיר וועלן ברענגען דאָ בלויז אייניקע אויסצוגן.

דער אַרטיקל הויבט זיך אָן אַזוי: „אין די ערשטע טעג פון דער פּאַטער-לענדישער מלחמה האָבן די מאַסקווער יידישע שרייבער אַרויסגעלאָזט אַ זאַמלונג „פאַרן הימלאַנד, אין שלאַכט!“ דאָס איז געווען דער קאַמף-רוף, וואָס האָט באַלד אין אָנהויב פון דער מלחמה זיך דערהערט אין דער יידישער סאָוועטישער ליטעראַטור. אין אַט דער זאַמלונג האָט דער יידישער גע-לערנטער און שרייבער מאיר ווינער געשריבן: „פאַר יעדן מענטשן באַ-זונדער איז איצט דער הייליקסטער חוב צו דיסציפלינירן די גאַנצע ענערגיע אין זיין אייגענער נשמה, צונויפזאַמלען דאָס בעסטע, דאָס איידלסטע, דער-הויבנסטע אין זיין געמיט, צונויפזאַמלען עס ווי אין אַ פּויסט, צונויפזאַמלען דאָס אין שטאַנדהאַפטיקן קאַמפּסמוט, אין מסירת נפש... נישטאָ קיין שׂע-נערע זאָך, ווי צו קעמפן פאַר אונדזער פּאַטערלאַנד! נישטאָ קיין מער טייערע זאָך אויף אַוועקצוגעבן דערפאַר דאָס לייב און לעבן.“

„דאָס זיינען געווען — שרייבט מ. נאַטאוויטש — מאיר ווינערס לעצטע ווערטער. ער איז אַוועק באַשיצן אונדזער פּאַטערלאַנד. פאַר דעם פּאַטער-לאַנד האָט ער אָפּגעגעבן זיין לעבן... צוזאַמען מיט מ. ווינער זיינען פריי-וויליק אַוועק אין דער רויטער אַרמיי א. גורשטיין, ש. גאַדינער, ש. ראָסין, י. זעלדין, א. קושניראָוו, ע. פינינבערג א. אַז. וו... זיי האָבן זיך אין דער „אָפּאַלטשעניע“ געלערנט ווי צו ווערן קריגער. דאָס האָט דער דיכטער א. קושניראָוו געלערנט זיין ווואָנד צו מאַרשירן“...

און מ. נאַטאוויטש זעצט פאַר: „... זינט א. קושניראָוו איז אַוועק מיט די ערשטע יידישע שרייבער אין דער רויטער אַרמיי איז פאַריבער עטלעכע יאָר מלחמה. דער דיכטער האָט זיך באַרימט געמאַכט אויך אַלס שלאַכטמאַן. ער איז באַלוינט געוואָרן מיט די מעדאַלן, פאַר שלאַכט-פאַר-דינסטן, פאַר באַשיצן מאַסקווע“... פון די יידישע שרייבער, „אָפּאַלטשענ-צעס“ זיינען געבליבן געציילטע. א. קושניראָוו האָט געבראַכט אַ טייערן

גרוס פון זיינע חברים, מיט וועלכע ער האָט יאָרנלאַנג געשאפן און נאָכדעם אַנטיילגענומען אין דער מלחמה. סוף סעפטעמבער 1941 — דערציילט א. קושניראָוו — האָב איך זיי געזען דאָס לעצטע מאל. אין יענע גרויזאמע טעג האָבן ווינער, גורשטיין, גאַדינער, ראַסין, זעלדין געלעבט מיט איין גע- דאַנק: ניט שויןען דאָס לעבן, נאָר ראַטעווען מאַסקווע, באַשיצן די סאָוועטן- מלוכה. יעדער פון זיי האָט זיך דאָ אַרויסגעוויזן מיט זיינע שענסטע אייגנ- שאַפטן. גורשטיינען איז געווען פיזיש-שווער אַריבערצוטראַגן דאָס קאַמ- פליצירטע פראַנט-לעבן. ער האָט אָבער געפונען אין זיך אַ מערקווירדיקן כוח בייצוקומען די אַלע שוועריקייטן און האָט מיט זיין ביישפיל געווירקט אויך אויף אַנדערע "...

און ווייטער שרייבט מ. נאטאוויטש: "... אין דער גרויסער און היי- ליקער פאַטערלענדישער מלחמה האָבן אַנטיילגענומען איבער זעכציק יידישע שרייבער. ביי דרייסיק יידישע שרייבער האָבן זייערע לעבנס אַפגעגעבן אין שלאַכט. צווישן זיי — גאַדינער, ווינער, גורשטיין, ראַסין, כאַשטשע- וואַצקי, שוועדיק, ה. דיאמאנט, מ. גאַלדשטיין און נאָך און נאָך ... די יידישע שרייבער-שלאַכטלייט האָבן דורכגעמאַכט אין דער רומפולער רויטער אַרמיי פילצאָליקע שלאַכטן. א. קושניראָוו האָט זיך באַטייליקט אין די היסטאָרישע שלאַכטן פאַר מאַסקווע. מאַסקווע האָבן אויך באַשיצט די שרייבער י. ליו- באַמירסקי און א. פרומקין. אויף די ריאזאנער שלאַכטפעלדער האָט גע- קעמפט עזרא פינינבערג. מאַטל גרוביאַן איז פאַרוואונדעט געוואָרן ביי סטאַלינגראַד. ה. פאליאנקער האָט אַנטיילגענומען אין די שלאַכטן פאַר וואַרשע. מיט די אַנגריפנדיקע טיילן האָבן מאַרשירט אויף בערלין עליע גאַרדאָן, מ. טאַלאַלאיעווסקי, נחום לעווין און נאָך און נאָך ... צווישן די יידישע שרייבער-שלאַכטלייט זיינען פאַראַן עטלעכע ליטעראַרישע דורות"... און דערמאָנענדיק און דערציילנדיק וועגן דעם הערלעכן בווי אַלעווסקי און דעם ביראַבידזשאַנער אהרן ווערגעליס, און זייערע שאַפונגען, שרייבט ווייטער מ. נאטאוויטש: "ביינאָגד מיט די דערמאָנטע שרייבער שטייט אַ גרויסע גרופע יונגע יידישע שרייבער פראַנטאַוויקעס: מ. האַרצמאַן, ה. דיאמאנט, נאָטע לוריע, נ. זאבארע, ע. קאַזאַקעוויטש, מ. טייף, פ. מאַלטינסקי, ה. דאבין, י. פאליקמאַן, ה. פאַליאַנקער, ז. טעלעסין, ש. דרין, מ. גאַלדשטיין און נאָך און נאָך ..."

און מ. נאטאוויטש שרייבט ווייטער: "וועגן דעם דיכטער ז. טעלעסין האָט נאָך מיט העכער אַ יאָר צוריק דערציילט עליע קאהאַן: "מיין חבר טעלעסין געפינט זיך שטענדיק אין מאַרש. אין איינער אַ שלאַכט ביים פראַנט מ. האָט ער פאַרביטן דעם געפאַלענעם קאַמאַנדיר. אין דער דאָזיקער

שלאַכט האָט ער אַליין פון זיין אויטאָמאַט דערשאַסן אַ היפשע צאָל דייטשן... אין אַ דערפעלע ביים דניעפער האָבן זיי זיך ביידע באַגעגענט — די שריי- בער און שלאַכט־חברים — עליע קאהאן און זיאמע טעלעסין. וויזנט אויס, — האָט דערציילט ע. קאהאן — אַז אונדזערע ביידנס טיילן גייען שוין העכער אַ יאָר איבער איינע און די זעלבע מלחמה-וועגן: מיין אַרטילעריע האַלט אונטער, זיין פּעכאַטע. טעלעסין איז אַוועק ווייט אויף מערב. זיין חבר קאהאן איז געפאַלן אין שלאַכט. זיין קבר געפינט זיך אויפן בית-עולם פון די רויט־אַרמייער אין דרומדיקן טייל פון דאָרף זאליע, פּאָליעסער געגנט, צופוסנס פון אַ באַרג נעבן אַ קוסטאַרניק. וועגן דעם שרייבער עליע גאָר- דאָן זאָגן זיינע שלאַכט־חברים: זיין מוזע געפינט זיך אין „סאַמע פייער“... און מ. נאַטאוויטש פירט אויס: „אין די טעג פון דער גרויסער פּאָטער- לענדישער מלחמה האָבן צענדליקער יידישע סאַוועטישע שרייבער-שלאַכט- לייט זיך ארויסגעוויזן מיט זייער העלדישקייט, מיט זייער מסירת-נפש“... ער דערציילט וועגן עליע פאלקאוויטש, וועגן הערשל דאבין און וועגן יוסף קערלער... „אין די טעג פון דער גרויסער פּאָטערלענדישער מלחמה זיינען די יידישע סאַוועטישע שרייבער-שלאַכטלייט די בוילעטסטע אַנטפלעקונג פון דער העלדישער שוואַרצמאַן-טראַדיציע“ (ז"ז 51-53).

דאָס איז אין קורצן געווען די באַטייליקונג פונעם סאַוועטיש־יידישן שרייבער אין די קאַמפן קעגן דעם בלוטיקן שונא פון דער מענטשהייט און פון דעם סאַוועטנפּאַרבאַנד.

דער סאָוועטיש-ייִדישער שרייבער-פאַרמעג

1.

אין חודש נאוועמבער 1957 ווערט 9 יאָר, ווי דאָס ייִדישע אַקטיוו-שאַפּערישע קולטור-געזעלשאַפּטלעכע לעבן אין סאָוועטנפאַרבאַנד איז פּלו-צים, אָן אַ פאַרוואַס און אָן אַ פאַרווען, אויף אַן אומדערהערטן ברוטאַלן אופן איבערגעריסן און אַפּגעהאַקט געוואָרן: דער ייִדישער אַנטי-פּאַשיסטישער קאַמיטעט, וואָס האָט געשפּילט אַ וויכטיקע ראַלע אינעם סאָוועטיש-ייִדישן לעבן, איז פאַרמאַכט געוואָרן; די מאַסקווער ייִדישע צייטונג „איניקייט“ איז אַפּגעשטעלט געוואָרן; דער ייִדישער מלוכה-פאַרלאַג „עמעס“, ווי אויך די אַנדערע ייִדישע פאַרלאַגן איבערן לאַנד זיינען ליקוידירט געוואָרן און צוזאַמען מיט זיי — די פּעריאָדישע זאַמליכער אין מאַסקווע, קיעוו אין מינסק; די ייִדישע מלוכה-טעאַטערן מיט זייערע רעזשיסערן און סטודיעס זיינען פּאַנאַדערגעטריבן געוואָרן, און אַ גרויסע צאָל ייִדישע שרייבער, פאַרשער, שוישפּילער און לערער זיינען אַרעסטירט געוואָרן, טיילווייז איינ-געזעצט אין תּפיסות און טיילווייז — פאַרשיקט געוואָרן אין די „הרי-חושך“, ערגעץ אין וויסטע לאַגערן, ווי די גרעסטע פאַרברעכער, און אַ טייל זיינען נאָך פּייניקונגען דערמאַרדעט געוואָרן אויף אַ גרויזאַמען אופן און דאָס אַלץ איז געטאָן געוואָרן אַן קיין שום דערקלערונג, אַן קיין שום עפּנטלעכער באַשולדיקונג, אַן קיין שום משפּט...

וואָס עס זיינען געווען די סיבות און מאַטיוון פון אַט דעם מוראדיקן אַקט, דעם פאַרברעך, וועלכער האָט געפירט צום אומקום פון פּיל פון די אַרעסטירטע שרייבער, קינסטלער און טוער, און לסוף, וואָס האָט דערפירט צו עפעס אַ „פּראַצעס“ און צו דער גרויזאַמער דערמאַרדונג, אין סאַמע האַרץ פונעם סאָוועטנפאַרבאַנד, אין מאַסקווע גופא, פון די אַנגעזעענסטע ייִדישע שרייבער, ווי דוד בערגעלסאָן, פּרץ מאַרקיש, לייב קוויטקאָ, דוד האַפּשטיין, י. נוסיןאָו און אַנדערע, — וואָס זיינען געווען די סיבות פון דעם אַלעמען, ווייסן מיר עדיהיום נישט. מיר ווייסן נישט און קאַנען זיך אויך נישט דערשלאַגן צו קיין שום אויפקלערונג, הגם דורך פאַרשיידענע וועגן און אויף פאַרשיידענע אופנים האָט מען געפרוּאוּט דערגיין די געהיימיגישן פון דעם גרויליקן פאַרברעך, וואָס מ'איז באַגאַנגען קעגן אַ פּרידלעך פּאַלק,

קעגן זיין שפראך, קולטור און קעגן זיינע וויכטיקסטע און באליבטסטע וואָרט-זאָגער, וואָס זיינען געווען טרייע בירגער און הייסע פּאַטריאָטן פונעם סאָוועטנפּאַרבאַנד.

ניין יאָר איז אפשר נישט קיין „קילעכדיקע“ דאַטע (ווי 5, 10, 15), עס איז נישט קיין „רונדיקע“ דאַטע, אָבער דערפאַר איז עס אַ גענוג טראַגישע, און שרעקלעכע, וואָס מען מוז עס פאַרצייכענען, כדי נישט צו פאַרגעסן און נישט צו פאַרגעבן, כדי צו דערמאָנען און נישט מיד צו ווערן ווידערזאָמאַל און אָבערזאָמאַל צו מאָנען, און דערביי אויך פאַרלאַנגען, מען זאָל איין מאָל פאַר אַלע מאָל אָפרופן, אָפּשאַפּן דעם ווילדן פאַרבאַט אויף יידיש, אויף יידיש וואָרט, אויף יידיש בוך, אויף אַ פריי און עפנטלעך יידיש קולטור-לעבן אין סאָוועטנפּאַרבאַנד.

ביי אַט דער טיף-טראַגישער געלעגנהייט איז וויכטיק פעסטצושטעלן, ווי גרויס איז געווען דער יידישער שרייבער-פאַרמעג אין סאָוועטנפּאַרבאַנד. עס קורסירן וועגן דעם פאַרשיידענע ציפערן, און ס'איז שווער צו דערגיין די אמתדיקע, ריכטיקע צאָל פון די אַקטיוו-שאַפּערישע יידישע שרייבער די אַלע יאָרן פון זייער פּראָדוקטיוו און פאַרצווייגט לעבן, ווי אויך — וויפל פון זיי זיינען געבליבן לעבן נאָכן מוראדיקן וויסטן חורבן און גרויזאַמען אויסראַט.

מיר מאַכן אַ פּראַווו, אויפן סמך פון אויטענטישע מאַטעריאַלן, צו דער-גיין, וויפל עס זיינען געווען שרייבער אין סאָוועטנפּאַרבאַנד און וויפל פון זיי זיינען לעבן געבליבן און פילן זיך געבונדן צו דער משפּחה-שרייבער, מיט דער האַפּענונג, אַז אפשר וועט זיך ענדלעך איינגעבן אָנצוהויבן פּונ-דאַסניי אַן עפנטלעך אַקטיוו-שאַפּעריש יידיש קולטור-לעבן אין סאָוועטנ-פאַרבאַנד אין דער יידישער שפּראַך. מיר ברענגען דאָ עטלעכע רשימות פון די סאָוועטיש-יידישע שרייבער, וואָס געהערן צו פאַרשיידענע יאָרן.

2.

די ערשטע רשימה איז געבויט אויף דעם „קאָטלאַג“ פון דער אַלפאַר-באַנדישער פאַראייניקונג, מעזשדונאַראַדנאַיאַ קניגאַ, מאַסקווע, 1935, וואָס האַלט 147 זייטן, עס איז אַן אויספירלעכע און גענויע רשימה פון די יידישע ביכער, מיט די פולע נעמען פון די מחברים און איבערזעצער, וואָס זיינען דערשינען אין מאַסקווע, מינסק, כאַרקאָו און קיעוו אין די יאָרן 1926-1935, — בעיקר — אין די לעצטע פאַר יאָר — 1931-1935. ס'איז צום באַוואונדערן און צום שטוינען, ווי גרויס, ברייט און צאָלרייך עס איז געווען די יידישע

שאַפונגס-פראָדוקציע אין יענער צייט און אויך איז צום שטוינען פון דער גרויסער צאל שרייבער, איבערזעצער, פארשער, וויסנשאַפטלער אין דער יידישער שפראך, עלטערע און יונגע.

קיין שום אַנדערער יידישער קולטור-צענטער, נישט די יידישע אַמעריקע און נישט דאָס יידישע פוילן פון יענע יאָרן קאָן זיך פאַרגלייכן מיט דעם יידישן ישוב אין ספ"ב אין דעם פאַרנעם!

די גרויסע צאל ביכער איז געטיילט אויף די געביטן: קלאַסיקער פון מאַרקסיזם-לעניניזם; וועגן מאַרקס-לענין-סטאַלין; פּאָליטמאָסאָווע ליטע-ראַטור; רעקאָנסטרוקציע פון דער יידישער באַפעלקערונג אין ראַטנפאַר-פאַרבאַנד; געשיכטע, געשיכטע פון רעוואָלוציאָנערע באַוועגונגען; זכרונות, ביאָגראַפיעס, קינסטלערישע ליטעראַטור, — (1 פּראָזע, 2 פּאָעזיע, 3 דראַ-מאַטישע ליטעראַטור; קינסטלערישע זאַמליכער; קינדער-ליטעראַטור; שפּראַכ־וויסנשאַפט, ליטעראַטור-פאַרשונג און ליטעראַטור-קריטיק; רייע-באַשרייבונגען, געאָגראַפיע; לערנביכער; 1 שפּראַך און ליטעראַטור, 2 געזעלשאַפטקענטעניש און געשיכטע, 3 מאַטעמאַטיק און צייכענען, 4 נאַ-טורוויסנשאַפט און געאָגראַפיע, 5 פּעדאַגאָגיק; פּאָפּולער-וויסנשאַפטלעכע ליטעראַטור; היגענע און מעדיצין; טעכניק; פאַרשיידענע.

לאַמיר געדענקען, אַז דאָס אַלץ, די אַלע ביכער זיינען אין דער יידישער שפּראַך. ס'זיינען דאָ ביכער אַריגינעל פאַרפאַסט אין יידיש און אויך — איבערזעצונגען.

שוין פונעם אויבנאויפיקן אדורכבלעטערן און איבערלייענען די נעמען פון די ביכער (וואָס זיינען געגעבן מיט אַ קורצן אינהאַלט), איז צו זען, אַז די יידישע ביכער נעמען אַרום די פאַרשיידענסטע צווייגן און געביטן פון ליי-טעראַטור, קולטור, וויסן, טעכניק א. א. וו. ס'איז בכלל צום ערשטן מאל אין דער קולטור-געשיכטע און בוך-פראָדוקציע, אַז אין יידיש זיינען דער-שינען ביכער פון אַזאַ מין פאַרמעסט און פאַרנעם.

מיר האָבן אין קאַטאַלאַג פּאָלגנדיקע נעמען פון יידישע שרייבער:

מ. אבארבאנעל, א. אבטשוק, ש. אגורסקי, נחום אויסלענדער, איברא-מאָו, אידעלטשוק, ש. איזראעליט, מ. איטקאוויטש, דר. ב. אייזנשטאַט, ס. אייזנפאַט, מ. אלבערטאָו, פ. אַלטמאַן, מ. אַלטשולער, ב. אַלעווסקי, ש. אַלעק, ה. אַלעקסאַנדראָו, ב. אַקסעלראַד, ז. אַקסעלראַד, ז. אַראַנאָו, מ. אַראַנסקי, פ. אַראַנעס, אַרלאַנד, ב. אַרשאַנסקי, א. אַשעראַוויטש.

צ. באַטווינסקי, ר. באַיאַרסקע, ר. באַליאַסנע, באַראַווסקי, כ. באַראַן, ס. באַרושעס, פ. בורגאַנסקי, ג. בורטיאַנסקי, פ. ביבערמאַן, רחל בוימוואַל, א. ביילין, ש. בילאָוו, ה. בלאַשטיין, בליאַכער, ק. בעזנאַסיק, ט. בענסמאַן,

ב. בערגאלץ, דוד בערגעלסאָן, ל. בערמאָן, מ. בערעגאָוסקי, י. ברענשטיין, מ. ברוקאש, ש. בריאנסקי, ש. בערגמאָן.

ש. גאָדינער, מ. גאָלד, י. גאָלדבערג, ל. גאָלדבערג, ל. גאָלדין, י. גאָלד-מאָן, י. גאָלדע, ב. גאָלדענבערג, ש. גאָלדענבערג, א. גאָלדשטיין, מ. גאָלד-שטיין, א. גאָנטאר, ב. גאראן, ג. גאַרצאָו, ד. גאַרבאַווסקאַ, ע. גאַרדאָן, ש. גאַרדאָן, ב. גוטיאָנסקי, פ. גוטמאָן, הוה גוטמאָן, גולקא, א. גוקאָוסקי, ל. גורעוויטש, מ. גיטליץ, ש. גיטעליס, מ. גיטערמאָן, יא. גילבורד, כ. גילדין, א. געלבמאָן, ל. גרייווע, כ. גרין, אי. גרינזייט.

ה. דאָבין, י. דאָבין, י. דאָברושין, ד. דאָוידאָוויטש, צ. דאָלגאַפּאָלסקי, מ. דאניעל, דוואַרעצקאָיא, מ. דובינסקי, מ. דובראַוויצקי, כ. דושאַצקי, ה. דיאמאַנט, מ. דייטש, ש. דימענטשטיין, מאטע דעכטיאַר, מ. דרויאָנאָו, ש. דרין.

מ. האָדער, א. האָלדעס, כ. האָלאַמשטאַק, ל. האַלאַמשטאַק, מ. האָלאַמ-שטאַק, ש. האָלקין, דוד האָפּשטיין, מ. האַרצמאָן, א. הובערמאָן, זשעניא הור-רעוויטש, א. הינדעס, ש. העלמאַנד, ל. העלער, י. הען, מ. הער, י. הערשנבלום, א. וואַלאַבריינסקי, מ. וואַלעסמאָן, דוד וואַלקנשטיין, ש. מ. וואַפּניאַרסקי, א. וואַראַבייטשיק, מ. וואַרטמאָן, י. וויטענזאָן, מ. ווינגער, נ. ווינהויז, כ. ווינערמאָן, א. ווינשטיין, ז. וויסמאָן, ל. ווילענקין, ה. ווינאַקור, מ. ווינער, א. וועוויאַרקא, מ. וועלטמאָן, א. וועלעדניצקי, ס. וועריטע, ז. ווערעמייקין, נ. זאבארע, מ. זאנדבערג, א. זארעצקי, כ. זייטשיק, כ. זילבערמאָן, ל. זינגער, י. זעלדין, ס. זשוקאָוסקי.

כ. טאַבאַטשניקאָו, ל. טאַלאַאי, מ. טאַלאַיאַיעווסקי, ס. טוטשינסקי, משה טייטש, מ. טייף, א. וו. טראַכטענבערג, א. טשעמערינסקי, ע. טשער-ניאָוסקי, י. טשערניאַק.

י. יאַכנינסאָן, י. יאַנקעלעוויטש, יודל יאַפע, א. יודיצקי, א. יודעלסאָן, מ. פ. כאַווקין, מ. כאַימסקי, מ. כץ, ה. כאַצקעלעס, פ. כאַראַוועצער, דבורה כאַראַל, אי. כאַריק, מ. כאַשטשעוואַצקי, א. כאַשין.

ג. נ. לאַזאַוויק, י. לאַנגמאַן, ב. לאַפּידוס, נאַטע לורייע, נח לורייע, דינה ליבקים, מ. ליבערמאָן, רחל ליבערפאַרב, י. ליובאַמירסקי, משה ליטוואַקאָו, יש. ליטינסקי, א. לייבמאָן, מ. ליסאַק, מ. ליפשיץ, אבא לעוו, זיסקינד לעוו, מיכל לעוויטאַן, כ. לעווין, ליפמאַן לעווין, נ. לעווין, שלום לעווין, א. לע-וויצקי, ד. לערמאָן, ל. לערמאָן.

ש. מאַדילעווסקי, כ. מאַלטינסקי, דוד מאַניעוויטש, כ. מאַנקאָו, א. מאַר-גאָליס, פּרץ מאַרקיטש, דניאַל מאַרשאַק, ב. מדרש, וו. מיזשיריצי, א. מיזל, ה. מיזל, ב. מילער, פ. מינסקי, א. ז. מיראַל, י. מלינעק.

כ. נאָדעל, י. נוסיןאָוו, ל. ניימאַן, מ. נעוול.
 ע. סאָווינקאָווסקי, ה. סאַלאַווי, דר. מ. סאַנדאַמירסקי, ג. סאַנדלער, י.
 סאַסיס, א. סאַפרא, א. סטאַיאָנאָווסקי, סטערליץ, פייוול סיטא, ב. סלוצקי,
 א. ספיוואַק, עלקע ספעקטאָר, ז. סקודיצקי.
 שכנא עפשטיין, מאַקס עריק, א. ערליך, ב. ערקעס,
 ה. פאַפּאס, א. פּיאָטיגאַרסקי, מ. פינטשעווסקי, אידע פינכאַסיק, א.
 פּלאַטנער, ש. פּערסאָוו, ל. פּרוסמאַן.
 נ. פּוינצקי, נ. פּידעלמאַן, כ. פּיינליובער, עזרא פּיינבערג, או. פּינקל,
 ש. פּינקל, ד. פּעלדמאַן, אי. פּעפּער, ב. פּרומקין (אַסתר), ג. פּרידמאַן, מענדל
 פּריץ.
 ל. צאַרט.

ג. קאַבאַקאָוו, ב. קאַגאַן, א. קאַהאַן, איזיק קאַהאַן, כ. קאַהאַן, ע. קאַהאַן,
 שרה קאַהאַן, י. קאַוונער, עמנואל קאַזאַקעוויטש, א. קאַטיק, י. קאַטליאַר, צ.
 קאַטליאַר, כ. קאַלקער, פּראָפ. ס. קאַמינסקי, ה. קאַמענעצקי, י. קאַמענעצקי,
 א. קאַנטאַר, י. קאַן, ל. קאַצאָוויטש, ב. קאַראָביניק, י. קאַרפּינאָוויטש, ש.
 קאַשעוויניק, ל. קוויטקא, משה קולבאַק, ש. קופּערשמיד, ד. קורלאַנד, א.
 קושניראָוו, י. קיפּניס, א. קירושניץ, ד. קליאַצקינאַ, ש. קליטעניק.
 ישראָל ראָבינאָוויטש, כ. א. ראָבינאָוויטש, ס. ראָבינאָוויטש, י. ראָבין,
 י. ראַדעק, י. ראַוויץ, י. ראַזענהויז, א. ראַזענצווייג, מ. ראַטמייער, כייע ראַיק,
 פ. ראַכקינד, כ. ראַכשטיין, ש. ראַסין, מ. ראַפּאַלסקי, י. רובין, ד. רובינשטיין,
 נ. רובינשטיין, ד. רומאַנוואַ, י. ריוועס, ש. ריוועס, רואווע ריווען, א. ריי-
 טשיק, י. ריימאַן, י. ריימינסקי, ב. רייסקינד, י. רעזניק, ל. רעזניק,
 פ. שאַמעס, א. שאַפּיראַ, ד. שאַפּיראַ, וו. שאַן, ג. שאַצקי, ה. שאַצקי,
 ד. שוב, ה. שוועדיק, ד. שטאַרק, י. שטולמאַן, א. שטיינבאַך, נ. שטיף, י.
 שטענפּאַק, ג. שיינגאַלד, נ. שייניץ, מ. שימשעלעוויטש, ע. שניידערמאַן,
 ע. שעכטמאַן, נ. שעכטמאַן, פ. שפיטאַלניק, פ. שפּראַך, ש. שקאַראָווסקי, ה.
 שקליאַר.

די דאָזיקע רשימה, וואָס נעמט אַרום מחברים פון ביכער, וועלכע זיינען
 דערשינען אין די יאָרן 1926-1935, באַשטייט פון 326 יידישע שרייבער.

3.

די צווייטע רשימה באַשטייט פון 47 באַוואוסטע און באַקאַנטע שרייבער,
 וואָס האָבן באַגריסט דוד בערגעלסאַנען צו זיין 60טן געבוירנטאָג, אָנהויב
 1944. זי איז פאַרעפנטלעכט אין מאַסקווער „אייניקייט“:
 מ. אלבערטאַן, הירש ארלאַנד, ב. אַרשאַנסקי, ישראָל אשענדאַרף, רחל

בוּימוּוּאַל, ע. גאַרדאַן, גאַנטאַר, נסתר, דאַברוּשין, האַלקין, האַפּשטיין, העלער, ז. ווענדאַרף, דוד וואַלקנשטיין, מ. טאַלאַיאַעווסקי, משה כאַשטשעוואַצקי, ליפּמאַן לעווין, נאַטע לוריע, נח לוריע, כאַנע לעווין, פּרץ מאַרקיש, י. מאַר-גאַליס, בוזי מילער, י. נוסיןוואו, א. ספיוואַק, פייול סיטאַ, ל. סטראַנגין, ישׂראל עמיאַט, שכנא עפשטיין, ש. פּערסאַוו, ה. פּאַליאַנקער, יחיאל פּאַליק-מאַן, איציק פּעפּער, אפרים קאַנאַווסקי, אהרן קושניראַוו, איציק קיפּניס, ל. קוויטקאַ, אברהם קאַהאַן, עמ. קאַזאַקעוויטש, רחל קאַרן, ר. רובינאַ, ליפּע רעזניק, יוסף רובינשטיין, ש. שקאַרווסקי, דר. מ. שאַץ-אַגין, עלי שעכטמאַן, יעקב שטערנבערג.

דאָ האַבן מיר אויך אייניקע יידישע שרייבער פון פוילן, רומעניע, לעט-לאַנד, וואָס האַבן אין יענער צייט געלעבט אין מאַסקווע.
און איצט נאָך אַ רשימה, די דריטע, פון סאַוועטיש-יידישע שרייבער, וואָס האַבן זיך אונטערגעשריבן אונטער דעם רירנדיקן געקראַלאַג נאָכן טויט פונעם דיכטער משה כאַשטשעוואַצקי, אַפּריל 1944 :

נחום אויסלענדער, מ. אלבערטאַן, איטקאוויטש, ה. אקצין, ה. אַרלאַנד, מ. אַראַנסקי, ב. אַרשאַנסקי, ישׂראל אשענדאַרף, רחל בוימוואַל, ב. בערגאַלק, י. באַליאַסנע, בענדאַס, מ. ד. בערעגאַווסקי, דוד בערגעלסאַן, בעזימענסקי, ש. בערלינסקי, מ. גאַלאַדני, בוזי גאַלדנבערג, עלי גאַרדאַן, שמואל גאַרדאַן, א. גאַנטאַר, ח. גראַדע, גוטיאַנסקי, מ. גרוביאַן, שלום גאַרדאַן, גאַלאַוטשינער, ל. גאַלדבערג, י. דאַברוּשין, א. דרוקער, א. האַלדעס, ש. האַלקין, א. האַרצמאַן, דוד האַפּשטיין, ב. העלער, הובערמאַן, ז. ווענדאַרף, ד. וואַלקנשטיין, וועלעד-ניצקי, וויינערמאַן, א. ווערגעליס, וויסמאַן, ליובע וואַסערמאַן, ווינאַקור, משה טייף, ז. טעלעסין, מ. טאַלאַיאַעווסקי, שפרה כאלאדענקאַ, כייקינאַ, מיראַ כענקינאַ, דבורה כאַראַל, ח. לויצקער, ליפּמאַן לעווין, נאַטע לוריע, נח לוריע, כאַנע לעווין, מ. ליפּשיץ, י. ליובאַמירסקי, לייב מאַרגנטוי, פּרץ מאַרקיש, י. מאַרגאַליס, בוזי מילער, מיידאַנסקי, פּעסקין, י. פּאַליקמאַן, איציק פּעפּער, עלי פּאַלקאוויטש, פרומקין, ע. פּינינבערג, א. פּינקל, פינ-שרויט, איציק קיפּניס, ל. קוויטקאַ, א. קאַהאַן, עלי קאַהאַן, ל. קאַצאוויטש, עמ. קאַזאַקעוויטש, רחל קאַרן, יאַסל קאַטליאַר, הירש קאַמענעצקי, יוסף קערלער, קאַטיק, י. ראַבין, ישׂראל ראַבינאוויטש, י. ריוועס, רבקה רובינאַ, י. רובינשטיין, ראַוואַוסקי, דר. מ. שאַץ-אַגין, ב. שניפּאַל, עלי שעכטמאַן.

אַט די דריטע רשימה, וואָס האַט 94 שרייבער, נעמט אַריין, ווייזט אויס, דעם רוב מער וויכטיקע יידיש-סאַוועטישע שרייבער פון נאָכן צווייטן וועלט-פּריג, נאָך דעם ווי ס'זיינען אומגעקומען אין די שלאַכטן קרוב צו 40 יידישע שרייבער.

מיזאָלט אויך באַדאַרפט ברענגען אַ פּולע, גענויע רשימה פון די יידיש-
ש-סאָוועטישע שרייבער, וואָס האָבן אוועקגעגעבן זייערע לעבנס אין קאַמף קעגן
היטלערן און פאַרן סאָוועטנפאַרבאַנד.

אַזאַ פּולע און פּינקטלעכע רשימה האָבן מיר נישט.
און איצט אַ פּערטע רשימה פון סאָוועטיש-יידישע שרייבער, וואָס זייערע
שאַפונגען קומען אַריין אינעם אַלמאַנאַך „אויף נייע וועגן“ (דרייסיק יאָר
סאָוועטיש-יידיש שאַפן), וואָס איז צונויפגעשטעלט, זומער 1947, דורכן יידישן
אַנטיפאַשיסטישן קאַמיטעט, און איז דערשינען אין איקוף-פאַרלאַג, ניר-יאָרק,
סוף 1948. ס'קומען שאַפונגען פון פּאָלגנדיקע 67 יידיש-סאָוועטישע שרייבער,
עלטערע און יינגערע (בלויז דיכטער און פּראָזאַאיקער).

די רשימה האָבן מיר שוין פריער געבראַכט אין דעם אַרטיקל וועגן דעם
אַלמאַנאַך. מיר ברענגען זי איצט נאָך אַמאָל:

מ. אלבערטאָן, ב. אַלעווסקי, מ. אַראַנסקי, הירש אַרלאַנד, אי. באַרוי-
כאַוויטש, רחל בוימוואַל, ד. בערגעלסאָן, משה באַדערזאָן, ש. גאַדינער, משה
גאַלדשטיין, שירקע גאַמאַן, אברהם גאַנטאַר, עליע גאַרדאַן, מ. גערשנזאָן, מ.
גרוביאָן, הירש דאַבין, מ. דאַניעל, ש. האַלקין, ד. האַפּשטיין, מ. האַרצמאַן,
מ. העלמאַנד, ב. העלער, אהרן ווערגעליס, י. זעלדין, לייב טאַלאַלי, מ. סאַ-
לאַלאַיעווסקי, משה טייף, זלמן טעלעסין, שפרה כאַלאַדענקאַ, משה כאַשטשע-
וואַצקי, נאַטע לוריע, נח לוריע, מענדל ליפשיץ, ליפמאַן לעווין, חנה לעווין,
חיים מאַלטינסקי, פּרץ מאַרקיז, ב. מילער, דער נסתר, אַנאַ סטעלמאַך, פייוול
סיטאַ, ישראל עמיאַט, הערשל פּאַליאַנקער, אייזיק פּלאַטנער, יחיאל פּאַליק-
מאַן, עזראַ פינינבערג, איציק פעפּער, עליע קאַהאַן, עמנואל קאַזאַקעוויטש,
יאַסל קאַטליאַר, הירש קאַמענעצקי, לייזער קאַצאַוויטש, לייב קוויטקאַ, אהרן
קושניראָוו, איציק קיפּניס, יוסף קערלער, י. ראַבין, שמואל ראַסין, רבקה רובין,
שלמה רויטמאַן, הערץ ריווקין, ליפּע רעזניק, אשר שוואַרצמאַן, הענעד
שוועדיק, יעקב שטרענבערג, עליע שעכטמאַן, יחיאל שרייבמאַן.

דאָ האָבן מיר ווידער עטלעכע שרייבער פון פּוילן און רומעניע, און
אייניקע, וואָס זיינען שוין, צו יענער צייט, געווען אויפן עולם האמת.

4.

און אַט נאָך אַ רשימה, אַ פינפטע. דאָ קומען נעמען פון שרייבער (אויך
אייניקע שווישפילער), וואָס האָבן זיך געחתמעט אויף דער מיטלייד-מעלדונג
נאָכן טויט פון מ. אלבערטאָן, — געשטאַרבן דעם 20טן נאָוועמבער, 1947.
עס קומען די נעמען פון פּאָלגנדיקע שרייבער.
אויסלענדער, אלטשולער, אַשעראַוויטש, בערגעלסאָן, באַדערזאָן, בוימ-

וואל, גאנטאר, גאלדבערג, גאמאן, גארדאן, ש. גארדאן, גוטיאנסקי, גרוביאן, גען, הובערמאן, העלער, העפטער, העלמאנד, וואסערמאן, ווינערמאן, ווענ- דראף, וועלעדניצקי, ווערגעליס, זאבארע, זוסקין, זשיץ, טאלאלאיעווסקי, טעלעסין, טייף, טשערניאווסקי, כאלאדענקא, כייקניע, לוריע, גוח, לוריע, נאטע, ליומקיס, ליפשיץ, לעוו אבע, לעוו מ., לעווין, לעווין כאנע, לויטער, ליובאמירסקי, לויצקער, מארקיש, מאלטינסקי, מארגאליס, מילער, מיכאעלס, מיזשיריצקי, מעלאמוד, דער נסתר, נוינאו, נאטאוויטש, ספיוואק, סטראג- גין, סערעבריאני, עמיאט, פינטשעווסקי, פערסאוו, פאליאנקער, פלאטנער, פאלקאוויטש, פאליקמאן, פעפער, פרומקין, פינקעל, פיש, אברהם קאהאן, קאן, קאמענעצקי, קאזאקעוויטש, קאצאוויטש, קאטליאר, קושניראוו, קוויטקא, קיפניס, קערלער, ראבין, ראבינקאו, ס. ראבינאוויטש, י. ראבינאוויטש, ריווע רובינא, רויטמאן, שאדור, שולמאן, שניפאל, שעכטמאן, שטערנבערג. און לסוף ברענגען מיר א זעקסטע רשימה פון סאוועטיש-יידישע שריי- בער וואס האבן באוויזן, ביי פארשיידענע גרויזאמע באדינגונגען, איבער- צולעבן די עטלעכע גרויליקע סטאלין-בעריא-יארן, און וועלכע האבן זיך מיט א יאר צוריק אונטערגעשריבן אונטער דער באגריסונג צום 80טן געבוירנטאג פון ז. ווענדראף, „דעם וועטעראן פון דער יידישער ליטעראטור אין ראטנפארבאנד“. די יידישע באגריסונג, אויף וויפל מיר ווייסן, איז פאר- עפנטלעכט געווארן אין פאריז, ווארשע, גיויארק, אין מאסקווע איז נישט געווען (און ס'איז נאך אלץ נישט) קיין יידישע צייטונג אדער צייטשריפט, וואו אט די 60 יידיש-שרייבער פון סאוועטנפארבאנד זאלן קאנען פארעפנט- לעכן זייערע יידישע ווערק אדער אפילו קורצע מעלדונגען אין יידיש.

אט זיינען די נעמען פון די אפגעראטעוועטע, לעבן-געבליבענע יידישע שרייבער, וואס קומען אין דער-א רשימה:

נחום אויסלענדער, משה אלטמאן, אלטשולער, הירש אשעראוויטש, אי. בארוכאוויטש, רחל בוימוואל, בארישעס, מ. בעלענקי, ה. בעריאזקין, בראנפמאן, גאנטאר, גיבניצקי, עליע גארדאן, שמואל גארדאן, שלום גארדאן, טביה גען, הערשל דאבין, צ. דאלגאפאלסקי, שיקע דריו, שירקע גאמאן, שמואל האלקין, ליובע וואסערמאן, אהרן ווערגעליס, זילבערמאן, משה טייף, זיאמע טעלעסין, שפרה כאלאדענקא, דבורה כאראל, כאראץ, מירע כענינגא, נאטע לוריע, נח לוריע, ח. לויצקער, ליומקיס, י. ליובאמירסקי, חיים מאלטינסקי, בוי מילער, מ. נאטאוויטש, סלאנים, מאטל סאקציער, ישראל סערעבריאני, הערשל פאליאנקער, אייזיק פלאטנער, עליע פאלקאוויטש, נחום פרידמאן, פרומקין, אברהם קאהאן, איציק קיפניס, י. קערלער, הערשל קאמענעצקי,

יאַנקל ראַבין, הערשל ראַבינקאָוו, רבקה רובינא, מאָטל ריאָנט, מ. ראָזומני, רויטמאַן, ריוועס, הערשל רעמיניק, שאַמבאָדאַל, שטורמאַן.
מען דאַרף צוגעבן, אַז עס פעלן אין די געבראַכטע רשימות די סאָווע-
טיש-יידישע שרייבער, — בעלעטריסטן און איבערזעצער, וואָס זיינען געווען
פראָדוקטיוו-שאַפּעריש אין די יאָרן 1917-1927, וועלכע זיינען נישט אַריין
אין דער ערשטער געבראַכטער רשימה פון די מחברים אינעם דערמאַנטן קאַ-
טאַלאַג פון 1935. עס פעלן אויך יידיש-סאָוועטישע זשורנאַליסטן, וואָס האָבן
זיך באַטייליקט אין די טעגלעכע סאָוועטיש-יידישע צייטונגען און די צייט-
שריפטן פון מאַסקווע, מינסק, קיעוו, כאַרקאָוו א. אַנד. זייער צאָל איז זיכער
אַ גאַנץ-גרויסע.

מען באַדאַרף, אגב, באַמערקן, וואָס אין דער לעצטער רשימה פעלט
אויס דער יידיש-סאָוועטישער שרייבער עמ. קאַזאַקעוויטש, וועלכער באַטייליקט
זיך אויך נישט אין די פאַרשיידענע צונויפקומס פון די לעצטע יאָרן פון די
סאָוועטיש-יידישע שרייבער אין מאַסקווע. אין אַזאַ צייט זיך אַפטיילן פון
אייגענע קאַלעגן, איז גאַרנישט אַזוי שיין און פיין. און ער איז דאָך געווען
אַ פראָדוקט פון ביראַבידזשאַן, און אַ זון פון הענעך קאַזאַקעוויטש!

דער סאָוועטיש-יידישער שרייבער-פאַרמעג איז געווען אַ זייער גרויסער
און באַדייטנדיקער. באַטראַכטנדיק און אויסרעכענענדיק אים, זעען מיר
פון איין זייט — אויף וויפל דאָס סאָוועטיש-יידישע קולטור-שאַפּערישע
לעבן איז געווען רייך און גייסטרייך אין די יאָרן 1917-1948, און פון דער
צווייטער זייט זעען מיר — אויף וויפל גרויס און מוראדיק עס איז געווען
דער חורבן, די פאַרוויסטונג און פאַרניכטונג פון דעם אַקטיוון, פראָדוקטיוון
און אימפּולסיוון יידישן קולטור-שאַפּערישן לעבן אין סאָוועטנפאַרבאַנד.

ציפערן און פאקטן

כדי צו האבן אן אלגעמיינע פארשטעלונג און באגריף וועגן דעם יידישן קולטור-געזעלשאפטלעכן און ליטעראריש-קינסטלערישן לעבן אין סאוועטן-פארבאנד, — לערך פון א 20 יאר, פון 1917 ביז 1937 — וועלן מיר ברענגען איינצלע, אפגעריסענע ידיעות און ציפערן, וועגן דעם אלזייטיקן און פאר-צווייגטן יידישן קולטור-לעבן, — וועגן די יידישע שולן, וועגן לערער און שילער אין פארשיידענע טיילן פונעם סאוועטנפארבאנד. עס קומען אויך ידיעות און ציפער וועגן דערשינענע ביכער, וועגן קולטור-קאנפערענצן, סע-מינארן, טעאטער-פארשטעלונגען, וועגן פארשיידענע פלענער און פארמעסטן, טעטיקייטן און אויפטוען אויף די קולטור-געביטן. די ידיעות, באריכטן און ציפערן האבן מיר גענומען פון פארשיידענע צייטשריפטן, בעיקר — פון די „ליט. בלעטער“ פון אייניקע איינצלע יארן. זיי שעפן אוודאי ווייט נישט אויס אלץ, וואס איז געווען, געשען און געטאן געווארן אין ספ"ב — אויף די פארשיידענערליי געביטן פונעם דארטיקן יידישן לעבן. זאל עס דינען אלס מאטעריאל פאר ווייטערדיקע פארש-ארבעטן.

שול'וועזן, — פאלקס- און הויך-שולן

אויף דער אלרוסישער פעדאגאגישער קאנפערענץ אין מאסקווע, האט דער פארוואלטער פונעם יידישן בילדונגס-ביראָ ביים קאמיסאריאט פון בילדונג ח' פאלאטניק, געהאלטן א פארטראָג וועגן די אויפגאבן און פערס-פעקטיון פון יידישער בילדונגס-ארבעט. פונעם פארטראָג איז צו זען, אז די יידישע שול-נעץ אין ראַטנפארבאנד איז פאר דעם פארגאנגענעם יאר פארגרעסערט געוואָרן אויף 25 פראָצענט. די אינערלעכע אַרבעט אין דער יידישער שול איז באַדייטנדיק פאָרעסערט געוואָרן. די אלגעמיינע צאָל קול-טור-אַנשטאַלטן האָט זיך פאָרעסערט פון 58 אויף 112. פאָראַן געוויסע דערגרייכונגען אין דער פאָרלאַנגס-אַרבעט. שוואַך איז די נעץ פון פראָפעסיאָ-נעלע שולן. די מאַטעריעלע לאַגע פון די שולן איז זייער אַ שווערע. און ווייטער האָט דער רעפערענט געזאָגט, אז ס'איז איצט גויטיק צו עפענען העכער טויזנט נייע שולן. דער דאָזיקער פלאַן וועט פאָרווירקלעכט ווערן אין פאָרלוף פון 5 יאר.

אין גאנצן ראטנפארבאנד זיינען איצט פאראן 750 יידישע שולן, וואו עס לערנען זיך 115 טויזנט קינדער; אין וויסרוסלאנד — 170 שולן מיט 25 טויזנט קינדער. אין די איבעריקע לענדער פון ראטנפארבאנד — 110 שולן. אין די ארבעטער-פאקולטעטן פון וויסרוסלאנד לערנען זיך 225 יידן, אלע באקומען מלוכה-סובסידיעס. (1926).

י. י. זינגער, וועלכער האט באזוכט אין 1926 סאוועטנפארבאנד האט איבערגעגעבן: „ס'ווערן ארויסגעגעבן פיל ביכער פאר דער יידישער שול. לערנביכער גייען זיך פאנאדער אין 25 — 30 טויזנט עקז. ס'דערשיינען אויך פיל וויסנשאפטלעך-פעדאגאגישע ליטעראטור... עס דערשיינען ליטע-רארישע חודש-זשורנאלן. „רויטע וועלט“ אין כארקאוו, דער מינסקער „שטערן“. עס דערשיינען יוגנט-זשורנאלן „יונג וואלד“, „פיאנער“ א. א. וו. יידיש איז גלייכבארעכטיקט מיט אלע אנדערע שפראכן. די סאוועט-רעגירונג, וואס גיט אלע פעלקער די גרעסטע מעגלעכקייטן זיך צו אנטוויקלען אין זייער שפראך, גיט אויך יידן, כאטש נישט א טעריטאריאל פאלק, די וויטיגייצענדיקסטע מעגלעכקייטן פאר דער יידישער שפראך און קולטור. עס לערנען זיך העכער 100 טויזנט קינדער אין די יידישע שולן. די צאל וואקסט. פאראן פיל יידישע פעדאגאגישע טעכניקומס, ארבעטער-פאקולטעטן, יידישע פויערן-שולן... (1927).

לויטן אפיציעלן באריכט געפינען זיך אין אוקראינע 1,556,000 יידן. ס'געפינען זיך איצט 432 שולן מיט 2146 לערער און 68,087 שילער; 12 טעכנישע שולן און 10 פאבריק-שולן, 1 מוזיקאלישע אקאדעמיע, 1 קונסט-אקאדעמיע, 1 אגריקולטור-שולע, 4 פעדאגאגישע טעכניקומס, 1 ארבעטער-פאקולטעט, 1 יידישער דעפארטמענט ביים דערציאונגס-אינסטיטוט און 1 דעפארטמענט ביי דער אוקראינישער אקאדעמיע. (1927).

אין וויסרוסלאנד זיינען דא 184 יידישע פאלקס-שולן, דריי פעדאגאגישע אנשטאלטן, א יידישע סעקציע ביי דעם פעדאגאגישן פאקולטעט פונעם מלוכה-אוניווערסיטעט, א יידישע אפטיילונג ביים וויסרוסישן קולטור-אינסטיטוט. אחוץ דעם — פאך-שולן און פארלאגן. (1927).

פאר די לעצטע דריי יאר איז די יידישע שול-נעץ אויף אוקראינע זייער שטארק אויסגעוואקסן. אין 1923-1924 לערניארן זיינען געווען 260 יידישע שולן מיט 56,394 קינדער, אין 1925-1926 לערניארן זיינען געווען 457 שולן מיט 74,500 קינדער. איצט — קנאפע 500 שולן מיט העכער 80 טויזנט קינדער.

לויט די ידיעות פון דער צענטראלער סטאטיסטישער פארוואלטונג אין אור-קראינע מאכט עס אויס כמעט 50 פראצענט פון דער צאל יידישע קינדער, וואס באזוכן בכלל א שול. (1927).

ס'איז געווארן 5 יאר זינט ס'עקזיסטירט אין אוקראינע דער יידישער פעדאגאגישער טעכניקום. ער האט שוין אַרויסגעלאָזט 115 לערער. איצט לערנען אין טעכניקום 166 שילער. (1927).

יידישע בילדונגס-אַנשטאַלטן זיינען איצט פאַראַן אין קיעוו: 24 מיטל-שולן מיט 5623 קינדער, 4 פּראַפּעסיאָנעלע שולן מיט 276 קינדער, 4 פּאַ-בריך-שולן מיט 357 שילער, 10 קינדער-הייזער מיט 650 קינדער, 10 קינדער-גערטנער מיט 467 קינדער, קינדער-קלוב מיט 40 קינדער, 2 שול-היימען מיט 327 קינדער, 2 אַוונט-שולן מיט 335 דערוואַקסענע תלמידים, 2 אַרבעט-קלובן, 13 קוסטאַר-קלובן, 5 ביבליאָטעקן, 8 יידישע אָפּטיילונגען ביי די אַלגעמיינע ביבליאָטעקן, 5 ליען-שטיבלעך אין די שטעטלעך, 1 פעדאָגאָגישער טעכניקום פאַר 160 צוהערער. אַ באַדייטנדיקע אַרבעט פירט אויך די יידישע קאָטעדראַע ביי דער אוקראינישער וויסנשאַפֿטס-אַקאַדעמיע. עס איז אויך פאַראַן אַ יידישע אָפּטיילונג ביים אַרבעטער-אוניווערסיטעט. דער בידושעט פון דער יידישער קולטור-און בילדונגס-נעץ אין קיעוו באַטרעפט אַן ערך 25 פּראָצענט פון דעם אַלגעמיינעם בילדונגס-בודזשעט. דער צוואַנג צו שיקן יידישע קינדער דווקא אין יידישע שולן, ווי עס איז געווען ביז פאַריקן יאר, עקזיסטירט שוין מער נישט. נאָר די יידישע שול-נעץ איז דורך דעם נישט פאַרקלענערט געוואָרן, וויל די יידישע שול האָט געוואונען דעם צוטרוי פון דער באַפעלקערונג, און די עלטערן אַליין שיקן זייערע קינדער גערן אין דער יידישער שול. (1927).

לויט די אָפיציעלע ידיעות, זיינען איצט (1929) אין סאָוועטנפאַרבאַנד צום נייעם שול-יאָר טעטיק 360 יידישע קינדער-שולן, אין די שולן לערנען זיך 106 טויזנט קינדער. די יידישע קינדער פון שול-עלטער זיינען פאַר-זאָרגט מיט שולן אויף איבער 70 פּראָצענט. אין דער צאל גייען שוין אויך אַריין יענע יידישע קינדער, וואָס לערנען זיך אין די אַלגעמיינע שולן. אין אוקראַינע זיינען איצט פאַראַן 270 טויזנט יידישע קינדער פון שול-עלטער. פון זיי גייען 82 טויזנט אין אַלגעמיינע שולן און 80 טויזנט אין ספּעציעלע יידישע שולן. אין וויסרוסלאַנד זיינען פאַראַן 58 טויזנט יידישע קינדער פון שול-עלטער. פון זיי גייען 20 טויזנט אין אַלגעמיינע שולן און 24 טויזנט אין יידישע שולן. אין דער רוסלענדישער סאָו. רעפּובליק זיינען פאַראַן

76 טויזנט יידישע קינדער פון שול-עלטער, א העלפט פון זיי גייען אין יידישע שולן און די צווייטע העלפט — אין אלגעמינע שולן. (1929).

דאס יידישע שול-וועזן אויף אוקראינע איז געוואלדיק גרויס און באפעסט-טיקט. היינטיקס יאָר זיינען דאָ אין אוקראינע 532 ייד. שולן פון ערשטן קאָנצענטער מיט 66,252 קינדער, וואָס ווערן באַדינט דורך 2032 לערער. פון צווייטן קאָנצענטער זיינען דאָ 239 שולן מיט 22,176 קינדער און 1748 לערער. אויף ווי-ווייט דאָס יידישע שול וועזן אין אוקראינע איז מעכטיק, באַווייזט דער פאַרגלייך מיט די ייד. שולן אין גאַנץ פּוילן, וואָס געהערן צו דער צ. י. ש. א. ווי באַקאַנט זיינען אַרום דער צ. י. ש. א. דאָ אינגאַנצן 104 פאַלקסשולן מיט 13,200 קינדער. די ייד. פעדאָגאָגישע טעכניקומס אין אַדעס, זשיטאָמיר און וויניצע האָבן אין 1930 אַרויסגעלאָזט 610 לערער און היי-יאָר — 900 לערער. דעם 1טן יאַנואַר 1932 עפנט זיך אין קאַליניני-דאָרפער יידישן ראַיאָן אַ פערטער יידישער פעדאָגאָגישער טעכניקום, די שולן האָבן געליטן אַ גרויסן דוחק אין לערנביכער. היינטיקס יאָר זיינען אַרויסגעגעבן געוואָרן נייע 39 לערנביכער. (1931).

דער היינטיקער לערניאָר אין די ייד. שולן פון ראַטנפאַרבאַנד שטייט פאַר אַ סכנה צוליבן שאַרפן דוחק אין לערנביכער, — ווערט געמאַלדן פון דער „ברייגאַדע“, וואָס האָט אונטערזוכט די אַרבעט פון דער ייד. סעקציע פון „צענטרפאַרלאַג“ וועלכער האָט די אויפגאַבע צוצוגרייטן לערנביכער פאַר די ייד. שולן. 3 פערטל פון פאַרגאַנגענעם לערניאָר זיינען די ייד. שולן אין ראַטנפאַרבאַנד געבליבן אָן ביכער, און די לימודים זיינען שטאַרק געשטערט געוואָרן. היינטיקן יאָר שטייען די שולן ווידער פאַר דער זעלבער סכנה.

37 נייע לערנביכער דאַרפן אַרויסגעגעבן ווערן צום שול-סעזאָן (7 מאַ-טעמאַטישע, 5 איבער נאַטור-וויסנשאַפט, 4 ייד. גראַמאַטיקעס, 2 כעמישע, 6 שפראַך-לערנביכלעך אאַז"וו). דערפון — 10 אַריגינעלע, און די איבעריקע איבערזעצט פון אוקראַיניש און רוסיש. ביז איצט אָבער זיינען אַרויס פון דרוק 8. פון די איבעריקע זיינען אַ טייל נאָך ניט פאַרטיק, און מען ווייס נישט, ווען זיי וועלן פאַרטיק ווערן, און אַ טייל זיינען נאָך אַפילו ניט אָנגעשריבן. די „ברייגאַדע“ באַשולדיקט דערין סיי די פאַרפאַסער פון די לערנביכער, סיי די דרוקעריי און די פאַרוואַלטונג פון „צענטרפאַרלאַג“. (1931).

די צאָל יידישע שולן, טעכניקומס און הויך-שולן אין וויסרוסלאַנד וואַקסט: אין 1928 האָט וויסרוסלאַנד געציילט 209 יידישע שולן מיט 26,639 שילער; אין 1930 — 294 און 29,770 שילער; אין 1934 איז די צאָל

שולן פֿאַרקלענערט געוואָרן. אינגאַנצן 231 שולן — אַבער די צאָל שילעד האָט זיך פֿאַרגרעסערט ביז 35,373. דאָס גלייכן וואַקסט די צאָל פֿון הע־כערע אַנשטאַלטן. עס ווערט אַלץ שווערער צו באַזאָרגן די לערן־אַנשטאַלטן. דער עיקר פֿון העכערן טיפּ, מיט דער נויטיקער צאָל קוואַליפֿיצירטע לערער און לעקטאָרן. אינעם ייִדישן סעקטאָר פֿון מאַהילעווער (וויסרוסלאַנד) אינסטיטוט פֿאַר פֿאַליטישער בילדונג ווערן שוין אַלע לימודים, חוץ איינעם, געלערנט אויף רוסיש און וויסרוסיש, ווייל עס זיינען נישטאָ קיין לעקטאָרן, וואָס זאָלן קענען לייענען די לעקציעס אויף ייִדיש. דאָס זעלבע קומט אויך פֿאַר אין ייִדישן סעקטאָר פֿונעם פעדאַגאָגישן אינסטיטוט אין מינסק, וואו אַ העלפט לעקציעס ווערן געלייענט נישט אין ייִדיש, צוליבן דוחק אין לעקטאָרן, וואָס קענען ייִדיש. (1934).

אַ גרופע ליטעראַטור־פֿאַרשער און קריטיקער (י. נויסנאוו, נ. אויסלעב־דער, א. גורשטיין, י. דאָברושין און מ. ווינער) זיינען אַרויסגעטראָטן אין „עמעס“ מיט אַ פֿאַרשלאָג וועגן צונויפֿרופן אין מאַסקווע אַן אַלפֿאַרבאַנדישע קאַנפֿערענץ פֿון די ייִדישע הויכשולן אין ראַטנפֿאַרבאַנד. אין דער לערן־פֿראַקטיק פֿון די ייִדישע הויכשולן האָט זיך אָנגעזאַמלט אַ גרויסע דער־פֿאַרונג, אַבער די דאָזיקע דערפֿאַרונג בלייבט צעשפֿליטערט. עס איז דע־ריבער נויטווענדיק צונויפֿצורופן אַ קאַנפֿערענץ, וואָס זאָל פֿאַר־סך־הכלען די דאָזיקע דערפֿאַרונג און אָנצייכענען אַ ליניע פֿאַר וויטערדיקער אַרבעט. אין דער ערשטער ריי ווערט פֿאַרגעלייגט צונויפֿצורופן אַ קאַנפֿערענץ פֿון יענע ייִדישע הויכשולן, וואָס אַרבעטן אויפֿן געביט פֿון ליטעראַטור און שפּראַך, ווייל גראַד אויף די דאָזיקע געביטן האָבן זיך אָנגעזאַמלט אַ סך פּראַגן, וואָס דאַרפֿן געלייזט ווערן. די קאַנפֿערענץ דאַרף, לויט דעם פֿאַר־שלאָג פֿון די איניציאַטאָרן, באַהאַנדלען סיי די טעאָרעטיש־וויסנשאַפֿטלעכע, סיי די פעדאַגאָגיש־מעטאָדישע פּראַגן פֿון די הויכשולן, ווי אויך רעגולירן אַ ריי אַרגאַניזאַציאָנעלע פּראַגן. ווי מען רעכנט וועט דער פֿאַרשלאָג אָנ־גענומען ווערן אין בילדונג־קאָמיסאַריאַט און די געפֿלאַנטע קאַנפֿערענץ וועט צונויפֿגערופֿן ווערן אין מאַסקווע. (1934).

דער פֿאַרזיצער פֿון אַלפֿאַרבאַנדישן „ציק“ האָט נאָכן אויסהערן אַ באַ־ריכט וועגן דער טעטיקייט פֿון מינסקער שטאַט־פֿאַרוואַלטונג אָנגענומען אַ באַשלוס, אַז עס דאַרף פֿאַרגרעסערט ווערן די נעץ פֿון ייִדישע שולן, ביבליאָטעקן, קלובן, און די ייִדישע באַפעלקערונג דאַרף באַזאָרגט ווערן מיט אַלע נויטיקע קולטור־אַנשטאַלטן, קינאַ, טעאַטער א. אַז. וו. (1934).

אין וויסרוסלאַנד גייען היי-יאָר אין יידישע שולן 33.000 קינדער אין די 215 שולן (96 אָנפאַנגסשולן, 109 נישט פולע און 12 מיטלשולן). (1935).

אין וויסרוסלאַנד, וואו ס'וואוינען אַרום אַ האַלבן מיליאָן יידן, זיינען דאָ צוויי יידישע פעדאָגאָגישע טעכניקומס, יידישע אָפטיילונגען ביים אַל-געמיינעם פעדאָגאָגישן אינסטיטוט אין האַמעל און אין מינסק, אַ יידישע אָפטיילונג ביים כעמישן אינסטיטוט. היי-יאָר האָט זיך אויך געעפנט אַ יידישער לערער-אינסטיטוט, פאַראַן אַ יידישער סעקטאָר ביי דער וויס-רוסישער וויסנשאַפֿטלעכער אַקאַדעמיע, עס זיינען דאָ 107 נישט-פולע יידישע מיטלשולן מיט 36.500 שילער, איניקע פאַרשול-אַנשטאַלטן, 9 יידישע קינדער-הימער, אַ גרויסע צאָל קינדער-פּלעצער און יאַסלעס (זויג-היימען). פאַר דערוואַקסענע זיינען דאָ קולטור-הימער, קלובן, קינאַטעאַטערס, ס'איז באַקאַנט איבערן גאַנצן לאַנד דער יידישער מלוכה-טעאַטער אין מינסק, ביי דעם אַלגעמיינעם וויסרוסישן שרייבער-פאַרבאַנד זיינען אַרגאַניזירט 34 יידישע שרייבער, צווישן זיי אַ היפשער פּראָצענט יוגנטעלעכע. ס'איז דאָ אַ גרויסע יידישע טעגלעכע צייטונג „אַקטאַבער“. אַ צייטונג פאַר קינדער און יוגנטעלעכע, אַ ליטעראַריש-פּאָליטישער זשורנאַל „שטערן“, אַ מלוכה-פאַרלאַג א. א. וו.“. (1936).

אין וויסרוסלאַנד זיינען איצט דאָ 296 יידישע שולן, פון זיי — 10 מיטלשולן. עס לערנען זיך אין די יידישע שולן ביי 30,000 יידישע שילער. דאָס נעמט נישט אַרום אַלע יידישע קינדער פון שול-עלטער. אַ סך פון זיי גייען אין רוסישע, וויסרוסישע, אוקראַינישע און פּוילישע שולן. (1937).

יידיש, שפּראַך-קאַנפּערענצן, קולטור-טעטיקייטן

דער רעזולטאַט פון דער פּאַלקסציילונג אין סאַוועטנפּאַרבאַנד ווייזט, אַן 92 (צוויי און ניינציק) פּראָצענט פון דער יידישער באַפֿעלקערונג אין לאַנד האָבן אָנגעגעבן יידיש אַלס זייער טעגלעכע שפּראַך. אין אוקראַינע איז דער פּראָצענט פון יידיש-רעדנדיקע 76 פּראָצענט. (1928).

דער פּאַלקסאַמבילד פון וויסרוסלאַנד רופֿט צונויף דעם 28 יאַנאַר אַן אַלזויסרוסלענדישע קאַנפּערענץ פון ייד. קולטור-טוער. די טאַג-אַרדענונג פון דער קאַנפּערענץ איז: (1) דער רעקאַנסטרוקטיווער פּעריאָד און די קולטור-רעוואַלוציע; (2) דער צושטאַנד און די אויפגאַבן פון קולטור-אַרבעט צווישן די יידישע אַרבעטער און אַרבעטנדיקע אין וויסרוסלאַנד; (3) די קולטור-אַרבעט פון די פּראָפּאַראַיינען צווישן די ייד. אַרבעטער; (4) דער קלאַסן-קאַמף אויפן

טעארעטישן פראָנט און די טעטיקייט פונעם יידסעקטאָר ביי דער ווייס־רוסישער וויסנשאַפֿטלעכער אַקאַדעמיע; 5) דער קלאַסן־קאַמף און פעדאַ־גאַנדיק; 6) די אויפגאַבן פון דער ייד. פּראָלעטאַרישער ליטעראַטור אין רע־קאַנסטרוקטיוון פעריאָד; 7) דער קאַמף פאַר מאַרקסיסטישער מעטאָדאָלאָגיע אין דער ייד. ליטעראַטור; 8) מעטאָדיק פון ליטעראַטור און שול; 9) דער צושטאַנד און די אויפגאַבן פון פּאָליטאָיפּקלער־אַרבעט אין שטעטל און אין סאַציאַליסטישן סעקטאָר פון דאַרף; 10) אינטערנאַציאָנאַלע דערציאָנונג; 11) אַנטי־רעליגיעזע דערציאָנונג. (1931).

אין קיעוו איז געשלאָסן געוואָרן די דריטע יערלעכע קאָנפּערענץ פון דעם אינסטיטוט פאַר יידישער קולטור. די קאָנפּערענץ האָט אָנגענומען אַ ריי רעזאָלוציעס, אין וועלכע עס ווערן פאַרמולירט די ריכטליניעס און פּראָגראַם פאַרן שטודיום פון דער סאַציאַליסטישער בויאָנונג צווישן די ייד. מאַסן. (1931).

ביים מוזיי פאַר יידישער קולטור אויפן נאַמען פון מענדעלע מוכר ספרים אין אָדעס איז אָרגאַניזירט געוואָרן אַן עקאָנאָמיש־שטייגערישע אָפּטיילונג, וואו עס וועלן געזאַמלט ווערן מאַטעריאַלן וועגן די עקאָנאָמישע פּראָצעסן אין דער יידישער סביבה און די אָפּטיילונג פון די יידישע מאַסן. די נייע אָפּטיילונג וועט הויפטזעכלעך זיין געווידמעט די נייע עקאָנאָמישע דערשיי־נונגען, וואָס זיינען אַרויסגערופן געוואָרן דורך דער אַקטאַבער־רעוואָלוציע און דורך דער נאַציאָנאַלער פּאָליטיק פון דער סאָוועטנמאַכט. (1931).

דער קרימער „ציק“ האָט אָנגענומען אַ באַשלוס, לויט וועלכן די גאַנצע געשעפטספירונג אין די ייד. סאָוועטן און קאַלעקטיוון אין קרים מוז זיין אין יידיש. אין באַשלוס ווערט געזאָגט, אַז ביז איצט איז אין אַ טייל סאָוועטן און קאַלעקטיוון די געשעפטספירונג נישט פאַרגעקומען אין דער ייד. שפּראַך צוליבן מאַנגל פון דער אַנטשפּרעכנדיקער טערמינאָלאָגיע. איצט אָבער ווערט אין פּריידאַרף געעפנט אַ ספּעציעלע באַראַטונגס־ביוראָ, וואָס וועט מיטהעלפן די יידישע סאָוועטן איבערצוגיין צו דער געשעפטס־פירונג אין יידיש. עס וועלן אויך געעפנט ווערן ספּעציעל קורסן פאַר יידי־שער אַמט־פירונג. נאָך אַ געוויסער צייט וועט די אַמט־פירונג אין דער יידי־שער שפּראַך ווערן אַן אַבליגאַטאָרישע. (1932).

אין קיעוו האָט זיך געעפנט די אוקראַינישע באַראַטונג איבער דער

פראגע פון יידישער שפראכקענטעניש, צונויפגערופן פונעם פאלקאמבילד (פאלקס־קאמיסאריאט פאר בילדונג) פון אוקראינע, פאלקס־אינסטיטוט פאר ייד. פראלעטארישער קולטור ביי דער אוקראינישער וויסנשאפט־אקאדעמיע און פון דער רעדאקציע „שטערן“. אויף דער באראטונג זיינען אנגעקומען העכער 100 דעלעגאטן און געסט פון אוסט״ר, רוס״ר און ווסס״ר. עס איז פארגעשטעלט די גאנצע יידישע פרעסע פון ראטנפארבאנד, די פאר־לאגן, די וויסנשאפטלעך־פארשערישע אַנשטאַלטן, די הויכשולן א. א. וו. (1934).

די אוקראינישע ייד. שפראך־באראטונג, וואָס עס רופט צונויף דער אינסטיטוט פאר יידישער פראלעטארישער קולטור פון דער אלאוקראינישער וויסנשאפטלעכער אקאדעמיע, דער פאלקאמבילד פון אוסט״ר און די רע־דאקציע „שטערן“, איז באשטימט אויפן 7טן מאָי.

די באראטונג וועט פארקומען אין אינסטיטוט (קיעוו).

דער טאָג־סדר פון דער באראטונג איז אזא:

- 1) אַריינפיר־ווערטער פון דירעקטאָר פונעם אינסטיטוט.
- 2) די סאָוועטישע לינגוויסטיק און די נייע לערע וועגן שפראך — פאר־שטייער פון לענינגראדער אינסטיטוט פאר שפראך און דענקען.
- 3) די לאַגע אויפן שפראך־פראַנט אין אוקראינע — ערשטער שטעל־פארטרעטער פון פאלקאמבילד פון אוסט״ר — כוויליאָ.
- 4) די סאָוועטישע שפראך־פאליטיק אין דער אַנווענדונג פון יידיש און ספעציעל צו דער פרעסע — ע. ספיוואַק און מ. לעוויטאן.
- 5) וועגן טערמינאָלאַגיע — ע. ספיוואַק און ב. סלוצקי.
- 6) וועגן אויסטייטש־ווערטערבוך — ל. האַלמשטאַק.
- 7) סיסטעם פון גראַמאַטיק — א. זאַרעצקי.
- 8) יידיש אין אַנפאַנג און מיטלשול.
- 9) פלאַנירונג פון דער וויסנשאפטלעכער שפראך־אַרבעט.

אויף דער באראטונג זיינען איינגעלאָדן פאַרשיידענע אַרגאַניזאַציעס און אַנשטאַלטן, צווישן זיי די אינסטיטוטן, פאר ייד. פראלעטארישער קול־טור אין אוקראינע און וויסרוסלאַנד און אַנדערע שפראך־אינסטיטוטן, די פאלקאמבילד פון אוסט״ר, רוספ״ר, קרים און פון מאַדאַווע, פאַרשטייער פון די יידישע פעדאָאָגאָישע אינסטיטוטן און טעכניקומס, פון מערב־אוי־ווערסיטעט, כאַרקאָווער זשורנאַליסטיק־אינסטיטוט, פון די צייטונגען „עמעס“, „שטערן“, „אַקטאַבער“, „אַדעסער אַרבעטער“, „פראלעטארישע פאַן“ און אַלע אַנדערע יידישע שטאַטישע ראַיאָנע, „פאליטאָפטיילערישע צייטונגען“ און פאַבריק־אָוואָדישע פאַרשטייער, פון די זשורנאַלן „פאַרמעסט“, „שטערן“.

„ראַטנבילדונג“ א״א, פאַרשטייער פון אַלע פאַרלאַנגן, וואָס גיבן אַרויס ביכער אויף יידיש, פאַרשטייער פון 10 יידישע אַרבעט-שולן א״א. (1934).

דער צענטראַלער „אזעט“ האָט באַשטימט 150 טויזנט רובל פאַר קולטור-אַנשטאַלטן אין ביראַבידזשאַן. אויסער דעם האָט די אַרגאַניזאַציע „אזעט“ אין מאַסקווע באַשטימט 100 טויזנט רובל פאַרן יידישן טעאַטער, דער לע-נינגראַדער „אזעט“ אַפטיילונג — 180 טויזנט רובל פאַר וויסנשאַפּטלעכע פאַרשונג-אַרבעט און דעם „אזעט“ אין אוקראַינע אַ האַלבן מיליאָן רובל פאַר אַ „קולטור-הויז“.

אַנהייב 1933 זיינען אין ביראַבידזשאַנער יידישע פונקטן געווען 22 קינ-דער-גערטנער, וועלכע עס האָבן באַזוכט 800 קינדער. אין יאָר 1933 האָט די צאָל פון די גערטנער דערגרייכט 27. אין דעם יאָר וועט די צאָל פון די קינדער אין גערטנער דערגרייכן 1200 און אין דערציאונגס-שולן 1500. אין די נידעריקערע שולן האָט די צאָל פון קינדער אין יאָר 1933 דערגרייכט 3438, אין יאָר 1934 וועט די צאָל דערגרייכן ביז 9720. עס עקזיסטירן 4 מיטעלע און העכערע שולן: אַ לערער-סעמינאַר, אַ שולע פאַר מלוכהשע באַאַמטע, אַן אַגראַנאַמישער טעכניקום און אַ מיטלשול ביי די וואַרשאַט-היזער. 200 יוגנטלעכע באַזוכן די דאָזיקע אַנשטאַלטן, פון וועלכע דער גרעסטער טייל זיינען איינוואַנדערער. די שילער באַקומען פון דער מלוכה וואוינונגען און געלט-שטיצע. אין ביראַפעלד איז פאַראַן אַן אינסטיטוט פאַר וויסנשאַפּטלעכע פאַרשונגען, וועלכע איז אַן אַפטיילונג פון דער אַגראַ-נאַמישער אַקאַדעמיע. דער מוזיי פאַר לאַנד-קענטעניש פאַרברייטערט זיין טעטיקייט אויף אַ סיסטעמאַטישן אופן. אַ גרויסע ראַיאָן-ביבליאָטעק איז איינגעאַרדנט געוואָרן דורך דעם „אינסטיטוט פאַר יידישער קולטור“. שוין צוויי יאָר, אַז עס עקזיסטירט אויך אַ פאַרלאַנג, וועלכער האָט שוין אַרויסגע-געבן אייניקע זאַכן אויף יידיש, ווי אויך די שאַפונגען פון די ערשטע יונגע יידישע שרייבער אין ביראַבידזשאַן. (1934).

דער אינסטיטוט פאַר ייד. פראַלעטאַרישער קולטור אין קיעוו באַשטייט פון אַ ריי סעקציעס: היסטאָרישע סעקציע, סאַציאַל-עקאָנאָמישע, ליטעראַ-רישע, עטנאָגראַפישע, לינגוויסטישע, פעדאַגאָגישע, ביבליאָגראַפישע און אַ סעקציע פאַר דער פאַרשונג פון ביראַבידזשאַן. די אַקאַדעמישע ביבליאָטעק פון אינסטיטוט באַשטייט פון 250.000 ביכער און איז די צווייטע אין דער וועלט לויט אירע אוצרות פון יודאַאיקאַ. אין אַרכיוו פון דער ייד. פּרעסע ביים אינסטיטוט איז צונויפגעזאַמלט 12.000 יערלעכע קאַמפלעטן פון יידי-

שער פעריאָדיק, די סעקציע פאַר ליטעראַטור און קריטיק שטודירט פראַגן פון דער סאָוועטיש-יידישער ליטעראַטור, די מאָדערנע ייד. ליטעראַטור און אַלגעמיינע פראַגן פון מאַרקסיסטישער מעטאָדאָלאָגיע פון דער ליטעראַטור. די דאָזיקע סעקציע האָט אָפגעגעבן אין דרוק קאַלעקטיווע מאַנאָגראַפיעס, געווידמעט דער שאַפונג פון די גרעסטע ייד. שרייבער און פאַעטן. עס דרוקט זיך אַן אַקאַדעמישע אויסגאַבע פון דעם פאַעט אשר שוואַרצמאַן, וואָס איז געפאַלן אין שלאַכט בעתן בירגער-קריג. די סעקציע האָט אַרויסגעלאָזט פון דרוק עסייען איבער דער געשיכטע פון דער יידישער ליטעראַרישער באַ-וועגונג אין ראַטנפאַרבאַנד פון 1917 ביז 1927 פון א. אבטשוק. עס דרוקט זיך אַ מאַנאָגראַפיע איבער דעם „פראַלעטפען“, די אַראַגניזאַציע פון יידישע פראַלעטאַרישע שרייבער אין אַמעריקע א. א. דער אינסטיטוט האָט אויך פיל געטאַן אויפן געביט פון דער ייד. רעוואָלוציאַנערער פאַעזיע. עס ווערט צוגעגרייט אַן אַקאַדעמישע אויסגאַבע פון 10 בענדער רעוואָלוציאַנערע פאַעזיע, אין וועלכער עס וועט אַריין די דיכטונג פון מ. ווינטשעווסקי, ד. צדעלשטאַט, י. באַוושאווער, מ. ראַזענפעלד. (1934).

היינטיקס יאָר איז דער ערשטער אַרויסלאָז פונעם יידעסקטאַר ביים קרימער אינטערנאַציאָנאַלן פעדטעכניקום. פון היינטיקס יאָר אָן וועט דער פעדאָגאָגישער טעכניקום באַזאָרגן די ייד. שולן פון קרים מיט לערער. דער ייד. סעקטאַר איז אַראַגניזירט געוואָרן אין פריידאַרף אין 1932. איצט געפינט זיך דער סעקטאַר אין פעאַדאַסיע, דער ערשטער אַרויסלאָז באַשטייט פון 18 לערער, וועלכע ווערן געשיקט אין די ייד. שולן פון קרים. די לעצטע צייט האָט דער סעקטאַר געהאַט זייער גרויסע דערגרייכונגען אין זין פון אַוועקשטעלן גוט די לימודים און אין מאַטעריעלן באַזאָרגן די סטודענטן. (1935).

דעם 9טן פעברואַר 1937 ווערט צונויפגערופן אין ביראַבידזשאַן אַ ספעציעלע שפראַך-קאָנפערענץ, וואו ס'וועלן באַהאַנדלט ווערן פראַגן פון לעקסיק, אַרטאָגראַפיע, טערמינאָלאָגיע, פאַלקלאַר, שפראַך-פאַרשונג, יידישע ווערטער-ביכער און אַ ריי אַנדערע וויכטיקע שפראַך-פראַגן. אויף אַ באַ-ראַטונג פון יידישע שרייבער, שפראַך-פאַרשער, קולטור-טוער און פאַרטיי-טוער, וואָס איז אָפגעהאַלטן געוואָרן אין מאַסקווע, זיינען אַרויסגעטראַטן אַ ריי רעדנער, וועלכע האָבן באַטאַנט די וויכטיקייט פון דער שפראַך-קאָנפערענץ. ש. דימאַנטשטיין האָט אָנגעוויזן אויף די אויפגאַבן, וואָס עס שטייען איצט פאַר די בויער פון דער יידישער שפראַך — וויסנשאַפטלעך פאַרשן די שפראַך, אויך היסטאָריש פאַר אַ פעריאָד פון די לעצטע עטלעכע הונדערט

יאָר. אויסאַרבעטן די נויטיקע יידישע ווערטער-ביכער, שאַפן אַ טערמינאַ-
לאַגיע פאַר דער געשעפט־פירונג פון די יידישע מלוכה-אַנשטאַלטן, אַנ-
הייבנדיק פון אויספיר־קאַמיטעט פון דער יידישער אויטאָנאָמער געגנט ביי
די יידישע דאַרפ־ראַטן, קאַלוירט־אַרטעלן, אונטערנעמונגען, יידישע לערן־
אַנשטאַלטן, אַ וויסנשאַפטלעכע טערמינאַלאַגיע און אַ טערמינאַלאַגיע פאַר
פאַרשיידענע אַנדערע געביטן. (1937).

אין אַן אַרטיקל „צו דער שפראַך־קאַנפערענץ אין ביראַבידזשאַן“ ווערט
איבערגעגעבן וועגן דער באַראַטונג, וואָס איז אָפּגעהאַלטן געוואָרן אין
מאַסקווע דעם 15טן דעצעמבער 1936. די באַראַטונג איז געעפנט געוואָרן
דורך ס. ראַבינאַוויטש. ער האָט געזאָגט: „אין דער באַשטימונג פון דער
רעגירונג פונעם 28טן אויגוסט וועגן דער בויאונג פון דער יידישער אויטאָ-
נאָמער געגענט ווערט געזאָגט: „צום ערשטן מאָל אין דער געשיכטע באַקומט
דער יידישער אַרבעטסמאַן מלוכהשע אַקטן אויף זיין מוטער־שפראַך —
אויף דער שפראַך פון דער יידישער אויטאָנאָמער געגנט“. די יידישע שפראַך
איז דערהייבן געוואָרן צו אַ מלוכהשער שפראַך און אונדזער אויפגאַבע איז
אַלץ ברייטער און ברייטער פאַנאָדערט וויקלען די שפראַך־בויאונג, כדי זי
זאָל אַנטשפּרעכן דער גאַנצער ברויזנדיקער סאַציאַליסטישער אַרבעט“.

ש. דימאַנטשטיין האָט געזאָגט, אַז „מיר פאַרווירקלעכן אין לעבן די אַנ-
וויזונגען פון דער רעגירונג וועגן דעם, אַז די יידישע אויטאָנאָמע געגנט זאָל
ווערן דער צענטער פון דער יידישער קולטור אין לאַנד. דאָס צונויפרופן
די קאַנפערענץ אין דער יידישער אויטאָנאָמער געגנט וועט זיין אַ מאַניפעסט־
טאַציע, וואָס וועט באַווייזן נישט נאָר די דערגרייכונגען פון אונדזער שפראַך־
בויאונג, נאָר אויך דעם אויפבלי פון אונדזער אַלגעמיינער קולטור אויפן
באָדן פון אונדזער נאַציאָנאַלער פּאָליטיק“... ווען ל. מ. קאַגאַנאוויטש איז
געווען היי־יאָר אין דער יידישער אויטאָנאָמער געגנט, האָט ער אָנגעוויזן
אויף דער נויטיקייט צונויפצורופן אַזאַ שפראַך־קאַנפערענץ אין דער יידי-
שער אויטאָנאָמער געגנט.

ס'זיינען דערנאָך אויפגעטראַטן י. דאַברושין, מ. הער, א. זאַרעצקי, א.
כאַשין, מ. כאַווקין, ע. פאַלקאוויטש, פ. מאַרקיש, מ. ווינער, סטערליץ, ל.
גאַלדבערג, דוד האַפּשטיין.

פ. מאַרקיש האָט אָנגעוויזן, אַז „די קאַנפערענץ וועט האַבן אַ מעכטיקן
רעזאָנאַנס צווישן די יידישע אַרבעטנדיקע פון דער גאַנצער וועלט“.
מ. כאַווקין, סעקרעטאַר פונעם געגנט־קאַמיטעט פון דער יידישער אוי-
טאָנאָמער געגנט, האָט געזאָגט, אַז „איצט, ווען ביי אונדז אין דער געגנט

הויבט אָן די יידישע קולטור צו פּאַנאַנדערבליען זיך, ווען זי איז אַ טייל פון אונדזער גאַנצער מלוכהשער בויאונג, האָבן מיר דאָס רעכט צו פּאַדערן עס זאָלן קומען צו אונדז די בעסטע טוער".... (1937).

שרייבער, ליטעראַטור און לייענער

אין זיין רעפּעראַט, איבער דער „יידישער ליטעראַטור אין ראַטנפּאַראַנד“ האָט דוד בערגעלסאָן צווישן אַנדערן געזאָגט: „ווי אַזוי די נויטיקייט צו דיכטן שפּראַצט אַרויס פון לעבן, באַווייזט דער פּאַקט, אַז אין וויסרוסלאַנד זיינען דאָ ביז אַ 500 דיכטער. געוויינלעך נישט אַלע וועלן בלייבן פּאַעטן, אָבער אַ פּאַקט איז עס, אַז די מאַסן זיינען שטאַרק אַריינגעצויגן אינעם פּראַצעס פון שאַפן. (1927).

אין דעם צעטל נייע ביכער, וואָס זיינען אַרויס לעצטנס אין מאַסקווער צענטראַלן פעלקער-פּאַרלאַג געפינען זיך די ווערק (אין יידיש) פון פּרץ הירשביין — „גאַרבן פון שטילשווייגן“ (פון מיין רייזע אין אינדיע), אברהם רייזען — אויסגעוויילטע ווערק אין 3 בענד (אַמאָליקע צייטן, און אַמעריקע. געקליבענע לידער). (1931).

פּרץ מאַרקיזשעס פיעסע „נישט געדאָגהט“ ווערט איצט געשפּילט אין רוסישן טעאַטער אין מאַסקווע (געוו. קאַרש-טעאַטער). (1931).

די מאַסקווער צענטראַלע ייד. ביבליאָטעק (לוביאַנסקי דורכפּאַר 2) האָט איינגעאַרדנט אַן אַוונט, געווידמעט דעם אַנדענק פון דיכטער יוסף באַוו-שאַווער, צו זיין 15טן יאַרצייט. (1931).

אין צוזאַמענהאַנג מיטן קומען פונעם שרייבער דוד בערגעלסאָן קיין מאַסקווע, פירט אויף דער מאַסקווער מלוכהשער יידישער טעאַטער דעם 13טן נאָוועמבער בערגעלסאָנס פיעסע „דער טויבער“. (1931).

דעם 25טן נאָוועמבער וועט אין מינסק געעפנט ווערן אַן אַלפּאַרבאַנדישע באַראַטונג פון ייד. פּראַלעטאַרישע שרייבער אין ראַטנפּאַראַנד. עס וועלן זיך באַטייליקן אַ 50 ייד-פּראַלעטאַרישע שרייבער פון ר. ס. ר. א. אַרקאַינע און וויסרוסלאַנד, ווי אויך פּאַרשטייער פון די ליטעראַרישע „פּריזיוויקעס“ ד. ה. פון די אָנהייבערס אַרבעטער-שרייבער, וואָס זיינען אַריינגעצויגן גע-וואָרן אין דער ליטעראַטור, לויט אַ באַשלוס פון דער פּאַרטיי. צום צו-אַמענפּאַר ווערט צוגעגרייט אין מינסק אַן אויסשטעלונג פון דער יידישער

„פראָלעטאַרישער ליטעראַטור“. די אָרגאַניזאַציע פון דער אויסשטעלונג האָבן בדעה צו דעמאָנסטרירן: די פאַרטיי־אַנפירונג אויפן געביט פון ליטעראַטור, דער וואַקס פון דער סאָוועטיש־פראָלעטאַרישער ליטעראַטור, די פּיאָנערן פון דער ייד. פראָלעטאַרישער ליטעראַטור, דער צוזאַמענבונד פון דער פראָלעטאַרישער ליטעראַטור אויף פאַרשיידענע שפראַכן. (קעגנזייטיקע איבער־זעצונגען), יידישע רעוואָלוציאַנערע שרייבערס אין אויסלאַנד, ייד. פראָלע־טאַרישע שרייבערס פאַר קינדער אַאַוו. (1931).

פּרץ מאַרקישעס ראַמאַן „דור־אויס דור־אין“ איז דערשינען אין מאַס־קווע, אויף רוסיש. (1931).

אין מאַסקווער פאַרלאַג „עמעס“ איז אַרויס אַ ניי בוך פון א. אלבערטאן (דער מחבר פון „ביראַבידזשאַן“), א״נ „שאַכטעס“, — 274 ז. ער שילדערט דאָס לעבן פון די אַרבעטער אין יעקאַטערינאַסלאַווער און דאַנער באַסיין־שאַכטעס. (1931).

די ייד. סאָוועטישע שרייבער פאַרענדיקן איצט פּאָלגנדיקע ווערק: איציק פעפּער גרייט צו אַ באַנד פּאַעמען, וואָס זיינען פאַרבונדן מיט דער סאַציאַליס־טישער אויפבו־אַרבעט. ה. גילדין אַרבעט איצט איבער די פּאַעמען: „דניעפּראַסטראַי“, „קאַלעקטיוויזאַציע“, „קלאַסנקאַמף“, „אין אַ יידיש שטעטל“ און „סטאַלין“. אַ קושניראָוו גרייט צו אַ ראַמאַן „די גענעראַלע ליניע“, וועגן דעם אַנטייל פון דער ייד. יוגנט אין דער אויפבו־אַרבעט. חוץ דעם שרייבט א. קושניראָוו נאָוועלן וועגן לעבן אין דאַנער באַסיין. פּרץ מאַרקיש גרייט צו אַ נייע פּאַעמע, געווידמעט דעם דניעפּראַסטראַי א״נ „פינף און פיר“, מ. טייטש שרייבט אַ ריי נאָוועלן וועגן דער יידישער יוגנט אין די קוילין־גרבן פון דאַנבאַס. א. וועוויאַרקא גרייט צו אַ דראַמע וועגן קאַלעקטיוויזאַציע און דעם קאַמף צווישן רעכטע און לינקע טענדענצן. אַ באַנד קינדער־דערציילונגען פון חנה לעווין א״נ „יונגע בויער“, ווערט שוין געדרוקט. (1931).

אין עלטער פון 30 יאָר איז געשטאַרבן דער יונגער יידישער קריטיקער אין אוקראַינע סיאַמע זשוקאָווסקי. „דאָס לעצטע יאָר — שרייבט דער „עמעס“ — האָט ער אַרויסגעוויזן אַ באַזונדערס־גרויסן וואַקס אויפן טעאַרע־טישן געביט און אָפּגעגעבן אין דרוק דריי גרעסערע ווערק: אַ בוך „פרוואַוון“ (עסיוודן און אַרטיקלען וועגן דער ייד. סאָוועטישער ליטעראַטור); אַ בוך „די איבערשאַצונג פון פּלעכאַנאַווס מעטאַדאָלאָגיע פון ליטעראַטור־קענטע־ניש“ און „לענין און טאַלסטאָי“. ער איז געווען אַן אַספּיראַנט פון קיעווער

אינסטיטוט פאר יידישער קולטור. — לעצטנס האָט ער געוואוינט אין מאַסקווע. (1931).

אויף דער באַגעגעניש פון די אַרבעטער פונעם זאַוואַד אויף ל. מ. קאַהאַ-
נאַוויטשעס נאַמען מיט די מאַסקווער ייד. סאַוועטישע שרייבער אינעם
פאַרק פאַר קולטור און אַפּרו זיינען זיך צונויפגעקומען אַ סך אַרבעטער מיט
זייערע פּרויען. עס זיינען געווען קורצע פאַרטראַגן און אַרויסטרעטונגען.
דער ערשטער איז אַרויסגעטראַטן פּרידמאַן — אַן אַרבעטער. ער האָט גע-
רעדט וועגן איינשטעלן אַן ענגן קאַנטאַקט אויך אויף ווייטער מיט די שעפּער
פון דער ייד. סאַוועטישער ליטעראַטור. נאָך אים האָט גערעדט י. דאַברושיק.
ד. בערגעלסאַן האָט פאַרגעלייענט אַ קאַפיטל פון זיין בוך „ביראַבידזשאַנער“.
נאָכן „אַפיציעלן“ טייל האָבן די אַרבעטער צוזאַמען מיט די שרייבער זיך
געלאָזט אויף אַ שפּאַציר אויף שיפּלעך איבערן טייך מאַסקווע. אין אָונט
האַט מען זיך ווידער אומגעקערט אין דער קולטור-באַזע פון פאַרק. פ. מאַרקיש
האַט געהאַלטן אַ רעדע וועגן די גרויסע דערגרייכונגען, וואָס דער ראַטנ-
פאַרבאַנד האָט פאַר די לעצטע יאָרן אין געביט פון קונסט, טעכניק און
וויסנשאַפט. ש. גאַדינער האָט גערעדט וועגן דעם, ווי אַזוי די אינדוסטריעלע
בויאונג פונעם לאַנד ווערט אַפּגעשפּיגלט אין דער סאַוועטישער ליטעראַטור.
די אַרבעטער האָבן באַוויזן אייניקע געלונגענע נומערן פון זעלבשטענדיקער
קונסט. שפּעט אין אָונט האָט זיך די באַגעגעניש פאַרענדיקט ביי זייער
אַ געהויבענער שטימונג. (1934).

זיסקינד לעוו האָט פאַרגעלייענט פאַר אַ גרופּע יידישע שרייבער אין
מאַסקווע זיין נייע דראַמע „הערמאַן פּרידבערג“. נאָך דער פאַרלעזונג איז
פאַרגעקומען אַ דיסקוסיע, ס'האַבן גערעדט: מ. ליטוואַקאָוו, א. כאַשין, ש.
קליטעניק, א. קושניראָוו, י. זעלדין, א. גורשטיין, סאַרין, ליפּמאַן-לעווין.
ש. מיכאַעלס האָט געמאַלדן, אַז די דראַמע איז אַנגענומען צום שטעלן דורך
דעם מלוכה-טעאַטער. ז. לעווס דראַמע ווערט אין „עמעס“ באַצייכנט אַלס
אַ גרויסע ליטעראַרישע דערשיינונג. (1934).

יוני וועט אין מאַסקווע אַפּגעהאַלטן ווערן אַן אַלפאַרבאַנדישער באַ-
ראַטונג פון ייד. סאַוועטישע שרייבער. די ייד. שרייבער אין אוקראַינע וועלן
זיין פאַרטראַטן דורך 12 דעלעגאַטן, פון וויסרוסלאַנד — דורך 8 דעלעגאַטן,
ר.ס.פ.ס.ר. דורך 10 דעלעגאַטן, מאַסקווע דורך 8 דעלעגאַטן. פון ביראַ-
בידזשאַן און פון מאַגניטאַגאַרסק וועלן קומען צו 1 דעלעגאַט. אויפן טאַג-
אַרדענונג: די צוגרייטונג צום אַלפאַרבאַנדישן שרייבער-צוזאַמענפאַר, וואָס

דארף פארקומען אין סעפטעמבער: פארטראגן וועגן דער רעוואלוציאנערער ייד. ליטעראטור אין אויסלאנד, וועגן פאעזיע, וועגן פראזע, וועגן קריטיק און וועגן די ייד. שרייבערישע קאדערען אין סאָוועטנפארבאנד. אלס רעפּע-רענטן וועלן אַרויסטרעטן א. פאדעיעוו, די פאָעטן א. כאַריק און איציק פעפער, און די קריטיקער און ליטעראטור-פאַרשער י. בראַנשטיין, מ. עריק, י. דאַברושין, כ' דונעץ און י. נוסיןאָוו. (1934).

אין מאַסקווע איז אויף דעם 9טן יוני באַשטימט אַן אַלפאַרבאַנדישע באַראַטונג פון די יידישע שרייבער אין ראַטנפאַרבאַנד. אויף דער טאַג-אַרדענונג פאַלגנדע פראַגן: די אויפגאַבן פון דער סאָוועטישער ליטעראַטור — פאַרטרגער, דער רוסישער שרייבער א. פאָדעיעוו; די יידישע רעוואַלוציאַנערע און בורזשואַזע ליטעראַטור אין אויסלאַנד — איציק פעפער; די יידישע סאָוועטישע פאָעזיע — פאַרטרגער; י. בראַנשטיין און פּרץ מאַרקיז. די ייד. סאָוועטישע פראַזע — דונעץ, עריק און גאַדינער. די ייד. סאָוועטישע דראַמאַטורגיע — י. נוסיןאָוו און א. קושניראָוו. וועגן דער קינדער-ליטע-ראַטור וועט רעפּערירן ל. קוויטקאָ, וועגן דער אַרבעט מיט יונגע אַנפאַנגער — י. דאַברושין און אי. כאַריק. (1934).

די מינסקער ראַדיאָ-סטאַנציע האָט פאַרגאַנגענע וואָך איבערגעגעבן אַן אוידיציע צו שלום-עליכמס 18טן יאַרצייט. אין אָנהייב איז געווען אַ וואַרט וועגן ש"ע, נאַכדעם האָבן אַרטיסטן פון ייד. מלוכה-טעאַטער אין מינסק פאַרגעלייענט: „ווען איך בין ראַטשילד“, „גישטאַ קיין מתים“ און אַ קאַ-פיטל פון „מאַטל פייסי דעם חזנס“ — „מען שטרייקט“. צום סוף האָט מען געבעטן די ראַדיאָ צוהערערס זיי זאָלן אַרויסזאָגן זייערע מיינונגען וועגן דער פייערונג. (1934).

י. אַפּאַטאַשו איז באַגעגנט געוואָרן אויפן וואַקזאַל אין מאַסקווע דורך דוד בערגעלסאָן און פּרץ מאַרקיז. לכבוד דעם גאַסט איז אין „דאָם פּי-סאַטעלעי“ איינגעאַרדנט געוואָרן אַ גלעזל-טיי. ס'זיינען געווען מ. ליטוואַקאָוו, פּרץ מאַרקיז, נ. אויסלענדער, מ. ווינער, ש. גאַדינער, מ. כאַטשעוואַצקי, ע. פּיניבערג, א. כאַשין א. אַ. (דוד בערגעלסאָן איז אַפּגעפאַרן קיין קאַוואַז). ס'האָבן גערעדט מ. ליטוואַקאָוו, א. כאַשין, פ. מאַרקיז, ש. גאַדינער, מ. ווינער א. אַ. דער טאַן פון די רעדעס — אַ פּריינטלעכער און פול אַכטונג צום גאַסט. י. אַפּאַטאַשו איז אַפּגעפאַרן קיין קיעוו. (1934).

ס'איז פאַרגעקומען אַן אָונט לכבוד דעם יידיש-סאָוועטישן קריטיקער

כ. דונעץ. א. יודעלסאן האט געמאכט אַזאָ חשבון: פאַרן יאָר 1933 האָבן 29 קריטיקער אָפּגעדרוקט אין די צייטונגען „עמעס“, „שטערן“, „אַקטאַ“ (בער) און די צוויי זשורנאַלן „פאַרמעסט“ און „שטערן“ 99 אַרטיקלען איבער פּראָגן פון ליטעראַטור און קונסט. פון דעם האָבן די קריטיקער: ווינער, וואַרטמאַן, כאַשין, רעמיניק, מיזשירעצקי, הירש, זאַקס, סערעבריאַני, רובינאַ, וואַראַבייטישק — אָפּגעדרוקט צו 1 אַרטיקל; די קריטיקער: ליטוואַקאָוו, דרוקער, דאַמעשעק — צו 2 אַרטיקלען; די קריטיקער: גורשטיין, נוסיןאָוו, בראַנשטיין, אויסלענדער, צווייג — צו 3 אַרטיקלען. די קריטיקער: עריק, קליטעניק, קאַבאַקאָוו צו 4 אַרטיקלען; האַלדעס, ליבערמאַן — צו 5 אַרטיקלען; צארט, וויטקין — צו 6 אַרטיקלען; דער קריטיקער דאַברושין — 8 אַרטיקלען; דער קריטיקער דונעץ — 25. (1934).

אין דעם אַלפאַרבאַנדישן צוזאַמענפאַר פון סאָוועטישע שרייבער, וואָס ווערט אָפּגעהאַלטן אין מאַסקווע מיטן אַנטייל פון איבער 500 דעלעגאַטן און נאַכאַמאַל אַזוי פיל שרייבער־געסט, באַטייליקן זיך פאַלגנדע 17 ייד. שרייבער אַלס דעלעגאַטן: ד. בערגעלסאָן, י. בראַנשטיין, ש. גאַדינער, ח. דונעץ, ד. האַפּשטיין, א. וועוויאַרקע, אי. כאַריק, א. כאַשין, נאַטע לוריע, משה ליטוואַקאָוו, פּרץ מאַרקיש, י. נוסיןאָוו, איציק פעפּער, ל. קוויטקאַ, מ. קולבאַק, א. קושניראָוו און י. ראַבין. די דאָזיקע שרייבער זיינען מיטגלידער פון די רעפּובליקאַנישע דעלעגאַציעס פון מאַסקווע, וויסרוסלאַנד און אר־קראַינע. אויסער די אויבנדערמאַנטע זיינען געקומען צו פאַרן אַ רייע יידישע שרייבער אַלס געסט פון צוזאַמענפאַר. אין פּרעזידיום פון צוזאַמענפאַר איז פון די יידישע שרייבער אַריין דער פּאַעט איציק פעפּער, אין סעקרעטאַריאַט — פּרץ מאַרקיש, אין דער מאַנדאַט־קאָמיסיע — אי. כאַריק. (1934).

צווישן 101 מיטגלידער פון דער אויסגעוויילטער פאַרוואַלטונג פון אַלפאַרבאַנדישן פאַרבאַנד פון סאָוועטישע שרייבער געפינען זיך אויך 2 יידישע שרייבער. די פּאַעטן איציק פעפּער און איזי כאַריק. פעפּער אַלס פאַרשטייער פון דער ייד. ליטעראַטור אין אוקראַינע און כאַריק — פון ווייס־רוסלאַנד. 12 יידיש־רוסישע שרייבער זיינען אַריין אין פאַרוואַלטונג. די פּאַעטן בעזאִימענסקי און באַריס פּאַסטערנאַק, די דראַמאַטורגן וו. קירשאַן און ביל־בעלזאַצערקאָוסקי. די יידיש־רוסישע שרייבער פון סיביר איטין און גאַלדבערג, דער שרייבער פאַר קינדער ס. מאַרשאַק, די שרייבער מיכאַאִיל קאַלצאָוו, איליאַ ערענבורג, בעללאַ אילעש (אונגאַרן) און דער יידיש־אוקראַינישער שרייבער און פּאַעט קוליק, די ליטעראַטור־קריטיקער קיר־פּאַטין און סוכאַצקי. (1934).

אין דעם אַקאַרשט-דערשינענעם 7טן באַנד פון דער רוסישער ליטע-ראַטור-ענציקלאָפּעדיע, וואָס דערשיינט אין מאַסקווע דורך דער קאַמוניסטישער אַקאַדעמיע, זיינען צווישן אַנדערן דאָ אַ גרעסערע אָפּהאַנדלונג וועגן מענדעלע מוכר-ספרים און קלענערע נאַטיצן-כאַראַקטעריסטיקעס וועגן משה נאַדיר, מאַני לייב, קאַדי מאַלאַדאַווסקי. (1934).

אונטערן נאָמען „אַ פּלאַמיקער סטודענטישער גרוס די יידישע סאַווע-טישע שרייבער“, איז איינגעאַרדנט געוואָרן אַן אַוונט אין מינסקער פּעדאַגאָגישן טעכניקום. דער זאַל איז געווען שייך באַפּוצט. אויף די ווענט זיינען געווען אויסגעהאַנגען צייטונגען, וואָס האָבן אילוסטרירט דעם גאַנג פונעם סאַוועטישן שרייבער-צוזאַמענפאַר. דער זאַל איז געווען געפאַקט מיט סטודענטן און לעקטאָרן. אַלץ נייע גרופן סטודענטן האָבן געהאַלטן אין אַריינשטראַמען מיט געזאַנג און מונטערקייט. עס זיינען אַרויסגעטראָטן מיט באַגריסונגען פאַרשטייער פון די סטודענטן, לעקטאָרן. זיי האָבן אויסגע-דריקט דאַנקבאַרקייט צו די שרייבער פאַר זייער אויפּמערקזאַמקייט צום טעכניקום. מ. קולבאַק האָט איבערגעגעבן איינדרוקן פונעם צוזאַמענפאַר פון די סאַוועטישע שרייבער. קולבאַק, אַקסעלראַד, קאַצאַוויטש, טייף, פּלאַט-נער האָבן פאַרגעלייענט זייערע ווערק. מיט גרויס פרייד האָבן די סטודענטן אויפגענומען די דורכגעלייענטע ווערק. אויף דעם האָט מ. קולבאַק געענטפּערט: „מיר, שרייבער, זאָגן צו, אַז מיר וועלן שרייבן גוט, און איר, סטודענטן, סטאַרעט זיך לייענען אונדז גוט.“ (1934).

אין עלטער פון 28 יאָר איז אין מינסק געשטאַרבן פון שווינדזוכט חיים לאַסקער, אַ באַגאַבטער יידישער דיכטער. ער האָט געשריבן לירישע לידער, ווי אויך לידער אויף טעמעס פון סאַציאַליסטישער בויאונג. אַ זאַמלונג פון זיינע לידער „צום מאַיאַק“ איז דערשינען עטלעכע טעג פאַר זיין טויט. (1935).

אין כאַרקאָו איז פאַרגעקומען אַ פאַרזאַמלונג פון ייד. סאַוועטישע שרייבער, געווידמעט די רעזולטאַטן פון פּלענעם פון סאַוועטישן שרייבער-פאַרבאַנד אין מאַסקווע. אויף דער פאַרזאַמלונג זיינען געהאַלטן געוואָרן פאַרטראַגן וועגן דער קריטיק און אויפגאַבן פון דער ייד. סאַוועטישער ליטעראַטור. ס'איז באַשלאָסן געוואָרן, אַז אַלע שרייבער מוזן זיך אַנשליסן אין דער גרויסער אַרבעט צו שאַפן די געשיכטע פון גרויסן בירגער-קריג אין סאַוועט-רוסלאַנד. ס'האַט זיך אַרויסגעוויזן, אַז ס'רוב ייד. סאַוועטישע שרייבער פאַרענדיקן ווערק איבערן בירגער-קריג. ל. קוויטקאַ האָט פאַר-

ענדיקט אַ בוך אין פּערזן וועגן בירגער־קריג און שרייבט אַ נייעם ראָמאַן אין פּראָזע וועגן בירגער־קריג. מ. דאניעל האָט פאַרענדיקט אַ פּיעסע וועגן אַנטייל פון יוגנט און קינדער אין בירגער־קריג. אויך דיאַמאַנט, ל. רעזניק און א. פּעפּער פאַרענדיקן פּאַעמעס און ראָמאַנען וועגן בירגער־קריג און וועגן נייעם סאָוועטישן מענטש. (1935).

אין כאַראָזאָו איז פאַרגעקומען אַ ליטעראַרישער דיספּוט איבער גסטערס בוך „הויפּט־שטעט“, וואָס האָט צוגעצויגן אַ סך אַרבעטער, קולטור־טוער און סטודענטן. מיט אַן אַריינפיר־וואָרט וועגן „הויפּט־שטעט“ איז אַרויסגעטראָטן ה. בלאַשטיין. אין די דעבאַטן האָבן זיך באַטייליקט אַ גרויסע צאָל שרייבער, וואָס האָבן באַטאָנט, אָ דאָס בוך „הויפּט־שטעט“ איז אַ דערגרייכונג. גסטער האָט אין זיין וואָרט געזאָגט, אָ באַפרייען זיך פון זיין סטיל איז נישט אַזוי גרינג. און אָ זיינע פאַרצייכענונגען זיינען אַ דורכגעמאַכטער עטאַפּ פאַר זיין ווייטערדיקער שעפּערישער אַנטוויקלונג. אויפן וועג פון ריכטיק באַ־נעמען אונדזער גרויסע עפּאַכע און זי אַפּשפּיגלען אין ברייטע פּראָזאָאישע ווערק, וואָס ער זאָגט צו צו געבן אינגיכן דעם לייענער. (1935).

עס ווערט איצט צונויפגעקליבן אַ גענויע ביבליאָגראַפיע פון איזיק מאיר דיק. די אַרבעט ווערט געפירט פון אַ ספּעקטאָר, טוער פון לענינגראַ־דער עפנטלעכער ביבליאָטעק. ביז איצט האָט ער שוין צונויפגעקליבן ביי 150 נעמען. די אַרבעט ווערט פאַרגעזעצט, און ספּעקטאָר דערוואָרט אינגיכן אַרויסצוגעבן זיינע אַנגעזאַמלטע מאַטעריאַלן אין אַ בוך. (1935).

אין יאָר 1934 איז ביים אינסטיטוט פון די נאַציאָנאַליטעטן פונעם צענטראַלן אויספיר־קאָמיטעט פון דער סאָוועטן־רעגירונג אַרגאַניזירט גע־וואָרן די יידישע בילדונגס־קאָמיסיע. זי האָט דורכגעפירט אַן אינטערע־סאַנטע אַרבעט אויף צו דערלערנען די סאַציאַלע לאַגע פון די יידישע מאַסן און די פּראָגן פון קולטור־בויאונג צווישן זיי. אַ ספּעציעלע עקספּעדיציע, וואָס איז געשיקט געוואָרן דורך דער בילדונגס־קאָמיסיע צוזאַמען מיטן קאָמערד און געזענד, האָבן באַזוכט 16 יידישע שטעטלעך. די קאָמיסיע האָט צונויפגעקליבן אינטערעסאַנטע מאַטעריאַלן וועגן דער לאַגע פון די יידישע שטעטלעך, וואָס איז טיילווייז גענוצט געוואָרן פאַר אַנגעמען אַ ריי פּראַקטישע מיטלען איבער די פּראָגן פון אַרגאַניזירן די יידישע איבערוואַנדערונג. היינ־טיקס יאָר וועט די קאָמיסיע פאַרזעצן איר אַרבעט אויף צו אונטערזוכן אַ ריי שטעטלעך. די קאָמיסיע איז גלייכצייטיק צוגעטראָטן צו פּאַנאַדעראַרבעטן

די פראגע וועגן שאפן אַ מאַרקסיסטיש-לענינישע געשיכטע פונעם יידנטום. עס איז אַנגעמערקט אַרויסצוגעבן די געשיכטע פונעם יידנטום אין סאַוועטן-פאַרבאַנד פון נאָך דער אַקטאַבער-רעוואָלוציע. די קאָמיסיע באַהאַנדלט אויך די פראגע וועגן שאפן אַ יידישע ענציקלאָפּעדיע. (1935).

אין מאַסקווער שרייבער-הויז איז פאַרגעקומען אַ גרויסער כאַריק-אַונט. אויסער די מאַסקווער יידישע שרייבער, זיינען אויך בייגעווען רוסישע שרייבער, דער באַוואוסטער שרייבער מיקיטענקא, דער אַרמענישער דיכטער זאַריאַן. ס'האַבן גערעדט י. נוסין, א. קושניר, י. דאַברושיק, פ. מאַר-קיש, איוואן מיקיטענקא, זאַריאַן, מ. גאַלאַדני. די רוסישע דיכטער בראַדסקי און קאַליעטשעוו האָבן געלייענט איבערזעצונגען פון כאַריקס לידער. איזי כאַריק האָט געלייענט זיינע נייע שאַפונגען. (1936).

די לענינגראַדער שטשעדרין-ביבליאָטעק האָט אַרגאַניזירט אַן אויס-שטעלונג פון מענדעלע מו"ס, עס זיינען אויסגעשטעלט געוואָרן העכער 100 ביכער פונעם שרייבער און פון ווערק איבער אים. (1936).

דעם 26-27טן יאַנואַר 1936 איז פאַרגעקומען אין מינסק אַ מענדעלע-סעסיע, אַרגאַניזירט דורך דעם יידישן סעקטאָר פון דער וויסרוסלענדישער וויסנשאַפֿט-אַקאַדעמיע, צו וועלכער עס זיינען געקומען אייניקע יידישע וויסנ-שאַפטלער פון ספּ"ב. דעם 28טן, ביים שליסן די סעסיע, האָבן דורך דער ראַדיאָ גערעדט וועגן מענדעלע מ. ווינער, מאַקס עריק, ש. אגורסקי. (1936).

אויף אַ גאַר פיינעם אופן זיינען אַדורכגעפירט געוואָרן די מענדעלע-פיערונגען אין קיעוו, אַרגאַניזירט דורך דער ווינטשעווסקי-ביבליאָטעק. אַ באַזונדערן אַרט האָט פאַרנומען די מענדעלע-אויסשטעלונג. ס'איז אויך אַרויסגעגעבן געוואָרן אַן אַנדענק-ביכל, פון מענדעלעס 100-יאַריקן יוביליי. (1936).

לויטן באַשלוס פונעם סעקרעטאַריאַט פון דער פאַרוואַלטונג פונעם פאַרבאַנד סאַוועטישע שרייבער, ווערט איצט געפיערט מיט אַ גרויסן פאַר-נעם דער מענדעלע-יוביליי. ס'איז געשאַפן געוואָרן אַ יוביליי-קאָמיטעט מיט מ. גאַרקי אַלס ערן-פאַרויצער. אינעם גרויסן זאַל פון דער מאַסקווער קאָנסערוואַטאָריע וועט פאַרקומען אַ פיערלעכער אַונט. דער מלוכהשער יידישער טעאַטער אַרבעט אויף אַ ספּעקטאַקל „מסעות בנימין השלישי“.

עס וועלן אויך דורכגעפירט ווערן אונטן אינעם צענטראלן יידישן קלוב, אין אייניקע הויכשולן, ארבעטער-קלובן א. א. וו. די אלפארבאנדישע ביבליאטעק אויף לענינס נאמען ארגאניזירט א מענדעלע-אויסשטעלונג. (1936).

אנהייב יאנואר 1937 איז אין מינסקער ראדיא געגעבן געווארן א יידישע ניי-יאָר אוידיציע. ס'זיינען אויפגעטראָטן די דיכטער איזי כאַריק, משה קולבאק, אייזיק פלאטנער, מענדל ליפשיץ, ר. מאלטינסקי; די אַקטיאָרן פונעם וויסרוסלענדישן יידישן מלוכה-טעאָטער פיקעלטשיק, אַראַנטשיק און אַנדערע האָבן רעזיטירט לידער פון פ. מאַרקיש, איציק פעפער, און ה. קאַ-מענעצקי, אַריגינעלע און איבערגעזעצטע פון וויסרוסיש, אוקראַיניש און גרוזיניש. אַ כאַר, אונטער דער אָנפירונג פון קלאוס, האָט געזונגען יידישע לידער. רעדנדיק וועגן דער נייער קאַנסטיטוציע, האָט משה קולבאק גע-זאָגט: „מיר, ווי אַ יידישן שרייבער, איז באַזונדערס טייער דער 22טער פאַראַגראַף פון דער קאַנסטיטוציע, וואו איך ליען צווישן די נעמען פון די אויטאָנאָמע געגנטן אויך דעם נאָמען פון דער יידישער אויטאָנאָמער געגנט.“ (1937).

פּרץ מאַרקיש האָט פאַרענדיקט אַ נייע פּיעסע מיטן נאָמען „די משפּחה אוואַדיס“. די האַנדלונג קומט פאַר אין דער יידישער אויטאָנאָמער געגנט. פ. מאַרקיש האָט זיין דראַמע געלייענט פאַר די אַקטיאָרן פונעם יידישן מלוכה-טעאָטער אין מינסק, ווי אויך ביים בייזין פון אייניקע שרייבער. ס'איז פאַרגעקומען אַ מיינונגס-אויסטויש. ס'האָבן גערעדט מ. קולבאק, מ. טייף, ז. אַקסעלאַד, א. כאַריק, מ. ראַפּאַלסקי א. א. אין די אַרויסטרעטונגען האָט מען באַגריסט דעם דיכטער מיט זיין ניי ווערק. אַפּשאַצנדיק די פּאַזי-טיווע זייטן פון דער פּיעסע, האָט מען אויך אָנגעוויזן אויף אייניקע ערטער, וואָס דאַרפן אויסגעבעסערט ווערן. (1937).

נאָך אַ פייערלעכער פאַרזאַמלונג פון קיעווער שטאַטראַט צום אַנדענק פון שלום עליכם, זיינען די מיטגלידער צוזאַמען מיט די בייגעוועזענע יידישע שרייבער. איציק פעפער, ל. קוויטקא, ד. האַפּשטיין, אַוועק צום הויז אויף דער רויטאַרמיער גאַס (געווי. באַלשאַיאַ וואַסילקאָוסקא 5), און עס איז צו-געשלאָגן געוואָרן אַ געדענק-טאָול, וואו מיט גאַלדענע אותיות פינקלען אויף וויסן מאַרמאַר אָן אויפּשריפט אויף יידיש און אוקראַיניש: „אין דעם דאָזיקן הויז האָט פונעם יאָר 1897 ביזן יאָר 1904 געוואוינט דער אָנגעזעענסטער קלאַסיקער פון דער יידישער ליטעראַטור שלום עליכם (שלום ראַבינאָוויטש).“ (1937).

אין מאסקווער פעדאגאגישן אינסטיטוט האט דער אַספּיראַנט ה. רימיניק פאַרטיידיקט זיין דיסערטאַציע וועגן שלום עליכם. פּראָפּ. מ. ווינער האָט אין דער דיסקוסיע אַנגעוויזן אויף דער מעלה, וואָס ה. רימיניק האָט צום אַנאַליז פון שלום עליכמען אויסגענוצט באַשטימטע צו ש״ע קרובהשע דער־שיינונגען פון דער וועלט־ליטעראַטור (דיקענס, באַלזאַק, טשעכאַוו א. אַנד.). דער אַפיציעלער אַפּאָנענט איז געווען פּראָפּ. נ. אויסלענדער. אין דער דיס־קוסיע האָבן זיך אויך באַטייליקט באַרכין, א. גורשטיין, י. דאַברושין, וואָרט־מאַן.

ביכער, לערנביכער, פאַרלאַג־טעטיקייטן

יידישע ביכער און בראַשורן זיינען דערשינען אין סאַוועטנפּאַרבאַנד.

אין די ערשטע 5 יאָר :

יאָר	אויטגאַבעס	דרוק־בויגן
1917	150	168
1918	236	496
1919	274	657
1920	104	264
1921	85	186
סך־הכל	849	1.771

אין די צווייטע 5 יאָר :

1923	40	194
1924	76	412
1925	168	856
1928	164	904
1927	217	1.329
סך־הכל	665	3.695

מיר זעען דאָ אַ גרויסן וואַקס פון דער צאָל ביכער, — אַנשטאַט ביכלעך אין די ערשטע 5 יאָר — 1917 — 1921 — ווען דער דורכשניט פון דער גרויס פון אַ בוך איז געווען 2,1 דרוק־בויגן, איז אינעם 2טן פינפֿיאָר שוין געווען דער דורכשניט 5,6 דרוק־בויגן אַ בוך.

עס זיינען דערשינען אין 1921 : —

מ. האָדער — אַלף־בית פאַר דערוואַקסענע, מיט מעטאָדישע אַנווייזונגען פאַרן לערער. מינסק, — 10 טויזנט עקז.

א. ספיוואַק — אויס עס-הארצות, אַלף-בית פאַר גרויסע, קיעוו, —
 20 טויזנט עקו. ז. קאַלמאַנאוויטש — יידישע גראַמאַטיק, קאַנספּעקט פון לעקציעס, גע-
 ליענט פאַר לערער, מינסק — 10 טויזנט עקו.

די יידישע בוך-פּראָדוקציע אין אוקראַינע: אין יאָר 1923-1924
 זיינען דערשינען 41 יידישע ביכער אין 195 עקו.; אין יאָר 1924-1925 —
 84 ביכער אין 510 טויזנט עקו.; אין יאָר 1928-1929 — 178 ביכער אין 721
 טויזנט עקו. (1930).

אין אַ באַריכט וואָס איז געווען פאַרעפנטלעכט אין כאַרקאָווער „שטערן“
 ווערט איבערגעגעבן, אַז „דאָס אַרויסגעבן יידישע ליטעראַטור אין אוקראַינע
 האָט זיך פאַר די לעצטע יאָרן אויסגעצייכנט מיט אַ באַדייטנדיקן וואַקס
 אין צאָל (אין 1927 — 92 ביכער, 413 דרוק-בויגן), אין 1929 — 155 ביכער,
 1396 דרוק-בויגן. (1939).

אין 1931 זיינען אינעם כאַרקאָווער יידישן מלוכה-פאַרלאַג דערשינען
 746 ביכער, מיט אַ טיראַזש פון איבער 5 מיליאָן עקו. (1932).

לויטן פאַרלאַגס-פלאַן אויף יאָר 1934 איז אין מאַסקווע אָנגעמערקט גע-
 וואָרן אַרויסצוגעבן 4.000 דרוק-בויגן (צו 16 זייטן אַ בויגן) יידישע ביכער,
 אין דער צאָל פון 2 מיליאָן 558 עקו.; אין דעם זיינען איינגעשלאָסן לערנ-
 ביכער, וואָס דערשיינען געוויינלעך אין אַ טיראַזש פון 10 ביז 50 טויזנט
 עקו.מפּליאַרן.

פאַר די לעצטע פינף יאָר האָט זיך די צאָל אַרויסגעגעבענע יידישע
 ביכער פאַרגרעסערט אויף איבער 200 פּראָצענט. (1934).

אין מאַסקווע ווערט געפלאַנט אַרויסצוגעבן אַ ווערק, וואָס זאָל גענוי
 שילדערן דעם פולן סאַציאַלן און עקאָנאָמישן איבערבויען פון דער יידישער
 באַפעלקערונג. עס זאָל באַשריבן ווערן, ווי אַזוי שטעטלדיקע און שטאַטישע
 יידן, וואָס זיינען פריער געווען מערסטנס אַ קלאַס פון געצוואונגענע לופט-
 מענטשן, האָט זיך ביי די סאַוועטישע באַדינגונגען באַהעפט מיט דעם אַלגע-
 מיינעם אינדוסטריעלן און לאַנדווירטשאַפטלעכן איבערבויען און אויפבויען. דאָס
 ווערק זאָל אויך געבן אַ קלאַר בילד פון די געגרינדעטע יידישע נאַציאָנאַלע
 ראַיאָנען אין קרים, אוקראַינע און ביראַבידזשאַן. מען זאָל פון בוך אויך
 קריגן אַ בילדלעכע פאַרשטעלונג פון די הונדערטער טויזנטער שטעטלדיקע

יידן, וואָס האָבן זיך אַריינגעגאַסן אין דער אינדוסטריע, געהאַלפן אויפשטעלן אייניקע פון די וויכטיקסטע זאַוואַרן און פאַבריקן. גלייכצייטיק זאָל אין דעם ווערק אויך געשילדערט ווערן, ווי אַזוי דאָס יידישע שטעטל גופא האָט זיך אַליין איבערגעבויט, געוואָרן פּראָלעטאַריש און קאָלעקטיוויסטיש אין אויס-
זען און אין גייסט. (1934).

די בעסטע ווערק פון די נאַציאָנאַלע מינדערהייטן אין ספּ"ב וועלן אַרויסגעגעבן ווערן דורכן פאַרלאַג „סאַוו. ליטעראַטוראַ“ צום אַלפאַרבאַנדישן צוזאַמענפאַר, וואָס וועט פאַרקומען סוף זומער 1934... ס'וועלן אויך איבער-געזעצט ווערן אייניקע ביכער פון דער יידישער סאַוועטישער ליטעראַטור.
(1934).

דער מאַסקווער יידישער מלוכה-פאַרלאַג „עמעס“ האָט אין יאָר 1933 אַרויסגעגעבן 925 טויזנט עקו. ביכער :

מאַרקס- און לענין-ליטעראַטור — 66.000 עקו.

פאַרטיי-פּאָליטישע ביכער — 31.000

פּאָליטישע מאַסן-ליטעראַטור — 116.000

טעכנישע און לאַנדווירטשאַפטלעכע — 21.000

קינסטלערישע ווערק, ליטעראַטור-פאַרשונג,

קריטיק — 105.000

לערנביכער פאַר מיטל-הויך-שול — 290.000

אַלגעמיינע ליטעראַטור — 296.000 עקו.

דער דורכשניטלעכער טיראַזש פון אַ בוך — 7.408 עקו.

דער דורכשניטלעכער טיראַזש פון לערנביכער פאַר דער שול —
17.000 עקו.

די צאָל אָפּגעדרוקטע בויגנס האָט דערגרייכט ביז קרוב צו 7 מיליאָן, מיט אַ מיליאָן בויגן מער ווי ס'איז אָנגעמערקט געוואָרן פאַרן יאָר לויטן פּלאַן.

פון די 108 נעמען, וואָס זיינען אַרויסגעלאָזט געוואָרן אין 1933 זיינען 43 אינגאַנצן אויספאַרקויפט געוואָרן. פון די איבעריקע, אַ טייל פון וועלכע (26) איז אָפּגעדרוקט געוואָרן אינעם לעצטן קוואַרטל פון פאַריקן יאָר, איז פאַרבליבן אויפן לאַגער צו עטלעכע הונדערט עקו.; 40 פּראָצ. פון אַלע גע-דרוקטע ביכער זיינען אַרויסגעלאָזט געוואָרן געבונדן (1934).

דער אוקראַינישער מלוכה-פאַרלאַג האָט אין 1933 אַרויסגעגעבן 189 ביכער אין יידיש, דערונטער 40 לערנביכער, 36 פּאָליטישע ליטעראַטור, 23

יוגנט-ליטעראטור, 27 בעלעטריסטיק, 17 פאפולערע וויסנשאפט און 9 אגריי-קולטור, אין א צאל פון א מיליאן מיט א פערטל עקו. די דורכשניטלעכע אויפלאגע פון א בוך איז געווען 6 טויזנט עקו. א 16 טויזנט ביי לערנביכער און 3 טויזנט ביי בעלעטריסטיק. (1934).

דער מאסקווער פארלאג „עמעס“ איז צוגעטראטן ארויסצוגעבן די ער-שטע וויסנשאפטלעכע אויסגאבע פון מענדעלע מ"ס ווערק. עס געפינען זיך שוין אין דרוק צוויי בענדער און עס ווערט דורכגעפירט די נויטיקע צוגריי-טונג-ארבעט פאר די איבעריקע בענדער. צווישן די בענדער וועט זיין א באַנד, ספעציעל געווידמעט מענדעלעס בריוו. שטרעבנדיק צו געבן אלע מענדעלעס בריוו ווענדט זיך די רעדקאלעגיע צו אלע אַנשטאַלטן און פער-זאַנען, וואָס פאַרמאָגן מענדעלעס בריוו, מיט דער ביטע צו שיקן איר די אַריגינאַלן (אָדער די פינקטלעכע קאָפּיע). די מאַטעריאַלן וועלן אומגעקערט ווערן באַלד נאָכדעם, ווי זיי וועלן אויסגענוצט ווערן פאַר דער אויסגאבע. (1934).

פון א באַריכט, וואָס איז פאַרעפנטלעכט געוואָרן וועגן דער פאַרלעגע-רישער טעטיקייט אין וויסרוסלאַנד, איז צו זען, אַז אין משך פון 1933 זיינען דערשינען 67 ביכער אין יידיש אין א צאל פון 408 טויזנט עקו. 18 שול לערנביכער האָבן באַטראַפן 60 פראָצענט פון טיראַזש. די צאל דרוק-בויגנס האָט אויסגעמאַכט 416, די צאל אַפּצוגן — 3 מיליאָן עקו. אויף 1934 איז אַנגעמערקט אין וויסרוסלאַנד אַ פּלאַן פון 106 ביכער-אויסגאַבן. די צאל דרוקבויגן זאל באַטרעפן 648. דאַקעגן וועט פאַרקלענערט ווערן דער טיראַזש, וואָס זאל אויסמאַכן סך-הכל 320 טויזנט. (1934).

אינטערעסאַנטע ציפערן וועגן דער פאַרשפרייטונג פון אייניקע יידישע ביכער אין וויסרוסלאַנד: איזי כאַריקס בוך „מיט לייב און לעבן“ איז זיך פאַנאַנדערגעגאַנגען אין 12 טויזנט עקו. (נישט איינשליסנדיק די 2.500 עקו. וואָס זיינען דערשינען אין דער אוקראַינער אויסגאבע פון כאַריקס „לידער און פאַעמעס“); כאַריקס „קיילעכדיקע וואָכן“ איז זיך פאַנאַנדערגעגאַנגען אין 7.000 עקו.; מ. קולבאַקס „זעלמעניאַנער“ (1טער טייל) — אין 6 טויזנט עקו.; דער צווייטער טייל „זעלמעניאַנער“ גייט אַרויס אין 6 טויזנט עקו.; ד. בער-געלסאַנס ניי בוך „צווישן לעבעדיקע מענטשן“ (מלוכה-פאַרלאַג פון וויס-רוסלאַנד) דערשיינט אין צען טויזנט עקו. (1935).

אין ליטעראַטור-פאַרלאַג פון אוקראַינע דערשיינט אַ ניי בוך לידער

פון י. קאטליאר. אינעם זעלבן פארלאג דערשיינט דער היסטארישער ראמאן פון אברהם קאהאן — „אהרן ליבערמאן“, א ניי בוך לידער פון מ. טאלאלאיעוו־סקי (פונעם פולן הארצן) און נייע דערציילונגען פון פייוול סיטא „וואס איז געשען“? אין נאצמינד פארלאג דערשיינט אינגיכן די צווייטע אויפלאגע פון עליע שעכטמאנס ראמאן „פארקערטע מעזשעס“. אינעם זעלבן פארלאג דערשיינט א ניי בוך לידער פונעם דיכטער מ. כאשטשעוואצקי אונטערן נאמען „האנט ביי האנט“ (1935).

אין סאָוועטישן פארלאג „מעזשדונארֶאדנאַיאַ קניגאַ“ דערשיינט אינגיכן אַ גרויס ווערק וועגן דעם יידישן לעבן אין ראַטנפארבאנד. דאָס בוך פירט אונטער דעם סך־הכל פון 17 יאָר סאַציאַליסטישער איבערבו־אַרבעט, פון די מאַסמיטלען, וואָס די ראַטן־רעגירונג האָט אַנגענומען, כדי געזונט צו מאַכן די סאַציאַלע און עקאָנאָמישע לאַגע פון די יידישע מאַסן. פון קול־טורעלן אויפשוואונג פון דער סאָוועטישער יידישער אַרבעטנדיקער באַפעל־קערונג. אין דעם אַרײַנפיר דערציילט דימאנטשטיין, פאַרויצער פון אַלפאַר־באַנדישן געזערה, אינצלהייטן וועגן די ערשטע טריט פון דער יידישער ערד־אַינאַרדענונג; דער פאַלק־אַרטיסט פון דער רעפּובליק ש. מיכאַעלס און י. דאַברושין דערציילן וועגן די דערגרייכונגען פון דעם ייד. טעאַטער אין ראַטנפארבאנד; וועגן דער סאָוועטיש־יידישער ליטעראַטור שרייבט פראָפ. נוסיןאוו; דער מיטגליד פון דער אוקראַינישער וויסנשאַפט אַקאַדעמיע פראָפ. ליבערבערג פאַרעפנטלעכט נייע ידיעות וועגן דער סאָוועטיש יידישער אַקאַדעמישער אַרבעט; אַ ספּעציעלער קאַפיטל איז געווידמעט דער טעטיקייט פון די אויסלענדישע אַרגאַניזאַציעס, וואָס העלפן מיט דער פראָדוקטיוויזירונג און ערד־אַינאַרדענונג פון די יידישע מאַסן. דאָס בוך ברענגט אַ ריי ציפערן וועגן דער צאָל יידישע פראַלעטאַריער אין ספּ״ב. וועגן די יידישע אַרבעטער אין דער שווערער אינדוסטריע און אין דער קאַאָפּעראַטיווער קליין־אינדוסטריע. דאָס בוך איז רייך אילוסטרירט. העכער 150 פאַטאָגראַפיעס גיבן אַן אַל־זייטיקע פאַרשטעלונג וועגן דעם יידישן לעבן אין ספּ״ב. (1935).

דער וויסנשאַפטלעך־פאַרשערישער נאַציאָנאַליטעט־אינסטיטוט ביים צענ־טראַלן אויספיר־קאָמיטעט פון פ.ס.ס.ר. גרייט צוזאַמען מיט דער יידישער סעקציע פון נאַציאָנאַליטעט־אינסטיטוט ביי דער וויסרוסישער וויסנשאַפט־אַקאַדעמיע און אינסטיטוט פאַר יידישער פראַלעטאַרישער קולטור אין קיעוו אַ גרויסע קאַלעקטיווע אַרבעט אין צוויי בענדער איבער דער געשיכטע פון די יידן אין פ.ס.ס.ר. די אַרבעט וועט טראַגן דעם נאָמען „20 יאָר פראַלעטאַ־

רישע דיקטאטור און די יידישע מאַסן". דער צווייטער באַנד וועט האַלטן 60 דרוק־בויגן, קנאַפּע 1000 זייטן און וועט דערשיינען אין 1937. די רע־דאָקציע־קאַלעגיע באַשטייט פון דיאמאנטשטיין (רעדאַקטאָר), מ. ליטוואַקאָוו, מ. אַלטשולער, מ. לעוויטאָן, י. גאראכאוו, ש. אגורסקי, ה. אַשעראַוויטש. (1935).

פאַרגאַנגענע וואָך איז אין ראַטנפאַרבאַנד געפייערט געוואָרן דער 15־יאַריקער יוביליי פונעם דיכטער איזי כאַריק. אין מינסק זיינען איינגע־אַרדנט געוואָרן אַ ריי אַוונטן, אויף וועלכע ס'זיינען אויפגעטראָטן שריפט־שטעלער און אַרטיסטן. דער יידישער אַוונט איז איבערגעגעבן געוואָרן דורך פיל סאַוועטישע ראַדיאָ־סטאַנציעס. כאַריק האָט באַקומען הונדערטער באַ־גריסונגען פון פאַרשיידענע געזעלשאַפטלעכע און קולטורעלע אינסטיטוציעס, ווי אויך פון פיל באַקאַנטע פּערזענלעכקייטן; כאַריק איז באַזונדערס באַ־ליבט אין וויסרוסלאַנד, וואו ער פאַרנעמט אַן אַנגעזעען אַרט אויך אינעם פּאָליטיש־געזעלשאַפטלעכן לעבן. (1935).

פּעריאָדישע אויסגאַבעס

אין 1929 :

מ א ג ב ל ע ט ע ר

1. אַקטאַבער, מינסק.
2. דער עמעס, מאַסקווע.
3. דער שטערן, כאַרקאָוו.
4. אַרויספאַר־שטערן, דניעפּראַפּעטראַווסק (נישט רעגלמעסיק).
5. דער שטערן אין קרעמענטשוג (נישט רעגלמעסיק).
6. דער שטערן אויפן טראַקטאַבוי, כאַרקאָוו (אין מאַל אין 2 טעג).

ו ו א כ נ ב ל ע ט ע ר

1. דער אַדעסער אַרבעטער, אַדעס.
2. דער אַרבעטער, בערדיטשעוו.
3. ביראַבידזשאַנער שטערן, טיכאַנקע.
4. יונגע גוואַרדיע, כאַרקאָוו.
5. דער יונגער אַרבעטער, מינסק.
6. יונגער לענינעץ, מינסק.
7. דאָס סאַציאַליסטישע דאָרף, כאַרקאָוו.
8. סטאַלינדאָרפּער עמעס, סטאַלינדאָרף.
9. פּראַלעטאַרישע פּאָן, קיעוו.

10. פארן סאציאליסטישן איבערבוי, איזלוטשיסטע.
11. קאלווירט-עמעס, קאלינינדארף.

צוויי וועכנטלעכע און חודשיקע

1. אַקטאָבערל, קיעוו.
2. געזונט און אַרבעט, כאַרקאָוו.
3. זיי גרייט!, כאַרקאָוו.
4. פּראָליט, כאַרקאָוו.
5. פאַר דורכאויסיקער קאַלעקטיוויזאַציע. ניי-זלאָטאַפּאַל.
6. דאָס קאַמוניסטישע וואַרט, טשערקאַס.
7. דער קוסטאַר, כאַרקאָוו.
8. ראַטנבילדונג, כאַרקאָוו.
9. די רויטע וועלט, כאַרקאָוו.
10. די רויטע נאָדל, מאַסקווע.
11. שטערן, מינסק.

דער טיראַזש פונעם מאַסקווער „עמעס“ איז אין מערץ 1930 געווען 24 טויזנט עקז., און אין מערץ 1931 — 31 טויזנט עקז. (1931).

עס קומט פאַר אַ ווייטערדיקער וואַקס פון דער ייד. פרעסע אין ראַטנ-פאַרבאַנד. אין 1924 זיינען אין רוסלאַנד געווען בלויז 7 צייטונגען. אין 1928 איז שוין די צאָל ייד. פעריאָדישע צייטונגען אויסגעוואַקסן ביז 25 (פון זיי 15 אין אוקראַינע!) אין 1932 איז די צאָל דערגאַנגען ביז 40. טאַג-צייטונגען זיינען דאָ אין מאַסקווע „עמעס“, אין כאַרקאָוו „שטערן“ און אין מינסק „אַקטאָבער“. וועכנטלעכע צייטונגען גייען אַרויס אין פאַרשידענע שטעט. פון די לאַנדווירטשאַפּטלעכע צייטונגען דערשיינען אין אוקראַינע „סאַצדאַרף“ — 2 מאל אין 5 טעג. (1932).

די טעג האָט אָנגעהויבן צו דערשיינען אַ נייע טעגלעכע יידישע צייטונג אין וויניצע. די צייטונג ווערט אַרויסגעגעבן לויטן באַשלוס פון דעם געגנט-פאַרטייקאַמיטעט. די צייטונג איז באַזאַרגט מיט מיטלען און מיט טעכנישער אויסשטאַטונג. (1935).

די פייערונגען אין מאַסקווע פונעם מאַסקווער מלוכהשן ייד. טעאַטער נעמען אָן אַ ברייטן פאַרנעם. אויף איינע פון די לעצטע פאַרזאַמלונגען איז אָנגענומען געוואָרן אַ באַשלוס: „אין צוזאַמענהאַנג מיט דער באַזונדערער

הייסער ליבע און אכטונג, וואָס עס רופט אַרויס ביים ייד. אַרבעטער-צושייער מיט זיין מייסטערישער שפּיל ב. זוסקין, זאָל די מאַסן-פאַרזאַמלונג פון די ייד. אַרבעטער אין קלוב "קאַמוניסט" פאַראייניקן זיך צו דער ווענדונג פון די פאַרשיידענע פאַבריקן, אַרגאַניזאַציעס און יוביליי-קאַמיטעט צו דער קאַלעגיע פון פאַלקאמבילד און יוביליי-קאַמיטעט פון רספּס"ר וועגן באַ-לוינען דעם אַרטיסט ב. זוסקין מיטן טיטל פאַרדינסטפולער אַרטיסט". (1931).

אין מאַסקווע איז פאַרגעקומען די עפענונג פון נייעם סעזאָן פונעם ייד. מלוכה-טעאַטער. ס'איז געשטעלט (צום 412טן מאַל) שלום-עליכמס 200.000. דער קינסטלערישער לייטער פונעם טעאַטער, ש. מיכאַעלס, האָט אין אַ געשפרעך מיט אַ זשורנאַליסט איבערגעגעבן: דאָס טעאַטער פאַרמאַגט איצט פיר פיעסן, וועלכע דאַרפן רעאַליזירט ווערן סוף 1931. אינעם פאַרט-פעל פון טעאַטער זיינען פאַראַן די פיעסן "יוליס" פון דאַניעלן, "ספע-ציאַליסט" (דאַברושין און נוסיןאָוו), "דער פינפטער האַריזאָנט" (מאַרקיש) און "סאַלאַמאַנדרע" (אַרלאַנד). (1931).

אינעם יידישן מלוכה-טעאַטער אין כאַרקאָוו גייט איצט אַ פיעסע פון דניאל "יוליס". שטעלונג איראעל, מוזיק — מ. מילנער. אין דער פאַר-שטעלונג נעמען אַנטייל די אַרטיסטן זאַסלאָוסקי, טאַרלא, סאַנץ א. א. (1931).

יידיש טעאַטער, ראַדיאָ, קאַנצערטן

אין מאַסקווע איז פאַרגעקומען אַ באַראַטונג פון יידישע טעאַטערס אין ספּ"ב. דאָס איז די ערשטע אַלפאַרבאַנדישע באַראַטונג פון יידישע טעאַטער-טוער, זינט עס עקזיסטירט דער סאַוועטישער יידישער טעאַטער. אין דער באַראַטונג האָבן זיך באַטייליקט די אַנפירער און פאַרשטייער פון מאַסקווער, כאַרקאָווער, מינסקער, קיעווער, אַדעסער, סימפּעראַפּאַלער און ביראַבי-דזשאַנער יידישע טעאַטערס, ווי אויך פון דניעפּראַפעטראָווסקער אַרבעטער-טעאַטער. עס נעמען אַנטייל אין דער באַראַטונג פאַרשטייער פון בילדונגס-קאַמיסאַריאַט און פון די פּראַפעסיאָנעלע פאַראיינען. די באַראַטונג האָט באַהאַנדלט פּראָגן פון אַרגאַניזאַציאָנעלן און פינאַנציעלן צושטאַנד פון די יידישע טעאַטערס, פּראָגן פון רעפּערטואַר, וועגן קינסטלערישער אַנפירונג, וועגן דער אַרבעט פון די טעאַטערס צווישן די ברייטע יידישע מאַסן, וועגן גאַסטשפּילן, וועגן ריכטונג, וועגן צושייער א. א. וו. (1934).

דער יידישער מלוכה־טעאטער אין מאַסקווע וועט היי־יאָר (1934) אויפ־פירן אויסער ד. בערגעלסאָנס „מידת הדין“, אויך וו. שעקספירס „קניג ליר“, א. גאַלדפּאַדענס „שולמית“, באַאַרבעט דורך י. דאַברושיץ. די טעאטער־אַנפירונג פירט אונטערהאַנדלונגען מיט דוד האַפּשטיין און א. קושניראָוו וועגן פאַרפאַסן פּיעסעס צום שטעלן. (1934).

אין אוקראַינע עקזיסטירט אַ יידישער טעאטער פאַר קינדער. געגרינד־דעט אין 1929 אין קיעוו אַלס סטודיע, איז ער אין 1931 פאַרוואַנדלט געוואָרן פון אַ קאַלעקטיוו אין אַ טעאטער. פאַר די עטלעכע יאָר האָט דער קינדער־טעאטער באַזוכט פיל שטעט מיט גרויס דערפאַלג. דער טעאטער באַשטייט פון 28 יונגע אַקטיאָרן. צווישן אַנדערן פירט אויף דער טעאטער ש״עס „מאַטל פייסי דעם חזנס“. (1934).

דער מאַסקווער מלוכהשער יידישער טעאטער גרייט איצט שעקספירס „קניג ליר“. דער קאַלעקטיוו אַרבעט אויף דער נייער שטעלונג אָן איבער־רייס. אַבער די קאַמפּליצירטקייט פון דער שטעלונג פאַדערט אַ סך צייט און דעריבער וועט די אויספאַרשונג באַוויון ווערן אין האַרבסט. דאָס איז דער ערשטער פאַרמעסט פונעם טעאטער צו שפּילן אַ פּיעסע פון דער קלאַסישער וועלט־דראַמאַטורגיע. די אַרבעט אַרום „קעניג ליר“ רופט אַרויס אינטע־רעס אין די טעאטראַלע און געזעלשאַפּטלעכע קרייזן, רעזשיסער פון דער אויפפירונג איז כ. ראַדלאָוו (באַוואוסטער רעזשיסער פון לענינגראַד), וואָס האָט שוין צוגעגרייט אינעם ייד. מלוכה־טעאטער די אויפפירונג „גישט געדאגהט“, „דער טויבער“, און „4 טעג“. די ראַל פון קעניג ליר שפּילט ש. מיכאַעלס. דעם לץ — ב. זוסקין. קינסטלער — ב. טישלער, קאַמפּאַַזיטאָר — א. פּולווער. דעם טעקסט פון „קעניג ליר“ האָט איבערגעזעצט אויף יידיש דער דיכטער ש. האַלקין. (1934).

פון מאַסקווע איז אַרויסגעפאַרן קיין ביראַבידזשאַן אַ ניי־פאַרמירטער ייד. טעאטער, וואָס איז געשאַפן געוואָרן אַלס שטענדיקער טעאטער פאַר ביראַבידזשאַן. דער טעאטער־אַנסאַמבל באַשטייט פון 25 אַקטיאָרן און אַקטריסעס, אָן אייגענעם קליינעם אַרקעסטער. מיט אַ פּולער טעאטראַלער אויסשטאַטונג. 11 אַקטיאָרן זיינען גענומען געוואָרן פון די סטודענטן, וואָס האָבן איצט געענדיקט דעם מאַסקווער ייד. טעאטער־טעכניקום, די איבע־ריקע — פון דער יוגנט, וואָס האָט אַרויסגעוויזן טעאטראַלן טאַלענט. דער טעאטער, אונטער דער אַנפירונג פון אפרים לויטער, האָט אין פאַרלוף

פון יאר צוגעגרייט 4 פיעסעס: „דיין פריינד“, פון רוסישן דראַמאַטורג פּאַגאַדין; אַ פּראָגראַם פון שלום-עליכמס ווערק, די פיעסע „אינטערווענץ“, פון רוסיש-יידישן דראַמאַטורג ליעוו סלאווין און אַן אַוינט פון קליינקונסט-דעקלאַמאַציע, געזאַנג, טענץ, א. א. וו. (1934).

דעם 11טן מאי איז אין ביראַבידזשאַן פּאַרגעקומען די עפענונג פונעם ייד. מלוכהשן טעאַטער. אויף דער עפענונג זיינען בייגעווען אויך פּאַרשטייער פון פּאַרשיידענע קאַנטישע אַרגאַניזאַציעס. אַלס דירעקטאָר פון טעאַטער איז באַשטימט געוואָרן ה. קאַזאַקעוויטש, אַלס הויפּט-רעזשיסער — רובינשטיין. געוו. אַנפירער פונעם מאַסקווער מלוכהשן ייד. טעאַטער. דער טעאַטער האָט צוגעגרייט פּאַלגנדיקע פיעסעס: פּאַגאַדינס — „מייך פריינד“. סלאַווינס „אינטערווענץ“, באַזונדערע טיילן פון שלום-עליכמס ווערק. ס'זיינען אַנגע-מערקט י. דאַברושינס „בריגאַדיר טענעביי“ און י. אקסענפּעלדס „רעקרוטן“. (1934).

פאַר די קאַרגע 5 יאָר עקזיסטענץ האָט דער אוקראַינישער „יידוואַקאַנס“ געגעבן העכער 400 קאַנצערטן פאַר אַרבעטער-אוידיטאָריעס פון די גרעסטע אינדוסטריעלע שטעט אין אוקראַינע, — דניעפּראַפעטראַווסק, אבכאַזיע, כאַר-קאַוו, דאַנבאַס, — ער האָט דורכגעפירט אַ ריזע איבער די רעפּובליקן: אַזערבייזשאַן, אבכאַזיע, אדזשאַכיסטאַן, גרוזיע, ווייסרוסלאַנד, מאַלדאַווע. ער האָט באַזוכט די יידישע נאַציאָנאַלע ראַיאָנען. (1934).

דער ייד. מלוכה-טעאַטער אין מינסק, אונטער דער אַנפירונג פון מ. ראפּאַלסקי, פּאַרנעמט איצט אַ גאָר בכבודיקן אַרט צווישן די טעאַטערן אין ראַטנפאַרבאַנד. דער וויסנשאַפּטלעך-טעכנישער ראַט פון פּאַלקאַמווירט האָט באַשטעטיקט דעם פּראַיעקט פונעם אַרכיטעקט קינסטלער לאַווראַוו וועגן רעקאַנסטרוקטירן די געביידע פון ייד. מלוכהשן טעאַטער פון ווסס"ר. לעבן טעאַטער וועט אויסגעבויט ווערן אַ נייער 7 שטאַקיקער קאַרפּוס, וואו עס וועט זיך געפינען די סצענע, צימערן פאַר די אַרטיסטן, אַ זאַל פאַר רעפּע-טיציעס און געהילף-וואַרשטאַטן פאַר די פּראָדוציר-אַרבעטן. די נייע סצענע וועט מעכאַניזירט ווערן, די געביידע פאַר די רעפּעטיציעס איז אויסגע-רעכנט אויף איינשטעלן פּאַרטיקע קאַנסטרוקציעס פון ספּעקטאַקל, וואָס וועט געבן אַ מעגלעכקייט דעם טעאַטער נישט אַפּשטעלן די אַרבעט איבער די אַלטע שטעלונגען, דער צושויער-זאַל וועט אויך רעקאַנסטרואירט ווערן. די צאַל ערטער וועט פּאַרגרעסערט ווערן פון 780 ביז 1000. עס וועט פאַר-גרעסערט ווערן די אויבערשטע און אינטערשטע פּאַיע פון טעאַטער. די

בוי אַרבעט האָט זיך שוין אָנגעהויבן און עס וועט געפירט ווערן אין פאַרלויף פון גאַנצע ווינטער. די רעקאָנסטרוקציע פון טעאַטער וועט פאַרענדיקט ווערן סוף 1935. (1934).

אין צוזאַמענהאַנג מיטן איבערטראַגן די הויפט־שטאַט פון דער אוקראַי־נישער רעפּובליק פון כאַרקאָוו קיין קיעוו, האָבן זיך די יידישע טעאַטערן פון כאַרקאָוו און קיעוו צוזאַמענגעגאַסן, און לויט דעם באַשלוס פון אוקראַי־נישן בילדונגס־קאָמיסאַריאַט, איז געשאַפן געוואָרן איין אַל־אוקראַינישער ייד. דראַמאַטישער מלוכה־טעאַטער. אַלס קינסטלערישער אָנפירער פון טעאַטער איז באַשטימט געוואָרן רעזשיסער ווערשילאַוו, געוו. רעזשיסער פון מאַסקווער קונסט־טעאַטער, די לעצטע עטלעכע יאָר — קינסטלערישער אָנ־פירער פון ייד. טעאַטער אין כאַרקאָוו. (1934).

אין מאַסקווער ראַדיאָ האָבן די אַרטיסטן פונעם ייד. מלוכהשן קאָמער־טעאַטער אויפגעפירט פאַרן מיקראַפאָן שעקספירס "קעניג ליר". ס'האָבן גענומען אַנטייל ש. מיכאַעלס, ב. זוסקין און אַנדערע אַרטיסטן. די אויפפירונג איז באַגלייט געוואָרן מיט מוזיקאַלישע אילוסטראַציעס. דער ספיקער האָט געגעבן דערקלערונגען אין רוסיש. (1935).

אין כאַרקאָווער "שטערן" איז אויפגעהויבן געוואָרן די פראַגע וועגן שאַפן קינאָ־בילדער פון יידישן לעבן אין ראַטנפאַרבאַנד. אין דער צייט, ווען אויפן עקראַן פון סאָוועטישן קינאָ ווערט אַלזייטיק אָפגעשפיגלט דאָס לעבן פון רוסישן פאָלק, ווערט נאָך אויפן עקראַן שוואַך אָפגעשפיגלט דאָס לעבן פון די נאַציאָנאַלע מינדערהייטן, באַזונדערס פון יידן. מיט שלום־עליכמס "יידישע גליקן", בלאַנדזשענדע שטערן" און "דורך טרערן" שעפן זיך אויס די פילמען פון "יידישן לעבן". דאָס נייע לעבן פון די יידישע מאַסן דאַרף אָפגעשפיגלט ווערן אויפן עקראַן. אין דער שאַפונג פון די קינאָ־סצענאַריעס פון איצטיקן יידישן לעבן אין ראַטנפאַרבאַנד דאַרפן אַנטייל נעמען די בעסטע יידישע שרייבער". (1934).

די פאַרגאַנגענע וואָך האָט די מאַסקווער ראַדיאָ אָפגעגעבן אַ ספּע־ציעלע אוידיציע לכבוד דעם ייד. קאָמער־טעאַטער. עס זיינען דעמאָנסטרירט געוואָרן די דריי עטאַפן פון דעם דאָזיקן טעאַטער: שלום־עליכמס "200 סויונט", ד. בערגעלסאָנס "דער טויבער" און מ. דאַניעלס "יוליס" (וועגן די געשעענישן אין ווילנע יאַנואַר 1919). אין דער פאַרשטעלונג האָבן זיך באַטייליקט די אַרטיסטן מיכאַעלס, זוסקין, א. א. די מוזיק איז געווען פון

ל. פולווער, עס איז אויך געגעבן געווארן אַ רעפעראַט (אין רוסיש) וועגן דעם ייד. קאַמער־טעאַטער. דערביי האָט דער רעפערענט עטלעכע מאָל גע־זאָגט: „אונדזער נאַציאָנאַלער יידישער טעאַטער“. די אוידיציע האָט גע־דויערט איבער אַ שעה צייט. (1934).

דער ייד. מלוכה טעאַטער פון ווייסרוסלאַנד האָט דעם לעצטן סעזאָן געמאַכט באַדייטנדיקע שריט פאַראויס. די צוויי פאַרשטעלונגען פון פאַריקן סעזאָן — „רעקרוט“ (פון י. אַקסנפעלד, אין ל. רעזניקס באַאַרבעטונג) און „געלט“ (״וואַלפּאַנע״) זיינען געלויבט געוואָרן פון דער סאַוועטישער פרעסע. מ. ראפאלסקי, דער קינסטלערישער אָנפירער פון דעם טעאַטער, ווייזט אָן, אַז אויפן ביישפּיל פון „רעקרוט“ און „וואַלפּאַנע“ איז צו זען, אַז אויך די קלאַסישע פּיעסע, באַקומענדיק אַ ריכטיקע סצענישע לייזונג, ווערט אַ סאַ־וועטישער, רעוואַלוציאָנערער ספּעקטאַקל“. נאַכדעם ווי דעם טעאַטער האָט זיך איינגעגעבן דערפאַלגרייך צו באַנייען דעם קלאַסישן ספּעקטאַקל, איז ער איבערגעגאַנגען אויף סאַוועטישן און רעוואַלוציאָנערן רעפּערטואַר. דער טעאַטער אַרבעט איצט אויף זיסקינד לעווס פּיעסע „דער שטרייך פון די שניטער“, אויף א. קושניראָווס „ברידער האַרמאַט“ און אויף דער פּיעסע „דער זייגערמייסטער און די הון“ פון אוקראַינישן שרייבער קאַטשערנאַ, וואָס האָט באַקומען אויפן אַלפאַרבאַנדישן קאָנקורס די דריטע פרעמיע. דער טעאַטער האָט געשלאָסן אַן אַפּמאַך מיטן דייטשן רעוואַלוציאָנערן דראַמאַטורג פּר. וואַלף אויף אַ פּיעסע וועגן די געשעענישן אין ווין. (1934).

דער אַדעסער יידישער מלוכה־טעאַטער האָט אַריינגענומען אין זיין רעפּערטואַר ש״עס „גאַלדגרעבער“ און אַ גאַרדין־פּיעסע (לויט אַ נייער טראַקטירונג). דער אַלאַוקראַינישער יידישער מלוכה־טעאַטער האָט אין זיין רעפּערטואַר — פּר. וואַלפּס „פּראַפּעסאָר מאַמלאַק“ ש״עס „בלאַנדזשענדע שטערן“, א. גאַלדפּאַדענס „שולמית“ און י. גאַרדינס „כאַסיע די יתומה. (1935).

אין קיעוו איז געפּיערט געוואָרן דער 5 יאַריקער יוביליי פון יידישן וואַקאַלן אַנסאַמבל (יידוואַקאַנס), וואָס איז באַצייכנט געוואָרן ווי אַ וויכטיקע קולטור־געזעלשאַפּטלעכע געשעעניש. יידוואַקאַנס האָט פאַר דער צייט באַזוכט 74 שטעט און שטעטלעך פון אוקראַינע. סאַוועט־רוסלאַנד, קרים, קאַווקאַז, וואו ער האָט געגעבן איבער 500 קאַנצערטן. צום יוביליי האָט דער כאַר געקראָגן דעם נאָמען „אַלאַוקראַינישע פאַרדינסטפולע קאַפּעליע“. איר קינסט־

לערישער אָנפירער פון כאָר, קאָמפאָזיטאָר און דיריגענט י. שיינין איז באַ-
לוינט געוואָרן מיטן טיטל „פּאַרדינסטפולער אַרטיסט פון רעפּובליק“. (1935).

אין מינסק איז געפייערט געוואָרן די 25 יאָר סצענישע טעטיקייט פונעם
אָנפירער פון ווייסרוסלענדישן יידישן מלוכה-טעאַטער — משה ראפאלסקי.
ער איז געבוירן אין קיעוו און זיינע יונגע יאָרן געווען פאַרבונדן מיט דער
קיעווער גרופע יידישע יונגע שרייבער — דוד בערגעלסאָן, נחמן מייזל.
אין טעאַטער, אָפּריער — רוסישן און דערנאָך — יידישן, איז ער געוואָרן
אַקטיוו גאָר יונג. אין 1918 איז ער געווען איינער פון די גרינדער פונעם
דראַמאַטישן טעאַטער „אונדזער ווינקל“. אין 1921 אָרגאַניזירט ער אין
מינסק אַ גרופע טאַלאַנטפולע סטודענטן, און שטודירנדיק מיט זיי אין מאַסקווע,
קומט ער מיט זיי צוריק קיין מינסק און עס ווערט געגרינדעט דער יידי-
שער מלוכה-טעאַטער, וואָס האָט גיך פאַרנומען אַן אָנגעזעענעם אַרט אין
ספּ"ב. (1935).

אַן אַוונט פונעם יידישן שאַפן איז דורכגעפירט געוואָרן אין מאַסקווער
גרויסן קאָלאָגען-זאַל פונעם „הויז פון די סאָוועטן“. אַ באַוואוסטע זינגערין
האַט געזונגען פּאָלקס-לידער אין יידיש, ש. מיכאַעלס האָט רעציטירט ש"עס
אַ הומאַרעסקע און דערנאָך איז געגאַנגען דער דריטער אַקט פון ש"עס „200
טויזנט“. (1934).

דער יידיש-סאָוועטישער שרייבער מ. קולבאַק האָט געלייענט אין מינסקער
שרייבער-הויז זיין איבערזעצונג פון ג. וו. גאַגאַלס פּיעסע „רעוויזאָר“,
וואָס וועט געשטעלט ווערן אין יידישן ווייסרוסישן מלוכה-טעאַטער. אויף
דער פּאַרלעזונג זיינען בייגעווען די יידישע סאָוועטישע שרייבער און דער
אַקטיאָרן-רעזשיסערן-קאַלעקטיוו פון יידישן מלוכה-טעאַטער אין ווייסרוס-
לאַנד. אַלע האָבן אונטערגעשטרעכט אַז מ. קולבאַק האָט געשאַפן אַן אויס-
געצייכנטע איבערזעצונג פון גאַגאַלס „רעוויזאָר“. (1935).

עס האָט זיך קיין ביראַבידזשאַן אומגעקערט פון מאַסקווע דער קאָ-
לעקטיוו פון ביראַבידזשאַנער ייד. טעאַטער, וועלכער האָט בעת זיין אורלויב
באַזוכט אַ ספּעציעלן סעמינאַר, וואָס איז באַדינט געוואָרן דורך די בעסטע
טעאַטראַלע כוחות פון מאַסקווע. דער טעאַטער-קאַלעקטיוו איז באַרייכערט
געוואָרן מיט נייע טעאַטראַלע כוחות — מיט 8 אַרטיסטן. (1935).

משה קולבאַק האָט אָנגעשריבן אַ פּיעסע אין וועלכער ס'ווערט געמאַלט

די געשטאלט פונעם יידישן גולן בויטרע, וואָס האָט מיט אַ 100 יאָר צוריק געלעבט אין מינסקער געגנט. מ. קולבאק האָט די פּיעסע געלייענט פאַר שרייבער און טעאַטער-מענטשן. די פּיעסע האָט שטאַרק אויסגענומען. (1935).

אין אָדעסער יידישן מלוכה-טעאַטער ווערט מיט גרויס דערפאַלג גע-
שפּילט לאַפע דע וועגאס „שעפּסן-קוואַל“, איבערגעזעצט און איבערגעדיכטעט
דורך א. קושניראָוו, רעזשי — אפרים לויטער, מיט עטלעכע יאָר צוריק איז
„שעפּסן קוואַל“ געשפּילט געוואָרן אינעם מינסקער יידישן מלוכה-טעאַטער
(אַנפירונג מ. ראַפּאלסקי). (1936).

אין מינסק איז פאַרענדיקט אַ נייער קלאַנג-פּילם „די גליקזכער“, וואָס
באַווייזט דעם טריאָמף פון דער נאַציאָנאַלער פּאָליטיק אין סאָוועטנפאַרבאַנד,
וואָס האָט געבראַכט צו דער פּריינדשאַפט פון די פעלקער. צווישן אַנדערן
איז באַוויזן געוואָרן די יידישע אויטאָנאָמע געגנט מיט אירע נאַטור-רייכטימער.
(1936).

די יידישע קאַפעליע „יידוואַקאַנס“ איז פאַררעכנט אין סאָוועטנפאַרבאַנד,
ווי איינער פון די בעסטע כאָרן. דער כאָר זינגט אויף 10 שפּראַכן און אויף
אַלע — מיט גלייכער מייסטערשאַפט. (1936).

ביראָבידזשאַן

צום נייעם לערניאָר אין ביראָבידזשאַן שיקט אַרויס דער קאָמיסאַריאַט
פאַר בילדונג פון ווייסרוסלאַנד אין דער ייד. אויטאָנאָמע געגנט אויף שטענ-
דיקער אַרבעט 19 לערער און 3 טעאַטער-טוערס. עס ווערן אויך אַפּגעשיקט
קיין ביראָבידזשאַן 40 שול-ביבליאָטעקן, אַן אויסשטאַטונג פאַר שול-וואָר-
שטאַטן, 20 טויזנט העפּטן, בלישטיפּטן און פעדערס. (1931).

אין ביראָבידזשאַן זיינען איינגעאָרדנט געוואָרן אַ ריי אַוונטן מיט דער
באַטייליקונג פון דוד בערגעלסאָן, ש. גאדינער און ש. האַלקין. (1932).

לויט אַ דעקרעט פון „ציק“ איז ביראָבידזשאַן פּראַקלאַמירט געוואָרן
אַלס אויטאָנאָמע יידישער געביט און גלייכבאַרעכטיקטער מיטגליד פון
פאַרבאַנד פון די ראַטנרעפּובליקן. די אַפיציעלע רעגירונגס-שפּראַך אין
ביראָבידזשאַן איז יידיש. (1934).

אין מאסקווער „עמעס“ איז פאָרעפּנטלעכט פּאָלגנדיקע טעלעגראַמע : ניו־יאָרק, 13טן יוני. מיר, שרייבער פונעם יידישן פען־קלוב, באַגריסן איך הייס, געערטער מיכאַאיל איוואַנאוויטש, פּאַרוזיצער פון ווצי"ק, מיטן היסטאָרישן אַקט — צו פּאַרוואַנדלען ביראַבידזשאַן אין אַ יידישער אויטאָנאָמער געגנט. מיר זיינען טיף דאַנקבאַר, וואָס אין דער זעלביקער צייט, ווען אין אַזוי פיל לענדער וואַקסט די רעאַקציע, דער פּאַשיום, וואָס ווערט באַגלייט פון באַר־באַרישן אַנטיסעמיטיזם, האָט דער ראַטנפּאַרבאַנד אויסגעטיילט אַ יידישע אויטאָנאָמע געגנט אין דער פּאַמיליע פון די סאָוועטישע סאָציאַליסטישע רע־פּובליקן. דאָס איז אַ פּריידיקער דערמונטערונגס־אַקט פאַרן יידישן פּאָלק פון דער גאַנצער וועלט. מיר באַגריסן באַזונדערס אייערע ווערטער, אין וועלכע עס איז אונטערגעשטראַכן דער ווילן פון דער ראַטנרעגירונג צו קאַנ־סאַלידירן די יידישע נאַציאָנאַליטעט, פאַרהיטן די יידישע קולטור. אפריים אויערבאַך, מנחם באַרישאַ, ב. י. ביאַלאַסטאַצקי, ב. צ. גאַלדבערג, ברוך גלאַזמאַן, יעקב גלאַטשטיק, ראובן אייזלאַנד, מ. י. חיימאָוויטש, י. ל. כהן, פעסיע כהנא, דוד איגנאַטאָוו, ב. לאַפּין, ה. לייזויק, ל. לערער, א. לעיעלעס, א. לוצקי, ש. ניגער, וו. נאַטאַנאָוו, דוד פינסקי, ל. פיינבערג, לעאַן קאַברין, אברהם רייזען, שרה רייזען, א. מוקדוני, יונה ראָזענפעלד, יוסף ראַלניק, ד"ר יעקב שאַצקי, א. תלוש, לאַזאַר וויינער. (1934).

ס'איז דערשינען אין סאָוועטנפּאַרבאַנד דאָס דריטע קינסטלערישע ווערק אין יידיש וועגן ביראַבידזשאַנער יידישע איבערוואַנדערער : אין 1929 — דאָס בוך פון מ. אַלבערטאָן, און איצט — דוד בערגעלסאַנס „ביראַבידזשאַן־נער“ און אַ בוך פון אַ יונגן שרייבער מ. גאַלדשטיין — „ביראַבידזשאַנער אויפן אַמור“. (1934).

קיין ביראַבידזשאַן איז אָנגעקומען אַ גרופע מאַסקווער קינסטלער, וועלכע האָט זיך געשטעלט די אויפגאַבע אָפּצושפּיגלען אין בילדער דעם אויפבוין פון ביראַבידזשאַן. ס'ווערט געפּלאַנט צו אַרגאַניזירן דערנאָך אַן אויסשטעלונג „ביראַבידזשאַן אין דער מאַלעריי“. (1934).

די 7־יאַריקע שול אין וואלדהיים האָט געפּייערט דעם 10טן יוני איר 5־יאַריקע עקזיסטענץ. נאָך מיט 5 יאָר צוריק איז אויף דעם אָרט, אויף וועלכן עס געפינט זיך היינט די שול־געביידע, געווען ווילדע טייגע אָן שום שפור פון מענטשלעכער קולטור. איצט איז די שול אין וואלדהיים דער זאַמל־פּונקט פון דער שול־יונגט פון דער גאַנצער אומגעבונג. (1934).

צו דעם ערשטן צוזאמענפאר פון די ראטן אין ביראבידזשאן זיינען ארויסגעפארן די שרייבער ש. גאדינער, י. דאברושיק, דוד האפשטיין, פריץ מארקיש. (1934).

פראפ. י. ליבערבערג, פארוואלטער פון דעם אינסטיטוט פאר ייד. פראלעטארישער קולטור אין קיעוו, איז באשטימט געווארן אלס פארויצער פון ארגאמיטעט פאר דער יידישער אויטאנאמער געגנט (ביראבידזשאן) י. ליבערבערג איז אויפגענומען געווארן דורכן פארויצער פון אלפארבאנדישן אויספיר-קאמיטעט, קאלינין. אין א שמועס, וואס האט געדויערט א האלבע שעה, זיינען בארירט געווארן די אויפבויה-פראבלעמען פון ביראבידזשאן. אויף דער געזעגעניש מיט י. ליבערבערג האט ש. דימאנטשטיין דערקלערט, אז די ייד. אויטאנאמע געגנט איז בלויז א פאריבערגייענדיקע דערשיינונג. די פערספעקטיווע איז א יידישע סאציאליסטישע סאוועטישע רעפובליק. און דאס איז אויך די מיינונג פון דער אלפארבאנדישער רעגירונג. ד. בער-געלסאן האט גערעדט וועגן די פעלערן, וואס זיינען באגאנגען געווארן דורך די אנפירער אין ביראבידזשאן. אין זיין ענטפער האט י. ליבערבערג אנגע-וויון אויף דעם פראווינציאליזם פון די פריערדיקע טוער, וועלכע האבן גע-ציטערט, מען זאל זיי, חלילה, נישט חושד זיין אין נאציאנאליזם. די הויפט-אויפגאבע, וואס די פארטיי און רעגירונג האבן געשטעלט אויסטיילנדיק ביראבידזשאן איז געווען צו שאפן א יידישן נאציאנאלן איינס, און גראד דערפאר האבן די פריערדיקע טוער געציטערט, ווי פאר פיער, האט פראפ. ליבערבערג פארענדיקט. (1934).

ב. צ. גאלדבערג דעפעשירט אין ניו-יארקער "טאג" פון ביראבידזשאן א גרויסע טעלעגראמע: "סאוועט-רוסלאנד בויט א גרויסן, רייכן, מעכטיקן אינדוסטריעלן שטאט אין ביראבידזשאן. עס וועט אבער זיין א יידישער שטאט. היינט האט עס שוין א ווארעמע, היימלעך-יידישע אטמאספערע. יידיש האט דא א מער שעפערישן גרונט, ווי אין וועלכן אנדערן טייל פון רוסלאנד. די לופט איז דא פריי פון אסימילירנדיקע קרעפטן. עס איז די פאליטיק פון דער פארטיי צו אונטערשטרייכן דא דעם געברויך פון יידיש, און דאס לאנד ווערט כסדר אלץ מער יידישיסטיש. ייד. נאציאנאליסטן אומעטום און די יידישיסטן ספעציעל, קאנען מיטן גאנצן הארצן געבן דער שאפונג פון דער ייד. רעפובליק אין ביראבידזשאן זייער ברכה". (1934).

אינעם פאיע פונעם ביראבידזשאנער מלוכה-טעאטער, וואו ס'איז פארגע-קומען דער ערשטער ראטן-צוזאמענפאר אין דער יידישער אויטאנאמער געגנט,

איז איינגעארדנט געוואָרן די ערשטע געגנטלעכע אויסשטעלונג... עס זיינען אויסגעשטעלט אייניקע פראַגראַמעס, וואָס ווייזן דעם וואַקס פון דער נעץ שולן. אין 1931 האָבן זיך אין די יידישע שולן געלערנט 7314 קינדער, און אין 1934 — 8.200 שילער". (1935).

די ביראָבידזשאַנער צענטראַלע ביבליאָטעק האַלט אין אין וואַקסן... די ביבליאָטעק פאַרמאָגט 1200 אַבאַנענטן, און האָט 12 אָפטיילונגען אין די פאַרשיידענע קאַל. ווירטשאַפטן. (1935).

אין צוזאַמענהאַנג דערמיט, וואָס ביראָבידזשאַן איז דערקלערט געוואָרן פאַר אַ אויטאָנאָמער יידישער געגנט, זיינען אויסגעוואַקסן אַ ריי פראַבלעמען, וואָס דאַרפן גלייך געלייזט ווערן. איין פראַבלעם אַזאַ איז די אויסאַרבעטונג פון אַ פאַסיקער טערמינאַלאָגיע פאַר אָפּיציעלע רעגירונגס־ענינים, פאַר זאַכן, וואָס האָבן צו טאָן מיט אָפּיציעלער מלוכה־אַרבעט. דער אינסטיטוט פאַר יידישער פראַלעטאַרישער קולטור אין קיעוו האָט באַקומען פון ביראָ־בידזשאַנער שטאַט־סאַוועט אַ טעלעגראַמע מיט אַ ביטע גלייך אַרויסצושיקן קיין ביראָבידזשאַן אַ טערמינאַלאָגיע אויף יידיש פאַר דער אַרבעט פונעם סאַוועט. דער אינסטיטוט האָט באַשלאָסן נאַכצוקומען די בקשה פון ביראָ־בידזשאַנער סאַוועט און גלייכצייטיק זיך געווענדט צו אַלע יידישע שטאַטישע און דאַרפישע ראַטן, ווי אויך צו די אויספיר־אָרגאַנען פון די ייד. נאַציאָנאַלע ראַיאָנען, זיי זאלן צושיקן דעם אינסטיטוט אַלע מעגלעכע מאַטעריאַלן, וואָס קאָנען באַהילפיק זיין אין אַט דעם פרט. (1935).

די צענטראַלע ביבליאָטעק אין ביראָבידזשאַן האָט פאַר די צוויי יאָר פון איר עקזיסטענץ פאַרגרעסערט איר ביכער־אוצר פון טויזנט בענדער ביז 8 טויזנט. אין פאַריקן יאָר האָבן די ביבליאָטעק באַזוכט 24.600 און פאַרן ערשטן קוואַרטל פון היינטיקן יאָר — 13.600 מענטשן. די ביבליאָטעק האָט 2 טויזנט שטענדיקע אַבאַנענטן, דערונטער 700 קינדער. איצט איז אויסגעבויט געוואָרן אַ זומער־געביידע פאַר דעם לייען־זאַל פון דער קינדער־ביבליאָטעק. (1935).

די טעג פון 30טן מאַי ביזן 3טן יוני זיינען דערקלערט געוואָרן אַלס יום־טוב פון לערער און שילער פון ווייט־מזרחדיקער געגנט. אין פאַרשיידענע שטעט פון דער געגנט זיינען פאַרגעקומען שול־פיייערונגען, שילער־דע־מאַנסטראַציעס און פייערלעכע פלענומס פון די שטאַט־ראַטן. ביראָבידזשאַן, איינע פון די ייגסטע שטעט פון דער ווייט־מזרחדיקער געגענט — האָט אין

די יום-טוב-טעג דעמאָנסטרירט דעם וואַקס און די דערגרייכונגען פון דער יידישער מיטל-שול. פאַר די 3 יאָר פון איר עקזיסטענץ איז די שול אויסגעוואַקסן אין אַ סאַלידן אַנשטאַלט פאַר בילדונג און דערציאונג פון יונגן דור. די שול פאַרמאָגט 13 קלאַסן; איבעראַיאַר וועט זי שוין האָבן דעם ערשטן אַרויסלאָז; אַ גרופע שילער וועט פאַרענדיקן דעם קורס פון אַ צען-יאַריקער שול, איצט ציילט אָן די שול ביי 500 קינדער. די שול פאַר-מאָגט אַ קערן (נאָך נישט קיין גענוגנדיקן אין צאָל) פּעדאַגאָגן-ענטוויאַסטן פון דער יידישער אויטאָנאָמער געגנט. (1935).

קיין ביראַבידזשאַן איז אָנגעקומען דוד בערגעלסאָן. אויפן וואַקזאַל האָבן אים באַגעגנט פאַרשטייער פון בילדונג-אַפטיילונג פון טעאַטער, פון דער רעדאַקציע „ביראַבידזשאַנער שטערן“ א. א. ד. בערגעלסאָן איז געשיקט געוואָרן אין דער ייד. אויטאָנאָמער געגנט פון דער רעדאַקציע פון דער אויסגאַבע „צוויי פינפֿיאַרן“ כדי אַנצושרייבן אַ ווערק וועגן דער בויאונג פון נייעם לעבן אין סאַציאַליסטישן ביראַבידזשאַן. צוליב דעם ציל וועט ד. בערגעלסאָן פאַרבלייבן אין געגנט אַ צוויי חדשים. (1935).

אין דעם ערשטן טאָג, ווען דער מאַסן-צוג איז אָנגעקומען קיין ביראַ-בידזשאַן, איז פאַרגעקומען אַ גראַנדיעזער באַגעגעניש-אַונט פון די אַרבעטן-דיקע פון דער שטאָט מיט די נייע איבערוואַנדערער. דער מלוכה-טעאַטער פון דער יידישער אויטאָנאָמער געגנט האָט אין דעם אָונט געהאַט גאַר אַ באַזונדערן מין עולם. די אַלטע איבערוואַנדערער זיינען געקומען צו באַ-געגענען זיך פנים אל פנים מיט די נייע בויער, דערציילן זיי, וואָס זיי האָבן איבערגעלעבט, באַזונדערס דערציילן וועגן דעם איצטיקן צושטאַנד און וועגן דער צוקונפט פון דער יידישער אויטאָנאָמער געגנט. צווישן אַנדערע זיינען אויך אויפגעטראָטן די שרייבער ש. גאַדינער און דוד בערגעלסאָן, וואָס גע-פינען זיך איצט אין ביראַבידזשאַן. (1935).

יאַנואַר 1936 הייבט אָן צו דערשיינען אין ביראַבידזשאַן אַ 3 חדשימ-דיקער ליטעראַריש-קינסטלערישער און פּאָליטישער זשורנאַל „פאַרפּאַסט“. פאַראַנטוואַרטלעכער רעדאַקטאָר פון „ביראַבידזשאַנער שטערן“ ה. קאַזאַקע-וויטש, רעדאַקציע-קאַלעגיע—ד. בערגעלסאָן, שוואַרצבאַרד, ש. ווינשטיין, בינג-פעסט, סעקרעטאַר — פּאיעטקאַלעווסקי. עס ווערן צוגעצויגן אַלס מיטאַר-בעטער פ. מאַרקיש, איזי כאַריק, אי. פעפער, ד. האַפּשטיין, א. קושניראַוו.

מ. קולבאק, ש. גאדינער, מ. ווינער, דער נסתר, ז. אַקסעלראַד א. א. און די קינסטלער זעוויג, ראָזענבלים, זוסמאַן א. אַנד. (1935).

אין ניו־יאָרק איז פאַרעפנטלעכט געוואָרן אַן אויפרוף צו באַרייכערן די נאַציאָנאַלע ביבליאָטעק אין ביראַבידזשאַן מיט ווערטפולע יידישע ביכער. דער אויפרוף איז געחתמעט דורך י. אַפּאַטאַשו, א. אויערבאַך, א. לעיעלעס, פ. הירשביין, ז. ווינפער, ב. טייטלבוים, ה. לייזויק, ז. מלמד, יעקב מילך, ד״ר ש. פּאַקס, ל. קאַברין, ל. שאַפּיראַ. צווישן אַנדערן ווערט געזאָגט אין אויפרוף: „אין ביראַבידזשאַן איז געלייגט געוואָרן דער פּונדאַמענט פאַר דער יידישער סאַציאַליסטישער רעפּובליק. די יידישע אויטאָנאָמע געגנט אַנטוויקלט זיך מיט אַ שנעלן טעמפּאַ. אינדוסטריעל און אַגריקולטורעל. די גאַנצע קולטור־אַרבעט אין ביראַבידזשאַן ווערט געפירט אין יידיש — די שפּראַך פון די ברייטע מאַסן אין סאָוועטנפאַרבאַנד און איבער גאַר דער וועלט... (1936).

אין ביראַבידזשאַן וועט די טעג אָנהייבן צו דערשיינען אַ געזעלשאַפטלעך־פּאַליטישער און ליטעראַריש־קינסטלערישער זשורנאַל. אַלס רעדאַקטאָר איז באַשטימט געוואָרן דוד בערגעלסאָן, וועלכער וועט צו דעם צוועק וואוינען אַ האַלב יאָר אין ביראַבידזשאַן. אויך וועט זיך דאָרט באַזעצן דער באַקאַנטער קאַמפּאָזיטאָר מ. מילנער, וועלכער וועט אָנפירן מיט דער מוזיקאַלישער בילדונג אין דער געגנט. די צענטראַלע ביבליאָטעק אין ביראַבידזשאַן פאַר־מאַגט אַרום 100 טויזנט ביכער. דער טעאַטער איז געוואָרן אַ וויכטיקער קולטור־פּאַקטאָר. איצט ווערט געפלאַנט צו גרינדן אַ מוזיי און אַ גרויסע דרוקעריי. (1936).

אויף דעם צווייטן ראַטן־צוזאַמענפאַר פון דער יידישער אויטאָנאָמע געגנט, וואָס איז פאַרגעקומען אין ביראַבידזשאַן, איז איבערגעגעבן געוואָרן דורכן אויספיר־קאָמיטעט, אַז די יידישע שולן האָבן אין 1934 געהאַט 960 שילער, און איצט — 2000. פאַר דער צייט איז אויך געשאַפן געוואָרן דער פעדאַגאָגישער טעכניקום, דער מעדיצינישער טעכניקום און אַנדערע אַנט־שטאַלטן. די צאָל לערער האָט זיך פאַרגרעסערט פון 379 אויף 600. (1936).

דוד בערגעלסאָן און דער נסתר

„הנאהבים והנעימים —
בחייהם ובמותם לא נפרדו!“

1.

לויט די גרויל-ידיעות, וואָס זיינען לעצטנס דורך וועגן-אומוועגן דער-גאַנגען צו אונדז, זיינען, צווישן די פאַרשיידענע יידישע שרייבער, שוישפּי-לער און קולטור-טוער, וואָס זיינען גרויזאַם פאַרפּייניקט און אומגעבראַכט געוואָרן דורך מערדערישע הענט אין סאָוועטנפאַרבאַנד, אויך פאַראַן די נעמען פון דוד בערגעלסאָן און דער נסתר, — די צוויי גרויסע יידישע שרייבער, וואָס דער גורל האָט זיי פון זייערע ערשטע ליטעראַרישע שריט צונויפגעבראַכט צוזאַמען, און וואָס דער זעלבער גורל, דער פאַטאַלער, טראַגישער גורל, האָט זיי ביידן אכזריותדיק פאַרשניטן.

דוד בערגעלסאָן און דער נסתר וואָלטן, ווען זיין ווערן נישט אומגע-בראַכט, אַלט געווען איצט 72 יאָר. זיי זיינען געבוירן געוואָרן אין יאָר 1884. עס איז דאָ עפעס געמיינזאַמס ביי זיי, וואָס ביידע זיינען זיי געבוירן געוואָרן און אויפגעוואַקסן אין דער יידישער אוקראַינע, אין קיעווער גו-בערניע. איינער — דוד בערגעלסאָן — אין אַכרימאָווע, אַ שטעטל אַרום אומאַן, און דער צווייטער — דער נסתר — אין באַרדיטשעוו. ביידע האָבן דעביוטירט כמעט אין איין צייט — דער נסתר אין 1907 און דוד בערגעלסאָן — מיט אַ יאָר-צוויי שפעטער. אין די ערשטע יאָרן פון זייער קינסטלערישן וואוקס און אַנטוויקלונג און אויך אינעם אָנהויב פון זייער ליטעראַרישער קאַריערע האָבן זיי איינער פונעם אַנדערן נישט געוואוסט. ביידע זיינען געווען ווייט פון די דעמאָלטדיקע יידישע ליטעראַרישע יאָרידן, — פון וואַרשע, ווילנע, אַדעס. ביידע זיינען זיי אַריין אין דער יידישער ליטעראַטור ווי דורך זייטיקע טירן, — אַזוי דער נסתר מיט זיין ביכל „געדאַנקען און מאַטיוון“ — לידער און פּראָזע, וואו עס זיינען אַריין צוויי שילדערונגען „דער לעצטער מענטש“ און „מרים“, און אַזוי אויך דוד בערגעלסאָן מיט זיין „אַרום וואַקזאַל“ און „דער טויבער“.

אַבער שוין פון אָנהויב 1909 הויבט זיך אָן זייער געמיינזאַמער שאַ-

פונגס-גאנג, אין קיעוו, און זינט דאן, ווי פארשיידן זיי זיינען נישט סיי לויט זייערע כאראקטערן און סיי לויט זייער אַרט שאַפן, זיינען זיי ענג פאַרבונדן מיט זייער ליטעראַריש-קינסטלערישער ספּערע, זאָל זיין לכתחילה מער-אויסערלעך, ווי טיף-איבערווייניק.

איצט, מער ווי 45 יאָר ווי זיי זיינען באַפריינדט געוואָרן און זינט עס האָט זיך אָנגעהויבן זייער בשותפותדיקער גאַנג אין דער ליטעראַטור, — לאַזט זיך רעדן און באַטראַכטן די צוויי גאַנץ-באַזונדערע קינסטלער אין רעטראַספּעקט פון צענדליקער יאָרן און אין ליכט פון „קאַלטער“ באַטראַכטונג און אַנאַליז. אָט די צוויי טאַלענטפולע יידישע שרייבער-קינסטלער, וואָס זייערע ביידנס נעמען זיינען אזוי ענג פאַרבונדן אין פאַרשיידענע צייטן און תקופות, האָבן פאַרמאָגט טיף-קעגנזעצלעכע נאַטורן, זיי זיינען געווען גאַנץ אַנדערשדיקע פּערזענלעכקייטן. און דאָך איז אין זייער, אמת מער-אויסער-לעכן, לעבן און שאַפּערישן גאַנג געווען פיל געמיינזאַם.

אין וואָס האָט זיך אויסגעדריקט דאָס געמיינזאַמע, בשותפותדיקע? בעיקר און מערער — אין די דרויסנדיקע באַדינגונגען, אין די פאַראַלגע-מיינערטע צייט-פאַסירונגען און אין די פּאָליטיש-געזעלשאַפּטלעכע און סאַצי-אַלע פאַרהעלטענישן, אין וועלכע זיי איז אויסגעקומען צו לעבן און צו שאַפן, — און ווידעראַמאָל — יעדער איינער אויף זיין גאַנץ-באַזונדערן, ספּעציפישן און אייגנאַרטיקן אופן און שטייגער.

עס איז מסתמא געווען אַ צופאַל, וואָס זיי ביידע זיינען אין די ערשטע יאָרן געשטאַנען אָן דער זייט און אין דער ווייט פון דער וואַרשעווער און ווילנער ליטעראַרישע סביבות און אויך טראַדיציעס. אפשר האָט זיי אין יענע ערשטע יאָרן פאַראייניקט בעיקר דער „בונט“, דער „רעוואָלט“ און דער „ווידערווילן“ צו דער דעמאָלטיקער וואַרשעווער ליטעראַרישער סביבה. און אָט דער רעוואָלט און ווידערווילן איז זיכער געווען לכתחילה אַ מער-אינסטינקטיווער, אָן עמאָ-ציאָנעלער, ווי אַ באַוואוסטזיניקער און טיף-דורכגעטראַכטער. מיר איז אויס-געקומען און באַשערט געווען צו זיין אָן עדות און אויך אָן אַקטיווער מיטגייער און צייטנווייז אפילו אַ „מיטשאַפּער“ פון זיי ביידן, סיי פון בערגעלסאַנען און סיי פון נסתרן. און אַפּטמאָל איז מיר אויך אויסגעקומען צו שטיין צווישן אָט די צוויי „יונגע בערג“, וואָס האָבן זיך אַפּט ווייניק אָנגעקערט און אַפּטמאָל אויך ניט פאַרשטאַנען און נישט באַגריפן איינער דעם צווייטן. און עס זיינען אויך געווען גאַנץ-טיפּע חילוקי-דעות און אַ שטאַרקער פירוד-השאַפן צווישן זיי. און דאָך, נישט געקוקט אויף דער ווידעראַרשפּרעכיקייט, האָבן זיי דאָך איינער צום אַנדערן זיך געקלעפּט און שטיל אין האַרצן געהאַט איינער פאַרן צווייטן אַפּשיי, פאַרערונג און באַצויבערונג.

עס דערמאָנען זיך די טרעפלעכע ווערטער, וואָס שלום עליכם האָט אין 1901 געשריבן צו י. ל. פּרץ צו זיין 50-יאָריקן יובל:

„ צוויי שמידן קלאָפן מיט צוויי ערליי האַמערס אין איין, צוויי אַרבעטער האָרעווען מיט צוויי ערליי געצייג איבער איין אַהבעט, צוויי רייזנדע שפּאַנען פון צוויי ערליי פונקטן צו איין ציל, צוויי ליטעראַטן שרייבן מיט צוויי ערליי פענעס צוליב איין פּאַלק“.

2.

בידע, דוד בערגעלסאָן און דער נסתר, זיינען געקומען אין דער יידישער ליטעראַטור אָנגעלאָדן מיט רייכע גייסטיקע אוצרות און ווי קינסטלער זיינען זיי געווען אָנגעזאַפט מיט די טראַדיציעס און מאַטיוון, מיט שטימונגען און מיט שאַטנס און האַלב-שאַטנס פונעם אַלטן יידישן לעבנס-שטייגער, וואָס זיינען געווען פאַרשאַרפט און פאַרטיפט דורך דער דעמאָלטדיקער העברייאישער ליטעראַטור פון מ. י. בערדיטשעווסקי, י. ת. ברענער, א. נ. גנעסין, און דורך דער רוסישער ליטעראַטור פון דאָסטאָיעווסקי, טשעכאָוו, אַנדרייעוו און גאַרקי, און דערווייל — נאָך שוואַכע פאַרבינדונג און השפּעה פון דער יידישער ליטע-ראַטור, מיטן אויסנאָם פון י. ל. פּרץ און טיילווייז — שלום אַש.

דערצו האָט מען דאָן געהאַלטן נאָך דער רוסלענדישער רעוואַלוציע פון 1905-1906. דאָס לעבן אין רוסלאַנד, און יעדער איינער, ווי די ליטעראַטור בכלל, איז געווען אין אַ צושטאַנד פון אַפּלוס, פון אַפּאָנג און פון חשבון הנפש און אויך פון איבערגעטריבענע זוכענישן און נאָכטראַכטענישן. מען האָט נאָך נישט באַוויזן אויסצולעשן אַלדי פייערן, די דרויסנדיקע און די אינעווייניקסטע, מען האָט נאָך נישט באַוויזן צו פאַרווישן די טריט פון באַרג-אַרויף. און דעם שאַפּערישן מענטש, וואָס איז געווען וואָך פאַר די אַלע פּראַצעסן און איבער-גאַנגען אינעם לעבן, האָבן די פּראַצעסן, שטאַרק גערייצט, אינטריגירט און אינספּירירט.

האָט יעדער איינער פון די צוויי יונגע קינסטלער, אין זיין ווילן און דראַנג צו ברענגען צום אויסדרוק אַלדאָס פאַרגעקומענע, געזוכט וועגן און מיטלען ווי עס צו פּורעמען און צו געשטאַלטיקן. און גלייך פון אָנהייב האָט זיך גע-נומען אַרויסווייזן דאָס אַנדערשדיקע פון די צוויי יונגע קינסטלער. דוד בער-געלסאָן, פון זיינע ערשטע ליטעראַרישע טריט, איז געווען אַן אמתער רעאַליסט, בעת נסתר איז געווען אַ סימבאָליסט, פּאַנטאַסט, וויזיאַנער. בערגעלסאָן האָט בעיקר געווען און אָנגעטאַפט און נסתר האָט אויפגענומען און מער געשפּירט. בערגעלסאָן האָט געהאַט פאַר זיך רעאַלע מענטשן, קאָנקרעטע קאַמפּן, און דער

נסתר האָט געלעבט מיט שפּירונגען, וויזיעס. דוד בערגעלסאָן האָט זיך אַרומ- גערינגלט מיט טיפּן און געשטאַלטן פון דער ערד, פונעם אַרום, פון דער דורכ- אויס־רעאַלער וועלט, און דער נסתר האָט געהאַט פאַר זיך אַן אומרעאַלע וועלט, אַ נישט־דאָאיקע.

און עס איז געווען נאָך עפעס, וואָס עס האָט זיי, די צוויי, אונטערשיידט: בערגעלסאָן איז געקומען אַ פאַרטיקער, אַ פאַרגאַנצטער, אַ רייפער מיט זיין ערשטלינג ווערק „אַרום וואַקזאַל“ (פאַר אַט־דעם ווערק האָט בערגעלסאָן, אמת, געהאַט אַנגעשריבן זאַכן, וואָס געהערן צו זיין „פרעהיסטאָרישן“ פּעריאָד, צו זיין ערב־שאַפּן!). און שוין אין אַט־דעם ערשטן ווערק זיינען געווען אַלע זיינע אייגנשאַפטן און אייגנאַרטיקייטן, בעת דער נסתר האָט נאָך אַלץ „געבלאַנ- דזשעט“, געזוכט און נאָך נישט געפונען זיין אמתן וועג, סיי לויט דער טעמאַטיק און סיי לויט זיין פאַרם. פונקט ווי זיינע פאַרשויונען, האָט דער נסתר געקלעטערט און געדראַפּעט און דעם ריכטיקן וועג נישט געקאַנט אַנשלאָגן.

אַט ליגט פאַר מיר דער „יידישער אַלמאַנאַך“, וואָס מיר האָבן אַרויסגע- געבן אין קיעוו סוף 1909. אין אַט־דעם אַלמאַנאַך זיינען צום ערשטן מאַל, צווישן אַנדערע, פאַרטראַטן צוזאַמען — דוד בערגעלסאָן און דער נסתר. בערגעלסאָן איז געקומען מיט זיין שאַרף־רעאַליסטישער דערציילונג „דער טויבער“, וואָס ער האָט אַנגעשריבן אין דער צייט, וואָס ער האָט געהאַלטן אין שאַפּן זיין „אַרום וואַקזאַל“, און נסתר באַווייזט זיך דאָ מיט זיין טיף־לירישן און פּאָעטיזירטן „פּרילינג“, וואו עס איז דאָ התפעלות און פאַרגאַפונג פאַר דעם פּרילינג, און עס איז געגעבן מיט אַזאַ מין פּרישקייט און נייקייט, ווי אַ פּרימי- טיווער מענטש מיט אַ געהויבענער נשמה וואַלט עס צום ערשטן מאַל דערזען און דערפילט. גלייך פון אַנהייב איז בערגעלסאָן געגאַנגען פעסט, האַרט ביי דער ערד, הגם אין זיין שאַפּן זיינען געווען גענוג בינ־השמשות־מאַטיוון און עלעגישע אַפּנויגן, און דער נסתר האָט אַלץ געשוועבט אין מרחקים, און אַלץ ניט געקאַנט זיך איינשטעלן און אַפּשטעלן זיך אין זיין זוכן, אין זיין קלעטערן, אין זיין בלאַנדזשען.

און ווי שאַרפּער צו באַטאַנען זיין אַנדערשקייט, האָט זיך באַוויזן זיין „העכער פון דער ערד“ (וואַרשע, 1910, אין דער זעלבער וואַרשע, וואו ס'איז דערשינען פּריער, אין 1909, בערגעלסאָנס „אַרום וואַקזאַל“), וואו עס זיינען דאָ אויסטערלישע ברואים־פאַרשויונען, וואָס בלאַנקען אַרום ווי אויף אַן עולם־ התהו, און קאַנען קיין אַרט און קיין תיקון פאַר זיך נישט געפינען.

אויב בערגעלסאָן האָט געצויגן דעם המשך פון מענדעלע מו"ס און שלום־ עליכם, האָט דער נסתר מער אויפגעכאַפט וויזיעס, זעאונגען, צוזאַמענשטויסן

און קאָנפליקטן פון פרעזן, — פּרץ פון „ביינאַכט אויפן אַלטן מאַרק“, פּרץ פון זיינע סימבאָלישע און אַלעגאָרישע מעשהלעך, פּרץ, וועלכער האָט צו טאָן מער מיט יענער וועלט ...

3.

און אַזוי ווייטער און ווייטער : אין 1912 פאַרעפנטלעכט בערגעלסאָן זיין רעאַליסטיש-עלעגישן „נאָך אַלעמען“, און דער נסתר — זיין „געזאַנג און געבעט“, וואו געזאַנג ווערט פאַרוואַנדלט אין געבעט, און וואו ער רופט זיך איבער, אויף זיין אייגענעם שטייגער, מיט די מעשיות פון ר' נחמן בראַסלאָווער. מיט דעם אונטערשייד, וואָס דער בראַסלאָווער האָט זיך באַמיט צו פאַרוועלטלעכן די יידישע מעשה, און דער נסתר — פאַרקערט, ער האָט פאַרהייליקט, פאַרקדושהט די וועלטלעכע געשיכטן.

און ווי די געשילדערטע וועלט — אַזוי אויך די שפּראַך, דער סטיל פון זייער ביידנס שאַפן. בערגעלסאָן איז געווען פרעזיוז, זיין שפּראַך איז קורץ, לאַקאָניש, זי איז אַפּטמאַל אויך עלעגיש ווי זיין געשילדערטע וועלט אין דעם געגעבענעם ווערק, און דער נסתר דערציילט לאַנג און ברייט, ער פלעכט אַריין אַ משל אין אַ נמשל, און עס פלעכטן זיך איין מעשה אין דער צווייטער, און אַפּט פלאַנטערן זיי זיך, די פאַרשווינען צוזאַמען מיט דער שפּראַך, און עס איז גאָר נישטאָ קיין וואו-אויס און קיין וואו-איין, ממש ווי אין אַ לאַבירינט. ווי זאַגט נסתר גופא וועגן זיינע העלדן :

„איר וואַגלערס אַן סטעזשקעס, איר שאַף איר צעשפּרייטע, / יתומים אַן היימען, פון לעבן פאַרזייטע, / איר קינדער פון אומרו, פון נעכט און פון בענקען, / פון אייביק וואַגלען, פון קלערן און דענקען, / פון אומגיין און טראַכטן פון אייביק לעבן, / פון אייביקן גיין, פון אייביקן שטרעבן ...“

און אויך אין די שווערע פאַר יאָר פונעם ערשטן וועלט-קריג האָבן די ביידע שרייבער פאַרבראַכט אַפגערוקט, אַפגעזונדערט פון דעם טומלדיקן לעבן, און אין פאַרשידענע ערטער געווען פאַרוקט אין זייערע אייגענע וועלטן, און פאַרגעזעצט זייער אייגענעם באַזונדערן שאַפונגס-גאַנג.

די רעוואָלוציע פון 1917-1918 טרעפט די ביידע אייגנאַרטיקע קינסטלער אויף אַ שייד-וועג. אין דער צייט, וואָס די יונגע יידישע דיכטער אין קיעוו, אוקראַינע, ווערן די טרובאַדורן פון דער רעוואָלוציע, זיי ווערן פאַרכאַפט פון דעם אויפברויז און ווערן אַריינגעצויגן אין דעם נייעם לעבנס-געווירבל, — שטייען די צוויי קינסטלער, בערגעלסאָן און נסתר, דערווייל אַן אַ זייט. זיי זעצן מער פאַר זייערע פּריערדיקע שאַפונגען — דוד בערגעלסאָן פאַרעפנטלעכט דאָן זיין „אַפּאַנג“ און זיין „אין פאַרטונקלטע צייטן“ און דער נסתר —

זיינע „מעשהלעך אין פערזון“ און זיינע ווייטערדיקע וויזאנערישע שילדערונגען און די מעשיות אָן אַ סוף, פון גייערס און זוכערס מיט זייער גאַרער פאַר-
 נומענקייט און פאַרבלאַנדזשעטקייט, מיט דעם דראַנג צו ליין רעטענישן און
 אויפקניפן קנופּ, וואָס זיי אַליין פאַרקניפּן. די אַלע אויסטערלישע און אייגנ-
 אַרטיקע געשיכטן זיינען אויפגעזאַמלט דערנאָך אין די צוויי נסתרס בענד
 מיטן נאָמען „געדאַכט“ (אַרויס אין בערלין אין 1922).

אין דערזעלבער צייט האָט דוד בערגעלסאָן אָנגעשריבן זיין סעריע דער-
 ציילונגען וועגן דעם בירגער-קריג אין אוקראַינע און דערנאָך זיין באַוואוסט
 ווערק „מידת הדין“, וואו ווידעראַמאַל איז ער דער שאַרפער רעאַליסט, וואָס
 רעאַגירט אויף דעם ווירקלעכן און רעאַלן לעבן און ברענגט אַרויס שאַרפע
 געשטאַלטן פון יענער אויפברויזנדיקער צייט, — סיי יידן און סיי נישט-יידן.
 אין די „מעשהלעך אין פערזון“ — אַ ווייטערדיקער שריט אין זיין שאַפן
 — האָט דער נסתר אַרויסגעבראַכט וועלטלעכע פאַלקס-מעשיות, וועלכע ער
 האָט צוגעגעבן דעם זיבעטן יידישן, תמימותדיקן און קינדישן חן. זיי שיינן
 זיך שטאַרק אָפּ פון די טראַדיציאָנעלע יידישע פאַלקס-מעשיות, די פאַלקס-
 מעשיות מיטן רעליגיעזן כאַראַקטער און מיט די נסים ונפלאות. ביי נסתרן
 איז עס שוין אַ דורכאויס יידיש-וועלטלעכער עפאַס, וואָס ווייסט נישט פון אַ
 יענער וועלט, פון צדיקים און רשעים, פון גן-עֶדן און גיהנום. דער נסתר
 ברענגט אַ יידישלעכן עפאַס, וואָס האָט זיינע אייגנאַרטיקע וועלטלעכע קאַלירן
 און מאַטיוון.

און עס איז ווידעראַמאַל אפשר בלויז אַ צופאַל, וואָס ביידע, בערגעלסאָן
 און נסתר, מאַכן אַדורך „עמיגראַנטישע“ יאַרן אין קאָוונע, אין בערלין, און
 דערנאָך — פירט זיי דער גורל צוריק קיין מאַסקווע, וואָס זיי האָבן ביידע פאַר-
 לאַזט אין 1921. סיי דוד בערגעלסאָן און סיי דער נסתר, וועלכע האָבן געוואוינט,
 געלעבט און געשאַפן אין בערלין, פילן דאָרטן נישט קיין באַדן אונטער זייערע
 פיס און עס פעלט זיי אַ ברייטערע קולטור-געזעלשאַפטלעכע סביבה צו שאַפן
 און צו לעבן און אויסלעבן זיך — און זיי קומען צוריק קיין מאַסקווע, וואו עס
 האָבן זיך דאָן פאַר זיי געעפנט אַ גאַר נייע סביבה, גאַר נייע פאַליטיש-געזעל-
 שאַפטלעכע באַדינגונגען, מיט גאַר נייע מעגלעכקייטן צו שרייבן און אַרויס-
 צוגעבן זייערע ווערק.

יעדער איינער פון די צוויי קינסטלער מאַכט ווידער אַדורך דאָס צוריק-
 קומען אויף אַן אייגענעם אופן און שטייגער. די פראַצעסן פון זייער שאַפן
 ענדערן זיך שטאַרק. דאָ בעט זיך אַ גאַנץ-גענויע פאַרשונג און שטודירונג
 אויפן סמך פון זייערע ווערק, וואָס יעדער איינער פון זיי האָט ביי די נייע
 באַדינגונגען געשאַפן, — די טעמאַטיק און די פאַרם, ווי אויך די פירנדיקע

כוונה, די צילאָנגעווענדטקייט אין זייער שרייבן בייטן זיך שטאַרק אין סאָוועטן־פאַרבאַנד אין לויף פון די יאָרן.

4.

דאָס פייער פון דער רעוואָלוציע, וואָס האָט לכתחילה נישט געהאַט צו זיי און צו זייער שאַפן קיין דירעקטן צוטריט, ווי עס איז געשען מיט די יונגע און יינגערע יידישע דיכטער פון יענער צייט אין קיעוו, כאַרקאָוו, אין מאַסקווע, מינסק, — האָט צוביסלעך גענומען אַריינדרינגען אין זייערע, בערגעלסאָנס און נסתרס „באַהעלטענישן“, און פאַרכאַפט אַלץ מער זייער האַרץ און נשמה, געפיל און געדאַנק.

באַזונדערס רופן זיך אָפּ די רעוואָלוציע, דער בירגער־קריג און די שחיטות־פאַגראַמען פון יענער צייט אויף דוד בערגעלסאָנען דעם רעאַליסט. אין אַ גרעסערער צאָל שילדערונגען, וואָס זיינען דערנאָך אויפגעזאַמלט אין זיין בוך „שטורעם־טעג“, האָבן מיר אַפּלאַנגען־אַפהילכן פון יענע פריידיקע און גרויזאמע טעג אין אוקראַינע, וואו פּרילינג און שחיטה האָבן זיך געהאַלטן אין איין בייטן.

באַזונדערס זעען מיר יענע אומרואַקע צייט אין בערגעלסאָנס דערמאַנטן ראַמאַן „מידת הדין“, וואו עס ווערט אַרויסגעבראַכט אַ שטיק יידיש און סאָוועטיש לעבן פון דער בירגער־קריג־צייט אין די יאָרן 1919-1921, און וואו עס ווערן אַרויסגעפירט גאָר נייע געשטאַלטן פון יידן און נישט־יידן, וועלכע געפינען זיך אינעם סאַמע קאָך פון די אויפּטרייסלונגען און דערשיטערונגען, צווישן די ליכטיקע און טונקעלע כוחות, וואָס ראַנגלען זיך אויף לעבן און טויט ביים גרענעץ צווישן דעם סאָוועטנפאַרבאַנד און האַלב־פאַשיסטישן פּוילן. אַלץ האַלט נאָך דאָ אין יוירן, אין דער סטאַדיע פון ערשט־געבוירן. עס איז דאָ אַ געמיש פון דין און רחמים, פון ברוטאַליטעט און גערעכטיקייט. די גרענעצן זיינען דאָ פאַרמישט, עס זיינען נאָך נישט איינגעשטעלט קיין נאַרמעס און קיין געזעצן. נישטאָ נאָך קיין עטישע און מענטשלעכע געבאַטן פון „מען מעג“ און „מען טאָר נישט“. עס גייט דאָ דער העפטיקער פיזישער און מאַראַלישער געדאַנגל צווישן פאַרפאַלגער און פאַרפאַלגטע. דוד בערגעלסאָן גופא איז נאָך נישט פאַרטיק מיט זיך, מיט זיינע אַנשוואונגען, מיט זיינע סימפּאַטיעס און אַנטיפּאַטיעס. אַט איז אים נאָענט און ליב פּילפאַוו און אַט גאָר — אהרן לעמ־בערגער ...

און אין אַט־דעם ווידערשפרעכיקן אויפנעמען די אַרומיקע געשעענישן ראַנגלט זיך דוד בערגעלסאָן און מיט אים — זיינע העלדן. די אַנדערע בענד דערציילונגען און שילדערונגען רופט אָן דוד בערגעלסאָן

„וועלט אויס וועלט איין“. „צוגווינטן“, „צווישן לעבעדיקע מענטשן“. שוין די נעמען פון די ביכער זאגן אונדז, אז דוד בערגעלסאָן האָלט אין איין גיין, און ענדערן זיך, אין איבערוואַנדלען זיך, — זיך גופא, זיין טעמאַטיק, זיין צוגאַנג צו מענטשן און זיין אופן פון אויפפאַסן די אַרומיקע ווירקלעכקייט.

וועגן אַט-די יאָרן אין דעם לעבן און שאַפן פון בערגעלסאָן און נסתר לאַזט זיך פיל רעדן. מען דאַרף עס טאָן אויף אַ ברייטערן אופן.

דוד בערגעלסאָן און דער נסתר האָבן, פאַרשטייט זיך, נישט געקאַנט גלייך אַריינגעצויגן ווערן אין דעם געווירבל פונעם לעבן, און זייערע וואַרצלען, וואָס האָבן געשטעקט אין אַמאָליקן לעבנס-באַדן, האָבן זיך גלייך, מיטאַמאָל נישט געקאַנט „צונעמען“ אין דעם סאָוועטישן אַרום. עס זיינען ביי יעדן איינעם פון זיי פאַרגעקומען „חבלי-לידה“, וואָס דאַרפן ערשט גרינטלעך געפאַרשט און אויסגעפאַרשט ווערן. דוד בערגעלסאָן, טריי זיין געבאַט צו רעאַגירן אויף די רעאַלע געשעענישן און אויפכאַפן לעבעדיק-רעאַלע מענטשן, האָט אָנגע-שריבן אַ צאָל קלענערע און גרעסערע דערציילונגען, אַפט אַרויסגעבראַכט זיינע אייגענע אַמאָליקע פאַרשווינען אין דער נייער סביבה און ביי די נייע געענדערטע פּאָליטישע, געזעלשאַפטלעכע און סאָציאַלע באַדינגונגן, און ער גופא האָט עס באַטאַנט כסדר, — זיינע איצטיקע סאָוועטישע מענטשן רופן זיך איבער מיט זיינע פריערדיקע פאַרשווינען, זיי מאַכן פאַרגלייכן, אָנאַלאַ-גיעס, און בערגעלסאָן מאַכט פאַר זיי ביי יעדער געלעגנהייט אויך די נויטיקע אויספירן.

אין 1935 פאַרעפנטלעכט בערגעלסאָן זיין בוך „ביראַבידזשאַנער“. די טעמאַטיק איז אַן אַנדערע, דער טעמפּאָ איז אַ נייער, דער ריטם איז אַ האַסטיקער. די יידישע מענטשן זיינען געגעבן אין אַ מער-דינאַמישער פאַרם, ווי מיר זיינען געוואוינט געווען צו זען ביי בערגעלסאָנען, דעם מער-סטאַטישער אין זיין שרייבן, — אַבער דאָך האָבן מיר פאַר זיך אַלץ דעם גוט-באַקאַנטן דוד בער-געלסאָן.

אין דערזעלביקער צייט, אין 1934, גיט נסתר אַרויס אַ בוך „הויפט-שטעט“, אין וועלכן ער ברענגט אַרויס די דריי הויפט-שטעט כאַרקאָוו, לענינגראַד, מאַסקווע און די איבערוואַנדלונגען, וואָס זיי האָבן אַדורכגעמאַכט אין לויף פון די לעצטע צען-פופצן יאָר. ער מאַלט אויף אַ צאַפּלדיקן, וויבירנדיקן אופן די ענדערונגען און פּראָצעסן, וואָס די שטעט, ווי לעבעדיקע וועזנס, האָבן געמאַכט אין זייער גאַנג צו-צופאַסן זיך צו דער סאָוועטישער לעבנס-סטרוק-טור און אויפן לייטער פון דער סאָציאַל-עקאָנאָמישער אַנטוויקלונג און אַלגע-מיינער פּראָדוקטיוויזירונג. און ס'איז געווען מערקווירדיק: דער נסתר, וואָס איז באַקאַנט געווען אַלעמאָל פאַר אַ נישט-רעאַליסטישן שרייבער, האָט, ווי

עס ווערט געזאגט אין דעם פאָרוואָרט צום בוך, געמאַכט „דעם ערשטן פּרוואו אין דער יידישער ליטעראַטור צו געבן אין אַ פּאַרמע פון פּאַרצייכענונגען די סאַציאַליסטישע רעקאָנסטרוקציע פון אייניקע גרויסע שטעט אין לאַנד“.

און מער ווי דוד בערגעלסאָן, האָט דער נסתר געמאַכט אַ זייער שאַרפן קער אין זיין שאַפן, סיי אין זיין טעמאַטיק און סיי אין דער פּאַרם, וואָס איז לחלוטין־ניי געווען פאַר נסתרן פון די פּריערדיקע יאָרן און פון זיינע ביז־דעמאָלטדיקע שאַפונגען.

5.

אין אַט דער צייט, נאָך דעם ווי דער נסתר און דוד בערגעלסאָן האָבן פאַר־עפנטלעכט די דערמאָנטע ווערק, וואָס זיינען אין תוך געווען פּרוואו, עקספּע־רימענטן אַריבערצוגיין און איבערצופורעמען זיך פאַר נייע קינסטלערישע פאַרמעסטונגען, האָט יעדער איינער פון זיי אַדורכגעמאַכט אַ אינטערעסאַנטן אינעווייניקסטן שאַפּערישן פּראָצעס, וועלכער האָט זיי געדאַרפט פירן אויף נייע וועגן, אויף נייע איבערוואַנדלונגען אין זייער שאַפן. דערפילט אין זיך אַלץ מער רייפּקייט און פאַרטיפּטיקייט, האָט יעדער איינער פון זיי נישט געקאָנט זיך מער באַנגוגענען מיט קליינע דערציילונגען, מיט לויפיקע שילדערונגען, נאָר עס איז געווען דער ווילן און דער דראַנג ביי זיי צו פאַרנעמען זיך אויף ברייטע און מער־פאַראַלגעמיינערטע טעמעס און אויף גרויסע לייזונטן.

נאָך אין דער צייט, וואָס דוד בערגעלסאָן איז געווען אין בערלין, האָט ער זיך אַרומגעטראָגן מיטן געדאַנק (און איד בין געווען, אין אַ געוויסן זינען, אַן אַנרעגער און אַ מאַנער פון דעם) אַרויסצוברענגען אין אַ ווערק זיין אייגן לעבן, אַנגעהויבן פון זיינע קינדהייט און דערוואַקסענע יאָרן, און דערנאָך — אַל־דאָס, וואָס איז פאַרגעקומען אין דער שטאַט קיעוו אָנהייב דעם היינטיקן יאָרהונדערט, און דורך אייגענע איבערלעבענישן און איינדרוקן פאַנאַנדער־צעוויקלען די מגילה פון דער צייט, פון די פּאַסירונגען, פון די מענטשן און זייערע געראַנגלענישן, פון וועלכע ער, דוד בערגעלסאָן, איז געווען פּריער אַ פּאַסיווער באַאַבאַכטער און שפּעטער אויך אַן אַקטיווער באַטייליקטער.

און זאָל דאָ דערציילט ווערן, ווי ער איז געקומען צו זיין „ביים דניעפּער“ ווען איד האָב איבערגעלייענט מ. גאַרקיס „דאָס לעבן פון קלים סאַמגיין“ און געווען פאַרגאַפט פונעם לעבן און פון די געשטאַלטן, וואָס גאַרקי האָט מיט אַזאַ ברייטקייט און פאַרטיפּטיקייט אַרויסגעבראַכט, האָב איד דאָן פון וואַרשע געשיקט איין בריוו און אַ צווייטן צו דוד בערגעלסאָן און געצויגן זיין אויפּמערק־זאַמקייט אויף דעם אופן, ווי גאַרקי האָט אין רעטראַספּעקט געזען און געמאַלט דאָס פּאַליטיש־געזעלשאַפטלעכע לעבן אין רוסלאַנד, די געראַנגלענישן און

די זוכענישן, די באַרג־אַרױפן און באַרג־אַראָפּן פון די פּאַרשיידענע מענטשן פון זײן צײט. אײך האָב, אײן מײנע בריוו, אויסגעװעקט די פּאַסירונגען, װעלכע מײר האָבן בײגעװאוינט, און די מענטשן, װאָס זײנען געװען פּאַרװיקלט אײן די אַלע געשעענישן, װאָס זײנען שױן, צו יענער צײט, געװען שטיקער געשיכטע. בערגעלסאָן האָט דאָן גערן און מיט דאָנק אָנגענומען מײן פּאַרשלאָג צוצוטערען צו מאַלן די פּרײערדיקע יאָרן, פון זײן קײנדהײט און פון די עלטערע יאָרן, װאָס זײנען אַדורכגעגאַנגען אײן קײווע, װען מײר זײנען שױן געװען יונגע עדות און דערנאָך — שױן מער־באַװאוסטזײניקע מיטגייער און מיט־טוער. אײן װאַרשע זײנען בײ מײר געװען לאַנגע בריוו פון דוד בערגעלסאָן אײך פון יענער צײט און װעגן דעם, װי ער אײז געװען פּאַרקאַכט און פּאַרכאַפט מיט דער אײדייע (די בריוו און מײן אַרײווען זײנען פּאַרניכטעט געװאָרן בײמי היטלער). אײב מײנע בריוו צו בערגעלסאָנען פון יענער צײט האָבן זײך אױפגעװײט בײ צײפעלען (דודס פּרױ, אײצט די טרױערדיקע אלמנה, װאוינט אײן מאַסקװע). קאָן מען פון דאָרטן אַרױסלײענען אײנטערעסאַנטע פּרטים, װי בערגעלסאָן האָט זײך גענומען צו זײן אױטאָביאָגראַפישן װערק „בײים דניעפּער“.

„בײים דניעפּער“ אײז געװען אַ נײער גאַנג בײ דוד בערגעלסאָן, הגם די מענטשן און די סביבה, װאָס ער ברענגט אַרױס אײן די צװײ טײלן, זײנען אײנגטלעך געװען אונדזערע אַלטע באַקאַנטע פון „נאָך אַלעמען“ און פון קלענערע דערצײלונגען, װאָס ער האָט געשריבן אײן פּאַרשיידענע צײטן. מער נישט, װאָס דאָס לעבן מיט די פּאַרשױנען, װאָס ער האָט דאַסמאַל אַרױסגע־בראַכט אײן זײן נײ בוך, האָט ער באַמײט זײך צו זען און צו מאַלן אײן אַ נײעם ליכט און לױט דער נײער אײדעאָלאָגישער אײנשטעלונג צו דער יידישער װעלט, צום יידישן שטעטל און שטאַט און צו די װירקנדיקע כוחות אײן דעם יידישן און נישט־יידישן לעבן. עס אײז געװען אַ רעװױזיע, אַן אײבערשאַצונג פון װערטן און אפילו פון זײנע אײגענע משפּחה־געפילן, װאָס בערגעלסאָן האָט מיטן אײגענעם װילן און אפשר נישט גאָר גערנוויליק אױף זײך אַרױפ־געצױגן און אַרױפגעצװאונגען. דוד בערגעלסאָן פּאַרלירט אַפּט זײן אײגענע מאַס און װאַג בײים מאַלן זײנע נאָענטע, ער לײגט אריין אײנעם מױל פון דעם יונגעטשקן און דערנאָך יונגן פענעק (זײן אײגענער פּראַטאַטיפ) װערטער און אױסדרוקן, געדאַנקען און געפילן, מער דיקטירט פון אױסערלעכע אײדיען און בליקן, אײדער פון טײף־אײגענער באַצײאונג. פענעק, דער יונגער, אומרײ־פער פענעק, גײט אַרום מיט אַן אַלטן קאַפּ, טראַגט אַרױס אורטיילן און רע־אַגירט אױף זאַכן װי אַן אַלטער באַלשעװיק, װאָס אײז פרעמד און נישט נאָ־טירלעך פּאַר דעם אַמאָליקן יידישן יינגל, דוד־פענעק.

נישט געקוקט אױף דער שאַרפּער טענדענציעזיקייט און אױף דער אַרױפ־

געצוואונגנקייט פון געדאַנקען און טראַכטענישן, וואָס בערגעלסאָן פון די שפעטע 30-ער יאָרן האָט אַריינגעלייגט אינעם ווערק, זיינען דאָ אין דעם בוך פּרעכטיקע קאָפיטלען, אינטערעסאַנטע שילדערונגען און אַריגינעל-אַרויסגעבראַכטע עפּיאָדן און סצענעס פון קינסטלערישן און געזעלשאַפטלעכן באַטייט. מיר איז אויסגעקומען אין זיין צייט, מיט אַ 20 יאָר צוריק, שרייבן אויספירלעך וועגן די מעלות און חסרונות פון דעם ווערק און איד האָב אַנגע-וויזן אויף די אומבאַרעכטיקטע, ניט-קינסטלערישע און ניט-אויפּריכטיקע שטעלן אין אַ צאָל קאָפיטלען, וואו בערגעלסאָן שילדערט מיט בייזקייט און הוידערגעפּיל זיינע עלטערן און זיינע שוועסטער-ברידער. אַז די שילדערונגען זיינען גישט געווען באַרעכטיקט און נישט-אויפּריכטיק, דאָס איז מיר געווען גוט באַקאַנט פון פּיל יאָרן לעבן און מיטלעבן מיט בערגעלסאָנען און צווען די אמתע באַציאונגען צו זיינע משפּחה-מיטגלידער, צו זיין פּאָטער און מוטער, שוועסטער און ברידער, וואָס ער האָט אַזוי ביטער און בייסיק און פּאַלש גע-מאַלט אין זיין „ביים דניעפּער“.

אַבער דאָס איז אַ קאָפיטל פאַר זיך, וואָס מען וועט זיך דאַרפן אַמאָל אומ-קערן צו דעם, און טאַקע — גאַנץ אויספירלעך.

6.

אויב איך האָב גאַנץ גענוי געוואוסט און בייגעווען, ווי דוד בערגעלסאָן איז צוגעטראָטן צו זיין „ביים דניעפּער“ און אויך געלייענט די ערשטע קאָ-פיטלען, ווי זיי זיינען געשריבן געוואָרן דורך דוד בערגעלסאָן אין זיין לעצטן בערלינער פּעריאָד, איז פאַר מיר נסתרס „משפּחה מאַשבּער“, וואָס זיין ערש-טער טייל איז דערשינען אין מאַסקווע אין 1939, געווען (ווי איך האָב געשריבן אין פאַרוואָרט צו דער ניו-יאָרקער אויסגאַבע פונעם ווערק, אין 1943), „אַן אמתע איבערראַשונג“. „עס איז ממש נישט צום גלויבן, — האָב איך געזאָגט, — ווען מען הייבט אָן צו לייענען דאָס בוך, אַז דאָס איז געשריבן פון דעם נסתר, וואָס איז געווען די גאַנצע צייט אַזוי אומגעצוימט אין זיינע זעאונגען, וואָס איז געווען שטענדיק אַזוי ווייט פונעם רעאַלן, קאַנקרעטן לעבן. די שטוינונג און פאַרגאַפונג וואַקסט און שטייגט וואָס-מער מיר ווערן אַריינגעצויגן אין דער האַנדלונג, וועלכע ווערט פּאַנאַנדערגעוויקלט מיט אַזאַ פּלאַנמעסיקייט און רעאַלקייט, אויסגערעכנטקייט און געזעצמעסיקייט“.

דער נסתר גופא זאָגט אין זיין „פאַרוואָרט“ צום בוך, אַז „שרייבנדיק דאָס בוך, האָב איך זיך געהאַלטן ביי יענעם מעטאָד פון קינסטלערישן רעאַליזם, וואָס באַטייט דאָס זעלבע, וואָס געטעס באַוואוסטער געבאַט: „מאָל, מאָלער, און שווייג!...“

נסתר, דער סאמע סוביעקטיווסטער יידישער קינסטלער, נסתר, וואָס האָט קיינמאָל נישט אַרויסגעבראַכט קיין רעאַלע טיפּן, קיין קאָנקרעטע ווירקלעכע פּאַסירונגען און צונויפּשטויסן. — נסתר האָט זיך איצט פּאַרמאַסטן אַרויס־צוברענגען אַ ממשותדיקע קאָלירפּולע יידישע שטאַט, מיט אירע גאַסן, מיט אירע רעאַלע מענטשן, מיט ווירקלעכע פּאַסירונגען, און מיט די אַלע ליכט און שאַטן, וואָס די שטאַט מיט אירע איינוואוינער, מיט אירע בתי־מדרשים, קלייטן, כלי־קודש, גבירים און קבצנים האָט אַמאָל פּאַרמאַגט. און וואָס מער מיר ליענען זיך אַריין אין דעם ווערק, וואָס האַלט איבער 900 זייטן, וואָס איז אַנגעפיקעוועט מיט פּאַרשוינען און געשעענישן פון כלערליי מינים אין אייגנ־שאַפטן, ווערן מיר ממש דערשטוינט, אַז דאָס אַלץ קומט פון נסתרן, וועלכער איז אַ דריי צענדליק יאָר געגאַנגען אין זיין שאַפּן אין גאָר אַנדערע נישט־רעאַליסטישע דרכים.

מערקווירדיק — אייניקע גרויסע יידישע קינסטלער־רעאַליסטן, מיט מענדעלע און שלום־עליכם בראש, האָבן געפרוּאוּט אַרויסצוברענגען די יידישסטע שטאַט אין צאָרישן רוסלאַנד, באַרדיטשעוו, אָבער קיינער פון זיי האָט נישט באַוויזן צו שילדערן מיט אַזאַ רחבות, מיט אַזאַ שאַרפּער רעאַלקייט די שטאַט מיט אַלע אירע מערקווירדיקייטן, מיט אירע טראַדיציאָנעלע אייגנ־שאַפטן, מיט אירע סאָציאַלע ווידערשפרוכן און געראַנגלענישן ווי דער ניט־רעאַליסטישער נסתר. נסתר האָט נישט „צוגעטראַכט“ און נישט „אויסגע־טראַכט“ די אַלע מענטשן, פּאַסירונגען און געשעענישן, נאָר געגעבן דאָס ווירקלעכע לעבן מיט זיין נאַטירלעכן גאַנג, ווי עס גייט און שטראַמט, ווי עס נעמט אָן פּאַרשיידענע פּאַרמען, ווי עס ווערט געפורעמט, און נסתר, ווי געזאַגט, איז בלויז דער ערנסטער און שאַרפּער באַאַבאַכטער, וואָס פּאַרפיקסירט אַזוי טרעפלעך און גרינטלעך דאָס געזעענע און געהערטע.

אָפּטמאָל זיינען מיר עדות, ווי נסתר אַליין איז פּאַרגאַפּט פונעם געשעענעם, ער וואונדערט זיך, און אָפּט קומט אים אפילו אויס צו מאַכן השערות וועגן אייניקע זאַכן, וואָס ער איז ניט באַקאַנט און ניט זיכער מיט זיי, און עס איז טשעקאַווע, ווי נסתר טוט אָפּט אַ זאַג: „מיר ווייסן נישט וואָס עס איז געווען...“, אָדער אַן אַנדערש מאָל זאָגט ער, אַז „אַ סברה איז...“ עס איז ווי עס וואַלט זיך פּאַנאָדערעגוויקלט אַ גרויסע מגילה מיט געשעענישן, מיט מענטשן, מיט צוזאַמענשטויסן, און ער גופא ווערט מיטגעריןן מיט די פּאַסירונגען, מיט די געראַנגלענישן, וואָס זיינע פּאַרשוינען זיינען אין זיי אַריינגעצויגן, און ער האָט די אויפגאַבע נאָכצופּאָלגן זיי און אַרויפצוכאַפּן זיי אויפן פּאַפּיר. און וויפל חן איז דאָ אין אַזאַ נסתרישן זאַג: „און זאָלן דאָ, אגב, נאָך אַ פּאַר

ווערטער צוגעגעבן ווערן, נישט אַזוי צוליב דער עצם האַנדלונג, ווי צוליב לירישן רומל, אַזוי צו זאָגן ...”
 יא, „משפּחה מאַשבער” איז געווען אַ גאָר נייע, וואונדערלעכע דער-
 הויבונג פאַר נסתרן און אַ פרייד און אַן איבערראַשונג פאַר זיינע פאַרערער,
 וואָס ער האָט געהאַט צווישן די בעסערע יידישע ליענער פון אַלע צייטן, זינט
 1907 ביו זיין נייעם קינסטלערישן פאַרמעסט.

.7

מיר האָבן שוין פריער באַמערקט, אַז בערגעלסטאָן און נסתר זיינען אין
 תוך גאַנץ-פאַרשיידענע נאַטורן און כאַראַקטערן. עס איז געווען זייער אינטער-
 רעסאַנט אַלע יאָרן פון אונדזער נאַענטקייט זיך צוקוקן צו זיי און נאָכצופאַלגן
 זייער אַרט לעבן און אופן פון שאַפן.

דוד בערגעלסטאָן האָט אָפּ, פראַנק און פריי געלעבט מיט זיינע געשטאַלטן
 און מיט זיינע שאַפנדיקע ווערק. עס איז געווען אַ געפיל, אַז די געשטאַלטן
 גייען און שפאַצירן אַרום אים אין זיין צימער ממש ווי לעבעדיקע, און נישט
 נאָר האָט ער, בערגעלסטאָן גופא, געזען זיי און נאָכגעפאַלגט זייער יעדן ריר
 און באַוועג, נאָר ער האָט זיך געטיילט מיט זיינע אַרומיקע וועגן זייערע טואונגען
 און געראַנגלענישן. אין דער צייט, וואָס ער האָט געשריבן אַ ווערק, — און
 אָפט האָט עס געדויערט אַ יאָר און צוויי — האָט מען געוואוסט גענוי, וואָס
 עס טוט זיך מיט זיי, וואוהיין ער פירט זיי אַדער וואוהיין ער גייט זיי נאָך.

גאָר אַנדערש איז געווען נסתר און גאָר אַנדערש האָט ער געאַרבעט אויף
 זיינס אַ ווערק. ער און זיינע פאַרשוניען זיינען געווען פאַרשלאָסן, פאַרבאָהאַלטן
 בחדרי חדרים, און קיין שום מענטש, אפילו פון די גאָר נאַענטע, האָט נישט
 געוואוסט, ווי זיי ווערן געבוירן און ווי זיי וואַקסן אין זיין ווערק. אַלץ ביי אים
 איז געווען אַרומגערינגלט מיט סודות און געהיימנישן. ער האָט קיינמאַל נישט
 גערעדט וועגן דעם ווערק, וואָס ער שרייבט און וועגן דעם נישט געוואַלט
 רעדן.

בערגעלסטאָנס שרייב-טיש איז געווען אַ מין אָפענער ווערקשטאַט. אויפן
 טיש זיינען געווען אַנגעלייגט און אַנגעוואַרפן פאַרשיידענע שטיקער פאַפיר,
 און דער „געצייג”, — אַ פען און נאָך אַ פען, און גומיראַביק און אַ שערל ...
 און נאָך מער — עס איז אויך געלעגן אַ שטיק שאַקאַלאַד, און אַז ער האָט
 אַנגעשריבן אַ זייטל, פון וועלכער ער איז געווען צופרידן — האָט ער געגעבן
 זיך אַ מתנה: נא, דו האַסט עס כשר פאַרדינט! און דערביי זיך געגעבן אויך
 אַ קניפּ אין באַק ... אַ וואוילער בחור, אַנגעשריבן אַ פיינע זאַך! עס איז

אויך געשטאנען אן אש-שאלעכל מיט א סך אויסגערויכערטע סיגארעטלעך. אפט האט מען געטראפן עטלעכע אנהויבן פון א קאפיטל, וואס ער האט אנגע- שריבן און אוועקגעלייגט, און פונדאסניי אנגעשריבן. אין דעם זינען איז ער געווען ענלעך אויף מענדעלען, — געשליפט און געטאקט און ווידעראמאל איבערגעשריבן און פארגלעט. און נאך מער, — ער האט אין די אלע יינגערע יארן נישט געקאנט שרייבן ווייטער, ביז ער האט דאס פריער-אנגעשריבענע נישט איבערגעלייענט און באקומען ביי זיינע נאענטע די הסכמה.

גאר פון אן אנדער כאראקטער איז געווען אלע יארן נסתר אין זיין אופן פון שרייבן. מען האט אים קיינמאל נישט געטראפן ביים שרייב-טיש. ער האט זיך אויסבאהאלטן, ווען ער איז געווען „אין אנדערע אומשטענדן“, ווי מ'זאגט אין פוילן אויף א פרוי, וואס שוואנגערט... ער האט קיינמאל נישט גערעדט וועגן א זאך, וואס ער האלט אין שרייבן. ער האט געפראוועט דאן התבודדות. זיין טישל איז געווען א גאר פשוטס, א הילצערנס, פארדעקט מיט א צייטונגס-פאפיר, און קיין שום אנדייט אויף א טינט און פעדער. מיר האבן געוואוסט, אז זיינע כתבים, די פארשריבענע זייטן, — לאנגע ווייסע, מיט ווירעס, — ליגן אין דעם שטרויענעם קוישל, וואס איז ביים אויערל פארשלאסן מיט א קליין ביליק שלעסל. און ערשט, ווען נסתר איז שוין געווען פיקס און פארטיק מיט א זאך, האט ער שעמעוודיק פארבעטן צו זיך אין צימער, אדער געקומען ספע- ציעל מיט די גרויסע ווייסע פאפיר-בויגנס, און שטיל, בדחילו ורחימו, פאר- געלייענט פון זיי שטיל און סודותדיק, נישט אויפגעהויבן קיין אויג אויף די צוהערער, און נאכן פארענדיקן דאס לייענען — נישט איבערגעפרעגט און נישט נאכגעפרעגט זיך וועגן דעם איינדרוק און מיינונגען וועגן איבער- געלייענטן. ער האט זיך ווי געשעמט גאר צו רעדן און צו שמועסן וועגן דעם אנגעשריבענעם.

עס איז געווען, ווי ער וואלט געלייענט נישט קיין אייגענע זאך, נאר עפעס כתבים פון א ווייטן באקאנטן, און דאס לייענען גופא איז געווען מיט א ספעציעלן ריטם און מיט א גאר אייגענעם נוסח, וואס איז געווען אזוי כאראק- טעריסטיש פאר דעם אינהאלט.

בערגעלסאסן מענטשן זיינען געגאנגען און געקומען פון דעם רעאלן לעבן. עס האט זיך געפילט ארום זיי ממשותדיקייט, קאנקרעטקייט, בעת נסתרס פארשווינען זיינען געקומען, זיך באוויזן אין זייער אויסטערלישקייט און אזוי פארשוואונדן אין דער נישט-דאאיקייט.

דוד בערגעלסאן איז שטענדיק געגאנגען אויפן דרך-המלך, אויפן ברייטן שליאך, און נסתר — האט זיינע אלע פריערדיקע יארן געשפאנט אויף שטעגן- שטעגעלעך, אויף זייטן-וועגן.

אזוי איז געווען ביז אין אָנהייב פון די 30-ער יאָרן, ווען נסתר האָט זיך פאַרנומען אויף מער־רעאַלע וועגן און נאָך זיין בוך „הויפט־שטעט“, האָט ער זיך אַוועקגעלאָזט אין זיין באַרדיטשעוו פון די 60-ער און 70-ער יאָרן און פון דאָרטן אַרויסגעבראַכט אין דער „משפּחה מאַשבער“ אַ מענגע מענטשן מיט קאָנקרעטע פּאַסירונגען און געראַנגלענישן פון אַ דור, פון דורות יידן, און ער האָט זיך פאַרמאַסטן און שוין געשריבן די ווייטערדיקע טיילן פון ווערק.

לאַמיר דאָ ברענגען אייניקע אויסצוגן פון אַן אָפענעם בריוו, וואָס נסתר האָט געשריבן צו דוד בערגעלסאָן, וואו מיר זעען די באַזונדערע פאַרערונג פון נסתרן צו זיין חבר־מיטצייטלער, און די נסתרישע אויפפאַסונג פון זיין לאַנג־יאַריקן קאַלעגע. מיר שיקן אַפּ דעם לייענער צו דעם אינטערעסאַנטן „בריוו“ פאַרעפנטלעכט אין „יידישע קולטור“, (1941, נ' 4, ז"ו 30-32). מיר וועלן זיך דאָ באַגנוגענען מיט אַ פאַר אויסצוגן. נסתר רעדט בכלל וועגן בערגעלסאָנס שאַפן און וועגן דעם אופן, ווי ער ברענגט אַרויס זיינע העלדן און זייערע תקופות, און ער זאָגט: „... וואָס־זשע געהער אָבער באַזונדערס מיר — איינעם אייערן אַ בן־דור, וואָס דער צופאַל האָט אים געגליקט זיך צו־זאַמענטרעפן מיט אייך אין זיין פריער נאָך יוגנט, און וואָס איך בין אזוי פיל באַווירקט געוואָרן פון אַט־דעם זיך צוזאַמענטרעפן און לאַנגן צוזאַמענלעבן — בין איך אַוודאי שטענדיק דאַנקבאַר געווען און וועל, ווייט איך וועל לעבן, דאַנקבאַר זיין אַט־דעם צופאַל“.

און ווייטער זאָגט נסתר: „איך האָב אייך פאַר אַ משך פון פיל יאָרן פיל נאַכגעקוקט און נאָך מער פיל זיך ביי אייך געלערנט. געלערנט ... ערשטנס, באַצייאונג צו ליטעראַטור ... יעדעס מאָל איז ביי אייך אַמאָל געווען איינגע־פירט, אַז ווען איר פלעגט לייענען אייערע ווערק ... פלעגט דאָס יעדעס מאָל פאַרקומען ביי אַנגעצונדענע ליכט און לייכטער ... דאָס האָט באַטייט: ליטעראַטור איז פייערלעכקייט ...“

נסתר דערציילט, אַז ער האָט געלערנט ביי בערגעלסאָנען „אַכטן די אייגענע מלאכה“. „איך האָב אייך כסדר געזען אַ שווער־באַלאַדענעם מיט אייער קינסטלערישער מיסיע, ווי אויף בערג־שטייגן. ס'איז קיינמאָל ניט גרינג אָנ־געקומען. איר האָט כסדר געהאַלטן אין איין נעמען באַריערן. און דאָס ציט זיך שוין אזוי לאַנג באַלד דרייסיק יאָר — און ביז היינטיקן טאָג זייט איר ניט פון די פלינק־מאַכער, פון די, וואָס לעבן שוין אויף זייער אייגענעם פאַרגרייטן, אויף זייער אַנגעזאַמלטער טעכניק, און אויף אומזיסט־עסערישע רענטעס. נאָך ביז איצט, ביזן היינטיקן טאָג, זע איך נאָך אַלץ אַ באַרג־שטייגער מיט אייער שווערן פאַק באַלאַדן ...“

נסתר שרייבט: „כ'האב אייך ערשט פאראיאָרן נאָך איין מאָל אויף דער נאַכט געטראַפֿן ביי אייער טיש, נאָך אַ טאָג, צו זען געווען, שווערער אַרבעט; די הויט פון פנים איז אייך געווען דורכגעשפיקעוועט און דורכגערויכערט פון אַ גאַנצן טאָג פאַפּיראַסן — אַזש בלוי; און איר זייט נאָך אַלץ געזעסן ביי דער מאַטאַווער שיין פון לאַמפּ איבער אייערע פאַפּירן פאַרטאַן...“
און זיינען דען עס נישט קיין שטריכן פון זיין, נסתרס, אייגענער פער-
זענלעכקייט און פון זיין אייגענעם אופן און באַציאונג צו זיין שאַפֿן?

8.

און איצט, ווען מיר האָבן דאָ געבראַכט די געפילן פון נסתרן צו דוד בערגעלסאַנען און זיין פאַרערונג פאַר זיין חבר-מיטצייטלער, מיט וועלכן ער איז געווען יאַרנלאַנג פאַרבונדן אין פריידיקע און אין שווערע צייטן, וועלן מיר איבערגעבן וועגן אַ פייערונג, וואָס איז איינגעאַרדנט געוואָרן אין מאַסקווע, אין יאָר 1944, ווען דוד בערגעלסאַן איז אַלט געוואָרן 60 יאָר. עס איז געווען מיט 12 יאָר צוריק, ווען אַלץ איז דאַרטן געווען כּשורה, און עס איז געווען אַ רוישיק יידיש קולטור-שאַפּעריש לעבן, וועגן אַט-דער פייערונג ווייסן מיר ווייניק, איך ברענג דאָ די פרטים פון אַ נומער „אייניקייט“, וואָס איז אין יענער צייט דערשינען אין מאַסקווע. די „אייניקייט“ איז, כידוע, געווען דער אַרגאַן פון דעם יידישן אַנטי-פּאַשיסטישן קאַמיטעט, וועלכער האָט אין יענער צייט געשפּילט אַ זייער וויכטיקע ראַלע סיי ווי אַ סאָוועטיש-יידישע פּירנדיקע טריבונע און סיי מיט זיינע גרויסע פאַרבינדונגען מיט דער דרויסנדיקער פּראַגרעסיווער יידישער וועלט. דוד בערגעלסאַן, ווי דאָס רוב סאָוועטיש-יידישע שרייבער, האָט זיך באַטייליקט אין דער דאָזיקער לעבעדיקער און סטימולירנ-דיקער יידישער צייטונג, און דערצו איז ער אויך געווען איינער פון אירע חשובסטע און אַנגעזעענסטע רעדאַקציע-מיטגלידער.

ערשט מיט 12 יאָר צוריק איז עס געווען, און עס זעט אויס ווי אַמאָל-אַמאָל, אַמאָל איז עס געשען!

אויף אַ באַזונדערער זייט איז אַפּגעדרוקט אַ לענגערע באַגריסונג פון סאָוועטישע יידישע שרייבער, קינסטלער, מוזיקער, שוישפּילער אונטערן „קאָפּ“: „אַ הייסן גרוס צו דוד בערגעלסאַן, צו זיין 60-סטן געבורטסטאָג.“ מיר ברענגען דאָ דעם טעקסט פון דער באַגריסערטער און חבריש-קאַלעג-אַלער באַגריסונג, — זאָל עס זיין אַן אַנדענק פון יענע גוטע טעג, ווען עס זיינען אַנגעגאַנגען אין ראַטנפאַרבאַנד נאַרמאַלע יידיש-שאַפּערישע עפנטלעכע טעטי-קייטן, וואָס הלואי קערן זיי זיך אום צוריק. אמן!
אין דער באַגריסונג שטייט געשריבן:

„ליבער חבר בערגעלסאָן! מיר שיקן דיר די האַרציקסטע גרוסן צו דיין 60טן געבוירנטאָג. העכער 30 יאָר (ריכטיקער איז דאָן געווען 35 יאָר, —נ. מ.). שעפּערנישן און פּרוכטבאַרן לעבן האָסטו אָפּגעגעבן דער ליטעראַטור פּונעם יידישן פּאָלק. אין אַלע לענדער, וואו עס וואוינען יידישע מאַסן, ווערסטו גע- אַכט און געשעצט, ווי איינער פון די גרעסטע מייסטערס אונדזערע, ווי איינער פון די בעסטע שעפּער פון דער יידישער קולטור. אַזוינע ווערק, ווי 'אַרום וואַקזאַל, נאָך אַלעמען, שטורעם טעג, ביים דניעפּער, טראַט נאָך טראַט' באַרייכערן אונדזער ליטעראַטור, אונדזער שפּראַך, אונדזער קולטור.“

און ווייטער ווערט געזאָגט אין דער הייסער חברישער באַגריסונג: „מיט גרויס באַפּרידיקונג באַצייכענען מיר דיין גרויסע און פּאַרצווייגטע אַנטי-פּאַשיסטישע טעטיקייט. מיט דיין פּלאַמיקן וואָרט רופּסטו די יידישע מאַסן צום קאַמף קעגן דעם פּאַרפּלוכטן שונא פון דער מענטשהייט. קעגן דעם תּליון פּונעם יידישן פּאָלק. אונדזער גרויזאַמע צייט האָט געבראַכט פּאַר אונדזערע ברידער אומגליקן, וואָס זיינען ביז איצט נאָך ניט געהערט און נאָך ניט געזען געוואָרן. זי האָט אָבער אויך אַנטפּלעקט די שעפּערישקייט און העלדיש-קייט פון די יידישע מאַסן, וואָס שלאָגן זיך האַנט-ביי-האַנט מיט די ברידערלעכע פעלקער קעגן דער ברוינער פעסט. זאָלן אונדזערע העלדן באַגייסטערן דיך אויף נייע גרויסע ווערק, וואָס זאָלן דערציילן די שפּעטערדיקע דורות וועגן אונדזערע שוידערלעכע און העלדישע טעג... מיר ווינטשן דיר נאָך פּיל שעפּערישע כּוחות און דערפּאָלג אין דיין ווייטערדיקער אַרבעט.“

די יידישע שרייבער האָבן דאָן גאַרניט געוואוסט, ניט געאַנט, אָז ס'גרייטן זיך אויף זיי פּייניקונגען, דערנידעריקונגען און מערדערייען מצד „אייגענע“. אייניקע פון די אונטערגעשריבענע שרייבער און קינסטלער זיינען אין לויף פון דער צייט, זינט 1944 ביז איצט, געשטאַרבן מיט זייער נאַטירלעכן טויט, אייניקע געפּינען זיך אין פּאַריז, אַמעריקע, אַרגענטינע, פּוילן, און וועגן אייניקע האָבן מיר די גרויל-אינפּאַרמאַציע, אָז זיי זיינען דורך די בעריאַ-סטאַלין-מערדער אומגעבראַכט געוואָרן. וועגן אייניקע האָבן מיר מער-אומדירעקטע ווי דירעקטע גרוסן, אָז זיי זיינען געבליבן לעבן אין סאָועטנפּאַרבאַנד, און אָז נאָך די גרויזאַם-טראַגישע יאָרן פון זיין דערוויי-טערט און איזאָלירט פּונעם לעבעדיקן יידישן און אַלגעמיינעם לעבן, קערן זיי זיך אום צוריק צו דער עפּנטלעכקייט.

יאָ, אַ „שיינעם“ סך-הכל האָט מען געמאַכט מיט די יידיש-סאָוועטישע שאַפּער אין דעם סאַמע-רייפן און בליענדיקן פּעריאָד פון זייער שאַפּערישן לעבן...

.9

ביידן, דוד בערגעלסאָנען און דעם נסתר, איז באַשערט געווען איבער-צילעבן די גרויל-צייט פון היטלערס אָנגריף און אַקופאַציע און פון דעם חורבן פון יידישע קיבוצים, פון די ברוטאַלע מערדערייען איבער יידן, אַלט און יונג, מאַן און פרוי, אין מזרח-איראָפּע. זיי ביידע האָבן קינסטלעריש שאַרף רעאַגירט אויף די מוראדיקע איבערלעבענישן, אויף די אַלערליי שוידערלעכקייטן דורך זייערע פרעכטיקע און מייסטערישע דערציילונגען, וואָס טיילן זיך באַזונדערס אויס אין דער רייכער יידישער קריגס-ליטעראַטור.

דוד בערגעלסאָן האָט פאַרעפנטלעכט אַ צען דערציילונגען פון אַ טיף-מענטשלעכן און טיף-יידישן כאַראַקטער, אין וועלכע די גרויסע יידישע און מענטשלעכע טראַגעדיע ווערט געשילדערט אויף אַן אייגנאַרטיקן אופן און שטייגער. דוד בערגעלסאָן, דער פּראָזע-מייסטער און דער טיף-פּילנדי-קער מענטש, האָט ניט געבראַכט קיין אויסערלעך-אויפשוידערנדיקע שיל-דערונגען וועגן דער גרויזאַמער צייט, נאָר ער האָט אַרויסגעשיילט ספּע-ציעלע מאַמענטן, שטיל-טראַגישע, נאַגנדיקע, וואָס האָבן אין זיך קלאַנגען נאַכקלאַנגען פון די געשעענישן, ווייטע, אַבער טיף-ריינדיקע אָפהילכן. נאָך זיין „אפיקורסישן“ און אַנטי-רעליגיעזן און „משכילישן“ צוגאַנג צו יידן און יידישקייט אין זיין „ביים דניעפער“, וואו עס איז דאָ מער סאַרקאַזם, ביסנדיקע קריטיק און ביטולדיקע באַציאונגען צו ספּעציעל יידישעס, האָבן מיר אין די נייע דערציילונגען (ווי אין זיין דראַמע „לא אמות, כי אחיה“) אַן אַנדערע, וואַרעמע און אינטימע באַציאונג, אַ ליבשאַפט און פאַרערונג פאַר יידן און יידישע לייזן. אין „אַן עדות“ זאָגט דער ייד: „ווי קאָן איך שטאַרבן? איך בין דאָן אַן עדות“ — אַן עדות פון די גרויל-געשעענישן, וואָס ער וויל איבערגעבן לדורות. טיף-יידיש איז די צווייטע דערציילונג „יאַרצייט-ליכט“, וואו דער דאָקטאָר רופט זיך איבער מיט זיין מוטער און עס דערמאַנט זיך אים יום-כיפור און כל נדרי, ווען ער גייט מאַכן אַן ערנסטע אַפּעראַציע און ער שפּעטשעט שטיל: „צרוּרה בצרוּר החיים... מאַמע, מאַמע...“ און די נייע קרובהשע געפילן און די משפּחה-פליכטן פון דער דאָקטאָרין, וואָס זוכט און טוליעט צו זיך קרובים, „גראַד זי, נאָך וועמען דער פאַטער איז אַמאָל אַפּגעזעסן שבעה און זיך געלאָזט דערביי רייסן קריעה“ (אין דער דערציילונג „גראַד זי“). און דער פּילאַט ביריוקאוו, וואָס ראַטעוועט אַפּ אַ יידיש מיידעלע זשאַנאַ (די דערציילונג „פּריינטשאַפט“)

א. א. וו.

און אַזוי אויך נסתר, וועלכער האָט אין די זעלבע עטלעכע קריגס-יאָרן

זיך פאַרנומען אַרויסצוברענגען דורך איינצלנע דערציילונגען-שילדערונגען די בעסטיאלישע מעשים, די העכסט-ראַפּינירטע מעטאָדן פון דייטש-נאַצישע פייניקונגען בעת דער היטלער-אַקופאַציע. עס זיינען אונדז באַקאַנט פּאַל-גענדיקע זעקס דערציילונגען-שילדערונגען, וואָס נסחר האָט פאַרעפנטלעכט: „העשל אנשעלעס“, „דער זידע מיטן אייניקל“, „מאיר לאַנדשאַפּט“, „ריווע יאָסל בונציעס“ — דאָס זיינען, ווי נסחר רופט זיי אָן „פּאַלן פון דער אַקור-פּאַציע-צייט (אַלע פאַרעפנטלעכט אין „יידישע קולטור“). עס זיינען אייך אַפגעדרוקט אין דער „יידישע קולטור“ צוויי גרעסערע דערציילונגען: „דער ווידערוואַקס“ און „פלארא“. נסחר האָט אַרויסגעכאַפּט אייניקע געשטאַלטן, פּערזענלעכקייטן פון גאַר-העכערן יידישן יחוס, הויך-קולטורעלע אַדער זעלטן-איידעלע מענטשן פון העכערע וועלטן און סביבות און אַנטקעגן זיי גיט ער די אויסוואַרפן פון מ'שטיינס געזאַגט, „העכערער“ דייטשישער ראַסע, — די מערדער, די שענדער, די אויסוואַרפן, וואָס זיי גייט נישט נאָר אין פיזישער אויסראַטונג פון די קרבנות, נאָר אויך אין ראַפּינירטן פייניקן און דערנידעריקן זיי. דאָס רוב קומען די געפייניקטע אַרויס ביי נסחרן דערהויבן, געלייטערט, קדושים, וואָס באַטאַנט נאָך מער די טעמפּ-קייט, די ברוטאַלקייט, די מערדערישקייט פון די דייטשע מערדער-פייניקער. און נסחר האָט אפשר אַליין, ווי זיינע חברים, יידיש-סאַוועטישע שריי-בער, מיטגעמאַכט אין זיינע לעצטע פאַר יאָר די שוידערלעכע גרויזאַמקייטן, ראַפּינירטע פייניקונגען, וואָס ער מאַלט מיט אַזאַ שאַרפּקייט אין זיינע דער-ציילונגען פון די היטלער-צייטן.

דער נסחר גופא, אַרויסברענגענדיק זיינע קרבנות און די אויסטערלישע פּאַלן פון זייערע לידן, שטייט אַ פאַרגאַפּטער פאַר דער אינעווייניקסטער שיינקייט און גבורה, וואָס די יידישע קרבנות פאַרמאַגן — אַלט און יונג (אין זיין „דער זידע מיטן אייניקל“) — און יונגע און אַלטע פרויען (אין זיינע שילדערונגען „מאיר לאַנדשאַפּט“ און „ריווע יאָסל בונציעס“) א. א. וו. נסחר ווי בערגעלסאָן, האָט זיך געהיט צו שילדערן די „פשוטע“, געוויינ-לעבע, „נאַרמאַלע“ מערדערייען, וואָס זיינען באַגאַנגען געוואָרן דורך די נאַצישע תליינים. ער האָט אַרויסגעטיילט אויסטערלישע פּאַלן, אין וועלכע עס קומט צום אויסדרוק די ווילד-משוגענע בעסטיאלישקייט פון די דעגע-נערירטע דייטשע מאַניאַקן, וועלכע האָבן אַנגעווענדט אויף זייערע יידישע דערהויבענע קרבנות סאַדיסטישע מעטאָדן.

מיר וויסן נישט, צי בערגעלסאָן און נסחר האָבן איבערגעלאָזט נאָך זיך, נאָך זייער פרייצייטיקן טראַגישן טויט, נאָך ווערק פון דער גרויזאַמער דייטשער אַקופאַציע-צייט. מיר וויסן אויך נישט, צי די ביידע שרייבער

האָבן די לעצטע יאָרן פון זייער טראַגיש לעבן, זינט סוף 1948 ביז זייערן אומקום, געהאַט גאָר אַ מעגלעכקייט צו שרייבן, צו פאַרשרייבן זייערע איבערלעבענישן אונטער די גראַטעס אָדער ערגעץ אין ווייטער פאַרשיי-קונג. ווער ווייסט וועגן זייערע איבערלעבענישן און ליידן, געפילן און טראַכטענישן אין די לעצטע עטלעכע יאָר, ווען אָפּגעריסן פון זייערע היימען, פון זייערע פאַמיליעס און פון זייערע שרייב-שאַפּונגס-טישן, האָבן זיי אַזוי ווילד-טראַגיש און מוראדיק-גרויזאַם פאַרענדיקט זייער לעבן? ווער ווייסט וואו און ווי זיי האָבן די לעצטע יאָרן „געלעבט“?

די סאַוועטישע רעגירונג, די סאַוועטישע שרייבער-וועלט, די סאַוועטישע עפנטלעכקייט איז שולדיק אַ גרויסן חוב פאַר די אַלע אומזיניק-און פאַר-ברעכעריש-אומגעבראַכטע סאַוועטיש-יידישע שרייבער, שוישפילער, קינסט-לער, וויסנשאַפטלער און אויך פאַר די צוויי גרויסע יידישע שרייבער — דוד בערגעלסאָן און דער נסתר — וואָס האָבן געדינט דעם יידישן פּאָלק, דער יידישער שפּראַך, דעם יידישן שאַפּן מיט אַזוי פיל מייסטערשאַפט און טאַ-לענט און מיט אַזאַ טיף-יידישער און טיף-מענטשלעכער דערהויבנקייט און חשיבות.

וועגן דוד בערגעלסאָן און דעם נסתר לאַזט זיך זאָגן :

„הנאהבים והנעימים — בחייהם ובמותם לא נפרדו!“

(„די באַליבטע און ליבע אין זייער לעבן, צומאַל אין זייער טויט האָבן

זיי זיך נישט צעשיידט“, — יידיש יהוּאַש).

זיי וועלן פאַרבלייבן אין דער געשיכטע פונעם יידישן שאַפּן, אין דעם פאַנטעאַן פון די יידישע אומשטערבלעכע שאַפּער, ווי אויך צווישן די קדושים-מאַרטירער לעולם ועד — אויף אייביקע אייביקייטן!

איז די סאָוועטיש-יידישע ליטעראַטור געווען אַ נאַציאָנאַל-יידישע?

ערשטער אַרטיקל

1.

מען רעדט און מען שרייבט די לעצטע יאָרן זייער פיל וועגן די סאָוועטיש-יידישע שרייבער. מען דערמאָנט כסדר די נעמען פון די דאָרטיקע אומגעבראַכטע יידישע דיכטער און פּראָזאַאיקער — ווער מיט טיפן ווייטיק און ווער מיט שנאה און פּאַראַכטונג. אָבער ווייניק, גאָר ווייניק באַטראַכט מען און מען באַהאַנדלט זייער שאַפן; ווייניק, זייער ווייניק טראַכט מען זיך אַריין אין דעם מהות און באַטייט פון זייערע ווערק. אַדרבא, אַפט קומט מען אָפּ מיט סתם ביטול-רייד, מיט גרינשעצונג לגבי דעם סאָוועטיש-יידישן שאַפן. עס זאָגן אייניקע, אַז בכלל איז די סאָוועטיש-יידישע ליטעראַטור געווען אַ פּאַרדארטער צווייג אויפן בוים פון דער אַלגעמיינער יידישער ליטעראַטור, און אַנדערע. „אַלצווייטער“, באַטאָנען, אַז ס'איז גאָר נישט געווען קיין יידישע, קיין יידיש-נאַציאָנאַלע ליטעראַטור, נאָר בלויז אַ... ליטעראַטור אויף יידיש, און אַז די סאָוועטיש-יידישע ליטעראַטור האָט נישט אַריינגעטראָגן קיין שום אמת-יידישע ווערטן אין דעם נאַציאָנאַלן אוצר פונעם יידישן שאַפן.

אַט-די מיינונגען וועגן דעם סאָוועטיש-יידישן שאַפן זיינען געווען און פאַרבליבן זייער פאַרשפּרייטע און אַנגענומענע, באַזונדערס צווישן די פּראַ-פעסיאָנעלע און פאַרביסענע שונאים פונעם סאָוועטנפאַרבאַנד שוין מיט צענד-ליקער יאָרן אַפּריער. אַט די לייקענער-פאַרלייקענער פונעם דאָרטיקן יידישן שאַפן האָבן זיך מיט אייפער און צופרידנקייט און מיט שאַדן-פרייד אַנגעכאַפט אָן די גרויזאַמע פּאַסירונגען און אָן די גזירות רעות, וואָס האָבן געטראָפן דער סאָוועטיש-יידישער קולטור און די סאָוועטיש-יידישע שרייבער.

פאַר פיל איז דער גאַנצער ענין מיט די סאָוועטיש-יידישע שרייבער, זייער טראַגישער גורל און גרויליקער אומקום בלויז נאָך אַ מיטל צו באַקעמפן דעם סאָוועטנפאַרבאַנד און דעם פּראַגרעסיוון יידישן געדאַנק, און דאָס עצם סאָווע-טיש-יידישע שאַפן גייט זיי נישט אָן און עס אינטערעסירט זיי נישט, ווייל עס

איז זיי געווען און פארבליבן פרעמד, ווייט און פיינטלעך, איצטער ווי פריער, ווי אמאל.

מיר ווילן אין אונדזער דאזיקער אפהאנדלונג זיך פארנעמען מיט דער פראגע: איז די סאָוועטיש-יידישע ליטעראַטור געווען אַ נאַציאָנאַל-יידישע אַדער נישט? מיר ווילן מאַכן אַ פּראַוואַ צו דערגרונטעווען זיך צו די יסודות, צום מהות פונעם סאָוועטיש-יידישן שאַפן.

מיר האַלטן פאַר נויטיק צו באַטאָנען, אַז מיר ווערן אין אונדזער דאָזיקער אַרבעט נישט געפירט פונעם באַקאַנטן „מעטאָד“: „אַחרי מות קדושים אמור“ — אַז נאָכן טויט — און נאָך אַזאַ גרויזאַמען טויט — באַדאַרף מען זאָגן בלויז שבחים און זינגען לויב-געזאַנגען. ניין, מיר ווילן און וועלן זיך באַמיען, צו זיין, ווי ווייט-מעגלעך אַביעקטיוו... מיר זאָגן „הוי ווייט מעגלעך“, ווייל איז דען לייכט צו זיין אַביעקטיוו און צו רעדן וועגן די פאַרפייניקטע און פאַרשניטענע סאָוועטיש-יידישע שרייבער, וועלכע זיינען אונדז געווען אַזוי אייגן און טייער, — איז דען מעגלעך צו זיין קאַלט, קאַלטבלוטיק און זייטיק-גלייכ-גילטיק צו זיי און צו זייערע שאַפונגען?

עס איז, גלויבן מיר, איבעריק צו דערווייזן דעם גרויסן אונטערשייד צווישן די באַגריפן פון „אַ סאָוועטיש-יידישער ליטעראַטור“ און אַ „סאָווע-טישער ליטעראַטור אין יידיש“. מען דאַרף אויך וואַרענען קעגן דעם אַנגע-נומענעם זאָג: „סאַציאַל לויטן אינהאַלט און נאַציאָנאַל לויט דער פאַרם“, ווייל עס איז דאָך אוממעגלעך פאַנאַנדערצוטיילן אויף גאַנץ-באַזונדערע קאָ-טעגאָריעס אינהאַלט און פאַרם. זיי זיינען אין קונסט, אין ליטעראַטור טיף און אַרגאַניש צונויפגעבונדן. און איז עס דען אַזוי פשוט און לייכט אַפצוטיילן דאָס סאַציאַלע פונעם נאַציאָנאַל? זייערע גרענעצן זיינען גאַרנישט אַזעלכע פעסטע און שטרענגע. עס קאָן דאָך אַמאַל גענומען ווערן אַ יידישע, אַ דורכאויס-יידישע טעמאַטיק, אַבער דער אינהאַלט, דער תּוך קאָן זיין לחלוטין אַ נישט-יידישער, אפילו — אַ פיינטלעך-יידישער. עס קאָן אַפטמאַל זיין אַ רייך-יידישער נאַציאָנאַלער צוגאַנג צו אַן אַלגעמיינעם נישט-יידישן שאַפן, צו אַלגעמיינע, צו נישט ספּעציפּיש-יידישע דערשיינונגען און געשעענישן.

דעריבער דאַרף מען נישט, ווען מען באַהאַנדלט אַ ליטעראַטור, קינסט-לערישע ווערק אַפקומען מיט פאַרטיקע פאַרמולעס: סאַציאַל לויטן אינהאַלט און נאַציאָנאַל לויט דער פאַרם. לאַמיר נישט אַריינרוקן אַ צאַפּלדיק, אַריגינעל, לעבעדיק שאַפן אין אַ סדום-בעטל...

מען דאַרף אויך אַפּפּרעגן די פאַלשע באַהויפטונג, וואָס עס הערשט ביי די, וואָס זיינען ווייניק אַדער כמעט גאַרנישט באַקאַנט מיט די שאַפונגען פון די סאָוועטיש-יידישע שרייבער, אַז יידיש-נאַציאָנאַלע מאַטיוון האָבן אַנגעהויבן

אַריינדרינגען אין דער סאָוועטיש-יידישער ליטעראַטור ערשט נאָך דער היטלערישער אַריינדרינגונג און אַקופאַציע פון טיילן סאָוועטנפאַרבאַנד. אָט די מיינונג איז זייער אַ פאַרשפּרייטע ביי די אַלע, וואָס מאַכן פאַלשע אויספירן, געשטיצט אויף נישט-קאָנטראָלירטע און נישט באַגרינדעטע סברות און השערות. — ווי מיר וועלן עס זען ווייטער.

מיר וועלן אין דעם אַרטיקל זיך אַפּשטעלן אויף ווערק פון באַוואוסטע סאָוועטיש-יידישע שרייבער, וואָס זיינען געשריבן געוואָרן פיל פריער פאַר דעם אויסברוך פונעם צווייטן וועלט-קריג און פונעם נאַציש-דייטשישן אַנפאַל אויפן סאָוועטנפאַרבאַנד.

2.

ש. ניגער אין זיין אָפּהאַנדלונג „וועגן דער יידישער ליטעראַטור“ (אין דער „אַלגעמיינער ענציקלאָפּעדיע“, „יידן“, ב. 3, 1942) שרייבט, צווישן אַנדערן, וועגן דער יידישער ליטעראַטור אין סאָוועטנפאַרבאַנד: „... נאַציאָנאַלע אָדער רעליגיעזע עמאַציעס האָבן ביזן אויסברוך פונעם נאַצי-סאָוועטישן-קריג אין 1941 ניט געקאָנט געפינען פאַר זיך קיין שום אויסדרוק אינעם יידיש-ליטעראַרישן שאַפן. עס איז בכלל דערקלערט געוואָרן פאַר 'קאָנטר-רעוואָלוציאָנער', אָדער 'קליינבירגערלעך' יעדע טעמע, יעדער שטאַנדפּונקט און יעדע באַלייכטונג, וואָס האָט זיך אין דעם אָדער אין יענעם מאַמענט ניט געפאַסט פאַר די אויפגאַבעס און די שטרעבונגען פון דער סאָוועטישער רעגירונג. וואָס די יידישע ליטעראַטור (און די ליטעראַרישע שפּראַך) האָט געוואונען אין ברייטקייט, האָט זי פאַרלאָרן אין פאַרשידנאַרטיקייט און אין טיפּקייט; וואָס עס איז איר צוגעקומען אינעם פּרט פון סאַציאַלן אוניווערסאַליזם, פעלט איר אינעם פּרט פון נאַצי-נאַלער איינגעוואַרצלטיקייט און ירושהדיקייט“ (ז"ו 158-159). הייסט עס, אַז ביזן אויסברוך פונעם נאַצי-סאָוועטישן קריג אין 1941 האָבן נאַציאָנאַלע עמאַציעס ניט געקאָנט געפינען פאַר זיך קיין שום אויסדרוק אינעם (סאָוועטיש) יידיש-ליטעראַרישן שאַפן, — אַזוי דערקלערט קאַטע-גאַריש ש. ניגער אין דער „אַלגעמיינער“ (יידישער) ענציקלאָפּעדיע.

וועלן מיר זעען, צי איז ריכטיק אָט די באַהויפטונג.

קודם-כל לאַמיר זיך אַריינטראַכטן אין דעם כאַראַקטער, אין דעם מהות פונעם סאָוועטיש-יידישן שאַפן פון מיט אַ פּערצן-פּופּצן יאָר צוריק, לאַמיר זאָגן, צו דעם 25-26טן יאָרטאָג זינט זיין אויפקום, און לאַמיר באַטראַכטן זיין נאַטירלעכע אַנדערשקייט פונעם יידישן שאַפן אין אַנדערע לענדער.

ס'איז קלאַר, אַז אַזוי ווי ס'איז געווען אַנדערש דאָס סאָוועטישע יידישע לעבן, אַזוי איז אויך די סאָוועטישע יידישע ליטעראַטור געווען און געמוזט זיין

אנדערש. די סאָוועטיש-יידישע ליטעראַטור איז געווען אַ גלייכער און פּוּל- באַרעכטיקטער מיטגליד אין דער גרויסער משפּחה פון די ליטעראַטורן פון די פעלקער אין סאָוועטנפּאַרבאַנד און אויך פון דער דאַרטיקער גרויסער רוסישער ליטעראַטור. און ס'איז געווען פשוט און פאַרשטענדלעך ווייל דאָס יידישע פּאַלק, איז געווען דאָן, אין יענע יאָרן, אַ גלייכער און פּוּלבאַרעכטיקטער מיט- גליד צווישן די אַלע פעלקער אינעם גרויסן, פּיל-פעלקערלעכן לאַנד פון די סאָוועטן.

דאָס איז אַ פּאַקט, וואָס קיינער קאָן עס נישט לייקענען און פאַרלייקענען. און דאָס איז ממילא געווען דער עיקר, דער יסוד פון דער סאָוועטיש- יידישער ליטעראַטור אין די יאָרן פאַרן אויסברוך פונעם צווייטן וועלט-קריג. אויף אַט-דעם פונדאמענט איז געבויט געוואָרן די יידישע קולטור (און די אַלע קולטור-אינסטיטוציעס אירע), ווי עס זיינען געבויט געוואָרן אַלע אַנדערע קולטורן פון די פעלקער, גרעסערע צי קלענערע, אינעם סאָוועטנפּאַרבאַנד, אין די נאַרמאַלע יאָרן פאַר דער לעצטער ווילדער סטאַלין-בעריאַ-תּקופּה.

די פאַרשידענע פעלקער זיינען געווען אַריינגעגלידערט אין די אַלע טעטיקייטן, פאַרמעסטן און פּראַצעסן פונעם לאַנד, זיי אַלע און יעדעס פּאַלק באַזונדער האָבן אַקטיוו, מיט לייב און לעבן, זיך באַטייליקט אינעם וואַקס און אין דער אַנטוויקלונג, אינעם בוי און אַרגאַניזירן דאָס לאַנד. יעדעס פּאַלק האָט די אַלע יאָרן צוגעטראָגן אַלק וואָס ס'איז מעגלעך געווען צום אַלגעמיינעם און קולטורעלן וואוילזיין פונעם לאַנד. און ממילא האָבן אַלע פעלקער און יעדעס פּאַלק באַזונדער גענאָסן פון די מאַטעריעלע און גייסטיקע אוצרות, וואָס דאָס מעכטיקע גרויסע לאַנד האָט פּראָדוצירט און געשאַפּן. און אויב איין פּאַלק און איין טייל פונעם לאַנד, וואו דאָס פּאַלק וואוינט, איז אויף דעם אַדער אַנדערן געביט און צווייג — סיי מאַטעריעלן און סיי גייסטיקן — געווען רייכער און פּוּלקאַמענער, האָט מען זיך געטיילט צווישן זיך חלק אין חלק, ווי אין אַ פּרידלעכער, האַרמאָנישער און גוט-צונויפגעלעבטער פּאַמיליע.

דאָס איז געווען אין אַלגעמיין די איינשטעלונג אינעם לאַנד. מען האָט זיך ערנסט און אויפריכטיק באַמיט און געשטרעבט צו דערגרייכן אַלצמער און אַלצמער אין דער ריכטונג פון קעגנזייטיקער פּוּלשטענדיקער האַרמאָניע.

דאָס אָבער מיינט נישט, אַז מען האָט זיך באַמיט אין סאָוועטנפּאַרבאַנד פון די פּריערדיקע יאָרן צוצושניידן און אויסגעשטאַלטיקן די באַזונדערע נאַצי- אַנאַלע פעלקער-קולטור אין איין פאַרם און אונטער איין אויסזען. ניט געקוקט אויף די אַלגעמיינע טענדענצן און לאַזונגען, מיט וועלכע די ליטעראַטור פונעם סאָוועטנפּאַרבאַנד זיינען געווען דורכגעדרונגען, האָט יעדע נאַציאַנאַלע ליטע-

ראַטור געהאַט איר אייגענעם קאַלאַריט, איר אייגנאַרטיקן כאַראַקטער, איר באַזונדערע פּיזיאָנאַמיע.

ס'איז גענוג צו באַטראַכטן גאַנץ אויבנאויפיק די הויפט־טעאָפּן פון די ערשטע, לאַמיר זאָגן, 25 יאָר פון דעם סאָוועטישן לעבן, און זען, ווי ס'האַט זיך דאָן אַנדערשדיק און אייגנאַרטיק אָפּגעשפּיגלט אינעם לעבן פון יעדן פּאָלק באַזונדער און ממילא — אין זיין ליטעראַטור און קולטור: דער ערשטער פּעריאָד פון דער גרויסער סאַציאַלער איבערקערעניש, דער בירגער־קריג, דער העלדישער געראַנגל פון דער יונגער סאָוועטישער מלוכה מיט אירע אינע־ווייניקסטע און דרויסנדיקע שונאים. די סאַציאַלע, עקאָנאָמישע און פּסיכאָ־לאַגישע קאַמפּן און געראַנגלענישן, וואָס זיינען פאַרגעקומען ביי די פאַר־שיידענע פעלקער און שיכטן פון דער געוועזענער רוסלענדישער אימפעריע, די ווייטערדיקע פּראָצעסן ביים איבערבויען דאָס לאַנד אויף נייע סאַציאַלע יסודות, די איבערשיכטונג פון דער באַפעלקערונג, די איבערפאַרמירונג פון דעם לעבנס־שטייגער פונעם כלל און פונעם יחיד, דאָס איבערגיין פון קריגס־לעבן צו אַ נאַרמאַלן, פּרידלעכן לעבן, דער אָפּענער און באַהאַלטענער סאַציאַ־לער און פּסיכישער ווידערשטאַנד קעגן די אַלע איבעראַנדערשוונגען, דער בונט פון די איינגעשטעלטע און איינגעוואַרצלטע געוואוינהייטן און שוואַכקייטן, די „קולאַקישע“ (באַלגופישע) רעליגיעזע און מיוחסדיקע טראַדיציעס און די אַלע גיאָנאַטישע פינפֿיאר פּלענער — דאָס אַלץ האָט זיך אָפּגערופּן ביי פאַרשיידענע פעלקער אינעם סאָוועטן־פאַרבאַנד אויף גאָר אַנדערע ספּעציפישע אופנים, און יעדער נאַציאָנאַלער קינסטלער, יעדע נאַציאָנאַלע ליטעראַטור האָט זעלבסטפאַרשטענדלעך אויף אַ באַזונדערן און טיף־אייגענעם כאַראַקטער און שטייגער אויף דעם אַלעמען רעאַגירט אין אירע ווערק.

און נישט נאָר איז נישט געווען קיין טענדענץ, קיין ווילן אונטערצודריקן, פאַרווישן, פאַרטושן די אַלע באַזונדערקייטן און אייגנאַרטיקייטן, נאָר אדרבא — ס'איז געווען דער ווילן, פאַרלאַנג, דער געבאָט, אַז יעדעס פּאָלק זאָל ווי ווייט מעגלעך אַרויסברענגען זיינע אייגנטימלעכקייטן, זיין ריטם און כאַראַק־טער, זיין אייגענעם קאַלאַריט אויף אַלע געביטן פון מענטשלעכן שאַפּן — אין וואַרט, אין קלאַנג, אין טאָנן, פאַרב. ס'איז געגאַנגען אַ פאַרמעסט אויף אַן אַלסאָוועטישן מאַסשטאַב, ס'זיינען פאַרגעקומען אַלפעלקערישע קאַנקורסן, ס'זיינען אַרגאַניזירט געוואָרן פעלקער־פּעסטיוואַלן, און יעדעס פּאָלק איז געקומען צו די פאַרמעסטן מיט דעם שענסטן, אינטערעסאַנטסטן און עכטסטן, וואָס עס האָט פאַרמאָגט אין די אייעגענע טיף־נאַציאָנאַלע אוצרות, און וואָס ס'האַט געשאַפּן ווייטער ביי די נייע גינסטיקע באַדינגונגען.

3.

מיר האבן אין די פריערדיקע ארטיקלען ציטירט פון דער אפהאנדלונג געשריבן דורך די צוויי יידישע סאָוועטישע ליטעראַטור־פאַרשער א. גורשטיין און מ. ווינער, וועגן „סאָציאַליסטישן אינהאַלט און נאַציאָנאַלער פאַרם“. די צוויי סאָוועטיש־יידישע פירנדיקע קריטיקער פון יענער צייט האָבן ערב דעם היטלעריסטישן אַנפאַל אויפן סאָוועטנפאַרבאַנד, באַמיט זיך צו כאַראַקט־טעריזירן פון איין זייט די איינהייטלעכקייט אינעם שאַפן פון די סאָוועטישע פעלקער, און פון דער צווייטער זייט — די פאַרשיידנאַרטיקייט פונעם פיל־פעלקערישן סאָוועטישן שאַפן. „די פאַרשיידנאַרטיקייט פון דער נאַציאָנאַלער פאַרם אין דער איינהייטלעכער סאָוועטישער ליטעראַטור דערקלערט זיך דער־מיט, וואָס דער געשיכטלעכער וועג פון די פעלקער, וואָס באַוואוינען אונדזער גרויסן ראַטנפאַרבאַנד איז געווען פאַרשיידן ... אַט פאַרוואָס עס איז אַזוי פאַרשיידנאַרטיק — ביי דעם איינהייטלעכן מהות פון די סאָציאַלע פראָצעסן, די קאָנקרעטע אַנטפּלעקונג און פאַרקערפּערונג פון די דאָזיקע איינהייטלעכע סאָציאַלע פראָצעסן“...

מיר זיינען געווען עדות, ווי גראַד אין סאָוועטנפאַרבאַנד, וואו מ'איז אַזוי געווען פאַרכאַפט און פאַרנומען און פאַרגאַפט מיט דעם היינטצייטיקן בויענדיקן לעבן; גראַד אין דעם לאַנד, וואָס איז געווען אַזוי פאַרקאַכט מיט די איצטיקע פאַרמעסטן און דערגרייכונגען, גראַד אין אַט דעם לאַנד, האָט זיך דערוועקט ביי יעדן איינעם פון די סאָוועטישע פעלקער דער ווילן אַרויסצואַנטפּלעקן פון דער אייגענער נאַענטער און ווייטערער פאַרגאַנגענהייט וויכטיקע העראַז־אישע געשטאַלטן, גרויסע, אַפטמאַל פאַרגעסענע, קינסטלער און קעמפּער פאַר פּאַלקס־פרייהייט און אַריינברענגען זיי ווי ווידערגעבאַרענע אין דעם אויפ־געוואַכטן לעבן פונעם פּאַלק. ס'איז געווען די אַמביציע ביי יעדן סאָוועטישן פּאַלק אַרויסצושטיילן פון דער פאַרגעסנקייט וויכטיקע היסטאָרישע פעריאָדן, גרויסע תקופות, ווען דאָס פּאַלק האָט געקעמפט מיט מסירת־נפש פאַר זיין באַפרייאונג, פאַר זיין זעלבסטשטענדיקייט, פאַר זיין נאַציאָנאַלן קיום. און די אַלע אַנדערע סאָוועטישע פעלקער זיינען געוואָרן מחותנים צו די גרויסע פּאַלקס־יומ־טובים, וואָס יעדעס פּאַלק האָט אויף אַ ברייטן אופן אַרגאַניזירט, און ווי גוטע, טרייע, איבערגעגעבענע שכנים איז מען געגאַנגען איינס צום אַנדערן „גוט־יום־טוב־ביטן“.

נישט נאָר האָבן זיך די סאָוועטישע פעלקער משמח געווען, למשל, מיט די גרויסע פּושקין־פייערונגען, נאָר אויך — ביי די אוקראַינישע, ווייסרוסישע, גרוזינישע, אַרמענישע, יידישע און אַלע אַנדערע פּאַלקס־יוביליי־פייערונגען

פון זייערע גרויסע קינסטלער. און ביי אַט-די געלעגנהייטן זיינען די באדייטן-דיקע ווערק פון אַט די פאַלקס-שרייבער איבערגעזעצט געוואָרן אין צענדליקער אַנדערע שפראַכן, כדי די גרויסע קינסטלערישע שאַפונגען פון איין פאַלק זאָלן ווערן דאָס אייגנטום פון די אַלט אַנדערע סאָוועטישע פעלקער. און דאָס אַלץ איז געטאָן געוואָרן אויפן חשבון פון דער מלוכה, דורך די מלוכה-פאַרלאַגן און אין אַרדענונג פון מלוכהשער געזעצגעבונג און אין די טייערע טראַדיציעס פון גוטע איינגעשטעלטע באַציאונגען פון פאַלק צו פאַלק.

עס איז געגאַנגען אַ פאַרמעסט צווישן די פעלקער — אַרויסצוגראַפן און אַרויסצושטעלן פאַר דער אַלגעמיינער סאָוועטישער געזעלשאַפטלעכקייט גרויסע נאַציאָנאַלע פערזענלעכקייטן פון וואָס-ווייטערער פאַרגאַנגענהייט. אויך די סאָוועטיש-יידישע שרייבער זיינען נישט אַפגעשטאַנען אין דער-אַ באַשרעבונג. פרץ מאַרקיש האָט געשריבן וועגן דעם ערשטן וועלט-קריג און בירגער-קריג אין זיין "דור אויס דור איין"; א. קאהאַן האָט געשריבן אַ ווערק וועגן אהרן ליבערמאַן; מ. דאַניעל וועגן שלמה מיימאַן; ש. האַלקין וועגן בר-כוכבא; דער נסתר וועגן די 70-ער יאָרן אין דער יידישער שטאַט באַר-דיטשעוו אין זיין "משפחה מאַשבער", דוד בערגעלסאָן וועגן "פרינץ ראובני", א. אַ. וו.

אַבער דאָס אַלץ איז געווען פאַרהוילן און פאַרבאָרגן פאַר די היגע יידישע קריטיקער און שרייבער, וועלכע האָבן, צוליב זייער שנאה צום סאָוועטן-פאַרבאַנד בכלל, נישט געקאָנט און נישט געוואַלט זען וואָס ס'טוט זיך אינעם סאָוועטיש-יידישן פיל-פאַרצווייגטן און פיל-קאָליריקן יידישן שאַפן.

עס וואַלט געווען וויכטיק, מ'זאָל ברייטער און אויספירלעכער זיך אַפ-שטעלן אויף די אַלע אומבאַרעכטיקטע פאַרוואַרפן און אַנפאַלן, וואָס זיינען אין לויף פון יאָרן געמאַכט געוואָרן מצד די היגע יידישע שרייבער, וועלכע האָבן זיך איינגעוויקלט אין דעם "טלית שכולו תכלת". און אין נאָמען פון כלל-ישראל כסדר געהעצט און דיסקרימינירט די סאָוועטיש-יידישע ליטעראַטור און אירע שרייבער, געזען אין זיי אַלדאָס ביז און שלעכטס און אַזוי-אַרום פאַרמיאוסט זיי אין די אויגן פון די לייענער דורך זייערע צייטונגען און צייט-שריפטן.

4.

ס'איז וויכטיק דערביי צו באַטאָנען, אַז צווישן די היגע יידישע שרייבער און קריטיקער, וואָס האָבן אין די פריערדיקע יאָרן, ביי פאַרשיידענע געלעגנ-הייטן ביטער און אומערלעך באַקעמפט די סאָוועטיש-יידישע ליטעראַטור אין אירע שאַפער, האָט זיך אויסגעטיילט איינער, — מיר מיינען דעם קריטיקער

ב. ריווקין (1883-1945), וועלכער האָט געהאַט אַ גאָר אַנדער מיינונג וועגן דעם סאָוועטיש-ייִדישן שאַפֿן און ער האָט זי שאַרף פֿאַרטיידיקט קעגן די שוואַים און די נישט-פֿאַרגינער.

אין אַן אַרטיקל „נייע קאָאָפּעראַציע צווישן דער אַמעריקאַנער ייִדישער ליטעראַטור און דער סאָוועטישער“ (פֿאַרעפּנטלעכט אין „אייניקייט“, 1944, איבערגעדרוקט אין זיין בוך „גרונט-טענדענצן פֿון דער ייִדישער ליטעראַטור אין אַמעריקע“, איקוף-פֿאַרלאַג, 1948) טרעט ער אַרויס קעגן די ייִדישע שריי-בער אין אַמעריקע, וואָס „אפילו איצט פֿאַרגינען זיי זיך אַלע צו פירן מלחמה קעגן די סאָוועטיש-ייִדישע שריפטשטעלער“. מיר וועלן ברענגען בלויז אייניקע אויסצוגן, וואָס האָבן אַ שייכות צו דער טעמע פֿון אונדזער אָפּהאַנדלונג.

רעדנדיק וועגן די פֿאַרוואַרפֿן, וואָס מען מאַכט דער סאָוועטיש-ייִדישער ליטעראַטור און אירע שרייבער, זאָגט ריווקין: „די 'בלינדע' פֿאַרטייאַשיקייט מאַכט ניט בלינד, נאָר אַלזעעוודיק“. ער ברענגט אַ באַווייז פֿון נסתרן און זיין בוך „משפּחה מאַשבער“ (ב. ריווקין האָט געהאַט פֿאַר זיך בלויז דעם ערשטן טייל). „ווען עס איז געקומען צו דער גרויסער פּראָבע, האָט זי (די סאָוועטיש-ייִדישע ליטעראַטור) זיך אַרויסגעשטעלט פּיאַיק אַרומצונעמען מיט איר בליק די גאַנצע ייִדישע מסירת-נפש מיט אַלע אירע קנייטשן און בויגן. וועט מען זאָגן, אַז דער נסתר איז ניט געווען קיין פֿאַרטיי-מאַן? אָבער די גרענעצן, וואָס די פֿאַרטיי-ליניע האָט געשטעלט, האָט ער דאָך אויך געמוזט אָפּהיטן. ער האָט ניט געטאַרט לויבן דעם בורזשוי און צוטיילן אים אַ גלייכן חלק אינטערעס מיט דעם האַרעפּאַשניק. פּונדעסטוועגן האָט די דיסציפּלין אים (נסתרן) ניט געשאַדט, נאָר עס איז אים צוגעקומען אַ שטיק קינסטלעריש געוונט. והא ראייה, די משפּחה מאַשבער. עס וועט זיין נישט אַזוי לייכט צו געפינען נאָך אַזאַ קינסטלעריש ווערק“.

ב. ריווקין גיט צו, אַז „יאַ, זי האָט זיך פֿאַרענגט, זי האָט זיך באַשרענקט, קאַנצענטרירנדיק זיך אויף דעם איבערבוי פֿון סאָוועטישע יידן, געשפּילט ברוגו מיט די דאַטעס און געגריסט די יוגנט... — — — דער גאַנג פֿון דער ייִדישער ליטעראַטור (אין סאָוועטנפֿאַרבאַנד) איז געווען: פֿון דער ייִדישער אַל-צייטיקייט, פֿון דער אייביקער ייִדישקייט, וואָס שטאַמט פֿון עבר, ירושה און טראַדיציע צו היינטיקייט...“ ב. ריווקין גייט נאָך ווייטער אין זיין אַרויסהייבן און פֿאַרטיידיקן די סאָוועטיש-ייִדישע ליטעראַטור: „די פֿאַוועטיש-ייִדישע ליטעראַטור, צוזאַמען מיט דער גאַנצער סאָוועטישער ליטע-ראַטור, האָט געטאַן נאָך מער: זי האָט דעם אַחרית-הימים (די שפּעטערדיקע יאָרן) פֿאַרהיינטיקט; זי איז פֿאַרנומען געווען מיט אַריינברענגען דעם צוקונפֿט-מענטשן אין דער צוקונפֿט-אַרדענונג“. און ב. ריווקין גיט צו, אַז

„לכתחילה האָט זי זיך באַשרענקט אויף אַט־דער ריזיקער אויפגאַבע, וואָס פאַר אירע אויגן, פאַרקוקנדיק דעם יידן פון אַלע צייטן און פון אַלע ייִדישע לענדער. איצט ציט זי אַריין דעם גאַנצן ייִדישן עבר אין דער נויט־פּראַקטיק פון היינטיקן טאָג. און ציט איך אַריין אין דעם קרייז פון איר אינטערעס ייִד־וועלט־אַרומנעמונג, כדי אַזוי־אַרום די גאַנצע אַנגעזאַמלטע ייִדישע מאַראַל־ענערגיע פון דורות, צעשפּרייט ווי זי איז איבער דער גאַנצער ייִדישער צע־שפּרייטקייט, אַריינצוטאָן אין פּראַצעס פון אויגנבליקלעכער פאַרוואַנדלונג פון סאָוועטישע יידן, ער זאָל זיין גשמה קאַנען אָפּגעבן אין האַלדז־אויסשטרעקן־דער מסירת־נפשׁ“ (ז"ז 326-327).

ב. ריווקינען אימפּאַנירט און געפעלט שטאַרק דער ציל, וואָס די סאָווע־טיש־ייִדישע ליטעראַטור האָט זיך געשטעלט — „די מענטש־פאַרוואַנדלונג“, און ער אילוסטרירט עס מיט נסתרן: „זעט, וויפל גוטס עס האָט אים געטאָן, — פון אַ סימבאָליסט, אַ רייטער אויף שאַטנס אין די וואַלקנס, האָט זי אים אַראַפּגעבראַכט צו דער ווירקלעכקייט, פון וואַנען זיינע סימבאָלן און שאַטנס שטאַמען“... „עס האָט זיך אַרויסגעשטעלט, אַז זיין קינדהייט און יוגנט האָט ער פאַרבראַכט אין דער צונויפּגעפּרעסטער אַטמאָספּערע צווישן דער גביריש־רביאישער חסידות און דער האַרעפּאַשנער בראַסלעווער חסידות. אַט די ווירקלעכקייט, וואָס איז ביי אים געווען אונטערדריקט, אַטעמט זיך איצט פריי פון אים אַרויס — אין אַ נייער באַלייכטונג און אויסטייטונג, וואָס אָן דעם וואַלט ער נאָך אַלץ זיך געשטיקט אין איר...“ (ז"ז 332-333).

עד כאַן ב. ריווקין און זיין אויפפאַסונג פונעם סאָוועטיש־ייִדישן שאַפּן. לאַמיר געדענקען, אַז ב. ריווקין רעדט דאָ וועגן נסתרס ערשטן טייל „משפּחה מאַשבער“, וואָס דער נסתר האָט אַנגעהויבן צו שרייבן אין 1934, און וואָס איז דערשיענן אין מאַסקווע, אין 1939. וואָס שייך נסתרן און זיין קרוין־ווערק „משפּחה מאַשבער“, וועלן מיר רעדן וועגן זיי שפּעטער.

5.

מיר ווילן דערווייל זיך אָפּשטעלן אויף פּרץ מאַרקישעס פּראָזע־ווערק „דור אויס דור איין“ (דערשינען אין כאַרקאָוו, אינעם מלוכה־פאַראַלאַג פון אוקראַינע, אָנהייב 1929). לאַמיר אונטערשטרייכן דאָס יאָר פונעם דערשיינען, 1929, דאָס הייסט, מיט אַ צוועלף יאָר פריער איידער דער אויסברוך פונעם נאַצי־סאָוועטישן קריג, און מיר וועלן זען, וויפל „נאַציאָנאַלע און רעליגיעזע עמאַציעס“ (וואָס לויט ש. ניגער, האָבן זיי „נישט געקאַנט געפינען פאַר זיך

אינעם יידיש-ליטערארישן שאפן קיין שום אויסדרוק" מיר טרעפן אין דעם דאזיקן פּרץ מאַרקיש-ווערק.

איך האָב איצט נישט פאַר זיך די ערשטע אויפלאַגע פונעם בוך, וואָס איז דערשינען אין כאַרקאָוו אין 1929. פאַר מיר ליגט די צווייטע אויפלאַגע, געדרוקט אין מאַסקווע אין 1938. ס'וואָלט אגב, געווען אינטערעסאַנט צו פאַר-גלייכן די ביידע אויפלאַגעס און זעען, צי ס'זיינען נישט געמאַכט געוואָרן דורך פ. מאַרקישן אָדער דורך דער פאַרלאַגס-רעדאַקציע וואָסערע ס'איז וועזנטלעכע ענדערונגען אין דער צווייטער אויפלאַגע.

ווען דאָס בוך „דור אויס דור איין" איז דערשינען (דער ערשטער טייל), האָב איך אין די וואַרשעווער „ליטעראַרישע בלעטער" פון 1929, נ' 19 (דאָס מיינט מיט 28 יאָר צוריק) פאַרעפנטלעכט אַ גרעסערע אָפּהאַנדלונג, וואו איך האָב צווישן אַנדערן געשריבן:

„... דור אויס דור איין". דער דור-אויס איז דאָ, דער דור-איין דאַרף ערשט געבוירן ווערן ... און פון די צוויי וועלטן, פון דער אַלטער און נייער, גיט זיך פּרץ מאַרקישן פיל מער איין גראַד די אַלטע, אַמאָליקע, און פון די צוויי דורות האָט מאַרקיש מער פאַרשטענדעניש, מער אינטים-האַרציקע באַ-ציאונג, מער אויפריכטיקע געפילן פאַר דעם פריערדיקן, אַוועקגייענדיקן דור ווי פאַר דעם איצטיקן, קומענדיקן. און דאָס קומט פאַר אָפּטמאַל ווי קעגן דעם בפירושן ווילן און באַוואוסטיין פונעם דיכטער. פון אָנהייב אָן קומט מאַרקיש ווי מיט אַ פאַרטיקן ביטול-שמייכל פאַר דעם אַוועקגייענדיקן. ער איז גרייט אפילו מיט אַ חוזק-באַציאונג זיך אָפּצופאַרטיקן מיט דער אַלטער וועלט, מיט די עלטערע יידן. אָבער אין גאַנג פון די געשעענישן ווערט דער לייכטער קאַמיוז פאַרוואַנדלט ביי אים אין אַן ערנסטן טראַגיום. אַזא מין פאַרוואַנדלונג קומט פאַר אין בוך פיל מאַל. דער 'וואויל-יונגערישער' טאָן גייט אַריבער אין אַ שטילן, רירנדיקן געוויין. עס שטיקן טרערן דעם דיכטער, ער האַלט זיך קוים איין, ער זאָל נישט אויסברעכן אין אַ געיאַמער " ... (1"ז 355-357).

איבערן בוך „דור אויס דור איין" זיינען פאַנאַדערגעוואָרפן פּרעכטיקע, הערלעכע, יום-טובדיקע שילדערונגען פונעם שטעטל, פון פאַרשידענע מענטשן און עפּיזאָדן, וואָס מאַרקיש ברענגט זיי אַרויס מיט אַזא טיפער באַהאַרצטקייט און פאַרליבטקייט, און גלייכצייטיק אויך מיט אַ לירישן מיטגעפיל און מיטלייד. אַט אַזא מין בילד: „דערמלט אַפּ דאָס שטעטעלע אַ לאַנגן זומערדיקן טאָג. פאַרנאַכט פאַרמאַכן זיך די אויסגעטריקנע קלייטלעך, ווי פינצטערע מיילער פון זקנות. מ'הענגט אויף אַלטע פאַרזשאַווערטע שלעסער. דער גאַנצער מאַרק ווערט ענלעך צו אַן אַלטן בית-עלמין. ס'קריכט אַרויס די לבנה און באַטאַפט די טויטע קלייטלעך ווי מצבות. אונטער יעדער אַזא מצבה שלאָפט פאַרגראָבן

אַ ביסל בטחון אויף לידיקע פּאַליצעס און אין שול שטייען שוין יידן אין אַ רעדל אַרום דעם רב און הערן זיך צו צו די לעצטע נייעס פון דער וועלט" (ו' 25). אין מיין אָפּשאַצונג וועגן דעם מאַרקיש-ווערק האָב איך, אין 1929, גע- שריבן: „ווי וואונדערבאַר מאַרקיש מאַלט אומעטום דעם בית-המדרש און די יידישע כלי-קודש און מיט אַזאַ טיף-רירנדיקער באַהאַרצטקייט". אַט אַזאַ מין בילדל: „איינציקווייז זיינען זיך די יידן צעגאַנגען. אין שול איז בלויז געבליבן דער שמש מיט זיינע געלע וואַקסענע ליכט. ער האָט זיי אויסגעקעמט די פּאַדעמדיקע קנייטן ווי גרויע בערדלעך. ער האָט זיי געגלעט און געדרייט. דער אַלטער שמש האָט זיך באַצויגן צו זיי מיט נישט-ווייניקער דרך-אַרץ, ווי צו זיינע באַלעבאַטיים. איצטער איז ער געבליבן מיט זיי אַליין. מיט זיי, מיט די לאַמפּן און הענגלייכטער, מיט דער שטילקייט און מיט עמעצנס אַ יאַרצייט וואָס האָט מיט אַ געבראַכן פּלעמל געצאַנקט אויפן פענצטער און גערויטלט די פאַרשוויצטע, געשטופלטע שוויבן פון די רעגן-טראָפּן" (ו' 250). אַזעלכע טיף-עלעגישע און לירישע ערטער, פול מיט שטימונג און מיט דורכדרינגלעכער עצבות, זיינען דאָ אין דעם בוך אַ סך. אַבער נישט נאָר זייטיקע, אַגב-אורחאדיקע פרעכטיקע שילדערונגען זיינען אינעם אמת-יידישן מאַרקיש-ווערק „דור-אויס דור איין" פּאַנאַדערגעוואָרפן.

6.

די גאַנצע אידייע, די טענדענץ פונעם ראַמאַן איז אַ דורכאויס יידישע, אַ נאַציאָנאַל-יידישע. דאָס ווערק רופט זיך כסדר איבער מיט די שענסטע און דערהויבנסטע שטעלן פון מענדעלע און שלום-עליכם און דערצו — מיט אַן איבערפלוס פון יידישער טראַגיק, יידישער פאַראורטיילטקייט, וואָס איז אַ פּוּעל-יוצא פון דער גרויליקער צייט פון דער ערשטער וועלט-מלחמה, ביר- גער-קריג, פּאַגראַמען און חורבן פון יידישע שטעטלעך. לאַמיר דאָ דערמאָנען מאַרקישעס אויפטרייסלענדיקע דיכטערישע יידישע פּאַעמע „די קופּע", וואָס ער האָט אין 1921 אויסגעפּיבערט און אויסגעווייטיקט מיט אַזאַ קראַפט און פּאַטאָס, וואו ס'איז געבראַכט צום אויסדרוק אויף דער הייסער מינוט די פעטלירישע פּאַגראַמען און די גרויזאַמקייטן, וואָס די יידישע פּאַלקס-מאַסן האָבן אין יענער צייט איבערגעלעבט. דאָס ווערק, וואָס פאַר- מעסט זיך מיט זיין גבורה און פּאַטאָס מיט ביאַליקס „משא נמירוב" און „שחיטה-שטאַט", וואַלט מען באַדאַרפט איצט פונדאָסניי איבערלייענען און באַהאַנדלען.

אין זיין „דור אויס דור איין", געשריבן אַ 8-9 יאָר נאָך דער „קופּע", האָט פּרץ מאַרקיש שוין באַוויזן אין אַ באַשטימטן רעטראַספעקט פּאַנאַדערוויקלען

די טרויער-מגילה פון לייזן, פון קאמפן און געראנגלענישן, וואָס ער גופא, נאָך אַ יונג בחורל, האָט געזען-געהערט וואָס איז פאַרגעקומען אין לויף פון יענע יאָרן. עס זיינען זיכער פאַראַן אין דעם בוך פיל אויטענטישע פאַקטן און עס זיינען אַריינגעפלאַכטן פּערזענלעכע איבערלעבענישן און געפילן-טראַכט-טענישן פון דעם דיכטער אין דער אַרויסגעבראַכטער תקופה.

אין צענטער פונעם ערשטן טייל פון ראַמאַן האָבן מיר דעם יידן מענדל מילנער, דעם פאַרשטייער פונעם אַמאָליקן גוט-באַקאַנטן יידישן שטעטל ערב דעם ערשטן וועלט-קריג. ער האָט צו טאָן מיט די לופט-פּרנסות פונעם אַלץ-מער-אונטערגייענדיקן יידישן שטעטל אין וואָלין. מענדל מילנער וואַרפט זיך ווי אַ פיש אויף דער טריקעניש און ער מאַכט אַדורך אַלדי פּלאַגן און זאַרגן אין זיין וועלט. זיין סוף איז אַ גאַר-טראַגישער. די פעטליווישע באַנדעס הענגען אים אויף אויף אַ בוים מיט געבונדענע פיס מיטן קאַפּ אַראָפּ. מאַרקיש זאָגט, אַז מ'האַט אים געבונדן ווי "יצחקן צו דער עקידה" ... אין צווייטן טייל פונעם ראַמאַן איז מענדל מילנערס זון, עזרא, דער "רויטער קאַמיסאַר", די אַקס, אַרום וועלכער ס'דרייען זיך אַלדי גרויזאַמע און העראַאישע געשעענישן פונעם בירגער-קריג און רעוואָלוציאַנערע קאַמפּן און אויפשטאַנדן פון 1917-1920.

נאָך מענדל מילנער, דעם פאַרשטייער פון דעם "דור אויס", איז פאַר-בליבן אַ בריוו, אַ מין צוואה צו זיין זון עזרא, פון דעם "דור איין". דער בריוו איז געשריבן אין אַן אַלט-מליצהדיקן העברעאיש, און עס שטראַלט אַרויס פונעם בריוו די דערהויבענע נשמה, די הערלעכע געשטאַלט פונעם פאַרשטייער פונעם אַלטן דור, וואָס געזעגנט זיך אָפּ מיט זיין וועלט. דער אַלטער נעמט אַן פאַר ליב די אַלע פיינען און יסורים, ער קוקט אויף זיך ווי אויף אַ המשך פון די אַלע פריערדיקע דורות, וואָס זיינען, ווי ער, געגאַנגען אויף קידוש השם. צווישן אַנדערן שטייט געשריבן אין דער צוואה, וואָס דער פאַטער מענדל האָט געמאַכט אַ פאַר שעה פאַר זיין גרויזאַמען אומקום: "... וואָס-זשע זאַל איך דיר זאָגן, מיין טייערער זון? .." צו קיין גרעסערן גורל ווי צו שטאַרבן פאַרן פאַלק, האָט נישט זוכה געווען קיינער פון די לעבעדיקע ... טייערער זון מיינער, גיי מיט דעם וועג, וואָס דו האָסט פאַר זיך אויסגעטראַגט ... נאָר די געלייטערטע מענטשלעכע איידלקייט, אַזוי ווי דו פאַרשטייסט, זאַל זיין אויסגעקריצט אויפן טאָוול פון דיין האַרצן, און זי זאַל דיך פירן אין די שטעגן פון רעכטפאַרטיקייט אַלע טעג פון דיין באַשרטער צייט אויף דער וועלט ... איך האָב אויף דיר קיין פאַראיבל ניט ... דאָס זיינען די לעצטע ווערטער פון דיין פאַטער..."

נאָך אַמאָל: דאָס זיינען אויסצוגן פון מאַרקישעס בוך, פאַרעפנטלעכט אין כאַראַקאָוויקעו אין 1929.

און ווער האָט זיך פאַרטראַכט ביי אונדז וועגן דעם, און ווער האָט וועגן דעם דערציילט, אַז דער „צעכראסטעטער“ דיכטער פּרץ מאַרקיש גייט גאָר זייער אָפט אין זיין פּראָזע אין די דרכים פון מענדעלע מ״ס און אַז ער האָלט זיך אין זיינע טראַדיציעס. אויף דעם האָט דער גלענצנדער קריטיקער פאַרשער מ. ווינער, אין זיין טרעפלעכער אָפּהאַנדלונג וועגן פּרץ מאַרקישעס ווערק „דעם באַלעגופּס טויט“ (פאַרלאַג „עמעס“, מאַסקווע, 1935, 228 ז״ו), אָנגעוויזן, אַז „די מענדעלע-טראַדיציע איז דאָ אַלס אויסגאַנג-פּונקט געווען אַ סך פּאַסיקער, ווי די שלום-עליכמישע. און מאַרקיש באַווייזט זיך דאָ טאַקע אַלס אַ מייסטערישער יורש פון דער מענדעלע-טראַדיציע“.

דער יורש, אָבער מיט מער פאַרגאַפּונג און פאַרהערלעכונג פאַר דעם אָפּגעלעבטן, אַוועקגייענדיקן.

ס׳איז כּדאַי דערביי צו באַמערקן, אַז דער זעלבער מ. ווינער מיינט נישט אויס אייניקע מאָל אין דער דאָזיקער גרויסער אָפּהאַנדלונג (וואָס האָלט 30 געדיכטע זייטן) פאַרצואוואַרפן פ. מאַרקישן אַ צאַל שוואַכקייטן. ער זאָגט: „צום אידיאָישן אינהאַלט פונעם ווערק האָט זיך מאַרקיש דורכ-געקעמפט אין לאַנגן, לחלוטין ניט-גראַדליניקן אָנטוויקלונגס-וועג“ (״סאָ-וועטיש״, ז׳ 321). אין אַ צווייטן אָרט זאָגט מ. ווינער, אַז מאַרקיש „האַט זיך אַמאָל אַזוי ליבעפול פאַרטיפּט אין דער אידיליק פון ׳וואַלין׳ און האָט אויך שפּעטער אָפט ליב געהאַט צו קאַקעטירן מיט נאַציאָנאַליסטישע שטיי-מונגען דורך סענטימענטאַלער אידיליק“ (ז׳ 323). ווינער ווייזט אָן, אַז פּרץ מאַרקיש האָט דער אַנשלאַגעשטאַלט „אַפילו איבערגעלאָזט אַ היפּשן טייל פון יענע פאַטריאַרכאַליש-אידילישע שטריכן, מיט וועלכע שלום אַש און ח. נ. ביאַליק (אין „אַריה בעל גוף“) האָבן אויסגעפּוצט דעם שטעטליקן קולאַק“ (ז׳ 326).

ח. נ. ביאַליק און פ. מאַרקיש, אַ פאַרגלייך צווישן אַט-די צוויי גאָר-אַנדערש-דיקע, אָבער דאָך גאַנץ נאַענטע יידיש וואַלינישע דיכטער, בעט זיך שטאַרק מיטאַל עס מאַכן אויף אַ גאָר ערנסטן אופן.

פון די טענות און פאַרוואַרפן, וואָס זיינען געמאַכט געוואָרן מאַרקישן דורך דעם פירנדיקן סאָוועטיש-יידישן קריטיקער, קאָן מען באַגרייפן, וויפּל נאַציאָנאַל-יידישע מאַמענטן און עלעמענטן עס זיינען דאָ אין דער דאָזיקער פּרעכטיקער מאַרקיש-פּאַעמע, וואָס „געהער אָן ספק, — לויט די ווערטער פון מ. ווינער, — צו די סאַמע ווערטפולע שאַפּונגען אין די ליטעראַטורן פונעם ראַטנפאַרבאַנד פאַר די לעצטע יאָרן“ (ז׳ 349).

פּרץ מאַרקישעס אַנדערע ווערק און בעיקר — זיין גרויסע טיף יידישע און דערהויבן-נאַציאָנאַלע עפּאָפּייע „מלחמה“, וועלן מיר באַהאַנדלען און

דערביי אונטערשטרייכן די נאַציאָנאַל־יידישע מאַטיוון, וואָס זיי פאַרמאַגן, אין אַ ספּעציעלן אַרטיקל.

.7

מיר ווילן איצט זיך אָפּשטעלן אויף נאָך אַ סאָוועטיש־יידיש ווערק, וואָס איז געשריבן און פאַרעפּנטלעכט געוואָרן פֿאַרן אויסברוך פון דעם נאַצי־סאָוועטישן קריג אין 1941. ס'איז דעם נסתרס ווערק „די משפּחה מאַשבער“, וואָס איז פאַרעפּנטלעכט געוואָרן אין מאַסקווע אָנהייב 1939, און וועלכן דער נסתר האָט אָנגעהויבן צו שרייבן אין 1934 (אויב נישט נאָך פּריער). איך האָב איצט נאָך אַמאָל געלייענט דעם ערשטן טייל „משפּחה מאַשבער“, און ווי עס טרעפט אַלעמאָל מיט גוטע ביכער, האָב איך עס פּונדאָסניי געלייענט מיט אַן אַלץ־שטייגנדיקן אינטערעס און מיט אַ נייער פאַרגאַפּונג. אין אונדזער איצטיקער אָפּהאַנדלונג גייט אונדז בלויז אין באַטאַנען און אין אַרויסטיילן די טיף־יידישע, טיף־טראַדיציאָנעלע און ממילא — עכט־נאַציאָנאַלע מאַמענטן און מאַטיוון, וואָס זיינען אין אַזאַ שפּע דאָ אין דעם פּרעכטיקן ווערק. און באַמת, ס'איז שווער אָנצורופן נאָך אַזאַ ווערק פון די לעצטע צוויי־דריי צענדליק יאָר, וואָס זאָל אין דעם הינזיכט קאָנען זיך פאַרמעסטן מיט נסתרס „משפּחה מאַשבער“.

מ'קאָן זאָגן וועגן דער שטאַט באַרדיטשעוו, וואָס נסתר ברענגט אַרויס אַזוי טיף מיט אַזוי פּיל איינצלהייטן און מיט אַזוי פּיל אויטענטישקייט, דאָס באַרימטע וואָרט: „אבן מאסו הבונים היתה לראש פנה“ (יידיש: „דער שטיין, וואָס די בויעריסטער האָבן פאַראַכט, איז געוואָרן צום הויפּט־ווינקל“ — יהוָאָש). אין אונדזער פאַרוואָרט צו דער צווייטער אויפלאַגע „משפּחה מאַשבער“ (איקוּף־פאַרלאַג, נ. י., 1943) האָבן מיר שוין אָנגעוויזן דערויף, ווי די שטאַט באַרדיטשעוו איז געשילדערט געוואָרן דורך מענדעלע מו"ס, שלום־עליכם א. אַנד., וועלכע האָבן „מער אונטערגעשטראַכן דאָס נעגאַטיווע“, בעת נסתר איז צוגעגאַנגען צו דער שטאַט באַרדיטשעוו „פון אַ געשיכטלעכער פּער־ספּעקטיוו מיט טיפע צוריקבליקן און ווייטע אויסבליקן“. מיר ווילן איצט גיין ווייטער און צוגעבן, אַז גראַד ער, נסתר, דער סאָוועטיש־יידישער שרייב־בער, האָט אַרויסגעבראַכט די יידישע שטאַט, אירע מענטשן, אירע גאַסן, שולן, כלי־קודש, אירע חסידים מיט אַזאַ פאַרערונג און מיט אַזאַ פאַרגאַפּונג, וואָס ס'איז צום באַוואונדערן און שטוינען. נסתר זאָגט טאַקע, אַז ער האָט זיי געגעבן „מיט זייער גאַנצן אַרעם ביסל פאַרמעגן“, אָבער דאָס „אַרעם ביסל פאַרמעגן“ וואַקסט אויס ביים קינסטלער־דיכטער אין אַ גרויס, קאָליריק עשירות.

ווען מיר וואַלטן זיך געלאָזט אויפן וועג פון ציטירן שטעלן, וואָס באַ־

שטעטיקן אונדזער באַהויפטונג, וואָלטן מיר באַדאַרפט איבערשרייבן צענדלי-קער זייטן, אָפּט — גאַנצע קאַפיטלען. נסתר האָט לכתחילה געמיינט צו שילדערן די „פאַרשוויגען, — ווי ער שרייבט — שוין פיזיש און גייסטיק פאַר-ענדיקטע“. אָבער ווי עס טרעפט אָפּט ביי גרויסע קינסטלער, „קעמפּן“ די העלדן אויס זייער אַרט און זעלבסטשטענדיקייט אין די ווערק, און דער מחבר ווערט ווי געפאַנגען פון זיי, ווערט מיטגעריסן מיט דער שיינקייט, מיטן פאַטאַס פון זייער לעבן, פון זייער גלויבן.

מיר טרעפן אָן אַ טיפּן יראת-הכבוד און אַ יראת-הקודש אין פיל ערטער פונעם ווערק. קודם — די פּרעכטיקע שילדערונגען פון די פאַרשיידענע מיני יידישע שולן אין דער שטאָט באַרדיטשעוו (ז"ו 32-38). „די אָפענע שול“, „די היציקע“, „די קאַלטע“, „די אַלטע“, און „די שולן פון פאַרשיידענע באַלמעלאַכישע פּאַכן, סוחרים-הענדלערישע בראַנזשעס, פון פּרומע און וואוילטעטיקע חברות און אינסטיטוציעס, שולן פון שוסטער, שניידער, שמידן, סטעלמאַכערס, קצבים; שולן פון תּבואה-הענדלער, מוכרי-פירות, דאַנער (פאַר די, וואָס פאַרן אויפן דאָן), מאַסקווער, דאַנציגער, ביקור-חולים א. א. וו., פון אַנדערע חברות און חסידים-סעקטעס“... (ז' 37). שוין אין די קורצע שילדערונגען און כאַראַקטעריסטיקעס פון יעדער שול מיט אירע דאָזיגע, לערנער, און מיט אירע מאַלערייען און אייגנאַרטיקע מנהגים-טראַדיציעס, זעט מען דעם גרויסן פאַרנעם פונעם קינסטלער און זיין טיפע פאַרשטענדע-ניש פאַר דער דורות-יידישקייט, וואָס האָט גערוט צווישן די אַלטע ווענט פון די שול-בנינים און פונעם גייסט, וואָס האָט דאַרטן געהערשט.

פון דער שול-גאַס גייט נסתר אַריבער צו שילדערן די אַנדערע טיילן פון דער שטאָט. און אויך דאָ ווייזט ער אַרויס גרויס אינטערעס פאַר דעם באַהאַלטענעם, פאַר דעם קאַסטבאַרן, פאַר דער אייגנאַרטיקער עשירות, וואָס מען טרעפט אויף שריט און טריט אין דער אַרעמקייט, אין דעם שמוץ, אין דער דחקות. „יא, — שרייבט נסתר, — אין דריטן רינג, ווי אויבן געזאַגט, טאַקע פיל אָפּפאַל און אויסוואַרף-הייזער און מענטשן, אָבער סוף כל סוף זיינען זיי נאָר אַ מינדערהייט און גיט זיי דער עיקר אין רינג. דער עיקר-עיקר — די מוראדיק-אויסגעהאַרעוועטע, אַרעמע מאַסע, וואָס צווישן זיי איז, ווער ס'האַט געהאַט אַן אויג, האָט שוין אויך די צוקונפּט-זוימען אין לופּט אומשוועבן געקאַנט זען“ (ז' 49).

נסתר, ווי דאָס בוך ווייזט, האָט געהאַט אַן אויג, אַ געפיל און אַ פאַר-שטענדעניש פאַר דער גאַרער עשירות, ווערטיקייט און אייגנאַרטיקייט פון דעם אַמאַליקן טיף-יידישן טראַדיציאָנעלן לעבן, וואָס די אַלט-יידישע שטאָט באַרדיטשעוו האָט פאַרמאַגט.

פון דעם אַרומיקן געדיכטן יידישן וואָלד וואָקסן אַרויס און רוקן זיך

ארויס איינצלנע משפחות, הייזער, מענטשן, געשטאלטן, מיט פעסטע שטאמען און טיפע וואַרצלען און מיט געדיכטע צווייגן. און וואָס די צווייגן זיינען גרעסער, לענגער, אַלץ טיפער די וואַרצלען, וואָס גייען אַוועק ווייט־ווייט אין אַמאָליקער יידישער שוואַרצערד.

8.

דער נסתר באַמיט זיך ביי יעדער געלעגנהייט אין זיין ווערק אַנצושלאַגן טענער פון אַמאָל־אַמאָליקע יאָרן און ווייזן די גאַלדענע קייט, וואָס ציט זיך זינט לאַנגע דורות. אַרויספירנדיק די משפחה מאַשבער און אַפּשטעלנדיק זיך אויף לוזי, דעם עלטערן פון די דריי ברידער, געפינט ער אין אים די פאַרבינדונג מיט זיינע עלטער־עלטער זיידעס. נסתר דערציילט: „זייער שטאַם איז אַן אַלטער, נאָך פון די 'גולי ספרד' (די אַרויסגעטריבענע פון שפּאַניע), פון רבנים און בעלי־שם", און „אַז זייער עלטער־זיידע, דער רב ר' יואל איז זייער יונג פון דער וועלט געגאַנגען, פון תעניתים"... און דער־מאַנענדיק אַ סידור, וואָס לוזי פלעגט אין אים דאַוונען, זאָגט נסתר, אַז „דעם סידור האָט לוזי באַקומען בירושה פון זיין טאַטן, און זיין טאַטע — פון אַ זיידן, און אַזוי ווייטער און ווייטער, און אַז דער סידור איז שוין אויך פון פיל שרפות געראַטעוועט געוואָרן..." (ז' 45-53).

אַזוי איז אַנגעזעטיקט מיט יידישקייט, מיט יידישער טראַדיציאָנעלקייט יעדע געשעעניש, יעדער עפיוזאָד, וואָס נסתר ברענגט אַרויס אין זיין בוך. מיר האָבן ווייניק אַזעלכע יידישע קאַפיטלען, ווי דער, ווען משה מאַשבער נאָך אַ חלום, וואָס ער זעט ביינאַכט, לאַזט זיך אין חודש אב צום בית־עולם, דעם אַלטן באַרדיטשעווער בית־עולם, צו פאַרגרייטן זיך אַן „אַרט" אין „פעלד", און דערנאָך — דער המשך פונעם קאַפיטל, ווען עס ווערט געפראַוועט ביי מאַשבערן אין הויז די אייגנאַרטיקע, ספּעציפישע גרויסע יידישע שמחה אין פאַרבינדונג מיטן קויפן זיך אַן „אַרט" אויפן בית־עולם. עס קומט די געהויבענע סעודה, דאָס עסן און טרינקען און שפּעטער דאָס יידישע טאַנצן פון די געסט, פון די אַרעמע און רייכע, און דאָס מיטטאַנצן פון די משפחה־מיטגלידער און לסוף — דער אויסטערלישער, געהויבענער טאַנץ פון לוזין. נסתר איז טיף פאַרגאַפּט פונעם טאַנצן און ער דערציילט, אַז ער, לוזי, „איז אין טאַנץ, כאַטש מיט אַלע צוזאַמען, דאָך ווי זיין באַזונדער גאַנג זיך גע־גאַנגען מיט האַלב־געשלאָסענע אויגן, אַ שטאַרק־פאַרטיפּטער, אַן אויסגע־נומענער, אַן אויסגעטיילטער, ווי מיט אַ הויכן סאַרט כוונה שמחה..." (ז' 88).

ס'איז אינטערעסאַנט דער בריוו, וואָס לוזי שיקט פון אומאַן צו זיין ברודער דער משה — דער בריוו, וואָס, ווי נסתר באַטאַנט, איז „געשריבן אין אַ מליצהדיקן חסידישן למדנישן העברייאיש", וואו ער גיט איבער, אַז „דער

אויבערשטער האָט אים באַגליקט, אים געפירט און געבראַכט אָהער, וואו ער איז געקומען אין אַ נייעם בונד, זיך באַהעפט מיט די „בראַסלאָווער“ און „זיין לייב האָט אויפגעלעבט“. לוזי, וואָס האָט אַ צייט געבלאַנדזשעט, גע- וואַנדערט און געוואַנדלט איז ענדלעך געקומען צו אַ גליקלעכן, געוואונטשטן ברעג... ער לערנט אין ר' נחמנס הייליקע ספרים, און ער האָט „אַראַפּגענידערט אין זייערע טיפענישן און אויפגעבראַכט פיל פּערל“... (ז' 70).

פון גאַר גרויסן באַטייט איז דער טיף-יידישער שמועס פון לוזין מיט משה, וואו לוזי ברענגט אַרויס מיט טיפן יראת-שמים זיין זוכן און געפינען דעם אמת, דאָס ליכט, די טיפע פרייד. „לוזי האָט מיט אַ וואונדערלעכער מנוחה פון פאַרשיידענע מאַסן גערעדט. פון מאַס פון הייך און נידער, אויך פון שלעכטס און גוטס, און ער האָט דערווייזן, אַז אין פאַרשיידענע צייטן זיינען פאַרשיידן אויך די מאַסן, אַז אין באַזונדערע צייטן זיינען אַפילו די מאַסן פון גוטס און שלעכטס באַזונדערע; און דאַרום, איז דאָס פון אַלעמען אַנגענומענע נישט קיין חיוב און קיין חוז פאַר אַלעמען, זבפרט פאַר די אויס- גענומענע און פאַר געציילטע — פאַר אַזוינע, וואָס קאָנען איבעראַנדערשן די מאַסן און וואָס קאָנען נייע וועגן אויפברעכן...“ (ז' 93).

אין דיאַ ווערטער און אין פיל שורות אין ווערק שפירן מיר נסתר, זיין צוגאַנג צו פיל דערשיינונגען אינעם אַמאָליקן לעבן, צו איינשטעלונגען, וואָס זיינען דורך די פריערדיקע טיף-נאַציאָנאַלע יידישע שרייבער, העבריי- אישע ווי יידישע, געווען שטאַרק אַפּגעפרעגט און באַקעמפט געוואָרן.

9.

יא, נישט אַלעמאָל איז נסתר געבליבן אין זיין בוך געטריי דעם מעטאָד, וואָס ער האָט, לויט זיין אייגענעם פאַרוואָרט, אַנגענומען, — דעם מעטאָד פון „מאָל, מאַלער, און שווייג“...

זייער אַפט גייט אַרויס נסתר, דער סאָוועטיש-יידישער קינסטלער, פון די כלים“ און ווערט מיטגעריסן פון דער קדושה, פון דער דערהויבנקייט, און אַזא מין פאַרגאַפונג טרעפן מיר ביי נסתרן פיל מאָל און כסדר, ווען ער דערציילט מיט אַזא באַריכותדיקייט, מיט אַזא הנאה און מיט אַזא באַגייסטערונג וועגן די בראַסלאָווער, וועגן זייערע פירעכצן, וועגן די איינצלנע מענטשן, וואָס זיינען פאַרכאַפט פון דער התלהבות, פון דעם עקסטאַ, וואָס הערשט ביי די אַרעמע, עקזאָלטירטע פשוטע מענטשן.

אַט מאַלט נסתר אַ שבתדיקע פרימאָרגן-תפילה אין דעם שולכל פון די בראַסלאָווער: „... די שטאַט איז נאָך איר לעצטן שלאָף געשלאָפן, און דא, אין דער, לעבעדיקער, האָט די קליינע עדה איר סעקטאַנטיש-דערהוי- בענעם ווילדן שבת-געזאַנג שוין געזונגען מיט אַזא באַגייסטערונג און אַזוי

אַנטציקט פון זיך אַליין און פון איר אינעווייניקסטן באַוואוסטזיין, אַז דאָס איז זי די ערשטע, וואָס איר תפילה גייט צום פרישגעעפנטן הימל אויף, די ערשטע היינט, אין אָנהייב שבתדיקן טאָג, ווי די ערשטע תמיד אין אַלע פאַרטאָגן... (ז' 109).

און נישט נאָר איז דער נסתר אַזוי אַנטציקט און באַגייסטערט פון לוזין, נאָך מער אינטערעס און פאַרערונג, מיטפיל און מיטלייד האָט ער פאַר דעם בראַסלאָווער חסיד מיכל בוקיער, וועלכער פאַרמאָגט אַזוי פיל גבורה צו גלויבן און צו צווייפלען, צו ראַנגלען זיך מיט זיינע אייגענע ספקות און ליינדשאַפטן. לייענט די זייטן 115-121 (אינעם ערשטן טייל) און אויך אַנ-דערע זייטלעך, וואו ס'ווערט אַרויסגעבראַכט אַט די פּרעכטיקע אייגנאַרטיקע געשטאַלט. „ווי, ווי ער ראַנגלט זיך! וואָס ער האָט שוין נישט איבערגעטאַן, וויפל פייניקונגען פון גוף און נפש שוין — און ס'העלפט ניט“ (ז' 117). דער לאַנגער ווידוי פון מיכל בוקיער פאַר לוזין איז געוואָלדיק-יידיש, טיף-יידיש. ס'איז שווער אַנצואווייזן אויף נאָך אַזעלכע טיף-יידישע שילדערונגען און אַרויסזאָגונגען אין דער יידישער ליטעראַטור!

און לוזיס געהויבענע, שטאַלקיידישע געשטאַלט, ווען ער דערגרייכט הויכע מדרגות פון שמחה, פון יידישער שמחה ביי אַ רביאישער חתונה, ווען ער לאָזט זיך גיין אין אַ טאַנץ, וואָס איז פול מיט קדושה, מיט התרוממות הרוח (גייסטיקע דעהויבנקייט): „... ער איז אַרויס מיט אַזאַ פאַרויכט, ווי אַ יעגער אין וואַלד צווישן קוסטעס פאַרטייעט, ווען ער פאַרשפרייט זיך אויף אַזוי פיל, אַז ער הערט ניט זיין אייגענעם אַטעם...“ און ווייטער: „... זיין שמחה שטאַרקט זיך, און דאָ דערועט דער עולם (און אויך דער קינסטלער נסתר), קוקנדיק אויף לוזין, וואָס אַ מענטש, וואָס איין מענטש נאָר קאָן אין איין מינוט אַמאָל טאָן מיט אַ מאַסע, מיט אַ גרויסן כלל...“ און אינמיטן פון העכסטן טאַנצנדיקן עקסטאַז, ווענדט ער זיך מיט אַ מין אויסגעשריי: „עולם, כ'קאָן דאָס ניט אַרויסברענגען, כ'האַב קיין ווערטער ניט, נאָר מיט דעם מיט די פיס, מיטן טאַנצן, הייסט עס...“ און „מענטשן אַרום האָבן דערפילט, ווי אַ מענטש פאַרגייט זיך און פון איבערפלוס פון גוטס און אייגענער ווילדער אַנטציקונג, קאָן ער זיך, חלילה, פון זינען רירן!... עולם! — גיט ער ווידער אַ געשריי — גיט אים איבער, דעם, וואָס כ'האַב ניט דעם ווערט צו דערמאָנען זיין נאַמען, אַז ווען אַפילו, כל עצמותי תאמרנה' (אַלע מיינע ביינער זאָלן זינגען)... איז אויך ווי אַ טראַפּן זאָל לויבן דעם ים...“ (ז' 294).

און וועגן אַזאַ מין גרויס יידיש ווערק און וועגן אַזעלכע מיני דעהויבענע שילדערונגען קאָן מער אַפקומען מיט אַזאַ מין באַהויפטונג, אַז „נאַציאָנאַלע אַדער רעליגיעזע עמאַציעס האָבן ניט געקאָנט געפינען פאַר זיך קיין שום אויסדרוק אינעם (סאָוועטישן) יידיש-ליטעראַרישן שאַפן“?

ס'איז כדאי צו באַמערקן, אַז פונקט ווי מ. ווינער האָט געהאַט טענות צו פ. מאַרקישן פאַר זיין „סענטימענטאַלער אידיליק“, אַזוי האָט אויך א. גורשטיין געהאַט (אמת, זייער פאַרזיכטיק און מיט אַ ספּעציעלער פאַרערונג צום אים) אויסצוזעצן קעגן נסתרן פאַר זיין אויפפאַסונג פון דעם חסידישן לעבן, וואָס ער האָט אַזוי מייסטעריש געשילדערט אין זיין ווערק. אין זיין אינטערעסאַנטער אַפּהאַנדלונג וועגן „משפּחה מאַשבער“ („יידישע קולטור“, נ' 12, 1944) מאַכט ער אויפּמערקזאַם נסתרן, אַז ער „פאַרגעסט צומאָל, אַז זיין פּסיכאָלאָגישער ראַמאַן אַנטוויקלט זיך אויף אַ בוילעט־אויסגעשפּראַכע־נעם געשיכטלעכן פּאַן...“ און „זיך גענומען פאַר אַזאַ טעמע און פאַר אַזעלכע פּראַבלעמעס. איז שוין דער אויטאָר מחויב צו געבן אינעם לעצטן סך־הכל אַ ריכטיקע געשיכטלעכע לייזונג פון די באַרירטע פּראָגן“. א. גורשטיין זאָגט, אַז „אייניקע, צומאָל וועזנטלעכע, מאַמענטן אין נסתרס ראַמאַן רופן אין דעם פּרט אַרויס אַ געוויסע באַאומראַיקונג“, און ער האַלט פאַר נייטיק צו זאָגן דעם נסתר אָפּ“, אַז ווי „אַ סאָוועטישער קינסטלער“ דאַרף ער זיין „פאַראַינטערעסירט אין דער קלאַרקייט פון זיינע אידעאָלאָגישע ליניעס“. רעדנדיק מיט גרויס באַגייסטערונג וועגן דעם ווערק, באַטאָנט ער דערביי, אַז „מיר האָבן אויך גרויסע טענות צו נסתרן“...

אַבער נסתר, ווי מאַרקיש, זיינען זיך געגאַנגען זייער ווייטערדיקן קינסט־לערישן וועג און געשאַפּן ווערק ווי זייער יידיש־מענטשלעכער געוויסן האָט זיי דיקטירט.

און פּרץ מאַרקיש און דער נסתר זיינען כלל נישט קיין אויסנאַם אין דער רייכער סאָוועטיש־יידישער ליטעראַטור.

וועלן מיר גיין ווייטער און זען וויפל טיף־יידישע און טיף־נאַציאָנאַלע מאַטיון מיר טרעפּן אין די שפּעטערדיקע שאַפּונגען פון די סאָוועטיש־יידיש־שע שרייבער.

צווייטער אַרטיקל

1.

וואָס נעענטער און גרינטלעכער מען באַקענט זיך מיטן סאָוועטיש־יידישן שאַפּן, וואָס־מער מען לייענט זיך אַריין און מען דערלערנט די ווערק פון די דאַרטיקע יידישע שרייבער, אַלצמער קומט מען צו דער איבערצייגונג, אַז מיר האָבן נישט געהאַט קיין פּולן און ריכטיקן באַגריף וועגן דעם פאַרנעם און מהות פון דער סאָוועטיש־יידישער ליטעראַטור. עס ווייזט זיך אַרויס, אַז דאָס סאָוועטיש־יידישע שאַפּן, אין ברייטן און טיפּן זינען פּונעם דאָזיקן

וואָרט, איז אין זיין כמות (קוואַנטיטעט) און אין זיין איכות (קוואַליטעט) פיל רייכער און פאַרצווייגטער, וואַגיקער און קאַלירפולער און אויך... פיל יידישער און נאַציאָנאַל-אַנגעזעטיקטער ווי מיר האָבן געוואוסט און זיך פאַרגעשטעלט.

ס'איז איצט פערציק יאָר זינט דעם אויפקום פון דער סאָוועטיש-יידישער ליטעראַטור, אָבער, ליידער, איז דער צייט־דויער פון איר אַקטיוו-שאַפּערישן לעבן געווען בלויז דרייסיק יאָר, פון 1917 ביז סוף יאָר 1948, ווען ס'זיינען מיטאַמאַל פאַרשטאַפט געוואָרן אַלע אירע קוואַלן און אַלע אירע שרייבער-קינסטלער זיינען אויף דעם גרויזאַמסטן, ברוטאַלסטן אופן באַרױבט געוואָרן פון זייער נאַרמאַלער שאַפּערישער טעטיקייט.

עס וואָלט געווען וויכטיק און באַלערנדיק, ווען מיר וואָלטן געמאַכט ווייטגייענדיקע פאַרגלייכן און וואָלטן געצויגן גרינטלעכע פאַראַלעלן צווישן די פאַרמעסטן און דערגרייכונגען, צווישן די שאַפּונגס-פאַרצעסן און געווינסן פון די דריי יידישע שוועסטער-ליטעראַטורן, פון די דריי באַזונדערע צווייגן פון דער גאַנצער יידישער ליטעראַטור — פון יידישן סאָוועטפאַרבאַנד, פונעם יידישן פוילן און פון דער יידישער אַמעריקע — פאַר דעם דרייסיק-יאָריקן פעריאָד פון 1917 ביז 1948. עס איז אַן ענין פון גרויסן קולטור־היס-טאָרישן און געזעלשאַפטלעך-קינסטלערישן באַדייט.

עס איז אַ וויכטיקע און דאַנקבאַרע טעמע פאַר ערלעכע, אַביעקטיווע, נישט-פאַרסטמע און נישט-פאַרבלענדטע קולטור־און ליטעראַטור־פאַרשער. אַזעלכע פאַרגלייכן און אַנאַלאָגיעס וואָלטן אונדז פיל אַרויסגעהאַלפן צו באַ-נעמען און פאַרשטיין וואָס עס איז פאַרגעקומען אין די דריי באַזונדערע טיילן פון דער יידישער קולטור־וועלט אין די דרייסיק יאָר פונעם באַרג-אַרויף און באַרג-אַראַפּ פונעם יידישן שאַפן און דערביי זיך אויך אַפּגעבן אַ קלאַרן דיך־וחשבון, וואו מיר האַלטן איצט אין דער וועלט מיטן יידישן וואָרט און אויך — וואָס עס זיינען די אויסזיכטן און פערספעקטיוון אויף ווייטער.

מיט אַ דריי צענדליק יאָר צוריק איז פאַרגעקומען אַ הייסער קריג אין דער גאַרער יידישער קולטור־וועלט וועגן די דעמאָלטיקע דריי הויפט-קולטור־צענטערן: וואַרשע, ניו-יאָרק, מאַסקווע (פאַרשטייט זיך, די דריי שטעט האָבן סימבאָליזירט לענדער, יידישע וועלט־טיילן). יעדער איינער פון אַט די דריי אַקטיוו-שאַפּערישע יידישע קולטור־צענטערן האָט געהאַט זיינע פאַטריאַטן, זיינע באַגייסטערטע אָנהענגער, וואָס האָבן געהאַלטן אין זינגען לויב-געזאַנגען פאַר זייער אייגענעם צענטער, געלייגט אויף אים גרויסע האַפענונגען, און געזען אין אים פעסטע, זיכערע מעגלעכקייטן פאַר ווייטער-דיקן וואַקס. עס וואָלט נישט געשאַדט אויפצומישן איצט די צייטשריפטן,

זאַמליכער און צייטונגען און אַפּפּרישן אין זכרון די שאַרפע וויכוחים, די פּראָ-און קאָנטראַ-מיינונגען און די אַלע אַביעקטיווע און סוביעקטיווע דיאַג-נאָזן און פּראָגנאָזן, וואָס זיינען אין יענע יאָרן אַרויסגעזאָגט געוואָרן און ליידנשאַפטלעך פּאַרטידיקט געוואָרן אין יעדן פּון די דריי אַמאָליקע קול-טור-טאַמערישע יידישע צענטערן.

דער סאַמע האַפּערדיקסטער, אַנגרייפּערישער און קאַמפּסלוסטיקער פּון די דריי יידישע וועלטן איז געווען דער סאָוועטיש-יידישער קולטור-צענטער. און — מיט רעכט און מיט אַלע סיבות און מאַטיוון פאַר אַט דער האַפּערדיקייט: עטלעכע גרויסע, פאַרצווייגטע יידישע מלוכה-פאַרלאַגן, אַ גרויסע צאַל יידישע מלוכה-טעאַטערן, טעגלעכע יידישע צייטונגען און חודש-שריפטן, וויסנשאַפטלעכע אינסטיטוטן און קאַדרען, אַ גרויסע נעץ יידישע מלוכה-שולן, אַ כּסדרדיקער וואַקס און צוואַואַקס פּון יונגע יידישע שרייבער און וויסנשאַפטלער, אַן אַרגאַנישער טייל פּונעם גרויסן סאָוועטנפאַרבאַנד, אין וועלכן מ'איז געווען איינגעגלידערט און איינגעאייניקט. ביים אַלגעמיינעם איבערבוי און בוי פּונעם ריזיקן לאַנד, איז אויך פאַרגעקומען אַ פיבערדיק בויען און איבערבויען פּונעם דאָרטיקן יידישן לעבן. דער יידישער שרייבער, שוישפּילער, לערער, דער קולטור-בויער — אַלע זיינען געווען אַרומגעכאַפט מיט באַגייסטערונג, מיט פּרייד פּון די נישט-געדאַכטע ביו אַהער פאַרמעסטן אין דערגרייכונגען אויף די פאַרשיידענע געביטן פּונעם יידישן שאַפּן. און ווי שטייט דאָרטן געשריבן אין תּהילים: „אז ימלא שחוק פיננו ולשוננו רנה... הזורעים בדמעה ברנה יקצורו“ (קאפ. 126), — טייטשט יהוּאָש: „דענסטמאַל איז פול געוואָרן אונדזער מויל מיט געלעכטער און אונדזער צונג מיט גע-זאַנג... די וואָס זיינען מיט טרערן זאָלן שניידן מיט געזאַנג“.

2.

מען קאָן ברענגען פיל אויסצוגן פון לידער, דערציילונגען און אַרטיקלען, וואו עס קומט צום אויסדרוק דער געוואָלדיקער אימפעט פון שאַפּן, די באַ-גייסטערונג פאַר די אויפטוען און די גרויסע האַפּענונגען אויף ווייטערדיקן אַקטיוון און בויענדיקן לעבן.

מיר האָבן שוין אין די פריערדיקע אַרטיקלען אַנגעוויזן דערויף, איצט לעבנדיג ברענגען נאָך אויסצוגן.

דוד בערגעלסאָן אין אַ דערציילונג „חברטע בראַניע“, אַנגעשריבן אין 1931, ברענגט אַרויס אַ נייעם טיפּ יידיש מיידל, וואָס האָט אים שטאַרק פאַר-כאַפט און פאַראינטריגירט מיט אירע נייע כאַראַקטער-שטריכן, מיט אירע נייע גענג, און ער מאַכט דערביי פאַרגלייכן פון איר מיט זיינע אַמאָליקע

מיידלעך-געשטאלטן, וואָס ער האָט געמאַלט אין זיינע פריערדיקע ווערק. אַט די איינדרוקן קומען פון דעם באַריר מיט דער יידישער סביבה, מיט יידישע מענטשן, וואָס זיינען אַריינגעוועבט געוואָרן אין דעם נייעם סאָווע-טישיידישן לעבנס־שטייגער.

עס איז געווען אַ שטענדיקער האַסטיקער צופלוס פון נייע יונגע יידישע פּראָדוצירער און געניסער.

אין דעם גרויסן זאַמלבוך „סאָוועטיש“ (מאַסקווע, 1939) איז צווישן דעם זייער רייכן קינסטלערישן שטאַף, פון וועלכן ס'האָט געשלאָגן דער דופק פונעם אַקטיוו־שאַפּערישן לעבן, פאַרעפנטלעכט געוואָרן אַ ליד „יוגנט“ פון פּרץ מאַרקיש וועגן דער יידישער סטודענטשאַפט אין אַדעס, וועלכע האָט דעם באַגייסטערטן, אימפעטפולן דיכטער „צעוואַרעמט“ און געבראַכט אים צו גרויס תּפּעלות.

פּרץ מאַרקיש זאָגט צו דער יוגנט :

„אַזוי פיל יונגשאַפט פליסט אין אייער האַרציקן באַגער,
אין אייער וואונטש — אַזוי פיל שמעקענדיקער בעז צעזייטער,
ס'בליט בלויז אַ בוים אַזא, וואָס איז פאַרפעסטיקט טיף אין דער ערד,
וואָס נערט מיט איר די וואַרצלען און דעם שטאַם כּסדר“ ...

און ווייטער :

„עס שפּאַרט פון אייך אַ כּוח מיט פּריידיקן געשאַל,
פונקט ווי עס שפּאַרט דאָס גרינס אין פּרילינג פון די כּויםער.
כ'האַב אַנגעריסן גרינע בלעטער זיך פון אייך אַ שלל,
זיי אויסזינגען אַצינד פאַרשיכורט דאָ איך גיי מיר“.

און אַט ווי נאָך אַ יידישער דיכטער, ש. האַלקין, איינער פון די יידישסטע שרייבער אין סאָוועטנפאַרבאַנד, וועמען מ'האָט אָפט פאַרגעוואָרפן זיינע צופיל־נאַציאָנאַלע שטימונגען און מאַטיוון, כאַראַקטעריזירט אַזוי די סאָוועטיש־יידישע דיכטונג אין זיין לענגערן ליד „אני מאמין“ (מיר ברענגען בלויז אַ פאַר פּערזן פונעם ליד) :

„ס'איז די דיכטונג אונדזערע ס'איז די דיכטונג אונדזערע
אַ גליענדיק צעהיצטע, ניט קיין בלענד, קיין שפּילצייג,
אַ לעבעדיק־דערהויבענע, אַ וואַכיקע, אַ פּראַסטע,
ווי קיינמאַל אויף דער ערד. אַ נייטיקע אין נויט :

ס'איז יעדער שפּאַן דערוואָרבן
 דורך פּייער און דורך קריגן,
 און דערפאַר מיר זאָגן
 און ענטפּערן מיט שטאַלץ :

מיר קאָנען זיך פאַרליבן
 און יום-טובן ווי זייגער,
 ווען פון וואָלד זיך ציען
 לאַנגע וואַלקעס האַלץ".

ווי פאַר רעדער — אייזן,
 פאַר געביי — געהילצן,
 ווי פאַר פּרידן — פּליגל,
 פאַר מלחמה — שרויט.

מיר האָבן זיך פאַרמאַסטן
 אויף אַטהייבן יאַרשוויזנטס,
 און קיינער וועט ניט בינדן,
 ניט פענטען אונדזער שוואַונג.

אַזאַ איז געווען דער אַלגעמיינער געמיט־צושטאַנד פון דעם ייִדישן
 שאַפער־בויער אין סאָוועטנפאַרבאַנד אין די יאָרן פאַרן צווייטן וועלט־קריג,
 איידער זיי האָבן פאַרביטן די שאַפונגס־פעלדער אויף די שלאַכטס־פעלדער.
 מ'דאַרף צוגעבן, אַז אין די יאָרן 1939-1941 האָט מען זיך אַרומגעטראָגן
 אין די קרייזן פון די סאָוועטיש־ייִדישע שרייבער מיט גרויסע פּלענער
 צוצוגרייטן וואַגיקע ווערק, וואָס זאָלן שילדערן די גרויסע דערגרייכונגען
 און דעראַבערונגען פון די 25 יאָר (1917-1942) ייִדיש לעבן און שאַפן אין
 סאָוועטנפאַרבאַנד.
 וועגן דעם האָבן מיר שוין גערעדט אין די פּריערדיקע אָפּהאַנדלונגען.

3.

צוליב די מוראדיקע חורבנות, וואָס דער גרויליקער היטלעריסטישער
 אַנגריף האָט געבראַכט אין די אייראָפּיאישע ייִדישע קיבוצים און דערנאָך
 — אין דעם ייִדישן סאָוועטישן קיבוץ, זיינען פון די אַלע פּלענער גאַרנישט
 געוואָרן. אָבער אויך אין די גרויזאַמע פאַרוויסטונג־יאָרן האָבן די ייִדישע
 שרייבער אין סאָוועטנפאַרבאַנד, סיי אויף די פּראַנטן און סיי אין הינטער־
 לאַנד, פאַרגעזעצט אַ אינטענסיוון שאַפן, — יעדער איינער אויף זיין געביט,
 אויף זיין אופן און אין באַזונדערע באַדינגונגען און סיטואַציעס. וועגן דעם
 דאָזיקן פּעריאָד איז דאָ און דאָרטן געשריבן געוואָרן, אָבער קיין פּולע,
 אויסשעפּנדיקע אָפּהאַנדלונגען וועגן דער סאָוועטיש־ייִדישער ליטעראַטור
 בכלל און וועגן די שאַפּונגען פון איינצלנע ייִדישע שרייבער בפרט האָבן
 מיר, ליידער נישט. און ס'איז אונדזער אויפגאַבע צו שטודירן און פאַרשן
 די פאַרשיידענע ווערק, גרעסערע ווי קלענערע, וואָס זיינען אין יענע יאָרן,
 — זינט 1939 ביז 1948 — געשריבן געוואָרן און וואָס זיינען פאַרפענטלעכט
 געוואָרן אינעם סאָוועטנפאַרבאַנד.

און ווידעראַמאַל: ס'וואַלט געווען פון גרויס וויכטיקייט צו מאַכן פאַר-גלייכונגען פון דעם אַלעם, וואָס ס'איז געשאַפן געוואָרן אין יידישן סאַ-וועטנפאַרבאַנד, בכלל און בפרט, אין די אַלע מלחמה-יאָרן, מיט דעם וואָס ס'איז געשאַפן געוואָרן אין דער יידישער אַמעריקע (דער דריטער צענטער — דאָס יידישע פּוילן, מיט וואַרשע, ווילנע, לאַדזש, לעמבערג, קאָוונע, ריגע א. אַז. וו. איז דאָן געווען אינגאַנצן אין קלעם פון די היטלער-מער-דער און דערנאָך פאַרניכטעט געוואָרן).

אין 1947 האָט אָנגעהויבן צו דערשיינען אין מאַסקווע, אַ ליטעראַריש-קינסטלערישער צוויי-חדשימדיקער אַלמאַנאַך, אַראָן פונעם פאַראיין סאַווע-טישע שרייבער פון פּס"ר, פאַרלאַג „עמעס“, דערשינען אַ 7-6 זאַמלונגען: ערשטער נומער — אַקטאָבער 1947, לעצטער — סעפטעמבער 1948, — הויכט-רעדאַקטאָר — א. קושניראָוו, רעדאַקאַלעגיע: ד. בערגעלאַן, י. דאַברושין, ש. האַלין, א. ווערגעליס, פ. מאַרקי, ל. סטראַגנין, אי. פעפער, ל. קוויטקאַ, ר. רובין. אין „היימלאַנד“ בוך 1, האָבן מיר צווישן אַנדערע וויכטיקע קינסט-לערישע מאַטעריאַלן אַ לענגערע אויספירלעכע אָפּהאַנדלונג פון מ. נאַטאַוויטש און ש. רויטמאַן אונטערן נאָמען „אַקטאָבער און די יידישע סאַוועטישע ליטע-ראַטור“ (צו דער כאַראַקטעריסטיק פון דער יידישער סאַוועטישער ליטעראַטור פאַר 30 יאָר), וואו, אויף 22 גרויסע זייטן, ווערט געבראַכט אַן אַלגעמיינער איבערבליק איבער דעם סאַוועטיש-יידישן שאַפן און אויך קורצע אָפּשאַצונגען וועגן דעם רוב סאַוועטיש-יידישע שרייבער אין איבער זייערע וויכטיקסטע ווערק אין די יאָרן 1917-1947. ס'וואַלט געווען וויכטיק אַט-די וואַגיקע אָפּ-האַנדלונג איבערצודרוקן, וואַלטן מיר דאָן געהאַט אַ בילד און באַגריף וועגן דער געוואַלדיקער עשירות, וואָס דער סאַוועטישער צווייג פונעם יידישן שאַפן האָט געבראַכט מיט זיך. מיר וועלן ברענגען פון דאָרט בלויז אַ פאַר אויסצוגן וועגן דעם צייט-אָפּשניט, וואָס איז פאַרבונדן מיטן צווייטן וועלט-קריג און מיט די צוויי-דריי פראָדוקטיווע, שאַפּערישע יאָר נאָך היטלערס מפּלה און פאַרן גרויזאַמען חורבן פונעם יידישן שאַפן אין סאַוועטנפאַרבאַנד, וואָס איז פאַרגעקומען סוף 1948.

„די מלחמה (דער צווייטער וועלט-קריג) האָט אַ ווענד געטאַן, — שרייבן מ. נאַטאַוויטש און ש. רויטמאַן — דעם יידישן סאַוועטישן שרייבער צו איר גרויסן טראַגישן און העראַאישן אינהאַלט. ס'איז נישטאָ קיין איין שרייבער אין אונדזער ליטעראַטור, וואָס האָט זיך ניט אָפּגערופן מיט אומגעהויערן ווייטיק און צאָרן אויף די שרעקלעכע פאַרברעכנס, וואָס די פאַשיסטישע רוצחים זיינען באַגאַנגען. די דערציילונגען פון ד. בערגעלאַן, דער נסתר, נח לוריע, י. ראַבין, רובינאָ און אַנד. אויף דער טעמע פון די היטלעריסטישע אכוריות

איבער אונדזער פּאָלק, און די לידער אויף דערזעלבער טעמע פון ד. האַפּשטיין, ל. קוויטקאָ, אי. פעפּער, ש. האַלקין, פ. מאַרקיש, ב. העלער, ה. אַשעראַוויטש, מ. ליפּשיץ, א. פּלאַטנער, כאַלאַדענקאָ און אַנד. דערשיטערן און רודערן אויף דאָס געמיט. און מ. נאַטאַוויטש און ש. רויטמאַן גיבן צו, אַז „ביי זייער גאַרן טראַגישן אינהאַלט זיינען אַבער די דאָזיקע שאַפּונגען פון אונדזערע שרייבער אין גרונט — געוויסע דורכרייסן זיינען אויך געווען — פריי פון יאוש און פאַר-צווייפלונג“ (ז' 136).

און מיט אַ בלעטל ווייטער, נאָך דעם ווי ס'ווערן ציטירט שורות פון פאַר-שידענע יידישע שאַפּונגען, שרייבן מ. נאַטאַוויטש און ש. רויטמאַן, אַז „די מלחמה האָט פאַרשאַרפט דעם נאַציאָנאַלן געפיל אין אונדזער ליטעראַטור“ (ז' 1937).

די צוויי מחברים פון דער וויכטיקער אָפּהאַנדלונג רעכענען אויס אייניקע ניי-צוגעקומענע יונגע יידישע שרייבער — מענער און פרויען — און זיי זאָגן: „אַט דער נייער שעפּערישער צופּלוס איז נאָך אַ באַווייז פון דער לעבנס-פּיטיקייט פון אונדזער ליטעראַטור, פון אירע ווייטערדיקע מעגלעכקייטן און פאַטענצן“ (ז' 141).

דאָס אַלץ באַווייזט, ווי פאַלש און אומגערעכט עס זיינען די אַלע, וואָס האָבן געהאַלטן און האַלטן אין איין זאָגן און פאַרוואַרפן דער סאָוועטיש-יידישער ליטעראַטור, אַז זי איז געווען יידיש בלוט-אַרעם, און אַז דער אָפּגאַנג, דער באַרג-אַראַפּ האָט זיך איינגעטלעך אָנגעהויבן פיל פריער, אידער ס'האַט זיך אויפגעהויבן אויף איר די האַק פון די מערדער-פאַרניכטער פונעם דאַרטיקן יידישן שאַפן. ס'איז דורכאויס און לחלוטין פאַלש, עס איז אַ בלוט-בילבול אויף דעם סאָוועטיש-יידישן שאַפּער, דעם עלטערן ווי דעם יינגערן און דעם גאַר-גאַר יונגן, ווי אויך אויף דעם דאַרטיקן יידישן מאַסן-לייענער.

אין אַ צווייטער סך-הכל-אָפּהאַנדלונג (פאַרעפנטלעכט אין דעמזעלבן „היימ-לאַנד“, 1947, בוך 1, געשריבן דורך י. נוסיןאָוו, איינער פון די גרויזאַם-אומ-געבראַכטע סאָוועטיש-יידישע שרייבער), ווערט געזאָגט: „דער וואַקס פונעם נאַציאָנאַלן זעלבסט-באַוואוסטזיין און נאַציאָנאַלער ווירדע ביים סאָוועטישן יידן פאַר די 30 יאָר רעוואָלוציע איז אַן אומבאַשטרייטלעכער פאַקט. דאָס דאָזיקע געפיל איז איינגטימלעך פאַר יעדן סאָוועטישן יידן — צי דאָס איז אַ יידישער שרייבער אָדער אַן אינושיניער אויף אַ טראַקטאָר-זאַוואַד, אַ יידישער קאָלוירטניק אָדער אַ קאָנסטרוקטאָר פון נייע אַעראַפּלאַנען, אַ מיטגליד פונעם אויספירקאַם פון דער יידישער אויטאָנאָמער געגנט אָדער אַ דירעקטאָר פון אַ וויסנשאַפּטלעכן אינסטיטוט פון דער אַלפאַרבאַנדישער וויסנשאַפּט-אַקאַ-מעדיע“ (ז' 146).

אין דער פילזאגנדיקער אין פילמיינענדיקער פאקט, וואָס מען דאַרף זיך אויף אים גאָר באַזונדערס פאַרטראַכטן, — וואָס „בערך 75 פּראָצענט פון אַלע סאָוועטישע יידישע שרייבער האָבן זיך אוממיטל באַר באַטייליקט אויף די מלחמה־פּראָנטן און אין די פאַרטיזאַנישע אַטריאַדן“ און נאָך מער, — וואָס „פון זיי האָבן העלדיש אָפּגעגעבן זייער לעבן 38 (יידישע שרייבער)...“ (ד' 149).

של בעליך מעל רגליך! ...

לאַמיר אַראָפּנעמען אונדזער היטל פאַר אַט־דער דאָזיקער דערשיינונג, וואָס האָט קיין גלייכן נישט צו זיך אין דער יידישער און וועלט־געשיכטע, און אַוודאי און אַוודאי באַדאַרפן מיר מיט געבויגענע קעפּ און מיט טיפּן יראַת הכבוד שטיין, צעבראַכענע און דערצאַרנטע, פאַר די הייליקע קרבנות, וואָס דאָס יידישע שאַפּן האָט געבראַכט אויפן מזבח פון דער בעריאַ־סטאַלין מערדער־באַנדע, — פאַר די גרויסע יידישע שרייבער־מאַרטירער, וואָס זיינען אומ־געבראַכט געוואָרן, נאָך פיל דערנידערקונגען און פייניקונגען, על קידוש האומה און על קידוש פונעם יידישן לשון.

איז דערמיט די סאָוועטיש־יידישע ליטעראַטור נישט דערהויבן געוואָרן צו דער העכסטער מדרגה פון אַ נאַציאָנאַל־יידישער ליטעראַטור? באַדאַרפן נישט די נעמען פון די יידישע שרייבער אַריין אין דעם פּאַנטעאָן פונעם פּאַלקס־זכרון באַגלייך מיט די אַלע גרויסע קדושים־מאַרטירער?

4.

לאַמיר איצט, נאָך דעם לענגערן נויטיקן אַריינפיר, גיין ווייטער און זעען, וויפּל טיף־יידישע און טיף־נאַציאָנאַלע מאַטיוון מיר טרעפן אין די שאַפּונגען פון די סאָוועטיש־יידישע שרייבער.

מיר וועלן אָנהויבן מיט אייניקע אויסצוגן פון עזרא פינינבערג, — דער גרויסער ליריקער (געשטאַרבן אין עלטער פון 47 יאָר, דעם 22טן נאָוועמבער 1946).

עזרא פינינבערג, איינער פון די טאַלענטפולסטע און טיפּסטע יידישע דיכטער אין סאָוועטנפאַרבאַנד, וואָס איז געווען אַלע מאָל שטרענג און געהיט מיט זיין פּאַעטישן וואַרט, האָט אין זיין ביכל לידער „פון שלאַכט־פעלד“ *

(* אין 1946, פאַר זיין פּריצייטיקן טויט, איז אַרויס אין מאַסקווע אַ בוך פון עזרא פינינבערג „אין רוזיקן פּייזר“ (זע מ. נאַטאַוויטש „אין זיין ליד וועט ער לעבן“, „יידישע קולטור“, 1947, נ' 1, ז' 6). מיר האָבן, לידער, נישט דאָס דאָזיקע בוך — כאַנגונגען מיר זיך איצט מיט לידער פון דעם בוך „פון שלאַכט־פעלד“. — נ. מ.)

(מאָסקווע, 1943, 96 זײַ) אַ צאָל לענגערע לידער און פּאָעמעס, וואו עס קומען אַריין פּאַרטיפּטע יידיש-נאַציאָנאַלע מאַטיוון. די לידער זיינען ענג פאַרבונדן מיט די שלאַכטן, מיט די שווערע איבערלעבענישן אויף די קריג-פּראָנטן מיט דער דייטש-נאַצישער בעסטיע. אין פּאַרשיידענע שווערע מאַמענטן, ביי פּאַר-שיידענע אויסטערלישע סיטואַציעס לויכטן-אויף פּאַר אים, קומען אויף פון זיינע טיפענישן געפילן-טראַכטענישן, זכרונות און איבעררופן מיט זיינע אייגענע עלטערן, מיט אַמאַליקע יידישע פּאַסירונגען און אויך מיט חברים-פריינט, חברים אין די שווערע קאַמפּן, און חברים פון די גרויסע האַפענונגען-טרוימען אויף בעסערע, העלערע צייטן.

אין אַ לענגערן ליד, „אין וואָלד“, וואו ער געפינט זיך אַ צייט, אין אַ וואָלד „אַ פּאַרשאַטענעם“, „אַ קדמונישן“, וואו מ'וואָרט זיך צו טרעפּן „אויג אויף אויג“ מיטן שונא, און וואו „מ'גראַכט ערד-שטיבער“ און מ'האַט שוין פּאַר-לויפן דעם חשבון פון צייט — „אַ יאָר, צי אַ יאָרהונדערט, צי אַ חודש?“, — דאָ, אין געדיכטן וואָלד, שטעלט אָן דער פריילעכער ראַדיסט אַ פּאַטעפּאַן, און ס'נעמען הערן זיך געזאַנגען פון פּאַרשיידענע טיילן פונעם לאַנד: „אוקראַינע זינגט, ס'זינגט טורקעסטאַן, און ס'זינגט קאַווקאַז“. דער יידישער דיכטער זיצט פּאַרטראַכט, פּאַרטרויערט... ס'איז אים שווער אויפן האַרצן.

„און פּלוצים — פּלוצים — מיטאַמאַל —

קלאַנגען קענטלעכע, אַ קענטלעך קול“ ...

„מיכאַעלס זינגט? עס זינגט מיכאַעלס?“.

און פינינבערג זאָגט:

„עס זינגט מיכאַעלס אינעם וואָלד, אין ערד-שטיבל דעם ניגון / פון פּאַלק מיינעם, פון קינדהייט מיינער, פון מיין וויגל... / ס'זאָל מיר ניט שווער זיין, ס'זאָל מיר אויפן דאַרנדיקן וועג ניט וויי טאַן, / עס איז מיין פּאַלק געקומען זיך געזעגענען און מיך באַגלייטן“ ...

עס זינגט מיכאַעלס דורך דעם פּאַטעפּאַן אין דער ראַדיאַ:

„פון ווייט, פון ווייט,

פון גאָר דער פריערדיקער צייט,

פון גאָר דער פריערדיקער עדה,

פון שייטערס פּלאַמענדיקע

און פון גהינומדיקע ליידן

געקומען איז אין טונקעלן ערד-שטיבל

מיין גרויער זיידע,

דאָ, פּאַרן וועג מיינעם מיט מיר אַ רגע ריידן ...”

און ווייטער זאָגט עזרא פינינבערג אין זיין ליד :

„עס יאָמערט ירמיה, / און ס'גייט מיט דונערן אָדורך די וועלט ישעיה... /
— — און ווייטיק שרייט, און צאָרן גליט / און גיבור-קראַפט שפּאַנט אָפּ-
גרונטן אַריבער מיט אַ ליד“ (ז"ו 35-36).

אין אַ צווייטן לענגערן ליד „מיין באַריכט“ (געשריבן יאָנואַר 1943), וואָס באַשטייט פון 14 קאַפּיטלעך, אין וועלכע ער גיט איבער פאַר די חברים שרייבער איבערלעבענישן און טראַכטענישן, וואָס ער, דער דיכטער, האָט אָדורכגע- מאַכט, אָדורכגעווייטיקט און אָדורכגעפיבערט, האָבן מיר אַזעלכע זייטיקע לירישע „אַפּנויגן“:

„מיין פּאָלק, מיין יידיש פּאָלק ... דו האָסט דאָך מיר דעם גלי,
די פיין, די שייין, דעם טיפּן מוט געגעבן.
'בדמיידן חיי, בדמיידן חיי! ...
'אין דיין בלוט זאָלסטו לעבן ...'
ביסט אַלע, אַלע נאַכט, ביסט אַלע, אַלע פרי
מיט מיר, אַרמייער, מיטגעגאַנגען נאַענט, נעבן ...“ (ז' 46).

און דער סענסיטיווער דיכטער האָט, משמעות, געפילט אַ שלעכטן בליק אויף זיך, און אין דער דערהויבענער שעה און אין דער פייערלעכקייט פון צוריקקומען קיין מאַסקווע זאָגט ער שטאַלץ און ווירדיק:

„און ווער עס זאָגט, אַז איר, איר ביו דאָ פרעמד,
ווער ס'קוקט אויף מיר מיט גאַל און גיפטיק און פאַרביסן —
דער וויסטער רוח אים ווייסט, דער וויסטער רוח אים נעמט, —
ניט מיין נאַנאָן, מיין חברים ביקס וועט אים ענשיסן.
מיין פּאָלק, מיין יידיש פּאָלק אין זיידן, אין פאַרבלוטטיקטן העמד,
פון ווייסטטע צוקונפטן די פעלקער ריך באַגריסן.
כ'בין שטאַלץ, איר זאָג עס איבער אַלע, אַלע שחיסות:
ס'איז מיין געזיכט און ס'איז מיין גאַנג און ס'איז מיין האַרץ
סעמיטיש“ (ז' 46).

און טיף יידיש און ווייטיקדיק יידיש און דאָך דערהויבן און שטאַלץ- ווירדיק איז עזרא פינינבערגס פרעכטיק ליד „פאַרבלוטטיקטע ביכער“, וואו ער רופט זיך איבער מיט פּילאַסאָפּן, פּאַעטן ... ער, דער דיכטער, האָט „געראַטעוועט אַ בינטל ביכער פון אַ שרפה“, ער האָט זיי געטראָגן אויף זיין פלייצע אין אַ שווערן זאַק ... און אַזוי גייענדיק מיטן פּאַק, האָט אַ יונגער גענעראַל אים היימיש אַ רוף געטאָן „טאַוואַרישטש קניגאַנאַשאַ“ ... און דאָס

גיט דעם דיכטער אַ געלעגנהייט צו דערציילן דעם גענעראַל וועגן מענדעלע
מוכר־ספרים און זיין אַנזאָג צו די אייניקלעך.
דער דיכטער זאָגט :

„אין אַ יאָר פון ווייטיק,
אין אַ יאָר פון אומגליק ביזן
האַט דער זיידעניו געהייסן :
— שרייבן זאָלן אייניקלעך מיט גאַל,
מיט בלוט מיט הייסן”

און „איצט גייט אַדורך מיין פאַלק דורך וואַרעמס און דורך קאַלטס. /
איצט שטעקט ביים פאַלק מיינעם אַ מעסער אינעם האַלדו. / פון ראַטערדאַם
און ביזן שוואַרצן ים — / מתים, מתים, מתים... .”

„שרייבן איצט, חבר גענעראַל,
שרייבן היינט די אייניקלעך מיט גאַל,
מיט לעבן אייגענעם,
מיט בלוט מיט הייסן !” (ז"ז 65-67).

ווי טרעפּלעך, ווי שאַרף ע. פינינבערג האָט באַצייכנט די סאָוועטיש־
יידישע דיכטונג פון יענער צייט און זיך — אַליין!
מיר וועלן ברענגען נאָך אַ פאַר שורות פונעם טיף־יידישן ליד „דורך
אַט דער וועלט” :

„אַנטשולדיק מיר מיין וויסט און פינצטער אויסזען :
איך לעב אויף אַט־דער וועלט שוין פיר יאָרטויוזנט.
איך האָב געבוט די פיראַמירן אין עגיפּטן.

אַנטשולדיק מיר, דעם אוראַלטן פאַרליכטן.
כ'בין מיט מיין פנים, מיט מיין גורל אין מיין פאַלק געראַטן.
געטראָגן פון דער אייביקייט, כ'ווער אייביק ניט צעטראָטן.
געטראָטן אין דער אייביקייט, כ'ווער קיינמאַל אויסגעטראָטן.
פונקט ווי מיין פאַלק, איך צאָל די מוראדיקע דורות מוראדיקן שטייער.
פונקט ווי מיין פאַלק, איך ברען, און עס פאַרברענט מיך ניט דאָס פייער.

איך בין גענאָנגען קעגן פרעכע גריכן מיט די יונגען — די מכבים.
איך בין גענאָנגען מיט די רוסן קעגן פרעכע פרוסן, קעגן ווילדע שוואַכן.
איך טראָג אין זיך די שווערע טרערן פון קינדער אינעם מיטן מבול" ...
(ז' 71).

האָבן מיר פיל אַזעלכע טיף־יידישע, טיף־גלויביקע און ווירדיק־דער־
 הויבענע לידער אין אונדזער דיכטונג?
 זיינען נישט לעכערלעך און אומווירדיק די אַלע בטול־רייד, וואָס ווערן
 כסדר אַרויסגעזאָגט דורך די אומפאַראַנטוואַרטלעכע „מבינים“ און פאַרלוימדער
 פונעם יידישן שאַפן אין סאָועטנפאַרבאַנד?
 מען דאַרף נאַכזוכן אין אַנדערע לידער־ביכער פון עזרא פינינבערג און
 זען, וויפל נאַציאָנאַל־יידישע מאַטיוון זיי פאַרמאַגן.

5.

ס'וואָלט געווען זייער וויכטיק אַדורכצוגיין די ווערק פון די פאַרשיידענע
 סאָועטיש־יידישע שרייבער, — די דיכטער און פראָזאַאיקער, — און אויס־
 געפינען די שטעלן, די מאַמענטן, די בילדער, די אַרויסזאָגונגען, אין וועלכע
 עס קומען צום אויסדרוק די ליבשאַפט צום יידישן פּאָלק, די פאַרערונג פאַר
 די ליידן און פיינען פון די יידישע פּאָלקס־מאַסן און די אחריות־געפילן פאַר
 דער אייביקייט און קיום פונעם פּאָלק ישראל.

איציק פעפער, וואָס איז דורכאויס אַ קינד, אַ פראָדוקט פון דער אַקטאַבער־
 תקופה, איציק פעפער, — דער אין פלוג זאָרגלאַזער, שטענדיק־זינגענדיקער
 טורבאַדור פון דעם אַלגעמיינעם סאָועטישן לעבן, — אויך ביי אים געפינען
 מיר פיל טיף־יידישע און עכט־יידישע מאַטיוון, אויסרופן און אויסגעשריייען.
 קודם־כל זיין דערהויבן־טראַגישע, קינה־תפילהדיקע גריליק־פאַטעטישע
 פאַעמע „שאַטנס פון וואַרשעווער געטאָ“, דורך וועלכער און אין וועלכער ער
 האָט אויסגעפיבערט און אויסגעווייטיקט דעם גרויסן בראַך פון דער וואַרשע־
 ווער געטאָ און וואו ער האָט, אין דאַנטישע בילדער און פאַרבן אויסגעמאַלט
 גאָר די טראַגיק און גאָר דעם עקסטאַז פונעם גרויסן יידישן וואַרשע־חורבן,
 און לסוף אַריינגעוועבט זיך גופא אין דער געשטאַלט פונעם וואַרשעווער
 יינגל אין זיין „קידוש הייך“ און „קידוש ה'פּאָן“.

אויך אין אַ צאָל אַנדערע לידער, געשריבן אין פאַרשיידענע צייטן, טרעפן
 מיר ביי איציק פעפער יידישע, טיף־יידישע, נאַציאָנאַל־יידישע אַרויסזאָגונגען,
 טענער און „אַפּניגן“.

אין זיין ליד „די שבועה“, וואָס איז פול מיט צאַרן און האָס און נקמה־
 געפילן צום נאַצי־דייטשישן שונא, דעם מערדער פון פעלקער און אויסראַטער
 פונעם יידישן פּאָלק, זאָגט איציק פעפער:

„אַט דאָס איז מיין שבועה, וואָס כ'שווער איצט דעם לאַנר פון די ראַטן,
 מיין אוראַלטן פּאָלק און מיין אַלטינקער מאַמען און מיין טאַטן.

און דאָס איז מיין נדר; און אויב איך וועל ביידע זיי ברעכן,
זאל דעמאָלט מיין פּאָלק מיט דער שפיז פון פּאַראַכטונג מיך שטעקן!
("רויטאַרמייאיש", ניו-יאָרק איקוּף-פּאַרלאַג ז' 3)

איז זיין פּרעכטיק ליד "מיין טאַטע", געווידמעט זיין אומגעבראַכטן און
פּאַרפייניקטן פּאַטער, וואו פּעפּער ברענגט אַרויס אין זיין פּאַנטאַזיע די
גרויל-אומשטענדן און גרויזאַמע באַדינגונגען פון זיין שוידער-אומקום, באַ-
העפט ער זיך צו זיין פּאַטערס פּאַרגאַנגענהייט און ער זאָגט:

.... און גליקלעך איז דער מענטש, וואָס קאָן די שפּעטערדיקע דורות זאָגן:
איך האָב מיט שטאַלץ דורך טעג און נעכט דעם טאַטנס נאַמען דורכ-
געטראָגן ... (דאָרט, ז' 6)

און ס'איז קלאַר, אַז ער מיינט נישט בלויז דעם אייגענעם טאַטנס נאַמען,
נאָר אויך נעמען פון דורות אַפּריער. און ער זאָגט טאַקע ווייטער אין דעם
לענגערן ליד:

"און וואו ער זאל אַצינד נישט זיין: אין ברען פון טעג, אין קאַלטער רו שוין,
זאל זיין געבענטשט זיין הערלעך האַרץ, זיין האַרץ — די טייערסטע ירושה,
וואָס ווערט אין פייער נישט פּאַרברענט, וואָס ווערט אין וואַסער נישט דערטרונקען,
וואָס ווערט אין אַפּגרונט פון נישט-זיין, אין טיפּן אַפּגרונט נישט פּאַרזונקען! "
(דאָרט ז' 7).

און אויף וויפל עס איז פּאַלש און אומגערעכט דער פּאַרוואַרף און די באַ-
שולדיקונג, אַז ביי די סאָוועטיש-יידישע שרייבער הייבט זיך אַן אַלץ פון
אַקטאַבער! דאָס חזון איבער כּסדר פּאַרשיידענע יידישע שרייבער, וואָס
זיי איז לחלוטין פּרעמד דאָס סאָוועטיש-יידישע שאַפּן.

איציק פּעפּער רופט זיך אַלע מאָל איבערן מיטן יידישן עבר.
ס'איז גענוג דעם דיכטער צו באַטראַכטן אַ טערקישע שאַל, און "ס'טוט
די דערמאַנונג אַ שלאַג ווי אַ קוואַל". אים דאַכט זיך, אַז ער האָט "זי אַמאַל
שוין געזען", און ער פּרעגט זיך גופּא: "איך וועלכן יאָרהונדערט, אין וואָס
פּאַר אַ לאַנד"? און אַט זאָגט איציק פּעפּער:

"פון דורות צו דורות גענאָן איז די שאַל,
געזאַפט אין די פּעדים פון טרערן די גאַל,
נעהיט אויף די קווייטן די צאַרטייט פון הענט,
און האָט מיט איר בונטקייט דורך דורות געבלענט". (דאָרט, ז' 12).

און ווי טיף-יידיש איז די קללה צו די דייטשישע מערדער פאַר זייערע

מערדערייען. ס'איז די עכט-יידישע תוכחה, וואָס שטאַמט פון לאַנגע יידישע דורות, וועלכע זיינען אומגעקומען אין פאַרשיידענע צייטן. ער זאָגט :

„דאָס יידישע בלוט אויף די פעלדער, די גאַסן, די ברוקן,
זאָל אויפשטיין און ווערן די שרפה, וואָס וועט דיך פאַרצוקן !“
(ז' 106).

און ווי איציק פעפער פלעכט אַריין דורות און דורות, יידישע מאַרטירער און גאונים פון פאַרשיידענע צייטן און לענדער פון דער לאַנגער מאַרטירער- און העלדן-געשיכטע אין זיין היפער-יידישלעכן און נאַציאָנאַל-יידישן ליד „איך בין אַ ייד !“ — איז גוט באַקאַנט. ער רופט זיך איבער מיט פאַרשיידענע תקופות אין דער יידישער געשיכטע און רופט אַרויס געשטאַלטן פון יידישן עבר, וועלכע זיינען הויפט-דאַטעס און קען-צייכנס אין „דער יידישער פאַר- גאַנגענהייט“. ס'איז פאַר אים „דער וויין פון דורותדיקן דויער“, וואָס האָט אים „געשטאַרקט אין וואַנדער-וועג“. דאָ האָבן מיר פרעה, טיטוס און המן, און שמשון און בר כוכבא, און ישעיה און ר' עקיבא, און יהודה הלוי און היינע, און שפינאָזע און מאַרקס, און ניו-יאָרק, בוענאָס אירעס און חיפה, — אַלץ און אַלע האָבן „אַפגעשפּרישט מיין אוראַלט בלוט און מיין געמיט“, ווייל „איך בין אַ ייד“...

ס'איז פאַר דער כאַראַקטעריסטיק פון איציק פעפער זייער וויכטיק זיין 10-שורהדיקע ליד „עפיטאַפיע“.

ער זאָגט אין דעם ליד, אַז „איין גרויסער טרוים באַגלייט אים אין זיין גאַנג“ : „ווען בלייבן מיט דער היילער ערד וועל איך אַליין נאָר, / ווען ס'וועט דער יידישער בית-עולם מיינע אַלטע ביינער אויפנעמען.“ זאָל „דער פאַרביי- גייער, באַמערקנדיק מיין צאַם“.

„אַ זאָג טאָן פאַר דעם לעבעדיקן ווינט :

— ער איז געווען אַ מענטש, ער האָט זיין פאַלק געדינט !“

און ווי באַוואוסט, איז ער פאַר „זינד“, וואָס ער האָט דעם יידישן פאַלק געדינט, אכזריותדיק אומגעבראַכט געוואָרן, און ווער ווייסט, צי זיינע ביינער זיינען געקומען צו קבורה אויף אַ יידישן בית-עולם ? !

פון דער גרויסער קינה-פאַעמע „שאַטנס אין וואַרשעווער געטאָ“, וואָס באַשטייט פון 21 קאַפיטלען און יעדעס קאַפיטל ווי יעדע שורה, איז אַדורכ- געזאַפט מיט בלוט פון די דערמאַרדעטע, מיט גוואַלד-געשרייען פון די גע- שענדעטע און פאַרפייניקטע, מיט די שאַלן-רופן פון די העראַאישע אויפ- שטענדלער, פון דעם אויפשודערנדיקן איכה-ליד, — פון דער פאַעמע קאַן

מען ציטירן גאַנצע שטיקער, וועלכע ס'ווילט זיך אויסקריצן און איינשניידן אין געמיט און אין לייב.

„די שאַטנס רי שטאַלצע פון וואַרשעווער געטאָ —
זיי לעבן אין אונדז מיטן נראָך, מיטן ווייטיק...“

אין דער פּאָעמע מיטן זיך כסדר בילדער פון דער אַמאַליקער, טומלדיקער, רוישיקער יידישער וואַרשע, וואָס איז געווען רייך מיט טראַדיציעס און אַנ-געזאַפט מיט דורות ירושה, מיט גרויזאַמע בילדער פון דער איצטיקער געטאָ און פון חורבות מיט זייערע מוראדיקע געשטאַלטן, יידן — אַלט און יונג, מאַן און פרוי, וועלכע זיינען איבערגעגעבן געוואָרן דעם ברוטאַלן מערדער צו פיין, צו פייניקונג, צו אויכראַט און צו אומקום. צענער טויזנטער מענטשן-שאַטנס, וואָס „ווילן נישט שטאַרבן און קאַנען נישט לעבן“. „נקמה! איך וואונטש נאָר אין אינדזערע שאַרבנס, / איין טרוים נאָר — די פאַן פונעם פאַלק זאָל ניט שטאַרבן!“

און „דער זקן, דער קאַפּ דער געניטער“ האָט אַ באַגער, אַ ווילן, אַז עס „זאָל פּלאַמען די שנאה“. אַנדערש ווי אברהם, אין אַמאַליקן סדום, וואָס בעט אין נאַמען פון צדיקים צו לאָזן גאַנץ די שטאָט און נישט צעשטערן און פאַרטיליקן, רעדט דער זקן פון וואַרשע:

„אויב ס'וועט נאָר אַ צענדליק אינגאַנצן פאַרבלייבן,
זאָל גליען פון דורות אין זיי דער געוויסן,
און זאָל דער געוויסן פון דורות זיי טרייבן
אין בייזע געשלעגן, אין לעצטע געשלעגן.“

און אויב ס'וועט

„זיך ראַטעווען איינער... איין ייד וועט פאַרבלייבן,
טאָ זאָל ער דעם אומגליק פאַר דורות פאַרשרייבן...“

6.

מיר וועלן איצט גיין ווייטער און וועלן קומען צום דיכטער משה כאַש-טשעוואַצקי, וועלכער איז געפאַלן אויפן שלאַכטפעלד פּרילינג 1944. זיין העראַאישער טויט האָט אַרויסגערופן טיפן טרויער צווישן די יידישע שריי-בער אין סאָוועטנפאַרבאַנד. דאָס איז צו זען פון דער רירנדיקער מעלדונג וועגן זיין טויט, וואָס איז פאַרעפנטלעכט געוואָרן („יידישע קולטור“, נ' 5, מאַי 1944) מיט די אונטערשריפטן פון אַ 120 סאָוועטיש-יידישע שרייבער. אַ דיכטער אַ געזעלשאַפטלעכער, אַן אַקטיווער אַנטיילנעמער אין אונדזער

פאליטישן לעבן, — ווערט געזאגט אין דעם קאלעקטיוון געקראָלאָג, — האָט משה כאַשטשעוואַצקי געווידמעט זיין ליד די אַקטועלסטע פּראָבלעמען פון אונדזער קאָמף און בויאָנג. אין זיינע לידער, באַלאָדעס און פּאָעמעס האָט מ. כאַשטשעוואַצקי באַוווּזן דעם העראַאזום פונעם סאָוועטישן פּאָלק אין שלאַכט* (*). און ווייטער: „מ. כאַשטשעוואַצקיס ליד איז ענג פּאַרבונדן מיט די גרויסע שעפּערישע דערפּאָלגן און דערגרייכונגען פון אונדזער דיכ־טונג, מיט דער אויסבילדונג און אַנטוויקלונג פונעם יידישן סאָוועטיש־פּאַט־ריאַטישן געזאַנג, מיט דער קונסט־און קולטור־הויך, צו וועלכער אונדזער ליטעראַטור איז געקומען פאַר די 26 אַקטאַבער־יאָרן“ (ז' 59).

אין די גרויזאַמע יאָרן פונעם שרעקלעכן וועלט־קריג, ווען די היטלע־ריסטישע מערדער האָבן פּאַרנומען אַ שטיק וועלט און זיך ספּעציעל פּאַר־לייגט צו פּאַרפייניקן, אומצוברענגען און אויסצוראַטן דאָס יידישע פּאָלק, האָבן ווי געזאָגט, די יידישע שרייבער אין סאָוועטנפּאַרבאַנד, זיי און אַזט — צוזאַמען מיט זייערע זין, געקעמפט אויף די שלאַכטפּעלדער קעגן גרויזאַמען שונא. זיי שווערע גרויליקע, אייגענע און אַרומיקע איבערלעבענישן האָבן זיי געבראַכט צום אויסדרוק דורך פּאַרשיידענע פּאַרמען, אין זייערע שאַפּונג־גען. אויך מ. כאַשטשעוואַצקי, ער און זיין זון, זיינען געווען אויף די קריגס־פּראָנטן.

אין זיין טיף־רירנדיקן און טראַגיש־דערהויבענעם לידער־ביכל „פון אַמאַל און היינט“ (מאַסקווע, 1943) האָבן מיר אַ ליד וועגן זיין זון, „דעם אַר־טילעריסט פון דער רויטער אַרמיי געווידמעט“, וואו מ. כאַשטשעוואַצקי זאָגט צו אים:

„עס שטייט אויף זיין פּאַסטן מיין זון און ער וואַכט,
אויך טראַכט וועגן אים סיי בייטאַג, סיי ביינאַכט,
ביגלויב מיר'ן באַזיגן די פּינצטערע מאַכט
און קומען מיין זון וועט — אַ העלד פון דער שלאַכט“ (ז' 6).

אין דעם דאָזיקן לידער־ביכל האָבן מיר קרעפטיקע לידער

* מ. כאַשטשעוואַצקי, צוזאַמען מיט ב. בערנאַלץ, האָבן פּאַרפאַסט אַ דראַמע (אין 3 אַקטן), וואָס איז פּאַרעפּנטלעכט געוואָרן אין „יידישע קולטור“, 1944 (אין די כ"ג, 5, 7-6, 8-9). ווען דער מאַנסקריפט פון דער דראַמע, וואָס די האַנדלונג קומט פאַר אין מלחמה־צייט, אין אַן אוקראַינער שטאַט, איז אַנגעקומען פון מאַסקווע קיין ניו־יאָרק, איז שוין משה כאַשטשעוואַצקי, דער שלאַכטמאַן, נישט געווען צווישן די לעבעדיקע, און זיין נאָמען איז אין דער „יידישע קולטור“ געגעבן געוואָרן אין אַ שוואַרץ רעמל.

פון אַמאָל, וואו ס'ווערן אַרויסגעבראַכט פאַרשיידענע העראַאישע און מאַר-
טירער-געשטאַלטן פון דער יידישער געשיכטע. דער דיכטער רופט זיך
מיט זיי איבער. ער לעבט זיי אויף אין זיין געמיט און אין זיין געדאַנק.
ער לאַזט זיי רעדן טרייסט-און דערמוטיקונג-רייך און ער זוכט גלייכצייטיק
אין זייערע העלדישע מעשים טרייסט און דערמוטיקונג פאַר זיך, פאַר אַלע
אַרום.

מיר האָבן דאַרט אַ ליד „דוד און גלית“, געשריבן אין די שווערסטע
צייטן, ווען דער „ריז“ היטלער האָט זיך פאַרמאַסטן אומצוברענגען „דודן“,
דאָס יידישע פּאָלק.

עס זאָגט דוד צו גלית, צו די היטלעריסטישע האַרדעס :

„און מענטשן זיין אַפילו ריזן-גרויס,
געשמידט אין שטאַל, געשיצט מיט שילד און העלם,
בין איד אַנטקעגן דיר אַן שרעק אַרויס
און וועל דעם וועג דיר מיט מיין לייב פאַרשטעלן.

און מענטשן גלית זיין, ביין פון זיין ביין,
וועל איד באַנייס אַ קאַן איצט דוד ווערן,
און ס'וועט פון שטיינוואַרפער מיין פראַסטער שטיין
אויף טויט צעלעכערן דיין קופער-שטערן“ (ז' 8).

ס'איז דאָ אין ביכל אַ לענגער ליד „שמשון און דלילה“, וואו עס ווערט
געשילדערט דער טראַגיש-העראַאישער סוף, ווען שמשון צעטרייסלט די
זיילן פון דעם פלשתים-פּאָלאַץ :

„און נאָר דער פאַרדראָס, וואָס אין האַרץ האָט גערייפּט
איז אויפגעגאַן איצטער אין צאָרן,
און ער האָט דערפילט, — ס'ווערן אַדערן שטייף,
ס'ווערט ווידער זיין כוח געבאַרן“ ...

און די לעצטע פיר שורות — דער פינאַל, — פונעם ליד :

„עס האָט די געביידע געקראַכט מיטאַמאָל,
און אין שוידער-געהויל אין צעמישטן
געגעבן אַ קלונג האָט אויף דורות דאָס קול :
— זאָל שטאַרבן מיין זעל מיט די פלשתים !“ (ז' 30).

אין ביכל איז דאָ אַ ליד „יעל און סיסרא“, די ביבלישע מעשה מיט
דער יידישער פרוי, וואָס ברענגט אום דעם שונא סיסרא.

און ווייטער קומט די פאָעמע „חנה מיט די זיבן זין“, — די באַרימטע געשיכטע פון חנה, וואָס פאַר אירע אויגן ווערן פאַרפייניקט אירע זין, וועל-
כע ווילן זיך נישט בוקן און פאַרראַטן דאָס יידישע פאַלק.

מ. כאַטשעוואַצקי הויבט אָן זיין פאָעמע:

„אַט איז זי, די מוטער, מיר קענען זי גוט,
געדענקען די זין אירע זיבן!
דאָס דריטע יאַרטויזנט עס פלייצט זייער בלוט,
דאָס בלוט איז דאָס זעלבע געבליבן.“

מע האָט אונדז פאַרניכטן ניט איין מאָל פאַרטראַכט,
מיט גיפט און מיט שאַנד אונדז פאַרמען“ ... (ז' 34).

נאָכן איבערגעבן ווי איין זון נאָכן אַנדערן זאָגן זיך אָפּ צו פאַלגן דעם
שונא און זיי ווערן, ביים בייזיין פון דער מוטיק־טראַגישער חנה, דערמאָר-
דעט, זאָגט מ. כאַטשעוואַצקי אין סוף פון דער פאָעמע:

„... עס יאָגן זיך דורות, עס בייט זיך דער דין,
נאָר ס'פלייצט אַלץ און פלייצט אין די ימען
דאָס בלוט פון די זיבן מאַרטירער, די זין,
באַנאָד מיטן בלוט פון דער מאַמען“ ... (ז' 38).

דאָס לידער־ביכל ווערט פאַרענדיקט מיט „עפיוזאָדן פונעם מכביער
אויפשטאַנד“, וואָס הייסט ביי אים: „דאָס פאַלק איז אויפגעשטאַנען“, וואו
ער ברענגט די יידישע מכבי־אויפשטענדלעך, מתתיהו, יהודה, חנניה,
מיר האָבן דאָ אויך דעם סירישן אויפזעער אַפעלעס, וואָס קומט מיט אַ באַפעל
אַפצושאַפן דעם יידישן גלויבן און פאַדערט־אויף מתתיהו חשמונאי, ער זאָל
דער ערשטער ווייזן דעם ביישפיל צו טאָן וואָס דער קייסער וויל. ס'קומט
פאַר אַ שווערער געראַנגל. אַפעלעס באַפעלט צו טויטן מתתיהו, אָבער
דאָ פלוצים קומט אָן זיין זון יהודה מיטן חייל און רופט אויס זיגעריש:
„... אונדזער פאַלק איז מוטיק אויפגעשטאַנען / אַז זייער סוף וועט קומען
גאָר אינגיכן...“ (ז' 62).

7.

און אַט אַ פאַר אויסצוגן פון נאָך אַ יידישן דיכטער — ליפע רעזניק,
וואָס האָט געלעבט לאַנגע יאָרן אין קיעוו און וואָס מיט אים, ווי מיט מ.
כאַטשעוואַצקי, האָבן מיר זיך אָפט געטראַפן אין די יאָרן פון דער ערשטער

וועלט-מלחמה און אין די יאָרן פון דער רוסלענדישער רעוואָלוציע 1917-1921. ליפע רעזניק, אַן עלטערער ברודער פון יאַשאַ רעזניק, איז געשטאַרבן אָדער געפאַלן אין קריג, ווען גענוי — איז מיר נישט באַקאַנט. ליפע רעזניק האָט געהערט צו דער קיעווער גרופע יונגע יידישע שרייבער, באַגלייך מיט אַשר שוואַרצמאַן, וואָס האָבן זיך „געטוליעט“ אַרום די „עלטערע“ דוד בערגעל-סאָן, נ. מיזיל, י. דאַברושין א. אַנד. געבוירן אין 1890 אין מאַקאַראוו, איז ער דערצויגן געוואָרן אין דער יידיש-טראַדיציאָנעלער שטאַט טשער-נאַביל, וואו זיין פאָטער איז געווען מלמד און חזן אין רבישן הויף. ער איז געווען איינער פון די פראַדוקטיווסטע שרייבער: דיכטער, דראַמאַטורג, רעדאַקטאָר, איבערזעצער. ער איז געווען איינגעטונקען אין יידישקייט, אין יידישער מסורה, אין דער צייט פון דער מערדערלעכער דייטש-נאַצי-שער אַקופאַציע האָט ער צווישן אַנדערן געשריבן אַן אויפטרייסלענדיק ליד „מאַנען און צאָלן“.

דאָס ליד הויבט זיך אַן אַזוי:

„איך בלעטער איצט נאָך אַמאָל אַלטע פאַרגעסענע בלעטער
און מיט אויף דעם רום פון מיין פאַלק און זיין פיין און זיין צאַרן.
איצט וויל איך ניט נאַרנישט פאַרנעסן — איך וועק אין זכרון
פאַרגאַנענע צייטן מיט בלוט און מיט טרערן געזעטיקט.“

און ליפע רעזניק ברענגט אויף אין זיין זכרון:

„עס טליען אין שטעט דיינע, דייטשלאַנד, פאַרצייטיקע שפורן
פון בלוטיקן בלבול, פון שאַנד-לאַטעס, שייטערס פאַגראַמען,
ניט אַפגעווישט האָט זיי די צייט און ניט דראַנג און ניט שטורעם, —
איצט גליען זיי העל און באַלויכטן דעם וועג צו נקמה.“

און ווייטער וויקלען זיך פאַנאַנדער גרויסע זעאונגען פון אַמאָל, און דער
דיכטער ליענט ווייטער אַרויס פון דער געשיכטלעכער מגילה:

„איך זע דיין האַקנקרייץ איצט מיט די פינצטערע שלייפן,
און העלדזער פון ליכטיקע מיידלעך די שלייפן פאַרציען, —
דערמאָן איך די קרייצטרעגער דיינע, און היימען אין שרפות
און גלויביקע זיידעס, געהאַנגען מיט הינט אויף איין תליה! ...“

עס שטייען פאַר אים אויף פון דער פאַרגאַנגענהייט „קדושים, געשאַכטן
אין שפייער, אין מאַינץ און אין וואַרמס“...
אין אַ צווייטן ליד „סי'האַט געשלאָגן די שעה“ (געשריבן אין 1942),
וואָס איז אַן אַפּקלאַנג פון די גרויל-ידיעות, וועלכע זיינען געקומען פון די

געטאס און לאַגערס. וואו יידן זיינען געפייניקט און פאַרפייניקט געוואָרן, האָט ליפע רעזניק געשריבן :

„איך זע און איד זוך אין דיין עלנטן בליק
דעם ליכטיקן פונק פון געירשנטער שיין.
פון טויזנט יאָר ליידן און גלויבן און גליק,
פון פאַרטייעטן צאָרן און שנאה צום פיינט.

פון אייביקער שיין און פֿון הייליקן האַס,
וואָס אין טליענדער טיף אויף אַ ווינט זיך דערוואַרט
און רייסט זיך אַרויס פון אונטער דעם אַש
און צעפלאַקערט זיך העל, ווי אַ שרפה ביינאַכט.

מיין ברודער, צי זעסטו די שריפט אויף דער וואַנט —
„מנא, מנא, תקל ופרסין“ * — ס'איז געקומען די צייט.
צי זעסטו, מיין ברודער, די שיין פון מיין לאַנד
און אויף לענדער דעם אַפשיין אינדערנאַענט און ווייט ?

דו הערסט פֿון מיין היים די געמאַסטענע טריט
און דאָס ליד און דאָס לשון פֿון בליי און פֿון מעש ?
ס'האַט געשלאָגן די שעה, דיין שיין ניט פאַרלעש,
קום אַרויס, גיי אַנטקעגן, כאַפּ אונטער דאָס ליד“.

(זאַמלבוך „דער שטערן“, קיעוו, 1947, ג' 1, ז' 80)

זיכער זיינען אין די סאָוועטישע צייטשריפטן געווען פאַרעפנטלעכט נאָך לי-
דער פֿון אַזעלכן אַדער ענלעכן כאַראַקטער. עס קאָן זיין, אַז אויך צווישן
די פאַרבליבענע כתבים פונעם פאַרשטאַרבענעם אַדער אומגעקומענעם דיכ-
טער ליפע רעזניק (אויב זיי זיינען ערגעץ-וואו אויפגעהיט) זיינען געווען
נאָך אַזעלכע טיף-נאַציאָנאַלע לידער.

די געבראַכטע אויסצוגן זיינען דאָך בלויז פֿון עטלעכע יידישע דיכטער,
מ'קאָן פאַרשטייט זיך, ברענגען נאָך און נאָך אויסצוגן פֿון לידער, פאַעמעס,
דערציילונגען פֿון סאָוועטיש-יידישע דיכטער און דערציילער, וואו עס זיינען
דאָ טיף-יידישע, טיף-נאַציאָנאַלע מאַטיוון.

מאָי, 1957

* אויסגעצכנט, אַפּגעוואויגן און צעטיילט.

נאַציאָנאַלע מאַטיוון ביי פּרץ מאַרקיש

1.

אין פריערדיקן אַרטיקל „איז די סאָוועטיש-יידישע ליטעראַטור געווען אַ נאַציאָנאַל-יידישע? “ האָבן מיר, אויפן סמך פון געבראַכטע אויסזאָגן פון סאָוועטיש-יידישע ווערק, געשאַפן דורך די פאַרשיידענע דאַרטיקע יידישע שרייבער, באַוווּזן, אַז די סאָוועטיש-יידישע ליטעראַטור, סיי אין פּאַעזיע און סיי אין פּראָזע, האָט אַפּט אַרויסגעבראַכט נאַציאָנאַל-יידישע מאַטיוון און ערנסט באַהאַנדלט יידיש-נאַציאָנאַלע פּראָבלעמען, און אַז זי האָט זיך אויך איבערגערופן מיט די הערעאַאישע תקופות אין דער יידישער פאַרגאַנג-גענהייט און מיט די פאַרשיידענע העלדישע און מאַרטירער-געשטאַלטן אין אונדזער רייכער געשיכטע, אַנגעהויבן פון די ביבלישע צייטן.

עס איז אונדזער אַלעמענס הייליקער חוב צו די טראַגיש-אומגעקומענע און גרויזאַם-אומגעבראַכטע סאָוועטיש-יידישע שרייבער, ווי אויך צו די לעבנגעבליבענע און לעבעדיקע יידישע שרייבער, ווי ס'איז אויך אונדזער פליכט לגבי די יידישע פּאַלקסמאַסן אין סאָוועטנפאַרבאַנד, וועלכע קאַנען נאָך דערווייל, צו אונדזער טיפן צער און גרויסן צאַרן, אַליין נישט קומען צום לעבעדיקן, אַפענעם און עפנטלעכן, מינדלעכן און שריפטלעכן יידישן וואַרט, — עס איז, זאָגן מיר, אונדזער חוב און פליכט אַרויסצובאַוווּזן אַ ספּעציעלע פאַראינטערעסירטקייט צום סאָוועטיש-יידישן שאַפן, וואָס איז אין זיין סאַמע בלי איבערגעריסן געוואָרן, און דערציילן וועגן די וויכטיקסטע פאַרמעסטן און דערגרייכונגען פון דער סאָוועטיש-יידישער ליטעראַטור און קולטור אין אירע אַקטיוו-שאַפּערישע יאָרן פון 1917-1948.

און גאַר באַזונדערס און ספּעציעל באַדאַרפן מיר עס טאָן איצט, איצט, ערב דעם 40טן יאָרטאָג פון דער אַקטאַבער-רעוואָלוציע פון 1917. אין דער אַלגעמיינער סאָוועטישער פּרעסע ווערן לעצטנס פאַרעפנטלעכט פיל ידיעות, באַריכטן און רעזאָלוציעס וועגן די גרויסע צוגרייטונגען צום 40טן יאָרטאָג פון דער אַקטאַבער-רעוואָלוציע. די סאָוועטישע שאַפּער — די שרייבער, דראַמאַטורגן, טעאַטער-קינסטלער, מוזיקער, מאַלער — אַלע גרייטן איצט צו פּראַיעקטן, ווי צו ברענגען צום פולסטן אויסדרוק דורך די ווערק פון פאַרשיידענע קונסט-געביטן דאָס אַלץ, וואָס איז דערגרייכט געוואָרן פאַר

די פיר יארצענדליקער. עס ווערן באטראכט די מאס-מיטלען ווי צו פאר-עפנטלעכן אלגעמיינע סך-הכלען פון און אין דער קונסט-וועלט. די פאר-שיידנסטע גרעסערע און קלענערע פעלקערשאפטן און נאציאנאליטעטן זיינען שטארק באשעפטיקט מיט די צוגרייטונגען צו די אקטאבער-פייערונגען. אן אויסנאם, א שרייענדיקער אויסנאם, איז בלויז די דארטיקע יידישע נאציאנאליטעט, וואס איז זינט נאָוועמבער 1948 לחלוטין באַרױבט פון אירע רעכט צו האָבן אַן אייגענע יידישע פרעסע, אייגענע יידישע פאַרלאַגן, אייגענע יידישע טעאַטערן און אַן אייגן יידיש קולטור-לעבן, ווי ס'האַט עקזיסטירט זינט 1917 בײַ 1948. עס איז שוין אַ מעשה פון אַ פאַר יאַר, ווי ס'זײַנען געקומען צוואַנג, אַז די עוולה וועט פאַרגיטיקט ווערן, און אַז דער פאַרברעכערישער פאַרבאַט אויפן יידישן שאַפן וועט אַפגעשאַפט ווערן, אָבער דערווייל בלייבט עס אַלץ בײַ די הבטחות... ווי שטייט דאָרט געשריבן: „אשמנו מכל עם, בושנו מכל דור, גלה ממנו משוב“, — מיר זײַנען שולדיקער פון יעדן אַנדערן פאַלק, מיר זײַנען פאַרשעמטער פון יעדן אַנדערן דור, ס'איז פאַרטריבן, פאַריאַגט פון אונדז יעדער מין פרייד...

מיר האָבן שוין פריער דערמאָנט, אַז אין 1940 איז פאַרגעקומען אין מאַסקווע אַ פאַרזאַמלונג פון די סאָוועטיש-יידישע שרייבער, וועלכע זײַנען דאָן געווען שטאַרק פאַרנומען מיט אַקטיוו-שאַפערישע טעטיקייטן. אויף דער פאַרזאַמלונג פון די יידישע שרייבער האָט דער פאַרזיצער פראָפ. י. נוסיןאַוו (איינער פון די גרויזאַם-אומגעבראַכטע סאָוועטיש-יידישע שרייבער) גע-צויגן די אויפמערקזאַמקייט פון די פאַרזאַמלטע האַפערדיקע יידישע שריי-בער, אַז אין צוויי יאַר אַרום, אַקטאָבער 1942, „וועט מען פייערן דעם 25טן יאַרטאָג פון דער סאַציאַלער רעוואָלוציע, און די סאָוועטיש-יידישע שרייבער דאַרפן דעריבער שוין באַצײטנס אָנהייבן גרייטן וואַגיקע ווערק, וועלכע זאָלן שילדערן די גרויסע דערגרייכונגען און דעראַבערונגען, פון די 25 יאַר לעבן און שאַפן אין ראַטנפאַרבאַנד“.

ווי לחלוטין אַנדערש איז די לאַגע פונעם יידישן שאַפן, פונעם יידישן שרייבער אין סאָוועטנפאַרבאַנד איצט, ווען מען גרייט זיך דאָרטן צו פייערן דעם 40טן יאַרטאָג! ווי טרויעריק און טראַגיש עס איז! און עס זעט זיך דערווייל נישט קיין שום ראַדיקאַלע ענדערונג!...

2.

מיר וועלן גיין ווייטער און וועלן אַרויסאַנטפלעקן די נאציאנאליידישע מאַטיוון פון דער גרויזאַם-פאַרשניטענער יידישער ליטעראַטור אין סאָוועטנ-פאַרבאַנד.

מיר באַטאַנען ווידערמאָל, אַז מיר באַטראַכטן אונדזער דאָזיקע אַרבעט ווי אַן אַנהייב, וואָס דאַרף פאַרגעזעצט ווערן ווייטער. מיר האָבן נישט אונטער דער האַנט די אַלע יידישע זשורנאַלן און זאַמלונגען, וואָס זיינען דערשינען אין די 30 גוטע, זאַטע יאָרן פון סאָוועטיש-יידישן שאַפּערישן לעבן. מוזן מיר אין אונדזערע באַהויפטונגען זיך שטיצן בלויז אויף איינצעלנע ווערק, מיט דער האַפענונג, אַז מיט דער צייט וועלן מיר האָבן פאַר זיך מער און מער ווערק און מאַטעריאַלן צו קאַנען געבן אַ מער-אויסשעפלעכע און פולערע אַפהאַנדלונג.

מיר האָבן פריער געשריבן וועגן מאַרקישעס ראַמאַן „דור אויס דור איין“ (1929) און אַנגעוויזן אויף דעם נאַציאָנאַל-יידישן כאַראַקטער, וואָס אַט דער אינטערעסאַנטער און גייסטרייכער מאַרקיש-ראַמאַן האָט פאַרמאַגט. דער אימפעטפולער גרויסער יידישער דיכטער פּרץ מאַרקיש, וועלכער האָט זינט 1917 און אין די אַלע יאָרן געשאַפן אין סאָוועטנפאַרבאַנד, אין פּוילן (אין די יאָרן 1921-1926) און אין אַנדערע לענדער פון אייראָפּע, און לסוף — ווידער אין ראַטנפאַרבאַנד, האָט אין אַ צייט פון 30 יאָר באַרייכערט די יידישע ליטעראַטור מיט אַ גרויסער צאָל פאַרשיידנאַרטיקע ווערק, — לידער, פּאָעמען, דראַמאַטישע שאַפּונגען און וואַגיקע פּראָזע-און פּאָעזיע-ביכער ביז זיין לעצט גרויס בוך „מלחמה“.

מען דאַרף אָבער צוגעבן, אַז אין לויף פון די אַלע יאָרן איז פּרץ מאַרקיש נישט איינמאַל קריטיקירט געוואָרן דורך אייניקע סאָוועטיש-יידישע וואַרט-זאַגער פאַר זיינע נאַציאָנאַלע „אַפּניגן“. אמת, נישט אַלע מאָל איז דער דיכטער געווען אַ געהאַרכזאַמער שרייבער-פּאָלגער. מיר ברענגען ווייטער אייניקע אויסצוגן פון שאַרפע פאַרוואָרפן אויפן אַדרעס פון פּרץ מאַרקיש פאַר זיינע נישט-גענוג „כשרע“ לידער, אין וועלכע ס'האַבן זיך אַריינגעכאַפט נאַציאָנאַל-יידישע שטימונגען, ראַמאַנטישע מאַטיוון און שילדערונגען.

אונטער אַ קעפל „קעגן נאַציאָנאַליסטישער פּאָעזיע און פּוילן ליבעראַ-ליזם“ איז אין 1932 אין כאַרקאָווער „שטערן“ פאַרעפנטלעכט געוואָרן אַן אַרטיקל פון מ. קאַמענשטיין (פּסידאָנים פון משה גוטמאַן, געוועזענער טוער פון ס. ס. און פון די „פאַראייניקטע“, באַקאַנט אויך מיטן נאָמען ב. זעליקאָ-וויטש — נ. מ.), וואו ער האָט זיך אָפּגעשטעלט אויף צוויי לידער-זאַמלונגען פון פּרץ מאַרקיש, וואָס זיינען דערשינען אין סאָוועטישע מלוכה-פאַרלאַגן: „פאַרקלעפטע ציפערבלאַטן“ און „וואַכנטעג“. אגב, דאָס צווייטע לידער-בוך איז אַרויס אינעם „כאַרקאָווער יידסעקטאָר פון מלוכהשן נאַצימנד-פאַרלאַג“ אונטער דער רעדאַקציע און מיט אַ פאַררעדע פון... דעמועלעבן מ. קאַמענשטיין. און אַט וואָס דער דעמאַליטיקער „משגיח אויף כשרות“

שרייבט, צווישן אַנדערן : „פ. מאַרקיש איז אַ טאַלענטפולער דיכטער, אַ מיט-
לויפער, וואָס ווערט איצט אַ פאַרבינדעטער. ער האָט שוין ניט ווייניק רעוואַ-
לוציאַנערע ווערק, הגם אין דאָס רוב פון זיי וואַרפן זיך דורך אַפּטמאַל
נאַציאָנאַליסטישע שטימונגען, אָבער אין די 'פאַרקלעפטע ציפערבלאַטן' האָט
מאַרקיש געפונען אין 1929 טן יאָר פאַר נויטיק איבערצודרוקן אַ סך פון זיין
אַלטן קליינבירגערלעכן 'באַגאַזש'. מיר געפינען דאָרטן, למשל, אַזאַ 'פּערל' :

„משיח! ס'גייען הערצער נאָך דיר אויס!

עס וויינט די וועלט, ווי עס וויינט אין חופּה-טאַג אַ כּלה" ...

און ווייטער שרייבט מ. קאַמענשטיין :

„היינט הערט זיך נאָר איין, מיט וואָס פאַר אַ פאַטאַס מאַרקיש באַזינגט ...

אַרץ-ישׂראל :

„עס טליען אומעטיק די בגרות-בערג פון גליל,

און אויף די שפיצן טרויערן די בלויע רוימען ;

אַט דאָ, אין די פאַרטרויערט-טרוימערישע טאַלן,

האַט ווי אַ טאַף זיך פיטערן געמוזט אַ בלאַנדער טרוימער ! ...

מ. קאַמענשטיין ציטירט ווייטער :

„קעמלען, דאַוונענדיקע, קעמלען אין דער נאַכט,

באַלייכטע מיט טליתים, אויסגעבליאַקעטע ווי קאַרע,

גייען איבער גאַלד אַרויסגעפירטע פון תּנ"ך

און שטראַלנדיקע שטרעקעס לייענען פון זכרון ...

און נאָך אַ פאַר „קראַמאַלע"-שורות ברענגט מ. קאַמענשטיין :

„עס עפענען זיך הימלען אויף ווי בלויע האַפּנס רונדיקע,

די ווייטן וויקלען זיך אין גאַלדיק-גליענדיקן שייך ;

און ווי אַ שיף, אַ געשפּענסט אַ לאַנג-דערטרונקענע

גייט אויף מיט שופּרס אין דער הייך — ירושלים !

און מ. קאַמענשטיין, דער אַמאַליקער פּועלי-ציון אין דער יוגנט, און
שפּעטערדיקער ס. ס. גיט צו : „מיר האָבן דאָ אויף אַזאַ מין אופן, אַ 'שמעקע'-
דיקן' בוקעט פון משיח, ירושלים, גליל א. א. ז. ו. — דאָס גאַנצע קלאַפּער-
געצייג פונעם ציוניסטישן לעקסיקאָן" ... „דאָס איז אַזאַ מין פּאַעזיע, —
זאַגט מ. קאַמענשטיין, — וואָס אויב זי וואַלט נישט געווען, וואַלטן זי די
ציוניסטן געדאַרפט אויסטראַכטן" (ווי שאַרפּויניק! — ג. מ.). „אַזאַ פּאַעזיע,

וואָס אומאָפּהענגיק פונעם פּאַעטס כּוונות, דינט זי אַביעקטיוו דער סאַמע רעאַקציאָנערער אידעאָלאָגיע פון דער יידישער בורזשאַווע — דעם ציוניזם. די דאָזיקע לידער זיינען געשריבן געוואָרן אַפנים אין פּאַלעסטינע, בעת מאַרקיש איז דאָרט געווען. אָבער ווי קומען זיי איבערגעדרוקט צו ווערן אין ראַטנפּאַרבאַנד אין 1929 טן יאָר ?

מ. קאַמענשטיין ברענגט אויסצוגן פון נאָך אייניקע מאַרקיש-לידער און ער פירט אויס: „מיר האָבן אינעם בוך אַ פּולשטענדיקע אידעאָלאָזאָציע פונעם אַלטן, רעאַקציאָנערן, רעליגיעזן, פּאַטריאַרכאַלישן שטייגער... אין מיין, אַז פון מאַרקישן האָבן מיר געמעגט פּאַדערן, ער זאל זיך ענדגילטיק אָפּטרייסלען פון זיינע אַמאָליקע נאַציאָנאַליסטישע 'געטער' און נישט איבער-דרוקן זיי אויפן 12טן יאָר פון דער אַקטאַבער-רעוואָלוציע..."

„אָבער, — גיט צו מ. קאַמענשטיין, — נישט ווייניקער דאַרפן מיר האָבן טענות צו יענע פּאַראַנטוואָרטלעכע קאַמוניסטן, וואָס האָבן אַט-די 'פּאַר-קלעפטע ציפּערבלאַטן' רעצעניזירט, רעדאַקטירט און אַרויסגעגעבן. צי קאָן מען דאָס דען אַנדערש קוואַליפּיצירן ווי, פּוילן ליבעראַליזם ?

און אָפּגעפּאַרטיקט זיך מיטן ערשטן לידער-בוך, נעמט זיך מ. קאַמענ-שטיין צו פ. מאַרקישעס צווייטן בוך לידער און פּאַעמעס „וואַכנטעג“, וואָס, ווי ער אַליין זאָגט, איז „דאָס דאָזיקע בוך אַרויס אונטער מיין רעדאַקציע און מיט מיינער אַ פּאַררעדע“.

„אין די 'וואַכנטעג' איז, באַמת, נישטאָ נישט קיין משיח-פּאַטאַס, אָבער דאָך אַנטהאַלט עס אַ היפש ביסל לידער, וואָס שטעלן פאַר מיט זיך אַ פשוטע אידעאָלאָזאָציע פונעם פּאַרמלחמהדיקן, קליינשטעטלדיקן רעאַקציאָנערן שטיי-גער“.

און מ. קאַמענשטיין זאָגט ווייטער, אַז „צוגלייך מיט די ווירקלעך-רע-וואָלוציאָנערע ווערק ווי „ערשט-מאַיאַיקע פּאַרוועטן“, ווי „אַנטאַנעל דער מאַטראַס“, האָבן מיר אינעם בוך די פּאַעמע „וואַלין“...

איז וואָס אַזוינס נישט-כשרס איז דאָ אין דער דאָזיקער פרעכטיקער מאַרקיש-פּאַעמע ?

מ. קאַמענשטיין דערקלערט, אַז „דאָרטן האָבן מיר אַ גוטמוטיקע באַ-ציאָנונג פונעם אויטאָר צו אַזוינע שטימונגען און גענג פון זיינע קליינשטעטל-דיקע, קליינבירגערלעכע פּערסאָנאַזשן :

„נאָט אין הימל איז אַ פּאַטער,
און ער האָט ניט וואָס צו זאָרגן
פאַרן תּכלית פון דער וועלט“.

און וויטער ברענגט קאמענשטיין אַזעלכע „מוראדיקע“ שורות ווי :

„שטעלט מען אָפּ זיך ביי די קרעטשמעס
און מ'כאַפט אויף גיך אַ דאָוון“.

און נאָך אַ „שוידערלעכער“ פּערז :

„ריכט ער פּסח אָפּ אַ סדר
ווי דער מלכות, ווי דער גרעסטער,
אַנגעלייגט ער זאָגט און דאָוונט
די הגדה ביו קאַיאָר“.

און געבראַכט אַט די „דיסקרימינירנדיקע“ שורות, גיט צו מ. קאמענשטיין :
„און אין דער גאַנצער סעריע געפינען מיר ניט איין שורה, וואָס זאָל אויס-
דריקן דעם אויטאָרס נעגאַטיווע באַציאונג צום דאָזיקן פּאַטריאַרכאַלישן
זומפּ (?!)“.

אין דער דאָזיקער ריכטונג גייט וויטער מ. קאמענשטיין, וואָס נעמט פּרץ
מאַרקישן אויפן צימבל און גיט דעם דיכטער אַ „באַלערנדיקע“ לעקציע אין
פּאַליטישער כּשרות... מ. קאמענשטיין איז דערביי נישט פּויל צו קנייפן
זיך גופא אין בעקל. ער דערציילט, אַז ער האָט „אַלעמאַל געקעמפט קעגן דעם
פּאַרמאַליזם און עסטעטיזם“ און ער גיט איבער וועגן זיך אַ שבת, אַז ער איז
„שאַרף אַרויסגעטראָטן אין דער פּרעסע נאָך מיט יאָרן צוריק קעגן פּאַרשפּרייטן
צווישן די יידישע שול־קינדער פּרצעס 'פּאַלקסטימלעכע געשיכטן', נישט
געקוקט אויף זייערע פּאַעטישע מעלות...“
הכלל, מ. קאמענשטיין איז אַן אַלטער „הינער־פּרעסער“... אָבער דאָך
האָט ער דורך זיינע „ריינע“ הענט אַדורכגעלאָזט אַזאַ טרייף־פּסול, ווי די
דערמאָנטע „וואַכנטעג“ מיט מאַרקישעס לידער... .

3.

און אַט נאָך אַ פּעקל טענות צו פּרץ מאַרקישן. דאָס מאָל איז עס אין דער
לאַנגער אָפּהאַנדלונג פּונעם יונגן סאָוועטיש־יידישן קריטיקער א. האַלדעס
„וועגן איניקע פּראַבלעמעס פון סאַציאַליסטישן רעאַליזם“ (פּאַרעפּנטלעכט
אין „אַלמאַנאַך פון יידישע סאָוועטישע שרייבער“, אַרויסגעגעבן אין כאַרקאָווער
מלוכה־פּאַרלאַג פאַר די נאַציאָנאַלע מינדערהייטן אין אוסר־ר, 1934, „צום אַל־
פּאַרבאַנדישן שרייבער־צוזאַמענפּאַר“).

א. האַלדעס שטעלט זיך אָפּ, אין זיין אָפּהאַנדלונג, אויף די ווערק פון פּאַר־
שיידענע יידישע דיכטער און קומט ענדלעך צו פּרץ מאַרקישן און צו זיין

פּאָעמע „ברידער“. ער שרייבט: „ס'איז איבעריק צו דערמאָנען מאַרקישעס וועג, ער איז אַלעמען באַקאַנט. עס איז אויך באַקאַנט, אַז דעם גרויסן אויפֿ-שטייג, דאָס אַנשליסן זיך אינעם אַקטיוו פון דער סאָוועטישער דיכטונג האָט מאַרקיש באַוווּזן מיט דער פּאָעמע 'ברידער' (1930)“. נאָך אייניקע לויבֿווערטער אויפֿן אַדרעס פון פרץ מאַרקיש, וואָס האָט „געשאַפֿן נייע אידעאָלאָגיש־קינס־טלערישע ווערטן“, גיט א. האַלדעס צו, אַז „איינציטיק איז אין דער פּאָעמע נאָך פֿאַרבליבן היפש פונעם אַלטן מאַרקישן, די נאַציאָנאַלע און שטעטלידיקע באַגרענעצטקייט, און אפילו נאַציאָנאַליסטישע מאַמענטן (דערמאָנט זיך די סצענע פון פּאַגראַם), אַ באַשטימטע אידעאָליזאַציע פון 'בונד', אַ באַשטימטע כאַאָטישקייט, — דאָס אַלץ האָט זיך אָפּגעשפּילט אויף די קינסטלערישע מיטלען, וועלכע גייען (קומען) פון די פריערדיקע עטאַפֿן אין מאַרקישעס שאַפֿונג“ (ז' 270).

אין דעם ווייטערדיקן גאַנג פון דער אָפּהאַנדלונג באַרירט א. האַלדעס פ. מאַרקישעס אַנדערע ווערק און ער שרייבט: „לעצטנס קומט מאַרקיש אין אייניקע לידער מיט גאַר אַלטע גענג, וואָס דערמאָנען דעם 'לעצטן'. אַט עפנט איר דעם ערשטן באַנד געזאַמלטע ווערק (דערשינען אין פּאַרלאַג 'עמעס' מאַסקווע, 1933, 382 זײַ, ג. נ.) מיט עטלעכע לידער וועגן דעם אונטערגאַנג פונעם יידישן הענדלער־שטאַם“... א. האַלדעס ציטירט שורות פון דעם ליד און צווישן אַנדערע אַזעלכע שורות, וואו פ. מאַרקיש זאָגט, אַז „אָפּטאַן רעכטס דאַרף איך אַ בר־מינן, / פון ליכט אים אָפּשניידן, אים צומאַכן די אויגן, / ווייל דאָס געביין זיינס דאַרף איך ברענגען אויפֿן באַרג / און אויף דעם אויפֿ־לייגן זיין שטר־בוך און זיין טאַרבע / ווי אויף אַ קריגסמאַן ווערט אַרויפֿגעלייגט זיין שווערד, — / ווייל מיט דער טאַרבע אין די ציין איז ער געשטאַרבן / און אין דער טאַרבע זיך געפרוכפערט / און געמערט“... און א. האַלדעס האָט טענות צו מאַרקישן: „נעמט דעם גאַנצן פּראָצעס פון אָפּשייד, וויפֿל ווייטיק איז דאָ פּאַראַנען, און ווי דערהויבן עס ווערט סוף־כל־סוף דורכן בילד דער הענדלער־שטאַם, וועמענס געביין דער דיכטער מוז ברענגען אויפֿן באַרג צו היכער קבורה ווי אַ קריגסמאַן“... א. האַלדעס קאָן נישט פּאַרליידן די מאַרקיש־לידער, וואו ס'קומען באַדויעראַן מיטגעפּיל־ווערטער צו די אַמאָליקע יאַריד־און מאַרק־מענטשן. ער ברענגט נאָך אַ פּאַר שורות פון אַ ליד:

„ערד און הימל,

טאַטעס פון די מערק און זייערעס פון די גריכער,

אַט זיצן זיי ביי בערגלעך שמאַטעס, ווי ביי חורבות די נביאים

און בלעטערן די בלעטלעך ווי די ביבל“...

און א. האַלדעס פירט אויס, אַז „די אוראַלטיקע“ בילדער-סיסטעם רעדט וועגן ניט קיין אויסגעלעבטע רעשטן פון אַלטער אידעאָלאָגיע“... (ז' 272).

4.

איך דער באַוואוסטער סאַוועטיש-יידישער קריטיקער י. דאַברושין האָט געקנעלט מיט פּרץ מאַרקישן אַ פּרק „דיאַלעקטיק“ און אין אַ גרעסערער אַפּ-האַנדלונג „מאַרקישעס אַרויפגאַנג“ (וועגן פ. מאַרקישעס ערשטן באַנד „גע-זאַמלטע ווערק“, אין זיין בוך „סאַוועטישע דיכטונג“, מאַסקווע, 1935), ווייזט ער אָן אויף די „נאַציאָנאַליסטישע פּאַראורטיילן“, וואָס האָבן געהאַט „אַ גע-נוגנדיקע ווירקונג אויף דער אויסבילדונג פון מאַרקישעס דיכטערישן וועזן אין די ערשטע יאָרן פון זיין שאַפּן“: „די עקסטע ראַדיקאַליזירונג פון די רואינירטע קליינבירגערלעכע שיכטן, — זאַגט י. דאַברושין אין זיין האַרבער יידישער „עברי“ — וואָס האָט געבראַכט מאַרקישן צו זיין שטורמיש-בונטאַ-רישער אויפרייס-דיכטונג, האָט אים דאָך ניט פאַרהיט דאָן פון זיינע וואַלין-לידער, וואָס דריקן אויס דעם 'טראַט צוריק' (לענינס אָן אויסדרוק), די בענקשאַפּט נאָך דעם איינגעזעסענעם פאַרפונדעוועטן שטעטלשן לעבנס-שטייגער“ (ז' 21).

י. דאַברושין פּרעגט אויך שטאַרק אַפּ דעם אידעאָלאָגישן תּוך און דעם צוגאַנג פונעם דיכטער צו די פּאַגראַם-געשעענישן. „אין זיין פּאַעמע 'קופּע' — שרייבט י. דאַברושין, — האָט מאַרקיש אַוועקגעשטעלט די פּאַגראַם-פּראַגע אין די ענגע נאַציאָנאַלע רוימען (ראַמען?)“. י. דאַברושין גיט צו: „אַבער גראַד אין דער 'קופּע', האָט מאַרקיש געשליידערט דעם באַרג סיני צוריק 'די צען געבאַטן', געשטרעבט אַפּצוזאַגן זיך פון דער טראַדיציאָנעלער נאַציאָ-נאַליסטישער פּאַגראַם-אויפּפּאַסונג. הגם דער אויסגאַנג-פּונקט פון דער 'קופּע', איר ערשטער פּאַרטראַכט שטאַמט געוויס פון דעם 'נאַציאָנאַלן' חורבן, וואָס דער דיכטער האָט איינגעזען אין האַראַדישטער געשעענישן (ז' 34).

ווייטער אין דער אַפּהאַנדלונג ברענגט י. דאַברושין אַ שורה פון פּרץ מאַרקישעס אַ ליד, וואָס קלינגט איצט, פינף יאָר נאָך מאַרקישעס גרויזאַמען טויט אין מאַסקווע, אַזוי גרויליק-טראַגיש: „טויטערהייט וועל איך אַריינגיין אינעם טאַג פון בלוט און האַניק“, און י. דאַברושין גיט צו: „אַט אַזאַ איז ער דאָך געווען מאַרקישעס ערשטער אַנפּאַנגערישער אַריינפאַר אין דער שטייגנדיקער רעוואַלוציע נאָך דעם, ווי ער האָט אַנגעלאָדן אויף זיך דעם באַלאַסט פון די פּאַגראַם-געשעענישן, וואָס ער האָט ניט געקאַנט פּראַלעטאַריש באַנעמען...“ (ז' 38).

דער קריטיקער ציטירט נאָך און נאָך לידער פון פּרץ מאַרקישן, וואו

ס'קומט צום אויסדרוק זיין אומרו, זיינע ספקות, זיינע פראַגן, און ער זאָגט און באַצייכנט, „אַז דער דאָמינאַנדיקער גרונט־געדאַנק פון די הונגער־און פאַגראַם־לידער איז דער געדאַנק פון דער אַבסאָלוט־באַנקראַטירטער מענטש־לעכער קולטור. דאָס דאָזיקע, ווי אויך דער פאַרשטאַרקטער וויי־געשריי, וואָס האָט ניט ביים דיכטער קיין סאַציאַלן אויסזיכט און קאַן דעריבער, אין דער 'קופּע' בפרט, אויסגעטייטשט ווערן ווי אַ נאַציאָנאַליסטישער וויי־געשריי — באַקומט זיך פון דעם און דערפון, וואָס מאַרקיש האָט אַפּשטויסנדיק און פאַר־אורטיילנדיק די בורזשואַזע קולטור, ניט געזען און ניט אויפגעפאַסט דאָן קאַנקרעט די פּראַלעטאַרישע, די סאַציאַליסטישע קולטור — די איינציקע און עכטע טרעגעריין פון דער מענטשלעכער מאַראַל און מענטשלעך־מאַראַלן ברידערלעכן צוזאַמענלעבן" ... (ז' 40).

און ווי צייטיק און ווי ווייטיקדיק־היינטיטיק איז אַ ליד פון פּרץ מאַר־קישן פונעם ציקל „ווילאַנד“, געווידמעט מאַסקווע, וואָס איז געשריבן אין 1919. אַט אַ פאַר שורות פון דעם ליד, וואָס געפעלט נישט י. דאָברושינען און פאַר וועלכן ער שטראַפט דעם דיכטער:

„וואָס גייט עס מיר אַן דען,
ווער ס'האַט דיך פאַרפלאַנטערט,
און וועמען פאַרפלאַנטערט דו האָסט אין פאַרבייגיין?
אַ הירש אַ פאַרשייטער
מיט הערנער, ווי צווייגן,
זיך פלאַנטערט די וועלט דאָ
אין נעצן געשטעלטע
מיט טאַרבע פון ברויטן
ביים בראַנדיקן קלעם־מויל
און פּרעגט זיך ביים קרעמל
אויף טויערן רויטע" ... (פּרשטער באַנד, ז' 291).

און י. דאָברושינען זאָגט: „אין יאָר 1919 האָט מאַרקיש, הייסט עס, אויף אַזאַ אופן אויפגעפאַסט די רויטע רעוואָלוציאָנערע מאַסקווע. אין דעם גאַנצן ליד איז צו זען, אַז צו דער פּראַלעטאַרישער רעוואָלוציאָנערער וועלט־פּעססונג איז מאַרקיש דאָן צוגעגאַנגען ווי צו אַ רעטעניש" ... (ז' 38).

מיט 25 יאָר צוריק האָט זיך י. דאָברושינען גאַרנישט געחלומט, אַז מיר וועלן צום 40טן יאָרטאָג פון דער רעוואָלוציע שטיין ווי פאַר אַ רעטעניש ... ווייזט אויס, אַז מיר באַדאַרפן ערשט פונדאָסניי בלעטערן און לייענען, לייענען און שטודירן די לידער־ביכער פון פּרץ מאַרקישן, כדי אַרויסצוגעפינען

זיין אמתן דיכטערישן פרצוף-פנים און באַגרייפן זיין שווערן גאַנג און זיין ערנסטן וועג די אַלע יאָרן פון זיין דיכטערישן ווייטיקדיק-פריידיקן שאַפן.

5.

מיר וועלן איבערלאָזן די טענות-מענות, וואָס מ'האַט געהאַט צו מאַרקישן און די פאַרוואַרפן, וואָס מ'האַט אים געמאַכט, און וועלן זען, ווי פּרץ מאַרקיש האָט רעאַגירט אויף די מערדערייען פון די דייטשע באַנדעס און ווי זיין דיכ-טעריש וואָרט איז אַנגעשטעלט געוואָרן אין די גרויזאַמע טעג פֿון דער היט-לעריסטישער אַקופאַציע. אין דער מוראדיקער חורבן-צייט האָט פּרץ מאַרקיש צעצונדן אַלע זיינע אינעווייניקסטע פייערן, זיין דיכטונג האָט געברענט און געפלאַקערט מיט שנאה צו די דייטשן (זע זיין לידער-ביכל „אַ טויט די קאַ-ניבאַלן“, מאַסקווע, 1941), און מיט דערמוטיקנדיקע ווערטער צו די געפייניקטע און פאַרפייניקטע יידן און נישט-יידן.

ווי אַמאָל, מיט איבער צוואַנציק יאָר פריער, אין זיין פאַעמע „די קופּע“, אַזוי איצט — און מיט נאָך מער דיכטערישער גבורה — איז ער אויפגע-טרייסלט פון די גרויזאַמע געשעענישן, און זיין צאָרן און האָס, זיין וואָרונג און שטראַף איז אַדורכגעפלאַכטן און אַדורכגעדרונגען מיט נביאישע אויס-דרוקן, מיט נביאישן פאַטאַס.

אַט ליגט פאַר אונדז פּרץ מאַרקישעס אַ ליד „דעם יידישן שלאַכטמאַן“, וואו דער דיכטער ווענדט זיך צום יידישן זעלנער, וואָס איז פיל מער ווי אַ רויטאַרמיער, ער איז אַ יידישער רויטאַרמיער. ווי אַ יידישער שלאַכטמאַן טראַגט ער אין זיך אַלטע, גאָר אַלטע חשבונות און פליכטן צו מענטש, צו וועלט, צו סאַציאַלן יושר. מאַרקיש זאָגט צו אים :

„... דו ביסט געווען, וועסט זיין, דו ביסט

קעגן דער פינצטערניש און קנעכטשאַפט דער פאַרשווערער !”

פּרץ מאַרקיש דערמאַנט מאַמענטן פון יידישער געשיכטע :

„דו האָסט אַמאָל פון בערג געבאַטן צען דערקלערט,

אַז ס'זאַל מיט זיי דאָס האַרץ פון וועלט זיך פּיטערן און פעסטן.

פאַרפּאָלגטע, טראַגן מיר זיי שטאַל איבער דער ערד

דורך אַלע אַרבע מיתות בית-דין —

פון פאַלק צו פאַלק — מיט דערנער אויף די הענט,

פון לאַנד צו לאַנד — מיט וואַגל-ווינט געפאַרט דאָרט.

מיר מעלדן זיי אויך דאָן, ווען אונדזער מויל איז שוין

פאַרברענט

מיר מעלדן זיי אויך דאָן, ווען אונדזער האַלדז איז שוין

געשאַכטן !”

פּרץ מאַרקיש טראַגט זיך אַריבער צו די פאַרגאַנגענע צייטן און זוכט דאַרטן הילף, מוט און גבורה. ער זאָגט ווייטער אין ליד :

„פון ניט פאַרוועלקנדיקן אוראַלס איך פאַרנעם,
ווי אַ צוואה, דעם גערויש פון שלאַכטן. איך פאַרגעס ניט,
ווי שמעזן און לוי האָבן אויסגעקוילעט שכּם
פאַר לעסטערן, פאַר שענדן זייער שוועסטער“.

ווייטער אין דעם ליד רופט פּרץ מאַרקיש אויס :

„איבער נעשאַכטענע קהילות, איבער אַרעמקייט צעפליקטס,
יאָרהונדערטער זיך קייקלען ווי רייפן,
וועסט, יידישער סאַלאַט, זיך ניט צעשיידן מיט דער ביקס,
ווי ס'האַבן דיינע זיידעס ניט צעשיידט זיך מיטן ספר“.

און נאָך אייניקע שורות :

„נאָר ניט אַראַפּגעלאָזט אין פּיין האָט זיך דוין קאַפּ,
דוין ביקס, פונקט ווי אַ רייניקייט, האָט זיך אין דר'הייך
געהויבן !

צוויי טויזנט גלות-יאָר זיינען פֿון דיר אַראַפּ,
און פינה-און-צוואַנציק פֿרילינגס צערטלען דיך מיט צויבער...“

אַזוי האָט פּרץ מאַרקיש אויפגעפאַסט דעם יידישן רויטאַרמיער און אַזוי
האַט ער אויפגעפאַסט זיין ראַלע אינעם מוראדיקן וועלט-געראַנגל !

6.

ביים באַפרייען ווילנע פון די נאַצישע מערדער האָט פּרץ מאַרקיש באַזוכט
די שטאַט און דאַרט, אויפן אָרט, האָט ער אויפגענומען דעם פּיין און ליידי,
וואָס די יידישע פּאַלקס-מאַסן האָבן געליטן, ווי אויך זיך אַנגעהערט וועגן די
העראַאישע קאַמפּן, וואָס די יידישע געטאַ-אויפשטענדלעך האָבן אַנגעפירט.
און דאָס געהערטע און געזעענע האָט ער ליידישאַפטלעך און פיבערדיק אַרויס-
געבראַכט אין זיין דראַמע „דער אויפשטאַנד אין געטאַ“, וואָס ער האָט פאַר-
פאַסט אין 1945, און מיט אַ צוויי יאָר שפּעטער — אין זיין גרויס ווערק
„מלחמה“.

אינעם ערשטן בילד פון דער דראַמע האָבן מיר אַן אונטערערדישע געטאַ-
דרוקעריי, וואָס גרענעצט זיך מיט אַן אונטערערדישער שמידעריי. מיר האָבן
פאַר זיך, ביים אָנהייב, די עטלעכע מיטגלידער פון אויפשטאַנד-קאַמיטעט :

רחמיאל, אלחנן, חיהלע און נעמי (אַלץ יידישע, יידישלעכע נעמען!) און ס'איז אינטערעסאַנט דער שמועס פון די אונטערערדישע קעמפער, ווען ס'דערגייט צו זיי דער געזאַנג פון דער שמידעריי:

„רחמיאל: צעוונגען האָט מען זיך, גלייך ניט קיין שמידערס ס'וואָלטן געווען, נאָר ווי כהנים וואָלטן זיך צעדוכנט! — — —

„אלחנן: דער כהן גדול מתתיהו איז אויכעט ניט געווען קיין שניידער!
 „רחמיאל: דו האָסט, ווייזט אויס, פאַרבינדונגען דירעקט מיט דער מערת-

המכפלה, האָ, אלחנן (אלחנן איז אַ ראַדיאַ-אויפנעמער)...“
 און מיט אַ פאַר זייטלעך ווייטער, אלחנן כאַפט עפעס אויף מיט זיין ראַדיאָ און ער רופט אויס:

„די כוואַליע! אַ מאַרש מיט אַ מלאַ אינאיינעם... אין דייטשלאַנד איז געמאַלדן אַ דריי-טאַגיקער טרויער! ... דריי פינצטערע טעג אויף די דייטשן, ווי אין מצרים!“ רחמיאל זאָגט: „נעמי, מען דאַרף בעטן די שמידן, זיי זאָלן איבערזינגען נאָך אַמאָל די הגדה...“ און אלחנן גיט צו: „איך זאָל אַזוי דערלעבן זען אין אַלע דייטשן דאָס, וואָס משה רבינו האָט געזען אין פרעהן.“
 ווי באַוואוסט, האָט פּרץ מאַרקיש אַרויסגעבראַכט אין זיין דראַמע הירש גליקן, וואָס איז ביי אים צוזאַמענגעשטעלט פון דעם יונגן דיכטער הירש גליק, דעם פאַרפאַסער פון „זאָג נישט קיינמאָל“, פון דעם קאַמענדאַנט פון דער ווילנער אויפשטאַנד-אַרגאַניזאַציע איציק וויטנבערג און פונעם לעגענדאַרישן לעצטן יונגן אויפשטענדלער, אין איין אָרט זאָגט הירש גליק צו זיינע חברים, די מיטקעמפער אין געטאָ: „עס גייט אין שמידעריי די אַרבעט מיט כוונה און מיט פלייס! עס אַטעמען אַריין די יידן גייסט אין די צעגליטע שטיקלעך שטאַל און אייזן. קיין וואונק, קיין וואָרט ניט אויסגערעדט. אָן מפסיק זיין. אָן איבערהיפן. ווי ס'האַבן זיידעס זייערע כוונות און געבעט אַריינגעלייגט בשעת תעניתים און סיגופים.“

אינעם פינפטן בילד רופט הירש גליק צו די אויפשטענדלער: „... אויפ-
 שטענדלער! די לעצטע שעה קומט אָן! זאָל יעדער פאַר די אויגן זען, ווי ס'שליידערט זיך אַראַפּ, פאַרוויקלט אין אַ פאַן, דער לעצטער אויפשטענדלער פון וואַרשע אין דער געטאָ!... דריי-און-פערציק טעג געדויערט האָט די שלאַכט! דאָס בלוט זייערס ס'פאַרגאַסענע אויף יעדן שטיין האָט פון די געטאָ-געסלעך דערקלערט דער וועלט בקול רם, אַז ס'לעבט דאָס פאַלק, אַז העלדזער שטרעקן זיך ניט פאַר דער האַק. דאָס שוואַרצע הענקער-בלוט האָט דריי-און-פערציק טעג געוואַיעט. און ווי אַ נייע ספירה אויסגעקריצט וועט זיין די שלאַכט ביים פאַלק אין האַרץ און אויפבליען לעולם ועד...“
 און ווייטער רופט הירש גליק: „... עס וועלן דורות ווענדן זיך צו זייער

פלאַם. צו אים וועלן זיך צייטן אומקערן נאָך ברכות! איז פאַלן לאַז אויף אונדז די קדושה־שיין און שטאַרקן דאָס געמיט אונדז ערב דעם געראַנגל. מיר טרעטן אויף! אין נאַמען פונעם פאַלק! פון זיין אומשטערבלעכקייט! ... אויפשטענד־לער! זאָג ניט קיינמאַל, אָז דו גייסט דעם לעצטן וועג! ...

אַזוי האָט פּרץ מאַרקיש אויפגעפאַסט דעם אויפשטאַנד און אַזאָ קדושה־שיין האָט ער געלאָזט פאַלן אויף די העלדישע מאַרטירער־קעמפער. אין דעם העלדישן קעמפער הירש גליק, וואָס וואַרפט זיך מיט אַ גראַנאַטע אויף קלאַפּסן. דעם דייטשישן מערדער, לייגט מאַרקיש אַריין אין מויל די ווערטער: „תמות נפשי עם פלשתים!“ ...

7.

אַ גאַר באַזונדערן אַרט אין פּרץ מאַרקישעס טיפֿ־יידישער און דערהויבן־נאַציאָנאַלער דיכטונג פון די לעצטע גרויזאַמע חורבן־און קאַמף־יאָרן פונעם יידישן פאַלק פאַרנעמט דאָס גרויסע ווערק „מלחמה“ מיט די 1276 זעכצן־שורהדיקע לידער, וואו מיר האָבן אַזאַ שפע פון טיפֿ־נאַציאָנאַלע מאַטיוון און געפילן, פייערלעכע באַטראַכטונגען און אַרויסזאָגונגען, וואָס זייער גלייכן געפינען מיר נישט אין קיין שום אַנדערן יידישן ווערק. ס'איז אַ הייליקער חוב לגבי פּרץ מאַרקישן און דער סאָוועטיש־יידישער דיכטונג צו פאַרנעמען זיך גאַר פלייסיק און ערנסט און אַרויסאַנטפלעקן די וואונדערלעכע דערהויבענע יידישע צער־און צאַרן־געפילן און געדאַנקען פון דעם פרעכטיקן אויפשיטער־דיקן עפאָפּייע־ווערק.

ווען מיר זאָלן וועלן ברענגען אויסצוגן פונעם ווערק, און מיר וואַלטן וועלן ציטירן די טיפֿ־און עכט־יידישע בילדער, מעטאַפּאָרן, גרויליקע סצענעס, פאַטעטישע האַרץ־אויסגוסן, די תפילות בלחש און די הימל־שרייענדיקע לעס־טערונגען, וואָס מישן זיך כסדר אין דעם גרויסן ווערק פון פּרץ מאַרקיש, וואַלט מען באַדאַרפט איבערשרייבן גאַנצע זייטן, גאַנצע קאַפיטלען. דער אויפמערק־זאַמער לייענער, וואָס וועט זיך אַננעמען מיט האַרץ און אַנשטאַלן זיינע גערוון, און לייענען קאַפיטל נאָך קאַפיטל, וועט זיך אַליין אַנשטויסן אויף די אַלע מערק־ווירדיקע אויפטרײסלעענדיקע שטעלן אין דעם ווערק, וואָס ברענגט צום אויס־דרוק די מוראדיקע פאַסירונגען, די גרויזאַמע איבערלעבענישן פון די גע־פלאַגטע און געפייניקטע יידן און נישט־יידן — און בעיקר די יידן — בעת דער מערדערלעכער אינוואַזיע פון די דייטשישע קאַניבאַלן. מיר וועלן אין אונדזער אָפּהאַנדלונג, וואָס האָט צו טאָן מיט די נאַציאָנאַל־יידישע מאַטיוון פון פּרץ מאַרקיש, אַרויסכאַפן בלויז אייניקע שטעלן פונעם ווערק און וועלן אַפּשיקן דעם לייענער צום בוך גופא. זאָל דער לייענער פאַרגאַפט ווערן פון דער שפע יידישע מאַטיוון, וואָס דאָס ווערק פאַרמאַגט.

אט, למשל, דאָס קאַפּיטל „כל נדרי“, וואו מאַרקיש פּירט אַרויס דעם אַלטן שניידער לוי, אַ הערלעכע, פּאַטריאַרכאַלע געשטאַלט, „אַריבער אַכציק יאָר האָט ער אין כבוד און אין פּראַכט, ביי לייטן און ביי גאַט געטראַגן דעם גלאַנץ פון דאַלעטעס, סטאַמעסקעלעך און זעגן“. „יעדע שול, — דערציילט מאַרקיש, — האָט באַגערט פון זיינע כּישופּדיקע הענט פאַרשאַפּן זיך אַ מלכותדיקן ארון קודש“... אַט דער מאַדערנער, היינטצייטיקער קינסטלער בצלאל איז „אין פּאַליש ביי דעם דאַווענען אַ קיילעכדיקן יאָר / אַזוי הבל-הבלימדיק געזעסן, / ווי ער וואַלט זיך פאַרטראַכט, אַז אפשר איז ער עובר גאָר / אויף לאַ תּעשה לך כל פּסל“...

צווישן דער פאַרשיידנאַרטיקער, קאַליריקער יידישער עדה, וואָס טרעפט זיך דערנאָך ביי די גרויל-באַדינגונגען אין וואַלד, געפינט זיך אויך דער אַלטער שניצער לוי.

און אַט אַזאַ מין אויפּטרייסלענדיקע שילדערונג:

„... ס'גייט אַלע מאָל די ווינטמיל זיך אַ קרעכצנדיקן הוידע:
בעלעגן זיינען יידן אַרום איר מיט פּנימער צו דער ערד ...
פונקט ווי יום-כיפור אין דער שול צו דער עבודה!“ ...

און ווייטער אין דעמזעלביקן, אויפּטרייסלענדיקן, דאַנטיש-געשריבענעם קאַפּיטל:

„ס'האַבן די הענקער לויין צו דער מיל געבראַכט
און אין די הענט אַריין געגעבן אים אַ רידל.
אַן אויפּגעהאַנגענע האָט זיך געוויגט די נאַכט,
געשפּילט אין ווינטמיל אַן אַרקעסטער האָט כל-נדרי“.

די דייטשע מערדער צווינגען דעם אַלטן שניצער, ער זאָל אום יום-כיפור זיך גראַבן, צוזאַמען מיט די אַנדערע געפייניקטע יידן, אַליין אַ קבר. און פּרץ מאַרקיש, אין גרויס צאַרן און אין פאַרכטיקייט און אין דערהויבענער קדושה, מאַלט ווייטער דאָס מוראדיקע בילד:

„און ווי אויף שניצעריי צום לעצטן מאָל געשטעלט,
האַט לוי אויפן שטערן זיך צום לעצטן מאָל פאַררוקט די ברילן.
נאָר ס'איז כל נדרי איצטער אויף דער וועלט,
און גראַבן מיט אַ רידל אום יום-כיפור איז אַ הילול“...

און דער אַלטער ר' לוי, דער הייליקער מאַרטירער, ווי אַמאָל שמשון הגבור, האָט זיך אַנגענומען מיט כוח און ווי מאַרקיש שרייבט:

... א וויילע גאַרנישט נים באַנעמענדיק אויף אַקוראַט,
און ווי אַ לייב מיט אַ געברום: — על דעת המקום!
האַט ער אַ לאַז געטאָן דעם רידל אויפן קאַט,
און ווי אַ קוויטשענדיקן קלאַץ געגעבן אַ צעבראַק אים!"

און באַלד נאָך דעם קאַפּיטל „כל נדרי" — אַ צווייטער דערשיטערנדיק
קאַפּיטל „פון דער גרוב". עס איז די גרויל-טראַגישע שילדערונג פון דער
„יידן-פּראַצעסיע" צום אַפּגרונט באַבי-יאַר אין קיעוו, וואוהין דער דייטשישער
מערדער האָט געטריבן טויזנטער יידן צו הריגה, צו אויסמאַרדונג, צו באַ-
גראַבן זיי לעבעדיקערהייט, און וואו „דאַרטן, אינעם ים פון יאַמער און פון
קלאַג, / אַנטפלעקט האָט זיך דער לעצטער וועג גור-אריהס". דער לעצטער?
בייך, ווייט ניט דער לעצטער! ... עס ווערן אַהין געטריבן די יידישע קלעז-
מער, וואָס פּלעגן שפּילן אויף חתונות און חופּה-וועטשערעס. און ווידער טיף-
יידישע מאַלערייען און קדושה-מעטאַפּאָרן. „געטראַגן ווי אַן אַרון-קודש האָט
דעם קאַנטראַבאַס". ... דאָס האָבן די אויסווארפן פאַרלאַנגט, אַז יידישע
קלעזמער זאָלן מיט זייער שפּילן באַגלייטן דעם מאַסן-אויסמאַרד. „געזעסן
איז דער זאָנדערפּירער אין אויטאָמאָביל, ווי אין אַ קרוינשטול אויף אַ ים
מיט בלוט בעת אַ שטורעם. — מוזיק! — געשריגן האָט ער צו די קלעזמער,
— שפּיל!" „אונטער מוזיק איבערגעוואַנדערט האָט אין קבר גראַנאַטאַפּ,
די גאַנצע שטאַט מיט טויזנטיאַרעדיקע יידן" ...

פון דעם מוראדיקן-גרויזאַמען גרוב, וואו ס'זיינען ווי מיסט, ווי אַפּפּאַל
אַריינגעוואָרפן געוואָרן דערמאַרדעטע, דערשאַסענע, האַלב-לעבעדיקע און
לעבעדיקע קינד און קייט, — פון אַט דעם ריזיקן מאַסן-קבר איז אַרויסגעקראַכן,
זיך אַרויסגעקאַראַפּקעט גור-אריה, איינער פון די געפייניקטע און נישט-איני-
גאַנצן פאַרפייניקטע יידן. דאָס האָט „די געשאַכטענע געמיינדע אים אַרויסגע-
שיקט פון גרוב", ער „זאָל די אויפגעוויקלטע מגילה פונעם בראַך זיין". און
ווען מ'פּרעגט אים דערנאָך: „פּונוואַנען שטאַמסטו?" ענטפּערט ער: „פון
יענעם שטאַם, וואָס ער איז אפשר מער נישטאַ שוין!"

און אין טיפן פּיין, קוים לעבעדיק, פּרעגט ער: „פאַרוואָס, דערקלערט
מיר, האַרגעט מען אונדז אומעטום? פאַרוואָס האַלט מען אין איין פאַרטיליקן
אונדז און פאַרניכטן?" און שפּעטער גיט ער אַליין צו: „... ס'איז שוין
אַזוי פון שטענדיק אַן, און אומעטום... אין אַלע צייטן" ... אַן אויסגעשעפּ-
טער ליגט ער, אַן ערנסט-פאַרוואונדעטער, און דער דאָקטער, וואָס איז אויך
פאַרוואַגלט געוואָרן דאָ, אין וואַלד, קוקט אויף גור-אריהן, און פ. מאַרקיש
זאָגט: „געקוקט האָט דורך דעם איינגעשלאַפענעם אויף אים / אַן אַלטע
טויזנטיאַריקע מגילה" ...

מאַרקיש זעט כסדר אין זיין גור-אריה-געשטאַלט לאַנגע דורות און תקופות, וואָס האָבן אַדורכגעמאַכט ענלעכע פייניקונגען, האָבן געליטן די שווערסטע אומגליקן און אויסגעשטאַנען די מוראדיקסטע נסיונות. אַט אַזוי זעט פּרץ מאַרקיש אין יעדן יחיד, אין יעדן פּרט דעם כלל, דעם רבים. אין דעם איינצעלנעם רב ישראל זעט ער דעם כל ישראל.

8.

און וואו מיזאַל דאָס גרויסע „מלחמה“-ווערק נישט אויפמישן, טרעפט מען זיך אָן אויף יידישע, טיף-יידישע שטעלן פון דעם גרויסן דיכטער, וועלכער כדי וואָס-שטאַרקער און שאַרפער און אויפטרייסלענדיקער אַרויסברענגען פאַר אונדז די אלע גרויזאַמקייטן, מאַלט ער זיי אין וואָס-יידישערע און פאַר-הייליקטערע בילדער, ווערטער און שטריכן.

אַט אין אַן אַנהייב פון אַ קאַפיטל, וואו ס'איז דאָ אַ געמיש פון צאַרן און זעלבסט-פיינענדיקער סאַטירע:

„גוט שבת, יידן, אויסגעקוילעטע אין יעדער שטאַט

און לעבעדיקערהייט בעוואַרפענע אין ריוון!

ווען זיין זאָל ערגעץ אין רער וועלט אַ שטיקל גאָט,

וואַלט ער אליין באַראַפּט זיך אויף די קברים ועצן שבעה!

דאָ, ווי אַמאָל אין זיין „קופּע“, רופּט זיך איבער פּרץ מאַרקיש מיט חיים

נחמן ביאַליק פון „שחיטה-שטאַט“.

די גור-אריה-געשטאַלט ביי מאַרקישן איז אַן ספּק איינע פון די גרעסטע, קאַמפּליצירטסטע און אינטערעסאַנטסטע יידישע געשטאַלט, וואָס מיר פאַרמאָגן אין דער יידישער ליטעראַטור, אין פּאַעזיע און אין פּראָזע. פון איין זייט איז גור-אריה אַ דורכאויס רעאַלער מענטש, וואָס האָט אַדורכגעמאַכט די ווירקלע-כע, רעאַלע פּאַסירונגען, אליין אַדורכגעלעבט אַלע גרויזאַמקייטן, אליין גופּא גע-שטאַנען פנים אל פנים מיט די גרוילטאַטן. אַבער פּרץ מאַרקיש וואַרפט כסדר סנאַפּעס ליכט אויף אים, שטעלט אַן אַ פּראָזשעקטאַר אויף זיינע געפילן, ליידן, באַטראַכטונגען און אַרויסזאָגונגען. עס וואַקסט אויס פאַר אונדז אויסער דעם רעאַלן גור-אריה אַ צווייטער — אַ גרעסערער, אַ דערהויבענערער, אַ גע-שטאַלט, וואָס נעמט אַריין אין זיך אייביקע יידישע גלגולים און איבערוואַנד-לונגען; אויסער דעם גור-אריה דלמטה (אַן ערדישן) האָבן מיר אַ גור-אריה דלמעלה (אַ העכערן, פון העכערע מדרגות, אַ סימבאָלישן). אין גור-אריה, אין זיינע פאַראַלגעמיינערנדיקע ווערטער און אויספירן, זעען מיר און הערן פּרץ מאַרקישן גופּא, נישט אַזוי דעם זינגער ווי דעם זאָגער, דעם קלאַגער, דעם צאַרנער, דעם מאַנער.

ביי יעדער אויפטרייסלענדיקער פאַסירונג, ביי יעדן וויכטיקן קער, ביי יעדן נייעם שווערן נסיון, קערט זיך מאַרקיש אום צו דעם רייכן יידישן עבר, און מיט דעם אַלטן העבריאיִשן ביבל־סטיל און מיט די האַסטיקע נביאיִשע אויסדרוקן רעדט ער און רעאַגירט אויף די געשעענישן.

אין איינעם אַ פרימאַרגן, נאָך אַ מפּלה פון דייטשן, ווענדט זיך גור־אריה „צו זיין אויסגעלייזט שטעטל“ און רופט איבערן שטוב, איבערן וואַלד, איבער די רוימען:

„שטיי, טאַטע, אויף פון קבר! קום אַהער
און מיט די טויטע אויגן זע, ווי אַפּגעטאָן די זאך איז!
וועסט לעבן טויזנט מאל נאַכהער,
ס'איז אַזוי פּראַסט, ס'איז אַזוי גוט, ס'איז אַזא נחת!“

און מיט עטלעכע שורות ווייטער:

„שטיי, מאַמע מיינע, אינעם שבחדיקן שייטל אויף,
ווי צו חופּה קום אַהער ביז טאָן די קראַ אַ קראַ וועט,
און טרינק זיך אַן מיט דער נעבענטשטער לופט,
וואָס איז מיט הינטיש בלוט מיט דייטשישן פאַרפּראַוועס!“

אין דעם קאַפיטל „פּאָזיציעס הינטער מאַסקווע“ טרעפּן מיר גור־אריה, וואָס לעבט פיבערדיק און ווייטיקדיק איבער די גרויזאַמע פּאַסירונגען, וואָס טרעפּן מיט אים, און וואָס ער באַגלייט זיי שטענדיק מיט זיינע טיף־יידישע טראַכטענישן און אויספירן.

גור־אריה טראַכט:

„געהאַט אַ היים ... און עלטערן געהאַט,
געהאַט רשות זיך אַנקערן דער וועלט און זי באַנערן
און רעכט געהאַט צו זיין אַזוי זיד, גלאַט,
געהאַט באַוואַובסזיין, אַז ער איז און וועט נישט ווערן,
געהאַט צוזאַמענהאַנג מיט די בעזעצן פֿון נאַטור —
בעבירן ווערן, וואַקסן און אַרי־בערגיין אין המשך ...
און האָט עס אויך אַצינד ביי זיין ווידערגעבורט...“

און מיטאַמאָל האָט ער דערפּילט, אַז ער איז אַלט
הגם עס ווערט אים זעקס-און-צוואַנציק יאָר ערשט היי-יאָר...“

מער פון אַלע, וואָס זיינען פאַרוויקלט אויף לעבן און טויט, אויף גע-
ראַנגל און אויף אומקום אין דער „מלחמה“-עפּאָפּיע, און טיפּער פון אַלע
איז גור־אריה ביי מאַרקישן פאַראַורטיילט צו זיין דער עדות, דער געפּיר-

ניקטער און גלייכצייטיק — דער זעער און העל-זעער, דער זאגער און פיר-
זאגער פון דעם גרויסן אומענדלעכן אומגליק, וואס האט געטראפן די מענטשן,
דער וועלט און בעיקר — די מאַרטירער-יידן און דעם יידישן פאלק.

ווען ס'הייבט זיך אָן די האַסטיקע, לאַנג-דערוואַרטעטע דייטשישע
מפלה, און שטעט, ערטער, וואָס די דייטשע האַרדעס האָבן אַפּריער פאַר-
כאַפט, פאַרבלוטיקט, פאַראומרייניקט און פאַרגוואַלטיקט, ווערן אַרויסגעריסן,
ווען די דייטשן לויפן אויף צוריק אין אַ וויסטער בהלה, און ס'הייבט זיך אָן
אַ ווידערלעבן אין די געגנטן, גייט גור-אריה מיט זיין רויטאַרמייאישן טייל
פּוסטריט נאָך די היצלעס. אָבער די גרויסע פּרייד איז געמישט מיט וויי-
און-ווינד, מיט טיפע יסורים.

פּרָך מאַרקיש רעדט, ווי אומעטום, פאַר זיין גור-אריה :

„... און ווייטער גיבן רוימען פונדאסניי זיך אַ צעזיגל.

באַגלייט גור-אריהן אומעטום אַ געדאַנק :

ביז צו זיין היים, וואָס איז ניטאָ, נעבליבן איז נאָך וויפל ?

וואָס העכער אויפגעטראָגן האָט ער זיך אין גאַנג,

אַלץ האָט דער אָפּגרונט פון זיין אומגליק אָנגעזען זיך טיפּער ...”

די לעצטע קאָפיטלען פון ווערק זיינען טיף-טראַגישע און גרויליקע
אַקאָרדן פון דער גרויסער וועלט- און יידן-טראַגעדיע, און פונעם ווייטערדיקן
גאַנג פון גור-אריה-מאַרקיש דורך די שבעה מדוריי-גיהינום פון דער
מלחמה-און חורבן-צייט.

מיר האָבן קאָפיטלען „געשפרעכן מיטן שטן“, „עצמות היבשות“, וואָס
זיי האָבן קיין גלייכן נישט אין דער יידישער, און אויך העברייאישער, לי-
טעראַטור מיט זייער יידישער טיפּקייט און מענטשלעכער דערהויבנקייט,
מיט זייער אומענדלעכער גרויזאַמקייט און האַפענונגסלאָזן שוידער. גור-
אַריהס מיליטער-אַפּטייל איז אַדורכגעגאַנגען דורך אַ באַפּרייטן שטעטל,
זיך אַפּגעשטעלט אויף נאַכטלעג ... „אַן אַרויסגעקראַכענע פון אונטער אַש
געשטאַנען איז אַ שול / און זיך אַרומגעקוקט מיט אירע אויסגעזעצטע
שויבן. / ווי אַ דערוואַרגענע האָט זי אַרויסגעשטעקט די טיר, / דער דאָך
האָט איבער איר געהויערט ווי אַ כּמאַרע. / און אַן איינגעבויענער, די ביי-
שטידלען ניט טאָן קיין ריר, / איז אינעווייניק אַריינגעגאַן גור-אריה“.

פאַר מאַרקיש-גור-אריה אַנטפלעקן זיך שוידערלעכע, אויפטרייסלענ-
דיקע בילדער פון דעם שרעקלעכן וויסט-און-וויי, וואָס זיי טרעפן אין דער
האַלב-חרובער שול, וואו דאָס גאַנצע שטעטל-יידן, אַלט און יונג, פרוי און
קינד, איז דאָ געווען פאַרשפּאַרט, און נאָך פיל מאַטערנישן און פייניקונגען

האַט מען זיי דאָ אונטערגעצונדן. די איבערבלייבענישן פון דער חרובער שול, די אויפטרייסלענדיקע לעצטע אויפשריפטן אויף די צעברענטע ווענט גיבן איבער וועגן די לעצטע טעג און שעה'ן פון די פאַרשפאַרטע און אויף אומקום-פאַרחתמעטע יידן :

„איַדער אויפשריפט פון די ווענט האָט זיך צו אים געשפאַרט,
אים ניט געלאָזט פון זיי אין ערגעץ זיך פאַרטייען.
זיי האָבן דאָ אויף אים געוואַרט,
ניט אָפגעווישט קיין שווערד האָט זיי און ניט קיין פּייער.
ער זעט שוין אונטער יעדן אות די אויגן און די בערד,
ער הערט שוין אונטער יעדן קרויך די קינדערשע געוויינען,
און אַלע מאַנען זיי כּיי אים און בויגן אים צו דר'ער —
צעוועגענע, געקעפטע ברוסט-קינדער און זקנים ...”

דאָ, צווישן די ווענט פון דער צעשטערטער און האַלב-פאַרברענטער שול, טענהט זיך אויס דער צעווייטיקטער, צעפּייניקטער גור-אריה מיט דער וועלט, „דער איינגעטונקענער אין אומרעכט און אין חשכות“, וואָס האָט גלייכגילטיק צוגעזען די אַלע גרויזאַמקייטן, און נישט רעאַגירט אויף זיי. מיר וועלן נישט ציטירן נאָך און נאָך אויסצוגן, מיר ווילן נישט פאַר-קלענערן, פאַרמינערן די גרויליקע בילדער און די אויפטרייסלענדיקע פאַר-וואורפן-באַשולדיקונגען כלפי דער וועלט. זאָל יעדער ערנסטער לייענער אַנטאָן זיך כוח, און נישט שווינען זיין האַרץ און געמיט און אַליין פאַנאַנדער-וויקלען די גרויל-מגילה און אַליין, בדחילו ורחימו, לייענען און לייענען די בלעטער פון דעם הייליקן, דערהויבענעם מאַרקיש-בוך „מלחמה“.

9.

מיר וועלן לכוף ברענגען אַ פאַר אויסצוגן פון פּרץ מאַרקישעס נאָך נישט-פאַרעפנטלעכטן ראַמאַן „טראַט פון דורות“, וואָס איז פאַרבליבן אין מאַנסקריפט נאָכן גרויזאַם און מערדערלעך-אומגעבראַכטן גרויסן יידישן קינסטלער. אין דעם אָפגעדרוקטן קאַפּיטל „מעטעקס צוריקקער“ (פאַר-עפנטלעכט אין „פאַריזער צייטשריפט“, נ"נ 15-16 און אין „יידישע קול-טור“, נ' 4, 1957) ווערט געשילדערט דער באַזוך פון מעטעקן אין וואַרשע-ווער געטאָ ביים פּראָפּעסאָר זאַרכי, דעם פּאַטער פון זיין פּרוי, וואָס איז דערהאַרגעט געוואָרן אין שפּאַניע. און ווידעראַמאַל טרעפּן מיר כּסדר ביי מאַרקישן טיף-יידישע שטעלן, וואָס רופן זיך איבער מיטן תנ"ך. פּרץ מאַרקיש שרייבט: „... ער, מעטעק, האָט געוואוסט, אַז דער אַלטער

חרובער מאן וועט ביי אים פרעגן אויף זיין איינציקער טאכטער, ווי יעקב האָט געפרעגט ביי זיינע קינדער אויף יוספן.

מעטעק טראַכט: „צי וועט אים טרייסטן, דעם אַלטן פּאַטער דאָס, וואָס אָנשטאַט אַ פאַרבלוטיקט העמדל, מיט וועלכן ס'האַבן זיך פאַרענט־פערט יוספס ברידער, וועט ער, מעטעק, אים ווייזן דעם פאַרבלוטיקטן פאַרטיי־בילעט פון זיין טאָכטער, וואָס האָט אָפּגעגעבן דאָס לעבן פאַר דער פרייהייט פון שפּאַניע?“

איינקונדיק זיך „אין דער שענדלעכער הלבשה, וואָס איז געווען אויפן פּראָפּעסאָר זארכי און אויף דער געלער לאַטע מיטן ווייסן מגן־דוד, האָט מעטעק געזאָגט: „... און אין שפּאַניע איז אייער טאָכטער אומגעקומען ווי איינע פון די עשרה הרוגי מלכות... אויך מיט איר בלוט איז דאָרט באַ־פּרוכפּערט געוואָרן די קינפּטיקע נייע וועלט!...“

און פּראָפּעסאָר זארכי „האָט פאַרזשמורעט די אָנגעהיצטע און וויי־באַטרוקענע אויגן און אויפּגעהויבן דעם קאַפּ, ווי ער וואָלט זיך באַדאַרפט אָן עפּעס דערמאַנען: — „ווידעראַמאַל באַפּרוכפּערט די נייע וועלט... וויי, וויי!... וויפל בלוט מען האָט שוין אָפּגעגעבן אויף צו באַפּרוכפּערן די נייע וועלט...“

מעטעק קומט דערנאָך צו זיין טאָטן שייע ריינגאַלד, וועמען ער טרעפט אינגאַנצן אַ דערנידעריקטן און צעבראַכענעם. דער אַלטער, וואָס מ'האָט אים שוין פיל מאָל געשלעפּט צום אומשלאַג־פּלאַץ און „לעבעדיקערהייט געוואָלט אים לייגן אין קבר“, רעדט ביטערע חזק און לעסטערונג־ווערטער, וועלכע דערשיטערן מעטעקן. ער פּרואווט איבעררייסן זיין פּאַטערס רייד: „טאַטע, טאַטע!“, אָבער דער פאַרשעמטער, באַליידיקטער שייע ריינגאַלד זאָגט צום זון:

— „נישטאַ מער דיין טאַטע, מעטעק — נישטאַ שייע ריינגאַלד, נישטאַ! פאַראַן זעכציק קילאָ לייב מיט בלוט, וואָס דאַרף דערלאַנגט ווערן דער פּאַשיסטישער חיה — און נישט קיין טאַטע... און נישט קיין שייע ריינגאַלד...“

מעטעק האָט דעם פּאַטער אָפּגעשטעלט: „זעץ זיך אַוועק, טאַטע! די מלחמה האָט אַרומגעכאַפּט צענדליקער לענדער, דער פּאַשיזם ברענגט אום יעדעס פּאַלק, וואָס ס'גיט זיך אים נאָר איין צו באַהערשן און איינצו־ברעכען...“

— „שקר! — האָט זיך נישט געלאָזט באַרואיקן שייע ריינגאַלד, — פּאַלש! יידן ברענגען זיי אום, יידן! פון אַלע פעלקער ווילן זיי מאַכן קנעכט און פון אונדז ווילן זיי מאַכן זיין! און די וועלט קוקט... ס'איז איר טשי־

קאווע, דער וועלט, צו זען, ווי אַזוי ס'ווערט פון אַ מענטשן אַ שטיקל זייף... ווי אַזוי וועט מען שייע ריינגאַלדן איינוויקלען אין אַ האַלב פערטעלע פאַפיר מיטן פרייז — צוויי מאַרק. זי האָט אַלץ ליב צו זען די וועלט, און איך, איך וויל נישט מ'זאַל מיך האַרגענען..."

און אינעם ווייטעדיקן טיפֿ־טראַגישן שמועס צווישן פאַטער און זון, זאָגט שייע ריינגאַלד:

— "צי קאַנסטו מיר נישט זאָגן, זון מיינער, פאַרוואָס איז ביי יעדן פאַלק אויף דער וועלט ציילט מען די ספירה פון מלחמה צו מלחמה... דאָס — זאָגט מען, איז געווען פאַר דעם ערשטן קריג און דאָס איז געווען נאָך דער מלחמה מיט נאַפּאָלעאָנען און דאָס איז געווען ערב דעם דרייסיק־יעריקן קריג... און דאָס איז געווען נאָך דעם הונדערט־יעריקן... און אַזוי רעכנט מען, און אַזוי פון דור צו דור ציילט מען... און ביי אונדז יידן גייט די ספירה נאָר אויף שחיטות... אַז דאָס איז פאַרגעקומען ערב די גאַנטע־פאַגראַמען און אַזאָ און אַזאָ מעשה איז געשען נאָך די שפּאַניער פאַגראַמען... און נאָכהער דערמאַנט מען זיך אין פאַרטוגאַל און אין דייטשלאַנד און אין פראַנקרייך און אַזוי גייט די פאַגראַם־ספירה פון זינט ס'איז חרוב געוואָרן דער בית־המקדש... קיין אַנדער ספירה האָבן מיר נישט... כ'האָב מורא, זון מיינער, אויב עמעצער פון איך וועט בלייבן לעבן, וועט איר מיך אויך דערמאַנען לויט דעם זעלביקן פאַגראַם־קאַלענ־דאַר: — דאָס איז געווען נאָכדעם, ווי מ'האַט אויסגעשאַכטן די געטאָ אין וואַרשע... אַזוי, אַזוי, זון מיינער... די ספירה איז, וויזט אויס, אַן אייביקע..."

און אַט ברענגט מאַרקיש אַרויס אַ יונגן יידישן פרומען בחורל פון "מזרחי", וואָס געפינט זיך אין דער שמידעריי פון די אויפשטענדלעך אין וואַרשעווער געטאָ (עס דערמאַנט די בילדער פון זיין דראַמע "דער אויפ־שטאַנד אין געטאָ"), און ער מאַלט אים אָפּ אַזוי:

"... אַ יונגערמאַן מיט אַ בלאַס עקשנותדיק פנים, אונטערן קליינעם, איטשע־מייער־היטעלע האָבן זיך נאָך, דאַכט זיך, פאַרטייעט זייער קונציק פאַרשאַרטע פּיאַהלעך אַרויף אויף די אויערן, ווי אַגלאַבליעס פון ברילן, די אויגן ברענען ביי אים מיט אַ טרוקן פייער, ער, אַט דער בחור, מיט די קונציק־פאַרשאַרטע פּיאַהלעך אויף די אויערן, ווי אַגלאַבליעס פון ברילן, מיט דער אַ ביסל רויטלעכער נאָז פון שלאַפּלאַזיקייט און מיט דעם אַרויס־סטאַרטשענדיקן קינ־ביין, וועט זיין גרויזאָם אין געשלעג, זיין גיין אין פייער וועט נישט וויסן פון קיין גלייכנס, ער מאַכט אַן איינדרוק, ווי ער וואַלט אָפּגעשוויגן אַלע זיינע זעקס און צוואַנציג יאָר, ער האָט אַלץ, וואָס

ער האָט געהאַט אַריינגעבורבלט אין די ספרים, און די ספרים האָבן זיך אַריינגעטריפט אין אים. איצטער וועט ער זיך אויפרייסן און קיינעם וועט נישט זיין פאַרשטענדלעך, דורך וואָנען וועט זיך ביי אים אַרויסרייסן כוח". און פּרץ מאַרקיש שרייבט: "אַלעקסאַנדער גיט הינטערווילעכס אַ קוק אין די אויגן דעם דאָזיקן אויסערלעך זייער רואיקן יונגערמאַן און דער זעט אין זיי די סמאָטשע און די פּראַנצישקאַנער און דערשפּירט פון אונטער זיין בלאַסער הויט — שטיין און גראַניט. זיבעציק מאָל וועט אַ קויל דורכ־גיין דורך אַט דער בלאַסער הויט און וועט אַפּשפּרינגען צוריק. זי וועט אים נישט נעמען, ווי ס'האַט אים נישט גענומען קיין הונגער. ווי ס'האַבן אים נישט גענומען קיין תעניתים. און אַז ער וועט אומפאַלן, וועט עס זיין נישט פאַרן שונא, נאָר ווי אינמיטן דער עבודה מיט אַ נישט אַרויסגע־זונגענעם, וּאנחנו כורעים'..."

איז ווער האָט די חוצפה און העזה צו זאָגן, אַז די סאָוועטיש־יידישע ליטעראַטור איז נישט געווען קיין יידיש־נאַציאָנאַלע?
פּרץ מאַרקיש איז דער שטאַרקסטער און שלאַגנדיקסטער אַפּליקענער פון דעם שקר־בלבול אויף דער סאָוועטיש־יידישער ליטעראַטור.
1957.

ש מ ו א ל ה א ל ק י ן

(צו זיין 60טן געבוירנטאג)

„אויב דיכטונג הייסט: ביז לעצט זיך טריי זיין —
ביז איך געווען ביז לעצטן טריי“.

ש. האלקין

1.

צווישן די סאָועטיש־יידישע דיכטער איז שמואל האַלקין געווען און פאַרבליבן פון די קאָמפּליצירטסטע און ראַפּינירטסטע, טיפּסטע און יידיש־סטע. פון זיינע ערשטע דיכטערישע טריט איז ער זיך געגאַנגען זיין אייגענעם וועג אין דער סאָועטיש־יידישער ליטעראַטור, און וויבאַלד אַ דורכ־אויס־אייגענער — איז עס געווען אַ שווערער גאַנג, מיט גענוג שטערונגען און אַפּטמאַל — אפילו מיט געפאַרן. ער האָט פון אָנהויב אָן זיך נישט גע־לאָזט מיטרייסן, גלאַט מיטגיין און סתם מיטלויפן. אין דער צייט, וואָס די מערהייט דיכטער איז געווען, לויט דער אַלטער באַצייכענונג, אַן „עמא פּוּזאַ“ (אייליק פּאַלק), וואָס כאַפּט דעם „נעשה“ פאַר דעם „נשמע“ (דאָס טאָן פאַר דעם הערן), איז ש. האַלקין געווען באַזאַכט און באַטראַכט, און זיינע לידער זיינען געווען דער אויסדרוק פון זיין אייגענעם טראַכטן, פילן און דענקען. דער דרד־המלך, דער אַלגעמיינער שליאַך איז אַן אויסגעטראַטענער, אַן אויסגעפלאַסטערטער, אָבער זייטיקע שטעגן־וועגן נישט קיין באַטראַטענע, פון אַפּריער נישט קיין באַצייכנטע, זיינען אַלע מאָל פאַר דעם אַליין־גייער פאַרבונדן מיט פיל שוועריקייטן און שטרויכלונגען.

ש. האַלקין האָט נישט געקאַנט און נישט געוואַלט גלייך צינדן הינטער זיך קיין בריקן און ער איז נישט געווען גרייט, וויפּל מ'האַט פון אים נישט פאַרלאַנגט, אַפּצוואַגן זיך פון דער פאַרגאַנגענהייט, פון די דורות אַפּריער. און וויפּל מען האָט געמיינט — און אפשר האָט ער עס אַליין אויך געמיינט — אַז שוין, מען איז שוין מיט אים אויף אַ דרך, האָט ער זיך פונדאָסניי אַ קער און אַ דריי געטאָן און ווידער זיך געלאָזט אין זיינע אייגענע דיכטערישע דרכים, אין זיינע טיפענישן, — אין זיין „ממעמקים“.

ער האָט נישט געקאַנט קומען צום גרייטן. ער האָט נישט געוואַלט.

אז עמעץ זאל אדורכמאכן פאר אים דעם וועג פון אמאל ביז איצט, ווען ער אליין איז נאך נישט געווען מוכן ומזומן, אינגאנצן פארטיק. ער גופא האט באדארפט, געמוזט די איבערוואנדלונג און איבערגעשטאלטיקונג אדורכגיין, מיט אייגענע פיין און יסורים, מיט איבערווינדן זיי אין זיך. אויסרייסן, אויסשניידן איינס און צוויי — דאס איז נישט אין זיין כאראקטער, נישט אין זיין ווילן.

ש. האלקין רעדט אין איינעם א ליד וועגן זיינע אמאליקע יארן אין דער היים, ארום זיינע עלטערן, און אין רעטראספעקט ווידמעט ער זיי זיין ליד, וואס „איז רייף און צייטיק געווארן“, זיין ליד, וואס האט „לאנג זיך געלייטערט, געקלארט“; ער ווידמעט זיי זיין „איינפאך ווארט, וואס איז שווער“, מיט לייד, וואס ער האט „פארשעפט אין (זיינע) קינדערשע יארן“, און נישט נאר, וואס ער אליין האט פארשעפט, נאר אויך דורות פאר אים האבן עס געטאן. ס'איז ש. האלקינען אלע מאל געווען וויכטיקער און ליבער צו קווענקלען זיך, צו גריבלען זיך, אריינצולאזן זיך אין זיין אייגענעם און ארום מיקן געוויירבל, איידער מיט א לייכטן לונג און לעבער אראפוארפן פון זיך יאכן, אויפבינדן אלע קנופן און ווערן פראנק און פריי. אזוי איז ער מסתמא אין לעבן גופא און אזוי איז אויך זיין דיכטעריש שאפן, וואס איז שטענדיק און כסדר ענג פארבונדן מיט זיין אייגענעם געמיט־צושטאנד, נישט צום אפטיילן, עס איז נישטא אין זיין דיכטונג גלאט אזוי לידער, וואס זיינען דרויסן פון אים. דאס העלע און טונקעלע, דאס לייכטע און שווערע, דער געפיל און דער געדאנק — אלץ קומט פונעם אייגענעם וועזן, וואס נעמט איינצייטיק אויף דאס כללישע און דאס יחידישע אין דער גלייכער און פולער מאס.

2.

זיין ליד איז אלע יארן, שוין איבער פינף-און-דרייסיק יאר, דער פועל־יוצא, דער רעזולטאט פון זיין העפטיקן געראנגל מיט זיך, מיט די ארומיקע כוחות, מיט די פאזיטיווע און נעגאטיווע, מיט די בויענדיקע און צעשטע־רערישע, וואס רוקן זיך אויף אים און ווילן באוויקן און באהערשן. זיין גע־מיט, זיין וועזן, זיין דיכטעריש שאפן האט זיך אלע יארן געראנגלט מיט אט די כוחות, די דרויסנדיקע און אינעווייניקסטע, און דורך זיין שאפן האט ער געבראכט צום אויסדרוק, אמאל אפן, פשוט און אמאל אויך פארשטעלט, דורך סימבאלן און רמזים (אנדייטונגען), זיין פורעמען און געשטאלטיקן זיך אין דער וועלט, אין דער סביבה, אין דער ספערע, וואס האט געהאלטן אין האסטיקן ענדערן זיך.

פאראן נאך א וויכטיקער מאמענט אין זיין שאפן — דאס איז דער

געוויסן, וואָס דיקטירט אים כסדר אין זיין לעבן און אין זיין שרייבן. אין איינעם אַ ליד, טאַקע מיטן נאָמען „געוויסן“, רעדט דער דיכטער וועגן דעם געוויסן, וואָס לאָזט אים נישט אָפּ, וואָס גייט אים נאָך און וואָס קיינמאָל „ווערט נישט מיד“. „דער געוויסן, — זאָגט ער, — איז „זיין יאָך און זיין פרייהייט“, „זיין שלאַכט און זיין געווער“. און אַט דער געוויסן, ווייזט אויס, איז אים בייגעשטאַנען אין אַלע צייטן, ביי די פאַרשידענע שטרייטן, וואָס אים איז אויסגעקומען צו פירן פאַר זיין אייגענעם דרך און אייגענעם צוגאַנג צום אַרום, — ער זאָל נישט באַזיגט ווערן, ער זאָל נישט אַראָפּ פון זיין דרך-הישר, פון דעם אָנגעצייכנטן וועג.

ש. האַלקין איז געווען און פאַרבליבן אין דער סאָוועטיש-יידישער פאַר-עזיע דער אייגנאַרטיקער, אַנדערשדיקער דיכטער מיט זיינע אַלע זוכענישן און געפינענישן, מיט זיין פאַרניינען און באַיאַען דאָס אַרומיקע, דאָס מאַ-טעריעלע, ווי אויך דאָס גייסטיק-שאַפּערישע לעבן אינעם סאָוועטנפאַרבאַנד כּלל און יידישן לעבן בפרט.

ער איז אין דער יונגער סאָוועטיש-יידישער דיכטונג געקומען „מיטן אַן אַלטן קאַפּ“, און בעת אַלע זיינען אַרומגעגאַנגען זינגענדיק און טאַנצענדיק, מיט טרומייטן און פויקן, איז ער. ש. האַלקין, געבליבן אָפּט אין דער זייט, נישט געקאַנט, נישט געווען נאָך אינערלעך פאַרטיק פאַר דער פרייהייט, פאַר דעם יובעל, וואָס האָט אַלעמען פאַרכאַפט, פאַרשיכורט. אינעם גרויסן אַר-קעסטער איז ער געווען און פאַרבליבן דער טשעליסט, וואָס ציט אַרויס פון זיינע סטרונעס טיף-עלעגישע, טיף-ברומענדיקע קלאַנגען. אַנשטאַט דעם פריידיקן שיר-השירים, וואָס אַלע האָבן אויף פאַרשידענע אופנים געזונגען, איז ער אַרומגעגאַנגען מיטן פאַרנופּטיקן „משלי“...

ס'איז גוט וואָס ער איז פאַרבליבן גאַנץ, פאַרבליבן לעבן נאָך דעם וויסטן מבול, נאָך דעם גרויליקן חורבן, וואָס האָט פאַרשניטן און פאַרלענדט דעם גרעסטן טייל סאָוועטיש-יידישן שאַפּערישן האָב און גוטס.

און צו זיין 60סטן געבוירנטאָג, וואָס ער און דאָס סאָוועטיש-יידישע שאַפּן פייערן איצט ביי אַזעלכע טראַגישע און אומזיניקע באַדינגונגען, לאַמיר פּרואוון אַנוואַרפן אייניקע שטריכן צו זיין דיכטערישער געשטאַלט. בלויז אייניקע שטריכן, ווייל עס פעלן אונדז אין דעם איצטיקן מאַמענט אַלע נויטיקע קוועלן און מאַטעריאַלן צו געבן אַ פול און פולשטענדיק בילד פון זיין לעבן-און שאַפּונגס-גאַנג.

3.

שמואל האַלקין האָט דעביזירט אַרום יאָר 1920. זיין ערשטע לידער-אַמלונג „לידער“ איז דערשינען אין יאָר 1924. דערנאָך קומען פּאָלגנדיקע

לידער־ביכער: „ווי און מוט“, מאַסקווע, 1929, 152 ז״ל; „פאַר דעם נייעם פונדאַמענט“, 1932, 160 ז״ל; „דער קי“, 1932, 16 ז״ל; „קאַנטאַקט“, 1935, 216 ז״ל; „ערדישע וועגן“, 1945, 192 ז״ל. מען דאַרף אויך צורעכענען זיינע דראַמאַטישע שאַפונגען „שולמית“ און „בר־כוכבא“, וואָס פאַרדינען אַ ספּע־ציעלע אָפּהאַנדלונג און אייניקע זיינע איבערזעצונגען פון אַנדערע שפראַכן אויף יידיש.

ש. האַלקין האָט זיך באַטייליקט אין כמעט אַלע צייטשריפטן און זאַמל־ביכער, און זיינע לידער זיינען פאַרעפנטלעכט אין די פאַרשיידענע אַנטאַ־לאַגיס, וואָס זיינען דערשינען אין סאָועטנפאַרבאַנד. אָבער אומעטום האָט ער זיך אויסגעטיילט מיט זיינע מאַטיוון און מיטן אינהאַלט און מיט דער פאַרם פון זיינע לידער. אַזוי אַמאַל, אַזוי דערנאָך, אַזוי איצט.

איזי כאַריק, למשל, וואָס האָט אַנגעהויבן אין איין צייט מיט ש. האַלקין צו פאַרעפנטלעכן זיינע לידער און פאַעמעס (ער האָט דעביוטירט אין 1921, און אין 1926 איז דערשינען זיין ערשטע לידער־זאַמלונג „אויף דער ערד“, 112 ז״ל), האָט דאָן אין אַ ליד לוסטיק און האַפּערדיק געזונגען:

„פאַרגייט, פאַרגייט, איר אומעטיקע זיידעס,
מיט בערר צעשראַקענע, פאַרלאַפענע מיט שניי! ...
אין לעצטן בראָך, אין לעצטן וויי
זייט איר פאַרבליבן לעצטע ערות, —
פאַרגייט, פאַרגייט, איר אומעטיקע זיידעס! ...“

און אין אַנדער ליד שאַלט דער יונגער איזי כאַריק אַרויס:

„מיר ווילן און מיר קאַנען צאַרט זיין,
נאָר מיר ווילן נישט און קאַנען נישט אַצינד.
אויב געזונגען, — איז פון פולן האַרצן,
אויב געהוילעט, — איז געהוילעט, ווי דער ווינט.“

און דאָס זעלבע זעען מיר אויך ביים רוב סאָועטיש־יידישע דיכטער פון יענער צייט, וואָס זיינען צעהוילעט, צעברוינט. ס׳איז זיי גוט און וואויל און ס׳איז גאָר נישטאָ קיין גרענעץ פאַר זייער פרייד.

מען וואָלט געקאָנט לייכט ציטירן צענדליקער לידער פון סאָועטיש־יידישע דיכטער, וועלכע זיינען מיטגערין געוואָרן פון די רעוואָלוציאַנערע שטראַמען און וועלכע האָבן אַליין און בציבור אַרויסגעזונגען זייער הילכיק געזאַנג.

זינגט איציק פעפער אין יענע יארן :

<p>”לאמיר זינגען, לאמיר טראגן די בעזאנגען, לאמיר גיין, לאמיר גיין אויף די העכסטע שווערסטע טרעפ ;</p>	<p>ס'איז נאך קיינער נים געזאנגען מיט אזוינע טריט פארשייטע, מיט אזוינע בליקן ווייטע, מיט אזוינע שטאלצע קעפ”.</p>
--	---

גאָר אַנדערש איז געווען ש. האַלקין. זיין ליד איז געווען אַן אויסנאַם, אַ דיסאַנאַנס אין דעם אַלגעמיינעם דיכטערישן סטאַקאַטאָ-געזאַנג. די קריי-טיקער האָבן זיך מיט אים קיין עצה נישט געקאַנט געבן. ער איז געווען אַ מין „סלע המחלוקת” — אַן אַביעקט פאַר קריגערייען, און אַ ציל-ברעט פאַר שאַרפע און אַפט גאַנץ-גיפטיקע פּיילן. און נישט איינער, נעבעך, פון די סאָוועטיש-יידישע שרייבער-קריטיקער האָט געהאַט אויסצושטיין קאַלט און וואַרעמס פאַר זאַגן אַמאַל אַ גוט וואַרט וועגן ש. האַלקין... עס איז דאָ אַ רייכע ליטעראַטור אַרום ש. האַלקינס פּאַעזיע, — און דאָס רוב — טענות-מענות און פאַרוואַרפן אויף זיין אַדרעס. אַבער אין תוך האָבן אַלע גוט באַגריפן, אַז ער איז דער אַנגעזעענער סאָוועטיש-יידישער דיכטער.

4

בימים ההם, אין יענע טעג, ווען עס זיינען אַנגעגאַנגען העפטיקע קאַמפּן און „שלאַכטן” צווישן מאַסקווע און מינסק, כאַרקאָו און קיעוו, — ריכטיקער — צווישן די שרייבער-קריטיקער פון די מלוכהשע יידישע ליטעראַרישע טריבונעס, איז שמואל האַלקינס דיכטונג געווען אַ „דאַנק-באַרער מאַטעריאַל” פאַר קעגנזייטיקע באַשולדיקונגען אין... קאַנטר-רע-וואַלוציע, אין נאַציאָנאַליזם, אין קליינבירגערלעכקייט א. אַז. וו. אַנמלטן, אין 1929, איז אויף די שפּאַלטן פון מאַסקווער „עמעס” אַנג-געגאַנגען אַ שווערער קאַמף, מיט זייער שאַרפע אַנפּאַלן און פאַרוואַרפן צווישן שכנא עפשטיין און מ. אַלטשולער. איינער האָט דעם צווייטן פיר-געוואָרפן „קליינבירגערלעכע קורצזיכטיקייט און אידעאָלאָגישע שעדלעכ-קייט”. מ. אַלטשולער האָט אַריינגעזאַגט שכנא עפשטיינען, אַז ער „מאַכט פעלערן און מיינט, אַז ער פילט אויס לענינס געבאַטן”, א. אַז. וו. האָט שכנא עפשטיין דאָן אַנגעוויזן מ. אַלטשולערן אַזאַ מין עבירה: בשעת ער, אַלטשולער, איז געווען דער רעדאַקטאָר פון „צענטראַלפּאַרלאַג” אין מאַסקווע, איז אַרויס ש. האַלקינס לידער-זאַמלונג „ווי און מוט”, וואָס איז „אויף דריי-פערטל אַנגעזאַפט מיט נאַציאָנאַליזם, מיט יידישלעך-קליינבירגערלעך-אינטעליגענטישן פעסימיזם”. און שכנא עפשטיין פרעגט: „ווי קומט עס,

וואס מ. אלטשולער, און אויסגעהאלטענער באַלשעוויק, האָט ש. האַלקינס בוך אַנגענומען און רעאַגירט נישט אויף דער שעדלעכקייט פון בוך עד היום? אזוי ווייט און שלעכט האָט עס געהאַלטן מיט האַלקינען און מיט זיין דיכ-טערישן שאַפן אין יענע יאָרן..

שמואל האַלקין איז אויך אַריינגעפאַלן אינמיטן און אינצווישן דעם העפטיקן געראַנגל און קאַמף (סוף 1931) צווישן משה ליטוואַקאָו און י. בראַנשטיין, — ווידעראַמאַל אַ „שלאַכט“ צווישן דער יידישער מאַסקווע און יידישן מינסק. י. בראַנשטיין, דער יונגער חוצפהדיקער מינסקער סאָוועטיש-יידישער קריטיקער, האָט שאַרף און שניידיק קריטיקירט און ממש געשניטן שטיקער פון מ. ליטוואַקאָו פאַר „זיין נישט-דערשאַצן די אַרגאַניזירטע יידישע פּראַלעטאַרישע קולטור“ און פאַר זיין פאַלשן צוגאַנג און פאַרשטיין „דאָס ירושה-פּראַבלעם“ א. און. וו. צווישן אַנדערן האָט יאַשע בראַנשטיין פירגעוואָרפן מ. ליטוואַקאָו זיין פּאָזיטיוון אויפנעמען ש. האַל-קינס דיכטונג.

דערויף האָט משה ליטוואַקאָו זיך פאַרטיידיקט בזה הלשון: „ש. האַלקין האָט אַנגעהויבן זיין דיכטערישן וועג אין די יאָרן 1923-1924 ווי אַ בור-זשאַווער מיטלויפער, ווי אַ סמענאָוועכאַוועץ.“* ווי אַזעלכן האָב איך אים אַן ערך כאַראַקטעריזירט אויפן סמך פון זיינע דעמאָלטדיקע לידער נאָך אין 1925 טן יאָר, נאָך פאַר דעם פאַרעפנטלעכן די רעזאָלוציע פון צ. ק. פון דער פאַרטיי וועגן דער פּאָליטיק פון דער פאַרטיי אין דער קינסטלערישער ליטעראַטור, — אַט-די רעזאָלוציע, וועלכע האָט דאָן אַנערקענט דעם מין סמענאָוועכאַוועצעס פאַר מיטלויפער“ (מ. ליטוואַקאָו — „אויף צוויי פּראַנטן“).

* „סמענאָוועכאַוועץ“ (די וואָס ענדערן די וועג-צייכנס) — פאַרטייטשט די „סאָוועטישע ענציקלאָפּעדיע“ — איז „אַ גרופע שרייבער, וואָס האָבן אַרויס-געקוקט, אַז מיטן איינפירן אין סאָוועטנפאַרבאַנד די נייע עקאָנאָמישע פּאָליטיק (נעפ), וועט פאַרקומען אַ בורזשאַווע איבעראַנדערשונג פון דער סאָוועטישער מאַכט. די גרופע האָט אין 1921 אַרויסגעגעבן אין פּראַג אַ זאַמלבוך „סמענאָ וועד“, און דערנאָך אין פאַריו, אונטער דעם דאָזיקן נאָמען, אַ זשורנאַל, אין די יאָרן 1921-1922 (און פון דאָנעט שטאַמט דער נאָמען פון דער ריכטונג), וואו זיי האָבן אַרויסגעבראַכט זייערע מיינונגען. אין סאָוועטנפאַרבאַנד האָבן די האַפּענינגען פון די „סמענאָוועכאַוועצעס וועגן סעסאָורירן דעם קאַפיטאַליזם, גע-טיילט אייניקע בורזשאַווע עלעמענטן און אַ טייל פון דער בורזשאַווער אינטע-ליגענץ, אויפגעמונטערט פונעם נעפ“ ...

משה ליטוואקאוו און ש. האלקין האבן אויך געפירט עפנטלעכע שטרייטן און שלאכטן, און עס געדענקט זיך גוט האלקינס א לענגערער שארפער פאלע-מישער ארטיקל אין "עמעס", וואס איך האב נישט איצט אונטערן האנט, און מ. ליטוואקאווס ענטפער אויף אים...

5.

עס איז אינטערעסאנט, ווי י. דאברושין האט אין זיין קריטיק-בוך "סאָ-וועטישע דיכטונג" (מאָסקווע, 1935), שוין נאָך דעם, ווי ש. האלקין האט אַרויס-געגעבן זיין לידער-זאַמלונג "פאַר דעם נייעם פונדאַמענט" (1932), באַמיט זיך מיט אַלע מיטלען און מעטאָדן, אויף זיין שווער-מליצהדיקער שפראַך צו כאַ-ראַקטעריזירן און דערביי גאַנץ שאַרף צו שטעמפלען ש. האַלקינען.

"צו דער אַקטאַבער-רעוואָלוציע, — שרייבט י. דאברושין, — איז דער דיכטער ש. האַלקין געקומען פון דער ווייט, פון דער ווייטער ווייט. אַליין אַ יונגער און געגאַנגען איז ער מיטן אַלטן און פאַרעלטערטן נאַציאָנאַלן און נאַציאָנאַליסטישן קולטור-וועג, געגאַנגען מיט אַ ירושה-אַנלאַדונג פון דער יעניקער קולטור-סיסטעם, וואָס איז פאַרבונדן מיט דעם גייסטיק-עטישן תוך און עצם פון דעם פאַרגאַנגענעם ביי אונדז בירגערלעכן וועלט-סדר".

און ווייטער זאָגט י. דאברושין:

"אַ גליד, אַ יונגע און אַרגאַנישע פלאַנצונג פון דער יעניקער געדאַנקען-וועלט, האָט ש. האַלקין גלייך ביי די איבערבויערישע האַמער-קלעפּ פון דער אַקטאַבער-רעוואָלוציע ניט דערשפירט, אַז ס'האַנדלט זיך ניט נאָר וועגן דער פאַליטיש-עקאָנאָמישער אייגנטימערישער לעבנס-אַרדענונג, וואָס די פראַ-לעטאַרישע רעוואָלוציע איז געקומען פאַרניכטן, נאָר אויך וועגן דער יעניקער טאַקע קולטור-עטישער סיסטעם, וועגן דער גאַנצער פעסטגעשטעלטער ביז-אַהעריקער לעבן-אַנשוואונג — די איינציקע, דורך וועלכער האַלקין איז דאָן פייאיק געווען אויפנעמען געשעענישן און פאַסירונגען".

ש. האַלקין האָט אין זיין ערשטן ליד פון בוך "ווי און מוט" אַזעלכע טיפּ-ווייטיקדיקע און רירנדיקע שורות, וואָס ווייזן זיין שווערן געמיט-צושטאַנד אין די יאָרן, ווען די רעוואָלוציע איז פאַרשווענקט געוואָרן דורך שוידערלעכע פאַגראַמען אויף יידן, בעת דעם בירגער-קריג, ווען יידישע שטעט און שטעט-לעך זיינען אויסגעראַטן געוואָרן דורך פאַרשיידענע קאַנטר-רעוואָלוציאָנערע עלעמענטן אין נאָמען פון נאַציאָנאַלע איינזיען און איינזעאלן.

"אַלע האָבן דאָן געטראַכט, געמיינט — גענוג איז

פֿון העכסטן דאָר, פֿון העכסטן שפיץ אומאַרמען די וועלט,

אוי, פאַרנעסן האָבן עלטערע, פאַרנעסן גלייך ווי יוגנט —

אז אנדערש אונדזער פרייד אין, אנדערש אונדזער עלנט,
 אז אונדזער פרייד איז טויזנט מאל אן אנדערע פון אלע,
 אז אונדזער פרייד איז קאלטער גלאנץ אויף אפגעשלייפטן חלף ...
 נו, קאן דען ווער א פרעמדער פון דעם וויסן,
 אן אומפריינט, צי א פריינט?"

אט די פיינלעכע איינדרוקן און בארעכטיקטער שרעק פונעם סענסיטיוון
 יידישן דיכטער געפעלן נישט י. דאברושינען. ער טאדלט אים דערפאר מיט
 אזעלכע מיני שטראף-רייד: „די ניט לאנג איבערגעקומענע פאגראם-שרעקן
 (צי בלויז שרעקן? — נ. מ.), די האַרבקיטן פון דעם בירגער-קריג, די ערשטע
 שוועריקייטן פון דעם אויפשטעלונג-פעריאד — די קליינבירגערלעכע פער-
 ספעקטיוולאזע אַנשוואונג האַט פון דעם אַלעם אויסגעפלאַכטן אַ פעסימיסטישן
 געדאַנקען-קנייל, אַ פאַרטיפערטע יאוש-שטימונג, וואָס דער טראַדיציאָנעל-
 פאַרגרונטעוועטער האַלקין האַט זי איינגאַרטיק פאַרבונדן מיט אַ ביבלישער
 אויפפאַסונג...“

אזא „עולה“, אזא „אפנויג“ — ביבלישע אויפפאַסונג!
 און אַט אזא מין פאַרוואַרף אויפן אַדרעס פון ש. האַלקין פונעם זעלביקן
 י. דאברושין: „... די פאַרשיידנאַרטיקע מיטאַלאָגישע געשיכטלעכע ביבל-
 פאַרגלייכונגען פאַרפאַלגן ממש האַלקינען, וואָס ווענדט זיי אַן אויף שריט און
 טריט צום איצטיקן אויסקומעניש“... י. דאברושין ברענגט „באָוויין“ פאַר
 זיין מוראדיקער באַשולדיקונג: „די אַסאַציאַציעס פון ליד 'חושן' און פון
 פרעהס חלום (אין דעם ליד, אַ קאַפּ אַן אַנדערער באַקרוינט מיינע אַקסלען)
 און נאָך — זיי אַלע שטאַמען פון האַלקינס בירגערלעכן פסיכאָ-אידיאישן
 באַגאַזש, פון וועלכן ער האַט זיך ניט געקאַנט אַפּזאָגן, זייענדיק זיכער אַז
 דאָס אַלץ קאָן בעצם אַרייַנוואַקסן אין דער רעוואָלוציאָנערער איצטיקייט, ווי-
 באַלד אַז ס'האַנדלט זיך נאָר וועגן אומבייט פון מענטש, פון דורות, און ניט פון
 קלאַס און וועלט-אַנשוואונג“ (ז' 82).

אַט אזוי קנעלט איין י. דאברושין מיט ש. האַלקינען! און ער, דער עכטער,
 טיף-פאַרוואַרצלטער יידיש-סאָוועטישער דיכטער, איז אַלץ ווייטער געגאַנגען
 זיין וועג און פאַרגעזעצט צו שאַפן פאַרטיפטע, פאַרטראַכטע דיכטונגען פון
 אַ העכערן מין און שטייגער.

6.

יא, ש. האַלקין האַט אַלע מאל געפירט חשבון, און — בעיקר דין וחשבון
 פון דעם אַלעם, וואָס ס'איז פאַרגעקומען אַרום און וועגן דעם, ווי דאָס גע-
 שענע האַט זיך אַפּגעשפיגלט און זיך איבערגעבראַכן אין זיין וועזן, און

האַט זיך דערנאָך אַרויסאַנטפלעקט אין זיין אויפריכטיקן, געוויסנהאַפטיקן שאַפן. ש. האַלקין גיט איבער וועגן דעם אין זיין ליד, וואָס שליסט זיך בוך „וויי און מוט“:

„אַ יאָר נאָך אַ יאָר — און פון דורות די כרכה,
וואָס האָט זיך אין לייב מיר מיט נאָרלען פאַרשטאַבן,
איך האָב זי געצוואונגען, מיט אייזנס געצויגן,
אויף האַרטער, אויף ניכטערער וואַכשאַל געוואויגן:
וואָס נויטיק פאַרבליבן, וואָס גיט איז — פאַרטייליקט —
און ס'איז נאָך דער קרבן אַלץ גיט באַוויליקט...“

אַזוי טיף, אַזוי רירנד, אַזוי ווייטיקדיק רעדט ער וועגן זיך און וועגן זיינע אייגענע טראַכטונגען און געראַנגלענישן. און עס איז נאָך געווען ווייניק פאַר די, וואָס האָבן פאַרלאַנגט פון דעם דיכטער הוראַ-געשרייען, לויב-געזאַנגען, אַנשטאַט טיפע אויפריכטיקע איבערלעבענישן און דורכגעווייטיקטע לידער. ס'איז כאַראַקטעריסטיש ש. האַלקינס אַ ליד „זונטיק אין אַ רו-טאַג“ פונעם בוך „וויי און מוט“, וואָס איז אויך שאַרף קריטיקירט און געטאַדלט געוואָרן, אַבער וואָס ווייזט אַרויס דעם מהות, דעם כאַראַקטער פונעם דיכטער און זיין אויפנעמען די אמתע ווירקלעכקייט.

ש. האַלקין דערציילט אַזוי פשוט און אַזוי שטאַרק.

„זונטיק איז אַ רו-טאַג וויל איך געניסן — נאָר דאָס האַרץ זיך בלוטיקט, ס'בלוטיקט דער געוויסן.	געזען איך האָב ערשט נעכטן, נאָר איך ווייס פון לאַנג דאָס — אַרבעטסלאָזע פלעכטן ווערסטיקע פאַלאַנגעס“.
---	--

און ער פּרעגט אין דעם לענגערן ליד:

„מיט וואָס זיי איצט באַצווינגען? מיט וואָס זיי איצט פאַרנעמען אַז ס'זאָלן אָט די רינגען פאַר רו-טעג זיך גישט שעמען ?	ווען וועלן געפינען יעדערער זיין אַרבעט: אַ שפינער צו אַ שפינער, אַ גאַרבער צו אַ גאַרבער ?“
---	--

7.

צוגעפאַסט צום אינהאַלט, און אין טיפן איינקלאַנג מיט דעם תוך פון די לידער, איז ש. האַלקינס אופן פון רעדן, פון שילדערן, פון אַרויסברענגען זיינע טראַכטן. ער איז אין זיין דיכטערישן שאַפן אַפט אַבסטראַקט, סכעמאַטיש,

הגם ער האָט צו טאָן מיט טיף־אינערלעכע איבערלעבענישן. יאָגט ער זיך נישט נאָך פּלאַטערלעך, באַצירט ער נישט און באַפּוצט נישט זיין ליד מיט אַרנאַמענטיק און באַנוצט זיך נישט מיט קיין אַנגענומענע ווערטער און פּראָזן, טוט ער זיך אַ זאָג, דער פּראָבלעמען־דיכטער :

„ס'איז די דיכטונג אונזערע	ווי פאַר רעדער — איין,
ניט קיין בלענד, קיין שפּילצייג,	פאַר געביי — געהילצן,
אַ וואַכיקע, אַ פּראַסטע,	ווי פאַר פּריוו — פּליגל,
אַ נויטיקע אין נויט :	פאַר מלחמה — שרויט ...

אַט אַזוי, ווען מ'דאַרף, „לאַזט ער זיך אַראָפּ" ש. האַלקין פון זיינע געדאַנק־לעכע הויכן און נעמט רעדן „פּראַסטע", קלאַרע רייד. און ווי ער איז געווען „טריי זיך אַליין" אין די צייטן, ווען ער האָט געפּילט און געליטן, געשפּירט און געווייטיקט די קרומקייטן, די עוולות, אַזוי אויך קאָן ער אויף זיין פּאַר־טיפּטן און אייגנאַרטיקן אויפן און שטייגער פּילן און שפּירן דאָס דערהויבענע, דאָס יום־טובדיקע, וואָס קומט פון ערלעכער מענטשלעכער מי, און אַרויס־ברענגען עס אין בצמצומדיקע געשטאַלטע פּערזן.

ש. האַלקין האָט אַ פּרעכטיק לענגער ליד מיטן נאַמען „דערפאַר איז גע־בענטשט אונדזער אַרבעט" (געדרוקט אין „יידישע קולטור", יוני, 1948), וואו ער רעדט וועגן דעם מזל־ברכה, וואָס עס האָט געהערשט אין די גליקלעכע, גוטע, פּריידיקע צייטן אין זיין לאַנד.

ער זאָגט : „און אויב דו וועסט פּרעגן, למשל, ווער זיינען די מענטשן אַט די, / וואָס לייגן זיך אַוונט־צייט מידע און שטייען אויף פּריש אינדער־פּרי — / אויף ווידער זיך מיען ביז אַוונט, ביז גליקלעכער שיכרות אין הענט, / ווער זיינען די דאָזיקע מענטשן ? פּונווייטן האַסט זיי ניט דערקענט ? " דער דיכטער דערציילט וועגן זיי און וועגן זייערע טאוונגען. און רעדנ־דיק וועגן די מענטשן און אויסדערציילנדיק וועגן זייער וואָך און יום־טוב, וואָר און טרוים, אין צייטן פון רו און פון קריג, פירט ער אויס :

„און נאָך וואָס : פאַראַן איז דערין אַ סוד, וואָס איך גיב איצט אַרויס, כּיפּלעג קינדווייז נאָך שטוינען פאַר קנאה, ווען מענטשן זיך כּויען אַ הויז, כּיפּלעג קוקן ווי קלעצער זיך בינדן, דער דאָך — ווי צום בענטשן זיך הויכט, ס'איז ליבער געווען מיר דער הימל, וואָס האָט דורכן דאָך זיך געלויבט".

און דערביי טוט אַ בלענד און אַ בליץ ביים דיכטער אַזאַ מין זאָג : „אַ וואַרט האָט זיין עבר, זיין צוקונפּט, נאָר פּוסט וואַלט פאַרבליכן דאָס וואַרט, / ווען ס'פעלט אים די ברכה די דריטע : אין היינט אויך געפינען זיין אַרט" ...

דאָס איז דער כוח פון ש. האַלקין: ער קאָן מיט זיין געוויינלעך וואָרט דורך דעם היינט אַריינדרינגען אין עבר כדי צו דערגרייכן טיפער די צוקונפט. און דערביי געברויכט ער אייגענע, אייגנאַרטיקע אויסדרוק־מיטלען, ביי קיינעם נישט גענומענע, ביי קיינעם נישט געבאַרגטע.

עס ווילט זיך, אגב, ווען מען טראַכט זיך אַרײן אין ש. האַלקינס דיכטערישן שאַפן, איבערוואַגן אַ וואָרט, וואָס כ׳האַב דאָ נישט לאַנג אַרויסגעלייענט ביי ראובן בריינין (אין אַ העברייאישן לענגערן אַרטיקל) וועגן מענדעלע מוכר ספרים, אַז „אַט דער מענדעלע טונקט קיינמאַל ניט זיין פען אין אַ טינטער פון אַנדערע, ער באַנוצט זיך ניט מיט קיין פאַרבן, וואָס אַלע באַנוצן זיך מיט זיי און ער נעמט נישט קיין פענזל ביי זיינע נאַענטע, אַלץ איז זיינס, זיין אייגנס!“ („כל כתבי ראובן בריינין“, ניו־יאָרק, 1922, ז' 188).

אַ באַצייכענונג, וואָס פאַסט זיך אַזוי גוט צו פאַר ש. האַלקין. ש. האַלקין איז אַ מייסטער, אַ בריה אין עטלעכע קורצע געטאַקטע שורה־לעך כאַראַקטעריזירן זיך, זיין אייגענעם און אַרומיקן גאַנג. דער סוד־הצמצום, די קאַנצענטרירטע פאַרם איז זיינע אַ געבענטשטע אייגנשאַפט. אַט ווי ער גיט איבער זיין שאַפונגס־וועג, — פון אַמאָל, פון זיין אָנהייב ביז צו זיין רייף ווערן. דאָס ליד, וואָס באַשטייט אינגאַנצן פון 7 שורות איז פאַרעפנטלעכט אין זיין לידער־בוך „קאַנטאַקט“ (מאַסקווע, 1935):

„דער אָנהייב איז געגאַנגען פּרילינגדיק:
מיט זון און קויט, מיט ליד, וואָס קומט אָן שפּילדיק,
מיט מוט און וויי, מיט לייד און פּרייד צוזאַמען.
נאַר ס'איז דער היינט אַ סך מיר וויכטיקער —
אַ קלאָרער האַרבסט אַ פּריער און אַ ליכטיקער
פאַר שײן פאַר פּראַסטיקער —
אַ נײער, אַ געלייטערטער פּונדאַמענט.“

ש. האַלקין האָט אויך געקאַנט זיך אַמאָל אַנצײנדן און שרייבן מיט ברען, מיט פּאַטאַס, מיט התלהבות. ס'איז אינטערעסאַנט זיין דערמאָנט ליד „אונדזער דיכטונג“, וואָס איז אַ מין אַנ־מאַמין פון דער סאָוועטישער יידישער דיכטונג, און עס באַווייזט, אַז נישט אַלע מאָל האָט ער געדאַוונט ביחידות און געזונגען סאַלאָ. מיר האָבן שוין אין פּריערדיקע אַרטיקלען ציטירט מערערע שורות פון אַט דעם ליד. איצט וועלן מיר פּונעם ליד, וואָס האָט אַ 200 שורות, ברענגן גען בלויז איינציקע, געציילטע:

„אונדזער ליבע — הייס איז,
אונדזער בלוט איז ברויזיק,

אונדזער יוגנט — וויכערט,
 און די אלטע — יונג;
 מיר האָבן זיך פאַרמאַסטן
 אויף אָנהויבן יאָרטויזנט,
 און קיינער וועט ניט בינדן,
 ניט פענטען אונדזער שוואונג".

און נאָך אַ פּאַר שורות:

„ס'איז די דיכטונג אונדזערע —
 אַ מיזאַמע, אַן עכטע,
 אַ מענטשלעכע, אַ גינציקע,
 אַ טרייע ביז צו ענד"...

8.

אַ גאַר באַזונדער קאַפּיטל און אַ זייער אייגנאַרטיקער און אינטערעסאַנטער
 איז ש. האַלקינס פּאַרטיטפּע און ווייטיקדיקע, צאַרנדיקע און טרייסטנדיקע
 דיכטונג בעת דעם גרויזאַמען צווייטן וועלט-קריג. ווי אַלע סאָוועטיש-יידישע
 מענטשן און דיכטער איז ער געווען אַריינגעצויגן און אַריינגעפלאַכטן אין די
 אַלע גרוילן און קאַמפּן פון יענע יאָרן און אויף זיין אייגנטימלעכן אופן, אַנדערש
 ווי אַלע אַנדערע דיכטער, עס געבראַכט צום דיכטערישן אויסדרוק, און דאָ איז
 אים באַזונדערס צונויף געקומען דאָס ביבלישע וואָרט, דער ביבלישער אויס-
 דרוק, וואָס י. דאַברושינען איז עס אַזוי גישט געפּעלן געוואָרן...
 עס איז אונדז גישט באַקאַנט, צי זיינען די שטאַרקע און שאַרפע צאַרן-
 און וואָרן-לידער פון ש. האַלקין, וואָס ער האָט געשריבן אין די היטלעריס-
 טישע אַקופאַציע-יאָרן, אַלע אויפגעזאַמלט געוואָרן.* מיר האָבן זיך אַנגע-

(* אין מאַסקווער „היימלאַנד“, ליטעראַריש-קינסטלערישער אַלמאַנאַך, בוך 5,
 מאַי-יוני 1948 (עס זיינען דערשינען ביזן באַרך, 6 ביכער, וואָס זיינען דערנאַנגען
 צו אונדז. דאָס לעצטע בוך 6, איז דאָטירט יוני-אויגוסט 1948),—אין דער השימה
 „נייע ביכער“ איז אויך אויסגעערעכנט אַ בוך פון ש. האַלקין — „דער בוים פון לעבן“
 (אויסגעוויילטע ווערק), 408 זײַ, מאַסקווע, פ' „עמעס“, 4.000 קז. עס ווערט
 צוגעגעבן: „דאָס בוך שליסט איין אין זיך אויסגעוויילטע לידער פאַר די יאָרן
 1920-1947 און אַ דראַמאַטישע פּאַעמע „אויף טויט און אויף לעבן“ (דער אויפשטאַנד
 אין געטאָ אין איינער אַ פּוילישער שטאַט). צי דאָס בוך איז דערנאַנגען אַהער,
 ווייסן מיר נישט.

שטויסן אויף אייניקע פון זיי אין די זאמלונגען און צייטשריפטן, וואָס זיינען דערשינען אין יענער חירום-צייט, ווען דער וויסטער חורבן און דער גע- שטאַלטער קאַמף-ווילן האָט באַהערשט די סאַוועטישע בירגער פון אַלע פעלקער און יידן און יידישע שאַפער אַריינגערעכנט. אַ טייל פון די לידער איז אַריין אין דעם בוך „ערדישע וועגן“ (מאַסקווע, 1945).

לאַמיר דאָ ציטירן אייניקע שורות פון האַלקינס ליד, וואו ער ברענגט צום אויסדרוק די מוראדיקע פאַרוויסטונגען, וואָס די היטלעריסטישע האַרדעס האָבן געבראַכט אויף יידן:

„סיפע גריבער, רויטער ליים —	יענע ליים איז איצט מיין היים :
כ'האָב אַמאָל געהאַט אַ היים!	דאָרט ליגן מיינע ברידער,
יאָר נאָך יאָר זיינען אַריבער,	די צעריסענע אויף גלידער,
פולע זיינען יענע גריבער,	די געשאַכטענע אין שטוב,
און נאָך רויטער איז די ליים,	די געשאַכטענע ביים גרוב."

עס איז אַ ספּעציעלע דאַנקבאַרע טעמע נאַכצופאַלגן די וועזנטלעכע געמיט- ענדערונגען און אויך די קינסטלעריש-מיסטערישע אַנטוויקלונגען, וואָס ש. האַלקין, ער און זיין שאַפן האָבן אין די צענדליקער יאָרן אַדורכגעמאַכט. ער גופא האָט זיך אַלעמאָל אַנאַליזירט און פאַרצייכנט עס, אויף זיין אייגנאַרטיקן בצמצום- דיקן שטייגער, אין זיינע לידער, די קלענערע און גרעסערע. פאַר אים אַליין איז זיין וואָרט, זיין שאַפן געווען אַן ענין פון אייגענער שטענדיקער ערנסטער באַ- טראַכטונג. מען וואַלט געקאָנט ברענגען פיל ביישפילן פון ש. האַלקין, וואו ער „נעמט אויפן צימבל“ זיך און זיין דיכטונג. נישט אומזיסט איז ער אַ זון פון חב"דניקעס, וועלכע זיינען געוואוינט שטענדיק זיך אַריינטראַכטן אין זייערע אייגענע טאונגען און זיך גריבלען אין אייגענע מחשבות, פילן שטאַרק איי- גענע שפלות (געפאַלנקייט) און דערגיין ביז התרוממות הרוח (דערהויבענער געמיט-צושטאַנד).

אַט, צום ביישפיל, זיינס אַ ליד וועגן וואָרט, וועגן זיין יידיש וואָרט (גע- דרוקט אינעם זאַמלבוך „אויף נייע וועגן“, איקוף-פאַרלאַג, ניו-יאָרק, 1949), געשריבן אין יאָר 1945.

ש. האַלקין זאָגט אינעם לענגערן ליד (מיר נעמען אַרויס אייניקע שורות):

„מיין וואָרט — מיין היים ביסטו, אין דיר פאַרזייט בין איך אינגאַנצן,
מיין לעבן און מיין טויט — אין דיר אָן אַרט געפינען.
כ'בין פריי, מיין וואָרט, איך זאָל זיך אַט די שיכורלעכע פרייד פאַרגינען :
דיך טויזנט מאָל צעאַקערן און טויזנט מאָל דיך איבערפלאַנצן."

און דאָס וואונדערלעכע ליד ווערט פאַרענדיקט מיט די פאַלגנדיקע פיר

שורות :

„ניין, ניין, מיין וואָרט! ביז לעצטן טראָפּן זאָפט אין דיינע וואַרצלען
און ביזן לעצטן טראָפּן בלוט אין מיינע אָדערן, —
איך וועל דיר, ווי די ערד, צעאַקערן, פאַרפלאַנצן דיר און פאַרערן
דעם אַטעם לופט, וואָס זאָל אַ היים פאַר דיר, מיין וואָרט, זיין“.

9.

נאָך אַ זעקס־זיבן יאָר, ווען האַלקין איז פלוצים „פאַרשוואַנדן“ געוואָרן,
צוזאַמען מיט אַלע איבעריקע סאָוועטיש־יידישע שרייבער און שוישפילער, אין
דעם מוראדיקן „מבול“, וואָס האָט פאַרשווענקט און פאַרטרונקען דאָס גאַרע
סאָוועטיש־יידישע קולטור־שאַפּערישע לעבן, איז ער צוריקגעקומען אַ קראַנקער.
מיר קאַנען זיך פאַרשטעלן ווי ער איז אינערלעך צעווייטיקט און צעפּייניקט.
אים, ווי אַ צאָל אַנדערע יידישע שרייבער, האָט „אַפּגעגליקט“, ער איז נישט
דערמאָרדעט געוואָרן, נישט אומגעבראַכט געוואָרן, ווי אַנדערע באַוואוסטע
יידישע שרייבער, זיינע חברים, פריינט, קאַלעגן אין לויף פון די צוויי צענדליק
יאָר. אָבער אויך נאָך דער באַפרייאַונג און נאָך דער, מ'שטיינס געזאַגט, „רעהאַ־
ביליטאַציע“, האָט מען דעם פאַרווערטן יידישן וואָרט נאָך אַלץ נישט צוריק־
געקערט די פרייהייט און דער יידיש־שאַפּער גייט אַלץ אַרום מיט אַ פאַרשלאָסן
מויל אין סאָוועטנפאַרבאַנד.

וואָס־זשע ווייטער ?

דאָס איז די האַרבע, טראַגישע פּראַגע, וואָס גייט נישט אַראָפּ פון אונדזערע
געדאַנקען, פון אונדזערע ליפּן און טאָר נישט אַראַפּגיין. מיר הערן ווייטע, אַל־
געמיינע פאַרעווע גרוסן, אַרום־אַרומיקע, אָבער מיר ווייסן נישט ביז איצט
גענוי פאַר וואָס און פאַר ווען, און בעיקר קאַן מען זיך נישט דערשלאָגן, אַז די
לעבן־געבליבענע, אַפּגעראַטעוועטע, אַרויסגעריסענע פון מוראדיקן קלעם יידישע
שרייבער זאָלן ענדלעך קאַנען אָפּן, עפנטלעך לעבן און אויסלעבן זיך יידיש־שאַ־
פּעריש, און אַז זיי זאָלן קאַנען פאַרעפנטלעכן זייערע שאַפּונגען אין דעם יידישן
לשון אין זייער היימלאַנד, אין סאָוועטנפאַרבאַנד.

אין אַ ליד פון ש. האַלקין „רו און אומרו“, וואָס קומט אונטער אַ קעפל
„נייע לידער“ (פאַרעפנטלעכט אין „זאַמלונג פון שאַפּונגען פון יידישע שרייבער
און דיכטער אין ראַטנפאַרבאַנד“, אַרויסגעגעבן דורכן צ. ק. פון איקוף אין
ריאָ דע זשאַניראַ, בראַזיל, 1956), האָבן מיר אַזעלכע שורות :

„ליכטיקער זינגער מיט פנים פארוואלקנטן,
זאג, וואס געשען איז, זאג, ווער פארפאלגט האט דיר? ...

ווען האט די ערדישע פריינטשאפט פאראטן דיר?
ערדישער זינגער, מיט הארץ מיט צעפלאטערטן."

און ווייטער נאך אַ פּאָר שורות:

„וואַלענדער זינגער — ביז דול, ביז פארפאלן זיין,
אַלץ וואָס גייט אָפּ דיר, וועל איך דיר ממלא זיין.

איך וועל דיר היטן אין וועג און באַוואַרענען,
איך וועל דיר אומקערן אַלדאָס פאַרלאָרענע,

אַלדאָס געוועזענע, אַלדאָס באַשערטע,
אַלדאָס אין זוּרבל פון יאָרן צעשטערטע! ...

איז ווען-זשע, ווען וועט מען ממלא זיין, אומקערן דאָס פאַרלאָרענע און לאָזן
פריי לעבן און שאַפן דעם יידישן מאַסן-מענטש און דעם יידישן קינסטלער
אין דער אייגענער יידישער שפּראַך?

10.

און דערווייל —

דערווייל זיינען די פייערונגען, וואָס זיינען איינגעאַרדנט געוואָרן אין
מאַסקווע צו ש. האַלקינס 60סטן געבוירנטאָג דורכן פאַרבאַנד פון די סאָוועטישע
(רוסישע) שרייבער און די הויכע אויסצייכענונג, וואָס ער האָט געקראָגן פון
דער רעגירונג, דעם אָרדן „רויטע אַרבעט-פּאַן“, פאַרבונדן ביי אונדז מיט טיפּן
טרויער, און מיט ווייטיקדיקע, צאַרנדיקע געפילן.

אויסצייכענונג און פאַרבאַט! פייערונג און איסור אויף יידיש וואָרט? ..!
מיר קאַנען אין קיין פּאַל נישט פאַרשטיין, נישט באַגרייפן דעם טראַגישן
אומזין און די אומזיניקע טראַגיק פון דעם אַלעמען ...

אין אַ נאַטיץ אין דער מאַסקווער „ליטעראַטורנאַיאַ גאַזעטאַ“, דער אַפיציע-
עלער אַרגאַן פונעם פאַרבאַנד פון די סאָוועטישע שרייבער, וועגן דעם יובל פון
ש. האַלקין, ווערט געזאָגט: „40 יאָר פון זיין לעבן האָט ער אָפּגעגעבן דער
ליטעראַרישער אַרבעט, ער האָט באַזונגען די שייניקייט און פאַרשיידנאַרטיקייט
פון אונדזער לעבן. נישט ווייניק האָט דער פּאַעט אויפגעטאַן אויפן געביט פון
איבערזעצונגען אויף דער יידישער שפּראַך די רוסישע, ווי די מערב-איראַ-

פייאישע קלאַסיקער" ... און ווייטער ווערט געשריבן, אז "די מאַסקווער שרייב-
בער, די פען-חברים ווינטשן דעם יובילאַר נייע שעפּערישע דערפאַלגן און באַ-
טאַנען אַז זיינע לידער, פּאַעמעס און דראַמען, געשאַפּענע אין דער יידישער
שפּראַך זיינען, ווי פּולבאַרעכטיקטע, אַריין אינעם פּאַנד פּון דער פּיל-נאַציאָנאַלער
ליטעראַטור פּון אונדזער סאַוועטישן היימלאַנד".

פּילבאַרעכטיקטע ? פּיל-נאַציאָנאַלער ליטעראַטור ? ווען מ'האַט עפּנטלעך
אין יידיש, צווישן יידישע שרייבער נישט געקאַנט, נישט געוואָגט צו פּייערן
דעם יובל פּון אַן אייגענעם יידישן קאַלעגע אין מאַסקווע, אין סאַוועטנפּאַרבאַנד,
און ווען ס'איז נישטאַ אין יידיש קיין שום אויסגאַבע, צייטשריפט, וואו מ'זאַל
קאַנען רעדן, שרייבן, באַריכטן וועגן דעם יובל פּון אַ יידיש-שרייבער !
ווי קלעפּן זיך די דאָזיקע ווערטער, ווי שטימען זיי מיט דעם איצטיקן, —
לאַמיר אַלץ האַפּן דערווייליקן — שטרענגען פּאַרבאַט פּונעם יידישן וואָרט אין
סאַוועטנפּאַרבאַנד ?

עס איז פּיינלעך, ווייטיקדיק, עס איז אומפאַרשטענדלעך און אומבאַ-
גרייפלעך !

און דעם גלענצנדיקן דיכטער שמואל האַלקין, וואָס איז, נאָך די עטלעכע
גרויזאַמע יאָרן פּון פּאַרשיקונג באַפּרייט געוואָרן, ווינטשן מיר געזונטע שאַ-
פּערישע יאָרן, ער זאַל וואָס-גיכער, ווי ער האַט געשריבן אין זיין ליד, צוריק
באַקומען „אַלדאַס פּאַרלאַרענע, אַלדאַס אין ווירבל פּון יאָרן צעשטערטע".
אַזוי ער, אַזוי די אַלע לעבן-פּאַרבליבענע יידישע שרייבער-שאַפּער, און
אַזוי אויך דאַס דערנידעריקטע, באַליידיקטן, געשענדעטע יידישע וואָרט.
אַמן !

יאַנואַר 1958

דאס סאָוועטיש-יידישע קולטור-געזעלשאַפטלעכע לעבן ערב דעם חורבן, נאָוועמבער 1948

.1

ווי האָט אויסגעזען דאָס סאָוועטיש-יידישע קולטור-געזעלשאַפטלעכע לעבן אין די לעצטע צוויי־דריי חדשים פאַרן גרויזאַמען חורבן, סוף נאָוועמבער 1948, איידער אַלץ איז אָפּגעווישט און אָפּגעמעקט געוואָרן; ווען יידישע אויסגאַבעס זיינען פאַרבאָטן געוואָרן, יידישע טעאַטערס — פאַרהאַקט געוואָרן, יידישע שרייבער, שוישפילער און וויכטיקע טוער — אַרעסטירט און פאַרשיקט געוואָרן — זיי, זייערע ווייבער און קינדער — אין תּפּיסות און לאַגערן, וואו זיי זיינען, אָן קיין שום עפּנטלעכער באַשולדיקונג און משפּט, געהאַלטן געוואָרן עטלעכע יאָר אין מוראדיקע באַדינגונגען און לסוף, אויגוסט 1952, האָט מען אייניקע וויכטיקע שרייבער אויפן בעסטיאַלישן אופן דערמאַרדעט.

ווי האָט עס אויסגעזען האַרבסט 1948, איידער די גרויזאַמע פאַרניכטונג-האַק איז אויפּגעהויבן געוואָרן אויף דעם גאַרן יידישן שאַפּערישן לעבן אין סאָוועטנפאַרבאַנד?

לאַמיר אויפן סמך פון מאַטעריאַלן און פאַקטן פּרוואוון אויסמאַלן אַ ריכטיק בילד פונעם דעמאָלטדיקן יידישן קולטור-געזעלשאַפטלעכן לעבן. ס'איז וויכטיק — ווייל פריינט און פיינט פונעם סאָוועטנפאַרבאַנד האָבן, יעדער איינער צוליב אַנדערע פאַרשיידענע טעמים און מאַטיוון, גערעדט און געשריבן, אַז דאָס יידישע קולטור-לעבן ערב דעם חורבן איז שוין געווען כמעט ווי אויסגעלאָשן, אַז דער אינטערעס צו יידיש און צום שאַפּערישן יידישן וואָרט איז לחלוטין געפאַלן, יידישע צייטשריפטן האָבן נישט געהאַט קיין לייענער, ביכער זיינען געבליבן ליגן אין די קעלערס, יידישע שרייבער האָבן נישט געהאַט וואָס און צו וועמען צו רעדן, יידישע טעאַטערס און יידיש-עפּנטלעכע פאַרזאַמלונגען האָבן געפּוס-טעוועט א. א. וו. מען האָט אַזוי-אַרום אָפּגעהאַקט אַ פאַרדאַרטן צווייג אויפן אַלגעמיינלעכן יידישן קולטור-שאַפּערישן בוים און מען האָט געפירט צום טויט און צו קבורה א. . . נוטה למוות, וואָס האָט שוין סיי-ווי געהאַלטן ביי גסיסה. מען האָט דאָס אַלץ אָנגערופּן, צוליב איידלקייט וועגן, מיטן נאָמען „אייגנוויליקע אַסימילאַציע“, אָדער מיט נאָך אַ שענערן נאָמען: „אינטעגראַציע“ . . .

מיט אַט דעם וואָרט „אינטעגראַציע“ האָט מען געפרוּאוּווּט פֿאַרענטפּערן פֿאַרטיידיקן דעם גרויסן פֿאַרברעך.
 ווי איז טאַקע געווען אין דער ווירקלעכקייט דאָס דעמאָלטדיקע יידישע לעבן אין סאָוועטנפֿאַרבאַנד אין די לעצטע חדשים, — סעפטעמבער־נאָוועמבער 1948? „ניתי ספר ונחזה“, — לאַמיר נעמען פֿאַקטן און זאָלן זיי רעדן פֿאַר זיך.
 מיר האָבן אַדורכגעבלעטערט 13 נומערן פֿון דער צייטשריפט „אייניקייט“, אַרגאַן פֿונעם יידישן אַנטיפּאַשיסטישן קאַמיטעט אין פּסער, וואָס איז דערשינען אין מאַסקווע דריי מאָל אַ וואָך אונטער דער רעדאַקציע־קאַלעגיע: דוד בערגעל־סאָן, י. דאַברושין, ש. האַלקין, ל. סטראַגנין, איציק פעפּער, ל. קוויטקאַ, א. קושניראָוו. די נומערן זיינען פֿון 21טן סעפטעמבער ביז דעם 20טן נאָוועמבער 1948. מיר וואָלטן געקאַנט אויסנוצן מאַטעריאַל פֿון מערערע נומערן און פֿון אַ גרעסערן צייט־אַפּשניט, אָבער די ענגע ראַמען פֿון אַרטיקל דערלויבן עס ניט, און מען דאַרף עס זיכער טאָן, און אויפֿן סמך פֿון די פֿאַקטישע מאַטעריאַל אַלן אויסמאַלן אַ גרויס און פול בילד, אַ גרויסן ליינונט פֿון דעם גאַרן יידישן קולטור־שאַפּערנישן לעבן די לעצטע פֿאַר יאָר נאָכן פֿאַרענדיקן דעם קריג, ווען דאָס לעבן אין סאָוועטנפֿאַרבאַנד בכלל, האָט זיך גענומען אינשטעלן און אַריין אין די נאַרמאַלע ברעגן, מען דאַרף עס אומבאַדינגט טאָן. עס איז אונדזער הייליקער חוב לגבי דעם פֿאַרשניטענעם יידישן קולטור־לעבן און די אומגע־קומענע, פֿאַרפּיניקטע און איצט נאָך אַלץ פֿאַרשטומטע יידישע שרייבער.

2.

איידער מיר נעמען ציטירן פֿון די דערמאָנטע „אייניקייט־נומערן, לאַמיר ברענגען אייניקע ציטאַטן פֿון אַ פֿאַר שרייבער, וואָס גיבן איבער די שטימונג, דעם גייסט, וואָס האָט געהערשט אין דער צווייטער העלפט פֿון 1948, ביי יידישע שרייבער.

עס האָבן דאָן אָנגעהויבן צו דערשיינען אין מאַסקווע, קיעוו, מינסק, ביראַ־בידזשאַן ספּעציעלע זאַמליכער, — חודשלעכע און דריי חודשלעכע, וואָס האָבן פּולסירט מיט לעבן, מיט דראַנג צום שאַפֿן. די פּיל צענדליקער עלטערע, יונגע און יינגערע יידישע שרייבער, — דיכטער, דערציילער, ליטעראַטור־קריטיקער און ליטעראַטור־פֿאַרשער — זיינען געווען פול מיט שאַפּערישער ענערגיע, מיט גרויסע פּלענער, מיט נייע קינסטלערישע פֿאַרמעסטן, וואָס זיי האָבן געהאַלטן ערשט ביים אויסלאָדן.

אין די אַלע שטעט, גרעסערע ווי קלענערע, זיינען אָנגעגאַנגען פֿאַרצווייגטע קולטור־טעטיקייטן מיט אַ ברען און פֿאַרנעם: יידישע טעאַטערן האָבן כּסדר געשפּילט, אויך גאַסטראַלירט אין אַנדערע שטעט; עס זיינען געגרייט געוואָרן

גרויסע אַרויסגעבערישע פּראַיעקטן ביי די יידישע מלוכה-פּאַרלאַגן. און ביראַ-
בידזשאַן האָט זיך דאַן געפונען אין אַ בליענדיקן צושטאַנד, עס זיינען געקומען
און זיך גיך דאַרטן איינגעאַרדנט נייע עשאלאַנען איינוואַנדערער, און מען האָט
געגרייט מעגלעכקייטן און באַדינגונגען פאַר נאָך און נאָך איבערוואַנדערער.
בקיזור, עס איז געווען, נאָך די שווערע מלחמה-יאָרן, אַן אַלגעמיינער קולטור-
געזעלשאַפטלעכער און גייסטיק-שאַפּערישער אויפשטייג אינעם סאָוועטישן
יידישן לעבן, וואָס איז געווען שטאַרק און דורכאויס פאַרבונדן מיטן יידישן
וואַרט, מיט יידישן שאַפּן אין אַלע זיינע אַנטפלעקונגען.

זומער 1948 איז דערשינען דער 3טער נומער „דער שטערן“, צוויי-חדשימ-
דיקער ליטעראַריש-קינסטלערישער יידישער אַלמאַנאַך, אַרגאַן פונעם פאַראיין
סאָוועטישע שרייבער פון אוקראַינע, און אַט דער אַלמאַנאַך הייבט זיך אָן מיט
מונטערע, האַפּעריקע, יום-טובדיקע לידער פון דער דיכטערין חנה לעווין.
אינעם ליד „פאַר מענטשן-פרייד“ האָבן מיר אַזעלכע שורות:

„דורך יאָרן קריג און קאַמף געשולט,
ווי שטאַל פון בעסטן אַרץ,
כ'בין פול מיט מוט און מיט געדולד,
מיט פרייד איז פול דאָס האַרץ.“

און ווייטער אַזעלכע געזאַנג-שורות:

„זאַל בליען אַלץ מיט פרייד און גלוסט,
פאַר מענטשן-טרוים און גליק!
די ערשטע קויל אין יענעם ברוסט,
ווער ס'רופט די וועלט צו קריג.“
אַווי-אָ זינגט דאָס לאַנד אין מיר,
דורך טאָג עס זינגט, דורך נאַכט“ ...

אינעם זעלבן נומער האָבן מיר אַ באַגייסטערטן אַרטיקל „אין אויפשטייג“
פון אַ. וועלעדניצקי וועגן דעם יידישן מלוכה-טעאַטער פון אוסטר אױף ש״עס
נאַמען. „דער אוקראַינישער יידישער מלוכה-טעאַטער אױף ש״עס נאַמען איז
איינער פון די עלטסטע יידישע סאָוועטישע טעאַטערן. אין דער צייט פון דער
פאַטערלענדישער מלחמה, באַזונדערס אין די נאָך-מלחמה-יאָרן, איז דער
טעאַטער סיי אידיאיש, סיי קינסטלעריש שטאַרק אויסגעוואַקסן. ער איז איצט
אַ באַדייטנדיקער כוח פון אידיאיש-קינסטלערישער דערציאונג פון די ברייטע
מאַסן.“ אַ באַווייזן פון זיין אומגעהויערן וואוקס איז, וואָס „פון די זיבן פאַר-
שטעלונגען, מיט וועלכע דער טעאַטער איז פאַריקן יאָר אַרומגעפאַרן אױף

גאסטראָלן, זיינען געווען פינף נייע פאַרשטעלונגען און צוויי — אינגאנצן איבערגעאַרבעטע“.

א. וועלעדניצקי רעדט אויספירלעך וועגן די פאַרשיידענע אויפפירונגען און שטעלט זיך אָפּ אין זיין לענגערער אָפהאַנדלונג וועגן די אַלע שווי-שפילער, וואָס יעדער איינער פון זיי איז שטאַרק אויסגעוואַקסן און געשאַפן פּרעכטיקע סצענישע געשטאַלטן. פון אונדזער טעאַטער — שרייבט ער — פון זיין רייכן באַשטאַנד טאַלענטירטע אַקטיאָרן, פון זיין באַגאַבטער קינסטלערי-שער (אַנפירונג מ. גאַלדבלאַט) דערוואַרט דער צושויער וויטערדיקע, נאָך העכערע אידייאַיש-קינסטלערישע אויפטוען“ (ז"ז 117-122).

איציק פעפער, איינער פון די אַקטיווסטע שרייבער-טוער, גיט אַרויס אַ בוך לידער „אויפסניי“, — האַפערדיקע און האַפענונגספולע געזאַנגען וועגן אַ ניי-צאַפּלדיקן לעבן, וואָס גייט אויף. לאַמיר אַרויסכאַפן עטלעכע שורות פון דעם ערשטן ליד, וואָס הייסט טאַקע „אויפסניי“, אין וועלכן עס קומט צום אויס-דרוק זיין, און אויך די אַלגעמיינע שטימונג אין לאַנד. דאָס ליד הייבט זיך אָן מיט די שורות:

„עס רוען די שוועררן, עס רוישט ניט דאָס בליי,
און ס'זעצט פון די פעלדער די בליאונג אויפסניי“.

דאָס ליד ענדיקט זיך אַזוי:

„איז לאַמיר אַ וועק טאָן די קרעפטן אויפסניי,
די אַלטקייט מיט יונגקייט באַהעפטן אויפסניי,
פון חורבות אַ הייב טאָן געבייען אויפסניי,
די הרובע וועגן באַנייען אויפסניי,
אין נחת, וואָס קומט אונדז אַנטקעגן אויפסניי,
אין פריינטשאַפט, וואָס וואַרט אויף די וועגן אויפסניי
און הוידען קינדער אין וויגן אויפסניי
און לעבן און קעמפן און זיגן אויפסניי“.

דאָס לידער-בוך האָב איך געקראָגן פון איציק פעפערן מיט זייער אַ וואַרעמער צושריפט, סוף זומער 1948, פון מאַסקווע.

מיט אַ צוויי חדשים שפעטער איז מיר אַנגעקומען פון פּרץ מאַרקיש זיין גרויס בוך „מלחמה“, מיט אַן אויפשריפט פונעם 12 אַקטאָבער 1948, וואָס זאָגט: „איך בין דיר שולדיק, אַז די האַר זיינען ניט מיינע. וועלן מיר אַנהויבן פונעם דאָזיקן בוך. מיט די בעסטע גרויסן“.

וידער — אַ שטימונג פון אַנהייב, פון אַ נייעם אַנהייב בכלל און בפרט.

דאָס בוך „מלחמה“ ווערט פאַרענדיקט מיט פּיל־זאָגנדיקע און טיף־מיינענ־דיקע שורות :

„דעם קיום קערט אויפּסניי זיך אום דער תּוך און דער באַטייט, שײַטעלט די נאַטור דעם אומבייט אויף פון בליעז און פון וועלקן.

עס וועלן קינדער שלאָפן רואיק און באַהיט,
און עס וועט די וועלט אַ גליקלעכע זיי גיין אַנטקעגן,
און מענטש צו מענטש — אין כּרודערשאַפט פאַרטרויט,
פאַראייניקט אין באַשאַף — אַן אומה צו אַן אומה“.

3.

אין יענע האַרבסט־חדשים האָט מען זיך געגרייט צום 30סטן יאַרטאָג פון דער אַקטאָבער־רעוואָלוציע, און די יידישע שרייבער האָבן זיך פאַרנומען ווי מחותנים אונטערצופירן רייכע קולטור־שאַפּערישע סך־הכלען צו די גרויסע דערגרייכונגען און אויפטוען פון דעם יידישן שאַפּן. זיי האָבן אויך געכאַוועט אין זייערע געפילן דעם זכר און די ירושה פון די קרבנות, וואָס די סאַוועטישע יידן האָבן צוגעטראָגן אין שווערן און הייליקן קאַמף קעגן די היטלעריסטישע מערדער־אַקופאַנטן. וועגן דעם אַלעמען איז געשריבן געוואָרן אין די לעצטע חדשים. עס האָבן זיך געגרייט וויכטיקע אַלגעמיינע ווערק, סיי קאַלעקטיווע און סיי פון יחידים־שרייבער, אויך פון די יידישע, יונגע און עלטערע שרייבער, וואָס זיינען געפאַלן אויף די שלאַכט־פעלדער.

אין אַן אַרטיקל „גרויסע סך־הכלען“ (30 יאָר יידישע סאַוועטישע סאַציאַ־ליסטישע קולטור אין „היימלאַנד“, מאַסקווע, 1944, ז' 1) רעדט י. נוסיןאָוו מיט גרויס באַגייסטערונג וועגן דעם גרויסן פאַרנעם פון יידישער קולטור אין די פאַרשיידנסטע צווייגן און אַפּצווייגונגען פונעם סאַוועטנפאַרבאַנד. מיר האָבן נישט קיין מעגלעכקייטן אים איבערדרוקן, ווי מיר קאַנען אויך נישט ברענגען קיין גרעסערע אויסצוגן פון אַנדערע אַרבעטן, וואָס דערציילן וועגן דעם אויפ־שוואונג און פאַרנעם פון דעם יידישן פּיל־פאַרצווייגטן שאַפּן אין די נאָך־מלחמה יאַרן : „ס'איז אויסגעוואַקסן אַ גרויסע סאַציאַליסטישע יידישע קולטור. ס'איז געשאַפּן געוואָרן אַ נעץ יידישע מלוכה־טעאַטערן מיט זעלטענע קאַלעקטיווע רעזשיסערן, אַקטיאָרן, מאַלער, מוזיקער... — — פאַר די 30 יאָר רעוואָ־לוציע איז אויסגעוואַקסן אַ גאַנצע פּלעיַאָדע סאַוועטישע יידישע געלערנטע — פאַרשער פון געשיכטע און פון פאַרשיידענע פּראָבלעמען פון היינטיצייטיקן יידישן לעבען...“ און עס ווערן דערביי אויסגערעכנט צענדליקער נעמען פון די קינסטלער, וויסנשאַפטלער, און ווייטער : „און וואָס ס'איז באַזונדערס

פריידיק און וויכטיק — אט די גרויסע און פארצווייגטע סאָוועטישע יידישע קולטור איז געשאַפן ניט פון יחידים און פאַר יחידים. דאָס איז באמת אַ פּאַלקס-קולטור, וואָס ווערט געשאַפן דורך אַ גרויסער פּילצאַליקער פּאַלקס-אינטעלי-גענץ און וואָס ווערט געברויכט דורך די ברייטסטע פּאַלקס-מאַסן...

עס זיינען פאַר אונדז זייער אינטערעסאַנט די ווערטער פון י. נויסנאָוו: „אַ באַזונדערס אנשוילעכער באַווייז פון דעם ברייטן פאַרנעם פון דער יידישער סאָוועטישער ליטעראַטור איז די גרויסע פאַרשפּרייטונג פונעם יידישן בוך אין ראַטנפאַרבאַנד. דאָס סאָוועטישע יידישע בוך ווערט פאַרשפּרייט אין אַזעלכע טיראַזשן, פון וועלכע ס'קאָנען אַפילו ניט טרוימען קיין יידישע שרייבער אין די פאַראייניקטע שטאַטן מיט זייער פּילמיליאַניקער יידישער באַפּעלקערונג...“ (ז"ז 143-144).

אַ גאַנץ קלאַרע אויפקלערונג פון די געפּעלשטע פאַקטן און פון די אַלע בלבולים, אַז יידישע ביכער זיינען געבליבן ליגן אין די קעלערס, א. אַז. וו. — די בלבולי-שקר, וואָס עס האָבן פאַרשפּרייט און פאַרשפּרייטן איצט די כלערליי יידישע און נישטיידישע גוטזאַגער און פאַרטיידיקער פונעם יידיש-חורבן אין סאָוועטנפאַרבאַנד.

לאַמיר דאָ ברענגען די לעצטע עטלעכע שורות פון רבקה רובינס אַריינפיר צום גרויסן זאַמלבוך, וואָס איז דערשינען אינעם איקוף-פאַרלאַג אין 1949, „אויף נייע וועגן“ (אַלמאַנאַך — דרייסיק יאָר סאָוועטיש-יידיש שאַפן, ניו-יאָרק, 431 זייטן, וואו עס זיינען פאַרעפנטלעכט שאַפונגען פון 67 סאָוועטיש-יידישע שרייבער): „צום דרייסיקסטן יאָרטאָג פון דער אַקטאַבער-רעוואָלוציע, צום גרויסן יום-טוב פונעם סאָוועטנפאַרבאַנד און פון אַלע פריי-הייט-ליבנדיקע פעלקער אין דער וועלט, איז די סאָוועטישע יידישע ליטע-ראַטור געקומען מיט גרויסע דערגרייכונגען.“ און זי זאָגט ווייטער מיט אַזאַ זיכערקייט: „קיין שום שטרויכלונגען אויף איר וועג וועלן נישט אַפ-שטעלן איר וואקס. זי וועט ווייטער בליען און וואַקסן, פונקט ווי ס'וועט געוויס בליען און וואַקסן אונדזער פאַלק, דאָס פּיל-געפרואוועטע אין ליידין און אין קאַמף.“

די דאָזיקע האַפּערדיקע שורות זיינען געשריבן געוואָרן האַרבסט 1948 אין מאַסקווע און איבערגעשיקט געוואָרן דורכן יידישן אַנטי-פּאַשיסטישן קאַמיטעט. מיט אַזאַ מין שטימונג פון וואַקסן און פון בליען, פון אַ נייעם ווילן צו פאַרטיפן און פאַרברייטערן דאָס ווייטערדיקע שאַפן, זיינען אַדורכגעדרונגען די אַלע לידער, דערציילונגען, אַרטיקלען און רעדעס, וואָס מיר טרעפן אין די פאַרשיידענע יידישע ביכער און זאַמלונגען, וואָס זיינען דערשינען אין יענער צייט. זיי האָבן, ווייזט אויס, נישט געוואוסט און נישט פאַרדאַכט,

אז עס ווערן אויסגעארבעט פלענער און מעטאָדן ווי אזוי דאָס אַלץ צו גע-
שטערן, פאַרוויסטן, אומברענגען. זיי האָבן ניט געוואוסט, אז מען האָט שוין
געלויערט אויף זייער פרייהייט און לעבנס, און בכלל אויף אַלץ, וואָס זיי
האָבן געבויט און געשאַפן ווי אויך אויף אַלץ, וואָס זיי האָבן זיך פאַרנומען
צו שאַפן באַגלייך מיט אַלע פעלקער אינעם סאָוועטנפאַרבאַנד סוף 1948.
מיר וועלן אויך ציטירן שורות פון אַ בריוו צו אונדז פון איינעם אַ חשובן
שרייבער, וועלכער האָט זיך על פי נס געראַטעוועט מיטן לעבן. דער בריוו
איז פונעם 2טן פעברואַר 1957, נאָך דעם, ווי דער שרייבער איז אַדורך אַלע
שבעה מדורי גיהנום, און איז ענדלעך אַרויס אַ לעבעדיקער, אַבער אַ קראַנ-
קער און אַ צעבראַכענער. ער שרייבט צו מיר: „... וואָס עס איז מיט מיר
געווען? איך בין אַרעסטירט געוואָרן אין 1949, אין ביראַבידזשאַן, וואו
איך בין געווען דער קאַרעספּאַנדענט פון דער מאַסקווער, אייניקייט' פון
1944 אָן. איך בין דאָרט אויך געווען דער מיטערדאַקטאָר פונעם ליטעראַרישן
זשורנאַל, ביראַבידזשאַן און דעפוטאַט פון דעם שטאַט-סאָוועט (פון 1947
ביזן אַרעסט). די דאָזיקע יאָרן פאַרן אַרעסט זיינען געווען שעפּערישע יאָרן,
יאָרן פון האַפּענונג און גלויבן. איך בין געווען פאַרליבט אין דער געגנט.
זי איז מיר געפעלן געווען מיט איר וואונדערלעכער שיינקייט און מיט אירע
רייכטימער. עס זיינען אַנגעקומען צענדליקער עשאַלאַנען מיט נייע איבער-
וואַנדערער. כ'האַב געמיינט, אז די גאַנצע וועלט איז מיינע, ליידער, אַבער,
האַט די פינצטערע בעריאַציט דאָס אַלץ צעשטערט. די גאַנצע יידישע
אַנפירונג פון דער געגנט איז אַרעסטירט געוואָרן, צווישן זיי די שרייבער
און בתוכם — אויך איך“ (ווייטער קומט די טרויעריקע באַשרייבונג פון
טורמע, לאַגער א. אַז. וו.).

ל. זינגער אין זיין ביכל „דאָס אויפגעריכטע פאַלק“ (מאַסקווע 1948,
מלוכה-פאַרלאַג „דער עמעס“) שרייבט צווישן אַנדערן: „... נאָך דער
מלחמה האָט באַנייט גענומען זיך אַנטוויקלען די יידישע קולטור-אַרבעט.
דער קאַבינעט פון יידישער קולטור ביי דער אוקראַינישער וויסנשאַפּט-
אַקאַדעמיע באַנייט זיין טעטיקייט אויפן געביט פון פאַרשן די קוואַלן פון דער
יידישער פאַלקס-שאַפונג, שפראַך און ליטעראַטור. אין ווילנע פונקציאָנירט
דער יידישער מוזיי, וואָס איז געשאַפן געוואָרן לויט אַ באַשלוס פונעם ראַט-
פאַלקאָם פון דער ליטווישער ססר. עס האָט זיך פאַרצווייגט און פאַרבריי-
טערט די אַרבעט פון דער צייטונג, אייניקייט' און פונעם פאַרלאַג, דער
עמעס'. עס איז געשטיגן אין פאַרגלייך מיט די פאַר מלחמה-יאָרן די טי-
ראַזשן פון די יידישע ביכער. די סאָוועטישע יידישע שרייבער בערגעלסאָן,
נסתר, האַפּשטיין, מאַרקיש, האַלקין, קוויטקאָ, פעפּער, פינינבערג, קושני-

ראו, און אנדערע האָבן באַרייכערט די ליטעראַטור מיט אַ ריי באַדייטנדיקע ווערק. עס האָבן אָנגעהויבן צו דערשיינען דריי פּעריאָדישע ליטעראַטור־אַלמאַנאַכן: „היימלאַנד“ אין מאַסקווע, „דער שטערן“ אין קיעוו, „ביראַ־בידזשאַן“ אין ביראַבידזשאַן. עס האָבן זיך אומגעקערט פון דער עוואַקו־אַציע און עס פונקציאָנירן אַלע יידישע טעאַטערן, עס אַנטוויקלט זיך די קינסטלערישע זעלבסט־טעטיקייט א. אַז. וו. (ז"ו 69-70).

און איצט, ווען מיר האָבן פאַר זיך דעם אַלגעמיינעם פאַן, דעם הינסער־גרונט פון דעם ערב חורבן, וועלן מיר ברענגען די אויסצוגן פון דער איי־גיטיט' וועגן דעם יידישן קולטור־געזעלשאַפטלעכן לעבן אין די חדשים סעפטעמבער־נאוועמבער 1948, פון די באַריכטן, בריוו און אַרטיקלען, וואָס זיינען געדרוקט אין די 13 נומערן.

מיר האָבן די אויסצוגן גרופירט לויט די באַזונדערע געביטן — ביראַ־בידזשאַן, ליטעראַטור און שרייבער, טעאַטער און קאַנצערטן.

ב י ר אַ ב י ד ז ש אַן

אינעם נ' 114, פונעם 21טן סעפטעמבער 1948 האָבן מיר אַ קאַרעס־פּאַנדענץ אונטערן קעפל „אַ שעפּערישער אַוונט פון די דיכטער י. עמיאַט און א. באַנפמאַן“:

„אין דער ביראַבידזשאַנער געגנטלעכער ביבליאָטעק אויף שלום־עליכמס נאַמען איז פאַרגעקומען אַ גרויסער ליטעראַרישער אַוונט, געווידמעט די צוויי ניי־דערשינענע ביכער פון די ביראַבידזשאַנער דיכטער ישראל עמיאַט (אויפגאַנג) און איציק באַנפמאַן (אויף ליכטיקע וועגן). דער אַוונט האָט געגעצויגן אַ גרויסן עולם אַרבעטער און אינטעליגענץ.“

דער שרייבער ח. ראַבינקאָו האָט געזאָגט, צווישן אַנדערן: „די דאָזיקע צוויי דיכטער זיינען ביז גאַר פאַרשיידן לויט זייער אַרט שווייבן, ביידע פאַראייניקט אָבער דאָס, וואָס ביי זיי פאַרנעמט דאָס צענטראַלע אַרט די ווייט־מזרחדיקע טעמע, די טעמע פון דער יידישער אויטאָנאָמער געגנט, וועלכע זיי אַנטפלעקן אויף אַן אייגנאַרטיקן און אַרגאַנישן אופן...“

די דיכטער האָבן געלייענט זייערע נייע לידער. ווייטער ווערט איבערגע־געבן: „אינעם מיינונגס־אויסטויש האָבן אַנטייל גענומען דער דירעקטאָר פון דער פעדאַנאַגישער שול ח' וואַראָוסקי, די פאַרוואַלטערין פון דעם אָפּטייל פאַר אַגיטאַציע — ח'טע וואַלוואַפּסקע, די ח'ח געפּטינע, ריאַנט, באַרנבוים, קעסלברענער א. אַנד.“

אינעם זעלבן נומער איז דאָ אַ קאַרעספּאַנדענץ פון דער יידישער איי־

טאָנאָמער געגנט א. נ. „אין אַ רויטפאַניקן קאָלוירט“, וואו עס ווערט באַ-
שריבן דאָס לעבן, די דערגרייכונגען פונעם קאָלוירט „האַרעפאַשניק“,
איינער פון די פאַרגעשריטנסטע קאָלוירטן אין דער יידישער אויטאָנאָמער
געגנט, וועלכער האָט זיך האַיאָר זייער גוט ספּראָוועט מיטן שניט פון דער
גערעטעניש און האָט באַצייטנס אויסגעפילט דעם מלוכה-פלאַן פון ברויט-
צוגרייטונגען, און אויך אויפן געביט פון פיצוכט — האָט ער געהאַט ערנסטע
דערפאַלגן.“

„דער אַרטעל, האַרעפאַשניק“ האָט האַיאָר אויפגענומען עטלעכע
משפחות פון די ניקאָלאַיעווער איבערוואַנדערער. די נייע מענטשן האָבן
באַלד פון די ערשטע טעג זיך איינגעשלאָסן אינעם ווירטשאַפטלעכן לעבן
פונעם קאָלוירט... מער פאַרגרעסערט דעם פאַרזייערשט, מען גרייט צו
אַ וואַרעמע און זאַטע ווינטערונג פאַרן פי...“ און די קאַרעספּאַנדענץ, גע-
שריבן פון ס. ראָזענפעלד, ווערט פאַרענדיקט מיט די ווערטער: „אויך דאָ
קאָן מען כמעט אויף יעדן אַרבעט-באַצירק געפינען עמעצן פון די נייע
איבערוואַנדערער, וואָס צוגלייך מיט די אַלטע קאָלוירטניקעס אַרבעטן זיי
איבערגעגעבן פאַרן ווייטערדיקן אויפבלי פון דער לאַנדווירטשאַפט פון דער
יידישער אויטאָנאָמער געגנט.“

און ווייטער קומט אין נומער אַ מעלדונג וועגן דעם ניידערשינענעם
בוך אין דעם מאַסקווער יידישן מלוכה-פאַרלאַג „דער עמעס“ — „עשאַלאַנען
גייען קיין ביראַבידזשאַן“, פאַרצייכענונגען פון אי. לומקיס, וואָס איז אין
1947 געפאַרן אַלס ספּעציעלער קאַרעספּאַנדענט פון „אייניקייט“ אינאיינעם
מיטן צווייטן וויניצער עשאַלאַן קיין ביראַבידזשאַן. „אינעם ביכל ווערן
אין אַ לעבעדיקער פאַרם געשילדערט דער וועג און די מענטשן פונעם
עשאַלאַן.“

מען דאַרף דאָ דערמאָנען די פּרעכטיקע פאַרצייכענונגען פון דעם נסתר
„מיט איבערוואַנדערער קיין ביראַבידזשאַן“, — טיף-אַריגינעלע און אינ-
טערעסאַנט-רירנדיקע איינדרוקן פון דער ריזע און פון די איבערוואַנדערער
(צוערשט געדרוקט אין מאַסקווער „היימלאַנד“, נ' 1, 1947, איבערגעדרוקט
אין נסתרס „דערציילונגען און עסייען“, ניו-יאָרק, 1957). די פאַרצייכע-
נונגען פאַרענדיקן זיך מיט די וויזיאַנערישע שורות, ווען די איבערוואַנ-
דערער „וועלן זיך געפונען אין יענעם אָרט פון פּאַלקס-שעפּערישער אַנ-
זאַמלונג, פון ניי-געבורט און איבערדערציאונג, אַוואַהין זיי שטרעבן און
ציען איצט, ווי פויגלען מיט פּרילינג-בשורה אין די פליגל“ (ז' 178).
אין נומ. 115 (פונעם 23סטן סעפטעמבער 1948) איז אָפּגעדרוקט אַ לעבן-
גערער באַריכט וועגן אַ שעפּערישן אָונט, וואָס איז פאַרגעקומען אין ביראַ-

בידושאן, אין דער רעדאקציע „ביראָבידזשאַנער שטערן“, אין וועלכן דער דיכטער חיים מאלטינסקי האָט פאַרגעלייענט זיין נייע פּאָעמע „דבורה“. „אויפן אָונט איז בייגעווען אַ היפשער עולם — פאַרטייאישע און סאָוועטישע טוער, סטאכאָווצעס, שרייבער, אַרטיסטן, לערער א. אַנד. ס'איז פאַרגע- קומען אַ לענגערער מיינונגס-אויסטויש. „דער גרעסטער טייל רעדנער האָט אַנגעוויזן, אַז די פּאָעמע איז אַ נייער שעפּערישער טריט פאַראַויס פונעם דיכטער“.

און ווייטער אינעם זעלבן נומער דערציילט י. מיצנהענדלער, אַ דאָק- טער פונעם ביראָבידזשאַנער שטאָטישן שפּיטאַל, אין אַ בריוו פון דער יידי- שען אויטאָנאָמער געגנט וועגן די „באַשיידענע מענטשן“, — די יידישע סקולדשערס, מעדיצינישע שוועסטער, אַקושאָרן, סאַניטאַרן, וואָס „שטייען אַלעמאַל געטריי אויף זייערע פּאַסטנס“, די „רעכטע הענט אין דער יידישער אויטאָנאָמער געגנט“. „די אַרבעטנדיקע פון דער יידישער אויטאָנאָמער געגנט ווייסן ווי צו שעצן די איבערגעגעבענע מי פון אַט די באַשיידענע מענטשן און הייסע פאַטריאַטן פונעם סאָציאַליסטישן הימלאַנד“.

ביראָבידזשאַן, ווי מיר זעען פון די באַריכטן, ידיעות און באַשרייבונגען אין „אייניקייט“ פאַרנעמט וואָס-ווייטער אַן אַלץ-גרעסערן און וויכטיקערן אַרט אינעם יידישן סאָוועטישן לעבן.

אַט עפענען מיר דעם נ' 121 (פונעם 7טן אַקטאָבער 1948). — די זייט 2 הויבט זיך אָן מיט אַ גרויסן אַרטיקל פונעם באַקאַנטן יידישן שרייבער חיים מעלאַמוד, דער ספּעציעלער קאָרעספּאָנדענט פון „אייניקייט“ אין דער יידישער אויטאָנאָמער געגנט. דאָס מאָל שילדערט ער די פיזיכטלעך פון די פערמעס אינעם קאָלוירט „רויטער אַקטאָבער“, וואָס געפינען זיך אויף אַ גאַנץ הויכן בערגל. לאַנגע הילצערנע שטאַלן מיט די קלייניקע פענצטער- לעך און שמאַליקע לופט-קוימענדלעך שטייען אין אַ גלייכער ריי, ברייט אַפּגעטיילט איינע פון דער אַנדערער. זומער און ווינטער גייט דאָ אַן אַנ- געשטרענגטע אַרבעט...“

אויף דער זעלבער זייט ווערט, אין אַ נאָטיץ „די לעצטע צוגרייטונגען“, דערציילט, אַז „אין דער יידישער אויטאָנאָמער געגנט קומען פאַר די לעצטע צוגרייטונגען צום אויפנעמען דעם עשאַלאַן סאַמאַרקאַנדער איבערוואַנדע- רער, וועלכער ווערט דערוואַרט אין ביראָבידזשאַן דעם 8טן אַקטאָבער. פון ביראָבידזשאַן איז קיין אַבלוטשיע, אויף דער גרענעץ פון דער געגנט, אַרויס- געפאַרן באַגעגענען דעם עשאַלאַן אַ ספּעציעלע דעלעגאַציע בראש מיטן פאַרשטייער פונעם געגנט-אויספירקאָם ח' גערשאָוו. די אונטערנעמונגען, קאָלוירטן און אַנשטאַלטן, וואו די נייע איבערוואַנדערער וועלן זיך איינ-“

אַרדענען אויף אַרבעט, פאַרענדיקן דעם רעמאַנט פון די דירות. עס ווערן פאַרגרייט די נויטיקע פּראָדוקטן, קליידער און אַנדערע סחורות. די ביראַ-בידזשאַנער געזעלשאַפטלעכקייט גרייט זיך צו דער פייערלעכער באַ-געגעניש.

און אַט איז נומ. 123 (פונעם 12טן אַקטאָבער 1948), וואו מיר האָבן אַ באַגייטערטע טעלעגראַמע פון דער יידישער אויטאָנאָמער געגנט, געשריבן פון י. עמיאַט: „אַ פייערלעכע באַגעגעניש מיט די נייע איבערוואַנדערער אין ביראַבידזשאַן“. אַ שאַד, וואָס צוליב מאַנגל אין אַרט, קאָנען מיר נישט איבערדרוקן די גאַנצע טעלעגראַפישע קאַרעספּאָנדענץ. די ידיעה, אַז עס קומט אַן דער עשאַלאַן סאַמאַרקאַנדער איבערוואַנדערער האָט אַרויסגערופן גרויס פרייד ביי די אַרבעטנדיקע פון ביראַבידזשאַן. „פון 8 אַזויגער אינ-דערפרי האָבן זיך אויפן וואַקזאַל אַנגעהויבן זאַמלען מענטשן — אַרבעטער פון די אונטערנעמונגען, אַנגעשטעלטע, סטודענטן פון די ביראַבידזשאַנער טעכניקומס. — יום-טובדיק געקליידעטע, מיט בוקעטן בלומען אין די הענט. פיל פון זיי גרייטן זיך היינט באַגעגענען קרובים און באַקאַנטע. דער וואַק-זאַל איז באַצירט מיט פאַרטערטען און מיט לאַזונגען ... 9 אַזויגער אינדער-פרי, עס הילכן די עקסטערן. עס דערנענטערט זיך צום פּעראַן דער עשאַלאַן. אויף דער באַצירטער טריבונע גייען אַרויף די אַנפירער פון דער יידישער אויטאָנאָמער געגנט ...“

צווישן אַנדערע רעדט דער פאַרזיצער פונעם געגנט-אויספירקאַם ח' לעוויטין: „טייערע חברים, — ווענדט ער זיך צו די איבערוואַנדערער, — מיט אַנדערטהאַלבן יאָר צוריק האָט זיך ווידער באַגייט די מאַסאַווע איבער-וואַנדערונג צו אונדז אין געגנט ... פאַר אַט דער צייט זיינען אַנגעקומען צו אונדז אין געגנט עלף עשאַלאַנען. איר זייט דער 12טער עשאַלאַן ... ח' לעוויטין באַגריסט די איניציאַטיוו פון דער גרופע איבערוואַנדערער פונעם סאַמאַרקאַנדער עשאַלאַן, וועלכע האָט אויסגעדריקט דעם פאַרלאַנג צו גיין אַרבעטן אין וואַלד ביי די געהילף-צוגרייטונגען. מיט זייער מי וועלן זיי העלפן בויען הייזער, כדי צו זיכערן דעם אויפנעם פון נייע און נייע עשאַלאַנען.

אין נאָמען פון די סאַמאַרקאַנדער איבערוואַנדערער האָט גערעדט דער באַרג-אינזשעניער נחום כייקין. ער האָט פאַרויכערט, אַז „דער סאַמאַרקאַנ-דער עשאַלאַן האָט געבראַכט מענטשן, וועלכע וועלן זיך ניט אַפּשרעקן פאַר קיין שום שוועריקייטן און וועלן אויספילן די אויפגאַבן, וואָס עס האָבן גע-טעלט פאַר זיי די פאַרטיי און די רעגירונג.“

און ווייטער קומט אַ נאַטיק, אַז „אינעם ביראַבידזשאַנער קולטור-הויז

אויף מיכאעלסעס נאָמען איז פאַרגעקומען אַ שפּעפּרישער אָונט, געווינד-מעט דער קינסטלערישער טעטיקייט פון דער אַרטיסטין פונעם ביראַביד-זשאַנער יידישן מלוכה-טעאַטער אויף ל. מ. קאַגאַנאָוויטשעס נאָמען מאַניע קאַרלאָס. עס איז געקומען אַ גרויסער עולם אַרבעטער, אַנגעשטעלטע און אינטעליגענץ. דער קינסטלערישער אַנפירער פונעם טעאַטער, פאַרדינסט-פולער אַרטיסט פון פּססר חיים העלפּאַנד האָט דערציילט וועגן דעם שפּעפּרישן וועג פון דער טאַלאַנטפולער אַרטיסטין, וועגן איר לאַנג-יאַריקער אַרבעט אינעם ביראַבידזשאַנער טעאַטער. פאַר די פּופּץ יאָר פון איר אַרטיסטישער טעטיקייט האָט מאַניע קאַרלאָס געשאַפּן העכער 60 ראָלן.

און ווידער אַמאָל פּריידיקע און דערמוטיקנדיקע נייעס פון ביראַבידזשאַן. אינעם נומ' 124 (פונעם 19טן אַקטאַבער) האָבן מיר אַ לענגערע מיט-טיילונג פון דער יידישער אויטאָנאָמער געגנט, געחתמעט פון א. וויסמאַן, הויפּט-אַגראַנאַם פון דער געגנטלעכער לאַנדווירטשאַפּט-פאַרוואַלטונג און פון אי. זאַקאָן, שעף פונעם פּלאַן-אַפּטייל פון דער געגנטלעכער לאַנדווירט-שאַפּט-פאַרוואַלטונג. עס ווערן אַנגעגעבן ציפּערן, וואָס ווייזן דעם וואַוקס פון דער פּראָדוקציע. „אין די קאָלוירטן פון דער יידישער אויטאָנאָמער געגנט זיינען האַי-יאָר די לאַנדווירטשאַפּטלעכע אַרבעטן דורכגעאַנגען אונ-טערן צייכן פון קאַמף פאַר אַ הויכער גערעטעניש. די סאַציאַליסטישע פאַר-מעסטונג האָט אַנגענומען אַ ברייטן פאַרנעם, אין איר האָבן זיך באַטייליקט אַלע טוער פון דאָרף.“ עס ווערן געבראַכט ציפּערן פון די אַלע צווייגן און געביטן פון דאָרטיקן ווירטשאַפּטלעכן לעבן.

און ווייטער ווערט אין אַ בריוו פון ביראַבידזשאַן מיטגעטיילט, אַז „שוין אויפן דריטן טאַג נאָך זייער אַנקומען קיין ביראַבידזשאַן, זיינען כמעט אַלע סאַמאַרקאַנדער געווען אינגעאַרדנט אויף אַרבעט, דערונטער 70 פּראָצענט פון זיי — אין די אונטערנעמונגען פון דער שטאַט ביראַבידזשאַן גיפּאָ... די טעג וועלן אַלע דריי סאַמאַרקאַנדער בריגאַדעס אַוועקגיין אין וואַלד אויף געהילף-פאַרגרייטונגען.“

אינעם נ' 127 (פונעם 21טן אַקטאַבער) איז פאַרעפּנטלעכט אַ אינטערע-סאַנטער בריוו, וואָס ווייזט ווי ביראַבידזשאַן האָט גענומען דינען ווי אַ וויכ-טיקער פּונקט אינעם סאָוועטישן יידישן לעבן. אַ זייער רירנדיקער בריוו פונעם עלטערן סערזשאַנט אפּריים עסטערמאַן און פונעם סאַלדאַט שמואל עזריאל ברופּמאַן אונטערן נאָמען „מיר וועלן אויך קומען קיין ביראַביד-זשאַן“: „מיר, סאַלדאַטן פון דער סאָוועטישער אַרמיי, האָבן געלייענט אין דער אייניקייט, ווי אַזוי עס לעבן די אַרבעטנדיקע פון דער יידישער אויטאָנאָמער געגנט. מיר זיינען צופּרידן, וואָס פיל זאַוואַדן און פאַבריקן פון דער געגנט

פילן אויס מיט דערפאלג זייער יאר-פלאַן. די פאַרשאַלטענע דייטשישע פאַשיסטן האָבן אומגעבראַכט אונדזערע משפחות. ווען מיר האָבן איבערגע-לייענט וועגן די סאמאראקאנדער איבערוואַנדערער, האָבן מיר באַשלאָסן, אַז נאָכן פאַרענדיקן אונדזער דינסט אין דער סאָוועטישער אַרמיי, וועלן מיר זיך באַזעצן אין דער יידישער אויטאָנאָמער געגנט "...

ס'קומט ווייטער אין נומער אַן אַרטיקל פון ביראַבידזשאַן פון ב. הימאַן וועגן די פאַרמעסטונגען אין דער יידישער אויטאָנאָמער געגנט, מיט באַ-שרייבונגען פון אַ צאָל טוער, אַרבעטער.

עס ווערט אין אַ נאַטיץ דערציילט, אַז „אין דער שטאַט ביראַבידזשאַן האָט מען היי-יאָר האַרבסט פאַרפלאַנצט אַ גרויסע צאָל נייע ביימער און קוסטעס“. אויפן וואַקזאַל-פלאַץ האָט מען פאַרלייגט אַ נייעם סקווער... אינעם ישוב אויף מיקאַיאַנס נאָמען האָט מען אינעם פאַרק פאַר קולטור און אַפּרו פאַרפלאַנצט צען טויזנט ביימער, דעקאַראַטיווע געוויקסן און פאַרשיידענע קוסטעס...

אינעם נומ' 128 (פונעם 23טן אַקטאָבער) איז פאַרעפנטלעכט אַ גרויסער אַרטיקל, מיט פיל מאַטעריאַלן, איינצלהייטן וועגן דעם אָנהויב און וואוקס פון דער יידישער אויטאָנאָמער געגנט. אין פאַרבינדונג מיטן 20-יאָריקן יובל פון דער געגנט, געשריבן פון יע. ראָזענבערג, וואו עס ווערט דערציילט וועגן די ערשטע בויער פון דער געגנט, וועגן די גרויסע בייטראַגן, וועגן די גרויסע פאַרמעסטונגען און דערגרייכונגען, און בעיקר — וועגן דער טרייער באַטייליקונג פון דער יוגנט אין די אַלע אַרבעטן.

דער נומ' 138 (פונעם 16טן נאָוועמבער) הויבט זיך אָן, אויף זייט 2, מיט אַ לענגערער קאַרעספּאָנדענץ פון דער יידישער אויטאָנאָמער געגנט ביראַבידזשאַן, געשריבן פון ס. אלציקער, וואו עס ווערט באַשריבן, ווי „אין אינעם אַ יאַנאַר-פרימאַרגן איז קיין אמורזעט, אין קאַלווירט „רויטער אַק-טאַבער“ אָנגעקומען אַן אויטאַבוס, פול געפאַקט מיט מענטשן. נאָך אים האָבן זיך געצויגן עטלעכע לאַסט-מאַשינעס, מיט מעבל און שטוב-זאַכן"... און עס ווערט איבערגעגעבן די פרייד פון די אַרטיקע קאַלווירטניקעס, וועל-כע האָבן פייערלעך און ברייטהאַרציק אויפגענומען די נייע איבערוואַנדער-רער. לסוף ווערט דערציילט, אַז „ביז 50 משפחות נייע איבערוואַנדערער האָט היי-יאָר אויפגענומען דער קאַלווירט „רויטער אַקטאַבער“. אַלע האָבן זיך פעסט און אויף שטענדיק זיך איינגעפונדעוועט אויפן באַדן פונעם סאָווע-טישן ווייטן מזרח אין דער יידישער אויטאָנאָמער געגנט".

אין דעם לעצטן נומער 140 (פונעם 20סטן נאָוועמבער 1948), וואָס איז פול מיט מאַטעריאַלן, אַרטיקלען און נאַטיצן וועגן אַ פולבלויטקן יידישן

לעבן אין סאוועטנפארבאנד (דער לעצטער נומער פון דער „איניקייט“, וואס איז דערגאנגען צו אונדז) האבן מיר אַ האַפענונגספולן בריוו פון דער יידישער אויטאָנאָמער געגנט, פון ביראַבידזשאַן, געשריבן פון יא. יאסינסקי, וואָס דערציילט אין רירנדיקע ווערטער וועגן העניע וואליקאווע, „אינע פון די בעסטע סטאַכאַנוקעס פונעם ביראַבידזשאַנער זאוואָד פון מעטאַל-אַר-טיקלען“: „מיט צען יאָר צוריק איז העניע אַריבערגעפאַרן פון דניעפראַ-פעטראָוסק קיין ביראַבידזשאַן. זי האָט ניט געהאַט קיין שום פאַך אין האַנט. פריער האָט זי דאָ געאַרבעט אין דער טראַנספּאַרט-ברייגאַדע. דערנאָך האָט מען זי אַוועקגעשטעלט ביים שטאַמפּ — מאַכן טשוועקעס, און זי האָט גיך אַנגעהויבן זיך אויסצייכענען מיט איר שעפּערשיקייט, אויפטוערישיקייט... יא. יאסינסקי פאַרענדיקט זיין שילדערונג מיט אַזאַ סצענע: „... עס האָט זיך געענדיקט די וואַכטע. העניע האָט צוגעגרייט איר שטאַמפּ צו דער מאָרגננדיקער אַרבעט און האָט ניט געאַיילט אַרויס פון צעד. אינעם סעדל אויפן זאוואָדישן הויף האָבן זיך פאַרזאַמלט די שטאַמפּפירערינס מירל פעלדמאַן, ראַיע קויפּמאַן, גאַלינאַ בליאַכער — העניעס שילערינס. דערזען העניען, לאַדן זיי זי איין זיך צוזעצן. — וואָס מאַכט איער איניקל? — פרעגן זיי ביי העניען. — אַ דאַנק! ער וואַקסט, אונדזער יונגער ביראַבידזשאַנער, — ענטפערט זי מיט אַ שמייכל און אירע אויגן שיינען. — נאָר איר וועט מיך אַנטשולדיקן, איך מוז גיין אַהיים, עס וואַרטן אויף מיר געסט. פון אוק-ראַינע זיינען דאָך געקומען מיין מוטער און שוועסטער — נייע בויער פון ביראַבידזשאַן.“

די אַלע בריוו, באַריכטן, קאַרעספּאַנדענצן און מיטטיילונגען, וואָס מיר האָבן אַרויסגענומען פון די „איניקייט“-נומערן, רעדן פאַר זיך אַליין. זיי נויטיקן זיך נישט אין קיין שום פירושים און צוגאַבן. זיי באַווייזן, ווי די יידישע אויטאָנאָמע געגנט איז געווען לעבעדיק, אַקטיוו-שאַפּעריש און מיט אַלע מעגלעכקייטן פאַר אַ ווייטערדיקן וואַקס און ראַשיקער אַנטוויקלונג, און מען קאָן באַגרייפן די ציטירטע ווערטער פונעם יידישן שרייבער, וואו ס'ווערט געזאָגט, אַז ער האָט דאָן „געמיינט, אַז די גאַנצע וועלט איז מיינע“...

י י ד י ש ע ק אַ ל ע ק ט י ו ו ן

ווען מיר רעדן וועגן די קאַלעקטיווע ווירטשאַפטן אין ביראַבידזשאַן, לאַמיר אויך ברענגען צוויי אויסצוגן פון באַריכטן וועגן דעם באַניטן יידישן לעבן אין צוויי יידישע קאַלווירטן, — איינער אין קרים און אַ צווייטער אַרום קיעוו. וועגן אַזעלכע יידישע קיבוצים האָבן מיר בכלל ווייניק געהערט.

לעבן זיי נאך איצט? הערשט דארט אויך איצט אזא געהויבענע, מונטרע שטימונג?

אין נ' 114 האָבן מיר אַ לענגערע, שייַן־געשריבענע שילדערונג פונעם יידישן ישוב קלימאָוואַ און פונעם קאָלוירט אויף וואַראַשילאָוס נאָמען, וואָס „האַבן ביז דער מלחמה געהאַט אַ שם אין קרים. 16 יאָר נאַכאַנאַנד האָבן דאָ יידן פון האַמעל און יאַרצעווע, באַברויסק און מגלין, רעטשיצע און סמאָלענסק געבויט זייער היים אויף די קרימער סטעפּעס“. די דייטשע רוצחים האָבן חרוב געמאַכט דעם בליענדיקן ישוב. און פּרילינג 1944 איז מען צוריקגעקומען פון די פּראַנטן און מיט געמיינזאַמע, אָנגעשטרענגטע כוחות זיך באַמיט אַלץ פונדאָסניי צוריק אויפשטעלן און אויפבויען. 126 קאָלוירטישע יידישע משפחות האָבן מיט געמיינזאַמע כוחות בייגעקומען די שוועריקייטן. אַ ניי, באַנייט לעבן ווערט געמאַלט אין דער שילדערונג, עס זיינען אָנגעגעבן פאַקטן און ציפערן; נעמען פון מענטשן, און פאַרשייִ־דענע עפיזאָדן, וואָס סימבאָליזירן מיט זיך אַן אמתן „תחית המתים“. „פיר יאָר פּריידן און ליידין, ספקות און האַפענונגען פון דעם קאָלעקטיוו האַרע־פאַשניקעס אין קרים און קראַסנאָגאָרדייסקער ראַיאָן“.

אין נומ' 119 (פונעם 2טן אַקטאָבער) האָבן מיר אַן אַרטיקל פון דעם שרייבער ה. פּאָליאַנקער, פונעם קאָלוירט אויף ל. מ. קאָגאַנאָוויטשעס נאָ־מען, אין דאָרף האַרענקע ביי קיעוו. עס זיינען באַלוינט געוואָרן דורך דער סאָוועט־רעגירונג צוועלף קאָלוירטניקעס פון דעם דאָזיקן אַרטעל מיט אַר־דענס און מעדאַלן. דער קאָלוירט איז אויסגעוואַקסן פון אַ דאָרף אין 1929, אַ פאַר צענדליק יידן זיינען זיך צונויפגעקומען אין אַ קליינער כאַטע אין דער קיעווער פאַרשטאַט קורעניאַווקע און באַשלאָסן צו אַרגאַניזירן אַ קאָל־ווירט... „דעם 22טן יוני 1941 זיינען אויף קיעוו אַראַפּגעפאַלן די ערשטע דייטשע באַמבעס, האָבן די קאָלוירטניקעס מיט די קי און קעלבלעדן, אין וועגענער זיך אוועקגעלאָזט אַזש צו דער סאַראַטאָווער געגנט, וואו אייסגע־בויט צייטווייליקע שטאַלן. דאָ האָט מען איבערגעלעבט די מלחמה, געאַר־בעט פאַרן פּראַנט... און אַט איז געקומען דער טאָג פון נצחון, מיט האָב און גוטס, ווידער מיט דער טשערעדע, קערט מען זיך אום קיין האַרענקע. די גאַנצע ווירטשאַפט איז פאַרוויסט, ניטאָ וואו אַליין דעם קאַפּ צושפאַרן, וואו אַהינטאָן די בהמות. דער עולם פאַרקאַשערט די אַרבל, מען נעמט זיך אויפשטעלן די שטאַלן, ברענגען אין אַרדענונג די געביידעס, פאַרזייען די פעלדער, וואָס זיינען מיט ווילדגראַז פאַרוואַקסן...“

און ווי עס זאָגט דער אַלטער פּסוק: „הזורעים בדמעה ברינה יקצורו...“ „ס'איז היינט אין קאָלוירט אַ גרויסער יום־טוב... אַט שטייען זיי,

די מענטשן, וואָס האָבן זיך אומגעקערט פון די פראַנטן, אַנגעטאָן אין אַפגע-
בליאַקעוועטע סאָלאַטישע העמדלעך, אויסגעוויקטע אין שווייס פון די
העלדישע מאַרשן. אַט שטייען זיי, די וועטעראַנען פונעם קאַלווירט, וואָס
האָבן פון אונטערן פייער פון דייטשע באַמבאָדירער געראַטעוועט דאָס קאַל-
ווירטישע פאַרמעגן. דאָס האָבן זיי ניט געשאַנעוועט קיין כוחות אויפצו-
שטעלן פון אַש און רואינען זייער קאַלווירטיש לעבן און האָבן אַרויסגעפירט
זייער ווירטשאַפט אויפן ערשטן אָרט אין דער רעפובליק".
ווי טיף רירנדיק איז דאָס בילד! אַן אמתער תּחית־המתים, אַ ווידער-
געבורט.

אַז עס איז נישטאָ איצט קיין יידישע צייטונג אין סאָוועטנפאַרבאנד, —
ווער קוקט זיך אַרום אויף זיי, ווער קאָן דערציילן וועגן זייערע ליידן און
פריידן אין אַזעלכע טיף־רירנדיקע יידישע ווערטער?
וועלן מיר גיין ווייטער און מיר וועלן ברענגען אויסצוגן, וואָס גיבן
איבער וועגן דעם וואָס ס'האָט זיך דאָן געטאָן אין דער יידישער ליטעראַרי-
שער וועלט און ביים סאָוועטישן יידישן שרייבער, ערב דעם חורבן.

ל י ט ע ר אַ ט ו ר א ו ן ש ר י י ב ע ר

מיר וועלן די ווייטערדיקע נאַטיצן, אויסצוגן, ידיעות וועגן די ליטע-
ראַטור־דערשיינונגען, וועגן ליטעראַרישע צונויפקומס, וועגן ניי־דערשינע-
נע ביכער א. א. וו. ברענגען לויט דעם ווי זיי קומען אין די „אייניקייט“
נומערן פון סעפטעמבער־נאָוועמבער 1948.

אין נ' 115 (פונעם 23סטן סעפטעמבער) האָבן מיר אַ ידיעה פון ריגע
וועגן אַן אַוונט, וואָס איז פאַרגעקומען אויפן ריגער ים־ברעג. עס איז געווען
„אַ גרויסער אינטערנאַציאָנאַלער אַוונט פון די אַפּרוענדיקע אין די סאַנאַ-
טאַריעס, אויף וועלכע עס זיינען בייגעווען עטלעכע טויזנט מענטשן. דעם
אַוונט האָט געעפנט פראַפ. מ. שאַץ־אַנין, וועלכער האָט גערעדט וועגן דעם
אויפבלי פון דער פּיל־נאַציאָנאַלער סאָוועטישער ליטעראַטור. מיט וואַרעמע
ווערטער און מיט פאַרלעזונגען פון זייערע ווערק זיינען אַרויסגעטראָטן
די שרייבער ווס, איוואַנאָוו, ס. מאַרשאַק, צ. סאַלאַדאַר, פּרץ מאַרקיש און
אַנד. דער אַוונט איז געווען אַן אמתע דעמאָנסטראַציע פון ליבע פון די
ברייטסטע פּאַלקס־מאַסן צו דער גרויסער פּיל־נאַציאָנאַלער סאָוועטישער
ליטעראַטור“.

אין נומ. 118 (דעם 30טן סעפטעמבער) האָבן מיר אַ לענגערן אַרטיקל
פון י. דאַברושין וועגן איציק פעפּערס ניי לידער־בוך „אויפּסניי“, אַרויס-
געגעבן דורכן מלוכה־פאַרלאַג „דער עמעס“. צווישן אַנדערן זאָגט י. דאַב-

רושין: „...זייענדיק אַרגאַניש באַהעפט מיטן גאַנג און אַנטוויקלונג פונעם סאָוועטישן לעבנס-בוי, האָט פעפער אויף פאַרשיידענע עטאַפן געענדערט די קאָנקרעטע פונקציע, דעם טעמאַטישן אינהאַלט פון זיין דיכטונג... פעפער האָט דאָ אינעם בוך, אויפסניי' באַשיינפערלעך פאַרגרעסערט דעם דיאַפאַזאָן פון זיינע פּאָעטישע אַביעקטן. גיין אין דער גרויסער לענג און ברייט פון אַ לעבן און בלייבן קאָנקרעט און האַרציק, זיין דערביי כמעט אינטיים ליריש — דאָס זיינען פעפערס דערגרייכונגען אין דער סאָוועטיש-יידישער דיכטונג“...

מיר געפינען אַ ידיעה פונעם מלוכה-פאַרלאַג „דער עמעס“ וועגן דעם פאַרקויף פון די נייסטע פאַרלאַג-אויסגאַבעס אין „כאַרקאָווער קיאַסקן פון סאַיוו-פעטשאַט“.

אינעם נומ. 119 (פונעם 2טן אַקטאָבער) איז פאַרעפנטלעכט אַן אינטע-רעסאַנטער אַרטיקל „וועגן דער אויסגאַבע פון שלום-עליכמס „אַלע ווערק“ פון א. פרומקין, פאַרוואַלטער פון דער רעדאַקציע פון דער יידישער קלאַסי-שער ליטעראַטור ביים מלוכה-פאַרלאַג „דער עמעס“. ער גיט איבער, אַז „די, עמעס-אויסגאַבע וועט זיין די ערשטע פולע ש-ע-אויסגאַבע. דער פאַרלאַג האָט זיך געשטעלט דעם ציל אויפצוזאַמלען און אַרויסגעבן אַלץ, וואָס עס וועט נאָר מעגלעך זיין אין אונדזערע באַדינגונגען פון ש-עס ווערק. דאָס וועט זיין דער ערשטער פּרוואו אויפצוזאַמלען און אינווענטאַריזירן ש-עס געדרוקטע ירושה, ווייל די אַלע ביז אַהער פאַרעפנטלעכטע ווערק זיי-נען ניט קיין פולע און אָפט דעפעקטיווע, פאַרגרייזטע“... די אויסגאַבע פון ש-עס „אַלע ווערק“ דאַרף דערשיינען אין די יאָרן 1949-1951 צו 6 בענד אַ יאָר. עס קומען פּרטים, אויפקלערונגען וועגן דעם כאַראַקטער פון דער אויסגאַבע און וועגן די פאַרשיידענע פאַרש-אַרבעטן, וואָס ווערן געמאַכט צוליב דער אונטערנעמונג פון אַלע ש-עס ווערק.

אין אַן אַפטיילונג „קולטור-כראַניק“ האָבן מיר אייניקע מיטטיילונגען וועגן די סאָוועטיש-יידישע שרייבער פון מאַסקווע. עס ווערט געמאַלדן, אַז „די ביוראָ פון דער פאַראייניקונג פון די מאַסקווער סאָוועטיש-יידישע שריי-בער האָט אָנגעמערקט אין אַקטאָבער-חודש דורכצופירן אַ ריי ליטעראַרישע אָונטן. דער ערשטער — געווידמעט די 6 נומערן „היימלאַנד“, דער צוויי-טער — מ. יעלינס און ג. געלפערנס בוך „פאַרטיזאַנער פון קאָונאַסער געטאָ“ און דער דריטער — דעם רומפולן יוביליי פונעם קאַמיוג“.

און נישט נאָר אין מאַסקווע. ס'איז דאָ אין נומער אַ באַריכט וועגן לי-טעראַרישע אָונטן, וואָס זיינען פאַרגעקומען אין דער שטאָט מאַזיר (ווייס-רוסלאַנד): „אין דער געביידע פון דער שטאָטישער ביבליאָטעק זיינען

פאָרגעקומען צוויי ליטעראַרישע אַוונטן מיטן אַנטייל פון דער מאַסקווער ייִדישער שרייבערין שירע גאַרשמאַן. זי האָט געהאַלטן אַ פאַרטראַג וועגן דער סאָוועטישער ייִדישער ליטעראַטור אין פאַרגעלייענט דערציילונגען פון איר בוך „דער כּוח פון לעבן“. ביידע אַוונטן האָבן צוגעצויגן אַ גרויסן לייִ-ענער־עולם“.

אין דעם זעלבן נומ. 119 איז פאַרעפנטלעכט אַן אינטערעסאַנטער לענ־גערער אַרטיקל פון איציק פעפּער, וואָס מען דאַרף באַזונדערס דערמאָנען און באַטאָנען, ווייל ער גיט אונדז אַ באַגריף וועגן דער דעמאָלטדיקער שטע־לונג פון די פּירנדיקע ייִדישע שרייבער אין סאָוועטנפאַרבאַנד צו מדינת ישׂראל. עס איז געווען אינגאַנצן אַ צען טעג נאָך דעם, ווי איליאַ ערענבורג האָט פאַרעפנטלעכט אין „פּראַוודאַ“ (פונעם 21טן סעפטעמבער 1948) זיין „באַרימטן“ אַרטיקל „וועגן איינעם אַ בריוו“ (איבערגעזעצט און אָפּעדערוקט אין „אייניקייט“ דעם 23טן סעפטעמבער). ווי באַוואוסט, האָט ער, דער אַסי־מיליאַטאַר, געפּסקנט, אַז „עס איז פאַראַן ווייניק־וואָס געמיינזאַמס צווישן אַ ייד פון טוניס און אַ ייד, וואָס לעבט אין שיקאַגע, וואָס רעדט אויף אַמערי־קאַניש און דענקט אויך אַמעריקאַניש (קיין אַנדערע ווי אַט די צוויי יידן האָט ער, ערענבורג, נעבעך נישט געקענט און נישט געוואַלט קענען!).

עס זאָגט איליאַ ערענבורג, אַז „אויב צווישן זיי (די צוויי דערמאָנטע יידן פון טוניס און שיקאַגע) איז ווירקלעך פאַראַן אַ פאַרבינדונג איז זי כלל ניט קיין מיסטישע: די דאָזיקע פאַרבינדונג האָט געבוירן דער אַנטיסע־מיטיום“. און דערנאָך קומט די „טיפּזיניקע“ באַהויפטונג: „ווען ס'זאָל זיך מאַרגן געפינען עפעס אַ משוגענער, וואָס וואַלט דערקלערט, אַז אַלע רויטע אַדער אַלע קורצנעזיקע מענטשן דאַרפן גערודפּט ווערן און דאַרפן פאַרניכ־טעט ווערן, וואַלטן מיר גלייך דערזען די נאַטירלעכע סאָלידאַריטעט פון אַלע רויטע אַדער פון אַלע קורצנעזיקע“. און האָבנדיק געפאַקט אַזאָ „וואונ־דערלעכן“ משל, ברענגט ער שוין דעם נמשל און מאַכט דעם אויספיר, אַז די פאַרפאַלגונגען אויף יידן, די פאַרניכטונגען האָבן עס „געבוירן צווישן די יידן פון פאַרשיידענע לענדער אַ געפיל פון טיפּער פאַרבינדונג. דאָס איז, — לויט איליאַ ערענבורג, — די סאָלידאַריטעט פון באַליידיקטע און אויפ־גערעגטע“.

און מער פון דעם — האָט געפּסקנט דער זעלבסט־געקרוינטער „אוטשאַני יעוורעיִ“ — איז נישטאָ קיין פאַרבינדונג צווישן די פאַרשיידענע יידן איבער דער וועלט.

משמעות, אַז קיין עפנטלעכן שאַרפן ענטפּער האָט מען דאָן נישט גע־קאַנט געבן א. ערענבורג... דעריבער קאָן מען אַננעמען איציק פעפּערס

אַרטיקל „מיט אַזעלכע זאַכן שפּאַסט מען נישט“, ווי אַן אומדירעקטן ענטפּער צו א. ערענבורג.

איציק פעפּער באַרירט אין זיין אַרטיקל אַן ענין, וואָס האָט אַ שייכות צו דער צווייטער סעסיע פונעם יידישן וועלט־קאָנגרעס. דורך די פּראָגרע-סיווע דעלעגאַטן איז פּאַרגעלייגט געוואָרן אַ ספּעציעלע רעזאָלוציע, וואָס איז אין דער פּאָליטישער קאָמיסיע און דערנאָך אויך אין פרעזידיום אַדורכ־געפּאַלן. די רעזאָלוציע „האָט געהאַט בלויז איין ציל: „די פּאַרשטאַרקונג פון דער יונגער (ישראל) מלוכה, איר פּרייהייט און זעלבסטשטענדיקייט...“ נחום גאַלדמאַן האָט דאָן געזאָגט, אַז „דער יידישער וועלט־קאָנגרעס דאַרף זיך נישט מישן אין די ענינים פון די ציוניסטן, און די מלוכה ישראל, איז אַן ענין, וואָס געהער צו די ציוניסטן“.

דערויף ענטפּערט איציק פעפּער: „ס'איז אַ פּאַלשע און שעדלעכע קאָנצעפּציע. די מלוכה ישראל איז אַן ענין, וואָס אינטערעסירט דאָס גאַנצע יידישע פּאָלק, און ניט נאָר דאָס יידישע פּאָלק. די גאַנצע פּראָגרעסיווע וועלט האָט מיט סימפּאַטיע נאָכגעשפּירט דעם געבורט פון דער יונגער מלוכה, און קיין איין פּראָגרעסיווער מענטש קאָן ניט בלייבן גלייכגילטיק צו דעם, וואָס עס קומט פּאַר אויף דער ערד פון אַט דער מלוכה“...

ווידער אַמאָל — זייער וויכטיקע ווערטער און זאָלן עס נעמען צו קענ־טעניש (אויב זיי קאָנען און ווילן!) — די אַלע שונאים פונעם יידישע שרייבער אין ספ"ב, די אַמאָליקע און די איצטיקע.

און אַט איז אַ בריוו פון קאָנאס (קאָוונע), געשריבן פון דער פּאַרדינסט־פולער פּעדאַגאָגין העלענע כאַצקעלעס וועגן אַ ליטעראַרישן אַוונט אין קאָנאס. עס ווערט געזאָגט: „די יידישע לייענער פון ליטע, איבערהויפּט פון קאָנאס, האָבן מיט געדולד געוואַרט אויפן דערשיינען פון מ. יעלינס און ד. געלפּערנס בוך, פּאַרטיזאַנער פון קאָנאסער געטאַ. און ס'איז פּאַר־שטענדלעך: אין אַט דעם בוך ווערט דאָך באַשריבן אַ שטיק לעבן און קאַמף פון די סאַמע נאָענטסטע — קרובים, פּריינט, באַקאַנטע... שוין אין די ערשטע טעג איז אין קאָנאס דאָס בוך אויספּאַרקויפּט געוואָרן אין גאַר אַ גרויסער צאָל עקזעמפּליאַרן. דער פּאַרבאַנד סאָוועטישע שרייבער פון ליטע האָט אַרגאַניזירט אין קאָנאס אַ גרויסן ליטעראַרישן אַוונט, געווינדמעט דעם דאָזיקן בוך.“ עס האָבן אַנטייל גענומען די אויטאָרן פון בוך און אַ צאָל יידי־שע שרייבער, ווי אויך ליטווישע, און געוועזענע פּאַרטיזאַנער א. אַנד.

„דער אַוונט, — שרייבט ה. כאַצקעלעס, — האָט צוגעצויגן אַ גרויסן עולם און איז אַדורכגעגאַנגען מיט פּאַרדינסטן דערפּאַלג.“ מיר האָבן געבראַכט גוטע גרוסן פון מאַסקווע, מאַזיר, קאָנאס (קאָוונע).

איצט לאַמיר הערן אַ גרוס פון קיעוו. אַט זיינען צוויי נאַטיצן, אינטער אַ קעפל „קיעווער גייס“, וואו מיר האָבן אַזעלכע וויכטיקע און פריידיקע ידיעות: „די סאַוועטישע יידישע שרייבער פון קיעוו אַרבעטן אַנגעשטרענגט כדי אַריינצוטראַגן זייער צושטייער אינעם אויפבלי פון דער סאַוועטישער יידישער ליטעראַטור. עלי שעכטמאַן אַרבעט איבערן דריטן בוך פונעם ראַמאַן פאַליעסער וועלדער, ביים טאַטן אין ווינגאַרטן, — אַזוי הייסט דער ראַמאַן, וועלכן עס פאַרענדיקט אינגיכן ה. פאַליאַנקער. דאָס בוך שילדערט דאָס לעבן פון אַ יידישן ישוב אין פאַדאַליע נאָך דער מלחמה. גלייכצייטיק אַרבעט ה. פאַליאַנקער איבער דעם פערטן טייל פונעם ראַמאַן „שמאַיע גולן“. יחיאל פאַליקמאַן האָט פאַרענדיקט דעם ערשטן טייל פון זיין נייעם ראַמאַן „דער סאַלדאַט“. אין דעם דאָזיקן בוך וועט דער לייענער זיך ווידער באַגע- גענען מיט אַ רייע העלדן פון י. פאַליקמאַנס ערשט-דערשינענעם ראַמאַן „די שיינ קומט פון מזרח“. אַ ראַמאַן „עווריקאַ“ — וועגן דעם נאָך-מלחמה-דיקן דייטשלאַנד — האָט פאַרענדיקט נאַטאַן זאַבאַרע.“

„אין קיעווער קלוב פון די פאַליגראַפּיסטן איז פאַרגעקומען אַ ליטעראַ- רישער אַונט, געווידמעט דעם פאַרשטייענדיקן צווייטן שרייבער-צוזאַמענ- פאַר פון אוקראַינע. די שרייבער ה. פאַליאַנקער און מ. טאַלאַלאַיעווסקי האָבן דערציילט וועגן די דערגרייכונגען, מיט וועלכע עס קומט צום דאָזיקן צוזאַ- מענפאַר די סאַוועטישע יידישע ליטעראַטור פון אוקראַינע. אויפן אַונט האָבן פאַרגעלייענט זייערע ווערק י. פאַליקמאַן, ה. פאַליאַנקער, א. קאַהאַן, ב. גוטיאַנסקי, מ. טאַלאַלאַיעווסקי, ר. באַליאַסנע, ד. כייקינע. די פאַרוואַמלטע, צווישן וועלכע עס זיינען געווען פיל אַרבעטער און סטודענטן, האָבן וואַרעם אויפגענומען די אַרויסטרעטונגען פון די קיעווער יידישע שרייבער.“

און פון קיעוו לאַמיר זיך אַריבערכאַפן צו אַ קאַלווירט (קאַלעקטיווע ווירטשאַפּט) „פרייהיים“ (אַדעסער געגנט, ראַזדיעלנער ראַיאָן), וואו ס'איז פאַרגעקומען, לויט אַ נאַטיק, „אַ ליטעראַרישער אַונט אין קאַלווירט פרייהיים“. עס ווערט דערציילט, אַז די פאַרוואַלטונג פונעם קאַלווירט האָט אַרגאַניזירט אַ ליטעראַרישן אַונט מיטן אַנטייל פון די סאַוועטיש- יידישע שרייבער נאַטע לזריע, אי. דרוקער, כאַנע וויינערמאַן און הערץ ריווקין. אויפן אַונט זיינען געקומען ניט בלויז אַלע קאַלווירטניקעס פון „פרייהיים“, נאָר אויך געסט פונעם שכנותדיקן אוקראַינישן קאַלווירט אויף קאַלינינס נאַמען. דער פאַרזיצער פון קאַלווירט לייב ווערכאַגלאַז האָט צווישן אַנדערן געזאָגט: „דער נאַמען פון אונדזער קאַלווירט 'פרייהיים' אַנטשפּרעכט פולשטענדיק אונדזער שיינער, הערלעכער סאַוועטישער ווירק- לעכקייט... דאָ אויף דער געבענטשטער סאַוועטישער ערד, האָבן מיר, יידן,

באַנאַנד מיט אַנדערע ברידערלעכע פעלקער באַקומען פרייהייט און היים. די פאַשיסטישע אויסוואַרפן האָבן געוואַלט פאַרניכטן אונדזער, פרייהיים. דאָס האָט זיך זיי אָבער ניט איינגעגעבן. אונדזער קאָלוירט לעבט ווידער און ווערט נאָך מעכטיקער און שענער". מיט אַ פאַרטראַג וועגן דער סאַווע-יידישער ליטעראַטור איז אַרויסגעטראָטן אי. דרוקער. זייער וואַרעם האָבן די קאָלוירטניקעס אויפגענומען די אַרויסטרעטונגען פון די שרייבער נאָטע לוריע, כאַנע וויינערמאַן און הערץ ריווקין, וועלכע האָבן פאַרגעלייענט זייערע ווערק".

און ווידעראַמאַל וועגן דעם יידישן ליטעראַרישן לעבן אין מאַסקווע. אינעם נ' 127 (פונעם 21טן אַקטאָבער) האָבן מיר אַ לענגערן באַריכט וועגן אַן אַוונט, געווידמעט דעם בוך פון מ. יעלין און ד. געלפערן „פאַרטיזאַנער פון קאָנאַסער געטאַ", וואָס די ביוראַ פון דער פאַראייניקונג פון די סאַווע-טישע יידישע שרייבער האָט אַדורכגעפירט אין צענטראַלן ליטעראַטור-הויז. עס האָבן גערעדט י. דאַברושין, ס. ראַבינאָוויטש, ל. קוויטקאַ, נוח לוריע, נ. ה. קאַן, שירע גאַרשמאַן.

און אַט איז אַ גרוס פון ווילנע, פון דער אַמאַליקער „ירושלים דליטאַ". אינעם פאַרגרעסערטן שבת-נומער 128 (פונעם 23טן אַקטאָבער) איז פאַר-עפנטלעכט אַ באַריכט וועגן אַ באַגעגעניש פון יידישע שרייבער און לייענער אינעם זאַל פון ווילנער שרייבער-הויז. דער מאַסקווער פאַרלאַג „דער עמעס" האָט צו דער דאָזיקער באַגעגעניש דעלעגירט זיינע פאַרשטייער — דעם רעדאַקטאָר ר. פיש און דעם פאַרוואַלטער מיטן אַפטייל פון בוך-פאַרשפריי-טונג ח' פעסקין. דעם אַוונט האָט געעפנט דער סעקרעטאַר פון דער יידישער סעקציע ביים פאַרבאַנד פון די סאַוועטישע שרייבער פון ליטע ח. אַשעראַ-וויטש. ער האָט גערעדט וועגן דעם גרויסן אינטערעס צו דער סאַוועטישער יידישער ליטעראַטור. „פאַר די לעצטע פיר יאָר זיינען אין ווילניוס פאַרגע-קומען 60 יידישע ליטעראַרישע אַוונטן, וועלכע האָבן צוגעצויגן אַ גרויסן עולם". נאָך די פאַרשיידענע רעדעס און קריטיק, האָט ח' פעסקין געזאָגט, אַז „אין דער ניט גענוגנדיקער פאַרשפרייטונג פון דער יידישער בוך-פראַדוקציע אין ווילניוס איז אין אַ גרויסער מאַס שולדיק די ליטווישע קאַנטאַר פון „סאַיוועטשאַט". די פראַקטיק באַווייזט, אַז דער נאַכפּרעג אויף יידישע ביכער אין ווילניוס איז אַ סך גרעסער, איידער דאָס שטעלן זיך פאַר די „פאַרזיכטיקע" אַנפירער פון „סאַיוועטשאַט". אַט זיינען די טעג אַנגעקומען 800 עקז. פונעם בוך, פאַרטיזאַנער פון קאָנאַסער געטאַ. די גאַנצע פאַרטיע איז פאַרקויפט געוואָרן אין משך פון עטלעכע טעג". אונטער אַ קעפל „נייע ביכער" קומען נאָטיצן וועגן די צוויי ניידער-

שינענע ביכער אין „עמעס“ פארלאג: „א בוך דערציילונגען פון הערץ ריוו“ קין און א באנד לידער פון זיאמע טעלעסין „אויף דער ליכטיקער וועלט“. פון ווילנע לאמיר זיך ווידער אריבערכאפן אין דער גאָענטער קאָוונע. אינעם ג' 136 (פונעם 11טן גאָוועמבער) אונטער אַ קעפל „אן אָוונט, גע- ווידמעט דעם יידישן סאָוועטישן בוך“ ווערט דערציילט אַז „אין צוזאַמען- האַנג מיטן חודש פון סאָוועטישן בוך, וואָס איז דורכגעפירט געוואָרן אין דער ליטווישער סס"ר, איז אין קאונאס פאָרגעקומען אַן אָוונט, געווידמעט דעם יידישן סאָוועטישן בוך. דער אָוונט האָט צוגעצויגן אַ גרויסן עולם אַרבעטער, סטאַכאַנאָווצעס, געוועזענע פּאַרטיזאַנער, אינטעליגענץ. דער סעקרעטאַר פון קאונאסער פּאַראַייניקונג פונעם פּאַרבאַנד סאָוועטישע יידי- שע שרייבער פון ליטע, דער ליטווישער דיכטער וו. ריימערס האָט אין זיין אַריינפיר-וואָרט באַטאָנט די באַדייטונג פונעם סאָוועטישן בוך אין דער קאָ- מוניסטישער דערציאונג און האָט זיך אָפגעשטעלט אויפן בייטראַג פון די יידישע סאָוועטישער שרייבער פון ליטע פאַר דער ליטווישער סאָוועטישער קולטור“.

אַ באַריכט וועגן דער טעטיקייט פונעם פּאַרלאַג „עמעס“ האָט געמאַכט דער פּאַרשטייער פונעם פּאַרלאַג ר. פיש. זיין פּאַרטראַג האָט אַרויסגע- רופן אַ לעבהאַפטן מיינונגס-אויסטויש. עס זיינען אַרויסגעטראַגן די פּאַר- דינסטפולע לערערין פון דער רעפּובליק העלענע כאַצקעלעס, דער ציי- טונג'טווער ג. שמערקאָוויטש, דער אַרבעטער מ. שערמאַן, דער קאַמיוג- טווער ל. זילבער, דער סטודענט י. בייער א. אַנד. אַלע האָבן אַנערקענט, אַז דער „עמעס“-פּאַרלאַג האָט פאַר דער לעצטער צייט אַ סך אויפגעטאָן אויפן געביט פון באַפרידיקן דעם וואַקסנדיקן נאַכפּרעג אויפן סאָוועטישן יידישן בוך. דאָך איז דער פּאַרלאַג נאָך אַ גרויסער בעל-חוב די ברייטע לייענער-מאַסן... די לערער און עלטערן האָבן געהאַט טענות, הלמאי דער פּאַרלאַג לאַזט אַרויס אַזוי ווייניק לערנביכער און קינדער-ליטעראַטור. וועגן דער פּאַרשפּרייטונג פונעם סאָוועטישן בוך אין קאונאס האָט דער- ציילט דער אַרטיקער אַקטיווער פּאַרשפּרייטער פון די אויסגאַבעס פונעם „עמעס“-פּאַרלאַג ח. כ. לאַנדאַן. מיט קאָנקרעטע ביישפּילן האָט ער דער- וויזן דעם אַלץ-וואַקסנדיקן אינטערעס צום יידישן סאָוועטישן בוך. דער אָוונט האָט זיך פּאַרענדיקט מיט אַ קינסטלערישן טייל. די שילער פון דער קאונאסער יידישער שול און קינדערהיים האָבן אויסגעפילט ווערק פון איציק פעפער, לייב קוויטקאָ, ע. פיניבערג, י. ראַבין, א. אַנ. אינעם זעלבן ג' 136 אונטער אַ דריי-קאַלומדיקן קאַפּ האָבן מיר אַ

גרויסן אַרטיקל „געפונען דעם קבר פון אָשר שוואַרצמאַן“ פון דמ. קאַסאַריק. מיטאַרבעטער פון דער וויסנשאַפֿט־אַקאַדעמיע פון אוסטר.

נאָכן אַרטיקל קומט אַ באַריכט „וויסנשאַפֿטלעכע זיצונג, געווידמעט אָשר שוואַרצמאַנען“, וואו עס ווערט איבערגעגעבן, אַז „אין צוזאַמענהאַנג דערמיט, וואָס עס איז געפונען געוואָרן דער קבר פון אָשר שוואַרצמאַן, האָבן דער וויסנשאַפֿט־ראַט פונעם אינסטיטוט פאַר אוקראַינישער ליטעראַטור טור אויף שעווטשענקאַס נאָמען און דער קאַבינעט פון יידישער קולטור ביי דער אוקראַינישער וויסנשאַפֿט־אַקאַדעמיע צונויפרופן אַ געמיינאַזומע פאַרברייטערטע זיצונג. מיט אַן אַריינפיר־וואָרט איז אַרויסגעטראָטן דער וויצע־פרעזידענט פון דער אוקראַינישער וויסנשאַפֿט־אַקאַדעמיע א. אי. בע־לעצקי, אַ פאַרטראַג וועגן אָשר שוואַרצמאַנס לעבן און שאַפן האָט געהאַלטן דער קאַנדידאַט פון פּילאַלאָגישער וויסנשאַפֿט כ. לויצקער. דער דיכטער־אַקאַדעמיקער פאַוולאַ טיטשינאַ האָט געלייענט זיינע איבערזעצונגען פון אָשר שוואַרצמאַנס לידער. אַ ליד, געווידמעט אָשר שוואַרצמאַנען, האָט פאַר־געלייענט דער שרייבער אברהם קאַהאַן. אויף דער זיצונג איז בייגעווען אַ גרויסער עולם וויסנשאַפֿטלער, שרייבער, קולטור־טוער און אַרבעטער. די ידיעה, אַז עס איז געפונען געוואָרן אָשר שוואַרצמאַנס קבר האָט אַרויסגערוּפן אַ גרויסן אינטערעס אין די קיעווער ליטעראַרישע קרייזן.“

לאַמיר דאָ באַטאָנען, אַז סיי אין דער ליטע, סיי אין אוקראַינע, סיי אין לאַטוויע האָבן זיך באַטייליקט אין די יידישע אַוונטן באַוואוסטע ניט־יידישע שרייבער און דיכטער. יידיש, יידישע שרייבער, יידיש שאַפן איז אין נאָוועמבער 1948 נאָך געווען גלייכבאַרעכטיקט, פּולבאַרעכטיקט ווי אַלע אַנדערע שפּראַכן און ליטעראַטורן אין סאָוועטנפאַרבאַנד.

און ווייטער — אין נ' 138 (פונעם 16טן נאָוועמבער) אַ מעלדונג וועגן צוויי נייע ביכער: באַנד דריי פון שלום־עליכמס אַלע ווערק און אַ גרעסערע דערציילונג „ביראַבידזשאַן“ פון ב. מילער.

אינעם נ' (פונעם 18טן נאָוועמבער) האָבן מיר אַן אָפּהאַנדלונג פון י. דאַברושין „ביים אָנהייב וועג“ וועגן אי. בראַנפּמאַנס ערשט ביכל לידער „אויף ליכטיקע וועגן“, וואָס „געהערט צו דער דיכטונג, וועלכע איר געבורט־אַרט איז די יידישע אויטאָנאָמע געגנט, מיט וועלכער זי איז פאַרבונדן מיט אַלע אירע וואַרצלען... א. בראַנפּמאַן האָט אַנטייל גענומען אין דער פאַר־טערלענדישער מלחמה. אומגעקערט זיך צוריק קיין ביראַבידזשאַן, פאַר־עפנטלעכט ער אין זיינע לידער די שלאַכט־מאַטיוון מיט די מאַטיוון פון גרויס פּרידלעכן לעבנסבוי...“ און י. דאַברושין פאַרענדיקט זיין אַרטיקל: „אי. בראַנפּמאַן הייבט ערשט אַן זיין פּאַעטישן וועג.“

אגב, איציק בראנפמאן, וואס האט זיין דערציאונג באקומען אין א יתומים-הויז, דערנאך דערלערנט א פאך און געארבעט ווי א שלאסער, און „אין דער צווייטער וועלט-מלחמה געקעמפט ווי אן אפיציר פון א טאנקן-טייל אויפן פראנט“, האט אין די ביטערע און גרויליקע יארן פון דער בעריא-הערשאפט, צו אונדזער צאָרן און צער, אויך נישט אויסגעמיטן תפיסה, פאר-שיקונג (זע די „ביראָבידזשאַנער יידישע שרייבער“ פון י. עמיאָט, אין „יידישע קולטור“, 1958, נ' 1, ז"ז 51-52).

א שוידער כאַפט אַרום: ווי מ'האַט אָפּגעצאָלט יידישע קעמפער, העלדן פונעם צווייטן וועלט-קריג! נאך עטלעכע יאָר העראַאישי זיך שלאָגן מיטן שונא פון דעם סאָוועטנפאַרבאַנד, פאַרשיקט געוואָרן אין תּפּיסות!

און לסוף — אינעם לעצטן נומער, וואָס איז דערגאַנגען צו אונדז, אין נומער 140 (פונעם 20טן נאָוועמבער 1948), האָבן מיר אָן אויספירלעכע אָפּ-האַנדלונג וועגן צוויי אַוונטן, וואָס זיינען פאַרגעקומען אין מאַסקווע, וואו די מאַסקווער סאָוועטיש-יידישע שרייבער האָבן גערעדט וועגן די זעקס נומערן „היימלאַנד“, וואָס זיינען דערשינען פאַרן יאָר. מ'האַט אָנגעוויזן אויף די וויכטיקע דערגרייכונגען, ווי אויך באַרירט די בלויוז, ס'האַבן גע-רעדט די שרייבער מ. נאַטאַוויטש, ד. בערגעלסאָן, רחל בוימוואַל, ע. גאַר-דאַן, מ. גרוביאַן, י. דאַברושין, זשיק, נוח לורייע, א. קושניראָוו, פּלאָוויק, פּערסאַוו, אי. פּעפּער, ראַבין, רבקה רובין, ריוועס. פאַרזיצער פון די אַוונטן איז געווען ל. קוויטקאַ.

נאָך די דעבאַטן, וואָס האָבן ברייט באַרירט די וויכטיקסטע פּראָבלעמען פונעם סאָוועטישן יידישן שאַפּן, האַט ל. קוויטקאַ באַטאָנט, אַז די זעקס ביכער, היימלאַנד, וואָס זיינען דערשינען פאַרן יאָר, רעדן וועגן דעם, אַז דער קאַלעקטיוו סאָוועטיש-יידישע שרייבער האַט ממשותדיק אַ וואַקס געטאַן. דאַס אָבער טאָר אונדז בשום אופן ניט באַפּרידיקן. אינעם אַלמאַנאַך זיינען געדרוקט ניט ווייניק מיטלמעסיקע, קינסטלעריש-אומרייפּע שוואַכע זאַכן. די יידישע פּאָלקס-מאַסן, אין זייער געבענטשטער התלהבותדיקער מי אויף די סאָציאַליסטישע בויאונגען, ווילן זען די בעסטע מענטשן פון אונדזער צייט אַלס פּולבלוטטיקע געשטאַלטן פון אונדזער ליטעראַטור.“

מיט אַט די ווערטער, וואָס האָבן געשלאָסן די צוויי קאַלעקטיווע אַוונטן פון די סאָוועטישע יידישע שרייבער, און די צוויי פאַרזאַמלונגען, זיינען אויך אָפּגעשלאָסן געוואָרן די 30 יאָר פּראָדוקטיוו יידישן שאַפּן אין דער יידישער שפּראַך אין סאָוועטנפאַרבאַנד.

אַ טראַגישער, גרויליק-טראַגישער אָפּשלוס!

יידיש טעאָטער און יידישע קאָנצערטן

ווי האָט עס געהאַלטן אין סאָוועטנפאַרבאַנד אין האַרבסט 1948 מיטן יידישן טעאָטער, מיט יידישער ראָדיאָ און יידישע קאָנצערטן? זיינען זיי געווען, ווי מ'האַט דאָ און דאָרטן געזאָגט און געשריבן, אין אַ צושטאַנד פון ירידה, פון אונטערגאַנג?

לאָמיר הערן וואָס די פּאַקטן זאָגן!

קודם כל קומען אין די אַלע ציטירטע נומערן כסדרדיקע אַנאַנסן פונעם „מאַסקווער יידישן מלוכה-טעאָטער אויף ש. מיכאַעלסעס נאַמען“ (מאַסקווע, קליין בראַנע 2), — ש. מיכאַעלס איז, ווי באַקאַנט, אומגעבראַכט געוואָרן אין יאַנואַר 1948. די אַנאַנסן זיינען וועגן אַ רייכן, פּילפאַרביקן רעפּערטואַר, — אַן אַלטן, אַ באַנייטן און גאָר אַ נייעם. מיר האָבן דאָ די פּיעסעס: „די קאַפּריזנע כלה“, „כדאי צו לעבן“, „פּריילעכס“, „די כישוף-מאַכעריין“, „דער אויפשטאַנד אין געטאָ“, „ערב יום-טוב“, „זאָרי בעלינקאַוויטש“ א. אַנד. די ספּעקטאַקלען זיינען געגעבן פאַר די פּיל אַבאַנענטן פונעם טעאָטער. למשל, אויפן 20טן און 21טן נאָוועמבער איז געווען אַנאַנסירט „פּריילעכס“ און „זאָרי בעלינקאַוויטש“ (און דערביי, אַז ס'איז „דער 5טער ספּעקטאַקל פונעם 16טן אַבאַנאַמענט“!).

און איצט וועלן מיר גיין כסדר:

אינעם 114 (פונעם 21טן סעפטעמבער 1948) איז דאָ אַ נאַטיץ „אַדעסער יידישער טעאָטער אין וויניצע“, וואו מיר לייענען, אַז „לויט דער איינלאַ-דונג פון דער וויניצער געגנטלעכער פּילהאַרמאַניע איז אויף גאַסטראָלן גע-קומען קיין וויניצע דער אַדעסער יידישער טעאָטער מיטן קינסטלערישן אַנ-פּירער אפרים לויטער“. עס זיינען געוויזן געוואָרן: „פּריילעכס“ פון שנייער-אַקון, „דער אויפשטאַנד פון געטאָ“ פון פּרץ מאַרקיש, „טביה דער מילכיקער“ פון שלום עליכם, „הערשעלע אַסטראָפּאָליער“ פון מ. גערשענזאָן, „סטעמ-פּעניוס ליבע“ פון שלום עליכם, „לחיים, מאַסקווע“ פון י. דאַברושין — און ס'ווערט צוגעגעבן, אַז „די געזעלשאַפּטלעכקייט פון וויניצע האָט זייער וואַרעם אויפגענומען דעם טעאָטער-קאַלעקטיוו“.

און נאָך וויניצע — וויטעבסק. און שוין נישט דער אַדעסער, נאָר דער מינסקער טעאָטער. דאָס מיינט, „דער יידישער מלוכה-טעאָטער פון וויס-רוסלאַנד“. אין דער נאַטיץ ווערט דערציילט, אַז „דאָס לעצטע מאל האָט דער טעאָטער גאַסטראָלירט אין וויטעבסק ערב דער מלחמה. דעם 21טן יוני 1941 האָט ער דאָ געוויזן (ש. האַלקינס) „בר כוכבא“. פאַרן וויטעבסקער יידישן צושויער איז אַן אמתער יום-טוב ווידער צו באַגעגענען זיך מיטן

טעאטער. מען האט געשפילט דאס מאָל: „צווי הונדערט טויזנט“, אויפֿ-
שטאַנד אין געטאָ, „בלאָנדזשענדע שטערן“, „די קאַפּריזנע כּלה“ און
„כּדאי צו לעבן“. די פּאַרשטעלונגען האָבן זייער אויסגענומען ביים עולם.
און אַט אַ נאַטיץ וועגן אַ באַגעגעניש מיטן קאַמפּאָזיטאָר ס. פּאַלאַנסקי
אין קיעוו: „די טעג האָט די ביוראָ פון דער יידישער סעקציע ביים שריי-
בער-פּאַראַיין פון אוקראַינע אינגעאַרדנט אַ שעפּערישע באַגעגעניש מיטן
קאַמפּאָזיטאָר, פּאַרדינסטפּולן אַרטיסט פון ווסטר ס. פּאַלאַנסקי. אויפּן אַוונט
זיינען בייגעווען פיל שרייבער, קולטור-טוער, אַרטיסטן. דער קאַמפּאָזיטאָר
האַט אויסגעפּילט אַ רייע לידער זיינע אויף די טעקסטן פון איציק פעפּער,
לייב קוויטקאָ, לייזער קאַצאָוויטש, ווי אויך אויף טעקסטן פון יידישן
פּאַלקלאָר.“

און אַט — אַדעס!

אינעם נ' 119 (פונעם 2טן אַקטאַבער) אַ בריוו, וואו עס ווערט איבער-
געגעבן וועגן אַ „באַגעגעניש אין אַדעס מיטן קיעווער יידישן מלוכה-
טעאטער“.

„די אַדעסער טעאטראַלע געזעלשאַפט און די אַרטיקע שרייבער-אַרגאַ-
ניזאַציע האָבן אינגעאַרדנט אינעם הויז פון די געלערנטע אָן אַוונט, געווינד-
מעט דעם יידישן מלוכה-טעאטער פון אוקראַינע אויף ש״עס נאַמען, וואָס
גאַסטראָלירט אין אַדעס. דער אַוונט האָט צוגעצויגן אַ גרויסן צושויער-
עולם, עס זיינען געקומען פיל אַרבעטער, געלערנטע, שרייבער, אַרטיסטן און
קולטור-טוער. מיט אַ פּאַרטראָג וועגן דעם שעפּערישן וועג פונעם טעאטער
איז אַרויסגעטראָטן ח' אי. דרוקער“. עס זיינען אויפגעטראָטן דער טעאטער-
קריטיקער ח' גרין און פּאַרוזיער פון דער אַדעסער געזעלשאַפט ח' מאָ-
לענסקי. עס האָט געענטפּערט דער קינסטלערישער אַנפירער פונעם טעא-
טער משה גאַלדבלאַט, וועלכער האָט דערציילט וועגן דער אינטענסיווער
שעפּערישער אַרבעט, וואָס דער קאַלעקטיוו פירט איצט. דער טעאטער
אַרבעט איצט אויף צוויי נייע סאָוועטישע פּיעסעס: „לחיים“ פון איציק פעפּער
און „דער זון“ פונעם רוסישן דראַמאַטורג פּאַטשאַיעוו. דער צושויער
שטעלט אונדז הויכע פּאַדערונגען, ער וויל זען אויף דער בינע דאָס העראָ-
אישע לעבן פונעם סאָוועטישן פּאַלק, אין אונדזער ווייטערדיקער אַרבעט
וועלן מיר זיך באַמיען וואָס-בעסער צו באַפּרידיקן אַט די גערעכטע פּאַ-
דערונגען.“

אינעם זעלבן נומער 119 איז דאָ אַ לענגערער נעקראָלאָג נאָכן טויט
פונעם באַרימטן שוישפּילער וו. מ. קאַטשאַלאָוו. צווישן די אַלע באַוואוסטע
שרייבער און שוישפּילער, וואָס האָבן אונטערגעשריבן דעם טרויער-מאַגני-

פעסט, האָבן מיר אויך די אונטערשריפט פון ב. זוסקין, דעם שוישפילער פונעם יידישן מלוכה-טעאָטער, וואָס איז, ווי באַוואוסט, אינגיכן אַרעסטירט געוואָרן דורך די סטאַלין-בעריאַ-מענטשן, אַרעסטירט און פאַרפייניקט גע-וואָרן. ב. זוסקין, נאָכן טויט פון ש. מיכאַעלס, איז געווען „דער קינסטלע-רישער אָנפירער פונעם מאַסקווער יידישן מלוכה-טעאָטער אויף ש. מיכאַ-עלסעס נאַמען“.

אינעם 123 איז פאַרעפנטלעכט אַ באַגייסטערטער אַרטיקל פון פּרץ מאַרקיש א. נ. „פון פאַלק און פאַר פאַלק“ (צום 50-יאָריקן יוביליי פון לעוו פּולווערס מוזיקאַלישער טעטיקייט). עס ווערן אויסגערעכנט די פאַרדינסטן פון דעם טאַלאַנטפולן מוזיקער, קאַמפּאָזיטאָר און דיריגענט פונעם יידישן מלוכה-טעאָטער. פּרץ מאַרקיש זאָגט: „מיט 25 יאָר צוריק האָט פּולווערס גלענצנדיקע אָווערטיור צו שלום-עליכמס, 200.000' אויפגעהויבן דעם פאַר-האַנג פונעם מאַסקווער יידישן מלוכה-טעאָטער... מיט דער דאָזיקער מוזיק האָט פּולווער איינגעשלאָסן דעם אוצר פון דער פאַלקסטימלעכער יידישער מוזיק אינעם מאַסקווער גאסעט (גאסוד. טעאָטער) אַקוראַט, ווי מען שליסט איין ליכט“.

עס וואָלט נישט געשאַדט איבערצודרוקן דעם גאַנצן מאַרקיש-אַרטיקל. ווייטער קומט אַ מעלדונג, אַז „דעם 14טן אַקטאָבער באַווייזט דער מאַסקווער יידישער מלוכה-טעאָטער אויף ש. מיכאַעלסעס נאַמען — א. גאַלדפּאַדענס פאַלקס-שפּיל אין דריי אַקטן „די כּישופּמאַכערין“, באַאַרבעט פון שנייער-אַקון. דעם ספּעקטאַקל שטעלט דער פאַרדינסטפולער קונסט-טוער פון רספּסר פ. קאָווערין. די קינסטלערישע אויספאַרמירונג האָט געמאַכט דער פאַרדינסט-פולער קונסט-טוער פון אוסטר, לאָרעאַט פון דער סטאַלין-פרעמיע א. טישלער, מוזיק פון א. גאַלדפּאַדען — אין אַ נייער רעדאַקציע פונעם פאַלקס-אַרטיסט פון רספּסר ל. פּולווער. די פאַרשטעלונג איז געווינדמעט דעם 40טן יאַרטאָג, זינט ס'איז געשטאַרבן דער גרינדער פונעם יידישן טעאָטער אברהם גאַלדפּאַדען“.

אויך די ראַדיאָ האָט געדינט און באַדינט, ערב דעם חורבן, דעם יידישן וואָרט, דעם יידישן שאַפּן.

אונטער אַ קעפל „ראַדיאָ-טראַנסלירונגען אין יידיש“ (אין נ. 124) ליינען מיר די ידיעה, אַז דער אַדעסער געגענטלעכער ראַדיאָ-קאַמיטעט האָט די לעצטע צייט דורכגעפירט אַ סעריע ראַדיאָ-טראַנסלירונגען אין יידיש אויף די טעמעס: „לענין און סטאַלין אין דער סאָוועטישער יידישער ליטעראַטור“, „שלום עליכם דער פאַלקס-שרייבער“, „מענדעלע מוכר ספרים אין אַדעס“, „יידן-העלדן פונעם סאָוועטנפאַרבאַנד און העלדן פון סאַציאַל-

ליסטישער אַרבעט" ... ביים מיקראָפּאָן זיינען אויפגעטראָטן די יידישע שרייבער אי. דרוקער, נאָטע לוריע, די אַרטיסטן לאה בוגאָווע, עפעלבאָום, פּלאַטקינא, שולמאַן, וויינטראָוב א. אַנד. אַ ספּעציעלע „ראַדיאָ-טראַנסליי-רונג איז געווען געווידמעט דעם יידישן מלוכה-טעאַטער פון אוקראַינע אויף ש"עס נאָמען, וואָס גאַסטראָלירט איצט אין אָדעס. אין דעם פּראָגראַם זיינען אויך אַריין אַ פּאַרטראָג וועגן דעם טעאַטער און סצענעס פון פּיעסעס. אין דער נאָענטסטער צייט וועלן דורכגעפירט ווערן טראַנסלירונגען אין יידיש, געווידמעט די נייע ווערק פון אָדעסער סאָוועטישע יידישע שרייבער".

און וואָס איז מיט דער יידישער גאַליציע?

אַט האָבן מיר אַ גוטן גרוס אויך פון דאָרט. אינעם נ' 127 (פונעם 21טן אַקטאַבער) קומט אַ מעלדונג פון אַ גרויסן יידישן ראַדיאָ-קאָנצערט אין לואָו (לעמבערג), וואָס דער לואָווער ראַדיאָ-קאָמיטעט האָט אַרגאַניזירט. אינעם קאָנצערט פון יידישער מוזיק האָבן אַנטיילגענומען די סאָליסטן פון לואָווער טעאַטער פאַר אָפּערע און באַלעט מירע אייזענבערג, דער פּידלער אַהרן בראַגינסקי, דער דיריגענט פונעם לואָווער סימפּאָנישן אַרקעסטער איסאַק פּיין. דער קאָנצערט האָט געדויערט 45 מינוט.

אינעם נ' 128 (פונעם 23טן אַקטאַבער) האָבן מיר אַ נאָטיץ וועגן „אַ יידישן דראַמקרייז ביים קלוב פון ריגער עלעקטראַטעכנישן זאַוואָד „וועפּ", אין וועלכן עס באַטייליקן זיך 20 יוגנטלעכע — אַרבעטער און אינוועניער-טעכנישע טוער פונעם זאַוואָד. עס ווערן געגרייט עטלעכע איינאַקטערס און פּאַרלעזונגען פון די ווערק פון אי. פעפּער, ש. האַלקין, פ. מאַרקיש, און אַנדערע.

מיט עטלעכע נומערן שפּעטער — אַ ידיעה פון קאָלאָמיע, גאַליציע, בזה הלשון: „אין קאָלאָמיע (סטאַניסלאָווער געגנט) איז מיט דערפּאָלג דורכגע-גאַנגען דער קאָנצערט פונעם זינגער מיכאַאיל פּורמאַן, וועלכער האָט אויס-געפילט יידישע סאָוועטישע לידער און פּאַלקס-לידער. וואָרעם האָט דער עולם אויפגענומען די אַרויסטרעטונג פונעם אַרטיסט איליאַ כאַליף, וועל-כער האָט פּאַרגעלייענט עטלעכע ש"עס מאַנאַלאָגן און דערציילונגען פון סאָוועטישע יידישע שרייבער".

עס זיינען געווען דאָן טעטיק דראַמקרייזן און זיי האָבן זיך ערנסט באַ-צויגן צו זייערע סצענישע פּאַרמעסטן, — דאָס זעען מיר פון אַ לענגערן אַר-טיקל, געשריבן דורך י. דאַברושיץ, דער דיכטער, דראַמאַטורג און קריטיקער. דער אַרטיקל הייסט „רעפּערטואַר פאַר זעלבסטעטיקייט", פּאַרעפּנטלעכט אינעם לעצטן נומער 140 (פונעם 20טן נאָוועמבער). ער באַהאַנדלט „די פּראָגע וועגן שאַפּן אַ רעפּערטואַר פאַר די יידישע קלענערע טעאַטער-אַג-

סאָמבלען און פאַר דער זעלבסטעטיקער קלוב-בינע". און ער שרייבט: „פאַר די לעצטע יאָרן איז ביי אונדז אין לאַנד שטאַרק אויסגעוואַקסן דער טעאַטער-צושווער, זיין אינטערעס צו די געזעלשאַפטלעכע פונקציעס פון דער שוישפּיל. דאָס האָט אַרויסגערופן צום לעבן נייע טעאַטער-אַנסאַמבלען, נייע זעלבסטעטיקייט-קרייזן מיט נייע פאַרמען פון טעאַטער-שפּיל און בינע-קונסט". ווייטער שרייבט י. דאָברושין, אַז „דער, עמעס-פאַרלאַג דאַרף נעמען אויף זיך די פאַרפליכטונג אַרויסצוגעבן זאַמלונגען, וואָס וועלן איינ-שליסן די בעסערע אינסצענירונגען פון דער קלאַסיק, צוגעפאַסט צו די אויפפירונגס-מעגלעכקייטן פון די קלענערע אַנסאַמבלען"...

הקיצור, אומעטום — אויפלעבונג, נייע פאַרמעסטן, נייע פּראַיעקטן פאַר פאַרצווייגטע טעטיקייטן.

ס'איז וויכטיק צוצוגעבן, אַז דאָס געבראַכטע איז בלויז אַ טראַפּן פונעם ים טעטיקייטן, פאַרמעסטן און דערגרייכונגען, פון דעם ברען און באַגייס-טערונג, וואָס די יידישע פּאַלקס-מאַסן און זייערע שלחי-ציבור האָבן פאַר-מאַגט און אַרויסגעבראַכט נאָך די מוראדיקע היטלער-יאָרן, ווען דאָס יידי-שע פּאַלק האָט געליטן מער ווי אַלע און צוגעטראַגן אַזוי פיל קרבנות און אַרויסגערוקט העראַאישע קעמפער אין דער מלחמה מיט די פאַשיסטן און דערמיט געהאַפּלן באַפרייען סאָוועטנפאַרבאַנד פון די נאַצישע אַריינדריינגער.

איידער מיר פאַרענדיקן אונדזער איבערויכט וועגן דעם יידישן קולטור-שאַפּערישן לעבן אין סאָוועטנפאַרבאַנד אין די פאַר חדשים, סעפטעמבער-נאָוועמבער 1948, ווען מ'האַט מיט איין קלאַפּ פאַרזיכטעט אַלץ וואָס ס'האַט געלעבט, געווירקט און געשאַפּן אויף דער יידישער גאַס אין גרויסן סאָוועטנ-פאַרבאַנד, וועלן מיר אַריינקוקן אין דעם לעצטן נומער, בוך 6, יולי-אויגוסט 1948, פונעם ליטעראַריש-קינסטלערישן אַלמאַנאַך „היימלאַנד“, אַרגאַן פונעם פאַראיין סאָוועטישע שרייבער פון פּסער, דערשינען אין מאַסקווע, אינעם מלוכה-פאַרלאַג „דער עמעס“ (אין 5.000 עקז., אַרויס אין סעפטעמבער).

ווען מ'האַט דעם נומער צוגעגרייט (160 גרויסע, געדיכטע זייטן!), איים געדרוקט און גענומען פאַרשפרייטן, איז נישט דער רעדאַקציע, נישט די שרייבער און אויך נישט די לייענער איינגעפאַלן, אַז עס איז אַ טראַגישער סיום, אַ גרויליקער אַפּשלוס פון אַ רייכער, פאַרצווייגטער, פּראַדוקטיווער תקופה פון איבער 30 יאָר געוואַלדיקע פאַרמעסטן מיט וואונדערלעכע דער-גרייכונגען. אדרבא, מען האָט זיך ערשט פאַרנומען אויף גרויסע און ווייט-זעעוודיקע טעטיקייטן, מיט אַלץ-נייע פּאַדערונגען צו זיך און צו אַלעמען, און, לאַמיר געדענקען, אַז ס'איז דאָך געווען אינגאַנצן אַ פאַר יאָר נאָך דעם, ווי מען איז אַפּגעגאַנגען מיט בלוט און מ'האַט גענומען אויפריכטן דאָס

מאטערעלע און קולטורעלע לעבן נאך די אלע וויסטע חורבנות, און נאך דעם, ווי מ'האט אין די שווערע קאמפן און שלאכטן מיט די נאצישע מערדער אָנגעוואוירן פיל טייערע, טרייע טוער-שאַפער אויף אלע געביטן פון דער יידישער קולטור, סיי עלטערע און סיי יונגע און יונגעטשקע. און צוזאַמען מיט די שאַפער, אויך די יידישע געניטער, די יידישע לייצענער.

איז לאַמיר אַ בלעטער טאָן בלויז דעם איין נומער 6 פון „היימלאַנד“. איין נומער — און וויפל לעבן, איין נומער — און וויפל שאַפונגען און וויפל איי-בערופן זיך מיטן אַרומיקן יידישן אויפואַכנדיקן און פראַדוקטיוון און גייסטרייכן שאַפערשן לעבן!

אויף דער צווייטער זייט פונעם שער-בלאַט אַ פריידיקע מודעה — אַ סעריע „געקליבענע ווערק“ פון די יידישע סאָוועטישע שרייבער, וואו עס ווערט דערציילט, אַז „אין פאַרלאַג, דער עמעס“ איז דערשינען אַ סעריע געקליבענע ווערק פון די אָנגעזעענסטע יידישע סאָוועטישע דיכטער — ד. האַפּשטיין, ש. האַלקין, ע. פּינינבערג, א. קושניראָוו, ל. קוויטקאָ. און די דאָזיקע אויפגאַבעס זיינען איינגעשלאָסן ווערק, וואָס שפּיגלען אַפּ דעם שעפּערישן וועג פון די דאָזיקע דיכטער פאַר 30 יאָר. יעדעס בוך האַלט פון 305 ביז 408 זייטן. עס זיינען אָנגעמערקט נאָך און נאָך ביכער.

מיר וועלן אויסרעכענען די מיטאַרבעטער און אַרױסכאַפּן פון דאָ און דאָרטן אַ פאַר שורות פונעם נומער 6 „היימלאַנד“.

אין דעם איין נומער, וואָס דער הױפּט־רעדאַקטאָר איז געווען א. קוש־ניראָוו און די רעדאַקאַלעגיע: ד. בערגעלסאָן, י. דאַברושין, ש. האַלקין, א. ווער־געליס, פ. מאַרקיש, ל. סטראַנגין, אי. פעפּער, ל. קוויטקאָ, ר. רובין, — האָבן מיר לידער, דערציילונגען, שילדערונגען, קריטישע אָפּהאַנדלונגען און רע־צענזיעס פון דוד האַפּשטיין, י. ראַבין, חנה לעווין, ש. גאַרדאַן, מ. גראַוואַמאַן, מ. ליפּשיץ, א. גובניצקי, מ. גרוביאַן, כאַנע ווינערמאַן, מאיר לעווין, ה. בלאַשטיין, נפתלי הערץ קאָן, אי. לומקיס, ש. פּערסאָוו, ר. קאַוונטאַר, י. ראַ־בינאַוויטש, אורי פינקל, י. דאַברושין, ש. האַלקין, נוח לוריע, י. קאַנטאַר, י. יאַקובאַוויטש, מ. פּופּס, י. לובאַמירסקי, ס״ה — 24 שרייבער, — עלטערע און יונגע. און פאַרגעסט נישט, אַז אין יענער צייט זיינען דערשינען יידישע זאַמלונגען, זאַמליכער און זשורנאַלן אויך אין קיעוו, מינסק, ביראַבידזשאַן א. אַז. ו..

און די אָפּטיילונגען אינעם איין בוך און די טעמאַטיק, די פאַרשיידנאַרטיקע פּראָגן און פּראַבלעמען און די רעצענזיעס איבער די אַלערליי ווערק, וואָס זיינען ערשט דערשינען. עס ווייזט, ווי רייך און קאַלירפול עס איז געווען דאָס סאָוועטיש־יידישע לעבן און שאַפן ערב דעם חורבן.

דוד האַפּשטיין, וואָס האָט אין 1917 באַזונגען די ערשטע שריט, דעם

אַנהייב־אויפברויז פון דער רוסלענדישער רעוואָלוציע, שרייבט אינעם ליד „רוסלאַנד“, וואָס מיט דעם עפנט זיך דער נומ. 6. אָט וואָס :

„נישט נאָר פון הייבן דיינע —
פון פלאַכסטער פלאַך
זיך קוקט שוין דורך
די גאַנצע וועלט פון אלע זייסן ;

פונדאָנען זע אײך זיי, די אלע די,
ווער ס'האַט פון מיינע שענסטע גייסטער,
פון הערלעכסטע געשטאַלטן,
געשפענסטער אויסגעוועכט
אין אַלטער צייט, אין סײַטאַלטער“ ...

דוד האָפּשטיין פאַרענדיקט דאָס ליד (אַדער אַדע) רוסלאַנד : „געבענטשט זאָל זיך די שעה / ווען כ'האַב די וועלט דאָס צווייטע מאל דערזען / און ווען צום נייעם גלויבן / האָסטו, מיין לאַנד, אויך מיך, / ווי מיליאָנען דינע זין, דערהייבן!“

צום נייעם גלויבן דערהייבן!
און מ. גרוואומאַן, אַ יונגער דיכטער, זינגט „לענינגראַדער לידער“,
האַ ער זאָגט :

„מיין ניעווא, מיין שטאַט, מיין היימלאַנד,
שטאַלצע לענינגראַדער ערד,
ווער געזען עס האָט דיר איין מאל,
וועט דיר גיט פאַרגעסן מער!“

און אַ פאַר שורות פון כאַנע ווינערמאַנס אַ ליד „אַן עפּלבוים“ :

„... דער עפּלבוים נאָך שווערע יאַרן פון מלחמה,
איז אויך אַרויס צעבראַכן און פאַרוואונדעט.
אײך האָב געמיינט: אַ סוף צום בוים... ניטאָ מער,
נאָר ס'האַט געטראָפּן אויך מיט אים אַ גרויסער וואונדער“.

און די לעצטע פיר שורות פון ליד :

„איצט שטייט דער עפּלבוים שוין ווידער שווער-געוויכטיק,
מיט אלע אַדערן אין גרונט זיך איינגעזויגן,
אַ בלויע ראָסע לייגט זיך שטיל און ציכטיק
אויף שטאַלצער קרוין זיינער, וואָס האָט זיך אָנגעבוּיגן“.

און די אלע פארשיידענע דערציילונגען, שילדערונגען פונעם יידישן סאָ-וועטישן לעבן, און די פאַרש-אַרבעטן, און לסוף—די אָפטיילונג „קריטיק און ביבליאָגראַפיע“, וואו י. דאָברושין רעדט מיט ליבשאַפט וועגן בוזי אַלעווסקי, און זיין בוך „אַשרל און זיינע פריינט“ („אַ קינד פון זיין דור“), ש. האַלקין וועגן אהרן ווערגעליס און זיין בוך „ביראַבידזשאַנער דור“ („צום קוואַל פון פריידן“), נוח לוריע וועגן שירע גאַרשמאַנס בוך „דער כוח פון לעבן“, י. קאַנטאַר וועגן פ. מעלאַמודס „ערד“ („אַ בוך וועגן איבערגעבורט פון מענטשן“), י. יאַקובאַוויטש וועגן „פאַרטיזאַנער פון קאָנאַסער געטאַ“ און י. לובאַמירסקי וועגן דעם שוישפילער און רעזשיסער מאיר שטיימאַן א. א. וו. פון אַלעמען און פון אלע אַרבעטן שלאַגט אַזאַ כוח, אַזאַ גבורה, אַזאַ דראַנג פאַר ווייטערדיקן שטייגן, פאַר אַ ניי-באַנייטן לעבן, און אלע זיינען פאַרשיכורט פון דער זון, וואָס האָט זיך באַוווּן נאָך די שווערע פאַרכמאַרעטע מלחמה-יאָרן ...

עך, וואָס איז דאָ וואָס צו רעדן.

עס איז געווען אַ לעבן, געווען אַ פולבלוטיק לעבן! און מען האָט זיך ערשט אַנגענומען מיט נייעם מוט, מיט נייער באַגייסטערונג. דאָס אַלץ האָבן מיר אומגערעכט און אומבאַרעכטיקט פאַרשפילט, פאַרלוירן, אַנגעוואָרן! פאַר וועלכע זינד?

דער אויספיר און דער מוסר-השכל

וואָס איז דער אויספיר און דער מוסר-השכל פון דעם אַלעם, וואָס מיר האָבן דאָ איבערדערציילט פון די 13 „אייניקייט“-נומערן, וואָס שילדערן דאָס קולטור-געזעלשאַפטלעכע יידישע לעבן אין סאָוועטנפאַרבאַנד ערב דעם גרויזאַמען חורבן אויפן קולטור-שאַפערנישן לעבן אין סאָוועטנפאַרבאַנד? דער אויספיר איז זייער אַ קלאַרער.

קודם כל זעט מען, אַז עס איז געווען אַ שקר-בלבול אויף דער מאַסקווער „אייניקייט“, אַז זי איז נישט געווען קיין יידישע, קיין נאַציאָנאַל-יידישע ציי-טונג, און אַז עס איז איר נישט אַנגעגאַנגען דאָס יידישע קולטור-שאַפערנישע לעבן. זי איז, ווי מיר זעען, געשטאַנען אויף דער וואַך, זיך אַפגערופן אויף אלע קולטור-געזעלשאַפטלעכע טעטיקייטן איבערן לאַנד, געבראַכט צום אויסדרוק די פרייד פון אַרבעט און אויפבוי, געמוטיקט און סטימולירט צו בויען און צו שאַפן, און גערופן צו דערהויבן דאָס יידישע מאַטעריעלע און גייסטיקע לעבן.

און עס איז אין קיין פאַל נישט געווען קיין „קול קורא במדבר“, ווער-טער און רופן — אין פוסטן רוים אַריין. עס איז געווען אומעטום אַ ווילן,

א דראַנג צו בויען, צו שאַפן, און מיט אַ נייעם ברען, מיט נייע פאַרמעסטן, — אומעטום אין אַלע טיילן און ווינקלען פונעם סאָוועטישן יידישן לעבן, ביי אַלט און יונג, ביים פּאָלקס־מענטש און שרייבער, ביים אַרבעטער און קינסטלער.

יא, עס איז געווען אַ צייט פון וואונדערלעכן אויפבלי, פון ראַשיקן וואוקס און פון כסדרדיקער אַנטוויקלונג, און ווער ווייסט, ווי ווייט מען וואַלט דערגרייכט, ווען מען וואַלט עס אַלץ מיט איין מאָל נישט איבערגעריסן, נישט איבערגעשניטן די אַדערן, גרויאָזם און ברוטאַל נישט צעשטערט און נישט אויסגעוואַרצלט ביזן סאַמע גרונט.

און דעריבער איז מוראדיק גרויס דער בראַך, וואָס האָט אונדז גע־טראַפן און עס איז טיף אונדזער צער און גרויס אונדזער צאַרן אויף דעם פאַרברעך, וואָס האָט גאָר קיין גלייכן נישט צו זיך אין אונדזער לאַנגער יידישער מאַרטירער־געשיכטע.

און דער בראַך און פאַרברעך האַלטן אָן אויך איצט, צען יאָר נאָך דעם ווי עס איז געשען. עס איז ביז איצט נישט געגעבן געוואָרן קיין אויפקלערונג פון דעם געשעענעם און עס זיינען נאָך אַלץ נישט אָנגערופן געוואָרן די שולדיקע און עס איז נישט מיטגעטיילט געוואָרן ווער, ווען, וואו און ווי אַזוי אונדזערע גרויסע און באַליבטע יידישע שרייבער זיינען אומגעבראַכט געוואָרן, און וואָס עס איז באַזונדערס וויכטיק — וואָס עדי־היום איז נאָך אַלץ נישט אָפגעשאַפט געוואָרן דער ווילדער פאַרבאַט אויף יידיש — יידישן וואָרט, יידישן בוך און יידיש טעאַטער.

נישט געקוקט אויף דעם, וואָס צוואַגן זיינען געגעבן געוואָרן מיט צוויי יאָר צוריק, איין מאָל און נאָך אַמאָל.

און נאָך מער: פון פאַרשיידענע זייטן, פון פאַרשיידענע אָנפירנדיקע פערזענלעכקייטן אין סאָוועטנפאַרבאַנד האַלט מען אין איין דערקלערן, אַז די יידן גופא האָבן זיך אָפגעקערט, אַוועק פון יידיש, און אַז זיי אַליין, די יידן, ווייזן נישט אַרויס קיין אינטערעס און פאַרבינדונג צו יידיש, צו יידישער ליטעראַטור, צו יידישער קולטור, אַזאַ שקר! אַזאַ שקר־בלבול!

קעגן אַט די בלבולים אויף די יידישע שרייבער, אַז זיי זיינען גאָר ווי־ליק צו שרייבן רוסיש, אַדער אַז זייערע ווערק זאָלן דערשיינען אין רוסיש, ווייל יידיש שרייבן איז נישט גויטיק און ס'איז גאָר נישטאַ קיין פאַדערונג, קיין פאַרלאַנג ביי די סאָוועטישע יידן פאַר יידיש — קעגן אַט די פאַלשע פעסטשטעלונגען מוזן מיר שאַרף און כסדר אַרויסטרעטן.

מיר האַלטן איצט ביי נאָוועמבער 1958!

צען יאָר איז אַ גרויסער און לאַנגער צייט־מהלך!

און גענוג אפלייגן, גענוג באטראכטן די לאגע. און אויב סטאלין איז געווען דער שולדיקער — איז דאך שוין אַוועק פינגף יאָר מיט אַכט חדשים, ווי ער איז נישטאָ! און אויב בעריא איז געווען שולדיק, איז דאָך שוין אויך באַלד פיר יאָר, ווי מען האָט אים פאַר זיינע „מעשים טובים“ אומגעבראַכט!

און מיר מוזן אויך קלאַר און שאַרף זיך אַרויסזאָגן קעגן די פּאליאטיוון, — אַ קאַנצערטל מיט יידישע לידער און לידלעך. נישט דאָס קאָן פאַרבייטן אַ פול שאַפּעריש קולטור-לעבן. און נישט דאָס ווילן, פאַרלאַנגען די סאָוועטישע יידן, וואָס זיינען מיט לייב און לעבן געבונדן מיטן יידישן וואָרט מיטן יידישן שרייבער.

מיר ווילן אַ פולע אויפשטעלונג פונעם יידישן שאַפן אין דער יידישער שפּראַך. מיר ווילן, אַז דער יידישער שרייבער זאָל קאָנען רעדן, באַגלייך מיט אַלע שרייבער פון די פאַרשיידענע פעלקערשאַפטן אין גרויסן און מעכטיקן פיל נאַציאָנאַלן סאָוועטנפאַרבאַנד, אויף זיין אייגענער פאַלקס-שפּראַך. און טאַקע באַלד, גלייך, שוין!

און דאָס רעדן און פאַרלאַנגען פריינט פונעם סאָוועטנפאַרבאַנד, אמתע, אויפריכטיקע פריינט.

איז ווי לאַנג וועט מען נאָך וואַרטן? ווי לאַנג נאָך וועלן די סאָוועטיש-יידישע שרייבער אַרומגיין ווי שטומע? ווי לאַנג נאָך וועט מען נישט געבן די סאָוועטישע יידן קיין מעגלעכקייט אַפן און עפנטלעך לעבן און אויסלעבן זיך אין זייער יידישער שפּראַך, אין זייער יידישער קולטור?

א י נ ד ע ק ס

צונויפגעשטעלט דורך כיענע מייזיל

- אַלמאן פּעסי — 127, 61
 אלטשולער מ. — 159, 132, 131, 127
 258, 257
 אַליצקי לייב — 63
 אַלמאזאָוו ש. — 89
 אלעווסקי בּוּזי — 77, 61, 60, 28
 131, 127, 123, 120, 118, 92, 80
 300
 אלעק ש. — 127
 אַלעקסאַנדראָוו ה. — 127
 אלציקער ס. — 281
 אַנרעיעוו ל. — 175
 אסטראָווסקי — 68
 אסתר (מאַריע פּרוּמקין) — 123, 107
 285
 אָפּאַטאַשו י. — 172, 148
 אָקון שנייער — 293
 אָקסעלראָד ב. — 127
 אָקסעלראָד זעליק — 127, 107, 28
 172, 153, 150
 אָקסענפּעלד י. — 165, 163
 אקצין ה. — 130
 אַראָנאָוו ז. — 127
 אַראָנעס פ. — 127
 אַראָנטשיק — 153
 אַראָנסקי ש. — 131, 130, 77, 27
 אַבאַרבאַנעל מ. — 127, 34, 28
 אבמטשוק א. — 143, 127, 35
 אגורסקי ש. — 159, 152, 127, 35
 אויסלענדער נחום — 129, 127, 35, 13
 154, 149, 148, 138, 132, 131
 אויערבאָך אפרים — 172, 168
 אושאיעוו וו. — 100
 איבראַמאָוו — 127
 אינגאַמאָוו דוד — 168
 אידעלטשוק — 127
 אייוואָנאָוו ווס. — 284
 איזראעל — 159
 איזראעליט — 127
 איכין — 149
 איטקאָוויטש מ. — 130, 127
 אייזלאַנד ראובן — 168
 אייזעמבערג מירע — 296
 אייזנשטאַט ב. ד"ר — 127
 אייזנבאַט מ. — 127
 אי-ר — 31, 30, 27-25
 אילעם בעללא — 149
 אלבערטאָן מ. — 77, 63, 62, 35, 30
 168, 146, 131-127, 90, 80
 אַלגין מ. — 24
 אַלחריזי — 60
 אַלטמאַן משה — 132

מיר האַלטן פאַר נויטיק צו מאַכן די באַוואַרעניש, אַז די נעמען פֿון די שרייבער, איבערזעצער, שוישפּילער זיינען אָפּט גענומען פֿון צייטונגס-אַרטיקלען און נאָטיצן. זיינען מיר נישט אומעטום זיכער, צי זיי זיינען פינטלעך אָנגעגעבן. מיר האָבן צווישן די געבראַכטע נעמען — פּסידאָנימען פֿון שרייבער, וועלכע פיגורירן אויך מיט זייערע אמתע נעמען. ביי אַ צאָל שרייבער זיינען, ליידער, אָנגעגעבן בלויז זייערע פּאַמיליע-נעמען, אָן זייערע ערשטע נעמען. איז שווער פּעסצושטעלן, צי עס זיינען אַנדערע שרייבער אָדער ס'איז איין און די זעלביקע פּערזאָן.

- בענסמאן מ. — 127
 בערגאלץ ב. — 128, 130, 226
 בערגמאן ש. — 128
 בערגעלסאן דוד — 9, 13, 15, 16, 25, 26, 29, 31, 34, 51, 60, 62, 63, 67, 68, 75-77, 81, 89, 91, 92, 98, 107, 121, 125, 128, 130, 131, 145, 148, 149, 155, 162, 163, 166-168, 171, 172, 199, 213, 216, 229, 270, 275, 292, 298
 בעריגעלסאן ציפע — 182
 בערריטשעווסקי מ. י. — 175
 בעריא ל. — 218, 301
 בעריאזקין ה. — 132
 בערלינסקי ש. — 130
 בערמאן ל. — 128
 בערעגאוווסקי מ. — 128, 130, 298
 כראנינסקי אהרן — 296
 ברעדסקי — 152
 ברעדערזאן משה — 14, 63, 77, 131
 בראון סעם — 18, 19
 ברענפמאן איציק — 132, 276, 291, 292
 כראנשטיין יאשע — 35, 108, 128, 143, 149, 258
 בראסלאווער נחמן — 177, 209
 ברופמאן שמואל עזריאל — 280
 ברוקאש מ. — 128
 ברויאנסקי ש. — 128
 בריל הערשל — 108
 בר-בוכבא — 68, 199
 ברענער י. ח. — 175, 224
 האנאל נ. זו. — 166
 גאדינער ש. — 17, 19, 25, 29, 35, 60, 61, 77, 81, 118, 120, 122, 123, 128, 131, 147-149, 167, 169-172
 גאלאדני מ. — 130, 152
 גאלאווטשינער — 130
 גאלד מ. — 128
 גאלדבערג ב. צ. — 168, 169
- אָרלאַנד הירש — 60-62, 67, 77, 80, 107, 121, 129-131, 159
 ארשאנסקי ב. — 127, 129, 130
 אש שלום — 95, 175, 205
 אשענדאָרף ישראל — 63, 129, 130
 אשעראַוויטש א. — 127, 131
 אשעראַוויטש הירש — 132, 159-217, 289
 באַוושאָווער י. — 143, 145
 באַווינסקי צ. — 127
 באַיאַרסקי ר. — 127
 באלואק — 154
 באליאנסע ריווע — 60, 127, 130, 288
 באַמוזע נחום — 63
 באַסין מ. — 14
 באַראַווסקי — 127
 באַראַן ר. — 127
 באַרוכאָוויטש י. — 77, 130, 132
 באַריזשעם ס. — 127, 132
 באַרייטש מנחם — 168
 באַרכין — 154
 באַרנבוים — 276
 בוגאווע לאה — 278, 296
 בויםוואַל רחל — 35, 60, 77, 121, 127, 130-132, 292
 בורגאנסקי פ. — 127
 בורטיאנסקי ג. — 127
 בורשטיין מ. — 63
 ביאַלאַסמאַצקי ב. י. — 168
 ביאליק ח. נ. — 16, 205, 246
 בינערמאן פ. — 127
 ביילין א. — 127
 בייער י. — 290
 ביל-בעלאַצערקאָווסקי — 149
 בילאָוו ש. — 127
 בלאַשטיין ה. — 127, 151, 298
 בלאַבער — 127
 בעזימענסקי — 130, 149
 בעזנאָמיק ק. — 127
 בעליצקי א. — 291
 בעלענקי מ. — 132
 בענדאם — 130

- גורשטיין א. — 19-21, 23, 25, 25
 60, 61, 122, 123, 138, 144, 149
 154, 198, 210
 גימליך מ. — 128
 גיטעלעס ש. — 128
 גיטערמאן מ. — 127
 גילבורד י. א. — 127
 גילדין ח. — 127, 144
 גלאזמאן ברוך — 168
 גלעטשטיין יעקב — 168
 גליק הירש — 242
 גנעסין א. ג. — 175
 געלכמאן א. — 127
 געלמאן — 118
 געלמערן ג. — 285, 287, 289
 גען טביה — 132
 געפטיגע — 276
 גערטנער — 55
 גערשנזאן ס. — 77, 118, 131
 גערשקאוו — 278
 גראדע ח. — 63, 130
 גראנאווסקי א. — 38, 39, 41, 45-52
 55-57, 75
 גראסמאן וואסילי — 118
 גרוואוכמאן מ. — 298, 299
 גרוביאן מ. — 77, 121, 123, 130-131
 132, 292, 298
 גריווע ל. — 128
 גרין ב. — 128, 294
 גרינוויס אי. — 128
 דאָבין הירש — 35, 64, 77, 93, 123,
 124, 128, 131
 דאבין שמעון — 13
 דאָבקין י. — 128
 דאָברושין י. — 13, 34, 35, 43,
 61, 67, 84, 128, 130, 138, 140,
 147-149, 152, 154, 158, 161-163,
 169-216, 229, 233, 239, 259,
 260, 264, 270, 284, 289, 291-
 293, 298-299, 300
 דאָוידאָוויטש ד. — 128
 דאָלגאָפּאָלסקי ז. — 128
 גאָלדבלאָט משה — 272, 294,
 295
 גאָלדבערג י. — 128
 גאָלדבערג ל. — 128, 130, 144
 גאָלדבערג — 132
 גאָלדין ל. — 128
 גאָלדמאן י. — 128
 גאלדמאן נחום — 287
 גאָלדע י. — 128
 גאָלדענבערג בווי — 128, 130
 גאָלדענבערג ש. — 28, 61, 118, 128
 גאָלדפּאָרען א. — 51, 67, 75, 162,
 295
 גאָרשטיין א. — 128
 גאָרשטיין משה — 30, 35, 64, 77,
 81, 93, 94, 121, 123, 128, 131,
 168
 גאמאן [גארשמאן] שירקע — 77,
 83, 131, 132, 289
 גאמאר א. — 28, 35, 60, 77, 121,
 130-132
 גאָראָכאָוו ג. — 128
 גאָראָכאָוו י. — 159
 גאראן ב. — 127
 גארבאָווסקאָיאַ ד. — 128
 גאָרדאָן עליע — 19, 77, 121, 123,
 124, 128, 130-132, 292
 גאָרדאָן שלום — 130, 132
 גאָרדאָן שמואל — 60, 128, 130, 132,
 298
 גאָרדאָן — 132
 גאָרדין י. — 162
 גאָרנשטיין שירע — 286, 300
 גארקי טאָקסיס — 30, 31, 68, 71,
 72, 152, 175, 181
 גוביזקי א. — 298
 גוטיאָנסקי בנימין — 60, 61, 127,
 130, 132, 288
 גוטמאן חוה — 128
 גוטמאן מ. — 127
 גולקא — 127
 גוקאָווסקי א. — 128
 גורעוויטש ל. — 128

- הורעוויטש זשעניא — 128
 היימאן ב. — 281
 היינע ה. — 224
 הינדעס א. — 128
 הירש — 149
 הירשביין פרץ — 172, 85
 הירשקאן צבי — 15
 העלמאנט ש. — 131, 128, 77, 61, 132
 העלער בינעס — 217, 130, 77, 63
 העלער ל. — 132, 131, 128
 העלפאנד היים — 280
 הען י. — 128
 העפטער — 132
 הער מ. — 144, 128
 הערץ נפתלי — 298
 הערשנבלום י. — 128
 ז'אנגלער א. — 63
 זואלאברנסקי א. — 128
 זואליקאווא העניע — 282
 זואלעסמאן מ. — 128
 זואלפאסקע — 276
 זואלקנשטיין דוד — 130, 128
 זואסיליעוו — 25
 זואסערמאן ליובע — 130, 93, 64, 154, 132
 זואלף לייזער — 63
 זואלף פרידריך — 162
 זואפניארסקי ש. מ. — 128
 זוארעבייטיק א. — 149, 128
 זואראווסקי — 276
 זוארטמאן מ. — 149, 128
 זויטקין — 149
 זויטענזאן י. — 128
 זויטער א. — 75, 38
 זויינער מ. — 128, 35
 זויינהויז ג. — 128
 זוינטראוב א. — 296, 278
 זוינער לאזאר — 168
 זוינערמאן באנע — 130, 128, 60, 299, 288, 289, 132
 זוינפער ז. — 172, 89
 זאמעשעק א. — 149
 זאניעל מ. — 75, 67, 34, 25, 23, 17, 81, 77, 128, 131, 151, 161, 164, 199
 זאסטאיעווסקי ב. — 175
 זוארעצקאיא — 128
 זובילעט מ. — 118, 35, 27, 26
 זובינסקי מ. — 128
 זובראוויצקי מ. — 128
 זונען ה. — 149, 148, 108, 35
 זושאצקי ר. — 128
 זיאמאנט ה. — 123, 118, 61, 60, 151, 128
 זייטש מ. — 128
 זימאנטשטיין ש. — 143, 128, 108, 159, 144
 זיק אייזיק מאיר — 151
 זיקענס — 154
 זעכטיאר מאטע — 128
 זרויאנאו מ. — 128
 זרויקער אי. — 288, 278, 149, 130, 296, 294, 289
 זריז ש. — 128, 123
 זאדער מ. — 154, 128
 זאלאמשטאק ב. — 128
 זאלאמשטאק ל. — 128
 זאלאמשטאק מ. — 128
 זאלרעס א. — 238-236, 149, 130, 128
 זאלקין ש. — 62, 59, 35, 32, 23, 63, 68, 77, 80, 92, 107, 121, 128, 130, 131, 162, 167, 199, 214, 216, 217, 253-268, 270, 275, 293, 296, 298, 300
 זאפנשטיין דוד — 60, 34, 29, 15, 13, 63, 77, 80, 90, 107, 119, 121, 125, 128, 130, 131, 144, 149, 153, 162, 169-171, 217, 275, 298, 299
 זארעוויץ בער — 14
 זארצמאן מ. — 128, 123, 77, 60, 35, 130, 131
 זובערמאן אייזיק — 130, 128, 60, 132

- זעלין יאָשאַ — 60, 61, 77, 117,
 123, 128, 131, 147
 זשוקאָווסקי סיאַמאַ — 128, 144
 זשיבלניסקי רייזל — 63
 זשיץ — 132, 292
 זיימאָוויטש מ. י. — 168
 זיבאטשניקאָוו ב. — 128
 זאיראָוו — 52
 זאלאלי לייב — 77, 128, 131
 זאלאליעווסקי מאַטל — 60, 77, 121,
 123, 128, 130-132, 158, 288
 זאלמי ל. — 88
 זאָלסטאָי — 144
 זארלא — 159
 זוטשינסקי ס. — 12
 זיטשינא פאָולא — 291
 זייטלבוים ב. — 172
 זייטש משה — 15, 128, 144
 זייף מ. — 77, 121, 123, 128, 130-
 132, 150, 153
 זיבאנאָוו ניקאָלאַי — 120
 זישלער ב. — 162, 295
 זעלעטין זיאמע — 77, 123, 124,
 130-132
 זראכטענבערג א. זו. — 128
 זשאפאיעוו — 25
 זשעמערנינסקי א. — 128
 זשעכאוו א. — 154, 175
 זשערניאק — 128
 זשערניאוווסקי — 128, 132
 זיבנאָוו ג. — 28
 זיבנינסאָן י. — 128
 זינג קלארא — 69
 זיאָנסאָוויטש — 63
 זיאַנקעלעוויטש — 128
 זיאַסינסקי א. — 282
 זיאפע יודל — 128
 זיאַקובאָוויטש י. — 298, 300
 זיהואש — 206
 זיהודה הלוי — 60, 224
 זוייסמאָן א. — 280
 זוייסמאָן ז. — 128-130
 זויינשטיין א. — 128
 זויינשטיין רחמיאל — 108
 זוילענקין ל. — 128
 זוינאָקור — 128, 130
 זוינטשעווסקי מ. — 143
 זוינער מאיר — 19-21, 23, 25, 35,
 60, 61, 122, 123, 128, 138, 144,
 148, 149, 152, 154, 172, 198,
 205, 211
 זוישינסקי א. — 100
 זועוויאַרקע א. — 43, 128, 144, 149
 זועלטמאָן מ. — 128
 זועלערניצקי א. — 128, 130, 132,
 271, 272
 זוענדראָף ז. — 118, 121, 130, 132
 זוערגעליס אהרן — 29, 35, 64, 77,
 81, 93, 94, 123, 130-132, 216,
 298, 300
 זועריטע ס. — 128
 זוערבאָלאַז לייב — 288
 זוערימייקין — 128
 זוערשילאָוו — 164
 זאבארע ג. — 123, 128, 132
 זאנדבערג מ. — 128
 זאסלאווסקי דוד — 99, 161
 זאקאן י. — 280
 זאקס — 149
 זאָריאן — 152
 זאָרעצקי א. — 35, 128, 144
 זאָסמאָן — 172
 זאָסקין בנימין — 38, 39, 47-49, 54,
 55, 57, 132, 161-162, 164, 295
 זייטשיק ב. — 128
 זילבער ל. — 290
 זילבערמאָן ב. — 128, 132
 זינגער י. י. — 135
 זינגער ל. — 117, 128, 275
 זעוויק י. — 172

לוריע נטע — 22, 30, 35, 60, 77, 107, 121, 123, 128, 130-132, 149, 278, 289, 296
 לוריע נח — 35, 60, 77, 81, 107, 121, 128, 130-132, 216, 289, 300, 298, 292
 ליבערבערג י. — 35, 158, 169
 ליבערמאן אהרן — 24, 199
 ליבערמאן ס. — 128, 149
 ליבערפארב רחל — 128
 ליבקנס דינה — 128
 לויבער אמרים — 132, 162, 167, 293, 132, 291
 ליוסקים — 132
 ליוסקים א. — 298
 ליטוועקאוו משה — 13, 35, 108, 128, 147, 149, 159, 258, 259
 ליטווינסקי ש. — 128
 לייבמאן א. — 128
 לייזיק ה. — 87, 168, 172
 ליסין ס. — 128, 130
 ליפמאן-לעווין — 26, 34, 62, 77, 81, 128, 130, 131, 147
 ליפשיץ מענדל — 77, 128, 130-132, 153, 217, 298
 לעוו אבא — 35, 128
 לעוו זיסקינד — 128, 136, 147, 165
 לעוו ס. — 132
 לעוויטאן סיבאל — 108, 159, 279
 לעווין חנה — 35, 62, 77, 121, 128, 130-132, 271, 298
 לעווין יאנקל — 108
 לעווין מאיר — 298
 לעווין נחום — 123, 128
 לעווין שלום — 128
 לעווין — 132
 לעוויטאס — 55
 לעוויצקי א. — 128
 לעיעלעס א. — 87, 168, 172
 לענין — 144, 239, 295
 לערמאן ד. — 128
 לערמאן ל. — 128
 לערער ל. — 168

יודיצקי א. — 35, 128
 יודעלמאן א. — 128, 149
 יעלין ס. — 285, 287, 289
 ישעיה — 224
 כעווקין ס. ס. — 128, 144
 כחזק — 55
 כשימסקי ס. — 128
 כאלארענקע שטרה — 77, 130-132, 217
 כאליה מיליא — 296
 כח משה — 88, 128
 כאצקעלעס העלענא — 128, 287, 290
 כאראוועצער ס. — 128
 כעוועל דבורה — 128, 130, 132
 כאראץ — 132
 כאריק אוי — 9, 35, 107, 108, 123, 148, 149, 152, 153, 157, 159, 171, 256
 כאשין א. — 128, 144, 147-149
 כאשטשעוואצקי משה — 35, 62, 77, 80, 92, 117, 118, 120, 123, 128, 131, 148, 149, 158, 225, 226, 228
 בהו י. ל. — 168
 בהנא פעטיע — 168
 בייקינא ד. — 130, 288
 בייקין נחום — 279
 בענקינא מירא — 132
 לאוראוו — 163
 לאוועזיק ג. ג. — 128
 לאנגמאן י. — 128
 לאנדאן ב. — 290
 לאסקער חיים — 150
 לאפידוס ב. — 128
 לאפין ב. — 168
 לאפע דע ווענא — 167
 לובעמינסקי י. — 123, 128, 132, 298, 300
 לוצקי א. — 168
 ליצקער חיים — 2, 28, 35, 130, 132, 291
 לוריע — 55

- מיצנהענדלער י. — 278
 מיקאָאָן — 281
 מיקיסענקא איוואָן — 152
 מיראַל א. ז. — 128
 מלמד ז. — 172
 מלינעק י. — 128
 מעטערלינג — 75
 מעלאמוד חיים — 278, 132
 מעלאמוד פ. — 300
 מענדעלע מוכר ספרים — 51, 50, 44
 55, 56, 67, 75, 140, 150
 152, 157, 176, 184, 205, 206
 221, 295
 מערעזשין א. — 108
 נאָדיר משה — 150
 נאדעל ב. — 129, 92
 נאוויק פ. — 88
 נאטאָוויטש מ. — 132, 124-122, 216-218
 נאטאנסאן וו. — 168
 נוסיןאָו י. פּראָפ. — 18, 29, 35
 62, 125, 129, 130, 132, 138, 148
 149, 152, 158, 161, 217, 232
 273, 274
 ניגער ש. — 195, 168, 201
 ניימאַן ל. — 129
 נכהר דער — 9, 13, 15, 28, 34, 60
 62, 77, 80, 107, 121, 130-132
 151, 172-193, 199-201, 206-207
 216, 277, 278
 נעוול מ. — 129
 סאוויןקאָו ע. — 129
 סאלאדער צ. — 284
 סאַלָוויי ה. — 129
 סאנדאָמירסקי מ. ד"ר — 129
 סאנדלער ג. — 129
 סאַנץ — 161
 סאסיס י. — 129, 35
 סאפרא א. — 129
 סאקציער מ. — 132, 63
 סאַרין — 147
 סאָרילעווסקי ש. מ. — 128
 סאַלדאָווסקי קאַדיע — 14, 150
 סאַלטינסקי חיים — 77, 123, 128
 131, 132, 153, 278
 סאַלענסקי — 294
 סאַלעק יאַקאָב — 100
 סאַניעוויטש דוד — 128
 סאַני לייב — 150
 סאַנקאָוו ב. — 128
 סאַרגאָליס — 130, 132
 סאַרגאָליס א. — 35, 128, 132
 סאַרגאָטווי לייב — 63, 128
 סאַרעווסקי א. — 68
 סאַרק בער — 63
 סאַרקיש פּרץ — 9, 14-16, 22, 25
 26, 29, 34, 59, 62, 63, 67, 68
 75, 77, 80, 92, 98, 107, 121, 125
 123, 130-132, 144, 148-149, 152
 153, 161, 169, 171, 199, 201-205
 211, 214, 216, 217, 231-251
 272, 275, 284, 292, 293, 295
 296, 300
 סאַרקס — 224
 סאַרשאַק דינאַל — 128
 סאַרשאַק ס. — 284
 סאַרש ב. — 128
 סאָקרוני א. — 168
 סאָשיריטקי וו. — 128, 132, 149
 סאָוואַנסקי — 130
 סאָוול א. — 128
 סאָוול ה. — 128
 סאָוול נחמן — 13, 93, 166, 229
 סאָמאַן שלמה — 68, 199
 סאָפּאַעלס שלמה — 38, 39, 41, 44-47
 49, 54, 55, 57, 59, 65-67, 70-76
 101, 102, 111, 132, 147, 158
 161, 162, 164, 166, 293, 295
 סאָלך יעקב — 88, 172
 סאָלנער מ. — 161, 172
 סאָלער בּוּזי — 63, 77, 81, 128, 130
 132, 291
 סאָנסקי פ. — 128

- סוכצקי — 149
 סטאיןאָווסקי א. — 129
 סטאין — 301, 298, 295, 218
 סטעלמאך אַנא — 131, 83, 77
 סטערליץ — 144, 129
 סטראַנגין ל. — 270, 216, 132, 130, 298
 סימא פייוול — 118, 77, 60, 35, 158, 131-129, 121
 סימאָנאָו ב. — 99
 סלאווין ליעוו — 163
 סלאָנים — 132
 סלוצקי ד. ב. — 129, 35
 סעליינסקי איליא — 63
 סערעבריאַני ישראל — 149, 132
 ספיוואק א. — 132, 130, 129, 35, 155
 ספעקטאָר א. — 151
 ספעקטאָר עלקע — 129
 טרעלשטאט ד. — 143
 עלקין מענדל — 38
 עמיאַס י. — 132-130, 95, 77, 63, 292, 279, 276
 עמנואל הרומי — 60
 עסטערמאַן אפרים — 280
 עפעלבוים ב. — 296, 278, 17
 עפשטיין אב. — 88
 עפשטיין שבנא — 129, 95, 62, 35, 257, 130
 עריק מאַקס — 148, 129, 108, 35, 152, 149
 ערליך א. — 129
 ערענבורג איליא — 287, 286, 149, 99
 ערקעס ב. — 129
 טאַגאַרין — 163
 פאטשאיעוו — 294
 פאיימקאלעווסקי — 171
 פאַלאַטניק — 134
 פאלאנסקי ס. — 294
 פאַליאַנקער הירשל — 121, 77, 60, 283, 132-130, 123
 פאניושקין — 100
 פאסטערנאק באָרים — 149
 פאפאָס ה. — 129
 פולווער לעאַ — 295, 165, 57, 55
 פולווער א. — 162
 פופס מ. — 298
 פושקין א. — 198
 פיאָטינגאַרסקי אַניוטא — 129, 119
 פיינטשעווסקי מ. — 132, 129, 121
 פיינבאָסיק אירע — 129
 פיינסקי דוד — 168, 72
 פיקעלטישק — 153
 פלאווניק — 292
 פלאטנער א. — 131, 129, 121, 77, 132, 150, 153, 217
 פלאטניא — 296, 288, 278
 פלעכאַנאָו — 46
 פעסקין — 289, 130
 פערסאָוו ש. — 130, 129, 121, 62, 298, 292, 132
 פרוסמאַן ל. — 129
 פּרץ י. ל. — 56, 55, 51, 50, 45-43, 237, 236, 177-175, 75, 67
 פאַרייעוו, א. — 148, 99, 98
 פאליקמאַן יחיאל — 123, 121, 77, 60, 288, 132-130, 129
 פאַלק ס. — 56
 פאַלקאָוויטש עליע — 130, 124, 19, 144, 132
 פאַקס ש. — 172
 פויניצקי ג. — 129
 פורמאַן מיכאַאיל — 296
 פורמאַנאָוו ד. — 25
 פיינבערג — 168
 פיינ איסאַק — 296
 פיינלוויבער ב. — 129
 פיינבערג עזרא — 77, 62, 60, 35, 129, 123-121, 118-116, 107, 80
 פיינק א. — 298-290, 221-218, 148, 132, 35
 פיינק וויקטאָר — 92, 63
 פיינקל ש. — 132, 129

- קאטליאר יאָסל — 121, 129, 130, 132,
 153
 קאטליאר צ. — 129
 קאטלער — 77
 קאטשערנע — 162
 קאטשאָלאָוו וו. מ. — 294
 קאלינין — 169
 קאליעטשעוו — 152
 קאלמאנאָוויטש ז. — 155
 קאלצאָוו מ. — 149
 קאלקער כ. — 129
 קאמינסקא אירא — 68
 קאמינסקא אסתר-רחל — 68
 קאמינסקי ש. פּראָפּ. — 129
 קאמענעצקי הירש — 77, 129-132,
 153
 קאמענשטיין — 233-236
 קאן א. — 298
 קאן י. — 129, 132
 קאן נ. ה. — 289
 קאנטאר י. — 298, 300
 קאנטער א. — 129
 קאסאריק ד. מ. — 291
 קאצאווויטש לייב — 294
 קאצעווויטש לייזער — 77, 129, 132
 קאַרְאַבִּיניק ב. — 118, 129
 קאַרְלָאָוו מאַניע — 280
 קארעווויטש — 150
 קאַרן רחל — 63, 130
 קאַרְפִּינאָוויטש י. — 129
 קאשעוויגק ש. — 129
 קוויטקא לייב — 13, 15, 16, 29, 34,
 59, 62, 77, 80, 107, 121, 125,
 130-132, 148-150, 275, 289, 290,
 292, 294, 298
 קולבאק משה — 14, 34, 76, 108,
 129, 149, 150, 153, 157, 166,
 167, 172, 216
 קוליק — 149
 קופערשמיד ש. — 129
 קורלאנד ד. — 118, 129
- פּינקל אורי — 129, 130, 298
 פּינשרויט — 130
 פּיש ר. — 129, 132, 290
 פּעלדמאַן ד. — 129
 פּעפּער איציק — 14, 17, 35, 59, 61,
 71, 77, 80, 83, 89, 92, 98, 107,
 117, 121, 129-131, 144, 148, 149,
 151, 153, 171, 216, 217, 222-
 224, 257, 270, 272, 275, 284-
 287, 290, 292, 294, 296, 298
 פּרומקין — 129-132
 פּרידמאַן — 147
 פּרידמאַן ג. — 129
 פּרידמאַן נחום — 132
 פּרידקין א. — 14
 פּריץ מענדל — 129
- פּאַרט ל. — 129, 149
 פּווייג — 149
- קאַבאַקאָוו נ. — 129, 149
 קאַברין לעאַן — 168, 172
 קאַבריאַנסקי — 28
 קאַנאַן ג. — 129
 קאַנאַנאָוויטשקי אפרים — 63, 130
 קאַנאַנאָוויטש ל. מ. — 144, 147, 283
 קאַהאַן אַבראַם — 24, 60-62, 129,
 130-132, 158, 199, 288, 291
 קאַהאַן אייזיק — 129
 קאַהאַן כ. — 129
 קאַהאַן עליע — 77, 81, 118, 123,
 124, 129, 130-132
 קאַהאַן שרה — 129
 קאַווערין פ. — 295
 קאַווניער י. — 129
 קאַווניטאר ד. — 298
 קאַווענסקא עטעלע — 69
 קאַזאַקעוויטש הענער — 93, 163, 171
 קאַזאַקעוויטש עמנואל — 29, 30, 35,
 60, 64, 77, 81, 93, 121, 123, 129-
 133
 קאַטיק א. — 129, 130

- קושנירעו א. — 9, 14, 17, 19, 35, 43, 59, 60, 62, 77, 80, 95, 107, 120-123, 129-132, 146-149, 152, 162, 165, 167, 171, 216, 217, 275, 292, 298
- קירפאטין — 149
- קיפנים איציק — 17, 35, 77, 107, 121, 129-132
- קירושניץ א. — 35, 129
- קירשאן וו. — 149
- קלאום — 153
- קליאצקינא ד. — 129
- קליטעניק ש. — 22, 35, 129, 147, 149
- קנאפהיים מ. א. — 63
- קעניגסבערג דוד — 14
- קערלער יוסף — 77, 124, 130-132
- קעסטלבערג — 276
- ראבין י. — 77, 120, 129, 130-132, 149, 216, 292, 298
- ראבינאוויטש ישראל — 129, 130, 132, 298
- ראבינאוויטש נ. א. — 129
- ראבינאוויטש ס. — 129, 132, 144, 289
- ראבינקאו א. — 64
- ראבינקאו הערשל — 132, 133, 276
- ראדלאוו — 162
- ראדעק י. — 129
- ראובני — 199
- ראויטש מלך — 14, 15
- ראווין י. — 129
- ראָזאָוסקי — 130
- ראזומני מ. — 133
- ראָזענבלים — 172
- ראָזענהויז י. — 129
- ראָזענפעלד יונה — 168
- ראָזענבערג יע — 281
- ראָזענפעלד מ. — 143, 277
- ראָזענצווייג א. — 129
- ראטבוים שרה — 55
- ראטמייער מ. — 129
- ראגניק יוסף — 168
- ראיק כײַע — 29
- ראקנינד פ. — 129
- ראכשטיין כ. — 129
- ראם — 55
- ראָמען זשול — 43, 75
- ראפאלסקי מ. — 129, 153, 163, 165
- ראסין שמואל — 19, 35, 60, 61, 77, 81, 118, 120, 122, 123, 129, 131
- רובין ה. — 30
- רובין י. — 129
- רובינא רבקה — 77, 83, 130-133, 148, 216, 217, 274, 292, 298
- רובינשטיין ד. — 129
- רובינשטיין יוסף — 63, 130, 163
- רובינשטיין נ. — 129
- רויטמאן שלמה — 77, 131-133, 216, 217
- רומאנאווא ד. — 129
- ריאָנס מאָטל — 133, 276
- ריוועס י. — 129, 130, 133
- ריוועס ש. — 129, 292
- ריווקין ב. — 201
- ריווקין הערץ — 77, 131, 133, 289, 290
- רייזען אברהם — 87, 144, 168
- רייזען ד. — 129
- רייזען שרה — 168
- רייטשיק א. — 129
- ריימערס וו. — 290
- רימאן י. — 129
- רימיניק י. — 35, 154
- רימינסקי י. — 129
- ריסקינד ב. — 129
- רעזניק יאָשע — 129, 229
- רעזניק ליפּע — 14, 35, 43, 60, 67, 77, 80, 107, 129-131, 151, 165-167, 228-230
- רעמינסקי הערשל — 133
- שאַנאל מאַרק — 38, 89
- שאַלאַכאוויטש מיכאַאיל — 22
- שאַרור — 132

- שטשוואק י. — 129
 שידלא — 55
 שיינגאלד ג. — 129
 שיינין נ. — 129
 שייפער יעקב — 92
 שימשעלעוויטש מ. — 129
 שלום-עליכם — 38, 42, 43, 45, 50, 51, 55, 62, 67, 69, 72, 75, 112, 148, 153, 154, 164-161, 166, 175, 176, 205, 206, 276, 285, 291-296
 שניידערסאן ע. — 129
 שנייטאל ב. — 130, 132
 שנייער ו. — 295
 שמעריקאוויטש ג. — 290
 שעכטסאן עלי — 28, 30, 60, 77, 129-132, 158, 288
 שעכטסאן ג. — 129
 שעקספיר — 68, 75, 162
 שערמאן — 290
 שפינגאזע ב. — 224
 שפייטלניק מ. — 129
 שפראך מ. — 129
 שקארמוסקי ש. — 62, 129, 130
 שקליאר ה. — 129
 שרייבמאן יחיאל — 77, 131
 גלוש א. — 168
 שאמבאדאל — 133
 שאמעס 5. — 129
 שאטסאקאוויטש ד. — 100
 שאפירע א. — 129
 שאפירע ד. — 129
 שאפירע ל. — 172
 שאפירע מ. — 14
 שאק ו. — 129
 שאץ-אנין ד"ר — 63, 130, 284
 שאצקי ד. — 129
 שאצקי ג. — 129
 שאצקי יעקב ד"ר — 168
 שוב ד. — 129
 שווארצמאן אשר — 9, 13, 15, 17, 34, 77, 117, 131, 143, 229, 291
 שוועדין — 123
 שוועדיק ה. — 77, 117, 129, 131
 שולמאן — 132, 278, 296
 שטארק ד. — 129
 שטולמאן י. — 129
 שטורמאן — 133
 שטיימאן ביינוש — 9, 14, 16, 34
 שטיימאן מאיר — 300
 שטיינבעק א. — 129
 שטיף נחום — 35, 129
 שטערן ישראל — 14
 שטערנבערג יעקב — 63, 77, 130-132

